

iktisat dergisi

İFMC

İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR

MAYIS-HAZİRAN 1993 **338**

40.000 TL. **339**

YENİ YÜZYILA DOĞRU DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE NE OLABİLİR? NE OLMALIDIR? NASIL?

50. YIL
XVIII.
İKTİSATÇILAR
HAFTASI
ÖZEL SAYI

Asaf Savaş Akat • Tülay Arın • Toktamış Ateş • Deniz Baykal
Taner Berksoy • Korkut Boratav • Nami Çagan • Esat Çam
Süleyman Demirel • Toker Dereli • Seneer Diviteloğlu
Bülent Ecevit • Şükrü Elekdağ • Ömer Gökay
Memduh Hacıoğlu • Jak Kamhi • Gülten Kazgan • Salih Kılıç
Mübeccel Kıray • Emre Kocaoğlu • Halis Komili
Esfender Korkmaz • Metin Kutal • Erol Manisalı • Sümer Oral
İzzettin Önder • Süleyman Özmucaur • İlkay Sunar
Mustafa Sönmez • Burhan Şenatalar • Metin Toker
Mete Törünler • Ufuk Uras • Ercan Uygur • Yüksel Ülken
Nur Vergin • Yasar Yaser • Mesut Yılmaz

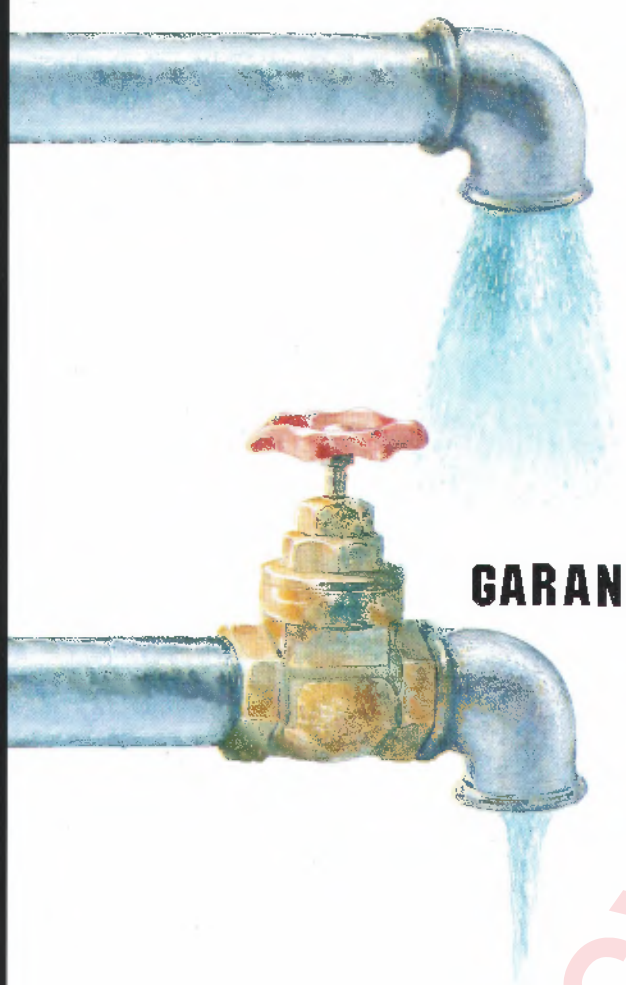
30 Yıllık Kalite ve Güven: Aygaz

LPG temin, depolama, dolum ve dağıtımının yanı sıra, modern yaşamın gerektirdiği tüm dayanıklı tüketim ürünlerini, Türkiye çapında 1000'i aşkın bayi ile hizmetinize sunan

Aygaz; 30 yıldır kalite ve güveni evinize getiriyor, A'dan Z'ye tüm ürünleriyle rahatı ve kolaylığı yaşıyor.

Aygaz

KREDİYİ GERİ ÖDERKEN...

GARANTİ LEASING'E KİRA ÖDERKEN.

Garanti Leasing'den kiralayacağınız yatırım mallarında, vade süresini ve ödeme planını kendi nakit akışınıza göre düzenleyebileceğinizi biliyor muydunuz? Bu ve diğer birçok avantajdan yararlanmak için yapacağınız şey çok basit: 274 17 68'i arayarak ya da en yakın Garanti Bankası Şubesi'ne uğrayarak Garanti Leasing ile bağlantı kuracaksınız. Ve "Garanti finans dünyası"nın yaygın ilişkilerinden, Garanti Leasing'in size sunduğu büyük kolaylıklardan dilediğiniz gibi yararlanacaksınız.

Üstelik, kiraladığınız yatırım malı, dönem sonunda sizin olacak...

HAYATI KOLA GARANTİ'

GARANTİ 24

Türkiye'nin her yerinde 365 gün 24 saat
hizmete açık otomatik vezneler.

HAVALE

Yurtiçinden ya da yurtdışından dilediğiniz bankaya
ve adrese bilgisayar hızıyla havale işlemleri.

ÇEK VE SENET TAHSİLİ

Her şubemizi kendi şubeniz kılarak, çek, senet
tahsiline hız kazandıran büyük bir işlerlik.

TEK HESAP

Hesabınızda yeterli miktarda para olmasa bile,
belirli limitlerde rahat ve esnek hareket etmemizi
sağlayan kredi olanaklı mevduat hesabı.

SÜPER İŞLEM

Tüm işlemlerde her şubemizden kendi şubeniz gibi
çok hızlı hizmet almanızı sağlayan on-line/real-time
otomasyon sistemi.

MEVDUAT VE DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARI

Paranızın her an elinizin altında olmasını sağlayan
yüksek likidite: Birikimlerinizin en büyük güvencesi.

OTOMATİK BORDRO

Şirket çalışanları adına açılacak hesaplarla,
muhasabe servisi işlemlerinizin bir bölümünün
Garanti tarafından yapılmasını sağlayan
büyük bir olanak.

MENKUL KIYMETLER VE YATIRIM FONLARI

Portföy yönetimi ve esnek hizmet anlayışıyla,
birikimlerinize yüksek getirin...

VARLIĞA DAYALI MENKUL KIYMET

Tasarruflarınızı en iyi biçimde
değerlendirebileceğiniz güvenli, kârlı, yeni bir
yatırım olanak.

OTOMOBİL KREDİSİ

Dilediğiniz taşıt aracı için, limitsiz.

Tümü on-line/real-time hizmet veren Garanti Bankası şubelerinden birine mutlaka uğrayın.

Bankacılık sektörü için "hedefi" sayılan nekterün, Garanti için "garanti" olduğunu göreceksiz.

LAŞTIRMANIN 20 YOLU

olanakların özenle ve kaliteyle ulaşmasını sağlar. Garanti ile çalışmanız için
şimdilik- 20 önemli nederi var. Size sunulan bu olanakları lütfen yakından tanıyın.

SİGORTA HİZMETLERİ

Birer acente gibi hizmet veren Garanti şubelerinde bireysel ve ticari tüm sigorta türleri.

GARANTİ ÇEK

İmzanıza saygınlık kazandırır ve yaygın kabul gören, her yaprağı belirli bir tutara kadar ödeme garantili çağdaş bir enstrüman.

KİRALIK KASA

Ziynet eşyası ve hisse senedi, tahvil, tapu gibi değerli evrakunuzun güven içinde korunabilme olanağı.

KREDİ KARTLARI

Çağdaş ödeme araçları: Visa, MasterCard/EuroCard, Business Card, American Express.

SEYAHAT ÇEKLERİ

Dünyanın her yerinde para yerine geçen, çalınma ve kaybolmaya karşı güvenceli, saygın, kullanışlı...

DIŞ İŞLEMLER

Dünya Tek Pazar: 1992 yılında 6,8 milyar dolar dış işlem hacmine ulaşan bir bankanın güvencesi.

ALO GARANTİ

Nerede olursanız olun, bankacılık hizmetlerinden dilediğiniz an bir telefonla yararlanabilmeniz için...

KONUT KREDİSİ

Değişken faiz ve uzun vadeyle ev ya da işyeri sahibi olma olanağı.

BİREYSEL DESTEK KREDİSİ

Toplu para gerektiren bir sorununuzun çözümünde ya da peşin para avantajından yararlanmak istediğiniz alışverişlerinizde artan satın alma gücü.

KALİTELİ, ÖZENLİ HİZMET

İşte hayatınızı kolaylaştıran tüm bankacılık işlemlerinin arkasındaki en önemli Garanti üstünlüğü... Garanti'de tüm hizmetler, müşterinin ihtiyaçları doğrultusunda belirlenir. Ve Garanti'de her müşteri, bir yıldızdır.

UZEL

UZEL Makina Sanayii A.Ş. 80 000 m² lik kısmı kapalı olmak üzere toplam 125 000 m² lik alana yayılmış tesislerinde,

2000'den fazla uzman personeli ve 50 yılı aşan deneyimi ile

- Massey-Ferguson Tarım Traktörleri
 - Perkins Dizel Motorları
 - Yaprak ve Helisel Yaylar
- Her cins Jant, Fren ve Denge Çubukları
 - Traktör Direksiyon Kutusu

üreterek Türk çiftçisinin, otomotiv sanayiinin ve yedek parça piyasasının ihtiyacını karşılamakta, ihracatı ile de ulusal ekonomimize güç katmaktadır.

UZEL MAKİNA SANAYİİ A.Ş.

Kışla Cad. No: 5 Rami 34147 İstanbul-Türkiye Tel: (1) 567 08 41 Fax: 576 45 95

İktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı : 338-339

Sahibi

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Ufuk URAS

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

ELÇİN MACAR

Danışma Kurulu:

ASAF S. AKAT, ERDOĞAN ALKİN,
TOKTAMIŞ ATEŞ, NİHAT BATUR
AYHAN BERMEK, NATIK BUDA,
KEMAL CİVELEK, NUSRET EKİN,
MEHMET EMANET, SEYFETTİN GÜRSEL,
AKIN İLKİN, GÜLTEN KAZGAN, SAİM KURUL,
EROL OKUYAN, ALP ORÇUN, TALAT ORHON,
İZZETTİN ÖNDER, ŞEREF ÖZGENCİL,
ORHAN SOFUOĞLU, ZAFER TUNCA,
OSMAN ULAGAY, YÜKSEL ÜLKEN

Yayın Koordinatörü:

ESER KARAKAŞ

Yayın Kurulu:

TARIK AYGÜN, OSMAN ÇETİNKAYA,
BERRAK GÖKMEN, MUHAMMET KÖYMEN,
KUVVET LORDOĞLU, ÇİĞDEM ŞAHİN,
EMİNE TAHSİN, BENGÜ USAL,
ZEKİ YILDIRIM, ŞULE YÜCEBİYİK

Reklam Sorumlusu: REMZİYE ÖZCAN

Kapak: MUSTAFA ÖZTÜRK

Yönetim Yeri:

Cumhuriyet Cad. No: 27/6

Taksim - İSTANBUL

Tel.: 250 50 34 - 250 16 42

Abone Koşulları:

Yıllık 150.000 TL. (Öğrenci: 100.000 TL.)

Yurt Dışı: Yıllık 250.000 TL.

Banka Hesap No:

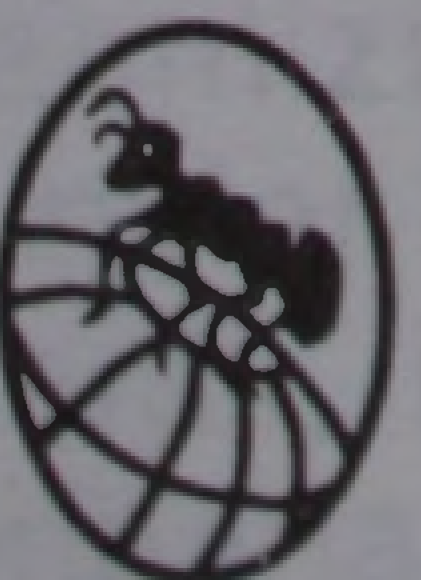
AKBANK Talimhane Şb. (7097)

T. İŞ BANKASI Beyoğlu Şubesi (46783)

Basıldığı yer:

Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi

Dergideki yazılar Cemiyet'i bağlamaz;
görüşler yazarlarına aittir.

İ.Ü. İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR

İçindekiler

Yeni Yüzyıla Doğru Uluslararası İşbölümü ve
Türkiye'nin Siyasal-Ekonomik Yapılanması Ne
Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?.....5

Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Enflasyon
Düşürücü Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır?
Nasıl?.....31

Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'nin AT ile İlgili
Stratejisi Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?57

Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Gelir Dağılımını
Düzenleyici Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır?
Nasıl?.....77

Yeni Yüzyıla Doğru Değişen Değerlerin Siyasal
Parti Programlarına Yansıması Ne Olabilir? Ne
Olmalıdır? Nasıl?109

Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Nüfus Artışı-İşsizlik
ve Göçle İlgili Politikalar Ne Olabilir? Ne
Olmalıdır? Nasıl?135

Leasing Şirketleri155

Yeni Yüzyıla Doğru Uluslararası İşbölümü ve Türkiye'nin Siyasal-Ekonomik Yapılanması Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?

Sunuş	: Yrd. Doç. Dr. Ufuk URAS (İFMC Genel Başkanı) Prof. Dr. Esfender KORKMAZ Talat ORHON
Açılış	: Süleyman DEMİREL
Oturum Başkanı	: Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN
Panelistler	: Prof. Dr. Sencer DİVİTÇİOĞLU Şükrü ELEKDAĞ Prof. Dr. Gülten KAZGAN Halis KOMİLİ

Ufuk Uras- IFMC'nin kuruluşunun 50. yılına denk düşen 18. İktisatçılar Haftası'na hoşgeldiniz. Cemiyetimiz, çok sesli yapısı ve etkinlikleriyle, kurumsallaşma ve süreklilik sağlamada önemli bir başarı elde ederek, diğer sivil toplum örgütlerine iyi bir örnek olmakla kalmıyor, onlarla hidrolik bir dayanışma yoluna da gidiyor.

İktisatçılar Cemiyeti tarafından düzenlenen Haftanın, bu dönemde medyada yoğunlaşan "500. Gün" tartışmalarına rasgelmesi, bizim için bir şanssızlık olarak değerlendirilebilir. "İktisatçılar Haftası'nın başlığından ve çerçevesinden de anlaşılacağı üzere biz, Yenyüzyılda Dünya ve Türkiye'deki olası dinamikler ve projelerin olabilirliği üstüne, uzun soluklu ve dönemli bir perspektif dahilinde, siyasi parti liderlerimizin, akademisyenlerimizin ve ilgili çevrelerin dağarcıklarındaki bir araya getirerek bir tür, "düşünce korteji" oluşturmayı amaçlıyoruz.

Bugünlerde, oldukça yaygın kullanımı olduğundan herhalde, biz de, bir araştırma kuruluşunun çalışmalarından yararlanma yoluna gittik. Yurttaşlarımızın, Türkiye'nin önündeki temel sorunların neler olduğuna dair verdikleri yanıtlardan yola çıkarak, her bir panelin başlığını şekillendirdik. Sonbaharda da, düzenleyeceğimiz "İktisat Kongresi" ve "Bankacılık Kongresi" ve ayrıca her ay sektör bazında yaptığımız çalışmalarla -ki sonuncusu, "Bankaların kaynak ve plasman sorunla-

rı" üstüne idi- bu projeyi detaylandıracağız.

Medyanın, siyasal spekülasyonlar ve dedikodular kadar olmasa da, fırsat bulup, bir ölçüde bu projelerdeki ipuçlarını değerlendireceklerini ve amaçladığımız halenin oluşmasına katkıda bulunacaklarını umuyoruz.

Bugün, eski kurum, değer ve kavramların henüz tam anlamıyla kaybolmadığı, ya da çözülürken idolleştiği; yeninin de kendini tam tesis etmediği, adeta bir "pat" durumunda, dünyayı kavramaya çalışıyoruz. Yürüteceğimiz entelektüel/teorik faaliyet; sadece dünyayı iyi takip edip, çok okumak, v.s.'yi değil, kendi değerlerimize, kabullerimize, kavramlarımıza da dışardan bakabilmeyi gerektiriyor. İyi dansetmeyen kızın, orkestranın kötülüğünden dem vurması gibi, bizim de, belki öncelikli olarak, kendi pozisyonumuzu; bir serada/limonlukta olgunlaşan bir bitki gibi kalmak istemiyorsak; eleştirel bir gözle belirlememiz gerekiyor.

Tedavülden kalkan eski "kavram" ve yaklaşımlarla, sabitleşen imajlarla yapılan teorik analizler, tasarımlar, ateşte fazla bırakılmış yemekler gibi, kaynağa kaynağa tencerenin dibi tutuyor.

Yenyüzyılın getireceklerine ve yapacaklarına inanıyoruz. Başka çaremiz de yok. Kayıtsızlığın, aldırmaçlığın, siyasal 'cynismin' geride bırakılması gerekiyor. Umarım o ana, yani yeni yüzyıla ulaştığımızda, bugüne, kaybedilmiş bir cennet gö-

zyle bakmayız.

Bu çerçevede, Hafta, bu büyük projenin gerçekleştirilmesinde, bir ölçüde yararlı olabilirse, ne mutlu bizlere...

Hepinize saygılarımı sunuyorum, tekrar hoşgeldiniz diyorum.

Esfender Korkmaz- Sayın Başbakan, Değerli Misafirler

Biz İktisatçılar Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal konularında tartışmayı, çözüm üretmeyi, asli görevlerimiz arasında görmekteyiz...

Bu seminerin amacı da budur...

Bugün, ekonomik istikrar ve istihdam sorunu şeklinde yansıyan meselenin temelinde, düşük tasarruf oranı yatmaktadır.

Tasarruf oranına bağlı olarak kaynak sorunu ve bu kaynakların etkin kullanımı, bütün ekonomilerde öncelikli sorunlardır...

Türkiye'deki kamu açıkları da bu tasarruf sorunlarının yansımasıdır...

Bu konuşmamı iki kısma ayırmış bulunuyorum. Birinci kısımda iç tasarruf sorunu için pratik çözüm önerileri, ikinci kısımda ise, iç ve dış borçların frenlenmesi açısından, yeni bir borç idaresi kurulması önerisi yer almaktadır.

Tasarruf oranı ile ilgili sorunun çözümü için uzun vadeli ve kısa vadeli olmak üzere farklı önlemler almak gerekir.

Uzun vadeli önlem, iç tasarruf oranını arttırmaktır. Gerçekten de iç tasarrufu arttırmak birkaç yıllık mesele değildir.

Hatta bu konuda hiç zaman kaybetmemek gerekir. Çünkü iç tasarruf sorunu son yıllarda daha da ağırlaştı. Örneğin 1987'de yurt içi tasarrufun milli gelire oranı yüzde 25.6 idi. Maalesef bu oran giderek düşmeye başladı. 1990'da 23.4 ve nihayet 1992'de ise yüzde 19'a kadar geriledi.

1993'de de artış beklenmiyor.

Öte yandan aynı şekilde sabit sermaye yatırımları da düşmeye başladı. Fakat yine de iç tasarruf oranının üstünde kaldı. Dolayısıyla iç tasarruf-yatırım açığı ortaya çıktı.

Tasarruf sorunu bu boyutta olunca vergi sorununu da çözmek mümkün değil.. Kaldı ki vergiler konusunda şimdi yapılacak düzenleme vergi hasılatını ancak 1994 ve 1995'te arttıracaktır.

Kısa dönemde ise hiç olmazsa 1993'ü kısmen kurtarmak için alınacak önemli tedbirler bulunmaktadı.

Bunların başında özelleştirme ve dış borç gelmektedir. Bizim söylemek istediğimiz ise bunların dışında birkaç pratik tedbirdir:

1- Kamu sektöründe toplu sözleşmeler altı aylık veya bir yıllık süreler itibarıyla yapılmalıdır. Bu taktirde uzun vadeli enflasyon beklentileri kırılır. Zamanı gelince yeniden artış yapılacağı için çalışanları olumsuz etkilemez.

2- Kamu sektöründe halen mali disiplin sağlanmıştır. Bu konuda Maliye Bakanlığı ileri adımlar attı. Fakat maalesef verimlilik sorunu halen devam ediyor. Özellikle önceki iktidar döneminde çalışan çok sayıda memur ve bürokrat kızağa alınmış, hantal durumda bekliyor. KİT'lerin verimlilik sorunu yanında Merkezi İdarede de bu yüzden önemli ölçüde israf mevcuttur.

3- Hazinesinin elinde önemli ölçüde gayrimenkul mevcuttur. Üstelik bunların büyük bir kısmı yağma edilmiş, fiilen işgal altındadır. Milli Emlak bunları işgalcilere piyasa rayicinden satabilir. Elindeki diğer gayrimenkullerin satışını da hızlandırabilir. Devletin gayrimenkul bekliliği yapması ayrı bir israftır. Kendisi için gerekli olursa istimlak müessesesini çalıştırabilir.

4- Türkiye'de mevcut yapıların dörtte birinin kaçak olduğu tahmin ediliyor. Mülkiyet hakkını zedelemeyen ve önemli dış zararlar yaratanlar dışında, bu inşaatlardan yüksek harçlar alınarak yasal hale sokulabilir...

Türkiye'nin Hazinesinden bağımsız ayrı bir borç idaresine de ihtiyacı vardır.

Piyasa ekonomisi, uygun bir ekonomik ve sosyal altyapı ister... Bu altyapı 13 yıldır sürekli değişiyor... Buna rağmen aşılacak pekçok engel var...

Borç İdaresini aynen Merkez Bankası'nda olduğu gibi özerk bir kuruma vermek gerekir.

Aslında borç idaresinden kasıt, devlet borçlarının miktar ve yapısını, ekonomide istikrar ve büyüme gibi belli ekonomik hedefleri gerçekleştirecek şekilde idare etmektir. Ne var ki, gerek kamu açıkları ve gerekse devlet borçlarının bugünkü düzeyi, bu anlamda bir borç idaresini imkânsız kılmaktadır.

220 trilyon lira iç borç ve 57 milyar dolar dış borç stoğu ile, Türkiye borç sınırına dayanmıştır... Şimdiden sonra faizler üzerinde, yeniden yoğun bir baskı oluşacaktır... Üstelik artık devlet borçlarını istediğimiz gibi çekip, çeviremiyoruz. **Bir anlamda, biz borçları değil borçlar bizi idare ediyor.** Borç akıntısına kapılmış gidiyoruz...

Şu halde yapılması gereken radikal önlemler getirmektir... Şüphesiz ki en radikal ve kalıcı çözüm vergi gelirlerini artırmaktır. Buna rağmen, iktidarların, sıkışınca veya seçimler yaklaşıncaya yeni borçlara başvurmuyacağını kim, nasıl garanti edecek?

Bazı iktisatçılar, devlet borçlanmasına bir sınır getirilmesini teklif ediyor. Örneğin devlet her yıl milli gelirin yüzde ikisi kadar borçlanabilir.. Veya bütçe açıkları, milli gelirin yüzde birini geçemez gibi...

Kanaatimce bu kadar dolambaçlı ve çığnenmesi kolay yollara hiç gerek yok.. Yapılacak olan Hazine'den ayrı ve özerk bir borç idaresinin kurulmasıdır..

Bu idare sandık veya banka şeklinde olabilir..

Yararlarına gelince:

1- Kurulacak özerk borç idaresi ile kamu finansmanı disiplin altına alınır. Hazine bonosu ve devlet tahvilini bu idare ihraç eder. Açık piyasa işlemleri ile tahvil piyasasını düzenler. Tahvil ihracını sıkışınca değil, piyasanın durumuna göre yapar.. İdare nezdinde bir havuz oluşur.. Hazine de bu havuzdan ve kanunla verilmiş yetki ile sınırlı olarak finansman imkanı sağlar.

Bu yolla faizlerdeki ani iniş ve çıkışlar da önlenmiş olur..

2- Borçlanma, verginin bir alternatifidir. İktidarlar açısından vergi almanın siyasal riski vardır.. Onun için de çoğu iktidar kısa vadeli düşünerek, borçlanmayı tercih etmektedir.

Borçlanma özerk bir kurum tarafından yapılırsa, iktidarlar da bir plan dahilinde ve sınırlı olarak borçlanmak zorunda kalacak.. Özetle borç idaresi, devlet borçları için frenleyici bir unsur olacaktır.

3- Ayrıca burada önemle belirtmek gerekir ki, **borç idaresi borç yükünü makul bir sürede düşürmeyi hedef alır.. Bu da hiçbir zaman, borçların konsolide edilmesi anlamına gelmez..** tersine plansız borçlanma önlediği için, mevcut borçlar garantiye alınmış olur..

Geçmiş dönemde de bu gibi sandıklar kurulmuştur. 1935 yılında bir amortisman sandığı kurulmuş, aynı sandık 1953 yılında amortisman ve kredi sandığı olarak yeniden organize edilmiştir. 1964'te ise, sadece KİT'leri finanse amacıyla Devlet Yatırım Bankası kurulmuştu. Kısaca, Türkiye bu gibi idarelere yabancı değil. Üstelik borçlanma trendi bu hızla giderse, radikal çözümler kaçınılmaz olacaktır.

Teşekkür eder, saygılarımla sunarım.

Talat Orhon- Sayın Başbakan, sayın bakanlar ve çok sevgili IFMC camiası,

Dünya 1980'li yıllarda hızlı bir değişim süreci içine girmiştir. Değişiklik toplum hayatının ve insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır ve genelde süreklilik arz etmiştir. Ancak son yıllar diyebileceğimiz yakın tarihlerde değişim süreci hız kazanmış, birçok ülkede ekonomik eğilimler ve siyasi rejimler yeni boyutlar kazanmıştır.

Sovyetler Birliği çözülmüş ve Birliğe bağlı devletler, bağımsızlığa kavuşmuştur. Bu büyük olayları Yugoslavya Federasyonu'nun dağılması izlemiş ve yine İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ayrı devletler olarak yaşayan Almanlar tek bir devlet haline gelerek, Avrupa'da dikkatleri üzerine toplayan yeni güç oluşturmıştır. Adeta Avrupa ve Asya coğrafyası yeniden düzenlenmiştir. Bu olgunun en ilginç yanlarından biri de, belki de en önemlisi, Rusya Federasyonu başta olmak üzere bağımsız hale gelen devletlerin siyasi rejim olarak

demokratik yöntemleri seçmiş olmaları ve aynı zamanda serbest piyasa ekonomisini uygulama arayışı içinde olmalarıdır. Ülkemiz açısından sevindirici başka bir yönü de Türk kökenli cumhuriyetlerin bağımsız hale gelmesi ve ileriye yönelik potansiyel bir ekonomik gücün doğmasıdır. Totaliter rejimlerin çökmesiyle demokratik modelin önemi bir kere daha anlaşılmış ve bütün dünyada uygulama arzusu belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda daha çok gelişmiş ülkelerde var olan serbest piyasa ekonomisi rasyonel bir sistem olarak rekabet koşullarını yaratacağı umudu ile dünyada büyük ilgi toplamaya başlamıştır. Bu değişim diliminde dünyada enflasyon ve faiz oranlarında, teknoloji kullanımında, koruma ve teşvik ilkelerinde dünya ile entegrasyon fikri dediğimiz bütünleşme olgusu yaygınlaşmaya başlamıştır. Yine ekonomide demokrasi, sermayenin tabana yayılması, tüm ekonomik politikalarda açıklık, şeffaflık, kamu-nun küçülmesi, bireyin devlet önünde güçlenip eşit düzeye getirilmesi, insan hakları ve demokrasiye saygılı, küreselleşme dediğimiz ekonomik sistemin değişim döneminde önem kazandığını görüyoruz.

Kamuyu küçültme ilkesinin uygulanması olarak kabul edilen ve özellikle gelişmiş bazı ülkelerde son yıllarda önemli düzeylere erişen özelleştirme programlarını görüyoruz. İngiltere özelleştirmede başarılı sonuçlar almış, Fransa'nın sosyalist hükümetler döneminde devletleştirdikleri bir çok şirketleri yeniden özelleştirme zorunluluğunda kaldığı gözlenmiştir. Güney Amerika'daki ülkelere Meksika ve Arjantin bu konuda büyük aşamalar sağlamıştır. Son yılların ekonomik işbirliği modelinde de yeni gelişmeler görüyoruz. Bölgesel entegrasyonlar üye ülkelere birçok yönden yeni imkanlar sağlıyorlar, aralarında gümrük birliği bulunan topluluk üyeleri aralarında büyük bir iç pazar yaratıyorlar ve isterlerse blok dışı ülkelere karşı korumacı tedbirler alabiliyorlar. Karadeniz Ekonomik İşbirliği bu amaca yönelik bir projedir.

Çok geç kalınmasına rağmen dünyada çevre problemleri ve çevre olgusu, yine son dönemin hayati bir konusu olarak dünyada kendini kabul ettirmiş ve çevre kirliliğini önleyici büyük yatırımların yapıldığı gözlenmiştir.

21. yy'a girerken, Sovyetler İmparatorluğu'nun bölünmesi ve uzun yıllar uygulanan totaliter rejimin terkedilmesi ve demokratik sistemin bağımsız bütün cumhuriyetlerde benimsenmesi, dünya siyasi tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak yorumlanabilir. Bu gelişmelere paralel olarak ekonomik alanda pazar ekonomisi arzusu, bölgesel ekonomik entegrasyonların oluşturulması ve küreselleşmede ve dünyada bütünleşme olgularının önem kazanması ve çevre sorununun kaygı yaratacak boyutlara ulaşması, dünyada belibaşlı değişimler olarak görülmektedir.

Türkiye'de siyasi iktidarı oluşturan koalisyon hükümeti, iktidarı devraldığı tarihlerde açıkladığı

ekonomik pakette, gerçekten ülkemizin gerek ekonomik yönden, gerekse demokratikleşme açısından en acil ihtiyaçları ve sorunlarını ele almış, dünya ile bütünleşme zorunluluğuna işaret etmiştir. Bu hedef manzumesi batı toplumlarındaki düzeni ülkemizde gerçekleştirecek ve aynı zamanda bütün dünyada kabul görecektir ekonomik, sosyal ve siyasi bir statü ve standart olarak da görülebilir. Bir yönüyle de ülkemizde demokratikleşme sürecini tamamlamaya yönelik, insan haklarına saygılı bir ekonomik sistem oluşturulması ve Türk insanının refahını artıracak bir yöntem arzusu anlamını da taşımaktaydı. Türkiye'nin gerek ekonomik, sosyal, siyasi hayatı ve gerekse dünya ile bütünleşme yönünde kanımca en hayati konusu batı standartlarında demokratikleşmesidir. Bu yaşam biçimi bir çok millî ve milletlerarası sorunuzun çözülmesinde, hatta ekonomik eğilimlerin uygulanmasında büyük çapta yardımcı olacaktır. Gerçekten demokrasi önce bireyi ön plana alan bir anlayış biçimidir. Ancak temelde sivil toplum örgütlenmesine dayanan gerçek demokrasinin olabilmesi için serbest piyasa ekonomisindeki girişim özgürlüğü gibi insanların bu alanda örgütlenme, düşünme ve düşünceyi ifade etme özgürlüğünün olması gerekir. Demokrasi olmadan piyasa ekonomisi, toplumun bir kesiminin yarattığı değerleri diğerlerine aktarması sonucunu da yaratabilir. Bu yüzden pazar ekonomisinde denge, demokratik örgütlenme yoluyla sağlanır.

Demokratik-laik toplumsal yapımızın ve serbest piyasa ekonomisinin bireylere verdiği yaratma, yürütme ve ilerleme gücünün toplumumuza yansması zamanı geldiği inancı içindeyiz. Türkiye kalkınma politikasında gelişmiş ülkelerde olduğu gibi öncelikli sanayi toplumu haline gelmesi için ihtiyacı olan teknolojik ve kültürel atılımı sağlayacak eğitim reformunun tamamlanmasını gerekli görmekteyiz.

Türkiye coğrafi konumu itibarıyla Avrupa, Ortadoğu ve Asya pazarlarına yakın, aynı zamanda yeni gelişmeler sürecinde diğer birçok ülkelere nazaran büyük avantaj ve imkanlara sahiptir. Ekonomik potansiyel, dış ticaret deneyimleri, genişleyen pazarları, yetişmiş insan gücü, en önemlisi bir kısmı tamamlanmış altyapısı ülkemizin bu farklılığını sağlamaktadır.

Türkiye dünyadaki yeni değişimleri yakinen izleme fırsatı bulduğu gibi, gelişme süreci içinde bulunması ve coğrafi konumunun yarattığı bazı imkanlara sahip olması nedeniyle bölgede yeni bir güç kazandığı çok açık olarak görülmektedir. Bunun yanında Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin yaratacağı ekonomik imkanları hayata geçirme çalışmalarına hız kazandırılması, özellikle hür teşebbüsün bu konuda göstereceği ilgi ülkemize büyük yararlar sağlayacaktır.

Türkiye ekonomisi ve Güneydoğu bölgesinde çok büyük katkıları olacağını düşündüğümüz ve kendi kaynaklarımızı harekete geçirerek oluş-

turduğumuz GAP, 21. yy. için bir başka potansiyel gücümüzü temsil etmektedir.

Özetle, koalisyon hükümetinin protokolünde yer alan hususlar ve ilk deklarasyonda hükümet programında saptanan politikalar ve stratejilerin hızlı bir tempoda hayata geçirilmesi, yani gerçekleştirilmesi halinde Türkiye 21. yy. için iyi bir hazırlık dönemine girmiş olacaktır. Bu temennilerle hepinize tekrar teşekkür eder, saygılar sunarım.

Başkan - Teşekkür ederim Sayın Orhon.
Efendim şimdi de haftamızın açılışı için bizlere huzurlarıyla onur veren başbakanımız Sayın Demirel'i kürsüye davet ediyorum.

Süleyman Demirel - Sayın başkan, değerli misafirler, basınımızın değerli mensupları, hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum. İFMC Derneği'nin tertiplemiş bulunduğu bu 18. toplantıda sizlerle birarada olmaktan, bana yöneltilen soru içerisinde, zamanın müsadesi nisbetinde düşüncelerimi ifade etmekten mutluyum. Altıncı defa bu toplantıya iştirak ettiğimi değerli başkan şimdi söylediler. Onsekiz de altı, iyi bir rekor. Aslında bu toplantıya hep koşarak geliriz, çünkü burada çok seviyeli bir fikir alışverişi yapılır. Söylenenlerin yanlış anlaşılacağından veya anlaşılacağından asgari emin olarak söyler, o bakımdan da burada konuşmak hem zordur, hem de dikkat isteyen bir olaydır. Bir entelektüel ziyafettir burası, bir entelektüel ziyafet sofrasıdır daha doğrusu. Ben elimden geldiği kadar bu toplantının seviyesine ve bu toplantının içeriğine katkıda bulunmak istiyorum.

Tabii ki önümüzdeki yüzyıla girerken dünyada ne olacak, Türkiye'de ne olacak, ne olmalıdır veya bu olmalıdır dediğiniz şeyler nasıl yapılmalıdır gibi soruların cevabı pek kolay değil, daha doğrusu bu sorulara cevap vermek, doğru cevaplar bulup vermek ne ölçüde mümkün veyahutta doğru cevaplar dediğimiz zaman pek çok cevap bulabiliriz, bunların doğruluğundan ne ölçüde emin olmak mümkün.

Siyasette bir hafta uzun zamandır, bir forkast yapmak için bir hafta uzun zamandır, tahmin yapmak için bir hafta bile uzundur der İngiliz devlet adamları. Binaenaleyh böyle yedi sene sonrası için, hele böyle bir dünyada, o yedi sene sonrasını, asrın başını, on sene sonrasını görebilmek fazla pek kolay şeyler değil. Onun için bu suallere cevap ararken kişi, kendi zihnindeki senaryoları ortaya koyacaktır. Bu senaryolar da değişik te olabilecektir. Marnaafi bu senaryoların ortaya konmuş olması, tartışılmış olması da bence fevkalade değerlidir. Ne olacaktır tahmin etmek tabii biraz fütüroloji işi. Fütüroloji tabii ki bugünkü çağda bir meslek. Ama fütürologların bile çok kısa bir zaman sonra kendi tahminlerini, çok büyük çapta değiştirdiklerini görüyoruz. Çünkü sosyal hadiseler, siyasi hadiseler, meteorolojik hadiselerden farklı denir. Çünkü meteorolojide sadece tahmin yaparsınız, sonucunu değiştiremezsiniz. Ama sos-

yal, siyasal ve ekonomik hadiselerde alacağınız tedbirlere göre sonucu tayin etmek mümkündür denir. Denir diyorum, çünkü, bununda her zaman başarılı olduğu pek vaki değildir. Şimdi madem ki böyle bir fikir egzersizi yapıyoruz, bir miktar buraya gelip konuşanların sesli düşüneceği tabiidir. Ben de onu yapıyorum şimdi, sesli düşüneceğim. Tabii sesli düşüneceğim derken yer yer elimdeki doneleri de bu düşünceme istikamet vermek için kullanacağım.

Olay şudur aslında; dünya 1990 yılına girerken bir büyük değişimle karşı karşıya kalmıştır. Niye oraya gidiyoruz? Çünkü önümüzü görmek için nereye bastığımızı iyi bilmek lazım. Yani sıfırdan başlıyor değiliz. Ortada bir oluşum var. Binaenaleyh buradan ileriye gideceğiz, binaenaleyh nereye basıyoruz, bastığımız bataklık mı?, kaya mı?. Yani şartları nedir bastığımız yerin, onları bilmeden ilerisi için tahmin yapmak mümkün değil. Eğer sıfırdan başlasanız, ki bu tamamen ütopiktir, sıfırdan başlasanız o zaman belki birtakım senaryoları daha kolay koyabilirsiniz. Senaryo koymaya kalkan kişi serbest değim, eteğinden çekiliyor. Kim çekiyor eteğinden? 1992-93 senesinin, şu 5 Nisan günündeki şartlar çekiyor. Bu şartları unutarak bir yere varamayız. O şartların şöyle olması veya böyle olmaması da bizim elimizde değil. Onları etmemiz mümkün değil. Onları olduğu gibi kabul edeceğiz.

1990'lı yıllara girerken 45 sene birbirinin karşısında vaziyet almış ve bir nükleer savaş tehdidi ile dünyayı bir kabusun içersinde tutmuş iki büyük güç ve onların etrafında toplanan devletler, daha doğrusu iki büyük kutup, birbirini bir denge içinde tutuyordu. Ama bu dehşet dengesi idi. Dehşete dayanan bir denge idi. Bu kutuplardan bir tanesi göçtü, dağıldı. Tarihte ilk defa böyle birşey oluyordu. Bir imparatorluğun kansız, savaşız dağılması ilk defa oluyor. Bu son imparatorluktu. Bundan evvelki imparatorluklar, bizimki dahil, I. Dünya Harbi, II. Dünya Harbi sonrasında dağılmıştı. Ve yeni bir dünya düzeni kurulmakta idi. Ama 45 sene devam eden ve bir zaman soğuk savaş adıyla adlandırılmış, sonradan soğuk savaştan beraber yaşama çalışmalarına geçilmiş, mümkün mertebe savaşı ortadan kaldıracak yakınlaşmalara gidilmiş ve bunda da taraflar gayret göstermiştir ve bunun sonunda da Marks'ın ekonomik teorisine dayanan, -ne kadar dayandığı da ayrı da- yani ismi öyle olan bir komünist sistem, dünya nüfusunun % 35'ini hegemonyasına almış olan sistemin büyük bir parçası etrafındakilerle beraber çöktü. Büyük bir sevinç oldu dünyada. Çünkü tehdit ortadan kalktı. Şimdi dünya yeniden şekillenecektir.

Bugün burada düşünmeye çalıştığımız şey bundan iki-üç sene önce düşünmeye başlanmış bir olaydı. Dünya yeniden şekillenecekti. New World Order diye bir tabir, yeni dünya düzeni, yeni dünya nizamı diye bir tabir ortaya atıldı. Bu tabir çok tartışıldı ve 1992 senesinin sonunda yeni dün-

ya düzeni ile yeni dünya düzensizliği atbaşı tartışılır oldu. Yani adeta ümitler, yeni bir düzen kurma ümitleri bir nevi düş kırıklığına dönüştü. Mamaafih bir düş kırıklığına düşmek için çok erkendir. Çünkü sosyal hadiseler kabul etmez. Yani biz burada konuşsak konuşsak, sonunda da şöyle bir netice çıkarsak, dünyanın da sonu yoktur, Avrupa'nın da sonu yoktur, hiç bir yerin sonu yoktur. Ört ki ölem gibi bir netice çıkarsak, bu netice makbul değildir. Yani bu neticeye götüren muhakeme yanlıştır. Netice yanlıştır çünkü. Hayır sosyal hadiseler kendi akışı içinde devam eder. Dünya da dönmeye devam eder. İnsanlar da bunun üzerinde yaşamaya devam eder. Doğuşürler, çekişürler, itişürler, kakışürler ama bu devam eder. Bütün olay, bu devam eden nesne içersinde acaba insanları mutlu kılacak bir takım düzenlemeler mümkün müdür? İşte bu yeni dünya düzeni dediğimiz nizam oydu. Ve tabii ileri ülkeler dediğimiz, dünyanın başını çeken ülkeler dediğimiz ülkelerde bir takım idare değişiklikleri, şunlar bunlar, yeni dünya düzeni ile ilgili yeni bir hamleyi geciktirmiştir.

Şimdi dünya ne arıyor? Bence her türlü faaliyetin yeşerebilmesinin tek şartı barıştır. Ve istikrardır. Binaenaleyh yeni dünya düzeninin ana hedefi barıştır, barışı korumaktır. Eğer dünya barışı koruyabiliyorsa, o şemsiyenin altında ot biter. Eğer barış korunamıyorsa, nereye varırız, nereye gideriz, ne olur gibi suallerin cevaplarını en iyi bir şekilde, dahiyaneye bir şekilde bulsanız ve hakikaten böyle onyılları yaran düşünceleri ortaya koysanız bile bunları uygulama tabiyatı olmayacaktır.

Barış. Barışın değerini insanoğlu anlamıştır. Ne kadar anlamıştır?, önümüzdeki zaman gösterecektir. Ama bir hayli anlamıştır. Çünkü 1945 sonrasında, yani II. Dünya Savaşı sonrasında, o savaşı idare edenler ve onların başında Churchill bir birlik avrupa devletlerinden söz etmiştir. Birleşik Avrupa Devletleri, yani artık dünyada iki tane savaşın yönetimine girmiş bir kişi olarak, bir büyük devlet adamı olarak, savaş nasıl durur fikrini, biz bu devletleri biraraya getirirsek savaş durur, eğer bunları biraraya getiremezsek, yine bu sebepten, şu sebepten, o sebepten dolayı savaş çıkarılır bunlar ve hakikaten geçen 36 yıl zarfında, Avrupa Topluluğu dediğimiz olay, evvela Ortak Pazar diye başlayan olay, sonra Avrupa Topluluğu haline gelen olayın kökünde yatan, ekonomik hadiseden evvel, barış hadisesidir. Çünkü görüyoruz ki bu devletler çok kısa zamanda yaralarını tamir ediyor, yeni baştan herşeyi yoluna koyuyor ve yollarına devam ederken birbirleriyle itiş kakış bir takım olaylar çıkarabiliyorlar. Onun içindir ki bunları bir zemine koyalım. Tabii bu dahiyaneye bir fikirdir. Bu fikir Avrupa tarafından kabullenilmiş ve yürürlüğe konmuştur. Henüz tam başarıya ulaşmıştır diyemeyiz ama önemli adımlar atılmıştır. Ve bir siyasi entegrasyon olayı tartışılır haledir. Bu tartışmaların nereye varacağı bence önemli gayet tabii ama, tartışılır halde olması dahi önemlidir. Çünkü, oniki

tane devlet biraraya gelmiş, sınırlarını kaldırıyor. Siyasi entegrasyon olayı. Siyasi entegrasyon olayından öncesi ortak pazar, hayır, ortak pazar değil tek pazar. Tek pazara geldiğiniz zaman, zaten siyasi entegrasyonu yapmanız da yapmanız da, bir gevşek siyasi entegrasyon yapmanız da ve milli parlamentoların ve milli devletlerin yönünü şu veya bu ölçüde tutsanız da tutmasanız da, -ki bunlar tartışma konusudur- eğer tek pazarı gerçekleştirdiyseniz, hudutları kaldırmışsınızdır ve aslında siyasetin, daha doğrusu siyasi birliği çok geniş çapta sağlamaya doğru adım atmışsınızdır. Eğer hudutlar harita üzerinde bir çizgiden ibaret kalmışsa fevkalade önemli bir adım atılmıştır.

Binaenaleyh dünya nereye gider, üzerinde belki söylemek kolay değil ama, nereye gitmediğini söylemek daha kolay, nereye giderden? Nasılını söylemek de zor. Nereye giderini söylemek, tahmin etmek zor, gitmelidirli bir iyi niyet olarak, bir temenni olarak ortaya koymak mümkün. Nasılını söylemek de zor.

Binaenaleyh bugün bu toplantının konusu olarak ortaya konan olayda benim zorluğum var. Belki benim dışındaki değerli sözcülerin benim kadar zorluğu olmayabilir. Ama bu zorluğu aşmak da pek kolay değil.

Şimdi şu mülahazalarımı şöyle söylemeye devam etmek istiyorum. Pekî, II. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen bu durum, 90'lı yılların başında sona erdi. Sonra ne olacaktı? 90'lı yıllarda yeni bir dünya düzeni kurulurken bu yeni dünya düzeninin temel prensibi; dünyada bütün ihtilaflar barışçı yollardan gidilerek çözülmeliydi. Zor kullanarak hiç bir ülke sorunu çözmeye kalkmamalıydı. Zor kullanarak toprak kazanmaya kimse kalkmamalı idi. Ve zor kullanarak birisi bir şey kazanıyorsa bu kabullenilmemeliydi. Dünyanın sınırlarında değişiklik olmamalıydı ve dünya yeniden bir kalkanı hamlesine girmeliydi. Ve dünyanın her tarafında barış olmalıydı. Barış refahsız olmazdı, refah olmalıydı. Sürdürülebilir, dedikleri, sürdürülebilir bir kalkınma olmalıydı. Dünyayı tehdit eden sorunlar üzerine dünya beraberce varmalıydı. Ve bunun mekanize edilmesi, organizasyonunun yapılabilmesi de Birleşmiş Milletler çatısı altında, hiç olmazsa o çatının koordinatörlüğünde yapmak mümkün olmalıydı. Bu düşüncelerle 90'lı yıllara girilmiştir.

Tabii ki aslında yıkılan sistem, yani gerek Doğu Avrupa'da gerekse Rusya'da onbeş tane bağımsız devletler topluluğu dediğimiz ülkelerdeki bu yıkılan sistem bir transformasyona tabii olacaktı. Yıkıldı da, yerine ne geldi? Daha doğrusu bençe erkenden iyimserliğe kapılanların aldandığı nokta, belki de aldanmaktan başka çare yoktu, yani aldanma bir kaderdi, onların iyimserliğinin kökünde, tabii ki büyük bir kabustan dünya kurtulmuştur. İyi de, yıkılanın yerine ne geleceği meçhuldü. Yıkılan mevcutken tehdidin boyutu belli idi, tehlikenin boyutu belli idi veya rahatsızlığın boyutu

belli idi, kaynağı da belli idi. Ama yıkıldıktan sonra meydana getirdiği belirsizlikler aslında tehditte çok daha önemli hale geldi ve hadiseler öyle bir tekennüm etti ki, son onbeş gün zarfında meydana gelen durum bile düşündürücüdür. Hatta bugün, işte cereyan etmekte olan müzakereler dahi düşündürücüdür. Neyi düşündürücüdür? 90'ın başında dünyaya bakarken ortaya koyduğumuz beklentiler ne idi, bugün bunlar ne hale geldi. Binaenaleyh bugün ortaya koyacağımız beklentilerin bir sene sonra ne hale geleceğini de bilemiyoruz. Kaldı ki, bundan beş sene evvel kim diyebilirdi ki, yani 1987'de, 88'li yıllarda bu blok yıkılacak ve 1992 yılında şu şu gelişmeler olacak demek mümkün değildi. Şimdi blok yıkıldı ama, komünist sistem yıkıldı ama, yerine demokrasi ve pazar ekonomisi reformlar bulunup, işte böyle olsun, oldu mu? Hayır. Yani transformasyon dediğimiz olay. Komünist sistemden, hukuk devletine geçiş, komünist devletten demokratik hukuk devletine geçiş yapılabilir mi? Hayır. Bugün bu devletlerin hepsinde olan nedir? Yine komünist devletin kurumlarıdır. Komünist devletin kurumlarıyla, demokratik hukuk devletinin kurumları ayrı ayrı şeylerdir. Ve kurumu sadece kağıt üzerinde koymak da bir marifet değildir. O kurumu işletecek olan insanlardır. O kurumu işletecek deneyime sahip insanlardır. Binaenaleyh kadro olayıdır. Ve piyasa ekonomisine geçelim. Nasıl geçeceksiniz piyasa ekonomisine? Toprak var, insan var, çiftçi yok. Mülkiyet rejimi yok. Adam alışmış ve neye alışmış? Eline traktör veriliyor, eline gübre veriliyor, eline tohum veriliyor, eline mazot veriliyor, git şu tarlayı ek deniyor. Gidiyor ekiyor. Biç diyor, biçiyor. Çıkardığı mahsulü elinden alıyor. Ona da işte, bir çift ayakkabı, bir elbise, biraz ekmek, aş, bir şey veriyor. Yani netice itibarıyla sistem o. Ama bu sistemden, al bu tarla senin, gübreni de kendin bul, mazotu da kendin bul, makinanı da kendin bul. Sen artık üretimin bir unsuru değil, üretimin yöneticisisin, durumuna kişiyi getirmek kolay değil ki. Kaç senede gelebilir? O dahi kolay değil. Ve demokratik hukuk devleti kuracaksınız. Herkes bildiğini söyleyecek. Basınız hür olacak. Ondan sonra parlamentonuz hür olacak. Hür seçim yapacaksınız. Sokağınız hür olacak, meydanınız hür olacak, yargı organınız hür olacak. Hadi bakalım bunları bir yapın. Bu kolay bir şey değilki. Böyle, yani bu karşıdan bakıldığı zaman demir yumruklu idareye alışmış olanlar, buna curcuna diyorlar. Yani bu iyi de aslında, kolay değil ki.

Neden bunları söylüyorum? Diyorsunuz ki, buradan ileriye bakalım. Hay hay bakalım ama, bu ne olacak. Demek istediğim şey şudur; buradan ileriye bakarken en önemli olay, Sovyet İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra evvela Rus Federasyonu'nda istikrarın muhafaza edilip edilemeyeceğidir. Yani, Rus Federasyonu'nda meydana gelebilecek bundan sonraki olaylar önümüzdeki yılların kaderini tayin edecektir.

Şimdi burada iki tane senaryo olacaktı. Birincisi iyi senaryo, ikincisi kötü senaryo. Ortası da olabilir tabii. İyi senaryo; bunlar zaman içerisinde bir iç kavga, bir sıkıntı çıkarmadan giderler. Hukuk devletinin kurumlarını kurarlar, piyasa devletinin kurumlarını kurarlar, ona alışmaya çalışırlar ve bu işi önümüzdeki on sene içinde gerçekleştirirler. Bence en iyi senaryo bu. Yani en iyi senaryo bu dedim, dünya barışı için en iyi senaryo bu. Unutulmamalıdır ki, 27 bin nükleer başlıklı füze hala bu Rus Federasyonu dediğimiz devletin elinde mevcuttur. Yani bunları nereye kullanır, ne yapar, ayrı mesele. Yani 27 bin tane füzenin mevcudiyetini hiç kimse unutmamalıdır. Ayakta duran bu Kızıl Ordu'nun varlığını da unutmamalıdır. Denizlerinde bir dev donanmanın bulunduğunu da kimse unutmamalıdır. Havaalarında da bir dev hava gücü olduğunu kimse unutmamalıdır. Yani, neden unutmamalıdır? Silah varsa, birisi tetiğe basabilir daima. Yani tetiğe basacak olanın kim olduğu önemli değil, birisi basabilir. Öyle ise, işte stabilite dediğimiz olay budur, barış dediğimiz olay budur.

Dünya, bence bizim aradığımız şeyi, önümüzdeki yıllar zarfında dünya barışı koruyabilmelidir. Yani, korur mu? Pek çok şartlara bağlı. Peki bunu böyle muallakta bırakalım mı? Hayır. Dünyanın barışı korumasına, nasıla geliyorum. Koruyabilmelidir. Ve barışı bozmamalıdır. Barışı koruyabilmesi, dünyadaki bütün devletlerin ve milletlerin işbirliği yapmasına bağlı. Bu kadar devlet nasıl işbirliği yapacak? Bunun başını birileri çekmeli. Öyleyse dünyaya bir jandarma mı lazım, dünyaya bir çoban mı lazım? Hayır. Dünyaya bir jandarma ve çoban lazım değil ama, işte dünya bir jandarma ve çobana lüzum gösterecek kayıtsızlığın içinde olmamalıdır. Binaenaleyh, bugün dünyanın bütün demokratik ülkeleri, demokratik olanı olmayanı, hepsi, büyük sorumluluk içersindedir. Dünyada barışın devamı sorumluluğu, bugünkü bütün devletlerin sorumluluğudur. Bu sorumluluk olayı şöyledir; sorumluluk daimi bir olaydır. Yani bir gün üstlenirsiniz, öbür gün bırakırsınız cinsinden bir olay değildir. Ve etik bir olaydır ve moral bir olaydır. Yani konkre bir olay değildir, sorumluluk sizi bazı konkre tavırlar takınmaya, soyut tavırlar takınmaya götürür zaman zaman. Götürür ama eğer sorumlulukta devamlılık varsa, o zaman birtakım iyi beklentilere girmenin yolu olur. Bu da bir bilinç meselesidir. Dünya, yeni bir dünya şekillenirken, yeni bir dünya bilincine ihtiyacı vardır. Dünyü bilinci, bu bilinci meydana getirebilmesi lazımdır. Kimin işidir? Bütün barış severlerin işidir. Sadece devletlerin işi değildir. Bugün zaten devletlerin fonksiyonu gittikçe azalmaktadır. Bu bilhassa örgütlü toplumlarda, ki örgütlü olmayan bir toplumun demokratik olması mümkün değildir. Örgütlü toplumlarda, eğer bir toplumun örgütü sadece devletten ibaretse, olmuyor, yürümüyor. Bir toplumun örgütü sadece siyasi partilerden ibaret ise, o da olmuyor. Yani yükü taşımıyor bu iki payanda. Za-

man zaman bunların bel verdiği görülüyor. Binaenaleyh örgütlü toplum dediğimiz toplum, gerçekten, kendi sorunlarıyla ilgilenen toplumdur. Binaenaleyh bugün bütün toplumlar eğer dünya meseleleri ile ilgilenebiliyorlarsa, toplumun kendisi ilgilenebiliyorsa, dünya vatandaşlığı çıkıyor meydana.

World denilen olay yepyeni bir kavramdır. Çünkü dünya iletişim ve bilgi çağının içerisinde olduğu için, bir enformasyon çağının içerisinde olduğu için dünya küçülmüştür. Zaten o kadar da büyük değil. Ama adamakıllı küçülmüştür. Artık bugün hiçbir ülke kendi sınırları içerisinde kalma arzusunda değil. Herkesin birbirine gidip gelmesi, birbirinden alış veriş etmesi, birbirinin yerini yurdunu görmesi gibi çok güzel bir gelişme var. Ve hele bu sınırların kaldırılmasına, yani sınırdan geçerken pasaportun var mıydı, yok muydu diye sormamasına bağlanırsa, yani dünya bir hareketin içersine girerse, dünyadaki devletler polis devleti olmaktan çıkarsa, yani polisi olan ama, demokrasinin polisi olan uygar devletler haline gelirse, o zaman, herkes için mutluluk sebebi sayılabilecek herşey vardır. Dünyanın bunu başarabilmesi, dünya vatandaşının kendi sorumluluğunu üstlenmesine bağlı.

Bana sorarsanız, dünya vatandaşı olmadan evvel kişinin kendi ülkesinin vatandaşı olması lazım. Nasıl'a geliyorum. Kendi ülkesinin vatandaşı olması demek kişinin, kendi ülkesinde olup bitenlerle ilgilenmesi demek. Nemelazım, kim ne yaparsa yapsın, nasıl yapırlarsa yapsınlar, bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın, demek yerine, kendi ülkesinde olup bitenlere reaksiyon vermesi lazım. Demokratik refleksi arıyorum ve demokratik bilinci arıyorum. Yani kendi ülkesinin sorunlarıyla ilgilenmeyen, dünyanın sorunlarıyla ilgilenmezki. Kendi ülkesinin sorunlarıyla ilgilenme için, ondan bir evveli var, bu ilkokul, ortaokul, lise gibi bir şey. Yani o zaman evvela kendi beldesinin sorunlarıyla ilgilenmesi lazım. Yani beldesinde, belde oturulmaz hale gelmiş, havası teneffüs edilmez hale gelmiş, suyu içilmez hale gelmiş, sokağı gezilmez hale gelmiş; canım bana ne, her halde birisi çıkar bunları düzeltir, deyip, onları görmemezlikten gelmek, işte o zaman da bu hemşehrilik hakkını yitirmektedir. Hemşehri olacaksınız, vatandaş olacaksınız, dünya vatandaşı olacaksınız. Eğer dünyada barışı hatırlayacaksanız, çok büyük tuttun işi, biraz daralt, diyebileceksiniz. Ben zaten senaryo yapıyorum. Ama benim senaryomun belkemiğindeki şartları ikibin yılı değiştirmeyecektir. Yani bırak yapsın, bırak geçsin, bırak herkes ne hali varsa görsün denildiği zaman, bunun neticesine bunu diyenlerin katlanması gerekecektir. Bunun neticesi kaostur. Niye olmasın? Kaos olmasın. Ne olsun? Dünyada barış olsun.

Dünyada barışı niye bu kadar istiyorsunuz?, dersenez; bakın Türkiye gibi 13 tane, 15 tane komşusu olan bir başka ülke yok. Ve Türkiye'nin bu komşularının hemen hemen hepsiyle de sorunu

var. Ve Türkiye bir büyük devlettir. Bu büyük devlet sorunlarını barışçı yoldan çözmeye çalışıyor. Ve bunda ısrarlıdır Türkiye. Barışçı yollardan. Çünkü dünyadaki barış için Türkiye, herkes sorunlarını barışçı yoldan çözsün derken ve işte burada, Yugoslavya'da yaşanan vahşeti hergün kınarken, işte burada, Karabağ'da meydana gelen vahşeti hergün kınarken kendisinin komşularıyla sorun çözeceğim diye bir sıcak olaylar çıkarması düşünülemez. Yani burada bir nefis müdafası olursa başka. Bir fırsatçılık çıktı orta yere. Türkiye fırsatçı olmamıştır. Bir fırsat çıktı, binaenaleyh şu fırsatı kullanıp şu komşunun elinden şunu, bu komşunun elinden bunu alayım gibi bir düşüncesi olmadı Türkiye'nin. Türkiye ekspansiyonist değildir. Ve Türkiye, büyük devlet böyledir, itibarlı devlet böyledir. Yani itibarlı devlet şudur; ne zaman neyi yapacağı belli olan devlettir. Ne zaman neyi yapmayacağı belli olan devlettir. Türkiye, barışı Türkiye'de savunurken biz, ve dünya barışına Türkiye'nin katkısını savunurken, evvela Türkiye'nin bir dürüst devlet olduğunu ve bir açık rejimi savunduğunu ve dünyanın değerlerini paylaştığını, kendi milli manevi değerlerinin yanında, dünyayla bu değerleri paylaştığını, paylaşma değil, bunların savunulması için bunlara sahip çıktığını söylemek istiyorum. Eğer herkes bunu yaparsa, bence 2000'li yıllara dünya barış içinde girer. Hiç kimse yapmazsa, eh ne yapalım hiç kimse yapmıyor, biz de yapmayalım, demeyeceğiz. Biz yine bu söylediğim şeyleri yapmaya devam edeceğiz. Çünkü bana göre bunlar uygarlık ölçüsüdür.

Evet, kaç kilovat saat elektrik kullanıyorsunuz, ne kadar çimento üretiyorsunuz, ne kadar demir üretiyorsunuz, ne kadar şuyunuz var, ne kadar buyunuz var; bunlar uygarlık ölçüsüdür de, bunların yüksek rakamlara ulaşabilmesi için birinci seri dediğimiz moral ve etnik değerler manzumesinin mutlaka bir milletin zihnine yerleşmiş olması lazımdır. Ve nihayet dünya eğer, demokrasiyi koruyabilecekse, barışı koruyacaktır. Çünkü demokratik ülkelerin kavgacı olması, durup durduğu yerde maceraya girerek barışı bozması mümkün değildir. Ve onun için bu demokrasi denen olayda, barışçıların hepsi demokrasiyi savunur. Ve eğer kavgacılığa gitmiyorsanız, savaşçı değilseniz, o zaman insan haklarını gerçekleştirebilirsiniz. Evet, demek ki, dünyanın önünde, dolayısı ile Türkiye'nin önünde önemli bir olay, demokrasiyi bütün kurum, kural ve kavramlarıyla her yerde işler hale getirmek ve bunun tabanında da insan haklarını kemaliyle işler hale getirmek lazımdır. Yalnız insan hakları veya demokrasi dediğimiz zaman, al işte, şu gardroptan çıkarken, dışarda yağmur yağıyor, bir tane pardesü alın, çıkın gidin. Ama bu pardesünün sizin olması lazım. Sizin bedeninize göre olması lazım. Yani o pardesüyü sizin oraya asmış olmanız lazım. Yoksa bir pardesü alır, geçer gidersiniz. Yani insan kendi haklarına sahip çıkacak. Evvela haklarına sahip çıkacak. Nemelazım dedi-

ğiniz yerde, şunu demek istiyorum daha açıkçası, eğer siz, haklar, hürriyetler dediğimiz olay, haklar verilmez alınır, bu verilmişse, bunu savunma için hiçbir gayret göstermezseniz, o zaman bunu muhafaza edemezsiniz. Çünkü hakkınız değil bu. Ve öyle ise bu da bilinç meselesidir. Bence Türkiye'nin bu bilinci yerleştirebilmesi lazım. Önümüzdeki zaman bu bilinci yerleştirebilmesi için lazım.

Görüyorsunuz ki, hiç ekonomik meselelere, sosyal meselelere gelmeden önce, milleti millet yapan, milletleri dünyada şerefli milletler ailesinin üyesi yapan birtakım değerler bugün her zamankinden çok lazım hale gelmiştir. Bunları ne kadar çok öğrenebilir, ne kadar çok benimseyebilir, ne kadar çok hazmedebilirsek, o kadar çok yolumuza devam edebiliriz. Türkiye için fevkalade önemli üç şeyi söylemek istiyorum. Bir altın üçgendir bu. Bunlardan bir tanesi; insan haklarına dayalı ve standart bir demokrasi. İkincisi işleyen bir demokrasi, fevkalade önemsiyorum. Üçüncüsü de, militer bir devlet değil ama, savunma gücü olan bir devlet. Bu bir altın üçgendir. Zaten bunlardan bir tanesi yoksa öbürüsü olmaz. Üçü beraber olacak. Üçü beraber olmalı. Yani Türkiye 2000'li yıllara giderken neyi yapmalıdır dediğiniz zaman, bu hedefi kollayabilmeli.

Değerli misafirler, şimdi bu konuya tekrar döneceğim ama, kısaca dünyanın önemli bir meselesinden bahsetmek istiyorum. Bu Türkiye'nin de bir meselesidir. Yasaklar kalktıktan sonra, dünyada komünist rejimin yasakları kalktıktan sonra, komünist rejimin duvarları yıkıldıktan sonra bir Avrasya olayı meydana gelmiştir. Bu Avrasya olayı çağın olayıdır. Ve önümüzdeki yılların olayıdır. Türkiye için hayati öneme haizdir. Adriyatik Denizi'nden Çin Seddi'ne kadar 11 milyon kilometre kare, -yani iki defa Avrupa demektir- bir alanda 200 milyon insan, aynı tarihe, aynı kültüre, aynı dile, aynı dine mensuptur. Hiç kimse meseleyi hayali boyutlara ulaştırmasın, ama bu bir gerçektir. Şimdi Türkiye'nin Avrasya ile olan münasebetleri, Avrasya'nın dünya ile olan münasebetleri sanıyorum önümüzdeki yılların en önemli olaylarından birisi olacaktır. Türkiye Avrupa'nın bir parçasıdır. Türkiye Avrupa'nın daha iyi bir parçası haline gelmelidir. Ne isteniyor hedef olarak? Avrupa'nın daha iyi bir parçası haline gelmelidir. Daha iyi bir parçası haline gelme olayı da şudur; Avrupa ile olan irtibatlarını daha da güçlendirmelidir. İyi de, bu sadece size tabii değil. Bahsetmek istediğim şey daha çok Avrupa Topluluğu olayıdır. Türkiye Avrupa'nın dışında kalmamalıdır. Sovyet İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra aslında Avrupa'nın, yani komünist rejim öncesindeki kurumları da fonksiyonlarını geniş çapta yitirmiştir. Binaenaleyh Avrupa'nın yeniden dizaynında, yeniden projelendirilmesinde, yeniden şekillendirilmesinde Avrupa'da kendi içine bakmalı ve bu kurumlarını yeni Avrupa'ya göre kurmalıdır. Yalnız henüz bu yeni Avrupa'yı anlamada ve yeni Avrupa'ya göre bu ku-

rumları kurmada Avrupalı devlet adamlarının ve düşünürlerinin de gerilerde olduğunu görüyoruz. Ama önümüzdeki zaman, bundan otuz sene evvelki şartlar otuzbeş sene evvelki şartlar çerçevesinde tartışılan konular bunlardı. Ve siz bir Kuzey Avrupa'yı veya bir Çekoslovakya'yı, Polonya'yı, bir Macaristan'ı Avrupa'nın dışında nasıl sayarsınız. Yani arkada oturan Avrupalı Avrupa zihniyeti, bunlar bizim kuzenlerimiz, bunları nasıl bizim dışımızda tutarsınız diyor. Dün başka idi. Binaenaleyh bir Avrupa, Doğu Avrupa ile Batı Avrupa'nın bütünleşmesi gibi bir olay, sonra Batı Avrupa ile Doğu Avrupa bütünleşirse arkasından Rusya ile Bağımsız Devletler ile bunun fonksiyonu ve nihayet Avrasya'nın kalbi sayılabilecek bir Türkiye ile bu Avrupa'nın münasebetleri. Ve Avrasya'nın kalbi sayılabilecek Türkiye'nin dünyanın güçlü olan ülkeleri ile olan münasebetleri. Bunlar önümüzdeki zamanın, önümüzdeki günlerin çok tartışılacak ve çeşitli gelişmelere sahne olacak olaylardır. Ama biz Türkiye olarak hem Avrupa ile olan bütünleşmemizi geliştirmemiz hem de Avrasya ile mutlaka kolkola girebilmemiz ve bu Avrasya gerçeğini dünyaya anlatabilmemiz, Avrasya'yı da hem Avrupa ile hem dünya ile bütünleştirebilmemiz lazım. Bu nasıl olur? Hedef bu. Bu gayret isteyen bir iştir. Yalnız önemli bir iştir. Şöyle önemli bir iştir. Biz bu Avrasya devletleri dediğimiz devletlerin koruyucusu kollayıcısı değiliz. Her devlet kendi ayağının üzerinde kendisi duracak. Yalnız yüz senede bir defa ele geçmiş bir fırsattır. O devletler için öyledir, bizim için de öyledir. Bu sadece siyasi, kültürel, hissi sebeplere dayanan bir olay değildir. Bakın, eğer tahminler doğru ise, söylenenler doğru ise, dünyanın en önemli meselesi olan petrol olayında yeni bir durum ortaya çıkıyor. Dünyada 1 trilyon varil petrol var. Bu 1 trilyon varilin 660 trilyonu Körfezde. Yani bütün dünyaya 30 sene yetecek petrol, bunun da % 66'sı Körfezde. Aslında Kuveyt savaşının, 29 devletin oraya gelmesinin sebeplerinden birisi de odur. Ve neden Kuveyt'de sınır geçildi diye, bir devlet ortadan kaldırıldı diye başkaları geldi, neden Bosna-Hersek'te gelmedi deniyorsa, önemli olay odur, önemsenenlerden birisi odur. Medeni dünya çifte standart kullandı, tabii medeni dünyanın bizim istediğimiz ölçüde medeni olabilmesi için çifte standarttan bir standarda inmesi lazım. Henüz bugün medeni dünya menfaatçi. Yani insan hakları lazım kendisine, demokrasi de lazım. Ama kendisine lazım. Şimdi başka insanlara da lazımı söylüyor, ama ben senin gelip cebine koyacak değilim, onu sen sağla, diyor. Sağlayabildiğin yerde iyi, sağlayamadığın yerde onların gelip size demokrasi falan yapivermeleri mümkün değildir zaten. Ama, yaparsanız benden muhabbet görürsünüz diyor, yapmanıza da yardımcı olurum ama benden bu kadar diyor. Medeni dünya rahattır, medeni dünya menfaatçidir. Ben şunu da söyleyeyim, bunun da ayıplanacak bir tarafı yok. Yani herkesin menfaatini bilmesinin ayıp-

lanacak neresi var. Ama medeni dünyaya dayanarak, yani herkes elini başına koyup keyfine bakmasın. Herkes kendi işini kendi yapsın. Oraya gelişinin sebebi, öbür tarafa gelmeyişi'nin sebebinde, medeni dünyanın menfaati vardır, henüz medeni dünya uygarlık ölçülerini maddi ölçüler kadar yüceltememiştir. Yani maddi ölçülerini hala uygarlık ölçülerinin önünde sayıyor. Belki önümüzdeki zaman içerisinde bu olayda bir adım atılmış olur.

Ama bakın ne oluyor? Bu Orta Asya dediğimiz bizim anayurdumuzda petrol var, gaz var. Bu petrol ve gazın, Körfezden, yani Basra Körfezi'nden daha az olmadığı iddia ediliyor. Bu dünyanın bütün şeklini değiştirir. 30 sene sonra dünyada rezervler bitecek, ne yapacağız diye şimdiden düşünmeye başlayanların gözü oraya çevrilecektir, çevrilmiştir de bugün. Ve orada çok önemli bir savaş var. Kim bunu bulacak, işletecek, kullanacak. Çünkü Arabistan yarımadasındaki, Basra Körfezi'ndeki işin tadı bir çok kimsenin damagındadır. Ve şimdi oraya koşmuştur herkes. Eğer orada hakikaten böyle bir durum çıkarsa, oradaki petrolün dünyaya ulaştırılabilmesinin en kestirme yeri Türkiye'nin Akdeniz limanlarıdır. Bu yurun, Türkiye'nin Akdeniz limanlarında Iskenderun'dan Mersin'e kadar olan yerde, yeni bir Körfez meydana gelmektedir. Iskenderun Körfezi Basra Körfezi'nin bir eşi olabilecek durumdadır. İşte Türkiye'nin önüne çıkan fırsatlardan bir tanesi budur. Avrasya gerçeğinin içerisinde yatan olaylardan bir tanesi de budur. Türkiye bunun ne kadarından yararlanabilir, nasıl yararlanabilir, bunları önümüzdeki zaman gösterecek. Şimdi dünya ne yapmalıdır? Dünyada neler olmalıdır? Dünya barışını koruyabilmelidir. Daha ne yapmalıdır? Dünyada demokrasi daha çok yaygın hale gelmelidir. Daha ne yapmalıdır? Dünyada insan hakları yaygın hale gelmelidir. Daha ne yapmalıdır? Dünya buna göre yeniden şekillenmelidir. Kastettiğimiz daha çok uygar dünya. Bizim de içinde bulunduğumuz uygar dünya.

Yalnız burada bir faktörü söylemeden geçemeyeceğim. Çin faktörü. Çin diye bir olay var. Bir faktör daha var. Bu Asya-Pasifik olayı. Bir takım ülkeler var. Bugünkü halleriyle, demokrasi bakımından da, ekonomi bakımından da, yani o kadar ümitli görünmüyorlar. Şimdi dünyadaki GSMH'nin % 61.7'sini 7 tane sanayileşmiş ülke alıyor. % 15'ini aşağı yukarı 40-50 tane, demin söylediğim ülkeler alıyor, 200 ya da 400 dolar MG'deki ülkeler. Bunlar da zaten alıp silah alıyorlar onlarla, alıp birbirlerini öldürüyorlar.

Şimdi, dünyanın bir ucu bir yerde, bir ucu bir yerde. Yani üretilen gelirin, dünyanın ürettiği gelirin çok büyük bir kısmını bu zenginler fakirler olayını meydana çıkarıyor. Dünyanın sorunlarından bir tanesi de bu. Herkesin demokrasiyi gerçekleştirebilmesi hakikaten güç. Çünkü sorumluluk isteyen bir şey bu. Yani bazı insanlara çok hak hürriyet de lazım değil. Hani bir kaç tane olsa yeti-

yor ona. Halbuki bunların tümünü birbirinden ayırmak mümkün değildir. Afrika'daki adamın hakka hürriyete ihtiyacı ile Avrupa'daki adamın hakka hürriyete ihtiyacı ayrı, ona göre de o iş etmiş. Ama ben Avrupa'daki adamın hak ve hürriyetlerinin tümünün Afrika'daki zenciye de, bilmem Uzak Doğu'daki Çinli'ye de lazım olduğu kanaatindeyim. Yani insanlık haysiyeti bakımından lazım olduğu kanaatindeyim. Fakat bunu bizim yapivermemiz mümkün değil ise Amerika'nın da gelip yapivermesi mümkün değil. İşte bu bir beraber hareket, herkes birbirine baka baka oraya getirecektir meseleyi.

Türkiye bütün bunların içersinde ne yapmalıdır? Türkiye dünyaya olan iştirakini koruyacaktır. Nerede iştirakini? Evvela insanlığın büyük değerlerine sahip çıkma ve onları korumadaki işbirliğini mutlaka Türkiye sürdürecektir. Türkiye'de, Türkiye kendi demokrasisini daha iyi hale getirecek. Anayasasının kanunlarını falan düzelterek. Anayasasının kanunlarını düzeltmek belki en kolayı. Hedef olarak önünüze koymuşsunuz. Bunu yapacak meclis çoğunluğunu bulduğunuzda bunu yaparsınız, şimdi bulamazsınız, iki sene sonra bulursunuz, bunu yaparsınız. Ama bence ondan önemlisi buna sahip çıkacak bir bilincin yaygın hale gelmesidir. Yani Türkiye'nin daha iyi bir demokrasiye sahip olmasına ve devletin daha iyi işlemesine halkın talip olması lazım. Yani siz bunları yaptınız, red mi etti? Hayır efendim. İşte burada geliyor, demokratik refleks, demokratik bilinç olayı. Binaenaleyh, bunlar yapılsa halk reseptiv olur, reseptiv olursa yapılması daha kolaylaşacak. Tabii ki insan haklarıyla, demokrasiyle, anarşiyi karıştırmamak lazım. Hak suistimalini de karıştırmamak lazım. Ve burada çok önemli bir noktaya dokunmak istiyorum. Bir ülkede insan hakları, demokrasi, bunların hepsinin kanunlarını, nizamlarını eksiksiz bir şekilde yaparsınız. Yapmalıdır da Türkiye. Paris Şartı'na uyarısınız. Yalnız bu ülke idare edilebilir olmaktan çıkmamalıdır. Hiç kimse beni yanlış anlamasın. İdare edilebilir olmak şudur. Bunların uygulanmasıdır. Uygulanma aslında hürriyetlerin suistimali diye bir sözü söylerim ara sıra, çoğu kimse yanlış anlar, eğer devlet bir ülkede işleyip, yasalarını uygulayamıyorsa, o ülkede demokrasiyi ayakta tutmak mümkün değildir. Yani işleyen bir devlet sayesinde ancak işleyen bir demokrasi varolabilir. İşleyen demokrasi sayesinde de işleyen devlet varolabilir. İkişi birbirinden ayrılmaz. Yalnız hangisi hangisinden çıkar diyorsanız, bence onun cevabını aramaya gerek yok.

Buradan geliyorum ki, demek Türkiye'nin önemli ihtiyaçlarından birisi, demokrasisini eksiksiz kurmaya çalışmalı ve onu işletmeye çalışmalı, aynı zamanda devletini işleyen devlet haline getirmelidir. İşleyen devlet, kapısı halkına açık olan devlettir. Bir. Haklıyı haksızı ayırdeden devlettir. Hakkı teslim eden devlettir. İşleyen devlet, yargıyı dağıtabilen devlettir. Bunu çok önemsiyorum. Yani

biz duvarlara bir çok şeyi yazarız ve yazdıklarımız doğrudur aslında. Mesela Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir yazabiliriz. Ama getiririz bir askeri rejim kurarız, askeri rejimin beş tane yöneticisinin arkasında durur o Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir yazısı. Kimseye ibranım falan yok, yanlış anlamayın. Buradaki yanlışlık, ya duvardaki laf yanlış, ya beş tane komutanın oturduğu yer yanlış. İkişi birden doğru olmaz. Canım nemize lazım diye geçer giderseniz, ondan sonra da birtakım şeyleri bulmakta güçlüğüünüz olur. Ben uygarlığın güç olduğunu söylemek istiyorum.

Geliyorum, işleyen devlet. Bakınız, eğer devletin karar mekanizması işlemiyorsa, veya çok geç işliyorsa, rüşvet kaçınılmazdır. Rüşvet, siz ne kadar uğraşsanız, altınızda boşalır iş. Ve rüşvetin kaçınılmaz olduğu, yani rüşvete dalmış bir devletin de işlediğinden falan bahsedemezsiniz. Adaletin yürüdüğünden de bahsedemezsiniz. Öyleyse, temiz ve dürüst bir devlet istiyorsak, ki istiyoruz, temiz ve dürüst devletin işleyen devlet olması lazım. İşleyen devlet, bizim devletimiz aslında güzel bir devlettir, bir çok eksiğiyle, kusuruyla güzel bir devlettir. Halkının devletidir. Eksikliği yoktur anlamında söylemiyorum. Bakın bu ülkenin, buradan 1800 km uzaklıktaki o güzelim Van şehrinde 85 tane, 87 tane sağlık ocağından 85 tane doktor bulundurabilen ve 600 bin nüfuslu Van'ımızda 118 bin öğrencisi 4119 tane öğretmen verebilen bir devlettir. Bunlar küçümsenecek şeyler değil. Demek ki, devletin işlemesi lazım. Devletin işlemesi dediğimiz zaman mutlaka yargının yani adaletin dağıtılması lazım. Dağıtılmayan adalet en büyük adaletsizliktir. Bunun kadar bir devleti rahatsız eden, bezgin eden bir şey yoktur. Öyleyse hem devlet mekanizmasının işlemesinde, hem yargı organının işlemesinde, hem devletin diğer kesimlerinin işlemesinde Türkiye'nin reforma ihtiyacı vardır.

Reform, yapın efendim. İşte ona uğraşıyoruz yapalım diye. Yani hergünkü tartışmaların kaynağında bunlar var. Öyleyse Türkiye'nin önümüzdeki 7 yıl içerisindeki en büyük ihtiyaçlarından birisi demokrasinin eksiklerini tamamlayarak gitmek, dünya şartlarına uyan bir demokrasi meydana getirebilmek ama işleyen bir devletle beraber. İşleyen bir devlet olmadığı zaman o hakların çoğu askıda kalır. İşleyen bir devlet evvela bu ülkede hukukun içerisinde kalarak, hukukun üstünlüğünü koruyarak mutlaka huzuru, güveni sağlayan devlettir. Bakın şu İstanbul'un haline. Yani, İstanbul'un, 10 milyon nüfuslu İstanbul'un çeşitli yerlerine öylesine birtakım hücreler, şunlar bunlar yerleşmiş ki, temizle temizle bitmiyor. Yani, binaenaleyh bu hücrelerin temizlendiği gören İstanbul halkı, İstanbul polisine eğer alkış tutuyorsa, işte vatandaş vatandaşlığını yapıyor. Zaten vatandaşla devlet kucaklaşmadığı zaman işleyen devleti bulmak mümkün değil. İşleyen demokrasiyi de bulmak mümkün değil.

Benim sözlerim nazari değil. Ben nazariyat-

çı değilim. Ben 40 seneye yakın bu devletin içerisindeyim. Ve bu devletin işlediğinden, işlemediğinden sıkıntılar çekmişim, devleti işletmek için gayret sarfetmişim. Bugün de bütün gayretimiz devleti daha iyi işletelim, devleti işletirsek demokrasiyi işletiriz.

Şimdi bu iyi de, sonra... Sonra, bu devletin nüfusunun % 75'i 35 yaşından aşağı. Aşağı yukarı % 45'i 24 yaşından aşağı. Öyleyse bu ülkenin önemli bir eğitim meselesi var. Çok güzel, genç bir nüfus, eğitim meselesi var. Önümüzde eğitimi yeniden reforma tabi tutmak ve daha çok çocuğumuz okutabilmek gibi, henüz bu çocuklarımızın % 10-12'si, açık eğitimi çıkarırsanız, onu da dahil ederseniz % 15'i üniversitelere gidebiliyor. Yani bilgi toplumu, gençlerin ancak % 15'i üniversite okuyan bir bilgi toplumu olmaz. Yapamazsınız böyle bir bilgi toplumunu. Dünyanın gerisinde kalmamak Türkiye'nin önemli işlerinden birisi. Öyleyse Türkiye bir bilgi toplumuna ulaşabilmek için eğitimi, eğitiminin de kalitesini çok önemli sayıyoruz. Çağdaş bir toplumun çağdaş eğitim müesseseleri ve çağdaş toplumun çağdaş fertlerini yettirebilecek bir eğitim. Reform olayıdır, önümüzde duruyor. Bugün hükümetin programında tartışılıyor, meclisin programına intikal etmek üzeredir.

Ve ekonomi dediğiniz olay, bence istikrar olayıdır. Eğer, bir ülkede siyasi istikrar yoksa, bence ekonomi falan gelişmez, hiç bir şey gelişmez. Hiç bir şey olmaz mı? Olur. Birtakım şeyler olur. Öyleyse siyasi istikrar dediğimiz olay, birisi gelip devletin başına oturacak, hiç kimsenin sesi sedası çıkmayacak, o doğru bildiğini yapacak. Bu değil. Peki ne? Herkesin yapılanı iyidir, kötüdürü söylemesi. Burada örgütlü topluma gene geliyorsunuz. Örgütlü toplum sesi çıkan toplumdur. Hiç kimse endişe etmesin. Efendim, işliyor ya bu mekanizma dünyanın başka yerlerinde, bizde de işler. Biraz yavaş işlemeden çok şikayetçi olmayın. İşlemesi çok önemli, işlemesindeki devamlılık çok önemli. Ve akşamdan sabaha değişmeyen bir şekilde işlemesi çok önemli. Ve eğer böyle bir ortam varsa, bundan sonra ekonomi dediğimiz olay olur.

Bakin buraya gelinceye kadar ne kadar gayret sarfettim, ne kadar laf söyledim. Çünkü kesinlikle ekonomiyi küçümsemiyorum. Yalnız ekonomi makro değildir, mikrodur. Yani diğer şartlar olmadıkça ekonomi olayını tek başına konuşamazsınız. Zaten sizin konunuz, yani buraya koyduğunuz konu da ekonomi değil, yani bunun hepsi beraber. Öyleyse istikrar, benim ülkem en önemli meselesi, ekonomide en önemli meselesi, mali sağlamlıkla kazandırmaktır devlete. İşte enflasyon şikayetleri var. Enflasyon bir netice. Yani ateşiniz çıkmış. Ateşinizin çıkmış olduğunu, tedavi edemezsiniz ateşinizi, yani yüksek ateşin tedavisi diye bir olay yok. Ya ne var? Ona sebep olan hadiseyi bulup çıkarmak. Bir tane mi, birden fazla mı, iki tane mi, üç tane mi? Onlara göre ilaç tertib etmek. Acaba bademciğiniz mi şişti, acaba başka

bir yerinizde mi enfeksiyon var? Ateşe sebep olan bir çok olay var. Bunlardan hangisi, yani ateşinizi 38 dereceye çıkı, al şu aspirini, olsun. Ateşinizi aspirinle tedavi etmeyeceği bir olayla karşı karşıya kalabilirsiniz. Bizim devletimizin sıkıntısı mali sağlamlılığa kavuşturulma olayıdır. Devletin mali sağlamlılığı yok mu? Bunun ölçüsü nedir? Bunun ölçüsü PSBR'dir. Yani, kamu borçlanma ihtiyacı. Bu bir uluslararası ölçü. Neden olur bu? Bir kamunun gelirleriyle sarfları arasındaki fark, yoksa fark, o çok güzel bir şey. Yani enflasyonu gözünden vurmuşsunuz. Bu fark % 2,5'lar civarında ise işleyen bir ekonomiye sahip olursunuz, işler o. Ama bu fark % 15'e çıkmışsa, yani, GSMH'nın % 15-16'sı borçlanma ihtiyacı olarak karşınızda duruyorsa, bunu çözmedikçe hiçbir şeyi çözemezsiniz. Çözün efendim, zaten sayın hocamız söyledi, bunun üzerinde konuşmalar yapacağız dedi, bunları çok memnuniyetle karşılayacağız, yani çıkaracağınız neticelerden çok memnun olacağız. Yani Türkiye'de enflasyon olayının üzerine nasıl varalım. Borçlanma ihtiyacı dediğimiz olaydır. Borçlanma ihtiyacı, nereden çıkıyor bu borçlanma ihtiyacı? Yani borçlanmasak olmaz mı? Bizde borçlanmanın doğru birşey olmadığını biliyoruz. Yalnız bu yönetim öyle bir şeydir ki, doğru olmadığını bildiğiniz şeyleri de zaman zaman yapmak zorunda kalırsınız, çünkü manevra sahanız yoktur, başka bir çikarınız yoktur, bir emperativedir o, yani bir gayri kabili bir olaydır, bir emri zaruridir. Yani bütün kelimelerin manası aynı. Hayır, ben bunları sıkıntımdan söylüyorum yani. Peki, bir ülke düşünün ki, vergi gelirlerinin % 65'ini personel masraflarına, % 30-33'ünü faize verirse, şunu yapmadın, bunu yapmadın, bunlar bence söylenmesin demiyorum, söylensin, fakat ne söylersen söyle, bunu aşmadıkça diğer şeyleri düzeltmek mümkün değildir. Bunu nasıl aşacak Türkiye. Biz bunu arıyoruz zaten, bunu nasıl aşacak.

Borçlanmasak, maaş ödeyemeyeceğiz. Efendim, yatırım... Biraz oraya dokunmak istiyorum. Türkiye ne yapmalıdır önündeki zaman içinde. Türkiye % 5 civarındaki bir büyüme hızını devam ettirmelidir. Müstekar olarak devam ettirmelidir. Yani Türkiye'nin varacağı ideal yer, % 10'un altında bir enflasyon ve bu enflasyona da % 5 civarında bir kalkınma, % 5... % 2.5 nüfus artışı olan Türkiye bu nüfus artışını zaman içinde % 1,5'lara 1'lere indirmelidir. Türkiye'nin önünde bir büyük şehir meselesi duruyor. Türkiye'nin önünde bir büyük işsizlik meselesi duruyor. Türkiye'nin önünde 100 kişinin okuduğu okullar var, İstanbul'da. Her sene 150 tane mektebi İstanbul'da yapmak lazım. Sadece İstanbul için söylüyorum. 150 tane ilkokul yapmak lazım, bunlar duruyor. Bunlar, tabi İstanbul'un özel şartları var. Burada geliyorsunuz, Türkiye'nin önünde bir şehirleşme olayı duruyor, bir büyük şehir olayı duruyor. Yaşanabilir büyük şehirler yapma olayı duruyor. Evet, Türkiye eğer, si-

yasi istikrarını korursa ve ekonomik istikrara gelirse, yani temin söylediğim şartlara yaklaşırsa, enflasyonu indirerek büyümeyi artırarak gidebilirse, yahut büyümeyi muhafaza ederek enflasyonu indirerek gidebilirse, ki çok önemli bir olaydır, o zaman Türkiye tabii ki satılabilir mal üretmeye yönelmiş olacaktır, döviz kazancını artırmış olacaktır, artırması lazımdır ve dış borçlanma ihtiyacını azaltmış olacaktır. Ve Türkiye'nin fevkalade önemli bir turizm olayı var. Bu turizm olayını yeşertmesi ve önümüzdeki 3-5 sene zarfında 10 milyar dolar gibi bir parayı buradan tedarik edebilmesi lazımdır. Türkiye halen bunların kapısındadır ve nihayet ticaret... Ticaret fevkalade önemli hale geliyor. Türkiye globalleşme dediğimiz olayın içindedir. Yani rekabet gücü olan bir ekonomiyi, rekabet gücü olan bir üretimi, rekabet gücü olan hizmetleri meydana getirmeye mecburdur. Bakın Kuzey Amerika'da NAFTA meydana geliyor. Meksika, Birleşik Amerika Devletleri, Kanada, hepsi tek pazara gidiyor. Güney Amerika'da 6 tane devlet orada aşağı yukarı aynı şeye gidiyor. Asya-Pasifik devletleri biraraya geliyor. Yani rejonel, yani bölgesel ekonomik işbirlikleri meydana geliyor. Bizim meydana getirmeye çalıştığımız Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve EKO, bunlarla kucaklaşacaktır ve Türkiye önümüzdeki 6-7 sene zarfında Hem Karadeniz İşbirliği hem EKO'ya hayatiyet kazandırabilir, kazandırmalıdır. Ve bunu yapabildiği takdirde daha çok kişiye mutluluk sağlayabilir Türkiye. Ve şunu ifade edeyim ki, biz Türkiye'de altyapı için çok gayret sarfettik. Türkiye'nin altyapısı vardır. Yalnız bu altyapı bugüne göre vardır, yarının altyapısı yok. Yani bugünkü ekonomiyi kaldırırsınız. Halen Türkiye'nin milli geliri 1992 yılı için hesaplanmıştır. 1 katrilyon ve 72 trilyon liradır. Binaenaleyh Türkiye'de bazı lafları lugata ben hediye ettim. Trilyon yokmuydu, vardı. Ben keşfetmedim, ben siyasi lugata hediye ettim. Şimdi katrilyonu hediye ediyorum. Nihayet Türkiye'nin milli geliri katrilyona varmıştır.

Şimdi, Türkiye tabii ki büyümeye devam edecek. Büyümeye devam edecek ama, kim büyütecek Türkiye'yi. Türkiye'nin teşebbüs gücü. Hangi şekilde büyütecek? Bir demokratik ortamda büyütecek. Bu teşebbüs gücü sadece bugün burada değil, demin sözünü ettiğim Avrasya'da ve Karadeniz İşbirliği'nde de iş görüyor. Aşağı yukarı bugün Romanya'daki çalışanların sayısı 2 bini bulmuş. 2 bin tane Türk müteşebbisi firma olarak Romanya'da çalışıyor, yalnız Romanya. Bana Yeltsin 256 tane Türk firmasının Rusya'da çalıştığını söyledi. Yani biz Türkiye'yi bırakıp başka yerlere imara gidecek değiliz. Gururla söyleyeyim. 600 milyon dolarlık bir otoyolu iki senede bitirmek üzere bir Türk firması Pakistan'da aldı. Yani bir inşaa gücü, bir iş gücü, bir teşebbüs gücü Türkiye'nin en büyük varlıklarından birisidir. Demokrasisi de onunla atbaşıdır. Bu iki varlığını Türkiye kullanmalıdır.

Ve devleti küçülteceğiz. Ama bu çok söylenir. Her gelen devleti küçülteceğiz... söylenir, yal-

nız bir günlük iş değil. Yani her kim gelirse önünde büyük bir devlet bulur. Devleti küçültmeyeceğizden başlayalım. Devleti küçültürken sadece devletin ekonomik faaliyetlerini azaltacağız anlamında söylemiyorum. Devletin her türlü faaliyetlerini biraz yaygın hale getireceğiz. Bu idari reformdur. Yani, bütün herkesin gözü Ankara'da şimdi. Taa Van'ın Özalp kazasında veya Hakkari'nin Beytüşebap kazasında işi olan vatandaş Ankara'ya geliyor. Veyahutta Edirne'nin İpsala'sından, yani hani **Ankara Ankara senden medet umar her bahtı kara** var ya, onu biraz değiştireceğiz, herkes kendi kendisinden medet umsun. Yani Türkiye'nin yönetimini biraz aşağıya indireceğiz. Alt kademelere indireceğiz. Yani valisi, kaymakamı, belediyesi, belediye meclisi, idare meclisi, bunlar şekli olmaktan çıkıp çok daha fonksiyonel hale gelmesi lazım. Ve bu takdirde, ademi merkezîyet dediğimiz, yani merkezden yönetim değil, yerinden yönetim, merkezîyetçilikten, ademi merkezîyetçiliğe; bütün bunların hedefi rasyonel bir devlet idaresi, rasyonel ekonomi. Yani bir ülkenin kaynaklarını en iyi şekilde kullanabilme olayı. Kaynaklarınızı en iyi şekilde kullanamadığınız takdirde zenginleşmeniz mümkün değil. Bir. İkincisi, yalnız kendi kaynaklarınızdan değil, dünya kaynaklarından da yararlanmanız olayı.

Türkiye'nin önünde 1993 senesinde çok değerli fırsatlar duruyor. Dünyada çok büyük para var. Bizim önümüzde 10 milyar dolarlık alt yapı yatırımı için teklif var. Yani bunların bir kısmını kabul ettik, bir kısmına önümüzdeki günlerde bakacağız. Ve Türkiye'nin yeniden altyapıya ihtiyacı var. Türkiye'nin limanlara ihtiyacı var. Şöyle bir gözünüzü yumun, düşünün, Türkiye'nin bugünkü limanlarıyla Türkiye ihracat-ithalatını acaba 100 milyar dolara çıkarabilir mi? Ticaret hacmi 100 milyar dolara çıkabilir mi, bugünkü şeyle. Veya 200 milyar dolara çıkarabilir mi? Neye 200'e çıktın dersiniz, Belçika'nın ticaret hacmi 200 milyar da onun için. Taiwan'ın ki neredeyse buna yaklaşıyor. Binaenaleyh, ne dedim, işleyen bir demokrasi de güçlü ekonomi, güçlü ekonomi güçlü altyapıya dayanacak. Efendim bütün paraları altyapıya sarfedip de başka yere para kalmayacak... Hayır efendim, devlet zaten altyapının dışında pek fazla bir şey yapmayacak. Yalnız devlet, sosyal devlet niteliğini koruyacak. İşte burada çok önemli bir yere geliyorum. Bütün bunlar iyi de eğer bir ülkede huzur ve güveni sağlayacak birtakım sosyal meselelerin üzerine gidilmiyorsa, bunların hiçbirini yapamazsınız. Yani bir ülkenin huzurunu muhafaza, al sana demokrasi getirdim, işte kalkınmayı da yapıyorum'la olmaz. Kalkınmanın nemasının o ülkenin ücra köşesine ve garip kişisine bir biçimde intikal etmesi lazım. Yani bir toplum 5 milyon işsizliği taşıyamaz. İşsiz adam, parasız pulsuz, git kardeşim başımdan, taşıyamazsınız bunu. Yani orada huzuru sağlayamazsınız. Öyleyse bir sosyal devletin yapması lazım gelen devletin gücü nispetinde işler

neyse, yani asgari ücretten vergi almamak, bir münasip şekilde, devletin kaldırabileceği ölçüler içerisinde ve muayyen yerlerden başlamak suretiyle bir işsizlik sigortasına gitmek, işsizleri absorbe edinceye kadar zaruridir.

Altyapı olayına tekrar dönüyorum. Türkiye'nin demiryollarına, Türkiye'nin limanlara, Türkiye'nin karayollarına, Türkiye'nin benzeri büyük tesislere, hava meydanlarına ihtiyacı vardır. Hadi bakalım, bir Çanakkale'ye gidin İstanbul'dan, 5 saatte gidersiniz, Gelibolu üzerinden, 5 saat gidersiniz öbür taraftan. Çanakkale tecrit edilmiş. Edirne'ye gidin, tabii şimdi otoyol yapılıyor, büyük bir kısmı çıktı, 2 saatte gidersiniz, 3 saatte gidersiniz ama 15 dakikalık yol Edirne. Ve Kars'a Allaha şükür gidiyoruz, Van'a da gidiyoruz. Gece gündüz her saatte gidiyoruz. İddiamız var böyle. Hadi bir Samsun'a gidin bakayım, gidemezsiniz. Öyleyse bu altyapı meselesinde, bu altyapı tesislerinin teker teker fizibilitesinden ziyade tümüyle bir altyapının fizibilitesine bakılarak Türkiye'nin her yerine gidilebilir hale getirmemiz lazım.

Burada bir önemli olaya daha dokunmak istiyorum. O da; Türkiye'nin altyapı sorunları içerisinde enerjiyi fevkalade önemli sayıyoruz. Ekonomik kalkınması için de önemli sayıyoruz. Ve enerji, bugün için Türkiye hemen hemen 65 milyar kilovatsaat civarında elektrik tüketiyor. 80 milyarı aşan bir kapasitesi var. Türkiye'nin dağıtım şebekesinde çok büyük zayıflık var. % 20'ye varan zayıflık var. Yani her sene Keban Barajı kadar fuzuli zayıflık var. Öyleyse bunu bir taraftan düzeltmek, bir taraftan da 1997-98'li yıllarda Türkiye'nin elektrik ihtiyacını karşılamak üzere yeniden hidrolik, yeniden doğal gazla bağlı, yeniden kömüre bağlı, yeniden diğer kaynaklara bağlı büyük bir elektrikleştirme işine giriyoruz. Çünkü elektrik olmazsa sanayi de olmaz. Tabii Türkiye elektriği pahalı satıyor. Doğrudur, 8 sente satıyor. Yani bunun maliyetini düşürebilmenin yollarını da arıyoruz. Gerçi ihracat yapan endüstriye % 25 kadar bir ucuzluk tanıyor Türkiye, ama bu da yetmiyor. Onun için ne kadar işlediği de meçhuldür bir miktar, bir de yetmediği bellidir, onun için bunu mutlaka düzgün hale getireceğiz. Enerji için önemli yatırımlar önümüzdeki günlerin gündemindedir. Yeniden barajlar yapılacak, yeniden; nükleer santral Türkiye için olmayışı bir ayıp haline gelmiştir. Her ülkede var. Canım bizim canımız tatlı da başkalarının acı mı yani. Herkes canını sokakta mı bulmuş. Nükleer santrallere çevrecilerin falan itiraz etmemesi lazım. Çevrecilerin başında ben geliyorum. Çünkü Rio anlaşmasını ben imzaladım, rozeti de yanımda taşıyorum. Yani Fransa elektriğin % 75'ini nükleer santrallerden alıyor, Avrupa aşağı yukarı % 35-40'ını nükleer santrallerden alıyor. Yani başkasının 3 sente mallettiği elektriği ben 8 sente verirsem, hadi rekabet gücü kazanın bakalım; bunları yürütemeyiz.

Dünya ne yapmalı? Dünya barışını korumalı. Barışını korumada herkes dünyaya yardımcı ol-

malı. Beraber çalış, beraber yaşa. Yani "Will together Work together" sloganına dünya sahip çıkmıştır, bence buna sahip çıkmaya devam etmeli. Ve dünya, aslında eline geçirdiği bu fırsatı çok iyi kullanılmalı. Mutlaka, mutlaka ama. Yeniden birtakım büyük nizaların çıkmasına razı olmamalı. Ve dünyada çok büyük yatırım gücü var, çok büyük sermaye var ve teknoloji var. Bu teknoloji ve sermaye ile dünya kalkınmamış ülkelerin yardımına da gitmeli. Tabii ki bunlar ekonomik sınırlar içerisinde olacaktır. Türkiye mutlaka bu teknolojiden, bu sermaye olayından yararlanmalı. Çok büyük fırsat. altını çizerek söylüyorum. Ve iş adamlarımıza düşen bir görevi söylüyorum. Elinizi kolunuzu sıvamışsınız, çok güzel bir şey. Bursa'da çeşitli tesislerin temelini attım, açılışlarını yaptım. 16 senedir 17 senedir yapmakta olduğumuz bir azot fabrikasını nihayet işletmeye geçirebildik, 4-5 trilyon para sarfedilmiştir. Benim bahsetmek istediğim o değil. O bir ölüydü, kaldırmaya mecburduk. Yani başlanmış, şu kadar sarf edilmiş, bitirmeye mecburduk ama, onun gazlarından, yani uzağa bugün her ülke ne kadar karbondioksit bırakacak bu kotaya tabi tutulmuştur. Daha bizim öyle bir sıkıntımız yok. Başka, emisyon kotası ve bu kotaya tabi olan, yani havayı kirletmemek için muayyen bir kotaya tabi olan karbondioksiti, bir müteşebbisimiz gelmiş almış, bundan çeşitli şeyler yapıyor. Gıda sanayiinde kullanılabilecek, ve bu tesisi de, o azot şirketini de devletin rızasıyla arsasına yapmıştır. 110 milyar lira para sarfedilmiş. Bunların hepsi güzel. O tesisi yapan arkadaşımız konuşurken, karşısında oturan birisini de gösteriyor, bu Mr. bilmem kim, Şikagoludur diyor, bu da benim ortağımdır diyor. İşte güzel olan taraf bu. Yani bir taraftan sermaye, bir taraftan teknoloji, bir taraftan kendi zehirli gazını, havaya vermekte zorluğu olan zehirli gazını insanların kullanılabilirliğine çevirme. Binaenaleyh Türk müteşebbisinin bugün bütün gücünü kullanıp, Türkiye içinde ve dışında globalleşme, küreselleşme olayının farkında olarak... ve Türkiye bir piyasa ekonomisini yürütecektir. Sanmayın piyasa ekonomisi bütün şartlarıyla mevcuttur Türkiye'de. Kurun efendim... İşte onu yapmaya çalışıyoruz. Yeniden finans kolaylıkları, finans müesseseleri kurma, yeniden sermaye piyasasını düzeltme, yeniden pek çok piyasa ekonomisinin eksik kurumlarını kurup işletme gibi işlerin içerisindeyiz.

Şimdi bütün bunları söyledikten sonra propaganda yaptım mı? Yapmadım. Yani böyle bir ihtiyaç var mı? Var. Şöyle var. Yani her gün gazetelerde sayfa sayfa ilanlar veriliyor, yaptınız, yapmadınız, ettiniz. Bakın ben size bir şey söyleyeyim. Benim ülkem en büyük nimeti bu. Yani bu ülkenin gazetelerinde sayfa sayfa hükümet aleyhinde ilanlar verilmiş olabilmesi, benim ülkem en büyük nimetidir. Yahu sen ne adamsın, yani, adam sana iğne sokuyor, çuvaldız mı soksun, diyebilirsiniz. Hayır. Bizim için önemli olan mesele sistemdir. Herkes bu sistem içinde istediğini söy-

leyebilmeli. Sorumluluk; sorumluluğa ölçüyü halk verir. Şöyle verir, böyle verir. Ama hiç bir şeyden rahatsız değilim. Sadece benim arkadaşlarımın, bugün Türkiye'nin yükünü yüklenmiş bulunan iki büyük partinin yönetimlerinin ve onun meydana getirdiği cumhuriyet hükümetinin bir tek hedefi var. Türkiye'yi bir an evvel mali istikrara, bir an evvel ekonomik istikrara kavuşturabilme ve 5.9 gibi bir kalkınma hızı sağlanabilmiştir, bunu muhafaza edebilme ve Türkiye'nin enflasyon denen belasından Türkiye'yi kurtarabilme, Türkiye'nin daha çok yabancı sermaye ve teknolojiye yararlanması, bizim müteşebbislerimizin bütün gücüyle Türkiye'nin inşasına, imarına girmesi, onların beraberce başka yerlerde de iş tutmaları, yani bir dünya devleti olan Türkiye'nin vatandaşlarının, sadece Türkiye için değil, hem Türkiye için hem dünya için gayret içinde olması hedefidir. Bu nasıl olur? dersiniz, üçüncü sorunuz, bu nasıldır yapılmasını hedefte olan değerli müteşebbislerimize, girişimcilerimize bırakıyoruz. Devleti küçülteceğiz dedim. Evet. Devleti mümkün mertebe ekonomik faaliyetlerin içinden çıkartacağız ve devlet sadece nazım olacak, devlet sadece koordinatör olacak, devlet sadece hak arayıcısı olacak, devlet sadece hak koyacak, bunları kontrol edecek. Bunların şeyi ne olacak, huzuru güveni sağlayacak. Hepsisi odur. Ve böylece Türk devleti güçlüdür. Çünkü demokratik bir devlettir, onun için güçlüdür. Ve Türkiye bence bugün demokrasi yapmaya çalışan, şu kadar sene komünizm idaresinde bulunmuş veya etrafımızda bulunan diğer ülkelerin hepsinden 50 sene daha ileridir. İşte bunun değeri iyi bilinmelidir.

Önümüzdeki 7 sene içerisinde dünyada çok büyük değişiklikler olacak. Öyle diyorlar ki, 1990 senesine kadar dünya ne kadar keşif yapmışsa, 90'la 2000 yılı arasında teknoloji o kadar yeni keşif getiriyor. Genetiğin harikalarını herkes dikkatle bekliyor. Genetik. 15 senede 20 senede yetişen ağacı 2-3 senede yetiştirecek birtakım genetik olaylar getiriyor. Türkiye'nin potansiyelinde belki bir takım sıkıntıları var. Şöyle var, dezavantajları var. Türkiye'de hala tarımın verimi çok düşük. Ama bunu avantaj haline getirebilirsiniz. Düşünün Türkiye'nin henüz buğday tarlalarından dekari 200 kilo buğday çıkıyor. Bunu 500 kiloya çıkarmak mümkün. 500 kilo çıkıyor olsa bunu başka yere çıkarmak mümkün değil. Binaenaleyh Türkiye'yi zenginleştirmek için pek çok fırsat var. Fukaralaştırmak için de var. Hangisini kullanalım. Herhalde zenginleştirmeyi kullanacağız.

Öyleyse gelin hep beraber demokrasiye, insan haklarına, Türkiye'mizin bölünmez bütünlüğüne, huzuruna, dirliğine, düzenliliğine ve birbirimize saygıya. Hepinize saygılar sunuyorum.

Başkan - Sayın Başbakan lütfettiler, kendilerine şükranlarımızı arz ediyoruz. Ve oturumu açmadan önce 10 dakika ara veriyorum.

Başkan - 18. İktisatçılar Haftası'nın ilk otu-

rumunu açmadan önce, her zaman kendisini aramızda hissettiğimiz, fakat görüntüde bir süre aramızdan ayrılan, fakat hiç bir zaman gönül ve sevgi bağlarımız kopmayan, sevgili meslektaşımız, arkadaşımız Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu'na Cemiyetin 50. yılı nedeniyle bir onur armağanı verilecektir. Lütfen cemiyet yetkilisi teşrif etsinler, Murat Bey ve Sencer Divitçioğlu'nu da buraya davet ediyorum.

Murat Özyüksel - Değerli konuklar, cemiyetimizin kuruluşunun 50. yıldönümü nedeniyle bir onur ödülü vermeyi kararlaştırdıktan sonra, benim de içinde bulunduğum bir jüri oluşturuldu. Sayın hocamız, Prof. Dr. Gülten Kazgan başkanlığında, yine fakültemiz öğretim görevlilerinden Prof. Dr. İzzettin Önder, Prof. Dr. Toktamış Ateş, Prof. Dr. Burhan Şenatalar, Marmara Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Kuvvet Lordoğlu, Yard. Doç. Dr. Ufuk Uras, cemiyetimiz bünyesinden Sayın Hikmet Ayçiçek ve basından Can Aksın'ın oluşturduğu jüri bu onur ödülünü Sayın hocamıza Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu'na vermeyi uygun gördü. Ve 12 Eylül'ün getirdiği baskı döneminden doğrudan etkilendiği yıllar da dahil olmak üzere, her zaman akademisyenlik onur ve ilkelerini savunagelen bu değerli hocamıza bir öğrencisi olarak bu ödülü sunmaktan çok büyük bir keyif duydum. Teşekkür ederim.

Sencer Divitçioğlu - Sayın meslektaşlarım, öğrencilerim ve mezunlar derneği sayın üyeleri, bir iki laf söyleyeceğim sadece, çok kısa konuşacağım, o da şu; fakültemin, önce dekanımın beni çağırmasıyla, sonra meslektaşlarımın çağırmasıyla fakülteye döndüm. Fakülteye dönüşüm aslında fakültenin, sayın dekanımızın beni daveti, arkadaşlarımın davetiyle geldim. Bu demektir ki, yukarıdan anahtarla kapatılan, kanunlarla kapatılan birşey tekrar anahtarlarla açılmış, yine yukarıdan kanunlarla onarılmaya çalışılmış değildir. Bu alttan gelen, kendi fakültemin, kendi o mikro birimimdeki insanların demokratik davranışlarının sonucudur. Bu bakımdan benim için tabii fakat hepimiz için fevkalade önemli bir nokta olduğunu sanıyorum. Hatalar, yukarıdaki kanunlarla düzeltilmedi, hatalar alttaki insanlarla düzeltildi. Arkadaşlarım tarafından düzeltildi, meslektaşlarım, öğrencilerim tarafından düzeltildi. Bundan dolayı fakülteme, fakültemin mensuplarına, meslektaşlarıma, hepinize candan teşekkür ederim.

Başkan - Efendim, haftamız nedeniyle gelen telgraflardan ikisini okuyup, diğerlerini bildireceğim.

"18. İktisatçılar Haftası nedeniyle cemiyetinizde düzenlenen toplantılar ve kutlama konseri daveti için teşekkür ederim. Demokratikleşme atılımlarımızın içerisindeki temel konularına olan, ekonomik gelişmeyi sağlayıcı çağdaş politikaların oluşturulması ve işlerlik kazanmasına çok değerli

katkılar sağlayacağına inandığım bu yararlı çalışmadan dolayı cemiyetinizi içtenlikle kutluyorum. Başarı dilekleriyle sayın konuşmacılara, değerli konuklara ve cemiyetiniz camiasına sevgi ve saygılarımla selamlıyorum.

Hüsamettin Cindoruk
Büyük Millet Meclisi Başkanı"

"Güneydoğu gezisi nedeniyle toplantıya katılamıyorum. Toplantınızın başarılı geçmesini diler, toplantıya katılan saygıdeğer konuklarımıza en içten saygılarımı sunarım.

Erdal İnönü"

Ve İFMC Ankara Şubesi'nin, ayrıca Ahmet Ateş Kamu İşverenleri Sendikası Gen. Sek., Ankara'dan gelen telgraf ve T.C. Emekli Sandığı Gen. Md. Sayın Özdal Korkmaz'dan gelen telgraflar, sunuyorum, efendim çok teşekkür ediyoruz kendilerine.

Şimdi, 18. İktisatçılar Haftası'nın ilk oturumu ve **Yeni Yüzyıla Doğru Uluslararası İşbölümü ve Türkiye'nin Siyasal Ekonomik Yapılanması Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?** Burada gördüğünüz gibi daha ziyade günlük, kısa vadeli değil, bir parça daha uzun vadeli, 2000'li yılların durumları ağırlık kazanacaktır. Çok ilginç olacağını umduğumuz haftanın hepimize hayırlı ve başarılı olmasını diliyorum. Ve panelist arkadaşlarım 15 dakika hesabıyla konuşmayı sınırladık, vakit kalırsa ikinci tur veya soru cevaba geçeceğiz. Ve ilk sözün Prof. Dr. Sayın Dıvıçioğlu'na veriyorum. Buyrun efendim.

Sencer Dıvıçioğlu - Sayın Başbakanın konuşmasından sonra bize çok az şey kaldığını sanıyorum. Hemen hemen hepsini söylediler. Fakat bir şey üzerinde durdu, tabii iktisat, daha doğrusu sosyal bilimler metodolojisi bakımından son derece önemli bir şey o. O da şu ki; sosyal olaylar gelesi olaylardır. Gelesi olaylardan dolayı kesinsizlikler vardır ortalıkta. Bundan dolayı da geleceği bilmeniz fevkalade güçtür. Pozitif doğa bilimlerinde dahi biojenetikçi veya astrofizikçi her ne kadar kesinlik içinde çalışsa bile, size böyle bir konu verdiği vakit korkar. Biz haydi haydi korkarız. Çünkü sorunuz fevkalade zordur, sorunu halletmek, tahminde bulunmak, sorunların ne olacağını söylemek fevkalade zordur. Çünkü kesinsizlikler vardır. Olaylar gelesidir, gerekli değildir, nasıl olacağını bilemezsiniz. Fakat bundan dolayı ne yapmalı. Bir sosyal siyasetçiye bu konularda kehanette mi bulunmalı, mi atmalı, yahut ideolojik kitaplardan hareket ederek mi çıkmalı, ya da zaman serilerinin izdüşümünü mü almalı, yahut çok moda olduğu gibi mega trendleri zaman fonksiyonu olarak almak sürekli fonksiyon olarak mı almalı? Şimdi bunların hepsi biliyorsunuz, iktisat bilimi daha doğrusu sosyal bilimler bakımından kesin şeyler değildir ve metodolojik doğruluğundan da şüphe edilir.

Yani böyle trendlerin her vakit, böyle zaman serilerinin her vakit tekrar edeceğini söylemek fevkalade güçtür metodolojik bakımdan. Pozitif bir bilim yapmak istiyorsak, iktisadi oraya döndürmek istiyorsak, yahut toplum bilimlerini oraya döndürmek istiyorsak.

O vakit ne yapmalı? O vakit muhtemelen yarını anlamak için tutarlı, dahası yarını nasıl düşündüğümü düşünmek için ufak bir model kurmalı belkide. Model dediğim vakit kimseyi korkutması gerekiyor. Çünkü şundan dolayı korkutması gerekiyor. Bu model bir defa hipotezlerden hareket etmez, tanımlardan hareket eder, kavramlardan hareket eder. Ve mantıksal olarak yürütülür. Bundan dolayı sıranmaz. Yani böyle bir mantıksal egzersizdir, alıştırmadır. Böyle bir model kurabiliriz. Yalnız bu modelin modu vardır, eli yoktur şimdilik. Çünkü şundan dolayı; modu vardır, moda ancak tanımlarını söyleyebilirim ve de kavramları söyleyebilirim, fakat olaylar olmadığı için, yarın ortaya çıkacak olaylar olduğu için o kısmı el kısmı yoktur. Yani model yarın bir modeldir. Öyleyse nasıl bir tanımdan, kavramlardan hareket ederek yarını görmeye çalışırız. Sorunum benim hep bu. Eskiden de bunu bilirler Şükrü Bey de bilir, Gülten'de bilir; çalıştığımız vakit, yani beyin fırtınası dediğimiz o şeyi yaptığımız vakit, hep endişem oydu. Yani nasıl yarını düşünmeyi düşüneceğiz. Yöntem nedir? Mod kısmı şu; iki vektörlü bir fonksiyon alıyorum. Diyorum ki bunlardan bir tanesi P dönemi, yani şimdiki dönemde, 1993'deki enformasyonlarım, -demin sayın başbakan da biraz bahsetti- ikincisi, rasyonel olarak alınacak iktisadi, siyasi kararların P+1 döneminde 2003 yılında nasıl belireceği. Öyleyse ikili vektörüm var. Bir sürü kararlar alıyorsunuz, bunlar size, enformasyonlar üzerine kurulmuş rasyonel kararlar alıyorsunuz ve bu kararların sonuçlarının ne olduğunu o kararlara göre, tımdengelimsel olarak buluyorsunuz. Buluyorsunuz değil, düşünüyorsunuz. Tabii burada rasyonelin ne olduğunu tanımlamamız lazım. Rasyonel kavramlar nedir? Rasyonel kavramlar üç şeydir, herkes biliyor bunu. Burada bulunan herkes biliyor. Bunlardan bir tanesi AB'yi seçerseniz BA'yı seçemezsiniz. İkincisi A'yı B'ye seçerseniz, B'yı C'ye seçerseniz, A'yı C'ye seçerseniz. Üçüncüsü A'yı C'ye seçerseniz, C'yı Z'ye seçerseniz. A ile Z aynı ise Z'yi ister istemez C'ye seçerseniz. Bu seçiştir, hatta hipotez değildir, bunlardır. Budan hareket ederek seçiş, neden seçiş, çünkü kararlar seçiştir. İktisadi kararlar da seçiştir, siyasal kararlar da seçiştir. Seçiş olduğu için, ben iktisatta, tüketim teorisinde kullandığım rasyonellik kavramını burada da kullanabilirim. Öyle ise benim rasyonel beklentilerim P+1 yılına bu seçiş ilkesi üzerine kurulmalıdır. Seçiş ilkesine göre kurulduğu vakit bu ilkelerin nerede ortaya çıktığını ararım. Bunları hepimiz biliyoruz. Bunlar iki yerde ortaya çıkar. Bir, demokratik bir ortamda; iki, liberal bir ekonomide. Yahut mecliste ya da piyasada.

Böyle bir dünya görüyorum. Tabii bunu niye görüyorum? Çünkü, niye böyle bir rasyonel beklentiler hipotezini kabul ediyorum. Şundan dolayı; rasyonel beklentiler her vakit abuk sabuk beklentilerden daha iyidir, onun için. Bunu kabul ettikten sonra meselem yok. Yalnız bir sorunum var benim. O da, zaman içinde, o zaman dönem içinde, yani P+1 döneminde, yani 2003 yılında ortaya çıkacak, bizim iktisatçıların genellikle çıplak haller dediği, bir tane değil n tane hal vardır. Çünkü karşımızda rasyonel beklentilere göre seçimler yaparsak da, diyelim ki hatta bunu o kadar rasyonel yapıyoruz ki, başkalarının, yani dışardaki politik yahut iktisadi kararlarını da biz hesaba katarak yeniden beklentilerim olsun. Böyle olmasına rağmen abuk sabuk beklentiler de her vakit ortaya çıkacaktır. Onun için de, abuk sabuk sonuçlar her vakit çıkacaktır. Onun için ki P+1 döneminde benim bir sürü, n tane halim vardır. Hal, durum vardır. Bunlardan bir tanesi muhakkak rasyonel beklentilere dayanan, diyelim ki en etkin hal. Bu en etkin hali neden dolayı söylüyorum. Çünkü buraya vardığım vakit etkinliği sağlamış olduğum gibi optimumu da sağlamış olacağım ve bu öbürlerinin hepsine tercih edilecektir. Buraya varmak için yaptığım öngördüğüm politikalar tabii P-1 döneminde alınmıştır, onu ben de biliyorum. Ama o arada böyle bir durumun, rasyonel beklentilerle ortaya çıkacak halin de çıkması teorik olarak mümkündür. Ve hatta bitimsiz bir zaman düşündüğünüz vakit bunun her vakit oraya gideceği de ispat edilebilir, o da açık.

Şimdi bunun örneği nedir? AT bunun en iyi örneklerinden bir tanesidir muhakkak. Daima rasyonel düşünen, rasyonel beklentilerin sizi nereye götürdüğünü gördünüz yüzyıl içinde. Sizi her vakit bir denge haline, bir etkinlik haline, hatta o kadar ki bugün piyasayı birleştirmeye ve bir devlet olmaya doğru gidiyorlar. Öyleyse biz, politikalarımıza bakarken, bunların ne kadar o rasyonele yakınsadığını, ıraksamadığını, yakınsadığını görmemiz gerekiyor, oraya yaklaşıyor. Tabiiyle bu bir noktada, bir halde olmayabilir. Bir haller kümesi olabilir, bir civar haller olabilir ve burada da o rasyonellik çıkmış olabilir.

Bu modelin ışığı altında şimdi, eğer bu model doğruysa, ki doğru olduğunu biliyorum, eğer doğruysa, buradan çıkacak, burada ben bu kıstasa göre yarınki beklentilerimi, yani en uygun halin dışındaki beklentilerimin hepsini bulabilirim, yani abuk sabuk olan beklentileri de ne yapabilirim, gösterebilirim. Yani abuk sabuk, şimdi beklediğim abuk sabuk beklentileri de görebilirim. Onun için böyle bir model bence makuldur, yapılması gerekir. Zaten Süleyman Bey zımni olarak bunların hepsini söyledi. Benim gibi, dünyada belki iyiye gidebiliriz ama, başkaları her vakit vardır. Ama ben diyorum ki rasyonel beklentilerin olmadığı bir toplumda, diğerlerinin varacağı kararların herşey o amaçtan sapacaktır. Bunu koyduktan sonra elimde hangi sorunların olduğunu alırım. Elimde hangi

sorunların, bugünkü Türkiye sorunlarının hangileri olduğunu önem sırası olmadan da alırım, ona göre hepsini neye göre test ederim, rasyonel beklentilerimin ne olduğuna göre test ederim. Birinci kısım, teorik kısım bitti. İkinci kısımda bunu test etmeye çalışacağım. Yani bazı sorunları, iktisadi sorunlarımızı, kürt sorununu, şeriat sorununu, bir sürü, n tane sorunumuz var, bunların hepsini bu kıstasa göre ikinci bölümde test etmeye çalışacağım. Teşekkür ederim.

Başkan - Sayın Divitçioğlu, teşekkür ederim. Efendim şimdi Sayın Elekdağ, buyrun efendim.

Şükrü Elekdağ - Efendim ben konumuzun daha çok dış siyaset, dış ekonomik ilişkiler ve güvenlik ilişkileri üzerinde duracağım. Tarihin oluşumunun hızlandığı bu çağımızda Türkiye'nin önünde açılan fırsatlardan yararlanması ve çıkarlarını koruyabilmesi, yani sağlıklı stratejiler saptayabilmesi için hem dünya sahnesindeki siyasi ve ekonomik akımları iyi kavraması, hem de müttefikleriyle bağlarının seyrini ve çevresindeki ülkelerin kendisine karşı olan tutumunu ve bunun gelecekteki seyrini isabetle değerlendirmesi gerekiyor. Şimdi 15 dakikalık bir konuşmada konuları böyle kapsamlı bir yaklaşım belirleyerek izah etmek mümkün değil. O bakımdan ben kestirmeden gideceğim. Bu amaçla ilk önce, Türkiye'nin A.T. ve A.B.D ile olan ilişkilerinin önümüzdeki 10-15 yıllık seyrine bir göz atacağım. Sonra da ülkemizin ufkundaki yeni işbirliği imkanları ile fırsatları ve ülkemize çevresinden yönelen tehditlerin kaynak ve boyutlarına çok kısa olarak dokunacağım.

Efendim, ben önümüzdeki 10-15 yıl içinde A.T.'nin siyasal ve ekonomik birliğini gerçekleştirmiş bir Avrupa Birleşik Devletleri olarak göremiyorum. Bence Avrupa değişik entegrasyon vitesindeki muhtelif ülke gruplarının bir Avrupa şemsiyesi altında, ticari ve ekonomik işbirliğinde bulunmaları şeklindeki bir modele yönelecektir. Bu sadece ortak para konusunda Almanya, İngiltere ve Fransa'nın anlaşamayacakları noktasından hareketle varılmış bir sonuç değildir. Esas sorun kanaatimce, Alman-Fransız çıkarlarının çatışmasından ortaya çıkacaktır. Almanya şimdiden Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve Hırvatistan için bir çekim merkezi haline gelmiştir. Almanya'nın etrafında Avusturya'nın katıldığı bir ticari blok kurulmaya başlamıştır. Almanya Ukrayna'yı da miknatıs gibi kendine çekmektedir. Almanya'nın Ukrayna'dan ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinden ucuz tarım ürünleri ithal etmesinin Fransa ile arasını açması mukadderdir. Esas sorun buradan çıkacaktır. İşte bu gelişme AT'nun hedeflerinden sapmasına ve yukarıda izah ettiğim modele doğru yönelmesine yol açacaktır.

Bunun dışında önümüzdeki 10-15 yıl içinde Almanya'nın artan ölçülerde doğuya yönelmesi, önemli bir hammadde kaynağı olan Rusya ile özel

ilişkilere girmesi de kuvvetle muhtemeldir. Almanya'nın yararı oradadır, Rusya'nın yararı da böyle bir işbirliğine girmektedir.

Böyle, demek ki oldukça sulandırılmış bir Avrupa modeli önümüze çıkıyor. Belki önümüzdeki 10-15 sene içinde... ben böyle olunca Türkiye'nin AT ile gümrük birliğini şöyle değerlendiriyorum; Birincisi bugün dünyanın girdiği küreselleşme, çok bahsettiğimiz, liberalleşme sürecinde dış ticaret uluslararası gündemin en önemli maddesi haline gelmiştir. Uluslararası rekabet gitgide kıyasıya bir nitelik kazanmaktadır. Bölgesel ekonomik bütünleşmeler de bu rekabet ortamını büsbütün kızıştırmaktadır. Türkiye bu sürece ters düşebilir mi? Düşemez. Düştüğü takdirde ekonomisi çok büyük zararlar görür. Çünkü, bildiğimiz gibi, Türkiye'nin kalkınma ve ileri sanayi toplumu olmak için sarfettiği çabaların başarısı herşeyden önce ihracat gelirlerinin artırılmasına bağlıdır. Bunun için yeni pazarlar bulması gereklidir. Çünkü ancak böylece yatırımları için kaynak yaratabilir. Böyle olunca Türkiye'nin AT ile gümrük birliği ülkemizin bugüne kadar izlediği liberalleşme sürecinin bir nevi devamı olacaktır, ona vermesi olacaktır ve bu amaçla Türkiye'nin ekonomisini belirli bir disiplin altına alması olarak telakki edilebilir. Burada iki hedefi uzlaştırmak lazımdır. Birincisi AT ile gümrükleri sıfırlamak ve ortak tarifeye yönelmek ve ikincisi de Türk sanayini yıkıcı bir rekabetle karşı karşıya bırakmamak amacıyla hem içerde gerekli önlemleri almak, hem de AT'dan uygun mali destek istisnaları sağlamaktır. Bu da ancak AT ile çok kıyasıya bir pazarlıkla elde edilebilir. Her halde bu konuda ödün vermeye hazır olmamız lazımdır.

İncelediğimiz zaman dilimi içinde, ele aldığım zaman dilimi içinde, Türkiye'nin temel politikası yine batıya dönük olmakta devam edecektir. Bu dönemde Türkiye tüm dış ticaretinin yarısını yaptığı Avrupa pazarındaki yerini korumaya ve genişletmeye çalışacaktır.

Buradan Amerika ile ilişkilere geliyorum. Bu birinci bölüm ile bağlantılı. Şimdi, önümüzdeki 10-15 yıl içinde Türkiye'nin AT'nin siyasi ve ekonomik karar organlarında yerini almasını ben muhtemel görmüyorum. Türkiye'nin Batı Avrupa Birliği'nde, yani Avrupa'nın savunma aracı olan BAB'de de Türkiye'ye ancak bir ortak üyelik sağlandı. Yani o bakımdan bunlar Türkiye'de mutlaka bazı tepkiler uyandıracaktır zaman içinde. Bu arada NATO'da çok önemli bir fonksiyonunu kaybetti. NATO Türkiye ile Batı arasında güvenlik köprüsü idi. NATO bu fonksiyonunu yitirdi. Böyle olunca Türkiye açısından A.B.D. ile olan ilişkileri daha önem kazanacaktır. Bütün bu gelişmeler Türkiye'yi A.B.D.'ye iten bir takım faktörler olacaktır. A.B.D. ile olan ilişkilerin yoğunlaşması da, siyasi danışmalara önem verilmesi ve ikili güvenlik işbirliğinin derinleşmesi şeklinde tezahür edebilir. Burada bir tuzak var Türkiye'nin karşısında. Türkiye'nin hem bu güven-

lik işbirliğini geliştirmesi, bundan yararlanması lazım, menfaatleri bu yönde; hem de bu bahsedeceğim tuzaktan kendisini kurtarabilmesi gerekiyor. A.B.D.'nin bölgeye yönelik stratejisi bir devletin körfez bölgesinde kuvvete yada zora başvurarak petrolün üretimi, pazarlanması ve fiyatı üzerinde tekel kurmasını kesinlikle önlemektir. Amerika'nın bu büyük stratejisidir halen. 1980 Carter doktrininin devamı olan bu kavramın A.B.D için yaşamsal önemini körfez savaşı da o taya koymuştur. Binaenaleyh Türkiye Amerika ile olan işbirliğini sadece bu boyut üzerinde geliştirmemelidir. Türkiye tesislerinin A.B.D. tarafından kullanılmasına bir tür otomotizm kazandıracak düzenlemelerden kaçınmalıdır. Çünkü bu takdirde Türkiye'nin bölge politikasında çok büyük güçlükler çıkacaktır. Ancak bu demek değildir ki Türkiye Amerika ile ilişkilerini geliştirmesin. Geliştirmesi Türkiye'nin büyük yararına. Mesela Türkiye'nin A.B.D.'nin Orta Asya Cumhuriyetleri ile yatırım ve ticaret ilişkilerinde bir köprü rolü oynamasında büyük yarar vardır. Amerika'nın Karadeniz Ekonomik İşbirliği bölgesinde ticaret ve yatırım ilişkilerini geliştirmesi de bu bölgenin dünya ile bütünleşmesine katkıda bulunacaktır.

Burada altını çizmek istediğim ve daha önce belirttiğim nokta ile ilgili bir hususu dile getirmek istiyorum. A.B.D.'nin Rusya'ya yardım konusunda gösterdiği heyecanın açıklanmayan iki nedeni var ki, bunlar açıklananlardan daha önemlidir. Bunlardan birincisi, Rusya'nın ekonomisi çok kötü bir duruma düştüğü takdirde, elindeki nükleer silahları Üçüncü Dünya Ülkelerine satmaya başlayacağı korkusudur. İkincisi ise, jeopolitik bilimin babası olan Harold Makinder'in bu asrın başında ileri sürdüğü doktrinden kaynaklanmaktadır. Makinder'e göre Avrupa'da ve dünyada barış isteniyorsa, Germenlerle Slavların biraraya gelmesi mutlaka önlenmelidir. Yani Almanya ile Rusya'nın birleşmesi behemal önlenmelidir. Zannediyorum bu yardımın arkasında bu da var. Yani Rusya'yı Almanya'ya çok büyük ölçüde muhtaç etmemek. Rusya'ya geliyorum. Türk-Rus ilişkilerine önümüzdeki 10-15 yıllık bir zaman perspektifinden bakınca şu noktaları vurgulamak gerekir. Soğuk savaş döneminde Türkiye için sorun Sovyetler Birliği'nin ve bittabi Rusya'nın antistatükocu yani yayılmacı bir siyaset izlemesinden kaynaklanıyordu. Bugünkü koşullarda ise iki ülke arasında çıkması muhtemel sürüşme ve sorunlar Türkiye'nin Orta Asya'da, Kafkaslar'da ve Balkanlar'da sürdürmeye başladığı aktif siyasetin dozajını çok artırmıştı. Bunun anlamı herhangi bir biçimde Türkiye'nin böyle aktif bir siyaset gütmemesi demek değildir. Söylemek istediğim bunun dozajının çok iyi ayarlanması gerektiğidir. Fakat önümüzdeki 10-15 yıl içerisinde Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri şu üç faktör açısından değerlendirilmelidir. Birincisi Türk-Rus ilişkilerini bulandıran sorunlar yoktur. Bir sınır sorunu yoktur. Kıta sahanlığı, hava

sahası gibi hiç bir problem yoktur. Ticari ve ekonomik işbirliği büyük istikbal vadediyor. Bilhassa Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde. Tarafların ilişkilerini geliştirmekte ve ortak çıkar alanlarını genişletip derinleştirmelerinde de çok büyük yarar vardır. İkinci unsur şudur; Rusya'yı birarada tutmak ve komünizmin ülke üzerinde yaptığı korkunç tahribatı onarmak o kadar büyük bir çaba ve enerji isteyecektir ki, önümüzdeki uzunca bir süre Rusya, Dünya ve Türkiye için bir tehdit teşkil etmeyecektir. Üçüncüsü de Rusya'nın başına hangi lider gelirse gelsin, vazgeçilmez nitelikteki şu iki ihtiyaç ile karşılaşacaktır. Birincisi, Batı ülkelerinden geniş ekonomik kaynaklar ve ileri teknolojiler sağlamak zorunluluğu; ikincisi de askeri harcamalarda yapılacak indirimler yoluyla sağlanacak tasarrufların üretken yatırımlara yönlendirilebilmesi için Batılı devletler ve çevre ülkeleriyle barış ve işbirliğine dayanan ilişkilerin kurulmasıdır. İzah ettiğim bu üç faktör öngördüğüm zaman dilimi içinde Türk-Rus ilişkilerinin sağlam bir zemin üzerinde yürütülebileceği izlenimini vermektedir.

Türkiye'nin sınırdaş olduğu iki ülke vardır ki, bunlar Türkiye'ye karşı antistatükocu ve iridantist, yayılmacı politikalar izlemektedirler. Bunlar Yunanistan ve Suriye'dir. Yunanistan Ege'yi bir mare nostrum haline getirmek ve kara sularını genişletmek istemektedir, bunun için bir fırsat kollamaktadır. Bunu zaten liderlerin beyanlarından anlamak mümkündür. Türkiye Yunanistan'a bu yoldaki bir oldu bittisini savaş sebebi sayacağını 1976'da ilan etmiştir, bu politika değişmemiştir. Suriye ile ilişkilerimizde şu sıralarda gözlenen devamlı olacağını beklemek bir hayal olur. Bu ülke Hatay'ı Türkiye'den almayı ulusal hedef olarak ilan etmiştir. Türkiye ile Suriye arasında Fırat suları dolayısıyla süregelen ihtilafın da 2000'li yıllarda tırmanması ihtimal dışı değildir. Ermenistan; Türk Ermeni ilişkilerinin iyi komşuluk ve işbirliği üzerine bina edilmesi Türkiye için çok arzuya şayandır. Fakat, Ermenilerin Karabağ sorununda makul ve uzlaşıcı bir tutum içine girebileceklerini düşünmek çok zordur. duruma hakimdir, aynı zamanda dışardan da hakimdirler, dışardan Ermenistan'ı yönetmektedirler. Karabağ sorununun çözümüne Rusya'nın samimi ve etkin destek vereceğini de düşünmek safıktır. Rasyonel tahminlerden bahsedildi. Rasyonel bir şekilde bunu düşünmek hakikaten hayalperestliktir. Çünkü Ermeni-Türk ve Ermeni-Azeri ilişkilerinin düzelmesi Türkiye'ye Kuzey Kafkasya ve Orta Asya kapılarını açar. Bunun anlamı da Rusya'nın Orta Asya Türkleri ile Anadolu Türkleri arasındaki bağları koparmayı ve ulaşım yollarını tıkamayı öngören, asırlar boyunca uyguladığı ve bundan sonra da uygulayacağı stratejiden vazgeçmesi anlamına gelir. Bugünkü koşullarda Rusya'nın Orta Asya kapılarını Türkiye'ye kendi elleriyle açması düşünülemez.

Geliyoruz, İran ve Bulgaristan'a. Türkiye bir köprü ise İran bu köprü'nün doğu kapısını Bulgaris-

tan da batı kapısını tutuyor. Nasıl ki Türkiye İran'ın Avrupa'ya açılan nefes borusudur, İran'da Türkiye'nin Asya ile bağlantıları açısından aynı öneme haizdir. Bölgenin iki büyük devleti olan Türkiye ve İran arasında geniş ve vaatkar bir ortak çıkar alanı bulunmaktadır. Ancak İran'daki yönetim böyle bir işbirliği için gerekli güven ortamının yaratılmasına yardımcı olmuyor. Kanımca çok zor ama, Yunanistan ile Suriye ile ilişkileri geliştirmekten çok daha kolay, kanımca Türk dış politikasının başta gelen amaçlarından biri İran'la uzlaşarak kendisine Asya kapılarını açmak olmalıdır. Bunun yolları olduğu kanısındayım. Türkiye'nin Avrupa ile bağlantıları açısından Bulgaristan'ın önemi izahtan varestedir, bu ülke ile iyileşen ilişkilerin daha da geliştirilerek zenginleştirilmesinde Türkiye'nin büyük yararı vardır.

Türkiye'nin ulusal bilançosunun aktifinden ve pasifinden bahsedeceğim ve konuşmamı bitireceğim. Söylediklerimde bazı olumsuz unsurlar var. Filhakika fazla işlemedim ama, yine de bu olumsuz unsurların bazıları çok öne çıkıyor. Bunlardan Türkiye'nin geleceği bakımından olumsuz sonuçlar çıkarmak doğru olmaz. Bu noktaların belirlenmesindeki maksat Türkiye'nin önündeki çukurları önceden saptayıp buna göre önlem alınmasını sağlamaktır. Esasında Türkiye 2000'li yıllara bölgesinde önemli bir siyasi ve ekonomik güç olma potansiyeli ile girmektedir. Türkiye'nin tabiri caizse ulusal bilançosunun aktif ve pasif hanelerine bir göz atılırsa, ülkemizin karşılaştığı tarihsel sorumluluğun üstesinden gelmenin koşulları hemen ortaya çıkacaktır.

Aktifimizde ilk önce Türkiye'ye geniş ufuklar açan bir mega odağı niteliğindeki Karadeniz Ekonomik İşbirliği girişimi vardır. Bu kuruluşun başarısı Türkiye'nin bu alandaki lokomotif rolünü yaratıcı, birleştirici ve dinamik bir biçimde ortaya koymasına bağlıdır. Uluslararası sahneye yeni çıkan Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri de Türkiye'nin aktifindeki diğer çok önemli bir olgudur. Bu cumhuriyetlerin gözünde Türkiye bir çekim merkezi ve doğal bir ticari ve ekonomik partneridir. Bu ülkelere rehber ve örnek olma rolü Türkiye'ye geniş iş olanakları yaratmış, bunun yanında da ülkemizin bölgedeki siyasal ağırlığını da artırmıştır. Bu durum aynı zamanda Türkiye'yi çok yönlü beklenti ve sorumlulukların odak noktası haline getirmiştir.

Ulusal bilançomuzun pasifinde ise iki büyük mesele ile karşı karşıyayız. Bunlardan birisi Güneydoğu sorunu, diğeri de enflasyon illeti. Türkiye'nin ulusal bütünlüğünü koruyarak, demokrasi ve kalkınma yolunda ilerleyebilmesi için bu sorunların mutlaka üstesinden gelmesi zorunludur. Fakat dahası var. Eğer Türkiye pasifindeki bu sorunlarını çözemezse, Türkiye aktifindeki tarihsel fırsatları da kaçırmış ve heba eder.

Türkiye'nin milleti ve devlet adamlarıyla yeni yüzyıla doğru bu sorumluluğun tam bilincine varmaları gereklidir. Bu bilince varılırsa ne mutlu

bize. Çünkü o zaman Türkiye bölgesinde bir ekostratejik, bir ekonomik ve stratejik merkez olmaya süratle ilerleyecektir. Teşekkür ederim.

Başkan - Sayın Elekdağ, çok teşekkür ediyoruz, sağolun efendim. Sayın Kazgan, buyrun efendim.

Gülten Kazgan - Sayın başkan, sayın dinleyiciler, efendim, sabahleyin, sayın başbakan o kadar kapsamlı konuştu ki, ben kahve molası sırasında köşeye çekildim, kara kara düşünmeye başladım, bütün malzememizi kullandı, sunum için acaba ne yaratabilirim diye. Bilemiyorum, o kısa sürede tasarladığım şeyler ne kadar ilginç olabilir, ama zorunluluklar bir yeni yaratı gerektirdi, bu onbeş dakikalık sürede izin verirseniz size onları sunmak istiyorum.

Efendim ben konuyu şöyle irdelemek istiyorum. Dünyada ortaya çıkan trendler nedir, bugünden görebildiğimiz, tabi arada dışsal bir takım etkenler bunları kesintiye uğratabilir, daha güçlendirilebilir, bunları bir yana bırakıyorum. Ama bizim etkileyemediğimiz bu güçlü etkenler bizim ileri yollarda varolan koşullarımız içinde onlara intibak edip, onlardan sağlayabileceğimiz en büyük yararı sağlamamızı gerektiren olaylar. Konunun bir yönü budur. İkinci yönü; bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullardır. Bunları da ikiye ayırarak düşünüyorum. Biri makro ekonomik nitelikteki sorunlar, ikincisi uzun vadeli büyümeye ilişkin sorunlar olmak üzere. Dünyada, önce dünyadaki trendlerle başlayayım. Dünyadaki trendler nedir, bunlar bizi nasıl etkileyecek, önce onu irdeleyeyim. Birincisi, dünyada 3. sanayi devrimi diye bir olay var. 3. sanayi devrimi belirli alanlarda bugünden kendisini ciddi bir biçimde hissettiriyor ve uluslararası ilişkilerde, uluslararası ticarete biçimlendirmeyi ortaya çıkarıyor yeni teknolojiye göre. Aynı zamanda ülke içinde, hatta demokrasinin niteliği, ideolojilerin niteliğini dahi etkiliyor yarattığı etkiler dolayısıyla. 3. sanayi devrimi bir kere mikro elektronik geliyor, biyoteknolojiyle geliyor, yeni madde yapısıyla geliyor. Ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biri şu; bir kere üretimde emeğin payı giderek azalıyor, birçok sanayi dalında bu % 10'un dahi altına indi. Dolayısıyla bunun hem demokraside, daha doğrusu hem toplumun sınıf yapısında, hem uluslararası ilişkilerde yansıması oluyor. Eğer mavi yakalı işçi sayısında böyle bir donma hatta geriye gitme yönünde trend başladıysa, demek ki, bu geçmişte mavi yakalı işçilere dayanarak ortaya çıkan ideolojiler kendilerini yenilemek zorundadır. Toplumun sınıf yapısı değişince, bu sınıf yapısını yansıtan partiler, yani geçmişteki komünist partiler, sosyalist, sosyal demokrat partiler ve muhafazakar partiler olmak üzere, bunlar da kendilerini bu yeni yapıya göre şekillendirmek zorunda. Aynı zamanda yeni malzeme yapısının -kimya sanayi yoluyla- yarattığı olanaklarla bu birleştirildiğinde bütün gelişmiş dünyanın az gelişmiş dünyaya ihtiyacı giderek azalıyor dolayısıyla bir kopma tekno-

lojik devrim yoluyla ortaya çıkabiliyor. Demek ki, 3. sanayi devrimi bir kere emeğe ilişkin, toplumun sınıf yapısına, parti yapısına ilişkin, hatta ideolojilere ilişkin değişimleri gerektiriyor, uluslararası arenada rekabetin şiddetlenmesiyle birlikte böyle bir 19. yy.'da az gelişmiş ülkelere gelişkinlerin ihtiyacı o denliydi ki kolonizasyon, sömürgeleştirme süreçleri yaşadık. Ama bugün böyle bir olay giderek azaldı. Bir tek petroide kaldı. Yeni madde kimyasıyla bu daha da şiddetlenecek nitelikte gözüküyor. Çok önemli bir sonuç olarak bu var karşımızda.

İkinci önemli sonucu, yeni üretim biçimleri, yani mal niteliğine dönük, dizayn denen niteliğe dönük, esnek üretim biçimi denen üretim biçimlerine dönük, yeni üretim porsestleri ortaya çıkıyor, yeni mallar ortaya çıkıyor. 3. sanayi devrimi, yani dünyayı yeni biçimde şekillendiriyor. Özellikle biyoteknoloji ile artık belki bizi de şekillendirecek, bilemiyorum ama, kesin olan bir şey var ki, 19. yy.'da 1. sanayi devrimi nasıl altüst ettiyse dünyayı, aynı şey bu 3. sanayi devrimi ile ortaya çıkacağı benziyor 2000'li yılların öncesindeki bu yılları yaşarken.

İkinci önemli etki, Doğu Bloku'nun dağılmasıdır. Doğu Bloku'nun dağılması bir kere ideoloji planında önemli değişiklikler ortaya çıkardı. Bildiğiniz gibi komünist partiler dağıldı, hatta bir sürü komünist yayın ortadan kalktı, nice yılların Humanite gibi gazeteleri yok oldu, Marksist yayınlar bir duraksama devrine girdi, bir kere ideoloji planında böyle bir değişim ortaya çıktı ama aynı zamanda da bu bir boşluk yarattı. Bu yarattığı boşluk ne yazık ki muhafazakar sağın daha sağındaki akımlar tarafından doldurulmaya başladı. Bunlar da dinci akımlar, ırkçılık, etnik kültürel kökenli bir başka tür ırkçılık olmak üzere ve bunlar Türkiye'yi de yoğun biçimde etkiliyor, dünyayı da yoğun biçimde etkiliyor, uluslararası ilişkileri de yoğun biçimde etkiliyor. Şimdi böyle bir ideolojik değişim sürecinde açıktır ki, herkes kendi etkin kültür yakınlığı olanları bütünleşme yoluna gidiyor, bundan uzak olanları dışlamak yoluna gidiyor, ırkçılık daha başka boyutlarda kargaşa yaratıyor, dinci akımlar ise Türkiye'ye kapılardan çok kolay girerek bizi etkisi altına alıyor. Bu da Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla güçlenen akımlar ve önümüzdeki yıllarda da etkisini sürdürecektir gibi gözüküyor. Çünkü muhafazakar sağın muhalefeti olarak demokrasiyi yaşatmak üzere yeni, güçlü, ileriye dönük akımlar yok. Belki bir çevrecilik var bugünün dünyasında ama onun dışında kalan akımların hepsi muhafazakar sağın sağındaki akımlardır ve bence bu demokrasi için büyük bir tehdit. Bu nasıl bir dönüşüme sokulabilir onu da tabii biz sokamayız ama, nasıl bir dönüşüm geçirebilir, bunu şimdiden, şu anda öngöremiyorum, ama bunu geleceğin demokrasisini, bizleri, uluslararası ilişkileri çok önemli ölçüde olumsuz yönde etkileyecek olan bir değişim süreci olarak görmekteyim, onu da belirtiyim.

Üçüncü önemli trend efendim, şiddetlenen uluslararası rekabet, bu rekabet bir diğer süreçle birlikte gidiyor. Bu da Uzak Doğu'da bir yeni blokun yükselişidir. Bu yükseliş 70'li yılların başında Japonya ile başladı. Onu dört kaplanlar, Asya'nın dört kaplanları denen İşte Güney Kore, Taiwan, Singapur, Hong Kong gibi devletler izledi. Fakat arkadan gelen daha büyük bir seldir ki, bu öbürünü de aşacak gibi gözüküyor. Bu da Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Çin Halk Cumhuriyeti, Hong Kong'da biliyorsunuz 1997'de devroluyor İngiltere tarafından Çin Halk Cumhuriyetine, onunla zaten bugünden ticari olarak bütünleşmiştir. Singapur halkı zaten Çinlidir, Hong Kong'da öyle. Dolayısıyla finansal gücü de -bir finans merkezidir Singapur- Çin Halk Cumhuriyeti'nin üretim gücünü tamamlayacak biçimde, onunla tamamlanıyor. Taiwan çok büyük ölçüde sermaye yatırımcısıdır Çin Halk Cumhuriyeti'nde her ne kadar siyasal ilişkiler düzeyinde lafla sürtüşmeleri sürdürüyorlarsa da, fiilen nüfusu Çinli olan bu üç, boyutu küçük ama ekonomik gücü çok yüksek olan ülke Çin Halk Cumhuriyeti'ni daha güçlendirmek üzere devreye girmiştir ve sanıyorum ki, 1 küsur milyar nüfus için Halk Cumhuriyeti bu süratli yükselişiyle dünya platformuna çıktığı zaman, o Japonya'dan daha da önemli bir etken olarak devreye giriyor. Ama bugün şiddetlenen uluslararası rekabet sadece Uzak Doğu, Batı dünyası, ya da sanayileşmekte olan ülkeler arası değil, aynı zamanda Batı Bloku'nun kendi içindedir, büyük sürtüşmeler vardır, tarım ürünlerinde AT, A.B.D. arasında uçak sanayinde, biliyorsunuz Air Bus, Mc Donald Douglas, sen ne kadar subvansiyon yaptın, ben bu kadar subvansiyon yaptım biçiminde sürekli sürtüşmeler ortaya çıkıyor yine Avrupa ile ABD arasında. Japonya ile Batı Avrupa, Japonya ile A.B.D. arasında özellikle dış ticaret dengesi açısından, mal piyasalarında rekabet açısından sürtüşmeler vardır. Tabii bu şiddetlenen rekabet bize de aynen yansıyor. Uzak Doğu'da yükselen bu yeni rekabet gücüne sahip büyük nüfuslu kitlelerin rekabet gücü aynen bize de yansıyor. Ki nitekim bakınız Türk piyasası bugünden Çin mallarıyla, Uzak Doğu mallarıyla işgal olmuş durumdadır. Onun da etkisi altına giriyoruz.

Nihayet küreselleşme denen bir hikaye var. İzin verirseniz buna hikaye diyeyim, çünkü bu A.B.D.'nin

..... sanıyorum ki gerçek olan, herkes kendi bölgesindeki bloklar içinde kendisini güçlendirmeye çalışıp, karşı bloka karşı rekabet gücü edinmesidir. NAFTA, Amerika kıtasında, Avrupa Topluluğu EFTA Avrupa kıtasında, sayın Elekdağ değindiği için onu tekrar irdeleyemeyeceğim zaman tasarrufu açısından ve Uzak Doğu'da da, Japonya şimdi bahsettiğim bu büyük blok, buna Malezya'da katılıyor, Tayland'da katılıyor, yani bu Güney Doğu Asya epeyce büyük bir blok haline dönüşüyor, Japonya etrafında sanıyorum ki

Yen kilit olmak üzere birleştirici, etken olmak üzere, Uzak Doğu da böyle bir blok ve bunun dışında kalanlarda kendileri açısından bölgesel güçlenme blokları yaratmaya çalışıyorlar. Yine sayın Elekdağ'ın irdelediği Türkiye'nin bu tür deneyimleri var.

Şimdi Türkiye bu dünyada ortaya çıkan bu durumlara karşı kendisi bugün ne durumda? Efendim Türkiye'nin bugün ekonomi planındaki sorunlarına geleyim; makro ekonomik sorunları var. Makro ekonomik sorunlarını Türkiye kesine yakın biçimde çözüme vardırmaadıkça sanıyorum ki, uluslararası rekabet, uluslararası bütünleşme olanaklarından yararlanmasa çok güç hatta olanaksız diyeceğim. Bir kere bu olanaktan yararlanması için oluşturduğu bloklar içinde Türkiye kaçınılmaz olarak kredi verme durumunda kalıyor, sermaye ihraç etme durumunda kalıyor. Ki, gerek Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nde, gerek EKO'da, gerek Orta Asya ülkelerinde işbirliğini sağlayacak olan bütünleşmeyi sermayesine, teknolojisine dayanarak gerçekleştirebilsin. Bir ülkenin sermaye ihraç edebilmesi demek, o ülkenin eğer dış dengesini koruyacaksa, iç yatırımından fazla tasarrufu olması gerek. Oysa Türkiye iç tasarrufunu artıramıyor ve bu işlevi yerine getirmesi için oynaması gereken rolü, dışardan borçlanıp, kendisi garantör pozuna girip, bu krediyi dış dünyaya ve ne yazık ki çok da iyi garantiler almadan devretmesi yoluyla gerçekleştiriyor. Şimdi bu fevkalade rizikolu bir pozisyonudur. Türkiye'nin eğer bu işlevi sürdürecekse, bir kere mutlaka iç tasarrufunu artırması lazım. Şunu da belirtiyim ki, Türkiye'de girişim gücü gerçekten hepimizin galiba beklentilerinin ötesinde işler yapıyor. Romanya'da ortaya çıkan olay gerçekten şaşırtıcıdır. Söylediklerine göre, ben Romanya'ya epey sene evvel gördüğüm zaman da aynı izlenimi edinmişim, ama anlaşılan devrimden sonra da, yeni devrimden sonrada eski devrimden sonra olduğu gibi varolan durum devam ediyor, yani insanlar çalışmıyor, çok fazla alkol alıyor, laçkalık çok yaygın, falan falan falan gidiyor. Ama orada Türk girişimcisi kendisine bir yer edindi, belirli alanlarda, başta ekmek yapımı olmak üzere ki, yaşamın galiba ilk noktası ekmekle başlıyor orada da, -büyük buğday üreticisi çünkü Romanya- büyük başarı kazandı. Buradan ekmek fırınları ihraç oluyor, orada ekmek yapımı sağlanıyor, yüzlerce fırında Türkler harıl harıl çalışıyor; yani bir noktada Çinlilerin Afrika'da, Güney Doğu Asya'da yaptığını Türkler bugün Balkanlarda yapmaya başladı. Bu son derece önemli bir işlev. Ama bunun sürdürülmesi ve başarılı olması ve Türkiye'nin içerdeki büyümesinin aleyhinde olmaması için mutlaka içerdeki tasarruf oranını artırıp bu rizikolu kredi işlemlerinin Türkiye, kendisinin sermaye ihraç edebilir hale gelmesi lazım. Bir kere makro ekonomik sorunların başında sanıyorum ki, bu tasarruf artışı da benim geleneksel iktisatçı görüşüme göre Türkiye'nin enflasyon sorununu çözmesi de, herkes bütçe dengesi diyor, bütçe dengesinin gerisinde

tasarruf yetersizliği var, oradan çıkıyor. Devlet vergi alsın, tamam. Vergi aldığı zaman özel sektör ne yapacak, onun kullanacağı kaynak azalacak, yine enflasyon bu kere ticari banka sistemi içinde..... Onun için Türkiye'nin tasarrufunu artırması, böyle yerli yersiz tüketim toplumu havalarına soyunmaması lazım. Türkiye daha o durumda değil. Amerika dahi götüremedi tüketim toplumu, sonunda gördünüz Reagan ekonomisi nereye geldi dayandı, Amerika Japonyasız yaşayamaz hale geldi.

Dolayısıyla bu iç tasarruf artışı bence yüksek faizi de çözecek, enflasyonu da çözecek, sermaye artışı da çözecek. Dolayısıyla Türkiye'nin uluslararası planda oynaması gereken rolü de önemli ölçüde yerine getirmesini sağlayacak. Balkanlardaki role aynen Ortta Asya'daki rol ekleniyor. Çünkü oradaki de işler temelde Türkiye'nin sermaye-teknoloji ihracıyla bir işbirliğini gerçekleştirebilmesi, bu da aynı gereklere dayanıyor ve dolayısıyla temelindeki kaynaktan bu. Tabii aynı zamanda Türkiye'nin teknolojik becerelerini de sürekli ivmeyle genişletmesi lazım. Makro ekonomik denge-sizlik konusunda söyleyeceğim şu, bu trendlere intibak açısından.

Uzun dönemli sorunlar açısından, efendim bir kere Türkiye'nin önündeki en büyük handikap bu nüfus artışı. Çünkü mikroelektronik devrimin koşullarını eğer içeride uygulayacaksanız fazla nüfusa ihtiyacınız yok. Nüfusunuz sürekli artıyorsa bu devrime intibak etmek size sürekli işsizlik üretir. Dolayısıyla Türkiye ne yapıp edip, nasıl tasarruf oranını artıracaksa, aynı şekilde nüfus artışını da yavaşlatmak zorundadır. Bütün önlemleri bu alanda alacak. Şunu söyleyeyim, nüfus artışının yavaşlaması eşanlı olarak tasarruf artışını da sağlayacak. Çünkü bu hızlı nüfus artışı alt, orta gelirli ailelerin altında kalan kesimde tasarrufu da büyük ölçüde yiyip götürüyor. Devlet katında da yiyip götürüyor, çünkü devlet sürekli eğitim hizmeti, sağlık hizmeti, altyapı, yeni kent alanları ortaya çıktığı sürece bunlara, gece kondu hizmeti falan götürmek zorunda kalıyor ve yeni teknolojik gelişmeye dönük yatırımları kısıtlayan bir etkene dönüşüyor. Onun için nüfus artışı çözümlerse tasarruf artışının da önemli ölçüde peşinden sürükleyeceğine inanıyorum ve bunu vurgulamak istiyorum.

İkinci önemli nokta; Türkiye'de 1980'li yılların başından itibaren tarımda ve imalat sanayiinde büyüme daha önceki dönemin ivmesini, dinamiğini kaybetti. Yatırımlar-konut-hizmetler olmak üzere doğrudan üretken alanların dışına kaydı, bir de altyapı. Varolan kapasiteyi seferber ederek, sanayii tarım üretim yapmaya çalışıyor ama artış hızı düşük. Yatırımlar yenilenmediği için dünyadaki sanayi devrimine intibak etme oranı da yavaş seyrediyor ve geriden izliyor. Bu nedenle bu tablonun kesinlikle değişmesi gerekiyor. Burada tabii kilit etken yüksek reel faiz. Ancak şunu söyleyeyim ki yüksek reel faizin gerisinde bir kaç etken var. Bi-

rincisi düşük tasarruf oranı, ikincisi bence çok vakitsiz gerçekleştirilmiş olan sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesidir. Sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği bir ortamda Türkiye, dışarıya sermaye kaçmaması için faiz oranını reel düzeyde yüksek tutmak zorundadır. Herkes yine devlet borçlanması yaratıyor bunu diyor ama, devlet borçlanması yaratmasa biz başka yoldan bunu yaratmak zorundayız, çünkü başka türlü sermayeyi içeride tutamayız. Bu enflasyon ve devalüasyonla sermaye dışarı kaçır. Onun için yüksek reel faiz bu vakitsiz ortaya çıkan sermaye serbestleşmesi için Türkiye'nin ödediği aşırı bir fiyattır. Bunun da giderilmesi gerekiyor ki, tasarruf artışı faizin düşürülmesi ile birlikte üretken yatırımlara kaynak akılsın. Dikkat ederseniz yatırımların kaydığı alanlar altyapı gibi tamamen faizden bağımsız, devletin borçlanmasına bağlı bir alan. Hizmetler, onun da çeşitli yararları olduğu için faize çok bağlı değil. Kent rantlarını paylaşıyor büyük ölçüde, o ranttan yararlanıyor ve konut, faiz marjinal olarak etkiliyor. Zaten konut içinde çok özel faizler uygulanıyor toplu konut kredilerinde. Bundan ötürü Türkiye reel faiz konusunu mutlaka bir çözüme bağlayacak. Şimdi, nasıl yapacakta bu sermayeyi içeride tutacak. Onu ayrıca irdelemek lazım. Sayın Başkan bana yan yan baktığı için onu başka bir zamanda söylerim.

Bir de efendim Türkiye'nin bu yeni dünyaya intibak etmesi için çok önemli sorunu şu; bugün Türkiye'de iki ayrı Türkiye var. Birisi İngiltere, Amerika, neyse, o standartta yaşıyor, o standartta kültürü var, yaşam düzeyi var, teknolojik bilgisi var, o standart için üretim yapıyor; bir ikinci Türkiye var, bu Türkiye'de maailesef bunun bir ucu, o dağılım eğrisini düşünürseniz, normal dağılım eğrisi, tutunda artık Zaire mi dersiniz, Somali mi dersiniz, Bengladeş mi dersiniz, artık oralara kadar gidiyor. Yani Türkiye'de dağılım bu kadar yaygın. Özellikle bir arkadaşımız bu dağılım endeksini Birleşmiş Milletler için hesaplamıştı. Prof. Halis Ak...., onun o dağılım endeksini gördüğünüz zaman şaşırp kalıyorsunuz. Çünkü dağılım endeksi alt ucunda Afrika'nın, Asya'nın en fakir ülkelerinde bulunuyor. Böyle bir dağılım endeksiyle Türkiye değişen bu dünyaya demokrasisiyle, sanayi atılımıyla kolayca intibak edemez. Bunun için, tekrar edeyim, bu uzun dönemli sorunlar ve bu makro ekonomik sorunlar irdelenip, çözüm yolları saptanıp -ben burada söyleyemiyorum- değişen dünyaya en kısa yoldan intibak sürecimizi bulmamız gerekiyor. Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederim sayın Kazgan. Şimdi Sayın Komili, buyrun efendim.

Komili - Sayın Başkan, değerli dinleyiciler. TÜSİAD olarak 3 sene evvel 21. Yüzyıla Doğru Türkiye Geleceğe Dönük Bir Atılım Stratejisi başlığı altında, önemine çok inandığımız bir çalışma başlattı. Son bölümünü Ocak ayında kamuoyuna sunduğumuz bu araştırma dört bölümden oluşu-

yordu. Birinci bölümde Türkiye'nin kalkınma sürecinde farklı bir evreye geçmesi gerekliliği üzerinde durduk. İkinci bölümde, rekabetçi bir ekonomi için gerekli olan hedeflere odaklanmış stratejik programları ele aldık. Çalışmamızın üçüncü bölümü, ekonomik istikrar arayışına ayrılmıştı. Son bölüm ise, insan kaynaklarının geliştirilmesine dönük programlar üzerinedir. Haziran başlarında grafik ağırlıklı anlatıma dönük bu dört cildi özetleyen bir kitabı da kamuoyuna sunmuş olacağız. Yani TÜ-SİAD 21. yy.'a doğru dünyada ve Türkiye'de ne olabilir, ne olmalıdır, nasıl sorunlarının kamuoyunda tartışılmasının ve gündemde sürekli kalmasının gerekliliğine son derece önem vermektedir. Bu nedenle 3 gün boyunca bu konunun çeşitli yönleriyle tartışılacağı toplantıları düzenlemelerinden dolayı İFMC'yi candan kutlarız.

Bugün 21. asırda kazanmak başlığı altında toplayabileceğim bu konuşmamda yeni bir asra girerken bizi bekleyen değişimlerin kısa bir profilini çizip, bu dönemde önde gelen ülkeler arasında yer alabilmemiz için gerçekleştirmemiz gerekli gelişmelerden bahsedeceğim. Konuya 3 noktada yaklaşmak istiyorum. Önce 21. asra girerken oluşan yeni dinamiklere bakıp, daha sonra 21. asrın sanayi yapısı üzerinde durmak istiyorum. Son olarak da bütün bu değişimlerin Türkiye'nin önüne neler koyduğuna değineceğim.

İlk olarak bakmak istediğim husus, değişim rüzgarlarının dünyaya getirdiği yeni dinamikler. Bu dinamikler bazı ülkelere önemli fırsatlar getirmekte, bu değişimler sonucunda dünya tarihinde yeni bir kazanan ve kaybeden ülkeler sıralamasının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Dünyanın nasıl bir geleceğe doğru gittiğine ilişkin bilim adamlarının, düşünürlerin hemfikir olduğu eğilimleri beş noktada sıralayabiliriz. Birincisi, geleceğin toplumu bir bilgi toplumu olacaktır. Bilginin gücü oluşturan temel faktör haline gelmesi beklenmektedir. İkincisi, ülke ekonomileri sınır tanımayan bir gelişme içinde olacaklardır. Yani, ulusal sınırları aşmayan tavır ve görüşlerle dünya ekonomisi içinde varolmak gittikçe güçleşecek. Üç, geleceğin ekonomileri işçisinden, yöneticisine iyi eğitilmiş bir insan gücünü gerektirecek. Dördüncüsü, genel olarak yönetimde desantralizasyon, yani ademi merkezîyetçilik güç kazanacak, sosyal hayatta devlet dışı, kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşların ağırlığı artacak, bunlar bir üçüncü sektör olarak gelişecekler. Beşincisi, asrın başında Avrupa, A.B.D., Japonya'nın başı çektiği karşıt ticaret bloklarının oluşması beklenmektedir. Blokların birbirlerine karşı koruma duvarlarını yükseltmelerinin beklenildiği asrın başlarında bloklar dışı kalan ülkeler ekonomik olarak zorlanacaklardır.

Burada çok önemli gördüğüm bir noktanın altını çizmek istiyorum. Bu nokta 21. asırda Türkiye'nin AT'da yerini alması gereğidir. Tarihi, coğrafi ve kültürel bağlarımız ve ülkemizin yeni asırdaki çıkarları bunu gerektirmektedir. AT'nun kapısını

açmak için de üç anahtar gerekmektedir. Güçlü ekonomi, nitelikli eğitim ve yaygın demokrasi. Bu anahtarlara sahip olmak için hızla harekete geçmeliyiz. Yeni asrın başarılı ülkeleri değişimleri sadece kavramakla kalmayıp, bu değişimin hızına ayak uyduran ülkeler olacak. Bugün dünyadaki her ülkenin kısa vadeli sorunları var. Gelişmiş ülkeler dahi durgunluktan, işsizlikten, hayat standardının düşmesinden ya da bölgeler arası eşitsiz gelişmelerden söz ediyorlar. Ama bu ülkeler kendilerini yeni bir geleceğe hazırlamaktan, uzun vadenin gereklerine uygun stratejiler oluşturmaktan geri durmuyorlar. Ülkemizin kısa vadeli sorunları daha zorlu, daha yapısal. Hal yolları biliniyor. Fakat bunlar kısa vadede seçmenlere hoş gelmeyen fedakarlıklar, köklü tedbirler, reformlar istiyor. Geciktirilen reformların bedeli her gün artıyor. Ama unutmayalım ne yazık ki zaman bizi beklemes. Günlük çekişmeler yüzünden tarihi bir fırsatı kaçırabiliriz. Bu yüzden kısa vadeli gündemi uzun vadeli olanla örtüştürmeli ve bu gündemler etrafında bir konsensus sağlayarak vakit kaybetmeden harekete geçmeliyiz. Bugünün fırsatları yarının aşılmaz duvarları olabilir.

İkinci bölümde üzerinde durmak istediğim husus, yeni asrın değişim rüzgarlarının sanayi üzerindeki etkileri. Bizim alıştığımız biçimiyle sanayi belirli büyüklükte bir sermaye ile oluşturulup döndürülen, belirli bir malı üretmesi için öngörülmuş makina ve ekipman ile daha çok vasıfsız işgücü üzerine kurulu bir düzendir. Oysa geleceğin sanayicisinin çok farklı bir örgütlenmeye dayanması gerekiyor. Bu örgütlenmenin temel prensibi esneklik. 80'li yıllarda net biçimde görülmeye başlanan ve geleceği temsil ettiği savunulan bu esnek üretim biçiminin temel taşlarını şunlar oluşturuyor: 1. Üründe esneklik, geniş ürün yelpazesi ile daha küçük pazar birimlerine yönelme, kalite ve dizaynın rekabet faktörü olarak fiyatın önüne geçmesi, 2. Üretim örgütlenmesinde esneklik, otomasyon teknolojisi sayesinde üretimde birinden diğerine çok hızlı geçişler. 3. İşgücünde esneklik, genel olarak daha vasıflı bir işgücüne gerek duyulması, çalışanların tek vasıflı değil, çok vasıflı olması. 4. Girdilerde esneklik, yan sanayilerin uygun biçimde örgütlenmesi. 5. Yönetimde esneklik, hızlı değişimlere anında cevap verebilme, enformasyon teknolojisinin kullanma zorunluluğu.

21. asra girerken gelişmekte olan bazı ülkeler bu yaklaşan sürece ayak uyduramayacak. Bu ülkelerin gerek yönetim, gerek mühendislik ve işçilik düzeyinde yeni teknolojilerin gerektirdiği insan malzemesine sahip olmadığı düşünülüyor. Sermaye arzının çok yetersiz oluşu üzerinde duruluyor. Kurumsal destekler zayıf bulunuyor. Bu tür ülkelerin yaklaşan sürece ayak uyduramaması, onlarla gelişmiş ülkelerin arasındaki mesafenin bir kat daha açılması anlamına gelebilecek.

Son olarak bütün bu gelişmelerin değişim rüzgarlarının Türkiye'nin önüne neler koyduğuna

bakalım. Türkiye, Avrasya yollarının bir kavşak noktasında bulunmaktadır. Çevre bölgelerine yönelik bir hizmet ve üretim üssü olmak şansıyla karşı karşıyadır. Bu konuda Türkiye'nin önemli avantajları bölge ülkelerine göre sanayi ve dış pazar tecrübesinin daha fazla olması, göreceli olarak yetişmiş insan gücünün bulunması ve coğrafi konumudur. Avrupa ile ilişkilerinin yoğunlaştırılması Türkiye'nin bölgede bir hizmet ve üretim üssü olmasını kolaylaştıracaktır. Çok uluslu şirketlerin bölgesel örgütlenmesinde de Türkiye hizmet sektöründe aktif bir rol oynayabilir. Bölgede faaliyet gösterecek şirketlere Batı standartlarında finans, pazarlama, hukuk, iletişim, taşımacılık, turizm hizmetleri sunulabilir. Bunların gerçekleşmesi için çok yönlü bir strateji izlenmesi gerekecektir. Türk sanayinin rekabet gücünün artırılabilmesi için 21. yy.'a doğru Türkiye çalışmamızda geniş biçimde işlediğimiz gibi, dünyadaki yönelimlerden yararlanarak, sektör önceliklerinin belirlenmesi, kaynakların bu önceliklere göre tahsis edilmesi zorunludur. Halen rekabet üstünlüklerine sahip sektörlerin teşvik edilmesi sürdürülmeli, pazar edinme ve mevcut pazarları korumak için gerekli desteklerde ısrarlı olunmalıdır. Yatırımlarda geniş pazarların gerektirdiği ölçek gözetilirken, teknolojik esneklik gözden kaçırılmamalıdır. Geleceğin toplumunun bir bilgi toplumu olacağını, rekabetin teknolojinin getirdiği esneklikle sağlanacağı kalite, tasarım ve ürün çeşitliliğine dayanacağını belirtmiştim. Burada üzerinde durulması gereken nokta, Türkiye'nin bilim ve teknoloji politikalarını gözden geçirmesi, yeni teknolojilerden yararlanmanın yollarını bulması, teknoloji geliştirme sürecine aktif bir şekilde katılması zorunluluğudur. Bunun gerektirdiği kurumsal düzenlemeler ve yatırımlar bir an evvel yapılmalıdır. Yalnız teknoloji üretebilmek için değil, insanlarımızı daha vasıflı hale getirebilmek için de uzun vadeli bir perspektif için de insan kaynaklarına yatırım yapılması zorunludur. Çağdaş düşüncelerin, üstün becerilerin kalıcı bir biçimde genç kuşaklara kazandırılmasının en önemli amaçlardan birisi olması gerekir. İşte Türkiye'nin yeni asra hazırlanırken kısa vadeli problemleri acilen çözmesinin gereği burada bir kez daha önem kazanıyor. Kaynak kullanımındaki verimsizliklere son verip, bu kaynakları ülke insanının eğitime ve bölgesel bir üretim merkezi olmanın gerektirdiği altyapıya çok akılcı bir şekilde kaydırmak gerekiyor.

Görüşlerimi özetleyerek sözlerime son vermek istiyorum. Bugün düşmemek için önümüze bakmaktan yönümüzü tayin edemiyoruz. Halbuki dünyamızdaki değişim rüzgarlarından faydalanaarak saptayacağım hedefe doğru yönelmemiz gerekir. Bilgi çağının gücü kullanılmalı, küreselleşen dünya ile bütünleşmeli, AT'na girmek için gerekli adımları öncelikle atmamızdır. Çağımızın realitelerini iyice kavrayıp, kısa dönem sorunlarımıza getirdiğimiz çözümlerle, uzun dönemin gereklerini bağdaştırmanın hassas dengesini bulmalıyız. Her şey-

den evvel enerjimizi kısıp çekişmelere değil, asrın önde gelen ülkelerinden biri olma çabasına harcamalıyız. Güçlü değişim rüzgarlarının sanayi üzerindeki etkileri bizi AT'da yer alma amacını da gözönünde tutarak eğitim sistemimizde hızlı reformlara yönelmeye zorluyor. İnsan kaynaklarımıza yatırım yapmalı, bilgi teknolojisini iyi kullanır hale gelmeli ve bölgesel bir üretim ve hizmet merkezi olmanın gerektirdiği altyapıları tamamlamalıyız. En önemlisi bu hedeflere varmak için kısa vadeli önlemleri alırken de, uzun vadenin gereklerine eğilirken de iradeli ve kararlı olmalıyız. Ben bu kararlılığı gösterdiğimiz takdirde Türkiye'nin 21. yüzyılın kazananları arasında yer alacağına inanıyorum. Bu kararlılığı göstermeye bugün başlayalım. Teşekkür ederim.

Başkan - Sayın Komili, çok teşekkür ederiz, sağolun efendim. Efendim şimdi eğer ilave etmek istedikleri birşey olursa onları belirtmek için bir tekrar sayın panelistlere söz vereceğim. Zaman unsurunu kendileri belirlesinler. Sayın Divitçioğlu var mı bir şey, buyrun.

Sencer Divitçioğlu - Deminki, ufak modelde, rasyonel karar beklentilerinin yarın için yapacağımız bu beklentilerin bir tane olduğunu ve bunun civarında da bir sürü buna benzer yaklaşan civar noktalarda oluşacağını söylemeye çalıştım. Bunu böyle ölçebiliriz. Bunun dışında olan bütün kararların, beklentilerin, abuk sabuk, abur cubur, neyse, böyle sonuçlar vereceği de belli. Çünkü dediğim gibi rasyonel olan, rasyonel olmaya tercih edilir daima. Peki ama bu durumda şunu soracağız kendimize. Acaba, bu kararların nesnesi nedir, neler hakkında karar alıyor insanlar? Ben kendi hesabıma şu konuların çok önemli olduğunu, şu konularda ister devlet, ister işadamları, firmalar desin, bunları karar almak zorunda olduklarını söyleyeceğim. Bunlardan bir tanesi Kürt sorunu, ikincisi Şeriat sorunudur, üçüncü sorun İktisat sorunudur. Ne olduğunu biraz sonra açıklayacağım. Dördüncü sorun tabii Kültür sorunudur, çünkü hep rasyonel rasyonel diyoruz, hep bilgi toplumu diyoruz ama, hiç kimse kültür toplumu demiyor. Kültür toplumdur aslında bu, bilgi toplumu değildir bana sorarsanız. Yani her şeyi bilen, sanatı bilen, bilimi bilen, tekniği bilen insanların yaptığı bir toplumdur bu. Böyle olması gerekir. Bir Fransız toplumu bilgi toplumu değildir. Bu nedense Türkiye'de yeni çıktı, bilmiyorum neden olduğunu, bu kadar, kabul. Her şey iyi ama kültürsüz insanların rasyonel olmasına imkan olduğunu ben hiç sanmıyorum. Batılı kültürüdür, çünkü rasyoneeldir. Sorun bu.

Beşinci sorun, tabii Orta Asya Türk Cumhuriyetleri hikayesi. Hikayesi diyorum, alay etmiyorum, çok ciddi olduğunu biliyorum. Kürt sorunu hikayesinde tabii onların da kendi rasyonel beklentileri olduğu açık. Bu onların rasyonel beklentilerinin ne olduğunu kesin olarak bilmiyorum doğrusu. Ne

referandum yapılmıştır, ne plebisit yapılmıştır, ne bişey yapılmıştır. Bunları böyle midir, şöyle midir, tartışmayacağım. Ama eğer onların bir rasyonel beklentileri varsa ve bu belli ise, bu bellidir dediğim vakit, federasyon ayrılma neyse, böyle bir rasyonel beklentileri varsa, bunu hiç birimiz bilmiyoruz, o vakit benim de kendime göre rasyonel beklentilerim olur, tabii. Bu beklentilerime göre karar veririm. Eğer vermezsem, o vakit olacakların sonucunun ne olacağını hemen hemen hepimiz biliyoruz. Burada yaşayan milyonlarca insan, Ankara'da yaşayan insanlar ve eğer bunların beklentileri gerçekten ayrılmak idiyse, hepsinin, bunun sonucu felakettir. O vakit biz Türkler, kararımızı vermemiz gerekir. Rasyonel beklentilerimizi 2003 yılına göre karar vermemiz gerekir, ne olması gerektiğini. Birinci sorunum bu, nasıl çözülür çözelmez bilmiyorum, bir sürü de hikaye çıkar şimdi. Niye bilmiyorum ama, söylediklerim götürü olarak budur ve buna çok inanıyorum çünkü bunun sonunda vereceğiniz her irrasyonel karar bizi felakete götürür. Açık.

İkincisi Şeriat meselesi. Şeriat meselesini kesinlikle islamdan ayırdığımı söyleyeyim hemen. Burası müslüman bir ülkedir, açık. Ama şeriat meselesine, evet, çok önem vermediğimi söyleyeyim. Çünkü şeriat meselesi anayasa ve ceza kanunlarıyla yok edilir. Nasıl komünizm yok edildiyse, nasıl Kürt teröristi yok edildiyse, şeriatçı da yok edilir. Gayet basit, fevkalade basit bir şey bu.

Bunun dışında üçüncü sorunum; -çünkü eğer bunlar da yok edilmezlerse felaketler çıkar başımıza. İstanbul'u hiç kimse 21. yy.'ın başında bir Lübnan yapmak istemez, ben kendi hesabıma istemiyorum- iktisat. İktisat tuhaf birşey, piyasa ekonomisi, şu bu. Ama sanki devlette hakim olan, sanki iktisatta hakim olan devlet. Yani iktisadi şokları yapan para arzıdır. Şokları yapan devlettir. Herşeye karar veren devlet. Mali politikalar, para politikaları, bütün bunlar devletin yaptığı politikalar ve bunların hepsi çevre iktisadi dediğimiz çevreye bağlı şeyler. Bunlar halledilebilecek sorunlar. Asıl sorun olan arkadaki tren -buna işadamları karar verecek- yani trend, neredeki trend, çıktındaki trend, büyüme, dış artık, işsizlik ve gelir bölüşümü sorunları ortada kesinlikle yok. Şimdi, sadece ve sadece para sorunları vardır. Para mekanizmaları, para mali politikalarıyla boyuna biz LX eğrisini sağdan sola kaydırmaya uğraşıyoruz. Başka bir şey yaptığımız yok. Ve galiba da çok kıymetli iktisatçılarımızı -yani üç tanesi bu işle çok ilgili tabii, birincisi Tansu Çiller, ikincisi Şükrü Saracoğlu, üçüncüsü de Orhan Güvener, burada, utandı, önüne bakıyor- yani, bunlarla meşgul ediyoruz. Oysa bizim amacımız, yani ekonominin amacı, eğer bu iş 10 yıllık bir vade veriyorsak, beklentilerimiz buysa, bu bir trend hesabıdır, bu bir çevre meselesi değildir. Açık. Tabii bende biliyorum, çevreler trendin içinde gider gelir. Onu ben de biliyorum, herkes biliyor. Ama trendi halletmediğimiz sürece, daha

doğrusu çevreyi halletmediğimiz sürece, burada bir yerde kesmediğimiz sürece, devlet bu işten ayağını çekmediği, hazineden merkez bankasına, merkez bankasından maliye bakanlığına atmadığı sürece bu işi, bu işi yapamazsınız. Bu trendin halledilmesi gerekiyor.

İkinci bir mesele daha var, fevkalade önemli bir şey ki, eğitime bağlayacağım onu. Eğer kapitalist bir toplum yaratıyorsak, tabii yaratıyoruz, tabii; peki ama kapitalist toplumun istediği rasyonel adamdır. Rasyonel adamınız nerede, bana lütfen söyler misiniz? Anadolu'nuz rasyonel mi? Akım derken kakım diyen insanlarla nasıl yapacağız bunu. Zamanla, kabul. Ama demin söylediğim 3 ilkeye, yani A B'yi seçerken B A'yı seçer dediğiniz insanlar her vakit A'yı B'yi seçerken, B'yi A'yı seçtiklerini ben de biliyorum. Sadece onlar değil. Meclis seçiyor bunu, Meclisin hergün yaptığı budur. Birini derken öbürünü, öbürünü derken öbürünü söylüyor. Yani şimdi arkasından konuşmayalım değil mi? Konuşan Türkiye'de radyolar kapandı. Konuşan radyo tercih edildi konuşmayan Türkçeye. Bu da iki.

Dördüncü sorun, yani konu olan rasyonel beklentilere benim için kültür sorunudur. Yani insanları nasıl kültürlü yaparız, nasıl kaliteli üniversiteler yaparız, nasıl kaliteli liseler yaparız, nasıl kendi benliğimizi batılı olarak kurabiliriz. Başbakanımız burada, benim İktisat Fakültesindeki insanların mütemadiyen tarzın Türkçesi konuşuyor. Hepsi, istisnasız. Nasıl bir erozyona tabii olduğunu görüyor musunuz bu dilin, biliyor musunuz? Yani hakikaten asistanlarınızla konuştuğunuz vakit şaşıyorsunuz. İnsanlar boyuna yeni yeni kelimeler türetiyorlar Türkçede. Bugün saydım, on onbeş tane İngilizce konuştu, Fransızca yahut. Yani kültür sorununa çok ciddi olarak eğilmemiz gerekir.

Son soruya vereceğim cevap, yine bu rasyonel beklentiler çerçevesinde hep, yani onun optimumunu nasıl bulursunuz? Sanıyorum ki en iyi şey, bütün bu ordan oraya kadar Türk dememiz için bir sebep olduğunu sanmıyorum. Hiç bir Kazak kendisine Türk demedi şimdiye kadar, hiç bir Kırgız da demedi. Türkçe dilleri, doğru ve bizim atalarımızdır doğulu, bu da doğru. Hele Türkmenler, tabii bizim atalarımızdır, çok açık. Çünkü Oğuz'durlar, çünkü Türkmen'dirler, çünkü Türkmenler gelmiştir bu ükeye, çünkü Selçuklu'yı kuran Türkmandır, çünkü Osmanlı'yı kuran Türkmandır. Hepimiz Türkmeniz, bu açık. Ve bundan dolayı da onları çok sevmemiz herhalde lazım. Herhalde değil, muhakkak. Ben çok seviyorum. Ama onlara da ille tutturup da sen Türksün demenin anlamı olduğunu sanmıyorum. Kırgız Kırgız'dır. Zaten dilleri tabii Türkçedir. Tabii ama diyalektir, konuşsanız anlamazsınız. Ama bir bu işi halledebilir. Niçin halletmesin, tabii. iktisadi işbirliği yaparız, kültürel alışverişimiz olur ve dilimizi zenginleştirebiliriz.

İnanın dilimizi... yeni çıkan şeye bakın, Kültür Bakanlığı'nın çıkardığı 5 dilden sözlüğe bakın, eğer o dillerden biraz alırsak, Fransızcadan, İngilizceden alacağımıza, ne kadar zenginleyeceğini görürsünüz. Çünkü şimdiye kadar ihmal ettiğiniz dilinizi bir de İngilizce, Fransızca ile bozmaya kalkıyorsunuz.

Benim söyleyeceklerim bunlar, ama şunu da en sonunda söyleyeyim; bu söylediğim rasyonel beklentilere göre varacağınız herhangi bir S1 noktası, S1'den S'n'e kadar noktalardan ancak bir tanesidir. Buraya varmanız zordur. Onun için Avrupa Birliği'ni eğer katacaksam eğer bu analize Avrupa Birliği'nin de kendisine göre rasyonel beklentileri vardır. Ve sanıyorum ki bu rasyonel beklentiler içinde hiç de Türk işçisi falan yoktur. Hiç sanmıyorum. Yani eğer onların rasyonel beklentilerini biz alıp, kendi rasyonel beklentilerimizi ortaya çıkarabilirsek, bir anlamda oyun teorisi yapıyorum, eh, sizin o vakit Avrupa'ya gireceğim diye tutturmanız için herhangi bir sebep yoktur ve ne gereklilik ne de yeterlilik şartı olduğunu sanmıyorum. Teşekkür ederim efendim.

Başkan - Teşekkür ederim Sayın Divitçioğlu. Sayın Elekdağ birşey eklemek ister misiniz?

Şükrü Elekdağ - Sayın Başkan, soru yanıt bölümü olacak mı? Olacaksa ben zamanımı ona ayırayım.

Başkan - Efendim, sanıyorum bu sabahki oturumda onu kaldırmak durumunda kalacağız. Çünkü bir soruyu bir arkadaşına vermek, bir ayrıcalık olacak, onun için soruyu kaldırdık. Onun için eklemek istediğiniz bir şey varsa, buyrun...

Şükrü Elekdağ - Efendim ben o zaman iki noktayı belirteyim söylediklerimle ilgili olarak. Bunlardan bir tanesi Güneydoğu sorununa ilişkin, çünkü bu önümüzdeki 10-15 yıllık zaman diliminde bu sorunun muhakkak halledilmesi gerekiyor. Şimdi Türkiye bugünlerde ayrılıkçı terörizmle mücadelede üstün bir konuma gelmiş durumda. Ve bundan dolayı da poliseye metodlarla sorunu kökünden kazımak eğilimi zannediyorum ki kuvvetli. Fakat bu Türkiye'yi sadece bu şekilde yaklaştırırsak oraya, Türkiye'yi yanlış bir yola götüreceği kanısındayım. Sebebi, çünkü bu şekilde halledilseydi, Cumhuriyet döneminde bu sorun birkaç kere halledilmiş olurdu. O bakımdan sorunun diğer boyutlarını unutmamız lazım ve bunların hallolmasına süratle geçmemiz gerekiyor.

Sorun huzur sorunudur, aş ve iş sorunudur, sorun bölgeye büyük ölçüde sağlık ve eğitim götürme sorunudur, sorun bölgeye uygar bir altyapı kazandırma sorunudur, sorun bölgedeki insanlara demokratik haklarını benimsetmek ve vermek sorunudur. Bu taraflarını unutmamamız lazım. Bir diğer nokta, belki Sovyetler, eski Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonra ortaya çıkan ve onun bir nevi devamı, güç bakımından diyorum, olarak görülen Rusya Federasyonu ile ilişkilerimiz-

de belki çok olumlu bir hava çizdim. Evet, bende öngördüğüm zaman dilimi içersinde Türk-Rus ilişkilerinin sağlam bir zemin üzerinde yürütüleceğine inanıyorum.

Şimdi, yalnız burada şu suali sormak lazım. Acaba bu Rus jeopolitik ihtiraslarının ve Türkiye üzerindeki Rus milliyetçiliği hedeflerinin tamamen kalktığı anlamına mı geliyor? Hayır, bu anlama gelmiyor. Bunu daima zihninizde tutmamız lazım. Buna göre hazırlıklı olmamız lazım, ilişkilerimizi mümkün olduğu kadar iyileştirmeye ve zenginleştirmeye çalışmakla beraber. Çünkü görüyorsunuz bugün, Moskova'daki iktidar mücadelesi sadece ve sadece kişisel çekişmelerden, sadece ekonomik konulara yaklaşımdan ileri gelmiyor. Bunun kökünde aynı zamanda tarihsel bir konu var. 19. asırda Rusya'yı iki kuvvetli fikir ve düşünce akımı etkilemiştir. Bunlardan bir tanesi Batılıların fikir ve düşünce akımıdır. Batılılar Rusya'yı bir büyük Avrupa devleti olarak görüyorlar. Batı teknolojisini, fikriyatını ve devlet düzenini alıp uygulamak istiyorlar. Bir de Slavcılar var. Slavcılar da teknolojiyi almak uygulamak istiyorlar. Ama onlar Rusya'yı daha çok bir büyük Slav grubunun ki bu daha çok Ukrayna'yı ve Balkanları kapsıyor, öyle bir grubun merkezi olarak görmek istiyorlar. Aynı zamanda Rusya'nın jeopolitik tutarlılığı ve insicamı bakımından da Orta Asya'yı ve Kafkasları da bunun bir parçası olarak görüyorlar. Şimdi bugün bu mücadele devam ediyor, görüyoruz bunu. Yeltsin batıcıların bir nevi temsilcisi. Ruskoy ise o slavcılarının bir temsilcisi. Bu mücadele bugün canlı, bundan sonra da devam edecek. Turgeniev bildiğiniz gibi batıcıların bir nevi temsilcisi, Dostoyevski ise bu bir nevi Rusya'nın bir mistik görevi olduğuna inanıyor, doğu-batı kültürlerini birleştirmek ve bundan yeni bir sentez çıkartmak hususunda o da, bu slavcı görüşü temsil ediyor. Yani bu hususları dikkate almak lazım. Yani 10-15 yıl sonra ki hazırlıklarımızı, gelişmelerimizi, bütün bu hususları dikkate alarak yapmamız gerekiyor. Teşekkür ederim.

Başkan - Sağolun Elekdağ. Sayın Kazgan, buyrun efendim.

Gülten Kazgan - Efendim, sayın başkan konuşma hakkımı elimden almak istedi, onu size şikayet edeyim. Sen zaten çok konuştun, artık konuşma istersen, dedi, yahut da konuşmaman daha iyi olur dedi. Ama bir iki nokta kaldı, onu vurgulamak istiyorum. Birinci konuşma uzayınca kısa kestim. O da uluslararası ilişkilerin önümüzdeki dönemde son derece önemli olacağını vurgulamak istiyorum. Ve bugünden yarına bu ilişkilerin de düzenlenmesi gerektiği çok açık.

Şimdi Türkiye'nin genel olarak Batı Avrupa ile olan ilişkileri, yani AT ve EFTA ve özel olarak AT ile ilişkilerinde birkaç önemli nokta görüyorum vurgulamak gereken. Birincisi Türkiye'nin Almanya ile ilişkileri, ki AT'nun en güçlü ülkesidir, ki AT fikrini sürükleyip götürmektedir, Almanya bıraksa

AT yürümez. Çünkü Almanya bütün standartlarını koydu AT'na. Dolayısıyla AT aslında Alman standartlarını taşıyor. Onun standartları ile gidiyor. Şimdi Türkiye'nin Almanya ile ilişkileri iyi gidemiyor. Bunun çeşitli nedenleri var. Sayın Elekdağ bunu daha iyi bilebilir. O benim üstüme kalmaz anlatmak ama, bunu mutlaka düzene sokmak gerektiğine inanıyorum. AT ile ilişkili olarak, bu birinci nokta.

İkinci nokta, efendim, sayın Komili söyledi, ben de kendi görüşümü belirtmek gereğini duydum. Türkiye AT içinde yerini almak durumunda dedi. Eğer bu tam üyelik ise, özellikle bu son dönemde ortaya çıkan olaylar çerçevesinde düşünürseniz, eskiden de zaten düşük bir olasılık, şimdi o olasılıkta kalmadı gibi. Çünkü, giderek daha ırkçı, dinci, kendi kültürel bağnazlığı içine dönen bir dünya içersinde, biz de onu yapıyoruz Türkiye Cumhuriyetlerle, yalnız onlar kendileriyle yapmıyorlar, biz de yapıyoruz, bunu Arap dünyası da yapıyor, herkes yapıyor. Ama bu bir gerçek. Çağın ürünü olduğu, beğensek de, beğenmesek de. Bu ürün çerçevesinde de Türkiye'nin yeri giderek azalıyor, iki. Üçüncüsü, Doğu Avrupa geldikten sonra, tabii Doğu Avrupa'nın her anlamda önceliği oldu. Onun için ben derim ki Türkiye AT ile ilişkilerinde çok gerçekçi olarak bunu bilmesi lazım ki, hiç olmazsa öngörülebilir bir gelecek, diyelim 10 yıl, 10 yıl için Türkiye'nin üyeliği mümkün değildir, dolayısıyla Türkiye AT'na verdiği tavizlerde çok dikkatli olmalıdır. Türkiye şimdi gözü kapalı dedi ki, ben gümrük birliğini gerçekleştiriyorum. Efendim, bu ne akıla hizmet. Çünkü Ankara Anlaşması imzalandığı zaman ki Ankara Anlaşması da çok Türkiye lehine olarak düşünülmemişti ama, hiç olmazsa bir takım olanaklar getiriyordu. O da şuydu, diyordu ki; sen bana sınai mamullerde gümrük birliği anlaşması içersinde kapılarını açıcaksın ama, ben de senin işçilerini alacağım. 76-86 yılları arasında dolaşım serbestliği yoluyla, orada işsiz kalanın olursa, sanayiın çökerse onlar bana gelecek. Şimdi bu yok. Bitti. Vize. Turist olarak dahi gidemiyorsunuz. Bırakın, nerede işçi sokacaksınız. Üçüncü şu; sana iki yılda bir tarım tavizleri yoluyla tarım ürünlerinde olanak vereceğim diyor. O da hayal, bitti. Türkiye'nin tarımında zaten böyle bir olanak kalmadı, ancak kendimizi besliyoruz, üstelik 2.5 milyar dolar tarım ürünü ithal eder hale geldik, işlenmiş tarım ürünü, onların da çoğu oradan geliyor, onlar bize ihraç ediyor yani. O olanak da kalmadı. Kaldı ki böyle bir taviz vermeye de niyetleri yok. Biliyorsunuz Amerika ile dahi sürtüşmeler GAT görüşmelerinin yürümesini engeller boyutta. Şimdi biz sınai mamullerde gümrük birliği için eli-

mizdeki bu iki olanaktan vazgeçip yine de kapımızı açıyoruz, üstelik de siyasi birlik çerçevesinde şimdi öyle bir noktaya gelmişler ki, eğer sizi siyasi karar mekanizmasında yer almıyorsanız, o zaman yandı gülüm keten helva, işler gayet kolay. Herhangi bir yerde sizin rekabet gücünüz arttı mı hemen size anti dumping falan filan, bitti, hiç bir şeyinizi içeriye sokamıyorsunuz. Bütün bunları Türkiye'nin bilerek karşılıklı çıkarları, sayın Elekdağ'ın diplomat deneyimini ben de ondan alıp, izin verirsiniz tekrarlayayım, çok iyi hesaplaması lazım. Çünkü Türk sanayi öyle bazen yapılmış hesaplar var, efendim biz 100 üründen 76'sında dayanırız, efendim, o işler o kadar

..... önemi kaldı mı bugün? Nedir? yaptı onu, teknoloji yaptı. Alternatifini buldu. Yani Türkiye bugün bunları çok iyi hesap edip, öyle kapısını açıp, gel bana, istediğini yap desin, yüksek faizin biraz da gerisinde o iş var, dış ticareti dengede tutabilmek için, dışardan sermaye gelsin diye, onu da yapıyoruz. Yani neyi verirken ne fiyat ödüyörüz, Türkiye bunu çok iyi bilmeli. Teşekkür ederim.

Başkan - Sayın Kazgan'a teşekkür ediyorum. Sözümüzü sayın Kazgan'a geçiremedik ama, sayın Komili lütfen kabul buyururlar, ilave edecek

Komili - Efendim, müsadde ederseniz, bu konuda çok kısa birşey ilave etmek istiyorum, yanlış anlaşılmasın için...

Başkan - Estağfurullah, buyrun efendim.

Komili - Sayın hocam, AT ile ilişkin görüşlerime tamamen katılıyorum. Bizim bilhassa gördüğümüz AT'nun içinde olmalıyız dediğimiz, Avrupa standartlarını önce bir yakalamalıyız. Zaten o standartları Türkiye yakaladığı zaman, AT olsun, başka herhangi bir blok olsun, veya tek başına olsun, dünyada tek başına kalacak ve de kabul görececek bir noktaya gelecektir. Ayrıca bu gümrük birliği ile olan görüşümüz, geçen gün bir başka toplantı mü-nasebetiyle ifade ettim. Türkiye bu gümrük birliğindeki ödümleri ancak ve ancak kesin bir karşı taraftan bir tarih almak suretiyle vermelidir. Yoksa hakikaten çok sıkıntılı durumlara düşebiliriz. O konularda sayın Elekdağ ve sayın hocamla aynen katılıyorum. Teşekkür ederim, sağolun.

Başkan - Efendim, haftamızın ilk oturumunda konuşan sayın panelistlere çok teşekkür ediyorum, sağolsunlar. Ve öğleden sonraki toplantıda buluşmak umuduyla, saat 14.00'de ilk oturumu kapatıyorum. Sizlerin de gösterdiği ilgiye çok teşekkür ediyorum, sağolun efendim.

Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Enflasyon Düşürücü Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?

Açılış : Mesut YILMAZ

Oturum Başkanı : Prof. Dr. Toktamış ATEŞ

Panelistler : Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT
Prof. Dr. Ömer GÖKAY
Memduh HACIOĞLU
Prof. Dr. Süleyman ÖZMUCUR
Prof. Dr. Ercan UYGUR

Başkan - Ve efendim, Anavatan Partisi Genel Başkanı Sayın Mesut Yılmaz'a aramıza hoş geldiniz diyerek açılışı yapmak istiyorum. Buyrun...

Mesut Yılmaz - Değerli misafirler, değerli gençler, 18. İktisat Haftası dolayısıyla düzenlenen bu toplantıların bu bölümünde enflasyonu düşürücü politikalar konusu işlenecek. Bugün Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu ekonomik sorunlar içerisinde belki de en önemlisinin enflasyon olduğu doğrudur. Dolayısıyla bu bölümün açılış konuşmasında benden bu konuya ilişkin görüşlerimin dile getirilmiş olmasının istenmesinden dolayı memnuluk duyuyorum. Bu vesile ile bu toplantıyı düzenleyen değerli yöneticileri kutluyorum. Beni bu toplantıya davet ettikleri için kendilerine teşekkür ediyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

Bu toplantının niteliği konusunda benim bir yanlış bilğim oldu. Ben burada belki daha bilimsel belki daha akademik bir toplantıda daha akademik bir topluluğa hitap edeceğim düşüncesi ile geldim. Gayet ciddi, ağırbaşlı bir metin hazırladım, şimdi o metinden vazgeçiyorum. Burada katılan genç arkadaşlarımla daha iyi bir diyalog kurabilmek için sizlerle kısa bir sohbet edip ayrılacağım.

Değerli konuklar, bugün Türkiye'nin en önemli ekonomik sorununun enflasyon olduğunu

söyledim. Aslında bugün Türkiye'de enflasyon nereden çıktı diye arayanlar bu enflasyonun kökenini bizim iktidar dönemimizde, Anavatan iktidarı dönemindeki bir takım gelişmelere bağlamak istemektedirler. Onun için meseleye ister istemez 1980'li yılların başında, Türkiye'de başlatılan bir büyük değişimin, bir büyük transformasyonun başlangıç yıllarına ve özellikle bu değişimin siyasi bir formülasyona kavuştuğu Anavatan iktidarının başlangıç yıllarına götürmek zorunluğuy vardır.

1983 yılı sonunda çok özel bir siyasi konjonktürde Anavatan Partisi'nin devraldığı Türkiye öyle övünülecek bir Türkiye falan değildir. Hatırlarsanız 1970'li yıllarda siyaseti bir kısır çekişmesine, bir pehlivan tefrikasına dönüştüren siyasiler, ki bugün yine siyaset meydanlarındadırlar, Türkiye'de birtakım ekonomik sloganları Türkiye'nin başına getirmişlerdi. Türkiye'de bir ağır sanayi hamlesinden söz ediliyordu. Siyasetçiler ağır sanayi hamlesinden söz ederken hergün memleketin orasında burasında temeller atarlarken Türkiye kendine yetecek kadar elektrik üretemeyen bir ülke idi. Her gün 4 saat 6 saat elektrik kısıntısı yapmak zorunda kalan bir Türkiye idi. Böyle bir Türkiye'de bırakınız ağır sanayi hamlesini mevcut sanayinizi devam ettirebilmek bile mümkün değildi. Gene 70'li yıllarda Türkiye'de en çok sözü edilen ekonomik sloganlardan birisi de ihracat seferberliği idi. Ama ihracat seferberliğinden söz edilen Türkiye'de ih-

racat 2 milyar doları aşamıyordu, 1 milyara ulaşıldığı zaman ses duvarını aştığı söylenmişti ve ihracatın gelişebilmesi için Türkiye'nin ne haberleşme ne de ulaşım altyapısı mevcut değildi. Yani Türkiye'de ekonomik gelişmenin, ekonomik atılımın altyapı eksikliği sorunu vardı.

1983 sonunda Türkiye'yi devraldığımızda biz Anavatan Partisi olarak Türkiye'de bir yeni model, bir yeni ekonomik sistemi kurmayı amaçladık. Bu Türkiye'de bir yeniden yapılanmayı gerektiriyordu. Türkiye'nin yapılarını yeniden düzenlemek gereği vardı. Bizim getirdiğimiz değişim esas itibarıyla devletin ekonomik faaliyetlerdeki konumunu yeniden düzenlemeye yönelik bir değişimdi. Yani Türk toplumunun gündemine soktuğumuz soru şu idi; Türkiye'de devletin ekonomideki yeri ne olmalıdır? Devlet bize eskiden öğrettikleri gibi, atalarımızın belledikleri gibi, herkese ekmek veren, herkeşe iş bulan, kibritten basmaya kadar herşeyi kendi üreten, verimsiz de olsa kendi üretmekte inat eden bir kuruluş mu olmalıdır, bir kurum mu olmalıdır, yoksa devlet sadece rekabet piyasalarının kurulmasını ve serbestçe işlenmesini düzenleyen ve denetleyen kurum mu olmalıdır? Biz Türk siyasetinde belki o güne kadar eşine rastlanmamış bir cesaretle kesin tercihimizi ortaya koyduk. Dedik ki, devlet üretimden de, ticaretten de, hizmet sektöründen de tamamen çekilmelidir. Devlet ekonomik hayatta sadece denetleyici olarak, düzenleyici olarak rol almalıdır. Her türlü yöneticilik faaliyetlerini terketmelidir. Ama bizim getirdiğimiz bu anlayış, o tarihte Türkiye'de bizim dışımızda bütün çevreler tarafından eleştirilmiştir. Bugün buraya gelip de serbest piyasa ekonomisinin erdeminden bahsedenler, o tarihte bizim bu görüşlerimize karşı çıkmakla kalmamışlar, bizi engellemek için de her türlü çabaya başvurmışlardır. Bizim getirdiğimiz model zaten kit olan kaynakların verimli kullanımının ancak ferdi teşebbüsler eliyle mümkün olduğudur. Yani ferdi girişimciliğin ekonomik gelişmenin motoru olduğu fikri serbest piyasa ekonomisinin çıkış noktasıdır. Biz Türkiye'de asıl büyük potansiyelin millette olduğunu, milletin girişim kabiliyetinde olduğuna inanırız. Ama getirdiğimiz tek değişim, serbest piyasa ekonomisi modelini Türkiye'de hakim kılmaktan ibaret değildi.

Bunun yanında ve bunun kadar önemli olan ve bundan bağımsız olarak düşünölemeyecek bir başka değişim daha var. Bu da Türkiye'nin kendi içine kapanmış, kendi kendisini ancak kendi ölçülerıyla ölçen, dünyaya kapalı bir toplum olmaktan, bir ekonomi olmaktan çıkartıp dünya ile rekabet gücüne ulaşmış bir açık ekonomiye dönüştürmektir. İkinci hedefimiz buydu. Anavatan Partisi olarak Türkiye'de bu iki değişimi eş zamanlı olarak gerçekleştirmeye koyulduk. Bugün aynı denemeyi gerçekleştirmek durumunda olan eski Doğu Bloku ülkelerinin karşılaştığı ekonomik sıkıntılar dikkate alınırsa, Anavatan Partisi olarak giriştiğimiz bu değişimin ne kadar cüretkar bir iş olduğu daha iyi

anlaşılır. Özellikle bunun ekonomik istikrar üzerindeki zorlayıcı, güçleştirici etkileri daha iyi algılanabilir. Ama bizim bu kadar büyük iki değişimi gerçekleştirmeye yöneldiğimiz bir sırada Türkiye'nin çok ciddi altyapı sorunları vardı. Bu altyapı sorunları çözölmemediği zaman, biraz önce 70'li yıllardan verdiğimiz örnekte olduğu gibi, Türkiye'de bütün bu tartışmalar, transformasyonlar, değişimler, hepsi kağıt üzerinde kalmaya mahkumdu. Hiçbirinin hayata geçirilme şansı yoktu. Onun için bütün siyasi maliyetini göze alarak birinci önceliğimizi Türkiye'nin 10 yıllar hatta bazıları 100 yıllar boyu ihmal edilmiş olan altyapı eksikliklerinin giderilmesine verdik. 8 yıllık Anavatan iktidarı döneminde Türkiye'de yapılan altyapı yatırımlarının toplam değeri 100 milyar doların üzerindedir. Tabii bu altyapı yatırımlarını gerçekleştirebilmek için ülkenin ciddi bir kaynak sorunu ortaya çıktı. Devlet bütçesinin sınırlı imkanlarıyla bu yatırımları gerçekleştirebilmek mümkün değildi. Öyle ellen çalışan manyetolu telefondan otomatik telefona geçerseniz, 1 milyon 500 bin telefonu beş yıl içersinde 9 milyona çıkarmayı amaçlarsanız devlet bütçesinin imkanlarıyla bunu yapabilmemiz mümkün değildi. Üstelik o güne kadar en basit savunma araçlarını bile imal edemeyen bir ülkede dünyanın en gelişmiş savaş uçaklarını imal etme kararını vererseniz, bunun da devlet bütçesiyle karşılamamız mümkün değildir. Her sene 100 bin kişinin konut finansmanını sağlamayı kararlaştırırsanız bunu da devlet bütçesiyle yapamazsınız. Bakın toplu konut fonu bizden önce de vardı. Ama işlemiyordu. Biz toplu konut fonunu bütçe dışına aldık. Toplu konut fonu idaresini kurduk. Toplu konut fonu idaresiyle birlikte 8 senede 800 bin konut finanse ettik. İktidarımızın her yılına ortalama 100 bin konut düşer. Bugün şimdi başka bir iktidar geldi toplu konut fonu gene bütçenin içine alındı.

Şimdi ülkenin kaynaklarıyla ülkenin bu altyapı ihmalini giderebilmek mümkün değildi. Türkiye'yi çağdaş bir altyapı düzeyine getirebilmek mümkün değildi. Onu yapmadan diğerlerini yapabilmek mümkün değildi. Altyapı eksikliğini gidermeden Türkiye'de bu değişimi gerçekleştirmek mümkün değildi. Türkiye'nin ihracatını artırabilmek mümkün değildi. Türkiye'de serbest piyasa ekonomisini hakim kılabilmek mümkün değildi. Burada tekrar söylüyorum, bütün siyasi risklerini göze alıp, ekonomik istikrar üzerindeki bütün olumsuz etkilerini göze alıp, siyasi bir tercih yaptık. Birinci önceliğimizi altyapı yatırımlarına verdik. Bizim tamamlayıp 8 yıl içersinde bu hükümete devrettiğimiz enerji yatırımları, bizden önce cumhuriyetin başından beri yapılan yatırımlardan daha fazladır. Devraldığımız otoyol 38 km. idi. İstanbul'un çevre yolundan ibaretti. 1500 km otoyolu kısmen tamamlanmış, kısmen tamamlanmak üzere olarak bugünkü iktidara devrettik.

Şimdi altyapı eksikliklerinin tamamlanması yanında bu söylediğim iki önemli değişimin, yani

kapalı bir ekonomiden açık bir ekonomiye, karma ekonomi dediğimiz, aslında devlet ağırlıklı olan o ekonomik yapıdan serbest piyasa ekonomisi modeline geçişle ilgili ikinci değişimle birlikte aynı zamanda ekonomik istikrarı da sağlayacağımız hatta daha da iyileştirebileceğimiz iddiasıyla yola çıktık. Kabul etmek lazım ki, huzurunuzda itiraf ediyorum ki, bu abartmalı bir iddia idi. Yani demokratik bir sistemde seçimle iktidara gelmiş bir iktidarın bir ülkede hem bu kadar büyük bir değişim programını, hem aynı zamanda bu kadar büyük bir altyapı hamlesini gerçekleştirmesi, ama bütün bunları yaparken aynı zamanda ekonomik istikrarı da gerçekleştirmesi çok abartılı bir iddia idi. Belki bugünkü iktidar gibi 500 gün için koyduğumuz hedeflerin zaman içerisinde tutsağı olduk. Ekonomik istikrarda başarılı olamadık. Fiyat istikrarında başarılı olamadık. Aslında ekonomik istikrarın bir diğer boyutunda, yani ödemeler dengesinde bugünkü iktidarın hiçbir katkıda bulunmadan kendisine övünme payı çıkartacağı kadar başarılı olduk.

Bizden önce Türkiye'nin bir turizm cenneti olduğu, Türkiye'nin tarihi eserler bakımından, doğal zenginlikler bakımından dünyada eşsiz olduğunu herkes söylerdi. Türkiye'yi yönetenler de söylerdi, Türkiye'de yaşayanlar da söylerdi. Ama devraldığımız Türkiye'nin yatak kapasitesi 63 bin turistik belgeli yataktan ibaretti. 63 bin belgeli yatak demek aşağı yukarı Yunanistan'ın sadece Rodos adasındaki turistik belgeli yatak sayısına eşittir. Devrettiğimiz Türkiye'nin turistik belgeli yatak kapasitesi 300 bini tamamlanmış, 150 bini de inşaat halinde olan 450 bin yataktır. 8 yılda Anavatan iktidarının geldiği nokta 63 binden 450 bindir. Bizim dönemimizde başlamış, finansmanı sağlanmış, inşaatı tamamlanmak üzere olan tesislerin kordelasını kesmek de bugünkü iktidara nasip olmuştur.

Şimdi değerli arkadaşlarım, ödemeler dengesinde Türk turizmini bir mit olmaktan, bir efsane olmaktan çıkarıp, ekonomik bir sektör haline, Türkiye'ye döviz kazandıran bir sektör haline dönüştürmemizin, döviz kazandırıcı diğer işlemleri, özellikle Türk parasını koruma mevzuatında yaptığımız radikal değişiklik sonucu harekete geçirmemizin, libere etmemizin önemli katkıları olmuştur. İhracat bizim dönemimizde bildiğiniz gibi 3 katı 4 katı artış gösterdi. Tüm bunlarla Türkiye'nin belki 100 seneden beri ekonomik gelişmesinin önünde en önemli ayakbağı olan ödemeler dengesi sorununu kalıcı bir çözüme kavuşturduğumuzu sanıyoruz. Artık Türkiye'nin ödemeler dengesi sorununu, yeniden bir sorun haline getirmek, yani bizim sağladığımız bu dengeyi bozmak çok büyük hürer ister. Korkarım ki bugünkü iktidar o hüreri de gösterecektir. Nitekim bunun işaretlerini de vermeye başlamıştır. 10 bin doların üzerinde döviz alanlardan bunu belgelendirmeleri istenmiştir. Bu kararı kimin çıkardığı bile belli değildir. Ama bu kararın bizim zihniyetimizle bağdaşmadığı ve bizim getirmek istediğimiz

liberal anlayışa ters düştüğü kesindir.

Şimdi Türkiye'de iki büyük değişimi gerçekleştirmiş, bunlara ilaveten Türkiye'nin en önemli ve kronik istikrar sorunlarından birisi olan ödemeler dengesi sorununu kalıcı bir çözüme kavuşturmuş olan Anavatan iktidarı, bunun yanında Türkiye'de ekonomik gelişmenin en önemli engeli olan altyapı eksikliklerini de geniş ölçüde tamamlamış olan Anavatan iktidarı fiyat istikrarını sağlamada başarılı olamadı. Hatta devraldığımız enflasyon oranını bile koruyamadık. Enflasyon bizim dönemimizde % 30'lardan % 60'lara hatta % 60'ların üzerine çıktı ve yüksek bir enflasyon özellikle 1987 sonrasında Türkiye'nin kronik bir sorunu haline dönüştü. 1987 yılından itibaren Türkiye'de eski siyasetçilerin yeniden siyaset meydanlarına dönmesi, Türkiye'deki siyasal konjonktürü de temelden değiştirmiştir. Artık o söylediğim 1983-1987 yılları arasında Türkiye'deki o büyük hamleyi gerçekleştirmemizde en önemli etkenlerden birisi olan özel siyasal konjonktür ortadan kalkmıştı. Muhalliflerimiz bizim Türkiye'de hiçbir hizmet yapmadığımızı, Türkiye'nin yıllarını boşa harcadığımızı, bir çivi bile çakmadığımızı iddia etmişlerdi. Bizim yaptığımız hizmetler küçümsenince, üstelik kendi geçmişlerindeki başarısızlıklarını unutturmak istercesine, millete yapılamayacak ne kadar hayali vaad varsa hepsini birer birer sıralayınca Türkiye'nin siyasal gündemi de bir anda değişti. Türkiye'de siyaset yeniden eski dönemleri anımsatan bir görünüm kazandı.

1991 ortasında Anavatan Partisi'nin genel başkanlığını ve bununla aynı zamanda başbakanlığı devraldığım zaman Türkiye'nin tablosuna bir baktım, arkadaşlarımla birlikte bir baktık. Bu tabloyu değerlendirdik. Gördüğümüz şu idi. Türkiye'de başlattığımız değişimin mutlaka devam ettirilmesi lazımdı. Bu değişimde yetersiz kaldığımız alanlar vardı. Bunlardan bir tanesi özelleştirme idi. Özelleştirme alanında cesur adımların atılması gereği vardı. Türkiye'de kapsamlı bir özelleştirme uygulaması yapılmadan Türk ekonomisinin verimliliğe kavuşması mümkün değildi. Ama bununla aynı zamanda Türkiye'nin mutlaka üstesinden gelmesi gereken bir fiyat istikrarı sorunu vardı. Enflasyonun mutlaka indirilmesi lazımdı. Enflasyonun tek rakamlı bir orana indirilmesi ihtiyacı vardı. Enflasyon orta direği ezen, onu yok etmekle tehdit eden bir boyut kazanmıştı. Enflasyonun indirilebilmesi, ama bununla eş zamanlı olarak başlattığımız değişimin kaçınılmaz uzantısı olan yeni reformların, bu arada en önemlisi özelleştirmenin gerçekleştirilebilmesi için mutlaka çok ciddi bir program uygulanması lazımdı. Ama sadece ciddi bir programın cesaretle uygulanabilmesi için dahi mutlaka siyasal desteği tartışma konusu olmayan bir iktidarın işbaşında olması lazımdı. Biz o tarihte böyle bir iktidar özelliğine sahip değildik. Belediye seçimlerinde perişan olmuştuk. Oylarımız % 20'lere inmişti. Bizim arkamızdaki halk desteğinin, hatta zaman

içersinde % 10'lara indiği iddia ediliyordu. Bizim karşımızda tek ortak özellikleri bizim yaptıklarımızı küçümsemek, bizim yaptıklarımızı inkar etmek olan bir muhalefet cephesi oluşmuştu. Türkiye'de siyaset gerginleşmişti. Böyle bir gergin siyasi ortamda, böylesine güçsüz bir konumda, o söylediğim ciddi programı cesaretle uygulayabilmemiz mümkün değildi, yani bize uygulamazlardı. Yapmamız gereken biran önce milletin hakemliğine gidip, millettten güven tazelemektir. Erken seçim kararımız başka hiç bir mülahazayla değil, sadece bu mülahazayla alınmıştır. Bugün Türkiye'yi yönetenlerin bizim erken seçim kararımızı anlamakta güçlük çektiklerini biliyorum. Ama o kararımızın Türkiye'nin lehine olduğu bugün daha iyi anlaşılmıştır.

Yani biz Türkiye'yi şu geçtiğimiz 500 gün gibi bir 500 güne mahkum etmemek için erken seçime gittik. Önümüzde bizim de 500 günümüz vardı. Biz de 500 günümüzü bugünkü iktidarın yaptığı gibi günlük politikalarla, popülist politikalarla, bir seçim ekonomisini çağrıştıran politikalarla heba edebildik. Aslında biz iktidarın keyfini sürerdik, ama Türkiye'nin geleceğini tüketmiş olurduk. O heba ettiğimiz 500 gün Türkiye'nin geleceğinden çalınmış bir 500 gün olurdu. Onun için erken seçime gittik. Seçimde bildiğiniz gibi bizim hakkımızda her türlü suçlamalarda bulunan, millete bizim yaptıklarımızı küçümseyenler, kendileri bununla yetinmemişler, millete birtakım büyük vaatlerde bulunmuşlardır. Bu vaatler içersinde bazıları süreye bağlı vaatlerdir. Bunlardan en tipik olanı da bu panelin konusunu oluşturan enflasyon konusudur. Bu gün Türkiye'yi yöneten partilerden Doğru Yol Partisi 500 gün içersinde enflasyonu tek rakamlı orana indireceğini vaatetmiştir. Sayın başbakanın seçimlerden bir hafta önce bir beyanı vardır. Türkiye'nin en önemli meselesi enflasyondur demektedir. Bu doğrudur. Enflasyon önlenmedikçe Türkiye'de serbest piyasa ekonomisi uygulanamaz denmektedir. Bu da kısmen doğrudur. Ne kadar sürede önlenebilir diye sorarsanız 500 gün yeter demıştır. Eğer bir politika 500 günde iyi netice vermezse, ya reçete yanlıştır, ya uygulama yanlıştır demıştır. Şimdi 500 gün dolmuştur. Enflasyonda aslında hiçbir iyileşme yoktur. Yıllık olarak bakarsanız, 92 yılında toptan eşya fiyatları endeksinde 2 puanlık artış sözkonusudur. Tüketici fiyatları endeksinde çok az bir düşme vardır. Ama bugünkü oranları bilimsel bir tartışmada ele almak doğru değildir. Çünkü bu rakamlar manüpile edilmiş rakamlardır. Aylardan beri KİT ürünlerine zam yapılmamaktadır. İşte Mart ayı enflasyon oranları açıklandı. % 4.9 aylık enflasyon var. Ama özel sektör fiyatlarındaki artış % 8 dolayındadır. Kamu sektöründeki fiyat artışı % 1 civarındadır, % 1 küsurdur. Yani KİT'lerin ürettikleri fiyatlara yapılması gereken zamlar sadece şu 500 gün bahanesi ile ertelenmiştir. Onun için bu fiyatlar manüpile edilmiş fiyatlardır.

Ve Türk ekonomisi, bu iktidar zamanında enflasyonu önleyecek hiçbir yapısal tedbir alınmadığı için, para politikaları ciddi bir surette uygulanmadığı için, aylık % 5'lik fevkalade tehlikeli bir orana oturmuş gibidir. Yani Türkiye'de bugün enflasyonun aylık % 5'lik bir tabana oturduğunu rahatça söyleyebiliriz. Enflasyonun önlenebilmesi için mutlaka kamu sektörünün borçlanma gereğinin düşürülmesi lazımdır. Kamu sektörünün borçlanma gereği aynı bıraktığımız oranlarda seyretmektedir. Orada da meseleyi bazı manüplasyonlardan arırsanız oran bugünde % 15 civarındadır. Yani kamu sektörünün borçlanma gereğinin GSMH'ya oranı % 15 civarındadır. Bu oran kabul edilemeyecek düzeyde yüksek bir orandır. Özellikle kamu yatırımlarının, son iki yılın bütçesinde ne kadar düşük bir rakama düştüğü gözönünde tutulursa bu oranın ne kadar yüksek tutulduğu daha iyi anlaşılır. Burada makul olan PSBR'ın yani kamu sektörünün borçlanma gereğinin kamu yatırımlarının GSMH'ya olan oranının yarısına düşmesidir. Yani % 15'in % 5'e düşmesi lazımdır. Ama bu yönde atılmış hiç bir adım, bu yönde alınmış hiçbir tedbir sözkonusu değildir. Bugünkü hükümetin ekonomik yönetiminden bu konuda akılcı, tutarlı, kalıcı tedbirlerin alınmasını beklemek de abesle iştigaldir. Çünkü bugün Türkiye'de maalesef koordineli çalışan, tutarlı kararlar üreten bir ekonomi yönetimi bile sözkonusu değildir. Ekonomi ile ilgili bakanlar arasında, bakanlarla bürokrasi arasında derin çelişkiler, derin tutarsızlıklar sözkonusudur. Bu itibarla Türkiye'de enflasyonun bu politikalarla düşürülebileceğine inanmıyoruz. Türkiye'de enflasyonu düşürücü politikaların mutlaka orta vadeli bir program çerçevesinde, orta vadeli bir plan çerçevesinde, bize sorarsanız asgari 3 yıl süreli bir plan çerçevesinde, gayet kararlı, tutarlı ve cesur bir şekilde yürütülecek tedbirlerden oluşturulması gereğine inanıyoruz.

Geçtiğimiz yıl para politikasında % 100'e yaklaşan sapmalar olmuştur. Eğer bir programdan % 100'e yakın sapmalar sözkonusu olursa hiç program yapmamak daha iyidir. Bizim devrettiğimiz Türkiye'de, yani 20 Kasım 1991 Türkiye'sinde devletin toplam iç borçları 81 trilyon lira idi. Bugün bu rakam 200 trilyon liraya yaklaşmıştır. Bizim devrettiğimiz tarihte Türkiye'de emisyon 21 trilyon lira idi, bugün 50 trilyon liraya yaklaşmıştır. Türkiye'de geçmişte herhangi bir 500 günü çıkarın, kamu dengelerinin bu kadar bozulduğu, dengelerin bu kadar dengesizliğe dönüştüğü başka bir 500 gün bulabilmek mümkün değildir. Yani bugünkü yöneticilerin geçtiğimiz dönemi bir derlenme toparlanma, bir restorasyon dönemi olarak nitelermeleri sadece bir aldatmacadan ibarettir. Türkiye'nin makroekonomik dengeleri süratle bozulmaktadır. 46 milyar dolar olarak devrettiğimiz dış borçlar, en son istatistiklerin yayınlandığı Eylül 1992 yılı sonu itibarıyla 56 milyar dolardır. Yani 1 yıl içersinde % 20'nin üzerinde bir artış sözkonu-

sudur. Ama dış borçlara eklenen bu 10 milyar dolarla bizim yaptığımız gibi barajlar inşa edilmemiştir, Türkiye'nin altyapı yatırımları yapılmamıştır. Bu 10 milyar dolar kamu açıklarının kapatılmasında kullanılmıştır. Aslında enflasyonu önlemede başarı olamadığını itiraf etmek durumunda olan bugünkü iktidarın kendi başarısı olarak göstermeye cüret ettiği tek alan ekonomik büyümedir. Ama burada da bir aldatma sözkonusudur. Çünkü 1983 yılından 1991 yılına kadar 8 yıllık ortalama Türkiye'nin büyüme hızını alırsanız bu % 5.2'dir. Eğer bir savaşın yaşandığı, Türkiye'nin dış ticaretinde birinci sıraya sahip olan, zaman zaman Almanya ile yer değiştirerek 1. veya 2. sırada bulunan Irak'la olan ticaretimizin tamamen durduğu, sadece dış ticaretimizin değil, sınır ticaretimizin, Irak'la olan tüm ekonomik faaliyetlerimizin tamamen durduğu 1991 yılını, Türkiye'nin Körfez savaşının bütün olumsuz etkilerini yaşamak durumunda kaldığı 91 yılını dışarıda tutarsanız, bu ortalama 5.9'dur. Yani Türkiye Anavatan iktidarı döneminde o büyük değişimi gerçekleştirirken, aynı zamanda ortalama yıllık % 5 dolayında bir büyüme hızına oturmuştur. Bu tabana oturmuştur. Türkiye'de hiç bir ekonomi yönetimi olmasa, ekonomiyi düzenleyecek hiç bir otorite olmasa, Türkiye kendi dinamikleriyle yine yılda % 5'lik bir ortalama büyümeyi gerçekleştirebilir. Hatta belki bugünkü gibi ters uygulamalar olmasa, bu oran daha da yüksek olabilir. Dolayısıyla büyüme hızının bu yönetimin icraatıyla hiçbir ilgisi yoktur. 1992 yılında büyüme hızının talepteki aşırı artış sonucu ve tarımda da hava şartlarından kaynaklanan olumlu etkiler sonucu biraz yüksek çıkmış olması bu hükümetin katkısıyla olmamıştır. Bu hükümetin bu sonucu doğurabilecek ne bir icraatı, ne bir aldığı tedbir, ne de herhangi bir uygulaması sözkonusudur. Nitekim 1993 yılında büyüme hızının yeniden % 5'in altına düşme tehlikesi açıkça sinyallerini vermektedir.

Önümüzdeki dönemde Türkiye'de enflasyon yeniden tırmanmaya geçeceğinden ciddi biçimde endişe ediyoruz. Bugüne kadar izlenen politikaların ve bugün hala değiştirilmemekte ısrar edilen politikaların Türkiye'yi yeniden yüksek enflasyon batağına sürükleyeceğinden, hatta 3 rakamlı enflasyon oranlarının dahi gündeme gelebileceğinden ciddi biçimde endişe duyuyoruz. Bu 500 günlük dönem enflasyonla mücadele açısından Türkiye için kayıp bir dönem olmuştur. Bu kaybın tek izahı enflasyonun söz verilen, vaad edilen sürede, vaadedilen orana indirilememiş olmasından değildir. Bu 500 günlük tecrübenin verdiği çok olumsuz bir başka ders daha var. Bu dönemde siyasetçiye olan, siyasetçilere olan güven zedelenmiştir. Halbuki hangi ekonomik program olursa olsun, bir ekonomik programın uygulanabilmesi, başarıya ulaşabilmesi ancak güven unsuruyla mümkündür. Bu hükümet 500 günlük bu uygulamasıyla milletimizin siyasetçiye olan güven duygusunu zedelemiştir. Güven duygusu yeniden

tesis edilmeden Türkiye'de ilerde ciddi programların, enflasyonu düşürecek ciddi programların uygulanabilme, başarıya ulaşabilme şansı yüksek değildir. Onun için işe evvela oradan başlamak gereği vardır. Kısacası işimiz zordur. Türkiye'nin işi zordur. Ama geçmişte olduğu gibi Türkiye'nin önümüzdeki dönemde de bu güçlükleri aşacağına, kendi dinamikleri ile bu güçlüklerin üstesinden geleceğine de hiçbirimizin kuşkusuz olmaması gerekir. Sabrınız için hepinize teşekkür ediyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

Başkan - Efendim çok teşekkür ederim. Sayın konuklar değerli arkadaşlarım, şimdi 18. İktisatçıların Haftasının birinci gün öğleden sonra oturumunun panel bölümüne geçiyoruz. Bu bölümde Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Enflasyon Düşürücü Politikalar ele alınacak ve aramızda bu konunun uzmanları, çok değerli uzmanları bulunuyor. Yeni yüzyıla doğru Türkiye'de enflasyon düşürücü politikalar ne olabilir?, ne olmalıdır? ve nasıl? sorularına yanıt aranırken, öyle umud ediyorum ki, panele katılan çok değerli konuşmacılarımız Türkiye'de enflasyon düşürücü politikalar olmalı mıdır? olmamalı mıdır? olmalıysa neden olmalıdır? Türkiye'de enflasyon düşürücü politikalar olmazsa neden olmaz? Bundan kim, neler sağlar? Umud ediyorum ki bunların da yanıtları üzerinde duracaklardır.

Sayın konuklar, panelimizde, sayın konuşmacılarımıza, sayın panelistlerimize 15'er dakika, maalesef kısa bir süre verebiliyoruz. Ondan sonra bir ara vereceğiz. Ve sayın panelistlerin görüşleri ile ilgili sorularınızı bu aradan sonra sorabilirsiniz. Ve lütfen aradan sonra soru yönelmek isteyen sayın konuklarımız bu ara sırasında, lütfen bana isimlerini yazdıracaklar.

Efendim bu panelimizde söz sırasını soy isme göre alfabetik olarak vereceğim ve bu çerçevede içinde ilk sözü değerli meslektaşım Asaf Savaş Akat'a veriyorum. Buyrun sayın Akat.

Asaf Savaş Akat - Teşekkür ediyorum değerli dostum Toktamış'a, İFMC'ne teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum. Benim için her şeye rağmen bu günün özel bir anlamı da var. On yıllık bir aradan sonra İktisat Fakültesinin aktif bir öğretim üyesi olarak sizlere sesleniyordum. Tabii bu 10 yıl boyunca İktisat Fakültesi olmak vasfımı hiç kaybetmedim ama biliyorsunuz araya bir küçük pencere girdi. 10 yıl boyunca burada olduk ama bir iktisatçı olarak olduk; şimdi bir iktisat fakültesi öğretim üyesi olarak sizlerle beraberim.

Efendim enflasyon konusu biliyorum herkes bıkkınlık verdi. Söylenecek bir şey kalmadı sanki. Yani bu konuşmayı hazırlamak için oturduğumda, baktım ne diyeyim, her şeyi söylemişim. Ya ben söylemişim, ya başka arkadaşlar söylemiş, ya

da siyasetçiler söylemiş, tekrar edilmiş bunlar, söylenegeliyor. Yeni bir şey söylemek gerçekten zor. Onun için hoşgörüyle karşılanmayı rica ediyorum. Hiç olmazsa benim konusmalarım neticede daha evvel okuduklarınızın ve duyduklarınızın bir tekrarı olursa. Zaman da kısıtlı, birkaç gözlem yaparak bu zaman içinde kalmaya çalışacağım.

Sanıyorum birinci sorun teşhis sorunu, yani enflasyon neden oldu sorunu. Teşhiste eğer anlaşabilirsek, tedavinin, yani çözümlerin başarılı olma ihtimali daha yüksek olur diye düşünüyoruz. İktisatçılar camiasının, profesyonel iktisatçıların üç aşağı beş yukarı Türkiye'deki kronik enflasyonun nedenleri konusunda bir fikir birliği diyebileceğimiz, bu devrin moda sözcüğü ile bir konsensüs olduğunu sanıyorum, söyleyebiliriz. Türkiye'nin yaşadığı, başka dönemlerde başka ülkelerin, hatta Türkiye'nin başka dönemlerde yaşadığı enflasyonların türlü çeşitli sebepleri olabilir. Ama Türkiye'nin son dönemde yaşadığı enflasyonun, kronik enflasyon diyelim buna, % 60'lar, % 70'lerde seyreden, bir türlü ne aşağı ne yukarı fazla kıpırdamayan enflasyonun nedeninin kamu kesimindeki açıklarda yattığı konusunda bir fikir birliği var. Buradan başlamakta yarar var.

Kamu kesimi deyince, demin sayın Yılmaz da sözünü etti, profesyonel iktisatçının sözlüğünde PSBR ya da Türkçesiyle kamu borçlanma gereksinimi diye bir kavram oluştu. Buna kamu kesimi finansman açığı da diyoruz. Sanıyorum kamu borçlanma gereksinimi iyi bir kavram. Türkiye'ye baktığımızda bunun aşağı yukarı yarısının, yarıdan biraz fazlasının, % 60 civarında ortalama alırsak, konsolide bütçe dediğimiz devlet idaresinden kaynaklandığını, yani devlet deyince zaten genelde aklımıza gelen hizmetlerdeki gelir-gider dengesinden kaynaklandığını görüyoruz. Merkezi idarenin bütçesi, yerel idarelerin bütçesi, Türkiye'de tabii bu fonlar var, bunların o bütçelerin içlerine katılmaları lazım. Keza sosyal güvenlik kurumları da aynı şekilde, aynı çerçevede ele alınması lazım. Yani devletin kendi muhasebe nedenleriyle birşeyi bütçede göstermesi veya dışında göstermesi olayı pek fazla değiştirmiyor.

İkinci önemli kalem Türkiye'de, başka yerlerde daha az rastlanan bir olay, çünkü devletin esas fonksiyonlarına girmeyen faaliyetlerden kaynaklanıyor, KİT'lerden kaynaklanıyor, yani devletin piyasada alınıp satılan mal üretiminde bulunması sırasında yarattığı bir açık var. Buna da baktığımız zaman bazı yıllar % 50'ye kadar çıkıyor ama, zannediyorum ki ortalama kamu borçlanma gereksiniminin % 40'ı civarında KİT'lerin temin ettiğini zannediyorum söyleyebileceğiz. Böyle bir yapı aşağı yukarı bir süredir % 10'un üstünde bir kamu borçlanma gereksinimi yaratıyor. % 15-16'ya çıktığı oldu. % 12'ye düştüğü söyleniyor, 12 değil 14'tür deniyor işte 8'e düşecek ama düşmez yine 12'de kalır deniyor. Görüldüğü kadar bu 10'un üzerinde

bir rakam. Demin sayın Yılmaz bir hedef olarak % 5'i verdi. Sanıyorum % 5'de Türkiye için yüksek kabul edilebilir, belki bunu daha da aşağılara, toplam kamu kesimi

... ki bunun sonucunda bu açıkların büyük ölçüde monetizasyonu ile Türkiye % 70'li % 60'lı enflasyonlar yaşıyor. Gene sayın Yılmaz'ın demin söylediklerini, emin kendisini akademik dediği tebliğde de vardır ama, demin söylediklerini daha profesyonel iktisatçı diline tercüme etmeye çalışırsam zannediyorum iki neden var. Benim hiç olmazsa analizim iki farklı neden, iki ayrı neden gösteriyor. Bir tanesine yapısal, bir tanesine konjonktürel eğilimini taşıyorum.

Yapısal neden, gerçekten sayın Yılmaz'ın da ifade ettiği gibi 1980'li yıllarda Türkiye ekonomisinin dışa açılması. Sürecinde, dışa açmak için gerekli olan reformlar paketinin büyük ölçüde kaynak dağıtma mekanizmasıyla sınırlandırılması, kamu maliyesinde ve KİT'lerde açık ekonomi için gerekli düzenlemelerin yapılmamış olması. Yani böyle bir yapısal neden var. Yani Türkiye ekonomisi kapalı ekonomi olarak kalsaydı, ki mevcut vergi sistemimiz tamamen bir kapalı ekonomi için üretilmişti ve mevcut KİT yapımız keza, onlar da bir kapalı ekonomi için üretilmişti; biz bu ikisinden böyle büyük kamu açıkları vermezdik. Ama ekonomi açık ekonomiye geçince, şimdi vergi yapımızı bir açık ekonominin sahip olması gereken özelliklere dönüştürmemiz lazım. Keza Kamu işletmeciliğini de bir açık ekonomiyle tutarlı hale getirmemiz lazım. Bu ikisi yapılmadığı takdirde yapısal olarak ekonomide bir açık üretme eğilimi beliriyor. Gene sayın Yılmaz da belirtti; 80'li yıllarda Türkiye ekonomisinin dışa açılması sürecinde, ağırlık, vurgu, kaynak dağılımı mekanizmalarına verilmiştir. Açık ekonominin bu üç özelliğinden, yani biri kaynak dağılım mekanizmalarıysa, diğeri vergi yapısı, bir üçüncüsü de KİT'lerin işletme biçimleriydi, geri kalan ikisi ihmal edilmiştir. Bu ikisi ihmal edilince bizim üstümüze önemli miktarda açıklar geldi. KİT'lerde tabii çok daha belirgin. Kapalı ekonomide KİT'leriniz, kamu işletmeleriniz eğer etkin işlemliyorlarsa, yani maliyetleri dünya maliyetlerinin çok üstünde ise, bunları, bunların ürettiği malların fiyatlarını da dünya fiyatlarının çok üstünde tutarak açık vermeden durumu idare ediyorsunuz. Açık başka bir yerde çıkıyor. Ekonominiz ihracat yapmıyor. Döviz sorunu halinde çıkıyor. Ama fiilen bütçenize, kamu borçlanma gereksinimize yansımıyor. Ama açık ekonomiye geçince KİT fiyatlarınızı, uluslararası fiyatlara bir şekilde ayarlamadığınız takdirde ya ithalatla rekabet edemiyorlar, ya da onların girdilerini kullanan ihracatçıların rekabet edemez hale geliyorlar. Bunu çok net bir biçimde Türkiye'de izliyoruz. Bu yapısal neden bençe ekonomi açıldıkça, ekonominin dışa açılma süreci derinleştikçe, yani ekonomi daha dışa açık bir ekonomi haline dönüştükçe, vergi reformunun ve KİT reformunun yapılmaması, kamu borçlanma

gereksiniminde yani kamu açıklarında önemli büyümeye yol açmıştır. Bu birinci gözlemimiz. Ama tek başına bu da olup biteni açıklamıyor.

İkincisi de, sayın Yılmaz'ın yine değindiği 1989 yılında belediye seçimlerinde ANAP'ın düşük bir oy almasından sonra ANAP iktidarlarının bir seçim ekonomisi uygulamasına geçtiklerini görüyoruz. İktisat literatüründe şu sıralar bayağı yaygınlık kazanan bir terminoloji ile bir popülist konjonktürün başladığını izliyoruz. Yani reel ücret artışları ve taban fiyatı destek fiyat artışları reel olarak çok hızlı seyretmeye başlıyor. Bu da siyasi konjonktür tabii, bu popülist konjonktür dediğimiz olay 4-5 sene sürüyor genellikle, işte en fazla 5 sene sürüyor. Türkiye benzer bir popülist konjonktürü 74-78 arasında yaşamıştı, o sıralarda 4 sene falan sürmüştü. Bunu da 89'da falan başladığını düşünürseniz, bu da kendi dinamiği içinde sonuna doğru geliyor ama bu popülist konjonktürde enflasyonu besleyen ikinci neden oluyor diyorum.

Olaya böyle bakınca çözümde ağırlığın sanıyorum maliye politikasında olması gerektiğini söyleyebiliriz. Tam konsensüs var mı bilmiyorum ama sanıyorum iktisatçıların çok büyük bir bölümü enflasyonla mücadelenin maliye ağırlıklı olması gerektiğini kabul ediyorlar. Maliye politikası dediğimiz zaman KİT'leri de işin içine katıyoruz. Yani bir şekilde kamunun borçlanma gereksinimini makul bir düzeye indirmek.

Para politikasıyla yapılacak fazla birşey kalmadığını bir yerde söylüyoruz. Bu yanlış anlaşılmasın. Yani bir açık ekonomide para politikası etkin değildir demek istemiyorum. Tam tersine para politikası konvertibilitesi olan döviz kurunun dalgalandığı bir açık ekonomide fevkalade enflasyonla mücadele açısından fevkalade etkindir. Kısa dönemde etkindir. Ne yaparsınız? Faizleri yükseltirseniz, faizler yükselince paranız değer kazanır. Gerek paranızın değer kazanması, gerek faizlerin yükselmesi ekonomide bir iç ve dış talebi kısıcı etki yapar. Dolayısıyla ekonomide büyüme hızı düşer. Düşen büyüme hızı da enflasyonun üzerinde bir aşağı çekici etki yapar. Ancak tabii para politikasını böyle kullandığınız takdirde, ki Türkiye bunu 89'da kullanmıştır, ondan sonra 90'da da tam tersine bir iç tüketim kökenli büyümeye geçmiştir ve bunu daha evvel gördük, yaşadık, para politikasıyla sağlanan bu resesyon yoluyla, para politikası kaynaklı resesyon yoluyla enflasyonla mücadelenin büyük sorunu bir önemli sorunu aynı zamanda ihracatı büyük ölçüde engellemesi. Dolayısıyla, ekonomide canlanmaya geçişi çok zor hale getirmesi, canlanmaya geçişte mutlaka reel devalüasyonlar, onların da tekrar enflasyonu hızlandırmaya başlaması birinci olay.

İkincisi, daha önemli bir risk. Bunu para politikasıyla yapmaya kalktığımız zaman Türkiye'nin 89'da ve 90'da gördüğü gibi hükümete kamu borçlanma gereksinimini devam ettirme fırsatını ver-

meniz, yani sorunun esas nedenine çözüm getirecek yerde orada bir sorun yokmuş gibi, işte enflasyon da düşmeye başladı deyip, büyük açıkları sürdürme olanağının ortaya çıkması.

Demek ki, para politikasının sınırlı bir uygulaması olduğu sanıyorum iktisatçıların da kabul ettikleri bir başka olgu. Mutlaka bunun maliye politikasını gerektirdiği...

Burada yalnız bir konu var ki, Türkiye'de galiba yeterince bilinmiyor gibi geliyor. İktisatçıların çoğu farkında ama kamuoyu o kadar farkında değil gibi geliyor, o da şu; enflasyonla mücadele için kısa dönemde mutlaka büyüme hızında düşüşleri göze almak lazım. Bu çok kabul edilmeyen bir olgu. Yani hala Türkiye'de hem büyüme hızını yükseltip hem de enflasyonu düşürürüz şeklinde bir ifade insanlar tarafından yadırganmıyor. Sanıyorum iktisatçıların burada çok dikkatli olmaları lazım. Şunu özellikle vurgulamamız lazım ki, Türkiye'nin bu % 70'li enflasyonları aşağıya çekmesi için bir süre büyüme hızında önemli düşüşler ortaya çıkmak zorunda. Ne kadar önemli düşüşler? Orada da ilginç bir sorunuz var, aslında bilmiyoruz. Belki sayın Uygur'un modeli var, kendisi bu konuda bilgi verir ama ben ortadaki bu ekonometrik ya da simülasyon modellerine baktığımda bu "trade off" un saptanmasında çok zorluk olduğunu gördüm. Belli ki enflasyonda, diyelim enflasyonu bir yılda % 70'ten % 35'e düşüreceğiz dedik, gerekli politikaları uyguladık, bu büyüme hızımızda nasıl bir düşüşe yol açacak. Acaba % 0'a mı düşecek, - 2'ye mi düşecek, yani bir büyüme resesyonu mu olacak yoksa gerçek anlamda bir resesyon mu olacak. Diyelim 2 yılda enflasyonu, 1. yıl 70'den 35'e, 2. yıl da 35'den % 17.5'a düşürdük. Bu kaçınılmaz olarak ciddi bir talep kısıcı politika, böyle bir politika büyüme hızında nasıl sonuç verir. Bu konuda biz iktisatçıları olarak da, ben kendi hesabıma bir sürü model kurmaya, kurdurmaya çalıştık ama biraz karanlıktayız. Kamuoyu ise böyle bir ilişkinin varlığından dahi biraz bihaber gibi geliyor. Siyasilerimizin hiç olmazsa bihaber olduğunu dair çok haber okuyoruz. Yani bundan daha bir sene evvel bizzat hükümet, bu yıl hem enflasyonu düşüreceğiz hem de büyümeyi hızlandıracacağız, demişti, biz de karınca kararınca iktisat literatüründe bunun bir mucize olduğunu ifade etmeye çalışmıştık.

Sayın başkan, bir dakikam daha var galiba, değil mi? O bir dakikayı da kullanayım izin verirsiniz...

Şimdi beklentimi tabii söylemem lazım. Ne bekliyoruz diye, onu kısaca açmam lazım. Bilinçli bir iktisat politikasıyla, gene sayın Yılmaz'ın sözünü ettiği orta vadeli enflasyonla mücadele programının uygulanması demek, bu orta vadenin, yani 3 yılsa, ilk 2 yılında büyümede önemli bir düşüş demek. Yani büyümeden vazgeçmek, büyümek demek, hatta belki bir yılda biraz küçülmek

demek. Ancak ondan sonra düşük enflasyonla tekrar hızlı büyüme rayına oturmanız söz konusu olabilir. Yani bir kemerleri sıkma politikası diyebilirsiniz, bir vergi reformu, KİT reformu, ne dersiniz diyebilirsiniz, yani çok ciddi maliye ve KİT reformlarının devreye sokulduğu dönemde böyle bir şey bekliyoruz. Ama ufukta böyle bir yeniden yapılanma gözüküyor. O zaman bana öyle geliyor ki, biz aman enflasyonla mücadele etmeyelim, etmeye kalkarsak büyüme hızı düşmüş, diye düşünerek yola çıkarsak büyüme hızı gene düşecek. Yani bu sefer enflasyonun olumsuz etkilerinden dolayı büyüme hızı yeniden düşmeye başlayacak. Yani şu andaki trendler, şu andaki eğilimler bana Türkiye'de enflasyonun düşmeyeceği ama her yıl büyüme hızının biraz daha düşeceği bir ekonomiye işaret ediyor. Bu eğilimlerle enflasyonla mücadele etmeyelim, aman büyüme hızı düşmesin, dediğimiz zaman da büyüme hızı tekrar düşecek. Bu yüksek enflasyonun getirdiği bir olay. Bu da belki buradaki iktisatçı arkadaşlarla aramızda tartışabileceğimiz bir konu. Ben bu ikinci olasılığı daha yüksek görüyorum. Bundan bir süre önce "**Hoş geldin Stagflasyon**" diye bir yazı yazdım. Orada da anlatmaya çalıştığım Türkiye'nin bir stagflasyon, bir duraklama dönemine girildiği idi. Enflasyonun düşmeyeceğini, mevcut politika paketinde ciddi bir değişiklik olmadığı sürece, buna karşılık büyüme hızının her yıl biraz daha düşeceği idi. Tabii her an bir seçim ekonomisi nedeniyle, bir tüketim patlamasından kaynaklanan, iç tüketimden kaynaklanan bir büyüme hızına doğru geçiş, yani fevkalade sağlıklı, popülist bir büyüme hızına geçiş olasılığı var gibi duruyor ama, benim görebildiğim kadar Türkiye'nin dengeleri buna dahi artık fazla izin vermeyecek. Bir taraftan ödemeler bilançosu sorunları, dış borç sorunları, kısa vadeli borçlanma sorunları ve enflasyonun süratle hiperenflasyona yükselme riski, bütün bunları biraraya koyduğumuz zaman ekonomide kısa dönemde düşük büyüme, yüksek enflasyon, yani bildiğimiz stagflasyon yapısıyla karşı karşıya geleceğiz gibi geliyor. Zannediyorum bir iki dakika geçtim, çok özür dilerim sayın başkan. Teşekkür ederim efendim.

Başkan - Efendim Asaf Savaş Akat'a teşekkür ediyoruz. Şimdi söz sırası sayın Ömer Gökay'da, buyrunuz efendim.

Ömer Gökay - Sayın başkan, müsaade ederseniz, sevgili kardeşim, dostum, hocam Asaf'a hoşgeldin demek istiyorum. 10 yıl çok uzundu, çok özledik, çok eksikliğini hissettik, hoş geldin canım...

Yalnız ismin A harfiyle başladığı için, biz burada kaç panelistiz, 5 panelistiz, hepimizin söyleyeceklerini özetledin. Ben de seni dinlerken acaba konuşmamı nasıl değiştirim diye düşündüm durdum ve sonunda da mecburen kendime göre bir işbölümü yapıp, senin bıraktığın yerden devam etmeye karar verdim.

Sabahleyin sayın başbakanı dinlemek onunun sahip oldum, öğleden sonra da sayın Mesut Yılmaz'ı. Esasında onların burada yer almaları lazım. Bizim değil. Neden? Türkiye'deki enflasyon olayına baktığım zaman bunun bir siyasi tercih neticesinde ortaya çıktığını görüyorum. Uzun yıllar, 1950'lerden sonra özellikle 60'larda kalkınmanın finansmanının en kolay yolu olan enflasyonu Türk siyaset adamları çok güzel ve çok başarılı bir şekilde kullanmışlar, yalnız 70'lerde araya bir petrol krizi gelince ve bir de seçim döneminden dönemine makroekonomik popülizm sevdasına kapıldıkları için ipin ucunu kaçırmışlar. Bunda iktisatçıların hiç bir suçu yoktur. Çünkü ekonominin de kendi kendine hiçbir suçu yoktur. Çünkü ben şimdiye kadar dünyanın hiçbir ülkesinde ekonominin kendi kendisine enflasyon yarattığını görmedim. Enflasyon belirli tercihler neticesinde çıkıyor. Bugün sayın Başbakanı ve özellikle sayın Başbakanı dinledikten sonra şuna karar verdim. Biz samimi olarak enflasyonu düşürmek istemiyoruz. Nedeni? Asaf anlatmaya çalıştı hepimize. Enflasyon tek hedef içinde düşünülemez. Her ekonominin güttüğü diğer makro hedefler vardır. Enflasyonun yanında büyüme hızıdır, bir de rezerv büyüklüğüdür, yani ödemeler bilançosu büyüklüğüdür. Şayet biz, enflasyonu düşürmek istiyor isek, Asaf'ın da işaret ettiği gibi yeniden bir büyüme stratejisi belirlememiz lazım. Ve bu büyüme stratejisi de 1960'lı yıllarda olduğu gibi, 1970'li yıllarda olan büyüme stratejisinden çok daha farklı olmalıdır.

Benim değinmek istediğim konu, enflasyonu düşürmenin maliyeti ve zamanlaması olacak. Galiba Türk iktisatçıları hemen hemen enflasyonun sebebinde, kronik diyoruz, kilitlenmiş diyoruz, bastırılmış diyoruz, beş aşağı beş yukarı hepimiz aynı fikirdeyiz Türk enflasyonunun nedenlerinde, mani olma nedenlerinde, yollarında. Epey biliyoruz, politikacılarımız bizden daha da iyi biliyorlar. Ama bunu tercih etmiyoruz. Şimdi, enflasyonu düşürdüğümüz zaman önümüze iki tane yol çıkıyor. Bir tanesi çok tedrici bir politika. 2000 yıllarına kadar dağıtmak. Bir diğer politika ise çok ani enflasyonu durdurmak. Ani derken de 6 ayda, 500 günde demek istemiyorum. Çok gerçekçi olalım, enflasyonu ani düşürmenin maliyeti belki enflasyonla yaşamaktan çok üstün. Nedir enflasyonu düşürmenin maliyeti? Ciddi üretim kayıplarımız, yani büyüme hızından ciddi fedakârlıklar yapmamız ki galiba Asaf'tan biraz farklı düşünüyorum; sen diyorsun ki, zaman içinde de düşürürsek büyüme hızımız kendiliğinden düşecek, ama ani düşürdüğümüz zaman bunun maliyeti çok yüksek olacak. Bunun anlamı işsizlik, bunun anlamı enflasyonu kontrol etmek için dahili kredilerin gelişmesi, yani dahili kredilerdeki artma hızının enflasyonun çok altına indirilmesi. 83'lerde yaşadık, herkes ayaklandı, şirket kurtarma operasyonlarına başladık, ne idi? Enflasyon içinde sermayesini yitiren firmalar ayakta kalmak için yoğun iç kredi talebine ihti-

yağ duydular. Bunun Türk ekonomisinde durdurduğumuz anda da özel sektör, kamu kesimi çok zorlanıyorlar ve üretimde bulunamıyorlar. Bu maliyetler çok yüksek. Acaba demokratik yollarla seçilmiş hükümetler bunu gözönüne alabiliyorlar mı? Gördüğümüz pek ciddiye alamıyorlar. Bu yüksek maliyeti sırtlayamıyorlar ve zaman içine yaymaya çalışıyorlar. Şu anki göstergede o ki, anti-enflasyon politikaları, ani düşürmenin maliyeti çok yüksek olduğu için bunu zamana yayılacak, yani çok muhtemelen biz belirli, bugünkü seviyeler belki biraz daha altında devam edeceğiz.

Ne yapabiliriz? Ben konuşmamın sonucunu hemen başında söyleyeyim. Mevcut siyasi yapımız içinde ve büyüme stratejimiz içinde yapabileceğimiz bir sosyal anlaşma yapmak Türk toplu-munda. Bu sosyal anlaşma tüm sendikaların, grev hakkı verilmiş, sendikalaşmış memurların dahil olacağı, Türk iş aleminin dahil olacağı kişilerin biraraya gelerekten enflasyonu düşürmek konusunda bir sosyal anlaşma yapmaları. Kanım o ki, bu sosyal anlaşmayı yapmadığımız takdirde biz enflasyonla yaşamaya devam edeceğiz. Şimdiye kadar başarılı olarkten muhafaza edebildiğimiz, 50-60'lar seviyesini elden kaçırıp, gerçek hiper enflasyonlara çok kolay biçimde dönüşebileceğiz. Benim gördüğüm en kısa zamanda bu sosyal anlaşmayı yapıp, ekonomiyi nasıl programlamaya çalışıyor isek, enflasyon konusunda da bir planlama ve programlamaya gitmek mecburiyetindeyiz.

Şimdi efendim, hedeflerimize baktığımız zaman ekonomide, büyüme hedefimiz var. Büyüme hedefinin enflasyonla ciddi bir trade of olduğu kanısındaım, yani bir alternatif maliyeti olduğu kanısındaım. rezerv büyüklüğü ile fiyat istikrarı arasında pek ciddi bir trade of olmasa bile fiyat artışlarımızın büyük bir kısmı dışardan kaynaklanmaktadır. Çünkü, özellikle Türk imalat sektörüne baktığımız zaman, Türk imalat sektörünün dıştan sağladığı kaynak, hammadde, yatırım malları vs. %60'ları bulmaktadır. Dış dengeyi, yani kambiyo kurunu ve ihracatı aynı seviyelerde devam ettirmek için kambiyo kuruyla sürekli oynamak mecburiyetindeyiz. Bu ise dolaylı olarak Türkiye'de bir nevi maliyet enflasyonu yaratmaktadır. Buna mani olmamız bu defa bizi rezerv büyüklüğü veya ödemeler bilançosu hedefimizden sapırmaktadır. Aletlerimize bakalım bunlara karşı, geleneksel olarak da 80'lerden beri kullandığımız. Yani herkesin bahsettiği PSBR, basitçe kamu harcamaları vergi politikaları, dahili kredi, para arzı politikaları, kambiyo kuru politikamız, bunlara yenisini ilave etmek bir hayli zor. Ve Türkiye'ye baktığımız zaman bu üç politika aletinin fiyatları düşürücü etkisi oldukça zaman almaktadır. Hem büyüme hızında nefatli bir büyüme etkisi olduğu gibi, bir de cevap verme, zaman aralığı çok yüksek olmaktadır. Bu bir yıl, belki iki yıl, belki üç yıl sonra cevap verebilir. Bu da bizi başka bir olguya götürüyor. Acaba bu politikaların enflasyon düşürücü hızları

neden, bu da çok açıkçası yapısal ekonomideki bazı özelliklerden kaynaklanıyor. Yani ben, bunların çok yönü var, KİT'ler vs., vs., nedenler. Ben yalnız fiyat oluşum kısmına bakıyorum.

Türkiye'de gerek faktör fiyatlarının oluşumu, gerekse mal fiyatlarının oluşumunda piyasalar istediği biçimde, hızda cevap veremiyorlar. Tarım kesimi fiyatlarının oluşması kamu kesiminin elinde ve makroekonomik popülizmin en güzel tatbik edildiği alanlardan bir tanesi. İkincisi Türkiye'de ücretlerin belirlenmesi, biçimi, sendika politikaları, bunlarda ciddi değişimler yapmamız gerekiyor. Bunları yapmadığımız sürece fiyat artışlarının, bu politikalara etkisi oldukça düşük.

Başında söylediğim konuya dönmek istiyorum. Ani düşürmenin maliyeti çok yüksek. Bu maliyete katlanmak toplumun çeşitli kesimlerinin ancak uzlaşması ve anlaşmasıyla olur. Şayet tercihimiz enflasyonu düşürmek ise, en kısa zamanda bu yönde hazırlıklar yapmak zorundayız. Teşekkür ederim sayın başkan.

Başkan - Efendim sayın Ömer Gökay'a ben de teşekkür ediyorum. Şimdi sözü sayın Memduh Hacıoğlu'na veriyorum. Buyrunuz sayın Hacıoğlu...

Memduh Hacıoğlu - Teşekkür ederim efendim. Değerli konuklar, enflasyon düşürücü konulara bugün toplumun duyduğu gereksinim nedir? Sanırım başlangıç noktasının burası olması gerekli. Özellikle siyasi partiler muhalefetteyken, enflasyonun topluma ne kadar büyük zararlar verdiğini vurgularlar ve iktidara geldiklerinde de enflasyonla mücadeleden vazgeçerler. Sebebi basittir. Enflasyon politik mücadelede verilmiş vaadlerin yerine getirilmesinde geri tepen bir silahtır. İktidar kavgasında her siyasi parti yapabileceklerinin üstünde kendisini bağlar. Aşırı siyasi vaadler biza-tihi enflasyonu azdırır. Enflasyonu düşürücü politikalarda kalıcı, başarılı sonuçlar almak öncelikle siyasi partilerin iktidar mücadelelerinde ülke ekonomisinin geleceğini siyasi ipotek altına almamasını birinci koşul olarak ortaya koymaktadır. Ekonomi öncelikle ekonomik saiklerle yönlendirilmelidir. Bugüne kadar ekonomi yönetiminde siyasi saikler her zaman öncelik almıştır. Bizler her platformda bu hususu dile getirdiğimizde politikacıları maalesef sinirlendirmektedir. Enflasyonu düşürmek zor ve uzun zaman almakta ve iktidarlara puan kaybettirmekte ve neticede onları strese sokmaktadır. Son 20 yılda siyasetçinin vaadleri ile ekonomik politikaların uygulanmasındaki performans birbiriy-le ters orantılı olarak gerçekleşmiştir. Sanırım önümüzdeki dönemde, sivil toplumu ikna etmede politikacılar eski plakları çalamayacaklardır. İşin siyasi yanını burada noktlayıp, ekonomik yanına bakalım.

Bugün 17 yıldır yüksek seyreden, kronik bir enflasyon ile yaşamaktayız. Çoğumuz bu durumu

kanıksadık. Düşük enflasyonlu yaşamın nasıl olduğunu gözümüzün önüne getirmekte güçlük çekmekteyiz. Yılda % 10'luk bir enflasyon nasıl olacak? Bu rakamı sık sık bir ayda yakalarken, inanılması güç, gerçekleşmesi ise durup dururken olmaz. Daha açık bir dille mevcut ekonomik politikalarla bu sonuca varamayız. Yeni ve radikal politikalara ihtiyacımız vardır. Burada işe nereden başlamak lazım? Öncelikle uygulanan para kredi politikalarının değiştirilmesi ile işe başlamak gerekmektedir inancındayım. Bugün enflasyonun tek müsebbibi olarak kamu kesimi aşırı ve yüksek borçlanma ihtiyacını görmekteyiz. Kamu kesimi borçlanma ihtiyacı para piyasalarında reel faizleri dünya ortalarının çok üstlerine tırmandırmakta ve GSMH'da ve bütçede faiz payını sürekli yükseltmektedir. Sonuçta kamu açıkları sürekli artmakta, kamu kesiminin ödediği faiz sürekli artmakta, TL'sına ödenen reel faiz sürekli artmakta ve bu artışlara karşılık kamu kesiminin kendi hasılatı dışında çok düşük bir trend gözlenmektedir. Bu durum ekonomiyi nereye götürür diye sorarsanız, bu koşullarda kamu açıkları borç finansmanı ile kapatılmaya devam edilirse kısa bir süre sonra deniz bitecektir. Ekonomide yaratılan katma değer çok büyük dilimi, toplumun küçük bir grubu olan rant kesimine devlet eliyle verilmektedir, uygulanan bu para kredi politikalarıyla. Bunu sanıyorum sayın Yılmaz da işaret etti. 93 itibarıyla 200 trilyonluk bir kamu açığından bahsediyoruz. 200 trilyonluk bir kamu açığının borç finansmanı ile karşılanmasında zannediyorum ödenecek olan faiz yükü 150 ila 180 trilyon civarında, en iyimser rakamlarla olacaktır. Bugün ekonomide bakınız yaratılan hiçbir katma değer bu rakamlara varamamaktadır. Ne imalat sanayiindeki bakın, ne ödenen tüm ücretlere bakın, bu rakamların yanında bile sayıklanmayacak düşüklüktedir. Ve eğer bu ödenen rant toplumun geniş bir kesimine yayılmış olsaydı, sanırım bu sıkıntıları bu kadar fazla çekmeyecek idik. Ama rantın ufak bir kesime gitmesinin zannediyorum ülke ekonomisine ve sosyal hayatına büyük denge-sizlikler getirdiğini de görmekteyiz. Yakın bir gelecekte bu nedenle ne imalat sanayiinde, ne de diğer üretken sektörlerde bırakın yeni teşebbüsler, mevcut müteşebbisler kendilerini tasfiye edip, rant kesimine üye olacaklardır. Bu politika 1988 Ekiminden bu yana siyasi iktidarlarca benimsenmiş ve uygulamada tutulmuştur. Siyasi iktidarlar devletin küçültülmesine programlarında yer verirken, uygulamada devleti hala büyütmeğe idiler. KİT'lerin özelleştirilmesi; tarım kesiminin siyasi sakinlerle desteklenmesine son verilmesi, kamu harcamalarının disiplin altına alınması ve kamu gelirlerini artıracak yeni mali düzenlemelerin yapılması hususunda kararlı, kalıcı ve dengeli yeni ekonomik politikalara ihtiyaç vardır. Bu politikalar orta ve uzun vadeli. Toplumu sıkıntıya sokacaktır. Geraktığı şekilde uygulanırsa sanırım, çekilen sıkıntıların karşılığı mutlaka alınacaktır. İlk etapta kamu

kesimindeki faiz yükünü kısa sürede aşağıya çekecek parasal genişlemeye ihtiyaç vardır. Para arzı artışı sadece karşılıksız para basılması değildir. Para arzı artışı karşılığı nakde en süratli çevrilebilecek kamu aktiflerinin arzı hazırlanmalıdır. Hazine arazileri, gayrimenkuller, tasfiye edilebilecek KİT'ler vs. gibi sivil toplumun tasarruflarını değerlendirmede dövizden önce kamu aktiflerine rağbet canlandırılmalıdır.

Kısa vadede faizlerde sağlanacak düşüş ekonomiyi canlılık getirir. Yeni istihdam imkanları doğar, bu sayede bir kısım KİT'lerin tasfiyesi ve bir kısmının özelleştirme amacıyla iyileştirilmesi sürecinde doğacak işsizlik artışı asgariye indirilebilecektir. Rant kesimine devlet eliyle bahsedilen yüksek getiri reel oranlara indikçe, özel sektör yatırımlarında yeniden bir canlanma görülecek ve ekonomide sağlıklı bir büyüme başlayabilecektir.

Tarım kesimi toplam nüfusun % 42'sidir. Bu kadar yüksek bir nüfusu tarım geliriyle beslemek mümkün değildir. Tarımsal kesimden göç yerine küçük ve orta boy imalat sanayi işletmelerinin tarımsal kesimlerde kurulmasının teşvik edilmesi en doğru politika olacaktır. Başlangıçta tarıma dayalı gıda sanayi, tekstil ve konfeksiyon sektörlerine öncelik verilmelidir. Tarımsal ürünlerin destekleme alımlarında hiçbir şekilde ticari değeri olmayan, yakılacak, denize atılacak mallara yer verilmemelidir.

Kamu kesimi harcamaları ekonomik ölçeklere çekilmelidir. Aşırı istihdam, siyasi arpalıklara son verilmelidir. Kamuda verimlilik ön plana alınmalıdır. Kamu gelirlerini artırıcı dengeli ve geniş tabanlı bir vergi sistemine ihtiyaç vardır. Vergi yükü ücretli kesimin ve sanayinin sırtından azaltılıp, geniş bir tabana yayılmalıdır.

Ekonomide istikrar ancak sağlıklı dışa dönük üretim artışıyla gerçekleşir. Temel ekonomik politikalar bu çerçevede saptanmalıdır. Ekonomide yaratılan katma değerde ücret, kar ve rant arasında ekonomik dengeler mutlak surette tesis edilmelidir. Tüm bu uygulamalar toplumun özverisiyle gerçekleştirilebilir. Bu özverinin gerçekleşmesinde topluma eski siyasi vaadlerden farklı olarak gerçekçi ve inandırıcı bir programla gitmeliyiz. Çekilecek sıkıntıların karşılığı ancak bu şekilde mutlaka alınır. Teşekkür ediyorum efendim.

Başkan - Efendim sayın Memduh Hacıoğlu'na teşekkür ediyoruz. Şimdi panelimizdeki konuşmacımız sayın Prof. Dr. Süleyman Özmucur, buyrunuz efendim.

Süleyman Özmucur - Teşekkürler sayın başkan. Değerli konuklar, sevgili öğrenciler, İktisat fakültesinin böyle bir panel düzenlemiş olması ve beni de davet etmesine teşekkür eder, ayrıca 50. yılı olması münasebetiyle tebrik eder, başarılı çalışmalarının devamını dilerim.

Ben tabii paneide konuşmanın, diğer konuşmacıların söylediklerini tekrarlamamak için biraz üç bölüme ayırdım. Birincisi, ülkemizdeki ve dünyadaki bir takım gelişmelere -enflasyon konusunda- ve eğilimlere bakmak; ikincisi, enflasyonu incelerken dikkat etmemiz gereken bazı ilişkilere dikkatinizi çekmek; üçüncüsü de önleyici tedbirlerden bazılarını burada sizlere anlatmak ve sonuçlarının ne olacağı konusunda birtakım bilgiler verebilmek.

Şimdi eğilimlere baktığımızda şunu görüyoruz; enflasyonda 1950-1992 yılı Türkiye'sine baktığımızda ortalama olarak % 2'lik bir artış eğilimi var. Dönemlere baktığımızda şöyle 50-59, onar yıllık, gayet açık olarak yaptığımız % 9.7, 60-69 döneminde % 5.1, 60-79'da % 26.7, 80-89 % 49 ortalama olarak ve 50-90 döneminde ise ortalama olarak % 23 olmuş. Büyüme oranı ise aynı dönemde 5.8, yani yaklaşık olarak bu seneki orana yakın. Pekli, dünyada bu ne olmuştur? Dünyadaki durumda ise benzer eğilimler görülüyor. Yani Türkiye ile aynı gelir düzeyine sahip ülkelerde, enflasyon oranı 65-80 döneminde % 16, 80-90 döneminde ise % 36 olmuş. Ülkemizde ise, 65-80'de ortalama % 20, 80-90 döneminde ise ortalama % 37. Yani iki tarafta da, daha doğrusu dünyadaki diğer ülkelerde de, ülkemizde de enflasyon oranında bir artış, büyüme oranında ise bir azalma söz konusudur. Büyümelere baktığımızda mesela, aynı düzeydeki ülkelerde 5.7'den 2.1'e düşmüş, Türkiye'de 6.3'den 5.2'ye düşmüş. Bunun nedenleri çeşitli. Bir, açık ekonomiye geçişte rezervlerin kontrolünün zorlaşması, dış borçların artması, petrol şokları, bütün bunları dünyada da fiyat oranlarındaki artışları beraberinde getirmiştir.

Ülkemizde enflasyonu incelerken nelere dikkat etmemiz konusunda da bir iki noktayı tekrarlamak pahasına söyleyeyim. Birincisi, iki tür fiyat oluşumuna bakmamız lazım. Bir, talep tarafından belirlenen fiyatlar -bu genellikle tarım ürünlerinde görülür-; ikincisi ise arz tarafından belirlenen ve genellikle sanayi kesiminde olan ve maliyetlerin getirdiği fiyat belirlemesi. İkinci olarak bütçe açıkları ve enflasyon ilişkisinin tekrar bütçe açıklarına yansıdığı ve böyle bütçe açıkları ve kendini besleyen bir enflasyon ya da döngüsünü dikkate almak lazım. Üçüncü olarak döviz kuru ve enflasyon ilişkisi, yani döviz kurunun enflasyonu beslemesi iki yönde olabiliyor. Bir ithal ettiğiniz mamullerin fiyatı arttığı için maliyetler artıyor, ikincisi ise ihracat arttığı zaman rezervler arttığı için para arzı kontrolü zorlaşmakta ve para arzı artmakta, dolayısıyla tekrar bir enflasyonist etki yaratabilmektedir. Dördüncü nokta, fiyat beklentileri önemli olmaktadır, özellikle enflasyonun hızlanmaya ya da tırmanmaya başladığı dönemlerde önemli bir değişken olabilmektedir.

Ülkemizdeki hiç gözden kaçırılmaması gereken diğer bir konu ise, diğer ülkelerden farklı ola-

rak kamunun çok önemli büyüklüğüdür. Yani hem karar alma mekanizmasında, sırf buna kamunun harcamaları olarak baktığınız zaman yeterli olmuyor, çünkü o diğer ülkelerden fazla farklı değil, yani bir iki puan farklı, gelire baktığınızda da yine bir kaç puan farklı, fakat karar alma mekanizmasında devamlı yer aldığı için bunun etkisi çok olabilmektedir. Hangi karar mekanizmaları, bir defa fiyatların oluşturulması, temel hammadde, hatta nihai mamullerin fiyatlarının KİT'lerle oluşturulması, tarımsal ürün fiyatlarının oluşturulması, ücretlerin oluşturulması, -tabii ücretin oluşturulmasına sadece kamu olarak bakılmasın, özel kesimde aynı paralelde bir artışa gitmek zorunda kalıyor kamu bunu yaptığı zaman- bir diğer şey tabii ki bankacılık sektöründe ve kamu bankalarının önemli boyutlarda yer alması ve faiz oranının belirlenmesinde, paranın fiyatının belirlenmesinde kamunun çok önemli yeri olması, son olarak da; bunlar açısından tabii sondan ücretleri almamız lazım ve bir de bütün olaya bir girdi çıktı çerçevesinde bakmamız gerekiyor. Yine ekonomi uzmanlaşmaya gittiğinde bu girdi çıktı ilişkileri çok daha ayrıntılı oluyor ve bir kesimdeki fiyat artışı ya da üretim artışı diğerlerine çok daha çabuk yansıyor. Bu ekonomi gelişmemiş olduğu durumda ise karmaşık ilişkiler, birbirleriyle olan ilişkileri bu kadar fazla olmadığı için belki bir tarafta yapılan fiyat artışı sadece o sektör ürünü üzerinde kalıyordu.

Bunları da dikkate aldıktan sonra şunları görüyoruz, yani hem ülkemizde hem diğer ülkelerde. Bir defa ülkelerde para arzı ve fiyatlar arasında çok önemli bir ilişki olduğu, ülkemizde aşağı yukarı bu bire bir, yani para arzındaki %1'lik bir artışın fiyatlarda aynı oranda bir artış getirdiği, dolayısıyla para arzı % 80 ise enflasyonunda o oranda oluşabileceği imkan dahilinde. Fakat para arzının artış nedeni asıl olarak kamu açıklarının olması. Dolayısıyla bu enflasyonun nedeni, diğer birçok ülkede, ki yüksek enflasyon o ülkelerdeki gibi kamu açıkları olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla mücadelede ilk aşamada kamu açıklarının azaltılması gerekmektedir. Bunun yanında başka politikaları uygulayanlar da vardır. Yani gelirler politikası vardır. Ücretleri dondurursunuz. Fiyatlar politikası vardır, fiyatları dondurursunuz. Fakat kamu açıklarını azaltmadan enflasyonu düşüren bir ülke yok. Diğerlerini yapıp da başaramayan, ondan dönmek zorunda kalan, yani ücretleri dondurmaya kalkıp sonra onu yürütemeyen ülkeler mevcut.

Şimdi bizim yaptığımız birtakım çalışmalara göre bu kullanılan araçlardan, enflasyonu önleyici politikalardan önemli birisi faiz oranı oluyor. Çünkü faiz oranı hem enflasyonu bir maliyet olarak görmekte hem de yatırım yapmada yüksek faiz oranı önleyici olduğu için üretimi de etkilemekte. Faiz oranının düşmesi ise bugünkü ortamda sadece bu açıkların azaltılması ve piyasadaki kredi faizi üzerine bu baskının azaltılması sonucunu doğurur. Bunun etkileri, sürekli uygulandığı zaman, yani 4

ya da 5 sene uygulandığı zaman enflasyon üzerinde önemli bir etkisi olmakta. Ancak büyüme oranını çok önemli bir şekilde düşürme olmamaktadır. Çünkü düşen faiz oranı üretimi de artırıcı birşey olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da, harcamalara, kamu bütçesine, dengesine bağlı olduğu için burada harcamalar, kamu harcamaları ve gelirleri ortaya araç olarak önemli araçlar olarak çıkmakta. Ben burada maliyecilere, konuyu çok daha ayrıntılı olarak bilebilirler, onun için onların bir vergi reformunun bu mücadelede ilk aşama, yalnız kısa vadede bir sonuç beklenmeyen bir yaklaşım olması gerektiği düşüncesindeyim. Bu vergi reformunun da sadece birtakım vergilerle oynayarak değil, bir defa vergi yapısına bugün baktığımızda, dolaylı-dolaysız vergilerin ayrımının tamamıyla artan oranlı değil, bir ölçüde azalan oranlı şekle dönüşmüş olduğu, bunun biraz değiştirilmesi ve gelirden elde edilen vergilerin artırılması gerektiği hem gelir dağılımı hem de enflasyonla mücadele konusunda önemli bir şey olmaktadır.

Onun için burada bugünkü teknolojik seviyeyi de dikkate alarak bence gelirlerin toplanması ve bunun beyanname ile burada yapılabileceğine inanıyorum. Yapılması şart gibi görünüyor bana. En azından ilk aşama olarak, çünkü bugün birçok vergi dairesinde bilgisayar var, yalnız maalesef kullanımını biraz istenildiği ölçüde yapılamıyordu, fakat söylediğiniz zaman bazı şeyleri onlar yapıyorlar. Mesela 6-7 sene önce ben gittiğimde vergi tahakkuk işini hazırlarken, programı öyle yapmışlar ki, bir tane dolu yapıyor bir tane boş falan, arada bir tane boş fiş araya gidiyor falan, onu söyledik müdür yardımcısına, 3-4 sene sonra artık o sayfa kaybı olmadan halloluyor, gibi şeyler çok rahatlıkla ben yapılabileceğine inanıyorum ve sürem de bittiğini dikkate alarak burada kesiyorum.

Başkan - Efendim sayın Özmucur'a teşekkür ediyoruz. Bu arada bir anonsumuz var. Bütün İstanbullulara, demokratik kitle örgütleri üyelerine, parti ve sendikalara bir anons bu, bir çağrı; 10 Nisan Cumartesi, saat 14.00'de Çağlayan Şişli meydanında Laiklik Şehitlerinin Anısına Demokratik ve Laik bir Türkiye İçin Elele yürüyüşü var. Dediğim gibi, bütün İstanbullular, demokratik kitle örgütleri, parti ve sendikalar, herkes çağrılı bu yürüyüşe.

Efendim şimdi panelimizdeki son sözü sayın Prof. Dr. Ercan Uygur'a veriyorum. Buyrun sayın Uygur.

Ercan Uygur - Teşekkür ederim sayın başkan, İFMC'ye de özellikle teşekkür ediyorum bana bu fırsatı verdikleri için. Sayın Asaf Savaş'a katılıyorum. Enflasyon öyle bir eski sorun ki söylenecek yeni birşey yok. Buradaki panelistlerin de ifade ettiği gibi, kendimin de ifade edeceği gibi sınırlar belli, teşhisler yaklaşık, belki vurgulamalar farklı. Başlarken, sayın başkanın belirttiği bir nokta

vardı. Enflasyonun düşürülmesini istiyor muyuz?, enflasyon düşmeli mi? sorusunu sordu. Ben kendim, enflasyonun düşmesi gerektiğine inanandanım. Yani bu şekilde Türkiye'nin çok fazla mesafe katedemeyeceğini düşünüyorum. Ve bunun nedenlerini de konuşmam sırasında açıklamaya çalışacağım. Öncelikli iki konu üzerinde durmak istiyorum. Birincisi şu; acaba enflasyonun unsurları nelerdir, ana başlıklar itibarıyla ve bu unsurların açıklanmasında, ortaya çıkmasında ajanların yahut aktörlerin rolleri nelerdir? Yani iktisadi karar alıcıların rolleri nelerdir? Bir bu konuya değinmek istiyorum. İkincisi, Türkiye'deki enflasyonun özelliklerine kısaca değinmek istiyorum. Bu özelliklerden hareketle ve açıklamaya çalışacağım enflasyon unsurları, ekonomik karar alıcılar, aktörler açıklamasından sonra da Türkiye'de hangi tür bir iktisat politikası uygulaması yapılmalıdır? sorusuna zamanın elverdiği ölçüde açıklama getirmeye çalışacağım.

Enflasyonun düşürülmesi gerektiğini söylemiştim, şunu da söyleyelim. Bu konuda açıklamalarım içinde birtakım terimler olacak hep bildiğiniz. Örneğin, enflasyonu düşürecek politika şok tedbirlerle mi olsun, yani ani enflasyonu düşürme politikası mı olsun, yoksa tedrici mi olsun, yani yavaş yavaş düşürmeye mi yönelsin? Böyle bir politika ortodoks politika mı olsun yoksa heterodoks politika mı olsun gibi konulara da kısaca değinmek istiyorum ve açıklamalarımı veri bir çevre içinde ele almak istiyorum. Birincisi Türkiye'de iktisadi ve demokratik bir düzen olacaktır. Bu varsayımı varsaymak istiyorum. Temel olarak almak istiyorum, veri olarak almak istiyorum ve ikincisi de, bu ekonomik ve siyasal ortamın başlıca aktörlerinden birisinin de politikacılar olması gerektiğini vurgulamak istiyorum. Bunu da veri olarak almak istiyorum. Yani alışlagelmiş iktisat incelemesi çerçevesi içinde kalıp, fiyatı yapanlar, fiyata tabi olanlar, firmalar, hane halkı vs. sınıflaması yanında, politikacının da bir aktör olarak, bir ekonomik birim olarak dikkate alınması gerektiğini vurgulamaya çalışacağım ve burada tabii hemen şunu da söylemek lazım, enflasyon bütün aktörleri, birimleri ilgilendiren bir bölüşüm meselesidir de aynı zamanda, bunu da belirtmeye çalışacağım.

Gelelim ilk sorumuza; acaba enflasyonun belli başlı unsurları nelerdir? Bunları belli başlı üç ana başlık altında toplamak mümkün. Birincisi; maliyet unsurlarıdır ve maliyet unsurları içinde kısaca söyleyecek olursak döviz kuru ithal fiyatlarını etkilemesi nedeniyle ücret, kamu kesiminin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatları, dördüncü bir unsur olarak tarımsal fiyatlar, özellikle sanayi malları için düşünüyoruz ve beşinci olarak da faiz oranı. Şunu hemen belirtmek istiyorum ki, eğer heteredoks bir istikrar programı yahut anti-enflasyonist politika uygulaması yapılmak istenmiyorsa, ki Türkiye için çok da uygun olduğunu sanmıyorum, bu değişkenlerle oynayan, bu değişkenleri sabit tutarak,

HAVA DURUMU

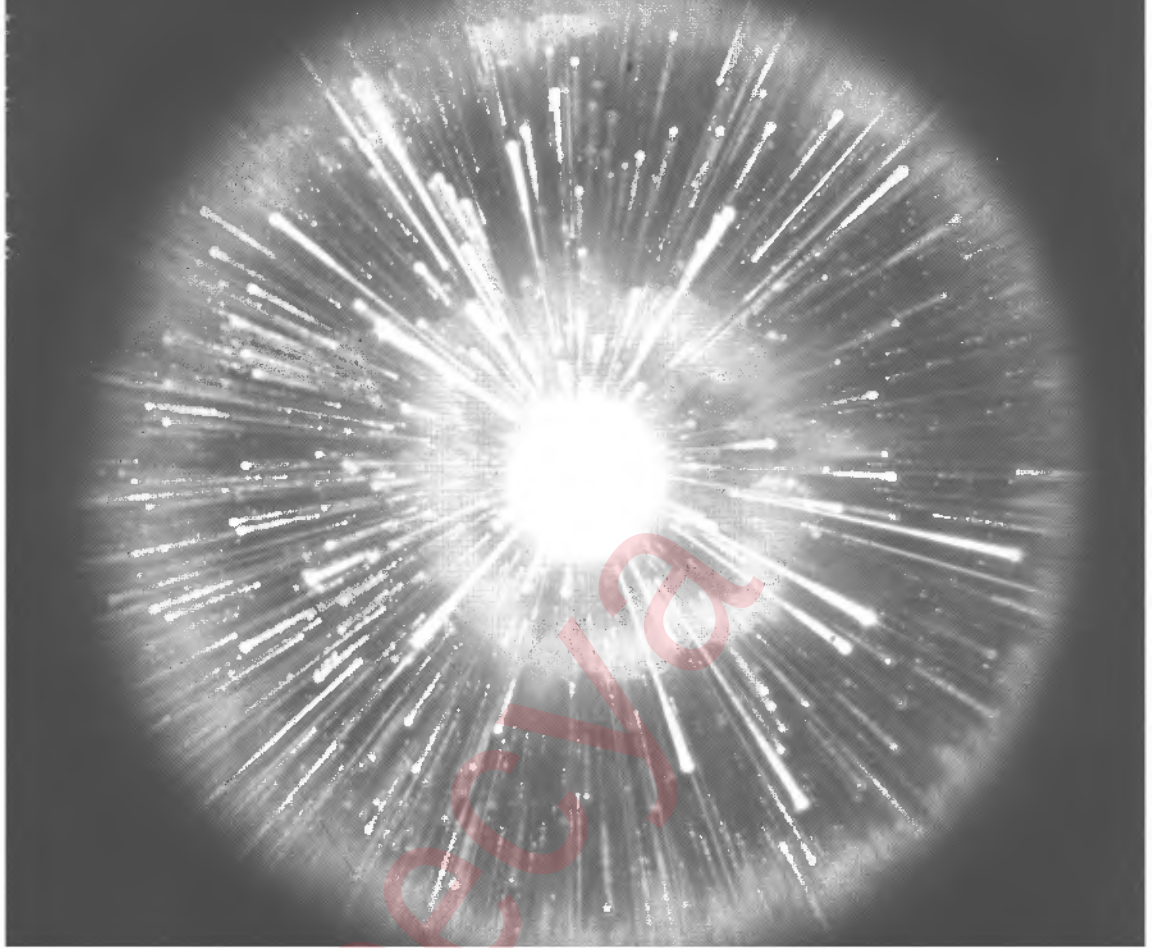
Aralıklı yağışlar bekleniyor.
Gökyüzü parçalı bulutlu...
Güzel günler yakın!

MİLLÎ
PIYANGO

“Şansınız açık!”

GEDİK HOLDİNG

29.'uncu yılında bünyesindeki 24 şirketi, 700 çalışanı, 1000'den fazla bayi ile Türk Ekonomi'sine ışık tutmaya devam ediyor.

**GIRTLAK
KONUŞMA CİHAZI**

İŞİTME CİHAZLARI

İŞİTME CİHAZLARI

HERGÜN TİCARET

Mustafa Haluk TATARAGASI

İzmir Cad. Menekşe (1) Sok. No: 5/1 Kızılay

Tel: 425 78 68 - 425 00 67 Fax: 425 86 10

**NOT : İşçinin kendisine veya çocuğuna ücretsiz
bakılmaktadır.**

kontrol ederek, enflasyonun kalıcı bir biçimde düşürülebileceğine inanmıyorum. Çünkü bunları kontrol etmek; bir, ilgili piyasalarda çok önemli dengesizlikler yaratacaktır; iki, gelir dağılımını çok önemli ölçüde bozacaktır. Yani örneğin, ücreti kontrol etmeye kalksanız bu uzun süreli olamayacak, gelir dağılımını bozduğu için. Döviz kontrol etseniz, dış dengeyi bozacak, yani dış piyasalarda ekonominin dayanamayacağı dengesizlikler yaratacaktır. Dolayısıyla enflasyonun bu başlık altında topladığım maliyet unsurları üzerinde fazla durmak istemiyorum.

İkinci bir ana başlık olarak, fazla talep unsurlarını belirtebiliriz. Burada eğer kesimler itibarıyla bakacak olursak, bir kamu kesimi açığı, ki göstergeli olarak para artışı olabilir, iç borçlanma olabilir, dış borçlanma olabilir. İki özel kesim açığı ve özel kesimin kapatamadığı kamu kesimi açığının dış kesim açığı olarak yansımaları. Yani üç türlü açıktan bahsedebiliriz; kamu açığı, özel kesim açığı ve dış açık. Bunlar ekonomide fazla talebin yansımaları olacaktır. Şu veya bu şekilde parasal ve finansal değişkenler olarak karşımıza çıkabilirler. Şimdi burada bazı özellikler söylemek lazım. Şu görülmüştür ki, özellikle kamu kesimi açığının olduğu ekonomilerde, siyasi uzlaşma zor, kamu kesimine güven az, yahut da daha genel bir şekilde ifade edecek olursak, kamu kesiminin hem ekonomik hayatta hem toplumsal hayatta güvenilirliği, kredibilitesi az olarak görünüyor. Bu bir genellemedir, yani enflasyonun ve kamu açığının yüksek olduğu ülkelerde yapılan ampirik çalışmalarından gözlenen bir sonuçtur.

Şimdi burada, böyle bir şeyi söyleyince enflasyonun siyasal ve toplumsal sorunlar nedeni olarak mı karşımıza çıktığı yoksa enflasyonun bu sorunları mı doğurduğu sorusu açıkta kalmaktadır. Yani ikisi birbirine bağlı olarak sürebilmektedir. Enflasyon bir yandan toplumsal ve politik dengesizliklere, uzlaşmazlıklara, güvensizliklere de neden olabilmektedir.

Üçüncü enflasyon unsuru, enflasyonist beklentilerdir. Özellikle karşımıza biraz önce belirttiğim fazla talebin uzun süreler devam etmesi nedeniyle kalıcı olarak çıkmaktadır. Yani yine kamu kesimi açıklarının devam ettiği, dış açıkların devam ettiği ülkelerde enflasyonist beklentilerde yerleşmekte, kemikleşmekte ve kalıcı olmaktadır. Bu da üzerinde önemle durulması gereken bir enflasyon unsurudur ve Türkiye'nin enflasyon özelliklerini açıklamaya çalışırken bu konu üzerinde kısaca açıklamada bulunmak istiyorum.

Gelelim enflasyonda aktörlere. Diğer aktörler konusunda fazla konuşmaya gerek yok. Fakat politikacının enflasyon süreci içinde önemli bir aktör olarak, karar alıcı olarak dikkate alınması lazım. Şunu baştan teslim etmek lazım. Nasıl iktisatta iktisatçılar firmalar için kar maksimizasyonu yahut piyasada pay maksimizasyonu gibi varsayım-

lar yaparlarsa, hane halkı için yahut tüketiciler için gelir maksimizasyonu, refah maksimizasyonu, fayda maksimizasyonu gibi varsayımlar yaparlarsa, kamu kesimindeki kararları veren yahut devletin ekonomik faaliyetlerini yönlendiren hükümet veya politikacıyı da bir ekonomik karar alıcı olarak ve maksimize etmek istediği objektif fonksiyonu olan bir aktör olarak değerlendirmek zorundadırlar. Bu konuda genellikle yapılan varsayım şudur; politikacı da popülaritesini maksimize etmeye çalışır. Bunu kabul etmemiz gerekir. Bunu kabul etmediğimiz takdirde bence enflasyonun önemli bir kısmını, önemli aktörlerinden birini gözardı etmiş oluruz.

Şimdi, niye bunu dikkate almamız lazım, çünkü zaten ekonomilerde eğer bir politika uygulaması istiyorsak politika uygulamasının gerçekleşmesini istiyorsak zaten uygulamayı yapacak olan politikacı yahut hükümettir. Dolayısıyla onların da bir karar alıcı olarak neyi hedeflediklerini inceleme kapsamı içine almak lazım. Ve bu nedenle de yine birazdan açıklayacağım gibi karar alıcıların ne kadar güvenilir olduğu, ne kadar objektif fonksiyonlarına uymak yolunda ne kararlar verdiklerine dikkatli bakmak lazım.

Diğer konuya geçelim; Türkiye'de enflasyonun özellikleri nelerdir? Yani biraz önce belirttiğim enflasyonun unsurları olarak ve enflasyonun aktörleri olarak, başta politikacılar olmak üzere enflasyonun özellikleri neler? Yine belki tekrarlamak olmuş olacak fakat şunu söylemek lazım ki, 1980'leri ele alacak olursak, hükümetler ve bugüne kadar ki uygulamayı da söyleyelim, hükümetler 1980'lerin başında 80'lerin sonuna doğru ücrete belirli bir müdahalede bulunmuşlar ama onun dışında belirttiğimiz maliyet unsurlarına fazla müdahalede bulunmamışlardır. Ancak 1980'lerin başından sonlarına kadar ki reel ücret gerilemesinin 80'lerin sonunda giderilmeye çalışıldığını gözlüyoruz. Bu Türkiye'deki, şu andaki enflasyonun özelliklerinden birisi. Ama bence veri olarak aldığımız demokratik bir ortamda gelir dağılımının daha fazla bozulması mümkün olmadığına göre kaçınılmaz bir sonuç. Yani her ne kadar zaman zaman şu andaki enflasyonun nedenlerinden birisi olarak söyleniyor ise de, uzun dönemde ekonomik sistemin kararlılığı bakımından kaçınılmaz bir sonuç. Ama bundan sonra da reel ücret artışlarının hızlı devam etmesi maliyet yönünden de ekonomiyi, enflasyona katkısı olacak bir nokta.

Fazla talep unsurlarına bakalım; bence zaten bütün konuşmacıların ve enflasyon konusunda bütün tartışmacıların belirttiği gibi, Türkiye'deki önemli enflasyon belirleyicilerinden en başında geleni özellikle kamu kesimindeki fazla talep. Nasıl kendini gösteriyor? Kamu açıklarıyla kendini gösteriyor. Kamu açıklarının bu şekilde çok yüksek oranlarda seyretmesi bakın ne gibi sonuçlar doğuruyor. Ben son konuşmacı olacağımı düşün-

rek Ankara'dan bazı grafikler de getirdim. Şu tep-
gözü rica ettim. Örneğin, para arzına göre bono
ve tahvil stoku 1980'lerin sonundan günümüze ne
hale gelmiş bunu bir göstermek istiyorum.

..... geniş an-
lamdaki para arzı. Görüldüğü gibi 1990'ın sonun-
dan itibaren, 91 başından itibaren bono oranında
çok büyük bir sıçrama var ve 1993 başına kadar
da devam ediyor. Bu o kadar hızlı bir gelişme ki
ben bunun çok da uzun süre devam edeceğini
sanmıyorum, ta ki, bazı parasal önlemlere de baş-
vurulmak mecburiyeti doğuncaya kadar. Yani ben-
ce grafik çarpıcıdır. 90 sonundan yahut 91 başın-
dan 93 başına kadar ki iki sene içinde devlet ka-
ğıtlarının ki bu sadece bir kısmıdır, örneğin kamu
ortaklığı senetleri falan da yoktur, para arzına ora-
nı % 35'lerden % 72'lere çıkmıştır, yani iki katın-
dan fazla artmıştır. Bir iki katı daha artabilir mi?
Mümkündür. Bu başka birtakım dengeler bağlıdır.
Ama daha da fazla artması mümkün değildir. Süre
vermek zor.

Şimdi demek ki, kamu açığının fazla talep
unsuru olarak bu kadar sürekli seyretmesi çok da
uzun süreli mümkün görülüyor.

Enflasyonist beklentilere geelim. Burada yi-
ne çarpıcı birtakım göstergeler var. Enflasyon be-
klentileri öyle bir hale gelmiş ki, bir kere ekonomi
çok hızlı bir şekilde dolarlaşıyor. Şurada da M2y
olarak tanımladığımız para arzı içinde döviz tevdu-
at hesaplarının oranını gösteren bir grafik var. O
da şöyle; yine gördüğünüz gibi 90 ortalarından, 91
başından başlayarak çok hızlı bir şekilde gökyüzü-
ne doğru çıkıyor. Bunun da enflasyonist beklenti-
lerin devam etmesi bakımından ve anti-
enflasyonist politikalar bakımından tabii verdiği
çok önemli mesajlar var. Bu tür dolarlaşma trendi
ile herhalde ekonominin çok daha uzun süre de-
vam etmesi, aylar itibarıyla herhalde söylemek
mümkün değil ama yıllar itibarıyla devam etmesi
kolay değil. Bu dediğim gibi dolarlaşma enflasyon
beklentisinin ve Türk Lirasından kaçmanın bir so-
nucu olarak karşımızda.

Bir başka enflasyon beklentisi göstergesi ve
enflasyonun yarattığı belirsizliğin ifadesi giderek
her türlü parasal işlemde vadelerin kısalması. Bir
takım oranlar var yanımda. Bunları da uzun uzun
rakam olarak ifade etmeyi istemiyorum, fakat çarpıcıdır.
Örneğin, 1988'de % 65 olan 6 aylık ve 1
yıllık vadeli mevduatların oranı bugün 1993 başı
itibarıyla % 28'dir. Aynı şekilde, kredilerdeki vade-
ler kısalmıştır. Bunu biliyoruz. İşadamlarının özel-
likle çarpıcı örnekler vermesi mümkün. Benim
bankacılarımdan aldığım bilgiye göre 80 başına göre
bugünlerde 80 başında ortalama 1.5 yıl olan kredi
vadeleri 1.5 ay dolayına düşmüş durumda. Elde
kesin bilgiler yok fakat yaklaşık olarak söylenen
bu.

Enflasyon beklentilerinin kendilerine gelin-

ce, bunlar da yine elimde birtakım rakamlar ve
grafikler var, özellikle 1989 sonrasından başlaya-
rak ve 91 başından itibaren artarak gerçekleşen
enflasyonun üzerinde olmaya başlamış. Buradaki
bilgi kaynaklarım da DİE'nün imalat sanayinde
yaptığı anket ve Merkez Bankası'nın yine 300-400
büyük firmadan topladığı enflasyon beklentisine
ilişkin bilgiler. Yani demek ki enflasyonun düşme-
yeceğine ilişkin, yerleşik olacağına ilişkin bir kanı
var. Şimdi bu anti-enflasyonist politikada dikkate
alınması gereken bir unsur. Yani eldeki ekonomi-
nin kırması gereken önemli bir değişkeni var. D da
enflasyon beklentisi.

Şimdi bunların ışığında ne gibi bir istikrar
politikası önerilebilir. Çok kısaca ... vaktimi ne ka-
dar aştığımı bilemiyorum sayın başkan...

**Başkan - Efendim size biraz iltimas yapıyo-
ruz, Ankara'dan geldiğiniz için, ama fazla uzatma-
dan lütfen...**

**Ercan Uygur - Çok teşekkür ediyorum. Çok
ana başlıklar olarak söyleyeceğim. Bir kere bir çok
önlem bence şu anda Türkiye ekonomisinin enf-
lasyonunu düşürmek için gerekli değildir. Tedric
olarak uygulanması gereken bir program lazımdır
iki nedeni var. Birincisi, Türkiye bir çok önlem ge-
rektirecek yüksek düzeylerde enflasyon yaşama-
maktadır; ikincisi de çok önlemler çok risklidir. Şu-
nu belirtmek yeterli olacaktır sanıyorum. Yugos-
lavya ve Rusya Federasyonu çok önlemler
sonra ekonomik ve toplumsal çok büyük olayları
yaşamışlardır, bunu biliyorsunuz. IMF'nin desteği
ve ünlü Prof. Saks'ın önderliği ile. Dolayısı ile enf-
lasyon, anti-enflasyonist politika uygulaması konu-
sunda bence şu andaki hükümetin başta aldığı ta-
vır doğrudur, çünkü, çok türü bir anti-enflasyonis-
politikaya girmek bence risklidir. Fakat tedrici ola-
rak enflasyonu azaltabilmek için uygulanacak poli-
tikalar kararlılık gerektirir, ekonomiyi iyi incelemeyi
gerektirir ve önemlisi de güvenilirlik yahut kredibili-
te dir ki, bu konularda hükümetin zayıf kaldığını dü-
şünüyorum.**

Üçüncü bir nokta; acaba tedrici olarak enf-
lasyonu düşürmeye çalışsak, ekonomi ne gibi ree
maliyetler yaşar? Sayın Akat'ın bana da yönelttiği
bir soru vardı. Türkiye ekonomisi için kendi yaptı-
ğım çalışmalar ve başkalarının yaptığı çalışmalar
dan gördüğüm şudur ki; bunlar ekonometrik çalış-
malardır, biz bunları uyguluyoruz ama yüzde yü-
doğru olarak da almamak lazım. Şudur ki; tedrici
bir anti-enflasyonist politika uygulaması ile Türkiye
ekonomisi önemli bir ve kalıcı bir maliyet yani bu
yüme gerilemesi yaşamayacaktır, gösterilen şe-
budur. Fakat bunu söylerken yaptığım çalışmalar
sadece almıyorum gösterge olarak, istikrar politi-
kaları uygulayan, zamanlı uygulayan, kararlı uygu-
layan ülkelerde istikrar programları sonucunda bu
yümenin düşmesi bir kenara, büyümeyi artırmak
bile mümkün olmuştur. İki önemli nedenle. Bir, is-
tikrarın gelmesi ile, faiz oranlarının düşmesi ile

içerideki özel yatırımları önemli ölçüde artırmak mümkün olmuştur, çünkü yatırımlar için belirsizliği gidermek, faiz oranlarını düşürmek önemli bir unsur olmuştur. İkincisi de, bu ekonomilere gelen hem yardım olarak, yahut kredi olarak, hem de yatırım olarak gelen dış kaynaklardır. Yani, sonuç itibarıyla istikrar programı uygulaması sonucunda hem dışarıdan gelen hem de içerden kaynaklanan özel yatırımların artması nedeniyle, ekonominin çok büyük reel kayıplara uğramasını beklemiyoruz dolayısıyla, bu açıdan politikacının ikna edilmesi gerekir. Bence, bu hükümetin anti-enflasyonist politikasını beklediği şekilde yahut gerektiği şekilde sıkı tutmamasında eğer kamu açıklarını çok önemli ölçüde yahut tedrici olarak fakat ciddi biçimde azaltmayı düşünürse ekonomide çok büyük gerilemeler olacağından korkmuş olmasıdır. Bence bu korkuya gerek yoktur. Fakat ben şunu söyleyeyim; biz iktisatçılar olarak galiba hükümetin, belki de politikacıların genelde bu korkularına katkıda bulunuyoruz. Yani istikrar politikaları uygulamaları sonucunda, eğer yeterli incelemeler yapılırsa, eğer yeterli önlemler alınırsa, ekonominin büyüme anlamında, istihdam anlamında büyük maliyetler ödemesi şart değildir. Ters olabilir, kısa bir süre sonra. Bu konuda ikna edilmedikçe, politikacının tabii risk alması zordur. Bu konuda bence iktisatçılara, iktisatçı camiasına önemli görev düşmektedir. Teşekkür ederim.

Başkan - Efendim sayın Ercan Uygur'a teşekkür ediyoruz. Yalnız bir noktayı aydınlatmam lazım. Ben panelin başında enflasyon düşmeli mi, düşmemeli mi derken aslında bir soru sormadım. Benim tercihim bellidir, düşmesi gerekir. Enflasyonun düşmesi gerekir. Yalnız ben şunu ortaya koymuştum, şöyle bir çağrıda bulunmuştum. Enflasyonun düşmemesi kimlerin işine gelir, bu konuda bir açıklama beklemiştim. Zannediyordum sayın konuklarımız sorularıyla bu konuyu değeceklerdir, çünkü Türkiye'de 1979'da MG pastasından ücretliler % 36 pay alırken, eğer bu 1989'lara % 16'lara düşmüşse, bugün % 20'nin biraz üstüne çıkmışsa, tarım kesiminin payı % 30'lardan % 20'lerin altına düşmüşse, ve bunlara karşılık Türkiye'de kâr, faiz ve rant alanların ulusal gelirden aldıkları pay % 30'ların üzerindeyken % 70'lerin üzerine çıktıysa bundan biri birşeyler kazanıyor demektir. Ben bu çağrıştırmak istemişim.

Ayrıca bir hususa da değinmek istiyorum yine soru soracak sayın konuklara bir çağrı olarak. Efendim şimdi bütün sayın panelistlerimiz Türkiye'de ve dünyanın her yerinde egemen olan ekonomik güçten bağımsız bir politikacı tipi varsayarak, böyle bir politikacı tipi çizerek kusurları buna yıktılar. Hani böyle bir politikacı yoktur, bu aradaki bağlantıyı da gözönünden uzak tutmamak gerektiği düşüncesindeyim.

Şimdi efendim bir 15 dakika çay ve istirahat arası veriyorum, ondan sonra soru ve yanıt olarak daha canlı bir toplantımız olacak. Teşekkür ederim.

Başkan - Öğleden sonra oturumunun son bölümünü açıyorum. Bu bölümde sayın konuşmacılarımız sorularını yöneltecekler, görüşlerini aktaracaklar. Bütün söz alan konuklarımız ki, 8 kişi ismini yazdırdı, söz alan bütün konuşmacılarımız görüşlerini bildirdikten sonra, sorularını yönelttikten sonra ki birisi yazılı olarak verdi, sırayla sayın konuşmacılarımıza yine söz vereceğim. Ve bu sefer alfabetik sırayı tersten giderek sayın Uygur'dan başlayıp Akat'a doğru söz vereceğim. İlk söz hocamız sayın Prof. Gülten Kazgan'ın. Buyrunuz hocam...

Gülten Kazgan - Efendim, ben genelde bu toplantılarda hiç soru sormak için buraya çıkmam; çünkü ne de olsa yeterince konuşuyorum, bir de ayrıca soru sormak için bu kürsüyü işgal etmeye-yim diye. Ancak bu kere soru değil de bir görüş belirtmek için çok ihtiyaç duydum buraya gelme-ğe. Gelenegi bozдум dolayısıyla.

Şimdi benim belirtmek istediğim nokta şu; bütün arkadaşların belirttiği, kamu açıkları enflasyonu yaratıyor. Şimdi efendim, kamu açıkları emisyonu etkiliyor, ama emisyon toplam para arzı demek değil, toplam harcama demek değil. Dolayısıyla araya paranın dolanım hızı giriyor. Eğer paranın dolanım hızında neler olduğunu, ekonomideki yapısal dönüşümlerin bunu nasıl etkilediğini gözönünde tutmazsak, o zaman yanlış bir beklentiye giriyoruz. Yani bütçe açıklarını kaparsak, vergi reformunu yaparsak bütçe açıklarını kaparsak bütün enflasyon duracak beklentisine giriyoruz. Bu varit değil. Nedeni de şu; Türkiye'de 1980 sonrası dönemde, bugüne kadar arada geçen on küsur yıllık sürede paranın dolanım hızı yaklaşık 3 katı yükseldi. Bu demektir ki, devletin yarattığı her birim emisyon, banknot arzı 3 katı toplam para artırımına yol açıyor. Dolayısıyla eğer biz bu enflasyonla mücadele etmek istiyorsak bir noktada para arzını bu denli hızlı artıran dolanım hızının üzerinde de durmamız lazım. Nereden artıyor bu? Bir kere sayın Uygur'un belirttiği M2y'nin getirdiği para ikamesi olayı dolanım hızını artıran çok önemli bir etken olarak devreye giriyor. Zaten en süratle artan büyüklükte toplam para arzı göstergeleri içinde M1, M2 vs. bu M2y değişkeni. İkincisi bütün yapısal dönüşüm, mali kesimde, yani vade, kredi kartları sistemi, bunların hepsi para arzını değiştiren etkenler. Türkiye öyle bir mali kesim yapısal dönüşümüne girdi ki, bu dönüşümde biz sadece kamu açığı diye bir tarafı görüp bu tarafı bırakırsak, o zaman belirttiğim gibi yanlış beklentiye gireriz, öbür tarafta, paranın dolanım hızı olayı var. Çok teşekkür ederim dinlediğiniz için.

Başkan - Efendim sayın Kazgan'a teşekkür

ediyoruz. Şimdi bir öğrencimiz söz istemişti, sayın Dürdane Abdal...

Dürdane Abdal - Türkiye'de özellikle 24 Ocak kararlarıyla IMF tarafından dayatılan istikrar programları enflasyon tedavisinde kullanılmıştır. Acaba 2000'li yıllara girerken bu politika ne derecede etkili olur? Bu arada istikrar programlarının sadece ulusal değil, uluslararası sermayenin çıkarına yönelik olduğunu da gözönünde tutmak gerektiğini düşünüyorum. Sorumu genelde bütün konuşmacılara yöneltiyorum. Teşekkür ederim.

Başkan - Evet, sayın Dürdane Abdal'a teşekkür ediyoruz. Şimdi söz sırası sayın İzzet Aydın'da.

İzzet Aydın - Efendim, sayın başkana ve sayın meslektaşlarıma teşekkür ederim. 40 senelik bir Merkez Bankacısı ve aynı zamanda bu konuyla da uğraşan bir insan olmam hesabıyla her arkadaşına sual yönelteceğim. Bazı yeni yaklaşımlara da temas etmek istiyorum. Son bir çalışmam var. Ticaret Odası'nda bu kitap basılmıştır. Şimdi enflasyon Savaş Akat meslektaşına göre, Türkiye'deki enflasyonun nedeni daha ziyade dış açılma ile kapalı ekonomiden dış açılma ekonomisine geçişte gereken reformların yapılmaması. Kamu açıkları yalnız bugüne mahsus bir şey değil, KİT açıkları yalnız bugüne mahsus bir şey değil. Yani özelleştirme diyoruz, arkadaşların hepsi biliyor da belki unuttular. Yani özelleştirme yaparsan, KİT'leri satarsan bu iş halloldu gitti. Onu depolitize edersen olabilir belki. Şimdi aynı zamanda sayın Asaf daha ziyade maliye politikasına önem verdi ve kısa devrede para politikasının nispeten etkili olabileceğini belirtti. Şimdi asıl sorun bu. Bir enflasyon Türkiye'de düşürülebilir mi? Düşürülmesi lazım. Türkiye'nin karakteri kronik enflasyon. Hiper enflasyona düşürmek kronik enflasyondan daha kolaydır. Kronik enflasyonu düşürmek daha güçtür. İkincisi, gelelim sayın Ömer Gökay'a, sayın meslektaşım daha ziyade baktım, sayın Ercan Uygur'da, ani enflasyonu düşürmenin maliyeti yüksektir, çok tedbirlerle enflasyonu tedrici düşelim. Şimdi ani enflasyonu düşüreyim deyince ne kastediyorsun, bana bir süre verin. Efendim enflasyonu yavaş düşürelim, bana bir süre verin. Ben enflasyonu ani olarak düşüreceğim dediğim takdirde, ani olarak enflasyon 3 seneden aşağı düşmez. Tedrici olarak dediğiniz zaman 5 senedir, 10 senede mi bir enflasyonu düşüreceksiniz. 10 senede hükümetin almış olduğu kararlara güvenlilik nedir, değil mi? Bunun açıklanması gerekir.

İkincisi çok tedbirleri yapmayalım. Şok tedbirden neyi kastediyorsunuz? Para arzını birdenbire düşürmeyi mi kastediyorsunuz? Bunun yorumu nedir?

En son bir yaklaşımla, bir model çerçevesi değil, acaba Türkiye'de enflasyonu düşürmek için, enflasyonu böyle kamu açığı, kur, faiz, ben size

oniki cins enflasyon sayayım. Ve her enflasyonun üretim ve istihdam üzerinde etkisi de birbirinden farklıdır. O halde enflasyon hızını düşürürken en önemli mesele bir toplam talep meselesidir. Enflasyon hızı toplam talepteki değişmelere ne şekilde uyacak? Ne şekilde cevap veriyor ve siz bu cevap vermek için hangi aletleri kullanacaksınız. Beş aletiniz var. Vergi, para arzı, kur, faiz, ücret. Bu beş politika aletini ne şekilde kullanacaksınız ki, enflasyonu düşürmek için bir model veya bir önemi gerçekleştireceksiniz?

Şimdi, tabii burada Savaş Akat'a katılıyorum. Çok araştırma yapılmıştır. Ben de bıktım bir yerde okumaya. Enflasyonda büyüme, enflasyonla istihdam arasındaki ilişkiler bakımından. Şimdi enflasyonu hakikaten düşürmek için muhakkak ki büyüme hızından lazım. Acaba bu hükümet, şikayet ediyor mesela değil mi, % 0 büyüme % 70 enflasyon aldık. Keşke bu hükümet % 3 kalkınma yapsaydı da enflasyonu % 40'a düşürebilseydi. Ama bu bir siyasi tercih meselesi.

Şimdi son şeylerde, bir çalışma yapıyorsunuz, acaba Türkiye'deki toplam talepteki bir ani değişimde beklenen değişimler var, bir de beklenmeyen değişimler var. Eğer, rasyonel bir model çerçevesinde toplam talepteki beklenen değişmelere enflasyon hızı hakikaten çabuk intibak ediyorsa, siz enflasyonu kısa sürede düşürebilirsiniz. Ve üretim maliyeti de nispeten düşük olur. Ama siz enflasyonu düşürmek için reel enflasyon hızı toplam talepteki değişmelere cevap vermiyorsa, geç intibak ediyorsa, o vakit enflasyonu kısa sürede düşüremezsiniz. O vakit ne olacak? Enflasyonu muayyen vadelere ayırmak gerekecek.

Şimdi gelelim bir meseleye. Sanayii, Memduh Bey Türkiye'de en çok konuşulan yüksek faiz, yüksek faiz, yüksek faiz... yani acaba enflasyonu yüksek faiz politikası enflasyonun mücadele araçlarından biri. Sonra Türkiye'de acaba sermayenin marjinal verimliliği nedir? Bir. İkincisi, 500 büyük firmanın araştırmasını yapıyorsunuz. Siz bu 500 büyük firmada faiz yükünün ağırlığını hesabedin % 9-10'u geçmez. Evet, faizin şeyi yatırımları teşvik etmektedir ama bugünkü şartlarda faiz haddini düşürmek gibi bir var mıdır? Şimdi, sayın Ercan Bey'den, MB'sıyla yakın ilişkileri var, birçok politikalar önerdi, acaba Türkiye'deki enflasyonun bugün siyasi bir tercih şeklini almadı mı? 1985 yılından itibaren Türkiye'de politikacılar esasında 2 amaçla kullandılar. Bir, kaynakların yön değiştirmesi, acaba enflasyon aracılığıyla Türkiye'de kaynaklar yön değiştirdi, muayyen gruplara gitti. Bu gruplarda tasarruf ve yatırım arttı mı? Ve bu artan tasarruf ve yatırımların büyümeye etkisi oldu mu? Buna cevap vermemiz lazım. İkincisi, Türkiye'de enflasyonun bir büyüme aracı olarak kullanmak konusu. Esas olan, önemli olan para politikasında, reel nakit balanslar vasıtasıyla tasarruf yaratıp, bunu büyümeye yöneltmek. Bunda bir

tek Japonya başarılı olmuştur. Bu ne oluyor biliyor musunuz? Reel nakit balansları hakikaten bir tasarruf aracı olarak kullanmak için hem çok önemli bir faiz politikası uygulayacaksınız, hem de enflasyonu dediğimiz para arzı artışı daima fiyat artışından, fiyat artışı daima para arzı artışından daha az olacak. Ancak böyle bir reel nakit balans yarattığınız ve bu şekilde bir sermaye terakümü yapabilirsiniz. Şimdi öğrenmek istediğim nokta Er-can Bey'den, diğer arkadaşlardan, şok tedbirlerle neyi kastediyorsunuz? Vergi reformu acaba azaltabilir mi? Yeterli mi? Sonra kullanmak istediğimiz aletler, ücret, kur, faiz ve para arzı arasındaki ilişkiler ne olmalıdır ki enflasyon politikasındaki bu aletleri başarılı olarak kullanılsın? Çok teşekkür ederim.

Başkan - Efendim, biz de teşekkür ederiz sayın İzzet Aydın'a. Şimdi, 67 mezunlarımızdan sayın Enis Tütüncü...

Enis Tütüncü - Teşekkür ederim sayın başkan. Ben soru sorma niyetinde değilim. Bazı konulara açıklık getirme düşüncesi ile söz aldım. Öncelikle sözlerime başlamadan şunu belirtmem gerekiyor; 67 yılında mezun olduktan sonra ilk defa aranızda bulunuyorum, böyle bir toplantıda. Bunun ezikliğini çok duydum. Ama şimdi de onurunu, mutluluğunu hissediyorum. Eski bir planlamacı, siyaset adamı olarak konuşmayacağım. Siyaset adamlarını, bir şimdiki başbakanı ve bir de öğleden sonra eski başbakanı dinlediniz.

Enflasyonla mücadelenin ben ekonomik olmaktan çok siyasi olduğuna inanıyorum. Türkiye'de gerçekten enflasyon konusu çok tartışıldı. Konunun odak noktası olarak bir bakıma enflasyonun günah keçisi olarak ön planda tutulan konu ki, burada da dile getirildi; toplam kamu açıklarının GSMH'ya oranı. Yani kamu kesimi borçlanma gereği. Şimdi bu hemen düşürülse, hemen demiye-yim, 3 yıllık bir dönemde, birdenbire düşürmenin çok ciddi sıkıntılar yaratacağına inanıyorum, çünkü özel kesimde çok ciddi açıklarla karşı karşıya olduğumu bilelim. 3 yıllık bir dönemde, bunun siyasi irade ile, kararla düşürülebileceği kanısındayım. Hatta 2,5 yılda da düşebilir. Ama enflasyon ortadan kalkacak mı? Yani enflasyonun günah keçisi yalnız ve yalnızca kamu kesimi borçlanma gereği mi? değil. Kaynaklara şöyle bir bakalım. Kaynaklara derken, şu kamu kesimi borçlanma gereğinin kapatılması açısından elde ne var. Yapılan araştırmalara göre kayıt dışı ekonomi eğer mevcut vergi sistemi çerçevesinde etkin bir biçimde vergilendirilse 120 trilyon civarında bir kaynağın olduğu ortaya konuyor. 1992 yılında, eski MG serisine göre düşünüyorum ve 1993 programındaki rakamı ele alalım, kamu kesimi borçlanma gereği % 12.6. Yani GSMH'nın oranı olarak. Bu 92 MG düzeyine göre 97 küsur trilyon ediyor. Biz iktisatçılar olarak şu nu biliyoruz ki, % 2.5-3 civarında bir açığı, enflasyonist baskılara yol açmayacağına göre bu az ön-

ce söylediğim büyüklükte 20 trilyon eder, düşürdüğümüzde 97 trilyondan 77 trilyon, demek ki bu enflasyonun günah keçisi olarak ortaya konan, ama mutlaka ortadan kaldırılması gereken, yadsı-mıyorum, 77 trilyon, 120 trilyona oranlarsanız % 59.6, % 60 civarında bir oran elde edersiniz. Yani Türkiye siyasi kararlılığı, iradeyi gösterse, hükümet, öyle çok büyük değişik bir vergi reformuna da gidilmeksizin kayıt dışı ekonomiyi kayıtlı ekonomi haline getirsin ve 3 yılda % 60'ını toplansın bu kaçağın, kamu kesimi borçlanma gereği ortadan kalkıyor. En azından enflasyonist baskı yaratmayacak duruma geliyor. Şimdi, sayın Ateş, değerli hocamız, değerli arkadaşımız çok güzel bir konuya değindiler, teşekkür ediyorum kendisine. İşte bütün mesele bu. Enflasyondan kimler yararlanıyor? kimler yitiriyor? Evet, enflasyonun 1980'li yıllarda ve 90'lı yıllarda da % 70'er dolayında devredilen enflasyonun gelir dağılımını nasıl çarpıttığı ve kar geliri elde edenlerin oranı % 30'lardan, % 70'lerin üzerine çıkmış ise, enflasyondan birileri gerçekten çok güzel bir şekilde yararlanıyor. Eee neden enflasyonu düşürsünler? Enflasyondan yararlanan o kesimler de belirli ölçüde Ali'yi Veli'ye, Veli'yi Ali'ye destekliyorlarsa. Sayın Mesut Yılmaz burada eleştiri yaptı. Aslında o konuşmanın platformu burası değildi ama, yani sayın Demirel hükümeti, sayın Özal daha sonra Yılmaz hükümetinden çok farklı politikalar götürmüyorki. Aynı politikalar, rakamlara boğmak istemiyorum. Yani bu kamu açığının kapatılmasında neler yapılmış, dışarıya kaynak aktarılmasında neler yapılmış? bunlara değinmek istemiyorum. Ama değerli arkadaşlarım, saygıdeğer konuklar, muhterem hanımefendiler, enflasyonun düşürülmesi, ya da düşürülmemesi Türkiye koşullarında siyasi bir olaydır. Bunun altını çizelim. Şimdi yatırım oranının düşüklüğü, yatırımların, daha doğrusu tasarruf oranının düşüklüğüdür Türkiye'deki temel sorun.

Türkiye'deki tasarruf oranlarına baktığımızda 80'li yıllarda tasarrufların GSMH'ya oranının % 13.8'e kadar düştüğü görülüyor. Korkunç bir şey. Türkiye gibi 2000 dolar düzeyinde bir gelir düzeyine sahip olan bir ülke, yeni seriye göre 2500 dolar civarında, çok hızlı bir nüfus artışının yarattığı doğal mal ve hizmet talebi, ihracatın körüklenmesinin yarattığı bir mal ve hizmet talebi, ondan sonra yapısal değişikliğin, dış açılmanın, biziatihi mal ve hizmet yapısında, üretim yapısında yarattığı talep, değişiklikler hepsi birarada ele alındığında talep yönünden büyük bir baskı var. Yatırımlara bakıyorsunuz, Türkiye'de 1992 yılı rakamını söyleyeyim, gülünç düzeyde.

Yatırımların MG büyümesine katkısı %0'de iki, dikkatinizi çekerim % 1 değil, % 2 değil, %0'de 2. Tamamen tüketim kaynaklı, tüketime dayanan bir büyüme gerçekleştirilmiş. Türkiye'de toplam sabit sermaye yatırımları oranına baktığımızda, 80'li yıllarda, bir iki yıl dışında sürekli olarak % 23'ün altında oluyor. Kabul etmek mümkün değil.

AT ülkelerine bakıyorsunuz. Portekiz ve Yunanistan'da dahi % 25'in çok üzerinde. Yeni MG serisine baktığımızda % 20'lerin çok altına düşüyor tasarruf oranı ve dolayısıyla yatırım oranı. Türkiye'nin götürmesi mümkün değil. Burada yatırımların kompozisyonuna bakmak lazım. Yani kamu kesimi borçlanma gereğini düşürdünüz, yatırımların kompozisyonunda ne yapacaksınız? Türkiye'de yatırımların kompozisyonuna baktığınızda, bir de 10-12 yıllık süreçte incelediğinizde ve yatırımları da, özel sektör yatırımlarınızı, dikkatinizi çekiyorum, kamu yatırımlarını bıraktık, kamu yatırımları zaten konsolide bütçenin % 13'ü ve daha çok da altyapı yatırımlarına gidiyor. Ama özel sektör yatırımlarını incelediğinizde son 10-12 yıllık dönemde kabul edilmesi mümkün olmayan bir manzara ile karşı karşıya kalıyorsunuz. Yatırımları ticarete konu olan mallar ya da ticarete konu olmayan mallar ile incelediğinizde sürekli olarak ticarete konu olmayan alanlara, özel sektör kaynaklarının gittiği görülüyor. Yani az önce büyük bir talep baskısından bahsettim. Bunu karşılamak için çok ciddi bir şekilde yeni bir planlama yaklaşımıyla Türkiye'nin bir kalkınma stratejisini belirlemesi gerekiyor, esnek bir planlama modeli çerçevesinde yeni bir teşvik mekanizmasını yürürlüğe sokması gerekiyor. Yeni bir teşvik mekanizması... Türkiye'de küçük ve orta ölçekli işletmelerindeki o muazzam üretim potansiyelini harekete geçirecek bir yeni teşvik mekanizması. Leasing modeli falan var aklımızda, onu biraz daha geliştirmek açısından...

Üçüncü olarak, enflasyonla mücadelede etkinlik, verimlilik, yani bu etkinlik, bu verimlilik düzeyinde maliyetleri indirmek mümkün mü? Kamu kesimi borçlanma gereğini ortadan kaldırdın, etkinlik, verimlilik konusunda bir şey yapmıyorsun? Mümkün mü? Maliyet enflasyonu ve aynı zamanda verim düşük olunca, talep açısından da sıkıntılar var, ortadan kaldırmak, ve üretim kapasitesinin tabii ki artırılması. Dışarıya kaynak aktarma, sayın Gülten Kazgan hocamız bundan önce dile getirmişlerdi ama bugün dile getirmedim. Ama benim dile getirmek istediğim paranın dolaşım hızını dile getirdi, böylece benim konuşmam biraz kısalmış oldu, teşekkür ediyorum.

Türkiye 1987, daha eskilere gitmek istemedim, 92 yılı dahil, dış dünyaya 12 küsur milyar dolar net kaynak aktardı. Birincil fazla, cari işlemler dengesinde. Yani bu kaynağın enflasyona neden olmaması için aynı düzeyde yurt içi tasarruflarda bir artış olması gerekir. Yurt içi tasarruflar artmak ne kelime, azalıyor ve bir de dışarıya trilyonlarca lira kaynak aktarıyorsunuz tasarruf hacminde bir artış olmaksızın. Evet, ben özür diliyorum, belki biraz bana tanınan zamanı da geçtim ama, bir siyaset adamı olarak, ama iktisat fakültesi, planlama kökenli bir siyaset adamı olarak görüşlerimi bu çerçevede dile getirmeyi, kısa da olsa, yararlı gördüm, teşekkür ederim, saygılar sunarım.

Kim kazanıyor, önemli olan o.

Başkan - Efendim, sayın Tütüncü'ye teşekkür ediyoruz. Şimdi söz sırası sayın Nail Satlıgan'da. Uzunca bir süre aramızda olmayan, fakültede, ancak yeniden okula dönmüş olmasını büyük memnuniyetle karşıladığımız, çok mutlu olduğumuz sayın Satlıgan'a veriyorum sözü. Buyrun efendim.

Nail Satlıgan - Ben de fakülteden ayrılmama yol açan sebeplerin ortadan kalkmasının memnuniyeti içindeyim. Bu sebeplerin ortadan kaldırılmasında önemli katkısı olan Dekana teşekkür ederim.

Şimdi arkadaşlar, Asaf enflasyon konusunda dinleyicileri bıktırıcı bir konsensüs olduğundan sözetti. Ben doğrusu bu kanıda değildim. Yapılan konuşmalarda biraz bunun işaretlerini verdi. Sanıyorum bu alanda hala renkli bir çoğulculuğa olanak var, enflasyon alanında, teorik alanda da.

Enflasyon bildiğiniz gibi, fiyatlar genel düzeyinin hızlı ve sürekli bir biçimde yükselmesidir. Fiyatlar genel düzeyi dediğimiz kategori de bireysel fiyatların toplamından oluşur. Şimdi bireysel malların fiyatlandırma kararlarını veren ajanlar, girişimciler eğer maksimum kar gibi bir motivasyon altındalarsa, böyle bir ekonomide enflasyon bir eğilim olarak, her zaman su yüzüne çıkmayan bir eğilim olarak, bir potansiyel olarak her zaman mevcuttur. Çünkü maliyet unsurları vardır. Bunların bir kısmı gerçekten girişimcilerin kontrolü dışındadır. Bizim gibi bir ülkede özellikle ithal edilen girdiler, gelişimci enflasyon dolayısıyla, sonra bir ücret haddi ödenir, ama bunun üzerinde bir kar marjı vardır. Ve sonuç olarak maliyetlerin üzerine belli bir kar marjı ekleyerek fiyatlandırma kararını verenler, girişimcilerdir. Girişimciler, bunların verdikleri bireysel fiyatlandırma kararlarının sonucu olan fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak yükselmesi bizim karşıımıza enflasyon olarak çıkıyor. Şimdi, eğer bu bireysel fiyatlandırma kararlarını geçertirecek bir para arzıyla karşılaşacaklarını umarlarsa girişimciler o zaman karlarını maksimumlaştıracak, maksimum fiyatı koyarlar ürünlerine. Bu noktada devreye şu giriyor; girişimciler bu fiyat artışlarını geçerecek bir para arzı artışıyla karşılaşacaklarını umarlar mı, ummazlar mı? Burada girişimciler sınırı ile devlet arasındaki ilişki devreye giriyor. Çünkü para arzının belirlenmesinde devletin iktisat siyasetlerini formüle eden ve uygulayan kurum olarak büyük ağırlığı var.

Bu toplumsal-siyasal konu üzerinde fazla durulmadı. Girişimciler sınıfı ile devlet arasındaki güç dengesi burada devreye giriyor ve çok hayati bir şekilde devreye giriyor gibi geliyor bana özellikle Türkiye gibi dünya pazarına bugünkü ölçülerde açılmamış, onunla bütünleşmemiş olduğu dönemlerde bile dünya pazarının baskısı altında yaşamış olan ülkelerde. Hemen şu sonuca varmak

nümkün gibi geliyor bana. Devletle girişimciler arasındaki güç dengesini değiştirerek, bu aynı zamanda bir bölüşüm kavgasının sonucu biliyoruz, ve karı bölüşüm kavgasının bir nesnesi olmaktan çıkarak, enflasyon eğiliminin kendisini ortadan kaldırmak mümkündür. Bu mesela farklı bir enflasyon açıklamasının ipuçları, yani daha fazla açıklayamayacağım.

Son olarak bir soru ve bir itirazla bitirmek istiyorum. İtirazım Asaf'ın kullandığı popülizm deyimine ilişkin. Şimdi 1980'ler çevresinde, 1980'e öngelen birkaç yılda ve onu izleyen yıllarda emekçi kesiminin büyük bir reel gelir kaybına uğradıklarını biliyoruz. 1989'dan sonra bu konuda farklı gelişmeler izlendi ama gene bu oturumda belirtildiği gibi bu gelişmeler, bu reel gelir kayıplarını telafi etmeye ancak yetti, ya da yetmedi. Buna mukabil arada geçen sürede Türkiye büyümeye devam ettiği için bu kesimler gelir bölüşümü içindeki kayıplarını telafi edemediler. Olsa olsa reel gelir kayıplarını telafi ettiler ama gelir bölüşümü içindeki yerleri bozuldu. Bu durumda 1989'dan sonra izlenen politikalar, reel gelir kayıplarını telafi etmeye ancak yaradığına göre, bu çevrimden popülist diye bahsetmek ne derece mümkündür. Bence Türkiye'nin hiç bir döneminde, Demirel dahil olmak üzere, yani 65-71 arası, popülist bir politika izlenmemiştir. Yani Peron gibi böyle sendikaları teşvik etmek, onları devlet yönetimine adeta ortak etmek falan... popülizmden bence anlaşılması gereken şey budur. Yani ne yaptı? Zonguldak madenlerini kapamadı. Bu bence popülist olduğu için değil, bir IMF raid ya da Hunger raid, Tunus'ta, Mısır'da görüldüğü gibi, yani böyle bir şeyi göze alamadığı için yapılmadı bunlar. Demirel değil de, ANAP hükümeti o dönemde. Son nokta, Ömer'e bir sorum. Enflasyona karşı bir çare olarak bir toplumsal anlaşmadan sözetti. Bu toplumsal anlaşmanın uygulandığı ülkelerde gelir bölüşümünü bozucu etkiler yarattığını biliyoruz, yani ampirik olarak, geçmiş örneklerde. Böyle bir şey istemeyeceğini biliyorum veya tahmin ediyorum en azından. Böyle bir sosyal anlaşmanın veya toplumsal anlaşmanın parçası olarak bir eşel mobil oynak merdiven öngörülebilir mi? Burada enflasyon oranı, +büyüme oranını taban alan, yani minimum taban alan bir esas söz konusu olmalı mıdır? Yoksa kendisi diyelim ki teorik veya iktisadi nedenlerle ücretlinin endekslenmesinin bazı ülkelerde bazı iktisatçıların öne sürdüğü gibi bizzatı bir enflasyon faktörü olduğuna inanmakta mıdır? Teşekkür ederim.

Başkan - Efendim sayın Saflıgan'a teşekkür ediyorum. Şimdi söz sırası sayın Tarih Aslan'da...

Tahir Aslan - Ben sayın Ömer Gökay hocama bir soru yöneltmek istiyorum. Kendisi demin konuşmasında bir toplumsal uzlaşmadan bahsetti ve bunun Türkiye'yi çıkmazlarından kurtaracağını söyledi. Şimdi hepimizin isteği bu, hepimiz uzlaş-

rak sonuca varalım. Ama toplumun varolan kesimlerine baktığımız zaman, mesela Türkiye'de sanayici kesimi var, bu sanayi kesimi çok, kendine has bir yol izliyor. Mesela, bir deyim var Türkiye'de; geline demişler çık oyna, gelin de yok yerim dar oynayamam demiş, yer açmışlar geline, gelin de demiş ki, yenim dar, oynayamam. Şimdi hiçbir şekilde birşeylerden memnun olmuyor ve ne kadar olanak sağlanırsa sağlansın bir sonuca ulaşamıyor Türkiye'de. Çünkü baktığımızda; Türkiye'de ve dünyada işadamlarını, sanayicileri geliştirecek bir program uygulandı, bu ekonominin mantrist ekolde insanlar sanayicilere büyük teşvikler sağlaması için, onların elinde bir birikim sağlaması için ve bunu yatırıma dönüştürmesi için büyük olanaklar sağlandı ve bunun uygulamasını yapabilmek için Türkiye'de de bir iktidar oluşturuldu. O iktidar nasıl ki bir Amerika'da, İngiltere'de, Almanya'da olduysa, 24 Ocak kararlarını uygulayabilmek için Türkiye'de de bir militarist bir ekonomi oluşturuldu bunun tabanını, altyapısını oluşturmak için ve bir de bir askeri darbe yapıldı Türkiye'de. Bu şekilde Türkiye'de sanayileşmenin yolu açıldı ve bu ortamda dahi sanayici kendini kurtaramadı. Ondan sonra bugün sanayiciye bakıyoruz; sanayici, bütün bu olanaklara rağmen hala iyi bir duruma gelememiş diyor. Geçenlerde bir siyasi lider konuşma yaptı ve şunu dedi; Türkiye'de sanayicilerimiz, işadamları reklam giderleri kadar dahi vergi ödemiyor. Şimdi Türkiye'de en iyi parayı siz kazanacaksınız, ondan sonra vergi vermeyeceksiniz. Türkiye'de böyle bir sanayici var. Şimdi, başka bir kesime bakalım, çalışan kesime baktığımız zaman, çalışan kesime karşı yapılan, siyasetler uygulanan, alınan kararlara baktığımız zaman karşımıza bir popülizm lafı çıkıyor. Sen popülist misin, napıyorsun türünden şeyler çıkıyor. Burada ben Ömer Gökay hocamdan önce popülizmin bir tanımını istiyorum. Popülizmin bir tanımına ihtiyacımız var, çünkü Türkiye'de insanlar, çalışanlar yeterince ödün vermiş durumdadır. Yani her kesim çalışanlardan ödün alıyor Türkiye'de. Şimdi Türkiye popülist anlamda insanları suçlayarak, onlardan daha bir ödün almak, onların refahını artırmak için ortaya konacak kararları engellemek, bu popülizm olmasa gerek. İlk önce popülizmin bir tanımını yapmak gerekiyor. Çünkü ben şunu belirteyim ilkönce; ben sabahleyin bir bankaya gittim ve işe başvurdum. Bankada bana denilen şey, haftada 5 gün, full time ve ödenecek ücret 1 milyon lira. Şimdi orada çalışan kişiler var, üniversite mezunu gençler var, orada çalışıyorlar, muhasebecilik yapıyorlar. Bunların aldıkları ücret ise 1 milyon 200 bin lira. Şimdi Türkiye'de bu kesime de, daha fazla bunlardan ödün alamayız. Ödün toplayamıyoruz. Sonra devleti de her nedense bu popülist politika suçlamalardan dolayı biz devleti de işletemiyoruz. Çünkü Türkiye'de şu anda devlet sistemini işleten şey rüşvet ve usulsüzlükler. Devleti işletemediğimiz için de vergi toplayamıyoruz, gerekli

kararları alıp uygulayamıyoruz. Şimdi Türkiye'de ortam bu ve bu ortamda biz toplumsal uzlaşmayı sağlayacak, sosyal grupların, sınıfların uzlaşmasını sağlayacak bir formül nasıl bulacağız? Ben teşekkür ediyorum.

Başkan - Efendim, sayın Aslan'a teşekkür ediyoruz. Söz sırası sayın Önder Kutman'da.

Önder Kutman - Sayın hocalarım sevgili arkadaşlarım. Ben KİT'lerin özelleştirilmesiyle ilgili bir soru yöneltmek istiyorum. Türkiye'de herkesin ağzında bir KİT'lerin özelleştirilmesi lafı var, ben bunun maliyet hesabının yapılması gerekli olduğuna inanıyorum. Ve blok olarak özelleştirme yerine acaba % 51'inin devlette olacağı bir özelleştirme modeli düşünülemez mi sorusunu yöneltmek istiyorum. Bugünkü enflasyon ağırlıklı olarak maliyet enflasyonudur. KİT'lerle ilgili iki maliyet ortaya çıkmakta. Birincisi özelleşmeden dolayı kontrol-den çıkacak bir enflasyon, çünkü, özele geçtiği anda fırlayacak ve kontrol altında tutulamayacak bir fiyat artışı olacağına inanıyorum. İkinci özelleştirme yapmadan bütçe açığına katlanmak; tabii ki KİT'ler için yeni bir teknolojiye ihtiyaç olacaktır. Bunun için gerekli parayı % 49'luk satıştan acaba karşılayamaz mıyız? Bu sayede özele geçtiğinde kontrolden çıkacak olan fiyatlar kontrol altında tutulamaz mı? Ve ayrıca işsizliğe de sebep olunmamış olunacağını düşünüyorum. Bu yukarıda saydığım iki maliyetten acaba hangisi daha az olacaktır? Ayrıca bunun cevabı özelleştirme ise, bu kadar büyük politik baskıyı hangi politikacı üzerine almak isteyecektir?

Ayrıca şahsen bir örnek vermek gerekirse, Erdemir'in Fransızlara satılmasının enflasyonu aşağıya çekecek bir etkisinin olacağına inanmıyorum. Teşekkür ederim.

Başkan - Efendim, şimdi soru sormak isteyen konuklarımızdan birisi sayın Tayfun Sever, DISK Maden-İş Basın Yayın Dairesi'nden, yazılı olarak yöneltmiş. Soru şu; Enflasyon düşürücü politikalar saptanmasında ve bu hedefle önerilecek stratejilerde IMF ve Dünya Bankası borçlanmalarının ekonomik ve dolayısıyla siyasal yönelimimize, rotamıza yapmakta olduğu baskının bir etmen olup olmadığı, eğer hal böyleyse borçlandırarak ayakta kalabilen Batı ekonomileri karşısında onlara rağmen daha kişilikli, daha ulusal bir anti-enflasyonist politika izleme şansımızın hala, herşeye rağmen olup olmadığını irderseniz sevinirim, diyor, sayın panelistlere aktarıyorum.

Efendim şimdi, önce yazdırmamış olmakla birlikte, daha sonra söz almak isteyen iki sayın konuğumuz var. Bunlardan biri sayın İhsan Kaptanoğlu, buyrunuz efendim.

İhsan Kaptanoğlu - Efendim, sayın panelistler konuşmalarında genellikle enflasyon sebebi olarak kamu borçlanma konusunu ortaya koydu-

lar. Evet, tabiatıyla iç ve dış kamu borçlanmaları, bunun yanında daha bir takım nedenler enflasyonu yaratıyor. Ben, enflasyon ve yeniden değerlendirme, kıymet artışı ilişkisi üzerinde bir kaç dakika durmak istiyorum. Efendim, şimdi enflasyon yıl sonunda % 70 dendi. Sanayi ve holdingler, ona bağlı kuruluşlar bir yeniden değerlendirme yapıyorlar. Ne oluyor değerlendirme? % 70 enflasyonsa, ona göre, kendilerine göre bir değerlendirme; 100 milyar sermayesi olan bir kuruluş, bunu 170 milyara veya istediği bir miktara çıkarıyor. Çıkardıktan sonra ne oluyor? Sermaye tezcidine gidiyor. Sermaye tezcidine gidince ilan ediyor, hissedarlar parasını yatırıp tekrar şey yapıyorlar. Şimdi ne oluyor bu yeniden değerlendirme sonucu? Sanayinin mevcut tesislerinin kıymeti artıyor, kıymeti artınca amortismanlar artıyor, maliyet yükseliyor. Bunun akabinde ne oluyor? Enflasyon artıyor. Yani enflasyonla yeniden değerlendirme, kıymet artışı, sermaye tezcidi birbirinin peşini bırakmadan, bir fasit daire üzerinde devamlı yürümekte. Bu faktöre bağlı enflasyonu ortadan kaldırmak için bu iki kardeş fasit daire üzerinde devamlı birbirini takip etmekten kurtarmak lazım kanaatındayım. Şimdi efendim, bu tabiatıyla, sanayi kesiminin enflasyondan doğacak bir avantajıdır. Şimdi enflasyondan bir avandaj da başka bir yerde vardır. Bir enflasyon zammı vardır hükümetlerde. Bu yüksek dereceli maaşlara % 25, diğerlerine de % 30 olmak üzere. Hatta sabahki gelmiş bulunan eski başbakan sayın Mesut Yılmaz, bir defa izah ederken televizyonda, en düşük enflasyon zammını milletvekillerine verdik, % 25 ile, dedi; peki ya % 25 ile, milletvekili şu anda ne alıyor, farzıma hal 30 milyon alıyorsa, bir yıldan 15 milyon da enflasyon zammı alıyor. Veyahutta bir memur, yüksek dereceden bir memur, müsteşar vs., 20 milyon alıyorsa, yılda 10 milyon alıyor. Peki 1.5 milyon maaş alan kimse % 30 yüksek dereceden, yüksek yüzdede enflasyon zammı alıyor, ne alıyor 450 bin lira alıyor. Kaç mislidir 10 veya 15 milyonun? Bunun ismi enflasyon zammıdır, yani pahalılık zammıdır. Pahalılık zammında herkes pahalılık zammını aynı miktar alması lazım. Eskiden olduğu gibi. Eskiden bir yakıt zammı verilerdi memurlara, bu yakıt zammı 300 mü neyse, hatırımda tam miktarı yok, her memur aynısını alırdı. Şimdi herkes yumurtayı vs. aynı fiyata alacaktır. Bu kesimde tabiatıyla enflasyonun devamını istemektedir. Şimdi bir konu da devlet kamu kesimindeki israftan, kamu kesiminde 36 yıl çalışmış ve bunun 15 yılını bizzat denetimde görev yapmış bir kimse olarak ifade edeceğim, israf... bilhassa bu hükümet değişimlerinde oluyor veya yeni tayinlerde oluyor. Şimdi gelince bir umum müdür veyahutta başka bir yetkili, hemen ya odaları değiştiriyor ya arabaları, nakil vasıtalarını değiştiriyor vs. falan filan, bir yarış, model yarışına giriyorlar. Mesela Mercedes, seninki 92 model, benimki 93 model olacak veyahut bilmem ne falan. Efendim, bunlar büyük yekün teşkil ediyor.

Bu israfın önlenmesine devletin en yüksek kademelerinden aşağı doğru inen yetkililer, diğer çalışanlara hüsnü misal olması lazım. Ben bir şirketin denetimini yaparken, ziyan etmiş, milyarlarca ziyan; yeni bir genel müdür tayin edilmiş, genel müdür geldiği zaman ilk işi bütün arabaları, taşıtları değiştirmek. Bunu genel kurul toplantısında sordum; niye bu kadar ziyan var, paranız yok, sermayeniz yok falan. Efendim işte personelin moralini yükseltmek için dedi, verdiği cevap bize bu. Bu israfın önlenmesi; bizim atasözümüz vardır, Ayağını yorganına göre uzat; Almanya'da da vardır. İkinci Dünya Harbi'nden sonra Almanya nasıl kalkınmıştır ekonomik konuda; israfı önlemek, tasarrufa geçmek suretiyle kalkınmıştır. Ben sayın panelistlerden bu enflasyon ve yeniden değerlendirme hususundaki görüşlerini rica ediyorum. Saygılar sunarım.

Başkan - Efendim şimdi sayın konuşmacılardan son sözü isteyen sayın Turgut Arı.

Turgut Arı - Değerli hocalarımız ve uzmanlardan bütün gün boyunca edindiğimiz bilgileri bir uygulamacı olarak basitleştirmeye çalışacağım. Hayatım boyunca, özellikle yedeksubay öğretmenlik yaptığım dönemde ilk karşılaştığım ilköğretim müdürü kursa katılmadığım için bana şunu söyledi; eğer çocuklarına sevgi ve sabır gösterebiliyorsan, bu iki kelime ile başarılı olursun. Gerçekten de eğitimin temel kaynağı ciltler dolusu kitaplar, saatler dolusu konferanslara rağmen bu iki kelimede toplanır. Sevgi ve sabır. Şu halde ekonominin her şeyini etkileyen, bu günkü konumuz olan enflasyonun çözümü var mıdır? yok mudur? Eğer ağacın dalları ve yaprakları ile uğraşırsak, gövdesini göremezsek, özellikle toprak altındaki ortamını seçemezsek, değerlendiremezsek, biz daha çok yıllar enflasyonun sakızıyla uğraşır dururuz. Türkiye'de ben daima enflasyonu bütçeyle bağıntılı buluyorum ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinde iki tane bütçe anlayışı buluyorum. Biri 1950 öncesi bütçe anlayışı, biri 1950 sonrası bütçe anlayışı. 1950 öncesi bütçesinde bütçe açığı yoktur, denk bütçe kavramı hakimdi ve kimse enflasyondan söz etmiyordu. Enflasyon denilen bir şey milim oynadığı zaman yaygara koparmaya sebep oluyordu. Şimdi yüzde yüzler civarında oynadığı zaman, hepimiz alıştık, herhalde yüzde yüzleri aşarsa, ona da alışacağız bazı ülkelerde olduğu gibi. Bir değerli hocamız, bu açıkların % 40'ının KİT'lerden oluştuğunu söyledi. Ne gariptir ki 1950'den sonra gelen her siyasal iktidar, KİT'lerin etkilediğini söylüyor ama KİT'lerden elini çekmiyor. Hepimiz KİT'lerin en büyük sorununun personel gideri ve personelin işe değişik etkenler olduğunu tanıyoruz, biliyoruz. Çok yakın yıllarda Cumhuriyet Caddesi'ndeki Türk Hava Yolları Genel Müdürlüğü'nün önünde birkaç gün içinde 2.500 işçi işe alınmıştı. Tabii bu alt seviyede alınan. Her siyasal iktidar değişiminde de üst kadrolar değişir ve bunların çoğu buna benzer

KİT'lerdeki bilgileri, uzmanlıkları dışındaki işler. Sırf siyasal amaçlarla. Mademki siyasal iktidarlara muhalefetteyken bu sakızı çiğniyorlar da, iktidara geldikleri zaman niye yapmıyorlar? Şu halde bunları yaptracak olan biz halkız. Özellikle yeni gençlik kesimidir. Önce bu etken kaldırılmalı ve % 40 enflasyon oradan rahatlamalıdır.

Bütçeyle ilgili yine bu salonlarda birkaç ilginç örnek duydum. Bizzat yetkililerinden; Türkiye'deki bütçenin nasıl düzenlendiğinin çok güzel bir örneği. Ne gariptir ki ben devlet hizmetine yeni başladığımda da, bütçeyle ilgili saymanlık müdürlüğünde çalışmıştım. Onun getirdiği bir ilgiyle, bu salonlarda bir yetkili şunu söyledi. İki küçük örnek le sizi bilinçlendirmek isterim. 50 milyonluk birkaç yıl önceki, 50 milyonluk bir paraya ihtiyacımız vardı bir ek yatırım için, 50 milyon istesek vermeyeceklerdi. 350 milyon istedik, 100 de istesek vermeyeceklerdi, 150 isteseydik belki verir belki vermezlerdi, onun için 350 milyon istedik sonra pazarlığa giriştik, tam yarı rakam olan 175 de anlaştık. 50 kendi ihtiyaçları olduğuna göre 125 bir savurganlıktır. Yine bir yetkili, yılbaşında bir ek memura ihtiyacımız vardı. 1 tane istesek vermeyeceklerdi, 2 de istesek verme ihtimalleri zayıftı, 5 istedik, pazarlıktan ve temaslara 3 memur kopardık. Bakın burada da bir savurganlık var. Dikkat edin zaten devlet bütçesinin yapılışında bakanlıklar arasında bir nevi pazarlıktır. Önce yeni yıl bütçesi için bir takım şeyler istenir, tahmin edemeyeceğiniz kadar yüksek rakamlar gelir, o rakamlar kırılır, değişik şekillerde ve karşılıklı ilişkilerle, genellemlerle kırılır kırılır kırılır, bir yerde tikanır, oturur maliye bakanlığı bütçe yetkilileri onu kendilerine göre kırpar bir yere getirirler. Evvela Türkiye'de bütçe savurganlığını bir yenmek lazım. Ve son olarak bunu daha da basitleştirmek isterim. Devlet, hepimiz onun bir bireyiyiz. Geçen yıl ki bütçe rakamları kavramında örnekler vermeye çalışacağım. 150 trilyon geliri var devletin, 250 trilyon gideri. Bu 100 trilyon açığı kapatmanın en belli başlı yolu borçlanma ve diğer yollardır tabii. Acaba bir işletmenin yıllık geliri 150 milyar olursa, gideri de 250 milyar olursa o işletme yakında iflas etmez mi? Acaba bir ailenin yıllık geliri 150 milyon olur da gideri 250 milyon olursa, o ailenin çevre esnafına karşı itibarı ne olur ve o açığı nasıl kapatır? Acaba bir bireyin yıllık geliri 15 milyon olurda, -demin örnek veren arkadaşın rakamı doğrutusunda söylüyorum- 25 milyon harcarsa, nereden harcar? Bir yıl eğer buysa, gelecek yıllar nereden sağlanır, bunu düşünemiyorsak daha enflasyon için çok sakız çiğneyeceğiz. Saygılar sunarım.

Başkan - Efendim sayın Arı'ya da teşekkür ediyorum. Panelimizin başında söylemiş olduğum gibi sayın panelistlerimize beşer dakikalık bir yanıt ve ekstra görüş bildirme süresi tanıyorum. Ve bu sefer sayın Ercan Uygur ile başlıyoruz. Buyrun sayın Ercan Uygur.

Ercan Uygur - Teşekkür ederim sayın başkan. Bana yöneltilen soruları kısaca cevaplıyayım. Öncelikle sayın Gülten Kazgan'ın paranın dolanım hızının artışına ilişkin söylediklerine katıldığımı söyleyeyim, kendisini destekliyorum. Söylediklerini şöyle değişik bir biçimde de ifade etmek mümkün. Eğer, dolarlaşma, bonolaşma, burada kullandığım bir ifade idi, vadelerin kısalması, yani dolanım hızının artması gibi faktörleri dikkate almadan, sadece PSBR'ı düşürerek enflasyonu düşürürüz gibi bir sonuca ulaşmak bazı şeyleri eksik bırakmak anlamına gelebilir. Yani, başka bir şekilde ifade edecek olursak PSBR ile enflasyon oranı arasında birer bir ilişki olmayabilir. Ve genellikle de bu ilişki ekonominin diğer değişkenlerinin seyrine göre değişmektedir. Bahsettiğimiz gibi dolarlaşma, bonolaşma, vadelerin kısalması, enflasyon beklentilerinin yükselmesi gibi. Ve kendisine katılıyorum. İzzet Aydın Bey'in sorularına geleyim. Şöyle dedi; ani enflasyon, tedrici enflasyon ne demek, bunların süresi nedir? Sayın hocama katılıyorum, biz burada her şeyi açıklamadan, açıklayamadan belki geçiriyoruz ama sürenin darlığını da dikkate almamız lazım. Zaten biliyorsunuz süremi bir hayli aştım. Benim anladığım şudur; tedrici anti-enflasyonist politikada belli süreler için, 1 yıl, 2 yıl, 3 yıl için belli hedefler koyup ve enflasyonu sıfırlamak anlamında değil, enflasyonu yavaş yavaş düşürmek amacıyla belli hedefler koyup, o hedeflere ulaşmayı amaçlamaktır tedrici. Şok anti-enflasyonist politikada ise her şeyi belli bir zaman süresine de bırakmadan, hemen uygulamaya koymaktır. Şimdi burada da hala muğlak şeyler olabilir ama, biz iktisatçılar biliyorsunuz böyle muğlak şeyler kullanılır ki, kısa dönem deriz, nedir kısa dönem, kaç aydır? bunu hiç bir zaman cevaplayamayız. Ama işte kısa dönem kısa dönemdir, orta dönem, uzun dönem, bunlar hep bazı muğlak şeylerdir, burada da var belki bu muğlaklık ama en belirgin ayırtedici şey şok ve tedrici önlemler arasında, tedricide belli süreler için enflasyonu yavaş yavaş düşürmek bakımından belli hedefler koymak, yani kamu açığını bir sene sonra reel olarak 2 puan düşüreceğim, bu enflasyonu 5 puan düşürmek anlamına gelecektir gibi belli süreler için enflasyonu kısa sürede sıfırlamayı hedeflemeyen tedbirler paketi olarak düşünebiliriz. Şimdi bunun sonu yok tabii. Ani dediğiniz şeyi 3 yıl diyorsanız, ani olmayanı 30 yıl mı diyeceğiz... bunlarda hep belli muğlaklıklar vardır, iktisatta maalesef var.

Şimdi bir iki noktayı daha belirtmek istiyorum, buradaki konuşmalardan anladım ve eksik bıraktığımı düşünerek söylemek istiyorum; 1980 sonrasında ücretli kesim gerçekten reel olarak kaybetmiştir ve şu anda da ücretli kesime istikrar programı denildiğinde, yine ücretler reel olarak gerileyecektir türü bir mesajdır. Bu böyle algılanmaktadır ve onun için ücretli kesimin temsilcisi olan kuruluşlar, istikrar programı denilince reel ücretlerin gerilemesi gibi bir mesaj aldıklarından bu tür

programlara sempatik bakmamaktadırlar. Halbuki burada belirtildi, bir anlaşma çerçevesinde ücretli kesimin fiyatı ödemesi gerekemeyebilir, gerekmez diye düşünüyoruz; özellikle belirtildi faiz ve rant kesiminin, 80 sonrasında, gelir içindeki payı çok yükselmiştir, bir miktar onlardan pay geri almak şeklinde istenebilir. Fakat bir şey daha söylemek istiyorum. Türkiye'de istikrar programlarına karşı bir çekingenliğin nedeni de şudur; 1958'de bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur, 1960'da bir askeri darbe vardır. 1970'de bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur, 71'de bir askeri darbe vardır. 1980'de bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur ve 9 ay sonra yine bir askeri darbe vardır. Bu nedenle de, eminim, politikacıların belli bir çekingenliği vardır, özellikle bu politikacılar şu anda yine iktidarda iseler. Bunu da belirtmemiz lazımdır.

Konuşmacılardan edindiğim bir başka izlenim de şudur; şu anda ve zaten birçok çalışmada da gösterildiği gibi Türkiye'de devlet hemen hemen tüm kurumlarıyla etkin işleyemeyen bir vaziyettedir. Ve özelleştirme gibi bir işlem bence Türkiye'deki devletin yapılanması konusunda, konuya dar bir çerçeveden bakmak olmaktadır. Yani bence tedrici bir istikrar programı ile birlikte Türkiye'de tedrici olarak devletin de etkin çalışmasını sağlayabilecek bir yeniden yapılanma programı gelmesi gerekir. Bunu öğleden önce sayın Başbakan idari reform olarak ifade etmiştir. Demek ki bilincindedirler, yani şu anda hükümet edenler de devletin etkin olarak işlemediğini, devletin bir çok kurumuna karşı kaynakların etkin kullanılması bakımından doğru işlemeyen şeyler olduğunu farkındadırlar ve bu da herhalde bir istikrar paketiyle birlikte düşünülməsi kaçınılmaz olan bir unsurdur. Tekrar teşekkür ediyorum.

Başkan - Efendim sayın Uygur'a teşekkür ederiz. Şimdi söz sırası sayın Süleyman Özmucur'da. Buyrun sayın Özmucur.

Süleyman Özmucur - Teşekkürler sayın başkan. Önce şunu belirtmek istiyorum; burada biz enflasyon ve gene konuşmacıların belirttiği, büyüme, gelir dağılımı, dış ticaret dengesinin kurulması gibi amaçların tamamını birden belirli aralıklarla hedeflenir her hükümet tarafından ve bu amaçlara ulaşmak için de karma politikalar uygulanır. Yani sadece vergi politikası, sadece para politikası, ve 80'lerin dünyadaki bir yanıışı sadece para politikasına ağırlık verilmesi olmuştur belki, hepsinin birlikte karma olarak kullanılması, ağırlıkları yine değişebilir, kullanılması gereklidir. Yani bir tanesinin üzerine yüklenmek biraz yanlış olur. Şu anda dünyadaki en önemli sorun olarak işsizlik görülmektedir. Yani bütün gelişmiş ülkelerde olsun, az gelişmiş ülkelerde olsun teknolojik değişme sonucunda bugün bütün ülkelerin en önemli birinci sorun olarak gördüğü, işsizliktir. Bizim bunu da enflasyonla mücadele konusunda gözden uzak

tutmamamız gerektiği kanısındayım. Bu enflasyon kaynak dağılımını bozmak ya da etkilemek amacıyla kullanılmış mıdır? Evet, çok açık olarak 80'lerde etkin bir politikaydı. Maliyetlerin, en önemli unsurlardan birisi ücretti, ücreti düşük tutarak dış rekabeti artırma yoluna gidildi. Bu belirgin bir politikaydı. Ama şu an için ücretin payı biraz düştü, yerine faiz geldi, faizin 500 büyük firma içindeki payı ve katma değer içindeki payı % 30'larda falandır. Bu bölüşümde ise, doğrudur reel ücret düşüşleri fazla olmuştur ama, 85 ile 92 arasına baktığınız zaman çok büyük düşme görülmemekle birlikte, verimlilik çok arttığından paydaki düşme daha fazla olmuştur. Yani reel ücret düşüşü o kadar önemli değildir, ama verimlilik arttığı için ücretin toplam katma değer içindeki payı düşmüştür. Bugün için 25 civarında tahmini bir rakam söyleyebiliriz. Bu ne şekilde oluyor, yine soruldu, tabii ki benim başta dediğim, hani bir talebe bağlı fiyat oluşumu, sanayi kesiminde ise maliyete bağlı. Burada maliyet üzerine bir ...

.... durumdaki belirsizlik, yani beklentiyi oluştururken, o fiyatı oluştururken, o maliyet rakamı olarak ne konacaktır. Onu tabii yüksek olarak koyma eğilimi ve sonra yine anlattığım gibi çıktı meselesinde bu ilişkilerin çok sık olması -yani bunlardan bir tanesinde artırdığınız zaman bütün ekonomiye etki edecek şekilde, 10 sene önce bu kadar değildi- bu pay dağılımında ise ben diğer gelirler diyorum, nedeni içinde kar, faiz, müteşebbis geliri de var ve kamu da var orada. Yani biz şimdi tarımın payı 18 dediğimiz zaman, bu tarımın aldığı toplam pay. Ücretin payı dediğimiz zaman bu 20-25 ise bu bütün ekonomideki ücretlerin aldığı pay. Geriye kalan içinde ise kar var, faiz var, müteşebbis var, sokaktaki adam var ve devletin de var. Şimdi bu bölüşüm içinde kim karlı çıkıyor, bu taraf çıkıyor. Ama 500 büyük firmaya bakarak, net katma değer dağılımına baktığınız zaman, karın payı o kadar fazla değil, faizin ve diğer gelirlerin payında bir artış gözlenmiştir. Şimdi bu transfer meselesinde sistem bunu, yani iktisat, makro kitaplarınızda baktığınız zaman hemen ortaya çıkabilir. Kar, biz ne olarak ifade edebiliriz, Nail'in sorusuna, bir defa dış ihracat - ithalat arttığı zaman, kamu açığı arttığı zaman, sermaye sahibi olanların tüketimi arttığı zaman ve yatırım arttığı zaman kar artar. Biz ne görmüşüzdür 80'lerin sonunda, yatırımların payı düşmüştür Milli hasıla içinde, fakat sermaye geliri elde edenlerin tüketimi artmıştır. Kamu açığı pay olarak artmıştır ve ihracat-ithalat toplam olarak artmıştır. Bunlardan dolayı bu 3. kesimin, diğer gelirler dediğimiz kısımdaki artış fazla olmuştur. 500 büyük firmaya baktığımızda şöyle bir şey gözliyoruz; kâr oranlarını, kâr / özsermaye oranı, aşağı yukarı özel kesimde 1990 yılında % 37; bunu bir önceki yılın özsermayesi ile yaptığınız zaman % 70 bir enflasyonu düşürürseniz % 50-60 gibi birşey çıkacak. Bu bile mevduat faizinin altında kalıyor. Yani hangi yıla

bakarsanız bakın, ister varlıklara oranına bakın, ister satışlara oranına bakın, ister tabii asıl özsermayeye bakmak lazım bence, o oran -işte borçlanma oluyor, firmaların sermayelerinin yetersiz olması nedeniyle- borçlanma yoluyla, onun getirdiği faiz yükü, o kendini götürüyor. Bölüşüm içinde bence o diğer gelirler içinde kamunun aldığı kısım fazla, faiz geliri elde edenlerin aldığı fazla gibi geliyor, kârlar ve müteşebbis gelirine rağmen, tam tabii onun ayırımını bilemiyorum, sadece bir tahmin.

Benim söyleyeceklerim bu kadar. Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederiz sayın Özmucur.
Şimdi söz sırası sayın Memduh Hacıoğlu'nda. Buyrun Hacıoğlu...

Memduh Hacıoğlu - Teşekkür ederim sayın başkan. Ben efendim müsaade ederseniz özel sektör imalat sanayiinin durumunu açıklamak istiyorum. Çünkü burada suallerde bize karşı biraz belki biraz da aramızdaki diyalogun olmamasından dolayı, bilinmeyen taraflar var. Özel sektör imalat sanayi en yüksek karlılığını 1980 yılından önceki dönemlerde yapmıştır. Yani 70'li yıllarda. Bir malı üretseniz de üretmeseniz de, satarsanız da satmasanız da para kazanırdınız o dönemde. Bunun temel nedenleri de özellikle, paranın reel maliyeti enflasyonun çok altındaydı sanayici için, çok rahat bir şekilde stok yapabiliyordunuz, bir, aşırı bir talep vardı iç pazarda, bunun yanında bütün imalat sanayinin ürettiği mallar yüksek gümrük duvarlarıyla korunmakta idi. Şimdi böyle olumlu bir ortamı imalat sanayi yıktırıp da 1980 yılında, ihtilal yaptırıp da 90'lı yılları böyle bir askeri idare ile getirdiği savını hiçbir şekilde ben kabul etmek istemiyorum. Yani bunun müsebbipleri her halde başka yerde aranması gerekli. Şimdi tabii 80 sonrasında ki imalat sanayiine bir bakalım. Ülke ekonomisinde belli performanslar var. Bu performanslarda acaba rüştünü ispat etmiş kimler var, bir görelim bakalım. Takriben 80 yılında 1 milyar dolar civarında ihracat yapabilen özel sektör imalat sanayi, bugün 92 yılında 13 milyar doları geçmiş bir ihracatı var. Bunu ne ile yapmıştır, baktığınızda bu kırk, dışa dönük olmayan, ithal ikamesi olan ve 80'li yıllardan önce yapılmış sinai yatırımlarla yapmıştır. Demek ki bu transformasyonu imalat sanayi yapmıştır kendine göre. Hakikaten bakınız 80'li yıllardaki teşvik furusına bir göz atalım; burada gerçek anlamda imalat yapan özel sektör imalat sanayisinin ne reel fiktif ihracatta, ne de fiktif yatırımlar konusunda bir adı çıkmamıştır. Yani yılların sanayicisi yine üretime sanayici olarak devam etmiştir. Ama bu döneme damgasını vuran bir işadımı kimliği vardır. Şimdi bu işadımı kimliği ile sanayici kimliğini burada ayırmakta yarar var inancındayım. Sanayici inanın saftır, sanayi esnek değildir, sanayici önce kendi müessesesini düşünmektedir ve üretim birinci aşkıdır. Biraz da şunu söyleyeceğim, sanayici biraz enayidir. Ama işadımı, özellikle

80'li yıllarda hakikaten yetişen işadamları son derece akıllı, son derece esnek ve devletin bahsettiği her imkanı sonuna kadar kullanabilen çok kabiliyetli bir kitle ortaya çıktı. Ve bu kitle özellikle 1988 Ekim ayından itibaren de ülke ekonomisini esir almıştır. Ben konuşmamın başında söyledim. 1988 Ekimini bir hatırlatayım isterseniz, ne olmuştu? 1988 Ekiminde Türk Lirasına olan faizlerde çok aşırı bir artış sağlanmış ve döviz fiyatları aşırı bir şekilde aşağı indirilmiştir. Bu körfez krizine kadar, bu trendde devam etmiştir ve körfez krizi çıkıncaya kadar genelde döviz fiyatlarındaki artış enflasyonun yarısı kadar oranlarda kalmıştır. Ve reel faizlerde aşağı yukarı enflasyonun birkaç puan üzerinde gerçekleşmişti. Yani kısa bir şekilde döviz üzerinden getiri takriben % 30-40-50'lere çıkan, zamanla oynanan bir getiri imkanı sağlanmıştı. Şimdi bu getiriden faydayı sağlayan imalat kesimi değil idi. İmalat kesiminin burada bir sıkıntısı daha doğmuştur. Döviz fiyatlarını siz enflasyonun 30 puan altında tutarsanız ithalat ile imalat sanayini bir rekabete karşı karşıya bırakmış olursunuz. Aynı dönemde, hatırlatırım tekrar ithal edilen gümüş mallarında da önemli oranda düşüşler sağlanmıştı. Bugün bakalım, bugün imalat sanayi için reel paranın reel maliyeti % 40'lardan aşağı değildir. Bugün % 40 reel maliyetle para alacak, işletmesini idame ettirecek ve dış rekabete karşı ithal mallarına karşı ayakta durabilecek bir sanayiden bahsediyoruz. Zannediyorum bu koşullar çok içaçıcı değil. Ama öte yandan tekrar ediyorum, o akıllı ve esnek işadamları tavrının, tanımının içine giren iş dünyasının da bir avantajına bakalım. Bu özellikle kamunun yüksek borçlanma ihtiyacı hergün arttıkça, o artışın neticesinde reel faizler gün be gün arttıkça, o reel faiz yükü de ülkenin bütçesinde ve GSMH'da büyük payı aldıkça o neticeden dolayı birileri faydalanacak. Ve o faydalanan kesim de, tekrar ediyorum, rant kesimidir. Tekrar ediyorum bu rant kesimi ülkenin genel tabanına geniş şekilde yayılmış bir ufak tasarrufların faydalandığı bir kesim değildir. Tasarrufların büyük bir bölümü toplumun en üst seviyesindeki gelir diliminin elindedir. Ve bu dilim şu anda bu rant kesimi ile bu ekonomiyi esir etmiştir. 1988 Ekim ayından itibaren. Bugünkü hükümet geçen sene Ocak, Şubat aylarında bu esareten kurtulmaya çalışmıştır. Fakat hızlı bir döviz rezervindeki eriyiştikten dolayı onlar da havlu atmışlardır. Ve bugün yine o 88 Ekim kararlarının devamını görmekteyiz. MB Türk lirasının istikrarı der, ben o birinci görev olarak bunu kabul ederim der ve bu görev sonucunda da hakikaten toplumun bir mutlu azınlığına çok iyi bir servis yapar. Ama öte yandan bugün imalat sanayi, 80'li yılların öncesindeki teknolojisi ile 1 milyar dolardan 13-14 milyar dolara getirdiği ihracatın artık teklemeye başladığı bir döneme girmektedir. Yeni teknolojik yatırımlara ihtiyacı vardır. Yeni verimlilik artışını sağlayacak yatırımlara ihtiyacı vardır. Ve dışa dönük üretime yapılacak yatırımlara ihtiyacı

vardır. Bunlar için kendisi öz kaynak bulamamaktadır. Çünkü hiç kimse sanayiye, bugünkü koşullar altında, rantın bu kadar büyük getirisi altında, herhalde sanayiye para yatıracak bir müteşebbisi bulmak güç. Tasarruf kesiminin de böyle bir meylini çekmek de çok güç. Bu olumsuz koşullar imalat sanayisi açısından ne getiriyor diye sorarsanız, ben şunu söyleyeyim; sayın Özmucur da açıkladı, 91 rakamlarında 500 büyük firmanın yaratılan katma değerdeki payları şu şekildedir; ücretler yaratılan katma değerden % 54 civarında pay almaktadır, faizler % 26-27 civarındadır ve kar olarak da takriben % 12 civarında bir pay kalmaktadır. Reel olarak bu 92 yılında imalat sanayindeki karlılık, enflasyonu aşağı çektiğinizde eksi 26'dır. Yani enflasyonun 26 puan altında bir karlılıkla çalışmıştır. Böyle bir ortamda o sanayinin ne kendi kendini oto finansmana gücü vardır, ne de yeni yatırımlara gücü vardır. Bilakis artan bilançolarındaki borç miktarıdır, borç yüküdür. Bu borç yükü zaten devletle birlikte gittiği takdirde paranın fiyatını da yukarı çekmektedir. Bu kısır döngü içinde, bu işte sanayici bugün artık üretimden karlılığı düşünmemektedir. Sanayicinin bir kısmı artık elindeki kendi işletme sermayesini, şirketin dışına çekip, repo vs. gibi kanallarla en az vergilendireceği şekilde, onu değerlendirmekte, öte yandan şirketin karlılığı düştüğü için de ücretli kesime, özellikle sendikal kesime, kardeşim ne istiyorsun, işte canımı alacak, ben düşük karlarla ben bu kadar verebilirim diyorum. İhracatta ancak özel bir getirisi varsa devam ediyor. Nitekim, sadece bugün Eximbank olsun, döviz kredilerindeki düşük maliyetler dolayısıyla ihracatta bir artış görülmektedir, ama onun dışında, reel anlamda kalıcı bir artıştan söz etmenin imkanı olmadığı bir ortamdır.

Ben kısa bir şekilde bunu ifade etmek istedim. İleriye dönük olarak da şunu söylüyorum; imalat sanayi sanayiciye sahip çıkmak anlamında demiyorum, ama bu ülkenin batılılaşması ancak imalat sanayinin gerçek anlamda büyümesiyle ve dışa dönük büyümesiyle gerçekleşecektir. Ancak bu şekilde diğer verimli hizmet sektörleri de gelişecektir. Bunu yapmadığımız takdirde özel sektör imalat sanayine özellikle dışa dönük büyümesini sağlayamadığımız takdirde önümüzdeki günlerde bu deniz bitecektir. Önümüzdeki günlerdeki ekonomik buhran ne 70'li ne 80'li yıllardaki buhran olacaktır. Çok daha ağır bir buhranla karşı karşıya kalacağız korkusundayım. Teşekkür ederim.

Başkan - Sayın Memduh Hacıoğlu'na çok teşekkür ediyoruz. Şimdi söz sırası sayın Ömer Gökay'da, buyrun sayın hocam.

Ömer Gökay - Teşekkür ederim başkanım. Ben Nail ve Tahir Aslan'ın bana sorduğu sorularla başlamak istiyorum. Akıldaki sosyal anlaşma daha çok hedefler bazındaydı. Hedefler bazında anlaşamadığımız müddetçe enflasyonu ciddi olaraktan anti-enflasyonist politikalar güdebileceği-

miz kanısında değilim, özellikle sosyal anlaşmanın birinci şartı olarak bu hedefler konusunda anlaşmamız gerektiği kanısındaayım. Nail bu fırsatı verdi, yanlış anlamama neden belki o olabiliirdi. Benim düşündüğüm bir sosyal anlaşma içinde bugünkü işçi ücretleri payını ve karların artırılması yatıyor. Çünkü Süleyman arkadaşımız da gösterdi, Türk ekonomisindeki ciddi sorun MG'in içindeki ücret ve karların payının azalmasından, faiz ve rantın yükselmesinden kaynaklanıyor. Ve böyle bir sosyal anlaşmaya gittiğimiz zaman temel hedefimizin de, işçi ücretlerinin enflasyon + büyüme diyebiliriz, enflasyon + verim diyebiliriz, hatta ben biraz daha ileri giderek enflasyon + ilerki yıllarda edilecek karlardan işçiye pay aktarılması olarak düşünebilirim. Bu sosyal anlaşmanın daha dinamik olarak düşünülmesi lazım ama temel kastettiğim hedefler bazında temelde bir anlaşma idi. Zannederseniz Tahir'e de bu şekilde bir cevap verebiliyorum. Yalnız benim çok kısa bir sorum var Enis Üstadımıza; Enis ağabeyimiz yatırımların MG'deki büyümesine katkısının % 2 olduğunu söyledi, bunu nasıl hesapladıklarını anlatma imkanı belki daha sonra olabilir, bunu bir milli büyüme muhasebesi yoluyla mı yapıyorsunuz?

Yatırımların payı x onun büyümesi / toplam büyüme...

.... ama böyle bir hesaplamanın kesinlikle yatırımların büyüme üzerindeki katkısını gösterdiğini zannetmiyorum, nasıl bir hesapsa o... yani oturup tartışırız ama çok daha

... bu DPT'nin 1993 yılı programının resmi

... peki ama resmi olması doğru olduğu anlamına da gelmiyor, onu söylemek isterim, olsun ne olursa olsun... teşekkür ederim efendim... Pardon bir de İzzet hocanın bir sorusu vardı. Aniden kastım, sizin düşündüğünüz gibi 2 yıldan 3 yıldan evvel cevap veremez. Çünkü aldığınız parasal ve mali politikaların etkisi, fiyatlar üzerindeki etkisini minimum 24-26 aylardan sonra gösterebiliyor, aniden kastım da buydu. Uzun dönemden kastım ise 2000'li yılları geçmek belki aklımdaki olan.

Teşekkür ederim efendim

Başkan - Biz de teşekkür ederiz efendim sayın Gökay'a. Şimdi son sözü sayın Asaf Savaş Akat'a veriyorum. Buyrun sayın Akat.

Asaf Savaş Akat - Teşekkür ederim sayın başkan, saat çok gecikti, sizleri fazla tutmaya çalışacağım, sona kalan dona kalır derler, Asaf, biran evvel bitirelim diyorlar zaten. Gülten hocanın sözlerine ben de katılıyorum. Doğrusu önemli para dolaşım hızının değişmesi ama bir polisi, politika değişkeni olmadığı açık seçik ortada. Yani evet de, ne yapacaksınız? Kredi kartlarını mı yasaklayacaksınız? Çok zor. O açıdan politika değişkeni değil gibime geliyor, hocam gitti galiba ama, on-

dan ben kamu borçlanma gereksinimini düşürmede enflasyonla mücadelenin vazgeçilmez önkoşulu olmasında ısrar edeceğim. Yani orada birşey yapmadan başka hiçbirşey yapamazsınız anlamına. Yoksa diğer arkadaşlar da söylediler. Tabii sadece maliye politikası olmaz, başka bir sürü şeyle desteklenmesi lazım, doğrudur. Ama maliye politikası olmazsa hiçbirşey olmaz. Yani onu söylemeye çalıştım. Türkiye'nin mevcut yapısı içinde, bu bugün içinde yaşadığımız enflasyon içinde kamu borçlanma gereksinimini belli oranlara düşürmeyi kabul etmediğiniz sürece enflasyonla mücadele edebilme olanağınız yok diye düşünüyorum. Geri kalan araçları hangi bileşimle kullanırsanız kullanın, belki 6 ay, belki 1 yıllık birtakım geçici rahatlamalar temin edersiniz, bir takım şovlar yapılır ama sonuç aynıdır. Bir sene sonra enflasyon daha da yükselerek geriye gelir. Biz bunu 89-90'da yaşadık, onu da unutmamak lazım. Enflasyonun nasıl düştüğünü bize anlatırlarken aniden kendimizi 70'lerde bulduk. O zamanda biz yazdık, dedik ki; düşmeyecek. Ben 89'da ne yazdığımı çok iyi hatırlıyorum, düşmez bu. Tam tersine hükümete kamu açığını, uygulanan para politikaları büyütme fırsatı vermiştir diye sayın Saracoğlu'nu da eleştirdim o zaman. Yani uyguladığınız para politikasıyla hükümetin mali sorumsuzluğunu artırdınız diyerekten. Yani sıkı maliye politikası olmadan birşey olmaz. Bu çok tedrici olayını ben iktisatçı gözüyle sıkı maliye politikasında anlaşıttıktan sonra, uygulamaya başladıktan sonra, ek olarak sıkı para politikası mı uygulayalım, gevşek para politikası mı uygulayalım tartışması olarak görüyorum. Ta 83'de sayın Dzal ile tartışmamız o zaman, kendisi çok öneriyordu 83'de, yani geldiği zaman, hem sıkı maliye politikası, hem sıkı para politikası uygulayıp enflasyonu düşüreceğini öneriyordu. Ben de alternatif büyüme stratejisinde dedim ki, sıkı maliye politikasına evet ama sıkı para politikasına hayır, enflasyon daha yavaş düşsün ama kalıcı düşsün, büyümeyi fedakarlık etmeden düşsün. Buna Keynesci deme eğilimini taşıyorum, Keynesci monoterist tartışması içinde, hala da o kanaattayım. Sıkı maliye politikasının Türkiye'de ciddi bir gevşek para politikasıyla beraber gitmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu anlama tedrici olur, yani ortodoks sistemin o iyice muhafazakar, Thatcher vari, Reagan vari diye düşünülen, yani IMF vari diye düşünülen yöntemin de hem sıkı maliye politikası hem sıkı para politikası vardı. Bunun ekonomiyi gereksiz bir fiyat ödettiğini düşünüyorum ama başlangıç noktamız sıkı maliye politikasıdır. Sıkı maliye politikası yoksa enflasyonda düşüş yoktur. Bunu bir ke-re baştan güçlü bir kanım olarak söylemek istiyorum.

Şok, tedrici hikayesi böyle de, Ercan Uygur'un söylediklerinde ufak tereddütlerim var. Yani, enflasyonist beklentilerin fiili enflasyonun üstünde olduğu bir dönemde, biran için tam iktisat tekniğine girelim, bunun anlamı şudur; eğer nomi-

nal talep artışı enflasyonist beklentilerin altında olursa ekonomide daralma olacak demektir. Dolayısıyla nominal talep artışını enflasyonist beklentiler kadar artırdığınız zaman da enflasyon beklediğiniz kadar gerçekleşecek demektir. Yani tedrici olayında dahi olsa, Keynesgil para politikaları yani sıkı para politikalarıyla beraber genişleyici para politikaları bile uygulasanız enflasyonla mücadelele- nin, böyle 4-5 yıllık kronik enflasyondan sonra ilk 1-1.5 yılında o beklentilerin kırılabilmesi için nominal talep artışlarının beklentilerin altında seyretmesi, yani nominal MG artışının fiyat artışının altında seyretmesi lazımdır. Eğer nominal MG artışınız fiyat artışlarının altında seyrediyorsa bu reel geliriniz düşüyor demektir. Bu bana bu kadar açık seçik gibi geliyor. Sanıyorum bunu daha detaylı bir şekilde sayın Ercan Uygur'la tartışmamız lazım.

Popülizmle ilgili birşey söyleyeceğim, bir de Nail de sordu onu; bu popülizm galiba Türkiye'de biraz yanlış anlaşılıyor; popülizm şu, eğer devlet vatandaşlarına verdiğini sağlam paraya dayanarak değil de para basarak veriyorsa bunun adı popülizmdir. Çünkü, eğer enflasyon en kötü vergi ise gelir dağılımı açısından ki, bunu sanıyorum hepimiz kabul ediyoruz, enflasyondan daha kötü bir gelir dağılımını daha da bozacak bir vergi olmadığına göre devlet, transfer harcamalarını enflasyonla finanse ediyor demek, transfer harcamalarının yükünü toplumdaki iktisaden en zayıf kütleye çıkartıyor demektir. Bu bir iktisat özdeşliğidir, yani burada yapacağınız birşey yoktu. Popülizm bu demek. Yani eğer zaten böyle olmasa iş çok kolaydır. İktidara gelirsiniz, para basarak, herkese, gelirlerini yükseltirsiniz. Bu gelir dağılımı sorunu da çözülür. Dikkat ederseniz, sosyal adaletçi, sosyal demokrat tipte iktisat politikaları, ücret politikaları, destekleme fiyatları politikaları ve diğer transfer politikalarının özelliği bu transferleri sağlam kaynaklarla yapmaktır, yani enflasyonsuz yapmaktır. O taktirde gelir dağılımı düzelir. Popülist politikalarla gelir dağılımı bozulur. Yani birilerine vermiş gibi yaparken, o verdiklerinizi enflasyonla finanse ettirdiğiniz için aslında gelir dağılımın daha da bozarak, amacınız gelir dağılımını düzeltmek olur, sonuçta gelir dağılımı bozulur. Dayı öyle görmek eğilimindeyim. Nail sanıyorum popülizmi daha başka bir çerçevede düşünüyor. Yani bu anlama düşünmüyor. Popülist politika dediğimiz zaman gerek 70'li yıllar için gerek bugün için, 89 sonrası için söylediğimiz hükümetin para basarak transfer harcaması finanse etmek politikası idi. İster ücretler şeklinde olsun, ister destekleme fiyatları şeklinde olsun. Bunların gelir dağılımında bir düzeltmeye yol açacağını söyleyebilmemiz mümkün değildir. Çünkü para basmanın sonucunda artan enflasyon gelir dağılımını, o harcamaların getirdiğinden daha fazla bozmuştur. Üstelik toplumun daha da zayıf kesimlerinin bozmuştur. Zaten burada bir tenakkuza da düşmüş oluruz. Eğer enflasyon toplumda en üretken olmayan kesimlerin ve çok küçük bir

azınlığın lehine gelir dağılımını bozuyorsa, biz enflasyonu artıran bir yöntemle aynı anda gelir dağılımını düzelttiğimizi iddia edersek, çok ciddi bir mantıki hataya düşmüş oluruz. Dolayısıyla biz enflasyonu bir küçük azınlığın, sayın Memduh Hacıoğlu'nun çok güzel söylediği gibi, bir rantıye kesimin lehine gelir dağılımını büyük ölçüde bozduğunu söylüyorsak, o takdirde bu tür destekleme veya ücret artışlarının aslında, bu anlama popülist diye iyi gözle bakılmaması gereken şeyler olduğunu da kabul etmemiz lazım. Önermemiz gereken devletin kamu açığını artırmadan, yani sağlam gelir kaynaklarına dayanarak düşük gelirliilere yönelik olan transfer harcamalarını artırmasıdır. Yani enflasyonist olmayan bir ortamda transfer harcamalarını artırmasıdır diye düşünüyorum. Her şeye rağmen ben de uzattım, özür dileyerek teşekkür ediyorum.

Başkan - Efendim, Asaf Savaş Akat'da teşekkür ediyoruz. Bu 18. İktisatçıları Haftası'nın birinci gün öğleden sonraki panelinde Türkiye'de Enflasyon Düşürücü Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl? sorusu çerçevesinde güzel açıklamalar dinledik. Galiba bunların hepsinden çıkan sonuç, sıkı bir maliye politikası uygulanmalı oldu. Yani devlet borçlanmasına, para basmasına, bütçe açığına karşı olduğumuza göre, yapılacak olan şey devletin gelirini artırmak. Ancak tabii sıkı bir maliye politikası da sıkı bir hükümet ister, sıkı bir muhalefet ister, Türkiye'de böyle sıkı bir iktidarın işaretini görememekteyiz. Çünkü 1983 yılında, 80'den beri devam eden şok hala sürerken bir yandan da gelir vergisindeki dilimlerde yüksek gelirliilerin ödedikleri vergi oranları azaltılmıştı. Ondan sonra, şimdi hala konuşulur. Bu da enteresan birşey, yani toplumların hafızası bu kadar zayıf mı sorusu insanın aklına geliyor? Anlaşılan bu enflasyonun bedelini emekçi kesimler, tarım kesimi ve imalat sanayi ödüyor. Buna katılıyorum. Ancak burada işte imalat sanayini kurtaran bir husus var. İmalat sanayindeki insanların bir kısmı enazından aynı zamanda herkesin suçlu olarak ifade ettiği haklı olarak rantıye kesimin içinde yer alıyor. Hani yani bir yandan imalat sanayinde zarar ediyorum ama öbür yandan ranttan işini hallediyor bir şekilde. Ama zavallı tarım kesimiyle emekçi kesimi yani kol ya da kafa emeğini satarak yaşayan insanların bu rantıye kesimin yediği kaymaktan pek pay aldığını söylemek mümkün görülüyor.

Efendim sayın panelistlere, sizlerin adına ayrı ayrı teşekkür ediyorum ve yarın 18. İktisatçıları Haftası'nın oturumlarında buluşmak umuduyla hepinize iyi akşamlar diliyor, saygılar sunuyorum.

Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'nin AT ile İlgili Stratejisi Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?

Açılış : Nami ÇAĞAN
Oturma Başkanı : Prof. Dr. Esat ÇAM
Panelistler : Jak KAMHI
Prof. Dr. Erol MANİSALI
Metin TOKER

Başkan - 18. İktisatçılar Haftası sabah oturumunu açıyorum. Sayın İnönü, başbakan yardımcısı ve SHP başkanı, bugün çok ani bir işi çıktığından dolayı katılamayacaklar bu toplantımıza, yerine Nami Çağan Bey geldiler ve onun adına konuşmayı yapacaklar, buyrun.

Nami Çağan - Sayın başkan, değerli dinleyenler, SHP genel başkanı ve başbakan yardımcısı sayın Erdal İnönü, Güneydoğu gezisi nedeniyle toplantıya katılamadığı için bu zevkli görevi ben yerine getiriyorum.

İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin sayın başkanını, yönetim kurulu ve divan üyelerini 18. İktisatçılar Haftası'nda, 21. yüzyıla hazırlanırken Türkiye'nin yaşamsal sorunlarını, konularını tartışma alanına getirdikleri için kutluyorum.

Biraz sonra, "Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile ilgili Stratejisi" olması gereken açısından konunun çok değerli uzmanları, düşünürleri tarafından tartışılacaktır. Ben de düşüncelerimi kısaca ifade etmek istiyorum.

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile ilgili olarak geleceğe yönelik stratejisi tartışılırken bu ilişkinin geçmişinin de soğukkanlı olarak değerlendirilmesi gerekir.

Türkiye'nin Avrupa ile anlamlı ilişkiler kurması, Tanzimat hareketine kadar gerilere uzan-

maktadır. Tanzimat hareketinden sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasında, Avrupa ana eksenini oluşturmuştur. Türkiye, Avrupa devletleri arasındaki pek çok kuruluşa ve faaliyete katılmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu, Roma Antlaşması ile 1957'de kurulduktan sonra Türkiye, Yunanistan'ın hemen ardından Topluluğa katılma talebinde bulunmuştur. 1963 yılında Türkiye'ye ortak üyelik statüsü veren Ankara Antlaşması, karma antlaşma yöntemiyle imzalanmıştır. Bu antlaşmada öngörülen hazırlık dönemi sonunda, geçiş döneminde yürürlüğe girmek üzere Katma Protokol imzalanmıştır. Bu ortaklık antlaşmaları, bir yandan Türkiye'nin tam üyeliğe götürecek süreci öngörürken, öte yandan da Türkiye'ye tercihli avantajlar sağlamıştır. Ancak, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun uluslararası ilişkileri geliştikçe, Topluluk, çeşitli statüler altında işbirliği yaptığı devletlere daha ilerici ayrıcalıklar tanıdığından Türkiye'ye sağlanan tercihli avantajlar anlamını yitirmiştir.

1970'li yıllarda Türkiye de, Topluluk da zaman içinde üstlenmiş oldukları yükümlülükleri yerine getirmemişlerdir. Türkiye, 1976 sonundan başlayarak AET ile ilişkilerini dondurmuş ve gümrük indirimi takvimini işletmemiştir.

1980'li yıllarda Türkiye'nin AT ile ilişkileri, birbirine ters yöndeki iki gelişmenin etkisi altında

kalmıştır. Bir yandan, Türkiye'de 1980'lerin ortasına kadar uzanan askeri yönetim dönemi ve anti-demokratik uygulamalar, AT'nun siyasal özüne ters düşerken, öte yandan da bu dönemin başından itibaren izlenmeye çalışılan "dışa açık liberal ekonomi politikası" -bu politikaya diğer itirazların saklı kalmak üzere- Topluluğun ekonomik özüne daha uygun bir ortamın ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.

Türkiye, Nisan 1987'de Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuru kesin biçimde reddedilmemekle birlikte, "ekonomik durum" ağırlıklı gerekçelerle kabul de görmemiştir. Topluluk gerçekçi bir kısım makroekonomik gerekçelerin yanı sıra, Türkiye'nin tam üyeliğini Kıbrıs Sorunu ile de ilişkilendirmiştir. Kıbrıs'da yirmi yıl öncesine dönüşün mümkün olmadığı Türk hükümetleri tarafından Topluluk yetkililerine anlatılmaya çalışılmıştır.

1990'lı yılların başından itibaren soğuk savaş döneminin sona ermesinden ve Sovyetler Birliği ile doğu blokunun dağılmasından sonra, Türkiye-Avrupa Topluluğu ilişkileri, farklı boyutlarda yeni bir döneme girmiştir. Bu yeni dönem, gerek Türkiye, gerek AT açısından yeni strateji arayışını da beraberinde getirmiştir.

Türkiye bakımından aynı 1980'li yıllarda olduğu gibi, birbirine ters yönde etki yaratan iki olgunun bu ilişkiyi etkilediğinden söz edebiliriz. İlk olarak, doğu blokunun dağılmasından sonra Topluluğa, Türkiye dışında tam üye olmak isteyen aday devletlerin sayısında birden çoğalma olmuştur. Bu devletlerin batı Avrupa ile tarihi-kültürel yakınlıkları kuşkusuz daha fazladır; ancak, sözkonusu ülkelerin çoğunun ekonomik durumları, Türkiye'den daha iyi olmadığı gibi pazarları da Türkiye ile karşılaştırılabilecek ölçüde geniş değildir. Herşeye rağmen, kabul etmeliyiz ki, Türkiye'nin aday üyelik sıralamasındaki yeri gerilere düşmüştür. 1957 yılında altı üye devlet arasında kurulan AET, zaman içinde üye devlet sayısını ikiye katlamıştır. Şimdi bir o kadar devlet de Topluluğun kapısında beklemektedir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin AT ile ilişkilerini bu kez olumlu etkileyen ikinci otgu ise oluşmakta olan yeni uluslararası ilişkiler düzeninde Türkiye'nin stratejik öneminin artmış olmasıdır. Türkiye, Avrupa'nın kenar ülkesi konumunu korurken yeni düzenin merkez ülkesi olmuştur. Böylece Türkiye, Avrupa'nın savunması, güvenliği ve istikrarı açısından önemli bir duruma ulaşmıştır. Bu düzende Türkiye, sadece jeopolitik konumu ile değil, piyasa ekonomisine dayanan demokratik ve laik yapısı ile de dikkatleri üzerinde toplamaktadır. Türkiye'nin komşu ülkelerle ve ortak tarihi, kültürel bağı olan ülkelerle ekonomik işbirliğine ve ileride ekonomik bütünleşmelere girmesi, AT'na bir seçenek oluşturmamaktadır. Bu çerçeve içinde konumunu güçlendirmiş bir Türkiye'nin AT açısından daha çekici bir duruma geleceği açıktır.

Türkiye, yaklaşık otuz yıldır ekonomisini, sanayileşme stratejisini AT'na tam üyelik hedefine göre belirlemeye çalışmıştır; kırk yılı aşan bir süre boyunca da Batı Avrupa'nın güvenlik ve savunmasında etkili bir rol üstlenmiştir. Bugün Türk halkının kararlı bir çoğunluğu, Türkiye'nin AT'na tam üye devlet olmasını istemektedir.

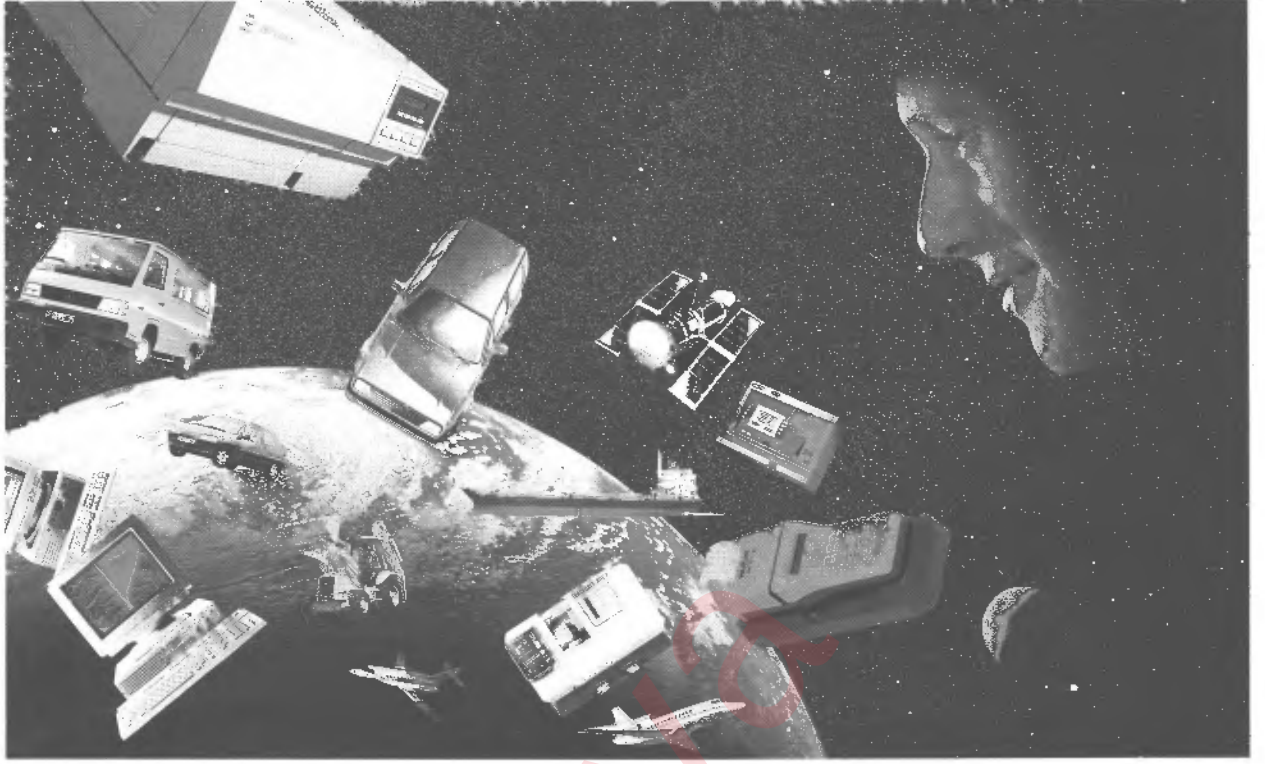
1960'ların başında, Türkiye'nin dış ticaret hacmi içinde AT'nun yeri yaklaşık üçte bir iken (ihracat % 35, ithalat % 32), 1990'ların başında dış ticaret hacminin yaklaşık yarısını (ihracat % 53, ithalat % 48) AT üye devletleriyle ticaret oluşturmaktadır. Türkiye, Topluluğun on milyar dolar ihracat yoğunluğuyla Akdeniz'deki en büyük pazarıdır. Türkiye'deki yabancı sermaye yatırımlarının üçte ikiyi aşan bölümü, AT çıkışıdır.

Türkiye'nin Aralık 1991'de EFTA ile imzaladığı serbest ticaret ve işbirliği anlaşmasında, AT ile imzalamış olduğu ortaklık anlaşmaları temel model olarak alınmıştır. Ancak Türkiye, bu anlaşmayı imzalamış olmasına rağmen, AT ile EFTA arasında bu yıl oluşacak Avrupa Ekonomik Alanı'nın dışında kalmaktadır. AT'nun savunma ve güvenlik boyutu olan Batı Avrupa Birliği'nde de Türkiye'ye sunulan statü, AT'nda ve EFTA'da olduğu gibi ortak üyelik statüsüdür. Bu statüyü, tam üyelik koşulları oluştuğunda ortadan kalkacak geçici bir düzenleme olarak kabul ediyoruz. Türkiye'nin bu yazgıyı kıracağına inanıyoruz.

Koalisyon Hükümeti'nin programında, başlıca dış politika amaçları arasında, "Türkiye'nin Avrupa entegrasyon süreci içindeki durumunu güçlendirmek ve AT ile ilişkileri tam üyeliğe yönelik bir işbirliği çerçevesinde geliştirmek"de belirtilmiştir. DYP-SHP Koalisyon Hükümeti döneminde Türkiye'nin AT ile ilişkileri daha gerçekçi bir temel üzerine oturtulmuş, Kasım 1992'de Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Toplantısı, Yunanistan engeli aşılarak yapılmıştır. Hükümet, iyi niyetli bir yaklaşımla ve Türkiye-AT ortaklık anlaşmalarına yeniden işlerlik kazandırmak amacıyla ve Matutes Paketi'ne uygun olarak, 1995 yılı sonuna kadar Türkiye-AT gümrük birliği kurulmasına karar vermiştir. Aynı amaçla bu yıl başından itibaren gümrük vergisine eş etkili mali yükümlülük oluşturan vergileri ve fonları, gümrük indirimlerine temel olmak üzere tek vergide bütünleştiren yasa (3824 s.k.) kabul edilmiştir. Buna göre, 1995 yılı sonuna kadar AT çıkışlı sanayi ürünleri üzerindeki gümrük vergileri ve eş etkili mali yükümlülükler de dahil olmak üzere her çeşit ticaret engeli kaldırılacaktır. Bu dönem içinde ayrıca, Topluluğun daha düşük oranları içeren gümrük tarifesine uyum kurulacaktır. Böylece sanayimiz, gelişmiş ülkelerin rekabetine açılmış olacaktır. İhracata doğrudan yapılan devlet yardımları yerine daha etkili, fakat kaynakta yapılacak yardımlara yer verilecektir.

Koalisyon Hükümetimiz, Türkiye-AT ilişkilerinin karşılıklı iyiniyet içinde sağlıklı bir temele otur-

Dünya Kadar Seçenek!

Vakıf Leasing İle...

Yatırım yaparken kendinizi sınırlamayın. Ufkunuzu geniş tutun... Unutmayın, Türkiye'de yatırımları en düşük maliyetle ve en uygun ödeme planıyla verime dönüştürebilen bir Leasing uzmanı var; Vakıf Leasing var...

VAKIF FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.

120 Milyar TL sermayeli Vakıf Leasing, bir VakıfBank kuruluşudur.

MERKEZ :

İnönü Cad. Gümüşsuyu Vakıf İş Hanı No:2
80090 Taksim / İSTANBUL
Tel : 252 96 31 (5 hat) Fax : 252 96 30
Tlx : 38157 Vakıf tr

ANKARA :

Cinnah Cad. No: 72 K:1 06690 Çankaya / ANKARA
Tel : (4) 439 00 34 - 439 04 63 - 439 04 75
Fax : (4) 439 06 80

İZMİR :

Şehit Fethi Bey Cad. No:26 K:5
35250 / İZMİR
Tel : (51) 41 69 80 (3 hat)
Fax : (51) 12 09 69

Çağdaş, atılcı Bankacılık

Dev projelerin finansmanı

Menkul değerler ve portföy yönetimi

En düşük faizli

En kolay ödeme koşullu

Yuva kredisiyle halkımıza büyük destek

Konut yapımında titizlik

Konut pazarlamasında uzmanlık

İnşaat sektöründe güçlü öncülük

Koklu geçmiş, tecrübe, gelenek

Geleceğin dünyasına bugünden hazırlık

Hizmette uzmanlığın ve güvenin ayrıcalığı

RENK DEVRİMİ

„Dünyada Bankacılık, cari hesap cüzdanı sınırlarını aşan... Kompüterize ve evrensel

bir kavramdır bugün... Türkiye’de Emlak Bankası, Bankacılık boyutlarını yeni ufuklara

taşıyan... Yeni ve genç bir kadroyla güvenli bir geleceğe yatırım yapan kurumdur bugün...

EMLAK BANKASI

“Daha Uygar Bir Yaşam İçin”

Saten salonda
hanımefendinin beş çayı var.

3 EYAZI

Bu salonda eskiden duvar vardı. Şimdi Saten var.

Duvarlar Saten giyinmiş. Yıllarca silinmiş, rengini yitirmemiş, çekici, güzel Saten. Pastel tonlarda, mum parlaklığında sentetik boya ÇBS Saten. Çağdaş estetik bilincinin

20 seçkin temsilcisi. 20 ÇBS Saten.

Saten salonda hanımefendinin

beş çayı var.

ÇBS
Saten

"Duvarlarınıza Saten övdürin"

Bankacılık teknolojisinde yeni dönem:

ZİRAAT SELF SERVİS

Bu ışık, sizi bankacılıkta teknolojiye daver ediyor. Ziraat en gelişkin teknolojiyi kullanarak gerçek Self Servis Bankacılığı başlatıyor.

Türkiye'de İlk kez Self Servis Döviz Bozdurma Terminali:

Ziraat Self Servis Döviz Bozdurma Terminalleriyle, 14 ayı dünya parasını istediğiniz an günlük kurdan Türk Lirasına çevirin.

Bankkart'ınızla gece gündüz para çekme-yatırma imkanı:

Ziraat'ın on-line hizmet veren şubelerinde vadesiz hesabınız varsa, hemen bir Bankkart alın. Sonra, Ziraat Self Servis Terminalinin kolaylığını yaşayın. Bankaya girmeden Bankkart'ınızla her an para ve çek yatırım, para çekin, havale gönderin, hesap durumunuzu öğrenin.

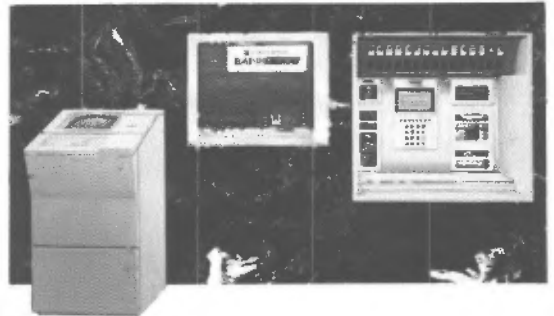
Ziraat'ın hizmetlerini Self Servis Danışman'ınla sorun:

Evet, Türkiye'de ilk kez altın fiyatlarından yatırım fonlarına, kredi olanaklarından faiz oranlarına kadar öğrendiğiniz her şeyi

ekrana dokunarak "Ziraat Self Servis Danışman" terminale sorun. Günün her saati, anında cevap alın.

Yarın yurtçapında yaygınlaşacak olan bu hizmetlerle, Ziraat Self Servis Bankacılık çağının kolaylığını yaşayın.

Ziraat'te teknoloji konuşur. Vakit geçirmeden siz de yararlanın.

T.C. ZİRAAT BANKASI

"Hizmetbank"

tulacağı inancındadır. Bu durumda kanımca Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na yönelik stratejisini önemli ölçüde AT'nun Türkiye'nin beklentilerine vereceği yanıt belirleyecektir.

Türkiye'nin AT'na tam üye devlet olabilmesi için herşeyden önce insan haklarını ve çoğulcu demokrasiyi batı standartlarında tam olarak gerçekleştirmesi gerekir. Koalisyon Hükümeti, bunun ilk adımlarını atmıştır. Muhalefet partilerinin de desteği ile rejime, demokratikleşmeye yönelik olan fakat Anayasa değişikliğine bağlı diğer adımların da atılması gereklidir. Ancak Türkiye, makro-ekonomisini de Avrupa standartlarında iyileştirmek durumundadır.

AT, Maastricht sonrasında 2000 yılına kadar tam ekonomik bütünleşmeyi, siyasal bütünleşmeyi hedeflerken Türkiye, enflasyon ve işsizlik sorununu çözmek, kalkınmasını sağlam bir temel üzerine oturtmak zorundadır. AT'na tam üyelik istemimizde ciddi olabilmemiz için bu ortamı sağlamalıyız.

Hepinize saygılar sunar ve toplantının ve iktisatçıları Haftası'nın ülkemize yarar sağlamasını dilerim.

Başkan - Sayın Nami Çağan'a yapmış oldukları ilginç konuşma için teşekkür ederim, cemi yet adına. Efendim şimdi toplantımız için davet edilmiş olan konuşmacılardan Prof. Dr. Canan Balkır pederinin kalp ameliyatı olması nedeniyle katılamıyorlar, Şarik Tara Bey de Moskova'ya gitmiş olduklarından ötürü bu toplantıya katılamayacaklar. Dolayısıyla toplantımız değerli üç konuşmacıyla devam ettirilebilecek. Ve öyle zannediyorum ki konuşmacıların süresi daha fazla olacağı için konuyu daha iyi aktarabilme olanağını elde edecekler ve sizler de aynı zamanda hazırlayacağınız sorularla kendilerini biraz zorlama yoluna gidebilirsiniz. Bu açıdan oturum daha ilginç olacak kanısını taşıyorum.

Efendim, şimdi lütfen konuşmacılar buyursunlar.

Efendim, adet olduğu üzere, başkanlar genellikle konuşmacılara sözü vermeden bir iki kelime söyleme yoluna gidiyorlar, bu artık gelenek haline gelmiş bir durum. Ben de kendimi bu açıdan geleneğe uymak için mecbur hissediyorum ve bir iki kelime söyleyeceğim.

Dün de sayın

... gerek belirli bir ölçüde SSCB'nden para karşılığı satın almak suretiyle birleşmeyi sağlayabilmesi ve bundan sonra SSCB'nde Gorbaçov'un gelişmiş olduğu reformlar çerçevesinde, kendi arkadaşlarından bir kısmının girişmiş olduğu Ağustos darbesi ve arkasından SSCB'nin son bularak Bağımsız Devletler Topluluğu'na dönüşmesi uluslararası politik sistemde büyük bir değişme yaratmıştır. Bu değişme, şu anda kaos denmese bile -

kaos herşeye rağmen belirli bir düzendir- belirsizlik taşıyan, ne olacağı meçhul bir görünüm taşıyor. Ancak şu anda fotoğrafını aldığımız takdirde gördüğümüz bir ABD denen bir süper güç, onun etrafında da güç odakları diyebileceğimiz AT, yarın Maastricht yürürlüğe girdiği takdirde Avrupa Birliği, Uzakdoğu da bir Japonya, Çin Halk Cumhuriyeti, her şeye rağmen Rusya Cumhuriyeti gibi güç odaklarının süper gücün etrafında bulunması ilerde özellikle her ne kadar doğudan çıkmış olan devletler demokrasi yanlısı ve demokratik bir sistemi benimseyerek piyasa ekonomisine dönük bir ekonomik sistemi benimsediklerini ileri sürmelerine rağmen bir istifhamın, bir sorunun orada yattığını belirtmek yerinde olur kanısındayım. Fakat buna karşılık Batı Avrupa, ABD ve onların yolunda giden bir grup devlet, uluslararası siyasal sistemin gene belki ilerde büyük bir olasılıkla iki kutuplu, iki merkezli bir görünüm kazanmasını veyahutta en azından çok merkezli, çünkü ABD'nin bu süper güç niteliği zaman içinde tıpkı belki belirli bir ölçüde İbni Haldun'un izviyetçi teorisine dayanarak, insan doğar, büyür, ölür, gibi devletler de doğarlar, büyürler, gelişmelerini devam ettirirler fakat giderek onun gelişme düzeyine varan başka devletlerin ortaya çıkmasıyla üstünlükleri belirli bir ölçüde kaybolur görüşüne katılacak olursak ABD'nin de bu üstün süper güç niteliği ilerde herhalde güç odaklarının etkisiyle ortadan kalkacaktır. Böylece ya çok merkezli ya da iki merkezli bir uluslararası sisteme yönelme söz konusu olacaktır. Tabii bu ileriye dönük bir spekülatif bir görüş olduğundan dolayı bilimselliği ağır basmıyor ancak şu anda var olan bir süper güç etrafında odak noktaları.

Bu odak noktalarından biri de Avrupa Topluluğu. AT şu anda büyük bir metamorfoz geçiriyor. Eğer 10 üyenin kabul etmiş olduğu, şimdi İngiltere ve Danimarka'nın ikinci yapacağı referandumla Maastricht anlaşması kabul edildiği takdirde AT, Avrupa Birliği adını alacak. Avrupa Birliği demek ekonomik entegrasyon yanında bir de siyasal entegrasyonun beraberinde geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Ve bu Maastricht'in bünyesi içinde mevcuttur. Düne kadar ekonomik entegrasyon açısından devletler arasında bazen işbirliği bazen tek senette olduğu gibi Roma anlaşmasını değiştiren anlaşmalar yapılmakla birlikte Maastricht'le ekonomik entegrasyon, parasal entegrasyon da kendinden kurumlarını da yaratarak bir ekonomik birliği tamlaştıracığından ve buna dayalı olarak, Maastricht'e dayalı olarak ortak dış politika ve savunma, devletler arasında işbirliği, Brüksel'in hakim olduğu bir direktifler zinciri değil, fakat devletler arasında işbirliği yapılarak bir ortak dış politika ve savunma, onun yanında bir adalet ve polis gücünün hakim olması ve özellikle Avrupa yurttaşını sağlamlaştırma eğilimleri Maastricht'in politik entegrasyon açısından da yolu açmış olduğunu görüyoruz.

Böyle bir çerçeve içinde, Maastricht'e dayalı

olarak, özellikle Fransa'da Maastricht'in çok az bir oy farkla kabul edilmiş olması ki, topluluğun motor gücü olarak, lokomotif olarak Almanya ile Fransa telakki ediliyor, böyle bir ülkenin çok az farkla Maastricht'i kabul etmesi biraz şüpheler yarattı ve bu arada acaba topluluk geriliyor mu endişeleri ortaya çıktı. Fakat Fransa kamu yoklamasından sonra yapılan Edinburg toplantısında Maastricht tabiri caizse kendini kurtardı ve orada da sayın başbakanımızın da belirttiği gibi derinlemesine ve aynı zamanda genişlemesine topluluğun güçlendirilmesi hususunda kararlar alındı. Ve bu derinlemesine kararlar yanında, genişlemesine kararlar da serbest ticaret bölgesinin arta kalan ülkeleri, topluluğa tam üye olabilmeleri için kendilerine yeşil ışık yakıldı ve müzakereler başlamış durumda. Yani 12'ler 17'ler olacak. İleride belki Çekoslovakya, Macaristan, Polonya gibi ülkeler de ki, Avrupa ülkeleri topluluğa katılmak suretiyle 20'ler olacak ve en nihayet belki, belki Türkiye'de ortak üye olmasına rağmen belki günün birinde tam üye olacak. Şahsi görüşüm Türkiye'nin tam üye olma olasılığı pek yok. Her ne kadar tam üyelik talebimizi, istemimizi, ekonomik nedenlere dayanarak reddettiler ise de, gerçekte bir devlet adamına yakışmayan fakat saf olduğu bir anda ağızından kaçırılmış olan Delour'un belirttiği gibi evvela kültür farklılığı var, Victor Hugo'nun bahsettiği zıt kültürler arasındaki bir mozaik değil, yani aynı kültüre, Helenistik kültüre dayalı olan bir kültürün varyansları arasında bir mozaik sözkonusu. Biz bu mozağin tamamıyla farklı, ters kültürler arasında olabileceğini iddia ettik. Tabii geçerli değil. Çünkü bir Alman kültürü ile bir Fransız kültürü, bir Anglosakson kültürü söz konusu Victor Hugo için, yoksa doğu kültürü ile batı kültürünün bağdaşması mozaik söz konusu değil.

Dolayısıyla, öyle zannediyorum ki, bizim için topluluğa tam üye olabilmemiz mümkün değil. Ancak, topluluğun ileri sürmüş olduğu husus ekonomik baskı olduğundan dolayı, AT stratejimiz bugün için Avrupa'ya dönüktür. Biraz önce Nami Bey'in anlattığı gibi ihracatı % 50 - ithalatı % 45'lere varan AT'na bağlı olan bir ülkenin, bu ülkeler topluluğu ile kaynaşması ve onlara dayalı bir strateji devam ettirmesi rasyonel olur gibime geliyor ve hükümetimizde öyle zannediyorum ki, geçmişte 64'den bu yana devamlı olarak batıya dönük, tam üyeliği hedefleyen bir strateji izlemektedir.

Bu stratejinin bana göre -madem ki tam üye olabilmek şansımız son derece küçük- olumlu yanı, itici güç olmasıdır. Bize tavsiye ettikleri husus ekonomik ve politik gelişme düzeyimizin düşük olduğu. Bu amaçla tam üye olabilmek için bizim yapmış olduğumuz bütün girişimler o hedefe yönelik olan engelleri ortadan kaldırmak olacaktır. Dolayısıyla ekonomik, sosyal ve politik gelişmemiz bir üst düzeye yükselecektir. Bu açıdan bizim yapımız üzerinde olumlu bir etkisi vardır diyebilirim. Bunun dışında AT'na gireceğimizi kabul etmek pek müm-

kün değil, çünkü kabul etmeyecekler.

Bunun yanında yine son derece önemli bir husus. Acaba AT'na biz üye -bütün girişimleri yaptığımız halde, ekonomik gelişme düzeyimiz yükseldiği halde- olabilir miyiz? Bir tek imkan görüyorum. O da AT'nun bünyesi içinde bulunan, son derece güçlü bir devlet olan iki Almanya'nın birleşmesiyle ortaya çıkan Almanya'nın eskiden beri de vamedegelen, tarihsel nedenlere dayanan, hatta kanındaki virüs dolayısıyla yaşam sahası olarak doğuya yöneldiğinde, Almanya'nın genişleme politikasını, özellikle ortadoğuya doğru olan, petrol kaynaklarına doğru olan gelişme isteklerini frenleyebilmek için AT ozaman, aman gelin, -doğu akdeniz politikasını bir yana bırakarak- siz bizimle birlikte tam üye olun, ve böylece Almanya'nın özellikle ortadoğuya doğru olan isteklerini engelleyelim dedikleri zaman Türkiye'nin tam üye olabilmek şansı vardır. Onun dışında dediğim gibi itici güç rolünü oynamasıdır, ekonomik, sosyal ve politik gelişme düzeyimizin yükseltebilmesi için. Tabii madde-hammadde biziz, yine o hammaddeyi işleyen biz olacağız, fakat bir hedef, bir amaç, ufukta, olduğundan dolayı o hedefe gitmek için bir gayret sarfedeceğiz. Bunun dışında başka bir olumlu etkisi sözkonusu değildir. %45-%50 ticari anlaşmadır bunlar, ilişkilerdir, ticari ilişkilerde her iki tarafta memnun olunca sorun yoktur, ilişkiler devam edebilir.

Bunun yanında Türkiye'nin acaba AT karşısında alternatif olarak diğer ülkeler, Arap ülkelerine veya Türki cumhuriyetlere yönelme imkanı kuşkusuz vardır, fakat gelişmekte olan ülkeler grubunu oluşturduğundan dolayı, Türkiye'nin bu ülkelerden alabileceği, kendi ekonomik, politik, siyasal gelişmesi açısından, kendisini etkileyecek bir durumun olduğunu söylemek mümkün değildir. Almak değil, vermek sözkonusudur. Yararlanmak değil, yararlandırmak sözkonusudur. Bu nedenle batıya, Avrupa 1 Temmuzdan sonra -eğer iki ülke kabul ettikten sonra Maastricht'i- Avrupa Birliği adını alacak olan AT'na doğru yönelme bizim için alınmayacak olmamıza rağmen, yararlı olacaktır kanısını taşıyorum. Teşekkür ederim.

Şimdi sözü evvela sayın Jak Kamhi'ye veriyorum. Kendileri bir önceki İktisadi Kalkınma Vakfı'nın başkanı idiler. Biliyorsunuz kendisi sanayici, işadamımız olarak ülkemizde tanınmış bir kişidir. Sözü kendilerine veriyorum.

Jak Kamhi - Sayın başkan, sayın dinleyiciler; ben esas konuya girmeden evvel sayın başkanın vermiş olduğu izahatlar karşısında kendi görüşlerimi kısa bir şekilde arz etmek istiyorum.

Türkiye'nin AT'na ihtiyacı olduğu kadar, AT'nun da Türkiye'ye ihtiyacı vardır. Türkiye'nin AT'na olan ihtiyacı gayet bellidir. Dünya bir globalleşme süreci içinde, bildiğiniz gibi bir taraftan AT, diğer taraftan Kuzey ve Güney Amerika, onların

NAFT anlaşması, üçüncü kutupta Japonya ve kaplanlar; bu üç kutup içinde Türkiye'nin muhakkak bir kutbun içinde olması şart. Bunun için de bize en yakın kutup da AT'dur. Topluluğun bize ihtiyacı çok belirgindir. Ancak bunu kabul etmek lazım ki, topluluğun son zamanlarda karşılaştığı sorunlar çok büyüktür. Bir kere biraz evvel de söylendiği gibi topluluk bir siyasi entegrasyon, bir parasal entegrasyon, bir tek pazar konusunda büyük engellerle, büyük sorunlarla karşı karşıya kalmış, Avrupa da olan son değişiklikler, doğu Avrupa sorunu, Rusya'daki sorunlar topluluğu bir çok konularda kaynaklardan mahrum bırakmıştır. Bu itibarla Türkiye'yi derhal entegre etmek durumuna sahip değildir ve Türkiye'ye bekletmektedir. Benim görüşüm budur. Çünkü Türkiye'ye topluluğun ihtiyacı bundan belli. Üç mühim konu vardır; biri ekonomi, öbürü sosyal, diğeri de politiktir. Türkiye 60 milyon nüfusu olan, büyük bir satınalma gücü olan bir ülkedir. Ve topluluk daima bu ülkelerin entegrasyonu ile gelişmiştir. İlk 6 ülke kurulduğu zaman, İtalya'nın gelişmesi topluluğa büyük bir güç kazandırmıştır. O yıllarda topluluğun içindeki sanayi tamamıyla Amerika'ya bağlıydı ve ticaret ortamına sahip değildi. İtalya'nın topluluğun içine girmesi ve sanayilerin gelişmesi, boyutlarının büyümesi bu sanayilerin de Amerika sanayine rekabet olanağı vermiştir ve bu şekilde gelişmiştir. Bundan sonra bu oyunu oynayan da başka ülkeler değil, İspanya'dır. İspanya'nın topluluğa girmesi, büyük bir satınalma gücü ile, topluluğa büyük bir güç kazandırmıştır. Üçüncü kademede de Türkiye bu rolü oynayacaktır. Eğer ki topluluk bu konuda gecikmeseydi, Avrupa bugün karşılaştığı resesyona karşı karşıya kalmayacaktı. Bu son yıllar içinde dünyada pek çok resesyonlar hissedildi fakat topluluk daima bu resesyonlardan uzak kalmıştır, bu politikasından dolayı ve Türkiye'yi entegre etmesindeki gecikmesi bugün Avrupa'yı bir entegrasyona bir resesyona boğmuştur. Çünkü Türkiye biraz önce de söylediğim gibi 60 milyon nüfuslu büyük bir pazardır ve bundan başka da komşu ülkeleriyle olan anlaşmaları, imkanları topluluk için çok büyük bir pazar oluşturmaktadır.

Ayrıca Türkiye topluluğa büyük bir olanak daha veriyor. Bugün topluluğun içinde birçok sanayiler rekabet etme olanağına sahip değildir. Ve bugün en çok kullanılan usul delocalizasyon, yani bir ülkede rekabet görmeyen, yapamayan bir sanayi başka bir ülkeye gönderiliyor, bu delocalizasyon uzun süre Avrupa, Asya ülkelerine yapmıştır. İşte Tayland, Taiwan bu ülkeler. Son zamanlarda Avrupa yeni bir ülke keşfetmiştir, Türkiye'yi keşfetmiştir. Ve bu şekilde görüyoruz birçok firmalar Türkiye'ye gelmekte, yatırım yapmakta ve Türkiye'den ihracat yapmaya başlamışlardır. Şöyle ki, benim bir süre başkanlığını yürüttüğüm Türk-Fransız konseyinde 1988 yılında Türkiye'ye yatırım yapmış olan Fransız firmalarının adedi 9'u geçmiyordu, bugün 185. Bu, ülkemiz için hayırlı bir

olaydır. Çünkü bir bakarsak, esasen Avrupa'da birçok ülkenin ekonomik olarak gelişmeleri o ülkelere giren yabancı sermaye ile ölçülmüştür. Mesela son yıllarda İspanya'ya giren yabancı sermaye miktarı 40 milyar dolardır. Bundan dolayı İspanya hem enflasyon sorununu halletmiştir, hem de gelişmesini çok süratli bir şekilde yapmıştır. Bu itibarla Türkiye'ye de en azından bu şekilde bir yabancı sermaye girişi olursa, Türkiye'nin en büyük sorunu olan ulusal dar kaynakların çok dar olması sorunu halledilmiş olacaktır ve Türkiye'deki pek çok mesele halledilmiş olur ki, bunun başında enflasyon gelir ve pozitive artacaktır. Pozitivitenin artması aynı zamanda da bizim işsizlik sorunumuzu da halledecektir.

Topluluk hem kendi sorunun halletmek, hem de yeni paralar kazanmak yönünden elbette bu ekonomik faktörü gözönünde tutmaktadır. Sosyal faktöre gelince topluluğun en büyük sorunu bildiğiniz gibi mülteciler sorunudur. Son yıllarda Avrupa'ya giden mültecilerin ne kadar büyük bir sorun teşkil ettiklerini biliyorsunuz. Türkiye uzun yıllar, esasen bu yeni bir tabikati değil, asırlar boyunca daima baskı altında olan topluluklara kollarını açmış ve onlara sığınma olanağı vermiştir. Biliyorsunuz geçen sene bizim bir kutlamamız oldu, 500 yıldan beri Türkiye'ye gelmiş olan sefaretler ve ondan başka, birçok muhtelif mülteciler. Yani 5 asır boyunca Türkiye'ye gelen birçok mülteciler olmuştur. Enazından I. Dünya Savaşı'nda kaçan Ruslar, II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'dan kaçan bir çok mülteciler son zamanlarda Afganistan, İran, Suriye, Bulgaristan'dan gelen mülteciler... ve bugün en az 2 milyona yakın mülteci var Türkiye'de. Eğer ki Türkiye'nin cazibesi olmasaydı, ortamı müsait olmasaydı bütün bu mülteciler Avrupa'nın kapılarındaydı. Burada Türkiye de büyük bir rol oynamaktadır.

Üçüncü sorun politiktir. O da en büyük sorun. Büyük Atatürk'ün ilkesi; Yurtta sulh, Dünyada sulh'tur. Bu prensip bütün dünyaca paylaşılmış vaziyettedir. Ve esasen Türkiye bu yörede oynayacağı rol çok büyüktür. Türkiye esas itibariyle çoğulcu demokrasisiyle, laikleriyle, insan haklarına olan hürmetiyle bu yörede örnek teşkil edecek bir ülke haline gelmiştir. Türkiye'deki din anlayışı, başka ülkelerin din anlayışına benzemiyor. Maalesef son zamanlarda din bir baskı ve nefret unsuru olarak kullanılmaktadır. Halbuki Türk toplumu yüksek değerleri sayesinde asırlar boyu dini bir hoşgörü, bir sevgi unsuru olarak kullanmıştır. Bu çok mühim bir unsur. Bunu Avrupa bile, bütün dünya Türkiye'nin bir örnek olabileceği, bu yönde bir model ülke olabileceğini kabul etmiş vaziyettedir. Bugün esasen soğuk harbi kazandıran, doğuyu batıya yaklaştıran, Sovyet Rusya'yı parçalayan konu Batı Avrupa'nın bu ülkelere bir model oluşturmuş olmasıdır. Bu bakımdan aynı konunun da bu yönünü kavraması muhtemeldir ve bu şekilde etrafımızın demokratik ülkelerle örgülenmesi ve aynı za-

manda bu yörede istikrarın ve barışın elde edilmesi mümkündür. Bunu hem ABD hem de Avrupa değerlendirmekte ve buna bir önem vermektedir.

Muhakkak biliyorsunuz ki, birçok odaklar, ülkemize karşı bir çok olumsuzluklar üretmişlerdir ve zaman zaman ülkemize karşı bazı güvensizlikler doğmuştur başka ülkelerde. Fakat son yıllarda yapılan tanıtma ve aynı zamanda körfez krizinde Türkiye'nin tutumu bunu tamamiyle silmiştir ve artık Türkiye tamamiyle güvenilir bir ülke olmuştur. Ben bu bakımdan bu konuda optimistim ve Türkiye'nin bugün değilse de, 2000'li yıllarda AT içinde yerini alacağına eminim. Bu konuyu açıkladıktan sonra ben müsaade ederseniz konuya dönmek istiyorum.

Hükümetimiz Türkiye - AET ortaklık anlaşmalarıyla kurulmuş olan gümrük birliğini gene bu anlaşmalarda öngörüldüğü üzere 1995 yılı sonunda tamamlamak kararını almış bulunmaktadır. Bununla ilgili temas ve müzakereleri başlatmak üzere bu kararını Avrupa Topluluklarına açıklamıştır. Bu müzakereleri başarıyla yürütmek ve Türkiye'nin çıkarlarını gerektiği gibi koruyabilmek için belirli esaslara dayanan bir strateji izlemesi gerekeceği kuşkusudur. İşte ben bu stratejinin esasları hakkında kişisel görüşlerimi arz etmek istiyorum.

Soruna Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına tam üye olmaktan amaçladığı hedeflerin hatırlatılmasıyla yaklaşmak istiyorum. Bu hedefler üçtür. Ekonomik, politik ve sosyal içeriklidir. Önce ben müsaade ederseniz ekonomik hedeflerin üzerinde durmak istiyorum. Türkiye AT içinde bir sanayi ülkesi olarak yer alması gereği tartışılmaz bir gerçektir. Türkiye mutlaka topluluk içinde bir sanayi ülkesi olmalıdır. Topluluk içinde hizmet sektörünün çok gelişmiş olması, bir sanayi olmaksızın hizmet sektörü olunacağı kanısını vermemektedir. Toplulukların gelişmiş hizmet sektörü de Milli hasıla içindeki payı ne olursa olsun kuvvetli bir sanayiye dayanmaktadır. Zaten gelişmiş bir sanayi olmadan istikrarlı bir ekonomiye de ulaşılmaz. Bu itibarla biz de böyle bir girişim sırasında her şeyden önce stratejimiz için vazgeçilmez saydığımız sanayileri tutarlı ölçülerle saptamamız ve bunlara çağdaş bir tempoda gelişme olanakları sağlamamız önkoşul olmaktadır.

Bildiğiniz gibi dünya büyük bir süratle gelişiyor, büyük bir değişim var. Ve bunun başında teknoloji büyük bir rol oynamaktadır. 21. yüzyılı, esasen ona şekil verecek olan teknik bilgiler yepyeni bir, o bir konjonktür ortaya çıkarıyor, bütün sanayilerin şekli değişiyor, bazı sektörlerde sanayiler 5 yılda bir tamamiyle yenilenmesi gerekiyor, bazı sektörlerde de bu 3 yıla kadar iniyor. Bu itibarla devamlı bir şekilde teknolojileri takip etmek ve ona göre sanayileri yeni yapılarla ulaştırmak, bu bir kaynak sorunudur. Biz bütün sektörlerde aynı tempoda, aynı yenilemeyi yapmamız mümkün değil. Biz esas itibarıyla kendimiz için gerekli strate-

jik sanayilerimizin hangileri, bunların topluluk içinde bir rekabet olanağına sahip olması gerektiğini, bunu saptamamız gerektiğini ve bunlara her türlü olanağı vermemiz gerekiyor ki 2000'li yıllarda bu sanayiler çağdaş bir görünüme ve yeni teknolojilere sahip olsunlar ve dünya içinde rekabet olanağına sahip olabilsinler. Bu da bir kaynak meselesi. Bizim ulusal kaynaklarımız dardır, biliyoruz. Ve başka ülkeler, bütün dünyadaki ülkeler tek başlarına kendi ekonomilerini geliştirmemişlerdir. Buna benzer bir örnek yoktur. Daima başka ülkelerden katkı görmüşler, bir Japonya Amerika'nın yardımıyla hatta bir Avrupa Marshall yardımıyla, diğer ülkelere de baktığınız zaman muhakkak bunun arkasında başka ülkelerin politik istekleri olmuştur, politik iradeleri olmuştur ve o ülkeler gelişmiştir. Burada yabancı sermayelerin o ülkelere gelişyle mümkün olabilmıştır.

Türkiye yabancı sermayeyi cezbetmek için bana göre üç unsur gerekiyor. Birincisi iç istikrar. İkincisi geniş bir pazar. Üçüncüsü de o gelen sanayinin muayyen bir sürede kurulması. Bu gümrük birliği içinde mümkündür. Şöyleki bugün gümrük birliği olan bir çok ülkeler İspanya, Portekiz ve diğer ülkeler, herhangi bir sanayileri bir sorunla karşı karşıya olduğu takdirde bu sanayileri korumak için bir çok araçları vardır. Fakat bu araçlar yalnız topluluk içinde olan ülkeler için işlemektedir. İlk olarak topluluk dışında bulunan bir ülke, gümrük birliğine giriyor ve bunun için bu araçlar ne şekilde işleyecek konusunda gayet açık bazı konuların ortaya konması gerekiyor. Aksi halde Türkiye gümrük birliği içinde kendi sanayisini korumak şekline girebilir ki bu çok tehlikelidir. Bu itibarla müzakerelerde ele alınacak konulardan bir tanesi gümrük birliği içinde bazı sanayiler ne şekilde korunacaktır sorusunun çok açık bir şekilde tartışılması gereklidir.

Bugün İspanya'da mesela gemi sanayi % 50 subvansiyon görür devletten. Buna benzer birçok misaller verilebilir. Bu da topluluğun kabulü ile ve topluluğun araçları ile yapılıyor. Topluluk bunlara büyük katkılarda bulunuyor. Tarımdaki olan subvansiyonları hepiniz gayet yakından izliyorsunuz.

Sosyal hedeflere gelince, AT'nin seçmiş olduğu hedeflerden pek farklı değil. Bildiğiniz gibi AT'nin esas hedefleri bütün bölgelerdeki halkın çağdaş bir yaşam seviyesine ulaşması, istihdamın yaratılması ve bu şekilde bir çok yörelerde pozitifite yaratmak; bu tarımda olabilir, hizmet sektöründe olabilir, sanayide olabilir. Bu da biraz evvel söylediğim gibi ülkenin sanayileşmesine bağlıdır. Çünkü kuvvetli sanayisi olmayan bir ülke katıyetle hizmet sektörünü yaşatamaz.

Ben size çok bariz bir misal vereceğim. 1960 yıllarında biz grup olarak beyaz eşyaya atıldığımızda bir rakip firmamız daha vardı. D firma ile birlikte piyasaya 2 bin buzdolabı arz etmiştik.

Ve bunları biz oniki ay içinde ancak 2 bin tanesini satabildik, bütün Türkiye'ye. 1992 yılında 2 milyon adet beyaz eşya satılmıştır. Bu ne şekilde gerçekleşti. Türkiye'de bir sanayi oluştu. Türkiye'de çalışan kişiler bir satınalma gücünü sahip oldular. Ve bu şekilde de, bu satınalma gücü sayesinde de Türkiye'de pozitifitenin artmasıyla bu satınalma gücü bu seviyeye gelmiş vaziyettedir. Sanayi durduğu takdirde o satınalma gücü de durur ve hizmet sektörü de işlemez.

Politik hedefimiz biraz evvel söylediğim gibi, Yurtta Sulh Cihanda Sulh, konusudur. Bu konuda esasen dünya bizim son yıllardaki politikamız, hele bu son zamanlardaki politikamız büyük bir güven vermiştir. Diyebilirim ki bugünkü hükümetimin en başarılı çalışması, Dışişleri Bakanlığının çalışmalarıdır. Bu konuda dünya Türkiye'nin sulha ne kadar bağlı olduğunu çok yakından izlemektedir.

Sorunun incelenmesi gereken bir diğer konu da, AT'nin Türkiye konusundaki ve özellikle onun tam üyeliği açısından tutumunun ne olduğunu anlayabilmektir. Biraz evvel, konuşmamın başında bunu izah ettim. Fakat son zamanlarda topluluk bizim tam üyeliği ertelemek istediği için, bizim tam üyeliğe başvurumuzu pek sempati ile karşılamamıştır bildiğiniz gibi. Ve ikide bir bize ileri sürdüğü konu, siz tam üyeliğe gideceğinize bu ortaklık anlaşması ile ve bu ilişkilerin gelişmesini temin etseydiniz çok daha iyi olurdu. Fakat topluluk bir taraftan bunu söylerken uzun yıllar ortaklık anlaşmasını dondurmuş vaziyette idi. Ve esasen Türkiye'nin tam üyeliğe başvurmasının sebebi de bu ortaklık anlaşmasına bir dinamizm kazandırmak içindi. Bu topluluk sonunda ortaya bir Matutes paketi ismi altında bir ekonomik tedbirler paketi ortaya koymuştur. Fakat bu paketteki bütün öneriler tek taraflıydı. Bunlar Türkiye'nin sorunlarına çözüm getirebilecek nitelikte değildi. Bunun için de ağırlıklı durulan konular gümrük birliği olmuştur ve topluluk mümkün olduğu kadar ilk başında Türkiye'ye vermiş olduğu gümrük birliği ödününü artık eşitlemek istiyordu. Yani herhangi bir yükümlülüğünü yerine getirmeden, Türkiye topluluğunu gümrük birliğine götürmek için çaba sarfediyordu ve bunu başardı esas itibarıyla. Çünkü Türkiye kendi taahhütlerine sadıktı ve Türkiye bunu gayet iyi bir şekilde hak etmiştir ve esasen gümrük birliğine varmak bugün artık ekonominin bir icabıdır. Fakat topluluk hala kendi yükümlülüklerini yerine getirmemekte direnir. Fakat yine Dışişleri'nin başarısı ile sonunda diğer konuları da ele alınacak müzakerelere başlandığını öğrenmiş bulunuyoruz. Bu müzakerelerde herhangi bir şekilde ödün verilmeden çalışmaların sürdürülmesi ve ülkemizin de biraz evvel söylemiş olduğum gelişmişlik düzeyine varabilmesi için bu olanakları sağlayacak bütün imkanların bu müzakereler içinde araştırılması şarttır.

Ben sözümü burada kesiyorum. Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim.

Başkan - Sayın Jak Kamhi'ye teşekkür ederim ilginç konuşmaları için. Benim tam üyelik açısından görüşümün aksine kendileri iyimser ve AT'nin bize, bizim ihtiyacımız olduğu kadar onların da bize ihtiyacı olduğunu vurguladılar. Ticari ilişkilerle ihtiyaçlar giderilebilir ama tam üye olunduğu takdirde, tam üyeliğin özellikle topluluğa yükleyeceği bir takım mali yükümlülükler var ki, özellikle fonlardan yararlanma açısından, mesela Yunanistan'a olduğu gibi 10 milyar dolarlık bir hibe denilecek biçimde bir yararlanma imkanını her halde AT pek istemiyor ki, bize karşı olan davranışları Yunanistan'a karşı olan davranışlarından pek farklı. Ve Yunanistan'a ekonomik açıdan gelişmemiş olduğu halde, kendilerinin gayet iyi bildikleri gibi, sadece ve sadece siyasi nedenlerle ve hatta kişisel dostluklar nedeniyle Yunanistan topluluğa alındı. Fakat Türkiye, gene tekrar ediyorum ben sayın Jak Kamhi gibi iyimser değilim, kötümserim, tam üye olacağımızı zannetmiyorum. Ticari ilişkilerde onların bize, bizim onlara olan ihtiyacımız çözümlenebilir kanısını taşıyorlar ki, bizi biraz yokuşa sürüyorlar.

Jak Kamhi - Sayın başkan, bir dakika müsaade ederseniz...

Başkan - Buyrun, buyrun...

Jak Kamhi - DeGaulle'in çok güzel bir sözü var, der ki; "artık ülkeler arasında his yok, menfaat var." Bu itibarla hiç kimse, ne Yunanistan'ın dostluğuna ne de başka ülkelerin dostluğuna bakıyor, menfaatlerine bakıyorlar. Bugün Almanya ile Fransa biraraya gelmişse menfaat meselesidir. Bu itibarla benim görüşüm tamamiyle terstir, bu konuda hocamın görüşünü paylaşamıyorum. Biraz evvel söyledim; elbetteki kaynak meselesi önemli bir konudur. Avrupa'nın bugün karşılaştığı sorunlar dolayısıyla, esasen kaynak ayırmadığı için bunu erteliyor. Fakat diğer taraftan Türkiye'nin gümrük birliğine hazır olduğunu söylemesi bir tezat teşkil ediyor. Çünkü gümrük birliğine hazır olan bir ülke, esas itibarıyla demek topluluk için ekonomik olarak hazır bir ülke demektir. Bugüne kadar gümrük birliğine hazır olmayan ülkeleri entegre etmiştir ve topluluk içinde ondan gümrük birliğine gelmesini sağlamıştır. Bu bakımdan Türkiye'nin onlardan daha üstün bir seviyede olduğu muhakkaktır. Ama topluluğun biraz evvel söylediğim gibi en büyük sorunu kaynak sorunudur. Bugün Rusya'nın kalkınması, doğunun kalkınması için milyar dolarlar ayırması gerekiyor, onları da ayıramıyor resesyon dolayısıyla. Bundan dolayı erteliyor. Ben ümitliyim. Teşekkür ederim.

Başkan - Tartışma kısmında tartışmalarımıza devam edebiliriz. Efendim, sayın Metin Toker Bey, söz sizin, buyrun...

Metin Toker - Sayın başkan, değerli dinle-

yticiler, evvela bir memnuniyetimi ifade edeyim, bu kadar genç bir kitleye hitabettiğimden dolayı son derece memnunum. Gençlerimizin bu konuya gösterdikleri ilgi beni ayrıca sevindirdi. Bizler bu yaş ortalamasını pek fazla büyütemiyoruz, büyük ekseriyetin gençlerde olduğunu görüyorum.

Panelimizin adı ilginç ve güncel; "Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'nin AT ile İlgili Stratejisi Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl? Ancak, bir tanımlama eksikliği var gibi geliyor bana. Niçin? Yani, hangi amaca dönük strateji? AT'na girmek, girebilmek için mi strateji, yoksa AT'na girmemek, girememek için mi strateji? Çünkü Türkiye'de bu iki inanca da dönük kimseler, çevreler, siyasal eğilimler, siyasi partiler vardır. Şimdi değil, taa başından itibaren.

AT'nun oluşma ve gelişme tarihi üzerinde fazla durmak gereksiz, çünkü bu biliniyor. 6'lar bu topluluğu kurduktan sonra ilk başvuru güney Avrupa'nın Avrupalılığı ve demokratikliği tartışılmaz siyamli kardeşleri Yunanistan ve Türkiye tarafından yapıyordu. Bunlar zaten Avrupa Konseyi'nin üyesidirlere. O tarihte demokratiklikleri de tamdır. Yunanistan'la ortaklık anlaşması Atina'da 1961'de imzalandı, 1962'de yürürlüğe girdi. Türkiye ile ortaklık anlaşması, biz bir 27 Mayıs macerası geçirdiğimizden dolayı, 1963'de Ankara'da imzalandı. 1964'de de yürürlüğe girdi. Ankara Anlaşmasının altına Başbakan ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü TC adına imzasını koyarken şöyle diyordu; Ortak Pazar beşeriyet tarihi boyunca insan zekasının vücudunda gelirdiği en cesur eserdir. Daha o tarihlerde herkes öyle mi düşünüyordu? Kesinlikle hayır. Evvela iki uç, yani sol uç ve sağ uç, tamamen başka görüşler söylüyorlardı. Sol uç o tarihte örgütlenmişti. TİP kurulmuştu, TİP'nin ortak pazara karşı durumu veyahut tutumu şöyle, diyor ki; iktidar Türkiye'yi Avrupa kapitalizminin tam bir istismar alanı durumuna getirecek ve kendi çaba ve olanaklarımızla sanayileşmemiz ümidini yok edecek olan ortak pazara girme çabası içindedir, ortak pazara girme çabaları Türkiye için bir avuç vurguncu zümrenin çıkarları uğruna alınmış bir ihtihar kararıdır. Sol uç böyle diyordu da sağ uç ne diyordu? Şimdi o tarihlerde sağ ucun bir yayın organı olan Sabah gazetesi şu hücumu yapıyordu; Türkiye'yi ebediyen Avrupa'ya bağlayan bir anlaşmaya imza attığı için ihtihar eden İnönü'nün 50 sene evvel İstiklal Harbi'ne girmemize muhalefet edip Amerikan mandası istemesi hatırlardadır. Demek ki Paşa 50 sene önce saplandığı fikri nihayet 1963'de gerçekleştirmeye muvaffak olmuştur. Şimdi, sağ uç öyle diyor, sol uç böyle diyor, gelelim CHP ne diyor? CHP'nin Genel Başkanı İsmet İnönü bu anlaşmayı imzalarken, sonradan Ecevit'in genel sekreterliğini, onun yardımcısı olacak olan bir iktisatçı profesör şöyle diyordu; Paşam, bu anlaşmayı imzalamaya karar vermek savaş kararı almaktan daha tehlikelidir. Harbin bitmesinden sonra uğranılan zarar 5-10 yıl içinde telafi edilebi-

li, fakat ortak pazara girildikten sonra bir daha geri dönülmez. Bunun çıkışı ve bitişi yoktur, memleket ekonomisinin uğrayacağı tahribatın izlerini silmeye imkan olmaz.

Demek ki, bu ortak pazar ta işin başından beri Türk kamuoyunda tartışma konusu olmuş, bunun taraftarları bulunmuş, bunun aleyhtarları bulunmuş ve herkes kendi görüşünü savunmuş. Bugün Erbakan'ın dile getirdiği; ortak pazar Türkiye'yi soymak için kurulmuş bir Yahudi-Hristiyan tuzacıdır, sağ tarafından paylaşılmakta; bunun bir Batı mandası haline dönüşmesi kaçınılmazdır, diyen sol için de o görüş devam etmektedir.

Türkiye o zamanki adıyla ortak pazara niçin girmiştir? Bu sadece ekonomik bir tercih midir? Hayır. Bu Avrupalı yolunda olmak için, Avrupalı olmak için o yolda atılmış son ve ciddi bir adımdır. Bakınız, bu kararın gerekçesinde ve İnönü'nün sözleriyle amaç nasıl ifade ediliyor, şöyle diyor; *hakikaten bugün Türkiye'yi Avrupa'ya ebediyen bağlayacak olan bu anlaşmayı imzalamış bulunuyoruz. İktidarın anlaşmanın tasvibi için meclise sunduğu kanun tasarısındaki gerekçe şöyle; İstikbalini her zaman Avrupa ile mütalaa etmiş bulunan Türkiye'nin siyasi bir birleşmenin temelini teşkil edecek mahiyette olan AET ile bir ortaklık kurmakla, siyasi bakımdan olduğu kadar, üye devletlerle iktisadi münasebetlerimizin de artmasında planla kalkınmamızın sağlanması bakımından da geniş ölçüde fayda temin edileceği muhakkaktır.* Devrin Dışişleri Bakanı meclisteki konuşmasında şöyle diyordu; *Ortak Pazarı münhasıran iktisadi mahiyette bir teşekkül telakki etmeye imkan yoktur. 6 devletin milli menfaatlerini müşterek bir konu haline getirmeye karar vermiş olmaları, takdir buyuracağınız üzere gayet derin ve gayet ciddi bir siyasi istihalenin neticesi ve aynı zamanda siyasi entegrasyonun başlangıcıdır.* Aynı tarihte başbakan yardımcısı senatoda şöyle diyordu; *Bu anlaşma ile Türkiye'nin batılılaşma yolunda aziz Atatürk tarafından bir milli politika haline getirilmiş olan davranışta ciddi bir merhale katedileceğine kani bulunuyoruz.*

Bunları niçin belirtiyorum, bunları belirtmekteki maksadım şu; Ortak Pazara girmemiz, onun gelişmeleri karşısında bazen destekleyici, bazen köstekleyici vaziyet almamız işin iktisadi öneminden belki de daha fazla siyasi öneminin bulunduğunu belirtmek içindir.

İki aşın ucun ittifakının temelinde de bu yatmaktadır. Aşırı sol ve onun sözcülerine göre, itirazın hedefi Ortak Pazar değildir. Ortak Pazar onlar için bir zincirin bir halkasından ibarettir. Bizim batı ile ilişkilerimize son vermek, bizi Marksist dünyanın o zamanki bir parçası yapmaktır. Bundan dolayıdır ki, NATO'ya karşıdırlar, Avrupa Konseyi'ne karşıdırlar, Amerika'yla ittifakımıza karşıdırlar, Ortak Pazar'a karşıdırlar. Buna karşılık milli burjuvazi adı altında yapılan hücum aynı derecede sert ve

insafsızdır. Ortak Pazar siyonist, kapitalist, mason sömürücü olduğunun ta kendisidir ve mafya da Türkiye'nin kanını emmektedir. Biz kendi kendimize yetmeli, kalkınmamızı kendi kaynaklarımızla yapmalıyız. Eğer, bir pazara ihtiyacımız varsa, bu müslüman ülkelerdeki pazarlardır. Bir camiaya gireceksek, bu İslam Alemi olmalıdır. Ancak İslam kardeşlerimiz bizi soymak istemezler, ancak onlar hasbidirler.

Şimdi, biz Ortak Pazara Avrupa ile bütünlüğümüzü sağlama bağlamak için girmişizdir. Ama, AT'nun kendine özgü ve çok önem verdiği bir ekonomi örgütü olduğu, bir ekonomi politikası güttüğü de kaçınılmaz bir gerçektir. Ortak Pazar'da onu takibeden AET'nde bugünkü AT'da üyelerinden ayrıca demokratikleşme ve Avrupalı olmanın dışında kendilerine ayak uydurabilecek bir ekonomi istemektedir. Bunun için de ona yardımcı olmayı da kabul etmektedir. Nitekim Ankara Anlaşması Türkiye için 1964'de başlayan bir hazırlık dönemi öngörmüştür. 1969'dan itibaren ikinci geçiş dönemi için konuşmalar başlatılmış, 1970'de imzalanan 1973'de yürürlüğe giren katma protokol hazırlanmıştır. Buna göre 22 yıl sürecek bir geçiş döneminin sonunda Türkiye tam üyelik için hazır hale gelecek, getirilecektir. Yani 1995'de. İlk 5 yıl geçti. Gelindi 1969'a. Şimdi, bu ilk beş yıl nasıl geçti? Hazırlık döneminin başında, önce İnönü hükümeti 1963 Eylülü ile 1965 Şubatı arasında tek başına iktidardaydı. Hazırlığı hemen hemen hiç. Sonra Demirel hükümeti hep iktidardaydı, hep tek başına, hazırlığı tam hiç. Ya özel sektör; işadamlarımızın muhakkak ki o zaman da, bu zamanda en ilerici ve Avrupaisi sayılabilecek Vehbi Koç o tarihlerde holdinginin Kabataş'taki denize bakan bir odasında bana şöyle diyordu; inanır mısınız bütün müesseselerimiz içinde sadece ikisinde ortak pazar araştırması yapabildik. Çünkü biz yumurta kapağı gelmeden ve zorlanmadan kendimizi sıkıya sokan bir milli tabiata sahip değiliz. Bu İnönü'nün de bunca yıllık devlet tecrübesiyle arkadaşlarına hatırlattığı bir gerçektir. Eğer hazır olalım öyle geçelim dersek daha bin yıl bekleriz ve geçemeyiz, halbuki ortak pazar hergün bizimle arasını açtığından yarın çok daha az elverişli şartlar gelecektir, onlar bize bu şartları koşacaktır.

Gerçekten de ara açıldı ve gelişmeler oldu. Gelişmeler öyle oldu ki ben sayın Çam'ın fikrine iştirak ediyorum, bizim AT'na, AT'nun bugünkü haliyle veya yakın gelecekteki haliyle tam üye olarak girmemize imkan ve ihtimal yoktur. Bugünkü hali dediğim ne; 6 üye ile başlayan ortak pazar 1972'de 9'lar oldu. İngiltere, İrlanda ve Danimarka katıldılar. 1975 Haziranında Yunanistan 10. üyelik için başvurusunu yaptı. Niçin 1975'di? Çünkü askeri cunta 1974'de yıkılmış, Karamanlis ve demok-rasi Yunanistan'a geri gelmiştir. Karamanlis'in ilk işi de bu 10. üyelik için başvuru olmuştur. Niçin? Ekonomik avantajları yanında Avrupalı olmak ve AT'na üye bulunmak yeni cunta maceralarına kar-

şı da esaslı bir teminat bir subap oluşturuncağı.

Ya Yunanistan'ın siyamli kardeşi Türkiye'den ne haber? Ne bir ses, ne bir nefes. Siyamli kardeşler Truman doktrinine beraber hak kazanmışlardır. Siyamli kardeşler Marshall planı kapsamına beraber alınmışlardır. Siyamli kardeşler Avrupa konseyine birlikte girmişlerdir. Roma Anlaşmasını beraber kabul etmişlerdir. Ortak pazarla Atina ve Ankara anlaşmaları da aşağı yukarı beraberdir. NATO üyelikleri de 1952 de Lizbon'da beraber imzalanmıştır. Bunlarda bazen Yunanistan faktörü -Avrupalılaşmada olduğu gibi- bazen Türkiye faktörü -NATO'da olduğu gibi- ağır basmıştır, ama hep ikisini beraber kabul etmişlerdir, beraber görmüşlerdir, beraber muamele yapmışlardır. Ama, Yunanistan 1975 Haziranı'nda AT'na tam üyelik için başvuruyor, Türkiye'den ne bir ses ne bir nefes. Hiç kimse yanılmasın, Türkiye treni o tarihte kaçırmıştır. AT Yunanistan ile görüşmeyi 1976 Ocağında kabul etti, görüşmeler 1976'da başladı, Yunanistan 1980'de tam üye oldu, 10. üye oldu, veto hakkıyla beraber. Şimdi ben derim ki Yunanistan ile birlikte Türkiye'de tam üyelik için aynı zamanda başvursaydı, AT Yunanistan'a tamam gel görüşelim, Türkiye'ye hayır, seninle görüşmem mi diyecekti. Bahis konusu değil. Türkiye'ye Yunanistan'a koştuğu şartlardan başka şartlar mı koşacaktı? Bahis konusu değil. Yunan ekonomisinin kaldırdığı bu şartları, ki, çok elverişli ve yardımcıydı, Türk ekonomisi mi kaldıramayacaktı? Bahis konusu değil. AT Yunanistan'ı kapıdan içeri alacak, Türkiye'yi kapının dışında mı bırakacaktı? Bahis konusu değil. AT belki ne Yunanistan'ı, ne Türkiye'yi alacaktı. Ama her halde Yunanistan'ı alıp Türkiye'yi almamazlık etmeyecekti, edemeyecekti. Tren işte o 1900'lü yıllarda bir daha yakalanmayacak şekilde kaçırılmıştır. Çünkü, üstelik Yunanistan'da Karamanlis ile Avrupa'ya dönük tutum başlarken, Türkiye Ecevitli ve Erbakanlı, tek başına veya koalisyonlu bir batıya karşı tutuma giriyordu. O kadar ki AT Yunanistan ile kabul görüşmelerini sürdürürken Türkiye AT'a karşı gümrük birliği yükümlülüklerini erteliyor, 8 milyar dolar gibi o zaman akıl almaz bir yardım talebinde bulunuyor ve bunlar tabii kabul edilmeyince de ilişkileri donduruyordu. Siz şimdi burada ve Ankara'da istediğimiz kadar strateji saptamaya çalışınız. Türkiye'nin nihayet ve olumsuz koşullarda 14 Nisan 1987'de tam üyelik başvurusuna bugüne kadar dahi ciddi cevap verilmemiştir. İşin 2000'li yıllara kalacağı görüşü geçerlidir. 1987'den 2000'li yıllara. Halbuki Yunanistan'ın 1975 başvurusu sadece 5 yıl 7 ay içinde sonuçlandırılmıştı. Müspet sonuçlandırılmıştı. Bugün herkes biliyor ki, bizden sonraki Avusturya'nın 1989'daki, İsveç'in 1991'deki, Finlandiya'nın, İsviçre'nin ve Norveç'in 1992'deki başvuruları bizden çok evvel, 2000'li yıllara kalmadan, hem de olumlu olarak sonuçlanacaktır. Bundan istiskal çıkmaz mı dersiniz. Ama bu istiskali biz de hak etmemişmiyizdir?

Nedir, Türkiye'nin AT'a tam üye olmasının başlıca engeli? Ekonomimizin yetersizliği mi? Hayır. Yunanistan, Portekiz örnekleri ortada. Bizi Avrupalı saymamaları mı? 1963'deki haritadaki yerimiz bugün değişmemiştir ki. O zaman ne kadar Avrupalı idiysek bugün de o kadar Avrupalıyız. Müslümanlığımız mı? 1963'de müslüman değildiydik? Başbakan yardımcısı Erdal İnönü'ye demişler ki; bayrağınızdan ay yıldızı çıkartınız. Bunu Türkiye'de AT'na giremememizin, bizi almamalarının ciddi sebebi diye sayıp, göstermek isteyenler bile var. Ben Başbakan Yardımcısına sordum, hatırlıyor bile böyle bir lafı. Belki dedi, biri laf arasında şaka diye böyle bir laf söylemiştir. Sahiden, bayraktan ay yıldız çıkartarak ortak pazara girmek kabil olsaydı, bu çok komik bir şey olurdu. Hem o bayrağın sahibi için, hem ortak pazar için.

Şimdi ben size engelin temelinde ne yattığını söyleyeyim. 1970'li senelerin başıydı. Almanya başbakanı Brand'tan bizim büyükelçi Bay Talipoğlu vasıtasıyla bir randevu istedim, mülakat için; o sırada Brand'ın başı belaya girmişti. Bizim büyük elçi dedi ki, sana Schmidt'ten, maliye bakanından randevu alayım. İstersen al dedim. Dedi ki, öyle deme, çünkü bu adam idare edecektir Almanya'nın kaderini. Hakikaten çok ilginç bir kimse. Bir saatlik bir randevuydu. 50 dakika yazılmamak üzere konuştuk. Bana Almanya'nın dış politikada takibedeceği birtakım şeyleri söyledi. En son on dakikasında dedi ki, bunu özellikle yazmanızı rica ediyorum. Bu serbest dolaşım var ya, biz bu serbest dolaşımı kabul etmek suretiyle, bu serbest dolaşıma peki demek suretiyle büyük bir hata yaptık. Bizim Türklere serbest dolaşım imkanı vermemiz bahis konusu olamaz. Ama her hatanın bir ceremesi vardır, biz bunun ceremesini size ödemeye hazırız ve bunu biliyoruz. İşçilerinizin geri dönüşünde şunu yapalım, bunu yapalım, sosyal sigorta verelim, daha birçok imkanlar verelim, para verelim; kabahatimizi, günahımızı böyle ödeyelim, ama serbest dolaşım istemeyin bizden. İşte burada en büyük Türk handikapı yatıyor. 60 milyon ve hergün artan bir nüfus. % 2,3 - 2, 5 gibi, Avrupalı için akıl almaz bir artış; Avrupalı ne olmak istemiyor biliyor musunuz? Avrupalı bugünkü İstanbul'un haline gelmek istemiyor. Bugünkü İstanbul bu göçü karşılayamıyor. Avrupalıdan nasıl istersiniz, kapısını açması ve 60 milyonun hurra diye, İstanbul'a dolar gibi Avrupaya dolması. Bence temeldeki sebep budur ve bu sebep devam ettiğinden dolayı; kalmıyor, devam ediyor, artıyor, Türkiye'nin 2000'li yıllarda da, stratejimiz ne olursa olsun, AT'na tam üye olarak kabul edilebileceğine ben inanmıyorum ve inananları takdirle karşılıyorum. İnşallah onların dediği olur, bizim dediğimiz olmaz, ama, biraz fazla saflık da yapmamak gerekiyor.

Çok teşekkür ederim, biraz uzadı kusura bakmayın...

Başkan - Estağfurullah. Efendim ilginç ko-

nuşmanız için cemiyet adına teşekkür ederim. Şimdi sözü Erol Manisalı Bey'e veriyorum.

Erol Manisalı - Teşekkür ederim sayın başkan. Biz 1963'de Ankara anlaşmasını imzaladık ama, o tarihten bugüne çok şey değişti. İki kutuplu dünya ortadan kalktı. O günkü koşullar altında Türkiye'yi doğu bölgesi içinde bırakmak istemeyen ABD ve AT, yanına çekmek istiyordu, şu veya bu biçimde. İlerde belki tam üye olabilir düşüncesi ile AT tarafından Ankara anlaşması imzalandı ama bugün koşullar değişti. 2000'li yıllara baktığımız zaman Türkiye için biraz karamsar bir durum ortaya çıkmaktadır, bizim dışımızdaki gelişmeler açısından. ABD, Avrupa -AT olarak- ve doğudaki Japonya -3 ekonomik blok olarak- gelişmektedirler ve bunlar dünya üzerinde hakim olacaklardır, iktisadi ağırlıklı bir yapılanmaya doğru gidilmektedir. Siyasi rejim farklılıklarının, doğu-batı bloklarının ortadan kalkması dolayısıyla.

Sayın konuşmacıların daha önce belirttikleri gibi Türkiye en yakın Avrupa bloğuna yakın bulunuyor. Ancak bizim açımızdan, biz AT'ye girmek istiyoruz, biz istiyoruz da, AT Türkiye'yi kendi içine tam üye olarak, şu veya bu nedenle almak istemiyor, biraz sonra değineceğim, ama Türkiye'yi de tamamen dışlamak istemiyor. Burada bir şeyi iyi tespit etmek lazım. AT Türkiye'ye nasıl bakıyor, Türkiye'yi nasıl algılıyor? AT için Türkiye dışlanmaması gereken bir ülkedir. Pazar olarak, bölgedeki konumu olarak, bölgedeki Balkanlardan Ortadoğu'ya Kafkasya'ya kadar uzanan yayda, hatta Karadeniz çevresine kadar uzanan yayda, Avrupa'nın karşılaşacağı sorunlarda, Avrupa'ya yardımcı olması için, kendisiyle işbirliği yapılması için veya kendisinin kullanılması için, ne dersiniz deyin, Avrupa'nın yanında, AT'nun yanında olması gereken bir ülkedir. Bu Avrupa'nın çıkarıdır; ekonomik çıkarıdır, politik çıkarıdır, askeri çıkarıdır. Hatta kültürel çıkarıdır, bölgedeki bazı olumsuz gelişmelerin Avrupa'ya yansımada bir tampon bölge oluşturmaktadır Türkiye, o bakımdan kendi yanında, kendi denetiminde olmasını Avrupa ekonomik, politik, askeri ve kültürel nedenlerle tercih etmektedir. Ancak, AT Türkiye'yi kendi içinde, masanın başında, bugün 12'ler, yarın 15'ler, 17'ler gibi, karar veren bir ülke olmasını istememektedir. Bana göre bunun temel 2 nedeni vardır. Bir tanesi sayın Toker'in de belirttiği gibi Türkiye'nin nüfus potansiyelidir. İkincisi Türkiye'nin kültürel dokusudur. Türkiye kültür dokusu itibarıyla Avrupalı kabul edilmemektedir. 1960'larda bu konu o kadar önemli değildi. Ancak özellikle 1980'lerden itibaren, bizim tarafımızdan değil ama onlar tarafından, gündemin ön maddeleri haline maalesef getirilmeye başlanmıştır. Bunun örneklerini eski Yugoslavya'da, Kafkasya'da sıkça görmekteyiz ve AT'nun algılama şeklini bu olaylar karşısında gördükçe de, Türkiye'nin kültür dokusunun farklılığı dolayısıyla AT'na kabul edilmediğinin temel iki faktörden bir tanesi olduğunu

görmekteyiz.

Ekonomik istikrar falan, bunlar çok tali şeylerdir. 81'de Yunanistan yangından mal kaçıran gibi AT içine sokulmuştur. Portekiz AT'ye tam üye olduğu zaman ekonomik durumu hiç de iç açıcı değildi. Pek çok politik sorunları da vardı ama onların bizim gibi nüfus sorunları yoktu ve kültür dokuları Avrupa açısından farklı algılanıyordu. Bu temel bir nedendir.

Ben esas olarak bugünkü konuşmamda gümrük birliği meselesine değinmek istiyorum. Efendim gümrük birliği, Türkiye'nin AT'na tam üye olmasının bir parçasıdır. Bir otomobilin tekerleği gibi. Ondan ayrı bir parça değildir. Yani Türkiye 63'de anlaşmayı imzaladı. Hazırlık dönemi, geçiş dönemi, 70'de katma protokol imzalandı. Buna göre gümrük birliğinin şekilleri, unsurları ortaya kondu. Türkiye karşılıklı gümrük birliğine uyacak, taahhüde girecek ve sonunda tam üye olacak. Şimdi tam üyelik bana göre kesin olarak ortadan kalktığı için gümrük birliği ortada durmaktadır. Nedir bu gümrük birliği? Maalesef bu Türkiye'de, üniversitelerimiz tarafından, bürokrasimiz tarafından ayrıntılı olarak açıklanıp, incelenip, kamuoyuna açıklanmış bir husus değildir. Nedenini de bilemiyorum bir türlü? Bürokrasimiz bu konuda kamuoyunu aydınlatmamıştır. Üniversitelerimiz bu konuda yeterli araştırmayı yapmamıştır. İşin teorisinden sözlemiyorum. Türkiye'nin AT'nun gümrük birliğine dahil olmasının Türkiye bakımından getireceği sonuçlar geniş kapsamlı incelenip, kamuoyuna sunulmuş değildir. Türk kamuoyu gümrük birliğinin Türkiye'yi nereye götüreceğini bilmemektedir. Ancak, seminerlerde, toplantılarda, gazete başlıklarında yuvarlak laflarla konular geçiştirilmektedir. Bunun incelenmesi ve kamuoyunun aydınlatılması gerekmektedir. Çünkü biraz sonra belirteceğim gibi, başka sonuçlar doğmaktadır.

Türkiye gümrük birliğine girdiği takdirde 1995 sonunda, yalnızca AT ile Türkiye arasında karşılıklı gümrüklerin indirilmesi meselesi değil; Türkiye AT'nun dış dünyaya, 3. ülkelere karşı uyguladığı ortak gümrük, dış ticaret, ekonomi politikasına uzantısı olarak bunun, uymak zorunda kalacaktır. Brüksel oturup, kendi AT'nun gümrük rejimini, dış ticaret politikasını belirleyecek, karar mekanizması dışındaki Türkiye Ankara'da, ona gıyabında verilen kararlara uymak zorunda kalacaktır. Zaten belirtiyorlar bunu. AT'nun bülteninin Mart sayısı, Ankara'da çıkan, Türkçe metinden; bu ilk örnektir diyor, Topluluk tarihinde ilk kez bir ülke önce tam üye olmadan AT ile bu kadar yakın ilişki kurup, onun dış ticaret politikasına uymayı taahhüt etmektedir. Yani bu garabeti de herhalde Türkiye'den başkası yapamazdı. Yani bunu biz büyük bir marifetmiş gibi ortaya koyuyoruz. Şeyi anlıyorum. AT ekonomik olarak Türkiye için feda edilmemesi, arkası dönülmemesi gereken, öncelikli bir bölgedir. Bunu bütün samimiyetimle kabul ediyorum.

Konunun içinde 25 yıldır çalışan bir insan olarak, AT'yi çalışan bir insan olarak. Ama bunun başka yolları da vardır. Yani Türkiye'nin bütün elini kolunu bağlayarak, Ankara hükümetini ortadan kaldırıp, Brüksel hükümetini onun yerine koyup, Brüksel'de alınan kararları, Türkiye'nin gıyabında alınan kararları, Türkiye'ye uygulamak.

Bir somut örnek vereyim; biz girdik 1995 sonunda, Eximbank filanca ülkeye kredi açacak. Yoo diyecek Brüksel, dur bakalım, bizim dış ticaret politikamızda şöyle şöyle koşullar var, bizden izin alsın Eximbank'ınız, açamaz diyecek. Ya da AT bir bölgeye iç savaş dolayısıyla dış ticaret ambargosu koyacak, Türkiye'nin diyelim yakın ilişkide bulunduğu bir ülke, bölge. Hayır diyecek, sen de ticaret yapamazsın, çünkü ortak politikamıza uymak zorundasın. Yani gümrük birliği demek, sadece karşılıklı gümrüklerin indirilmesi demek değildir.

Şimdi AT bu konuda Türkiye'yi kendi yakın bölgesi dışına, nüfuz alanı dışına çıkarmak istemiyor. Yakın ilişki içinde olmak istiyor ve Türkiye'ye AT'nda en sıcak bakanlar iş çevreleridir. Gerçekten de sıcak bakmaktadırlar. Türkiye'nin tam üyeliğine, belki de tek olumlu karşılık veren AT içinde, AT'nun iş çevrelerinin önemli bir kısmıdır. Türkiye ile yakın ilişki içinde olmak istiyorlar. Büyük bir pazar. Bölgedeki ekonomik konumu, petrol bölgelerine yakınlığı, işin siyasi boyutu, yeni boyutu olarak da Kafkasya, Asya Cumhuriyetleri'nin petrol ve doğal gaz kaynakları ile ilgili olarak Türkiye'nin ağırlığının yavaş yavaş ortaya çıkmış olmaya başlaması, Türkiye dışlanması, ama Türkiye AT'nun sürekli olarak eşliğinde otursun, Brüksel de karar mekanizmaları içinde bulunmasın, ama biz yakın işbirliği içinde bulunalım, tabii Türkiye ihracatını da AT'na yapsın, vs., vs.. Bunu iyi düşünmek lazım.

O halde, gümrük birliği yerine, mevcut statünün gümrük birliği olmaksızın devamını Ankara savunabilir. Ortak üyeliğin gümrük birliği olmaksızın devamını savunabilir. Veya ikili ticari ilişkilere daha özel formüller içinde dönülebilir. Ama, niçin özellikle 1986 yılından beri yanılmıyorsam, bu 87 müracaatımızın öncesinde, AT'na bir mavi boncuk vermek, işte biz kapılarımızı da açacağız tamamen, sizin uygulayacağınız dış ticaret politikasına uyacağız, şeklinde bir mesaj vermek için, Ankara'da çok üst siyasi merciler tarafından, hiç bir şekilde parlamentoda konuşulmadan, hükümette kararlar alınmadan, subjektif olarak kamuoyuna açıklamalar yapılmıştır. Türkiye AT'nun gümrük birliğine girecektir diye. Bu bir referandum konusudur Türkiye'de. Çok ağır bir konudur. Diyebiliriz ki, efendim Ankara anlaşması imzalanmıştır, katma protokol imzalanmıştır, bu bunun devamıdır, Hayır, benim müracaatıma AT henüz bir cevap vermemiştir, olumlu bir cevap da çıkmayacaktır. Bu durumda nasıl olur da beni, AT'nun 3. ülkelere karşı uygulayacağı ve Brüksel de belirleyeceği politikaya bağlı kılar. Yani bunu Türk kamuoyuna aç-

mak ve tartışmaya sunmak lazım. Bu konunun TV'de tartışılması gerekir, basında tartışılması gerekir, üniversitelerde tartışılması gerekir. Tartışmadan, sadece bizim Brüksel'deki AT büyükelçimizin -burada ifadesi var, Şubat görüşmelerinde- biz diyor, uyacağız, AT'nin dış ticaret politikasına uyacağız. Tam üye olmaksızın. Bunu Türkiye'de kimse bilmiyor. Dışişlerimiz, yahut ilgili bakanlığımız buna gerekli direktifi veriyor. Ben Ankara'dan, bürokrasiden, arkadaşlarımdan, öğrencilerimden rica ettim son bir kaç gündür, aman hazırladığınız bir rapor mu var, benim bilmediğim, sizin bildiğiniz, bu gümrük birliğinin benim gördüğüm mahsurlarını telafi edecek, büyük bir istifade sağlayacak, önceki hükümetlerin, bugünkü hükümetin hazırladığı birşey var da, biz mi bilmiyoruz? Lütfen gönderin böyle birşey varsa; yok, öyle birşey de yok. Rutin, olagelmış, sayın Kamhi çok iyi bilirler İKB başkanlığından, olagelmış görüşmeler çizgisinde işler devam ettiriliyor. Tabii olaya çok günlük bakıyoruz, açık konuşmak gerekirse. AT pazarına ihracat yapan iş çevremiz vardır, özel sektörümüz vardır. Haklı olarak onlar bu konuda titiz davranmaktadırlar, lobicilik yapmaktadırlar. Kendilerine göre haklı olarak. Ama gümrük birliğinin Türkiye'yi nereye götüreceği konusunda 60 milyon birşey bilmemektedir. Bunun kamuoyuna sunulması ve tartışılması, hükümetin bana göre en önemli görevidir. Demokratik olarak kamuoyuna sunulup tartışılması, hükümetin en önemli görevidir. Keşke sayın İnönü de gelseydi de, muhtemelen AT'dan sorumlu başbakan yardımcısı olarak görevlendirilmesi isteniyor, bu konudaki tepkisini sayın İnönü'den alabilseydik.

Efendim, ben uzatmayayım konuşmamı sayın başkan, burada keseyim, ikaz ettiniz, galiba süre dolmuş, teşekkür ederim efendim.

Başkan - Ben de teşekkür ediyorum efendim ilginç konuşmalarınız için. Yalnız gümrük birliği acaba bir ters fonksiyonu görmüyor mu, hükümet tarafından ortaklık anlaşmasında belirtilmiş olan 1995 sonunda gümrük birliğine gidilecek ve ardından da tam üyelik oluşacak şeklinde karara bağlı olarak mevcut değil mi? Mevcut olduğuna göre hükümet iyi niyetini göstermek amacıyla, hatta bürokratlar 95 sonunda değil, 95 başında biz gümrük birliğini gerçekleştireceğiz diyorlar, ne derece mümkündür, onu bilemem. Fakat öyle bir ifadeleri de var. Özellikle dış işleri bakanlığının ortak pazar dairesi bu görüşü savunuyor. Böyle olunca 95'de bizim gümrük birliğini gerçekleştirmemiz, bizim rekabet gücümüzü artırmış olacağından dolayı, olumlu bir nokta olarak kabul edilebilir. Varsayın kabul etmediler. Tek yönlü almış olduğunuz bir karar, o karardan vazgeçebiliriz.

Erol Manisalı - Kabul etmiyorum, yo bundan artık vazgeçemezsiniz.

Başkan - Efendim, buyrun..

Jak Kamhi - Efendim, esasen ortaklık anlaşmamızda bu mevcuttur ve Türkiye evvela gümrük birliğine varacaktır, sonra tam üyeliğe varacaktır. Fakat bunu hatırlatmak gerekiyor, topluluk bu politikadan sonradan vazgeçmiştir. Diğer ülkeleri içine alırken, İspanya, Yunanistan hatta, Yunanistan bir dereceye kadar gümrük birliğine yaklaşmış, ondan sonra gümrük birliğine varmadan içine almıştır. Ondan sonra Portekiz ve İspanya'ya gümrük birliğine girdikten sonra kabul etmiştir. Çünkü, anladı ki topluluğa girmeden, tam üye olmadan gümrük birliğini bir ülkeye götürmek onu yıkmak demektir. Ancak ben bunda ısrar etmiyorum. Yine gümrük birliğine gidilebilir. Fakat müzakerelerle bunun arkasındaki bütün tedbirlerde evelden tayin edilebilir. Üstünde durduğum en mühim nokta; nasıl topluluk içinde, gümrük birliği içinde olan bu ülkelerde, birçok sektörler zaman zaman korunabiliyorsa ve bu koruma ancak AT'nin içinde yapılabiliriyorsa, acaba AT'nin dışında olan bir ülkeye bu koruma ne şekilde yapılacaktır, onu merak ediyorum. O konuda bir açıklık getirilirse, Türkiye gümrük birliğine girebilir ve bazı konularda bir sorunla karşı karşıya kaldığı takdirde de elbetteki o araçlara başvurabilir. Bunun tayini biraz zor, o bakımdan ben bunun kolay kolay işleyebileceğine inanmıyorum, ama mademki böyle bir taahhüdümüz var ve biz Türkiye olarak taahhüdlerimize sadıkız, yani hükümetimizin tutumunu alkışlıyorum, gayet güzel bir tutum, fakat bunun nasıl gelişeceğine dair de epeyce endişem var.

Başkan - Efendim Nami Bey İnönü'nün temsilcisi olarak bir iki söz söyleyecekler bu konuda. Buyrun.

Nami Çağan - Efendim, ben çok kısa bir açıklama yapmak gereğini duyuyorum. Çünkü sayın Prof. Manisalı, daha önce de gazete makalelerinden okuduğumuz düşünceleri ile çok katı bir şekilde ortaya koyuyor. Çünkü ortada, evrensel, gümrük birliği diye bir statü yok. Gümrük birliği ekonomik bütünleşmelerin bir aşamasıdır ve her bir somut gümrük birliği kendi kurallarını, kendi statüsünü belirleyerek ortaya koyar. Şimdiden ortaya konmuş böyle bir Türkiye - AT gümrük birliği statüsü olmadan, bu şekilde keskin yargılara varmak ne ölçüde doğru? Çünkü, AT, Roma anlaşmasının 9. ve devamı maddeleri uyarınca gümrük birliği temeli üzerine kurulmuştur. Fakat AT'nin gümrük birliğinin ana prensipleri, kuralları da yine Roma anlaşmasında öngörülen statüde düzenlenmiştir. Nedir bu? Ortak gümrük tarifesi. Onunla da yetinmiyor. Bu zaten teorik koşulu. Fakat ortak gümrük tarifesi hasılatının da topluluğun öz kaynakları arasında yer alması, topluluğun öz kaynakları arasında yer alması ise gümrük birliğinin vazgeçilmez bir koşulu değildir teorik olarak. Yani gümrük birliği teorisinden Roma anlaşması sapmıştır. Nasıl sapmıştır? Ortak gümrük tarifesi hasılatını topluluk bütçesinin finansmanında kullanarak sapmıştır. Dolayısıyla henüz ortada böyle bir statü

yokken, gayet tabii, yani şu anda Türkiye'nin yaptığı nedir? Ortaklık anlaşmaları uyarınca, ortaklık anlaşmalarının uygulanmamasından kaynaklanan durumu iyi niyetiyle gidermektir, gümrük indirimleri yapmaktan ibarettir. Yoksa topluluğun ortak dış ticaret politikasına uyması gibi bir zorunluluğu ben aklıma bile getiremiyorum. Teşekkür ediyorum efendim.

... - İzninle, böyle herhangi bir tartışmada cevabı anında verirsiniz onun ağırlığı olabilir, sonraya bırakırsanız hiç bir değeri olmaz.

Başkan - .. değeri kalmayabilir. Bu nedenle hemen sözü Erol beye veriyorum.

Erol Manisalı - Efendim ben kendimden değil, hükümetimizin, Türkiye Cumhuriyeti'nin Brüksel'deki AT nezdindeki temsilcisi sayın Baykut'un ağzından bir ifadeyi okuyorum; gümrük birliği ile Türkiye AT'nin dış ticaret politikasına uyacaktır, diyor Şubat toplantısında müzakere zabıtlarında. Bizim TC'nin büyükelçisi uyacağını taahhüd ediyor toplantılarda, yani bunun teorisi falan yok artık. Karşılıklı indirelim diyor, siz Brüksel de ne dersiniz, biz de Ankara da ona uyacağız, karar masasında oturmadan bunu sayın Baykut söylüyor. AT dergisinde de zaten söylemiş; bunun başka bir örneği yok, diyor, Türkiye'den başka. Yani garip bir ifade kullanmış, Türkiye'den başka bir örneği yok, diye Türkçe şeyinde kullanmış. Olayın boyutu yalnız ekonomik değil, siyasi. Gümrükler devletlerin siyasi güçlerini, otoritelerini belirler. Tarihe baktığımız zaman Almanya'nın, İtalya'nın birleşmesinde, TC'de Lozan anlaşması sonrasında 1929'a kadar olan bitenlerin incelendiğinde, bir maddenin, Lozan anlaşmasındaki, 1929'a kadar Türkiye gümrüklerini değiştiremez, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gümrükler geçerlidir, dediği için neler olmuştu. Yani bu bir siyasi meseledir. Sadece A malında, B malında karşılıklı gümrük indirimi meselesi değildir. Türkiye'nin gıyabında, Türkiye'nin izleyeceği dış politikanın Brüksel tarafından belirlenmesi meselesi olacaktır sonunda tam üye olmaksızın gümrük birliğine girildiği takdirde. Teşekkür ederim.

Başkan - Efendim, şimdi saat 12'ye çeyrek var. 10 dakika kahve arası vereceğiz. Bu arada soru sormak isteyenler lütfen isimlerini asistan Levent Ürer'e yazdırınsınlar.

Başkan - Ve ilk konuşmayı hocamız sayın Prof. Dr. Bedii Feyzioğlu'na veriyorum.

Bedii Feyzioğlu - Değerli başkan, muhterem arkadaşlar, sevgili öğrencilerimiz, bu AT konusu yıllar yılı gündemdedir ve bir türlü tam hal tarzına ulaşamaz. Bugün iki görüş belirlendi, bir taraftan Türkiye'nin AT'ye tam üye olmasına Avrupalı dostlarımızın bir türlü razı olmayacağı görüşü; ikincisi de, 1963'den beri bağlandığımız, çeşitli safhalar geçiren bu AT ile ilişkilerimizi gümrük birliğine kadar götürüp, onu da sağladığımız takdirde

bu tam üyeliğe önemli bir adım daha atılacağı görüşü. Ben biraz Manisalı'nın görüşüne yakın düşünüyorum ve diyorum ki, eğer olarsa, bir taahhüdümüz de varmış, biz taahhüdlere riayet eden bir ülkeyiz, bu taahhüdümüz ancak onların da karşılıklı taahhüdlerini yerine getirmeleri kayıt ve şartıyla işlerlik kazansın isterim. Gümrük birliği, tam üyelik şartıyla birlikte mütalaa edilir ve Avrupa Ekonomik Birliği veya bugün için AT dediğimiz birliğe tam üyeliğe ulaşacaksa bu da yapılsın; değilse, sadece taviz vererek, daha biz Muharrem kararnamesinden beri Avrupalılara taviz vermekten bir hal olmuşuzdur. Maliyeci tarafın ağır bastığı için onu da iki kelimeyle söyleyeyim ve Türkiye'nin onlardan gördüğü fayda, kültür vs. açısından gördüğü zararlardan katıyen telafi edilecek derecede değildir. Onun için, sayın Kamhi de söyledi, dünya devletleri arasındaki dostluk ve yakınlık menfaatle ölçülür. Türkiye'nin menfaati bugün için AT ile tam ve sıkı bir pazarlık yapmak ve onların karşısında da onlarsız dahi güçlü bir memleket, güçlü bir devlet olacağımızı, milletimize tam güvencimiz bulunduğunu ispat edebilmektir. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Başkan - Hocama teşekkür ederim yorumu için. Efendim, şimdi sözü Eser Karakaş'a veriyorum.

Eser Karakaş - Efendim, teşekkür ederim. Ben galiba bu sabah gümrük birliği konusunda söylenenlerden biraz farklı birşey söylemeye çalışacağım. Bazı notlar aldım, sabah konuşmaları sırasında. Hem sabahki konuşmalardan anladığım hem de Türkiye'de epey bir süredir estirilen rüzgar şöyle. 1 Ocak 1996'da bir gümrük birliğine gitme planımız var. Bu bizim topluluğa verdiğimiz bir tavizdir. Bunun karşılığında ise tam üyelik ya da işçilerin serbest dolaşımını elde etmeniz gibi bir denge üzerine oturtuluyor. Şimdi bu bana çok anlamlı gelmiyor. Niye? Tam üyelik çok uzun dönemli bir perspektif. Bunun gerçekleşmesi her halde 2000'li yılları da aşacak, belki de hiç bir zaman gerçekleşmeyecek. İşçilerin serbest dolaşımı ise gerçekten sayın Toker'in belirttiği gibi, 60 milyonluk bir toplumu Avrupalının almasını istememiz de gerçekten hiç gerçekçi birşey değil. Şimdi, acaba gümrük birliği acaba bizim topluluğa gerçekten verdiğimiz bir taviz mi? Bunu etrafıca düşünmemiz lazım. Nedir gümrük birliği? Topluluk sanayisiyle bir entegrasyona gitmemiz. Topluluk sanayisinde nispi fiyatlar, bildiğim kadarıyla, Türkiye'ye oranla çok daha rasyonel oluşmuş bir nispi fiyat yapısı var. Bizim sanayimizi bu nispi fiyat yapısıyla birleştirmemiz acaba kimin arasından taviz, ben bunu çok iyi anlayamıyorum. Onların belki bize verdiği bir taviz diye nitelendirilebilir bu.

Şimdi, sayın Manisalı gümrüklerin devletlerin siyasi gücünü belirlediği, bunun bir göstergesi olduğunu söyledi. Ben buna da katılamıyorum. Çünkü gümrükler belirlense belirlense yurt içinde

rant kovalayan sanayicinin gücünü belirler, başka birşey belirlemez. Çünkü Türkiye'de yurttaşlık bilinci galiba çok iyi oturmuyor. Yurttaşlık bilincinin temel ögesi tüketici bilincidir. Şimdi, ben 40 yaşına geldim, bizim kuşak aşağı yukarı, sayın Kamhi'yi tenzih ederim bundan tamamen ama, amonyağı 2 ayda bir akıtan buzdaloqları, çamaşır yıkadığımız zaman 10 metre yürüyen çamaşır makinaları ve 6 ayda kaportası delinen arabalarla büyüdü. Şimdi benim çocuklarım, benim kızım 7-8 yaşına geldi, bizim neslin çocukları da anlaşılan yine böyle arabalar kullanacaklar, yine böyle buzdaloqları, böyle çamaşır makinalarıyla devam edecekler yaşamlarına. Şimdi tüketici açısından niye bunu düşünmüyoruz, çok fazla şey yapamıyorum, daha doğrusu tüketiciler buna niye tepki göstermiyor Türkiye'de? Şimdi biz topluluktan daha katı ...

...1970'lerin başı gerçekten topluluğa tam üyelik için başvurmak için mükemmel bir zamandı. Düşünün 70'lerin başını, OPEC krizi yok, Kıbrıs sorunu daha başımızda yok, topluluk bizden işçi istiyor hala. Biz niye acaba 70'lerin başında, topluluğa tam üyelik için başvurmadık. Bu soruya çok iyi cevap vermek lazım. Burada sayın Toker'in bir saptamasına katılamıyorum. Burada uç sağ ve uç sol diye nitelendirdiği grupların dışında bence esas korumacılık rantlarıyla büyüyen kesim, 1970'lerin başında Türkiye'nin böyle bir entegrasyonuna engel oldu. Aynı senaryo 1993'lerde, 90'lı yıllarda tekrar oynanıyor, Türkiye'nin şeye girmesini -tekrar ediyorum, sayın Kamhi'yi tenzih ederim bütün bunlardan, burada sanayici olarak bulunuyor, misafirimiz olarak- ama 90'larda yine aynı senaryo oynanıyor Türkiye'de, korumacılık rantlarından vazgeçmek istemeyen bir kesim sürekli olarak bu entegrasyona engel oluyorlar, gümrük birliğine engel oluyorlar. Ve medyaları kullanarak, yıllardır bir de korumacılığın eşittir milliyetçilik, eşittir ilericilik, eşittir istihdam gibi bazı böyle bir ideoloji de yayıldı toplumda. Korumacılık milliyetçilik değildir, korumacılık hiç ama hiç ilericilik demek değildir, korumacılık istihdam demek değildir. Çünkü Türkiye'de yaratılan istihdam gerçekten korumacılıkla yaratılan istihdam, reel istihdam olsaydı Türkiye'ye hala 2000 dolar seviyesinde olmazdı. Türkiye'nin bugün istihdam seviyesi Yunanistan'ın kaç katı ama biz kişi başına 2000 dolar seviyesindeyiz hala, çünkü bu istihdam reel istihdam değil. Şu anda burada olmayan çok sevdiğim bir hocam vardı fakültede. Onun çok güzel bir örneği vardır; eğer siz bir ürünü Türkiye'de ancak ve ancak Edirne'de jandarma varken üretebiliyorsanız, o ürün değildir, tipik otomotiven sanayidir. Türkiye'de ürettiğin otomotiv ürünleri iktisaden mal değildir. Bunların gerçekten kaportası vardır, motoru vardır, tekerleği vardır, camı vardır, ama ancak jandarma varken Kapıkule'de gümrüklerde satabilmektesiniz bunu. Bu bir iktisadi mal değildir. Ama artık biz Türkler de bilmiyorum, benim kuşağım ve benden sonra gelen, burada öğrenciler, artık ikti-

sadi mallar kullanmak istiyorlar. Çok teşekkür ederim.

Başkan - Ufuk Uras...

Ufuk Uras - Efendim öncelikle programın düzenlenişiyile ilgili bir eleştiriye yanıt; dün de geldi, bugün de geldi, neden bu programa sayın Necmeddin Erbakan'ın davet edilmediği konusunda. Arkadaşlar bu programı düzenleyen İFMC'nin araştırma komisyonu. Biz bir devlet protokolü dahilinde hareket etmiyoruz, biz bir sivil toplum örgütüyüz ve kendi programımızı yaparken diyelim demokratik-laik hukuk ve siyaset anlayışından yana olanları tercih etmek gibi bir pozisyonumuz olabilir. Buna katılınabilir, katılmayabilir, ama lütfen, bizim düzenlediğimiz programa dışardan bu tür müdahaleler olmasın. Çünkü bize gelen yazı "Türkiye'nin iktisadi ve ekonomi sorunlarının tartışıldığı" gibi bir takım bozuk ifadelerle yazılmış bir metin, ben İktisat Fakültesi öğrencilerinin böyle bozuk bir metni kaleme alacaklarına inanmak istemiyorum.

Şimdi konuya geleyim, Türkiye'nin AT ile olan ilişkisinin ipuçlarını Yunan mitolojisinde bulmak mümkün. Biliyorsunuz Avrupa güzel bir kadın ve Zeus ona aşık olur ve bir türlü de ulaşamaz. Bizim AT ile olan ilişkimiz böyle Zeus Avrupa aşkına benziyor galiba, bir türlü ulaşamıyoruz ve çok güzel, albenisi olan bir varlıkla da karşı karşıyayız gibime geliyor. İki itiraz, bir soru. Birinci itiraz, Yunanistan'ın Türkiye-AT ilişkisinde bu kadar caydırıcı bir etken olduğu kanaatinde değilim. Çünkü Yunanistan'ın bir dizi Avrupa, İktisat dergisine, metnine verdiği reklamlara bakın, dikkat ederseniz sürekli Yunanistan'a yabancı sermayenin gelişini teşvik etmektedir. Yunanistan açısından neden Türkiye-Yunanistan gerilimi söz konusu olsun. Sıcak çatışmanın her an sözkonusu olabileceği bir mekân, bir tezi savunmak rasyonel olsun. Yunanistan açısından da Yunanistan'ın barışçıl, huzur dolu bir coğrafya olduğu savı kendi çıkarları gereğidir. Sürekli olarak potansiyel bir sıcak mücadele olduğu izlenimi vermesi Yunanistan açısından da sanki çok anlamlı değil gibi.

Metin Toker Bey'in yine programla ilgili sorduğu soru tabii çok anlamlı. Niçin başlığı böyle düzenlediniz diye? Büyük ölçüde efendim İktisat Kongresi 92 raporlarında Makronun yaptığı bir araştırmadan yola çıktık. Orada değişik iş gruplarının değişik kesimlerden 100'er kişilik ölçekle yapılan soruşturmalarda hangi ülkelerle iktisadi gücümüzün geliştirilmesinden yanasınız sorusuna, % 80 oranında AT denmiştir. Muhtemelen ve bunun dışında Odalar Birliği son yayınında da AT ile olan ilişkiler, başta sanayi kesimi ve imalat kesimi ve inşaat kesimi olmak üzere % 82 oranında, yani Türkiye'nin nabzını tutan kesim AT ile olan ilişkiyi, ön planda geliştirilmesi gereken ilişki olarak tespit etmiştir. Dolayısıyla bu kabuller çerçevesinde biz de bu programı düzenledik. Ayrıntıya daha kolay-

lıkla gidebiliriz diye.

Aslında AT'ndan bağımsız olarak bizim belli bir gelişme düzeyi tutturmamız, bunun için de nesnel ölçülerimiz olması gereklidir, AT'ye girsek de girmesek de. Ne olabilir? Diyelim, BM insani yaşam endeksini alabiliriz. Orada 59. sıralardan ilk 20'ye girmeyi hedefleyebiliriz. Bunlar nesnel ölçülerdir. Nedir bunlar? Örneğin ortalama ömür düzeyinin yükseltilmesidir, bizde çocuklar ölüyor, insanlar ölüyor, ecel deyip geçiyoruz ama ortalama ömür düzeyi yükseltilebiliyor, Türkiye'de çocuk ölümleri en aza indirilebilir. Bu tür nesnel ölçüler bulmak mümkün, ama belki de meselenin, soru bu olacak, daha sosyolojik boyutunda bakmak ve biz ne ölçüde Avrupalıyız sorusunu sormak yararlı. Bunu dini anlamda sormuyorum, Esat hocamızın da herhalde kültürel farklılıklar derken murad ettiği o değildi. Çünkü dini farklılıklar düzeyinde varolan dünyayı anlamamız da mümkün değil. Onlar hristiyan biz müslüman dersek Avrupa'daki dinler savaşını anlayamayız, Avrupa'daki bir dizi iç çelişkiyi ayırtedemeyiz, bütün basitleştirilmiş tezler gibi bu tez de varolan dünyayı açıklamamızda güçlük çeker. Ben daha çok günübürlük yaşamda ne ölçüde biz Avrupalıyız, çağdaş bir yaşam üslubu tutturuyoruz sorusunu sormak istiyorum. İki üç örnek vermek istiyorum. Hepimiz zaten bunları biliyoruz, kimse Mars'tan gelmediğine göre, günübürlük hayatımızda bunu yaşıyoruz; işte arkadaşlara da, öğrencilerimize de daha önce söylemiştim, bir otobüs seyahati yapıyorum, otobüsün içi dolu, herkes sigara içiyor, bebekler var, yanımdaki adam diyor ki bana, niye içmiyorsun, prensip olarak diyorum, kapalı mekanda bebekler varken içmiyorum. Yine içiyor. Şimdi düşündüm daha sonra, biz Aziz Nesin'e kızıyoruz, ayrılarımız kabarıyor niye bu ülkenin insanları % 70'i şöyledir böyledir dedi diye ama bunun bir rasyonel açıklaması olması gerek. Dün sabah Sencer hocamız bir şey dedi; rasyonel insan tipine ne ölçüde ulaşabiliyoruz, bu son derece önemli. Biz öyle bir insan tipini gerçekleştirmişmiyiz. İkinci bir örnek; London School of Economic'de bir hocayla beraberim, telefonunu açıyor dışardan jetonla, ailesini arıyor; niye diyorum okuldan aramadınız, çünkü diyor bu özel bir konuşma. Bu bizi şaşırtıyor. Çünkü bu bize göre rasyonel değil. Bizim değerlerimize göre, kendi telefonu varken, eşiyile konuşmayıp dışardan araması bize çok garip geliyor. Üçüncü, bu çok sıcak bir örnek, burada, öğleden sonra, buraya Mesut Yılmaz geldi, eski başbakanımız, baktı, burada öğrenci ağırlıklı bir kitle var, dolayısıyla ben buranın bilimsel bir toplantı olacağını zannettim, konuşmamı değiştiriyorum dedi. Başka bir konuşma yapacağını söyledi. Ve bize bir metin verdi, esas konuşması diye. O metne baktığımda yaptığı konuşma ile o metnin aynı olduğunu gördüm. Şimdi bu çok önemli, eski başbakandan sokaktaki insana kadar biz eğer şarklı bir zihniyet içerisinde günübürlük yaşamımızı sürdürebiliyorsak, Hefta'yı

açış konuşmamda dün sabah belirtmiştim, bir Mu-sevi deyişi vardır; iyi dans etmeyen kız, orkestranın kötülüğünden dem vurur, diye, biraz herhalde kendi ayak adımlarımıza çok daha dikkat etmemiz gerekmektedir.

Teşekkür ederim.

Başkan - Gülşah Ekici...

Gülşah Ekici - Benim Jak Kamhi'ye bir sorum olacak. Kendisi sanayi gelişmelidir dedi ve 2000'lere kadar da Türkiye'nin AT'ye gireceğini belirtti. Fakat bir de şöyle bir olay var; AT içine giren Türkiye sanayisi bundan korkmuyor mu, yani AT içine girecek rekabete hazır olması gerekiyor. Bu gerçekten önemli. Burada bir çelişki yok mu sizce, hem girecek diyorsunuz, gireceğine inancınızı belirtiyorsunuz, fakat bir de güçlü bir sermaye içerisinde gireceksiniz, bu sizi sanayici olarak korkutmuyor mu?

Bir de ben çok spekülâtif birşey söylemek istiyorum sayın Esat Çam hocama; şimdi stratejik konumdan falan bahsediyor insanlar sürekli, yani özellikle Türki Cumhuriyetlerle olan ilişkilerimizde bizim bu çok bariz, kanımca öyle. Özellikle Türk cumhuriyetlerinden petrol akışı Türkiye'den söz konusu olacak, böyle ilerki bir görüş var. Ve bu Türkiye için acaba ilerde AT'na girmede bir etken olabilir mi? Şöyle bir etken olabilir kanımca yine; Türkiye eğer çok iyi bir dış politika izlerse veya lobicilik dediğim olay, bunu çok iyi gerçekleştirebilirse, bu avantajını kullanabilir. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, bunu öğrenmek istiyorum. Teşekkür ederim.

Başkan - Erdem Aka...

Erdem Aka - Benim de sorum daha çok sayın Kamhi'ye yönelik. Gümrük duvarlarının indirilmesinden bahsedildi, 1995 yılında bütünleşmeden bahsedildi. Peki gümrük duvarlarının indirilmesinden sonra, siz ve diğer sanayicilerimiz maliyet yapılarınızla, araştırma geliştirme çalışmalarınızla ve firmalarınızın yapısal güçleriyle ortaya çıkacak olan son derece zorlu rekabet koşullarına ne kadar hazırlıklıyız. Çünkü pek çok gelişmeler bizim bilgilerimizin, daha doğrusu bilgilerin dışında geliyor, sizlerin dışında geliyor. Bu gelişmelere, bu rekabetçi ortama ne kadar hazırlıklısınız? Teşekkür ederim.

Başkan - Yaşar Sarı...

Yaşar Sarı - Sorum sayın Prof. Dr. Erol Manisalı hocamıza. Bugün dünyada ekonomik bloklar görülmekte. Amerika, Avrupa, Uzakdoğudaki bazı ülkeler bu oluşumların başını çekmekte. Bu sürecin daha da hızlanacağını düşünürsek Türkiye'nin ilerde AT'na girememesi halinde AT'nun yerine ikame edebileceği oluşumlar ne olabilir veya Türkiye'nin yukarıda saymış olduğumuz bloklar arasında izlemesi gereken iktisadi politika stratejisi ne olmalıdır?

Başkan - Cemal Kars...

Cemal Kars - Sorum daha ziyade hükümet uygulamaları ile ilgili. Bu uluslararası arenada başarıya ulaşmak için güçlü bir sanayi devleti olmamız gerekir. Bu da rekabette başarı sacayağına oturur. Sanayiye geliştirmek için belirli alanlarda korumacılığa yöneliyoruz ve yönelmemiz lazım. Özelde tekstil sektörünü ele almak istiyorum. Lokomotif sektör konumundaki tekstil sektörünün ana hammadresi olan pamuğumuzu Uzakdoğu pamuğuna karşı neden bu kadar korumasız bıraktık. Mevcut olan % 20'lik anti-damping vergisini neden kaldırdık. Bu türlü sanayimizi dış ülkelere karşı bu derece savunmasız bırakmamız ne derece sağlıklıdır? Teşekkür ederim.

Başkan - Levent Dokuyucu..

Levent Dokuyucu - Ben kısa bir soru sormak istiyorum. Hep AT'nin çok iyi bir birlik olduğu, girilmesinin gerekli olduğu, eğer girersek de birçok alanda gelişeceğimizi söyleyip duruyoruz. Fakat bence bazı negatif etkileri de olacaktır. Eğer sizce bu negatif etkiler varsa, bunlar nelerdir ve bunlar biliniyorsa eğer, birgün AT'ye girdiğimizde sorun çıkmaması için bugünden bu etkilere karşı ne gibi önlemler alınmaktadır? Teşekkürler.

Başkan - Turgut Arı...

Turgut Arı - Bu kadar değerli insanların konuşmacı olduğu bir toplantıda ve mesleğim dışında olan bir konuda doğrusu hiç konuşmak istemiyordum. Ama tartışmalar başladığı zaman genç arkadaşlarım bana bu ilhamı verdiler. İster istemez mesleğim açısından bir katkıda bulunmak istedim.

Farzediyorum ki, ben bir uygulamacıyım. Bütün bilim, bütün bilgiler insanların yaşamda uygulamaları içindir. Ben de yaşamım boyunca edindiğim bilgilerin doğruluğunu ancak uygulamada görebiliyorum. Ve şöyle düşündüm. Ortak pazara tam üye olduk, kabul edildik. Gümrük birliğinde de bütün sorunlar çözüldü. Orada da tam bir serbestliğe girdik. Bütün ortak pazar yönetiminin kurallarına uyuyoruz. Brüksel'in her dediğine uymaya çalışıyoruz. Acaba Türkiye'deki bugün hepimizin yakındığı hayali ihracat kalkar mı, bu sorunu çözer mi? Acaba dış ülkeler, ortak pazara ve diğer ülkelere sattığımız ve aldığımız mallardaki rakamsal tutarlılık düzenlenir mi? Türkiye'nin hiç bir ülkeye sattığı malda bizim kayıtlarla o ülke kayıtları birbirini tutmuyor. Bu sorun ortadan kalkar mı? Ortak pazar demek bir yerde, muhasebenin en gelişmiş ülkeleri demektir. Dradaki bütün kayıtlar bilanço düzenine göre düzenlenir. Muhasebe demek zaten, hesabını kitabını bilmek demektir. Bizlere hocalarımız ve hocalarımızın hocaları hep bilanço yöntemiyle sağlıklı muhasebeyi öğretirler, ama Türkiye'de 1950'den beri muhasebe düzeni iyileşeceğine, -50 öncesini saymıyorum- maalesef gittikçe yozlaşıyor. Çok değişik şekilde yozlaşıyor.

Vergi kaçağı artıyor, kaçırانlar artıyor, hiç girmeyenler... ve girenler de bilançoda gittikçe işletmeye yöneliyorlar. 11 yıl evvel İzmir İktisat Kongresi'nin tebliğlerinden çıkardığım sonuç, bugün artık birçok kişinin de kabul ettiği sonuç, Türkiye de bilanço düzeni %50'lerden % 5'e inmiş, işletme düzeni de % 95'e çıkmış. Bu olaya bakış açısı, bürokratların ve parlamenterlerin, Türkiye'yi bu hale getirmiş. Herhalde yakın yıllarda % 1 sembolik gibi bir şey kalır. Sayın Jak Kamhi gibi müesseselerin kaçınamayacağı bir yere gelmiş. Oysaki ekonomi bir bütündür. Küçük, orta ve büyük işletmeden birbirini bütünlemesine bağlıdır. Evet, belki ihracatın büyüğünü büyük işletmeler yapıyordur ama onlar küçük ve ortalara bağlıdır. Acaba orada da sağlıklı bilanço düzeni kurulmadığı müddetçe bu düzen nasıl işleyecek? Buradaki firmalarla yurt dışındaki firmaların arasındaki anlaşmazlıklar hangi muhasebe düzenine göre düzenlenecek. IMF ve diğer dış kurumların, yıllardır baskısıyla Türkiye'de bir kanun çıktı ve bu kanun çıktığından beri Türkiye de bu mesleği yapanların durumu iyileşeceğine daha da kötüleştirdi. Türkiye'de yaygın bir bağımsız büro olayı vardı, büroda meslektaşlarının iş sayısı her yıl azalıyor. Aldıkları ücret, herhangi bir esnafın birgünlük ücreti değildir. O da her yıl enflasyonla azalıyor, onurları artmıyor, iş hacimleri artmıyor, yetkileri artmıyor, azalıyor. Bu durumda acaba ortak pazar muhasebesi ile nasıl bir sağlıklı rekabete girebiliriz veya bütünleşebiliriz? En ilginç, tabii bu biraz da bizim iç sorununuz, bunu düzeltmemiz lazım. Çıkardığımız kanun tam 11 kelime. Dünyadaki hiçbir muhasebe meslek yasasının adıyla bağdaşmıyor. Türkçeden İngilizceye, Fransızcaya, İtalyancaya, Almancaya, hangi dile çevirirseniz çevirin, çevirme zorluğu var; çevirdiğiniz şeyi ondan sonra tersine çevirin, siz yapın veya bir başkasına yaptırın, bir başka sonuç çıkıyor. Acaba, böyle bir bütünleşme ortak pazarda hangi yararları getirir, bunun cevabını bütün konuşmacılardan bekliyorum. Saygılarımla.

Başkan - Efendim, şimdi 5'er dakikayı geçmemek koşuluyla sözü evvela Erol Bey'e veriyorum. Buyrun.

Erol Manisalı - Teşekkür ederim sayın başkan. Ben önce Eser Karakaş'ın sorduğu soru ile başlamak istiyorum. Sayın Karakaş, bir anlaşmazlık var. Gümrük birliği başka şey, serbest ticaret bölgesi başka şey. Karşılıklı gümrüklerin indirilmesi, serbest ticaret başka şey, gümrük birliğine girip başka bir grubun izlediği dış politikayı izlemek başka şey. Yani gümrük birliği ile korumacılık arasında bir paralellik yoktur. Serbest ticaret bölgesi ayrı bir kavram, gümrük birliği ayrı bir kavram. Ben EFTA ile imzaladığımız, 91'deki, anlaşmayı alkışladım. Niye alkışladım? 3. ülkelere karşı beni taahhüd altına sokmuyordu. Türkiye'nin daha somut bazda pazarlık gücünü ortaya koymasına olanak veriyordu. Karşılıklı olarak gümrüklerimizi indirelim, İsveçle, Norveçle vs., sen ne kadar, ben o

kadar.. daha somut Türkiye'nin ulusal çıkarlarının serbest ticaret içinde, yarısında, dışında daha iyi korunması. Gümrük birliğinde fark şuradan kaynaklanıyor sayın Karakaş; siz karar mercisinde olmadı, onların ortaya koymuş olduğu dış ticaret politikasına uyuyorsunuz. Adı burada gümrükler olmakla birlikte, bu basit bir tanım değil. Gümrükler dış ticaret politikasına götürüyor, dış ticaret politikası da dış politikaya götürüyor. Yani gümrük birliği dış ticaret politikası ve dış politika içiçe geçmiştir. Özellikle AT sözkonusu olduğunda. Bakın size bazı örnekler vereyim; Çavuşesku zamanında ABD özel rejimler uyguladı Romanya'ya, niye? Özel ticaret imtiyazlar tanıdı. Bugün işte şunu yaparsan diyor Çin'e, senden mal alırım diyor. Bu gümrüklerle de ilgilidir, dış ticaret politikasıyla da ilgilidir, siyasetle de ilgilidir. Yalnızca bir koruma meselesi değildir. Benim gümrük birliğine girişe karşı çıkışım, Türk sanayinin korunmasıyla, korunmamasıyla uzaktan yakından ilgili bir kavram değildir. Ben gümrüklerin indirilmesine taraftarım, ama, benim belirleyeceğim dış politikada benim katkım olmaksızın başka ülkeler doğrudan doğruya benim kararımı verme durumunda olmasın. Bu kavram şeyinde anlaşalım.

Şimdi, dış ticaret politikasıyla dış siyaset içiçe geçmiştir. Özellikle önümüzdeki yıllarda bu daha da keskinleşecektir. Benim kişisel kanım, dünyadaki üç bloğun, Kuzey Amerika artık Meksika, Amerika ve Kanada, NAFTA olarak bilinen kurumu oluşturdular. Avrupa ve Japonya'nın Uzakdoğu da oluşturduğu bölge, dünyada pazar kapmaya ve stratejik doğal kaynakların -petrol ve doğal gaz başta olmak üzere- kontrolüne yönelik büyük bir çatışma ve kavga içine gireceklerdir ve dolayısıyla gümrükler, dış ticaret, dış politika daha da içiçe geçecektir önümüzdeki yıllarda, bu pazar kapma savaşının daha da keskinleşmesi, doğal kaynakların kontrol altına alınması ile ilgili çabaların artması yüzünden.

Başka bir soru, Türkiye'nin AT yerine ikame edebileceği blok bölge var mı? Yok. Türkiye AT yerine hiç bir şey ikame edemez. Ancak, AT'nin paralelinde Türkiye'nin kendi bölgesi içinde etkinliğini artırması gerekir. Ben uzun vadede, bugün çok kötü durumda oldukları bilinse bile, yeni Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin yakın ilişki içine girmek zorunda kalacağına inanmaktayım. Çünkü, 3 blok arasındaki keskinleşmede Türkiye dışarda kalmaktadır. AT'nin eşliğinde oturmaktadır, ortak üye, esas üye olarak. AT'nin hiçbir zaman tam üyesi olmayacaktır ve gümrük birliğinde olduğu gibi, Türkiye itelenmek ve AT tarafından dış politikasının dikte edilmesi durumuna sokulmak istenecektir. Bunda Türkiye'nin de kendine göre bazı çıkarları vardır. Ama, AT'nin dış politikamıza etkisi bakımından, AT Türkiye'yi uzun vadede kontrol altına almış olur eğer gümrük birliğine girilirse. Benim burada düşündüğüm AT ile ilişkilerimiz yine bu yüksek düzeyinde devam etsin. Beni almaya-

cağı için tam üye olarak, ben gümrük birliğine girmeyeyim. Karşılıklı gümrüklerimi indireyim, o ayrı mesele. Ama gümrük birliğine girmeyeyim, ikisi birbirinden ayrıdır. Ve bunun yanında Türkiye kendi etki alanını büyütecek şekilde ekonomik ilişkiler düzeni içine girmek zorundadır. Belki bugün bazı Türk Cumhuriyetleri marjinal ülkeler olarak değerlendirilebilir ama önümüzdeki 10-15 yıl içinde, özellikle sahip oldukları doğal kaynaklar, petrol ve doğal gaz gözönüne alınırsa ve bu konuda Türkiye'nin bunlarla işbirliği halen gündeme gelmekte geliştirilirse, bu durum, AT'ye bir alternatif değil, bilakis, Türkiye AT ilişkilerini güçlendirici bir etki yapacaktır. Türkiye AT için daha vazgeçilmez ve Türkiye'nin AT karşısındaki pazarlık gücü daha da artmış olacaktır. Aksi halde Türkiye bugünkü çizgisini devam ettirir, ben yarın AT'ye gireceğim, gümrük birliğine de gireyim diye devam eder ve yarın AT Türkiye'yi -bana göre- almadığı takdirde, Türkiye marjinal ülke olarak ortada kalır. Türkiye kendi ilişkiler düzenini, kendi çapında geliştirmek ve bunu bir koz olarak kullanmak zorundadır.

Ayrıca çok önemli bir konu; gümrük birliği Türkiye'nin elinde en önemli kozdu ve Türkiye bu kozu harcamaktadır. AT'na kalkıp, sen beni tam üye alırsan ben gümrük birliğine girerim diye empoze edebilseydi, bu elinde bir rezerv koz olarak durabilirdi. Veya tam üye olarak almasa bile karşılıklı ticari imtiyazlı ilişkilerimizin sürdürülmesi konusunda geliştirme sağlarsan ancak ben belki gümrük birliğine girmeyi düşünebilirim diye cebindeki jokeri tutabilirdi. Hayır. Türkiye böyle yapmadı, ortaya açtı, ben gireceğim dedi; sen beni al, alma, indir, indirme, ben gümrük birliğine gireceğim dedi ve bu kozunu harcadı ve bunun başlangıcı da maalesef 5-6 yıl öncesine kadar, bazı hesap-kitap yapılmadan yapılan bazı subjektif değerlendirmelerden doğmaktadır. Teşekkür ederim sayın başkan.

Başkan - Buyrun...

Jak Kamhi - Efendim, sorulan sorular çok geniş ve bu tek başına bir konferans konusu. Ben müsaade ederseniz, genelde cevap vereceğim. Evvela kanaatimiza maalesef sanayimiz tanınıyor ve Türkiye'deki sanayici yanlış tanınıyor. Onun için ufak bir tarihçesini yapacağım. 1950'lerde Türkiye'de bir iğne sanayi yoktu, bir nal çivisi sanayii yoktu, daha önce de 1925'lerde 26'larda kiremitimiz bile ithal ediliyordu. 1960'larda AT'ye girdikten sonra AT ile bir gümrük birliği prensibi kurduk ve gümrük birliğine girmiştik. Bu gümrük birliğinde esas düşünülen sistem çok açık bir biçimde ortaklık anlaşmamızda yer almaktadır. Avrupa tek taraflı bir gümrük birliğine gidecektir, bütün gümrüklerini açacaktır. Türkiye'nin de ona varabilmesi için, saniyini geliştirebilmesi için, tarımını geliştirebilmesi için topluluk Türkiye'ye mali kaynaklar temin edecektir, altyapısını inşa etmesine yardım edecektir, serbest dolaşımı temin edecektir ve aynı zamanda da Türkiye'ye serbest dolaşımdan ve

mali yardımlardan başka, tamamiyle bir serbestlik verecektir. Fakat maalesef topluluk bu yükümlülüklerini 1970 yılına kadar devam ettirdi ve Türkiye'de sanayi 1970'lere kadar % 11 nispetinde bir büyüme göstermiştir. Ve esasen o zamanlar Türkiye'de sanayinin temelleri atılmıştır. 1970 yılından sonra topluluk bütün bunlardan tamamiyle vazgeçmiş durumdaydı diyebilirim. Mesela tarımda, en büyük konu büyük bir eşitsizlik yaratmıştır. koymak suretiyle, kendi tarımcısını korumak suretiyle, ona subvansiyonlar vermek suretiyle büyük bir haksızlık yaratmıştır. Serbest dolaşım, katıyetle onu kabul etmemiştir. Aynı şekilde bir çok şekilde kotalar ve sayısal kısıtlamalar getirmek suretiyle o tek taraflı gümrük birliğini yaralamıştır. Damping sistemleriyle bizim rekabet edebilen bir çok sanayilerimize de, yurt dışına yapmış olduğumuz ihracatlarımızı sınırlandırmıştır, bu şekilde çok icraatlara girmiştir ve buna rağmen Türk sanayicisi 25 sente muhtaç olduğu bir dönemde yine üretime devam etmiştir. Ve belki de biraz evvel bir sayın konuşmacımızın söylediği gibi, yürüyen bir çamaşır makinası yapmıştır, fakat o gene yıkamıştır, yani Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamıştır bir süre. Çünkü Türkiye'de bunları yapabilmek için olanak yoktur. Yani bütün aksamaların Türkiye'deki sanayiciler tarafından temin edilmesi gerekiyordu, bir ihtalat imkanı yoktu, birçok malzemelerimizin maalesef Türkiye içinde imal edilmesi gerekiyordu. Bu itibarla büyük zorluklar karşısında yine sanayicimiz direnmiştir ve bu şekilde Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır.

En büyük örnek, liberasyona girdikten sonra Türkiye'de sanayi birdenbire çok güzel bir şekilde düzeldi ve o şekilde düzeldi ki, biz Avrupa ile rekabet etmeye başlamışız. Mesela elektronikte biz geçen sene, 300 bine yakın televizyon ihraç etmişiz. Ve bundan rahatsız olan topluluk derhal bir damping sistemlerine girişmiştir. Yani bu gibi konularda mümkün olduğu kadar bizim rekabet olanaklarımızı frenlemek istiyorlar. Beyaz eşya da aynı şekilde. Biz bugün bütün dünyaya ürün satmaktayız. Bugün birçok sanayilerimiz Amerika'ya kadar buzdolabı satmaktadır. Ve buzdolaplarımız gayet bütçetel bir şekilde kabul edilmekte ve o toplumlar bunları çok beğenmekte ve her sene de bu rakamlarımız büyümektedir. Tekstilde aynı şekilde büyük bir ihracat potansiyelimiz var. Demek ki, Türkiye, ülkemizdeki sanayici olanaklar bulunduğu takdirde rekabet olanağını sağlayabiliyor. Bunu yapabiliyor. Bizim en büyük endişemiz nedir, ben size söyleyeyim. Gümrük birliğinden korkmuyoruz ve hatta zaman zaman da bunu ilan ediyoruz. Biz AT'na girmek veya bu topluluğun bütün koşullarına riayet etmekten hiç endişe etmiyoruz ve hatta bunun Türkiye için büyük bir olanak olacağını kabul ediyoruz. Çünkü biz uzun bir süre 55 milyon nüfuslu, MG'yi 1.500 dolar olan bir satınalma gücüne cevap veriyorduk. Bizim için 380 milyon nüfuslu, MG'yi 10 bin dolardan fazla olan bir pazara hita-

betmek büyük bir olanak. Bir çok sektörlerimiz batacaktır, Avrupa'da da yine birçok sektörler onlarla rekabet edemiyor. Ama bazı sektörlerle eğer ki biz o pazarlara girebilirsek, bizim pozitifimiz çok artar ve Türkiye'nin MG'yi büyük oranda artar, hatta Avrupa MG'ine yakın bir seviyeye gelebilir. Bu bakımdan biz korkmuyoruz. Bütün mesele, eşitlik istiyoruz. Bugün Avrupa'da gümrük birliği içinde olan ülkelere korumacılık devam ediyor. İKB olarak biz bir etüd yaptık. Ve bu etüd bir kitapçık oldu, ve bu kitabımızda AT'de yapılan korumaları sayıyoruz. Düşünün ki, Fransa İtalya'dan şikayetçi. Çünkü Fransa'daki korumalar 1200, İtalya'da 2000. Almanya İngiltere'den ve İtalya'dan şikayetçi, çünkü onlarda 800 koruma sistemi vardır. Bütün bunları saydık ve onlardaki kaynak çok fazla olduğu için, sonunda yapılan bir hesaba göre, Türkiye'den 7 misli fazla korumalara tashih edilmiştir. Böyle bir eşitsizlik karşısında bizim sanayimiz nasıl başa çıkabilir. Bütün endişemiz bu. Eşit haklarla rekabet edebilme olanaklarımız var, çünkü birçok faktörler bizim lehimizde. Hammaddemiz burada, işçi ücretlerimiz iyi bir seviyede, becerimiz vardır, pazarlarımız vardır, bu konuda hiç endişemiz yok. Ama eşitlik istiyoruz. Ve bundan dolayı biz gümrük birliği dediğimiz zaman, gümrük birliği bu korumayı ancak topluluk içinde olan ülkelere, muayyen araçlar kullanma olanağına sahiptir. Topluluk içinde olan bir ülkeye bu korumaları nasıl temin edecektir, nasıl bu olanakları yaratacaktır? esasen bizim merak ettiğimiz konu budur. Ve bütün müzakerelerde bunun ileri sürülmesini istiyoruz, bunun üzerinde durulmasını istiyoruz. Aksi halde, esasen bütün dünya gümrük birliğine gidiyor, birçok ülkeler bunu bir prensip olarak alıyorlar. Esasen bu bizim için ihtiyaçtır, ama bunu biz gerçekleştirirken, herhangi bir şekilde bizim sanayimizin bir haksızlığa kurban gitmesini istemiyoruz. Yani bir tarafta korunan bir sanayi, bir tarafta korunmayan, kaynak noksanları dolayısıyla korunmayan bir sanayi bırakmak istemiyoruz. O bir problem olabilir.

Şimdi efendim bir konu daha var benim ülkemizde tespit ettiğim; birçok ülkelere olan bir milli şuurlu diyeceğimiz zaman, bu satınalma konusunda bir görüş eksikliği var. Fransa'da ve Almanya'da, bakıyorsunuz oradaki toplum mümkün olduğu kadar kendi ülkesinin ürününü almaya çalışıyor. Yani kendi ülkesinde istihdam yaratan bir ürün satın alıyor. Bakıyorsunuz Almanya'da Opel arabası kullanıyor, yanbaşı, Fransa'daki arabayı Renault'yu almıyor. Bilmem Bosch buzdolabını kullanıyor, Fransa'daki buzdolabını kullanmıyor. Fransa'da da aynı şekilde. Ve bu şekilde ülkenin içindeki sanayinin gelişmesini, istihdamın devam etmesine çalışıyor. Fakat ülkemizde yabancı mala karşı müthiş bir aşk var. Bakıyorsunuz yanı başında Romanya'da imal edilen ve gayet prestijli bir markası olan buzdolabını tercih ediyorlar ve bazen de bu konuyla karşı karşıya kaldıkları zaman bir-

çok problemleri de oluyor. Fakat bir yabancı mal aşkı var. Bu ülkemiz için çok tehlikeli bir meseledir. Bu itibarla bizim Türkiye'de başka ülkelere benzememiz gerekiyor. Mükün olduğu kadar kendi ürünlerimize itimat etmemiz gerekiyor. Şöyle ki, sizde haklısınız. Elbetteki, aynı seviyede ve aynı kalitede bir ürün piyasaya arz edilmesi elbetteki başka bir ürüne gideceksiniz. Fakat ülkemizde artık bu serbest pazar politikası içinde ürünlerimiz o seviyeye ulaşmış ve bu rekabet sayesinde yeni teknolojilere ulaşmakta ve çok büyük büyümeler olmakta birçok sanayide. Devamlı şekilde bu konularda yatırımlar yapılıyor ve biraz evvel yapmış olduğum konuşmamda bir sanayinin rekabet olanağına sahip olabilmesi ancak çağdaş bir üretime sahip olmasıyla mümkün olabilir, yeni teknolojilere uyum sağlamakla mümkün olabilir. Ve bunu da vurgulamak istiyorum, bugün en çok rekabet eden tekstil ve konfeksiyon, eğer ki bu çağdaş gelişmeyi takip etmez ve kendini yenilemezse birkaç sene sonra o da pazardan kaybolur. Bu bakımdan da onlara olanak temin edecek olan olanakların ortaya çıkması gerekiyor.

Teşekkür ederim.

Başkan - Metin Bey buyrun...

Metin Toker - Efendim, kapanma saati geldiği için çok kısa bir şey söyleyeceğim. Zannedirim bu panelin en yararlı taraflarından biri, hele ortak pazar gibi bir konuda meseleleri bu siyahtır, bu beyazdır diye ortaya atmamak, her meselenin siyah tarafını, beyaz tarafını, yani yararlı ve yararlısız taraflarını belirtmek en iyi usuldür gibime gelir.

Şimdi gümrük birliğine girersek, bütün dış politikamıza kadar herşeyimiz Brüksel'deki bürokratlar tarafından mı tayin edilecek, kararlaştırılacak, hayır. Bu Maastricht anlaşmaları referandum konulurken, tartışılırken, aynı konu tam ortak üyeler tarafından da söylenildi. Danimarka'da mesela reddedildi, Fransa'da çok az farkla geçti. Efendim, hükümetin bütün yetkileri Brüksel'deki birtakım bürokratların eline geçiyor, yok öyle bir şey. Ama tam üye olmadan, tam üye olduğu takdirde bize verilecek imkanlar sağlanmadan biz niçin taviz verelim. Bu doğru bir itiraz. Efendim, gümrük birliği kurulursa, bizim sanayimiz açıkta kalır. Hayır. Koruma gene devam edecek. Bir kısım koruma tedbirleri ortak üyeler arasında da geçerli. Efendim, bu olursa yabancı mallar hemen istila edecek. Hayır. Gümrükler gene kalacak. Yani demek istediğim, bu panelin yararı bence konuların papaz katılığı içinde değil, tüccar suplesi içinde ele alınmasının, ortak pazar konusunda en doğru yol olduğunun belirlenmesi oldu. Çok teşekkür ediyorum.

Başkan - Efendim, bu tartışmaların ışığı altında, sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; gümrük birliği kararı bizim için iyi olacak mıdır, olmayacak mıdır? O çerçeve içinde oldukça geniş bir tartışma

oldu. Benim kişisel görüşüme göre, en önemli etkisi rekabet gücümüzü artırıcı bir etkisi olacağından hiç şüphe yoktur. Bu gücümüzü artırdığı takdirde, biraz önce sayın Eser'in belirtmiş olduğu yürüyen çamaşır makineleri ortadan kalkacak, kaliteli mal üretme yönünde etkili olacaktır ve sanayicilerimiz en son teknolojinin aletlerini kullanmak suretiyle üretim yapma yoluna gidecektir, bir zorlanma olacaktır. Dolayısıyla tam üyeliğe kabul etsinler veya etmesinler, herşeye rağmen gümrük birliği bu açıdan, bizim ekonomimiz üzerinde olumlu etkisi olacaktır. En sonunda yapacağımız şey, gümrük birliğinin arkasından gelmesi gereken tam üyeliğe kabul etmedikleri takdirde, biz de teşekkür ederiz, deriz, daha önce hazırlamış olduğumuz alternatifler üzerinde yoğunlaşma yoluna gidebiliriz. Kuşkusuz hükümetimizin değerli elemanları bu hususları, onlar da verilere sahip olarak, enine boyuna düşünüyorlardır. Bizim burada 2 saatlik tartışma sırasında vardığımız sonuçları onlar uzun bir zaman dilimi içinde enine boyuna mutlaka değerlendirmişlerdir. Avrupa Topluluğu'na alınacak mıyız, alınmayacak mıyız? Benim kişisel kanım, almayacaklar. Fakat sayın Jak Kamhi, alacaklar diyor, çünkü bizden çıkarları vardır, çıkarları dolayısıyla bizi alma yoluna gideceklerdir. Çünkü NATO'ya girdik, BAB'a ortak üye olarak aldılar, ortak üyelik burada da devam ediyor. Dolayısıyla eninde sonunda gireceğiz, sonucuna varıyorum. Çünkü gerçekten 60 milyonluk bir nüfusun, özellikle bazı devlet adamlarımız, bu 60 milyon genç, dinamik nüfusun, durağan nüfusa sahip olan AT nüfusuna bir dinamizm getireceğine, bir canlılık getireceğine, dolayısıyla bu nedenle bizim mutlaka alınmamız gerektiği tezini de savundular kültür mozaiği yanında. Doğrusu ikisi de AT'na tamamiyle ters düşen kalıplar. Çünkü AT'da sayın Toker de belirttiler, bir işsiz kitlesi var, 14 milyon bir işsiz kitlesi var AT bünyesi içinde bugün. Ve bunun 3 milyonu Fransa'nın içinde bulunmaktadır ve o 3 milyon işsiz sosyalist hükümetin başını yemiştir tabiri caizse, ezici çoğunlukla sağ koalisyonu işbaşına getirmiştir. Şimdi AT'nin diğer üyeleri, özellikle başta Almanya, 2. bir sırada biraz daha zayıf olmak üzere Fransa, kendi bünyesindeki işsizlere ve özellikle yeni bir kitlenin, göçün Avrupa'ya geleceğini düşünerek, bunu engellemek amacıyla, Türkiye'ye karşı vize Avrupa İnsan Hakları şartına da ters düşen bir anlayışla vize kaydını koymuşlardır. Tek amaç göçmenlere, veya batı Avrupa'ya girecek olan bizdeki işsiz kitlesinin bir kısmını engellemek amacını gütmektedirler. Dolayısıyla bu açıdan da bizdeki işsiz kitlesi, serbest dolaşım çerçevesi içinde, batıya, AT'ye kayacağından dolayı, bu ülkeler topluluğu bizi gene almayacaklardır. Ama buna mukabil, herşeye rağmen ümit kesmemek lazım. Çünkü günün birinde, açış konuşmamda belirttiğim gibi, Almanya'nın kendine özgü davranışıyla AT'na bir azizlik yapıp-

ta, doğruya doğru kaydığı takdirde AT, ki birlik olacak, Temmuz ayından sonra, Avrupa Birliği bize, gel tam üye ol, diyebilecektir ve bu arada bizim gümrük birliği alanında yapmış olduğumuz girişimler de bizim açımızdan faydalı olmuş olacaktır.

Bu arada bir soru soruldu, onu vurgulamak istiyorum. Kültür dediniz. Kültür bir yerde rasyonel insanı yaratmalı. Sigara içen, neden sigara içmiyorsun dendiği zaman, çocuklar var deyip de algılamak yapamıyorsa, orada kültürün yaratmış olduğu bir boşluk var demektir. Rasyonel davranışı içeren bir kültür kişilere enjekte edildiği takdirde, ki AT'da bu anlayış vardır, bizim Batı Avrupalı ile uyum sağlayabilmemiz daha kolay olacaktır. Bugün davranışlar açısından sürüşmeli olan durumlar bu anlayış geldiği takdirde, kültürle dayalı olarak, ki kültürler de birbiriyle artık kaynaşmakta, çünkü modern iletişim araçlarının yaratmış olduğu değişme, modern iletişim araçlarının bir ürünü olarak kabul edilebilir ve onların rasyonel davranışı bana kıyasla çok daha kuvvetli ve bu giderek artacak. Arttığı takdirde de Batı Avrupa ile veyahutta topluluk üyeleriyle yakınlaşmamız daha kolay olabilecektir. Ve bu ortam çıktığı takdirde de, temsilcilerimiz var, İngiltere de olsun, Fransa da olsun, Hollanda da olsun, bu temsilciler aracılığıyla, ileride 2000'li yıllardan sonra, belki kendiliğinden bir üyelik ortaya çıkabilecektir. Ama bundan önce ancak ve ancak dediğim gibi bir uluslararası konjonktürde büyük bir değişme olduğu takdirde mümkün olabilir.

Türki Cumhuriyetlere gelince, bizim yatırım yapabilme gücümüz, gelişmekte olan bir ülkeyiz, gerçeği görmemiz lazım, bizim yatırım yapabilme gücümüz son derece sınırlı. Türkiye Cumhuriyetlerle ilişkileri güçlendirmek için din, kültür, kan bağı diyelim varolmakla birlikte bunları harekete geçirecek olan güç, ekonomik ilişkilerin artmasıdır. Yatırım gücümüz sınırlı olduğuna göre, o zaman yatırımları gelişmiş ülkenin, dev 7'ler deniyor, onların olanaklarından yararlanmak suretiyle ancak yapabiliriz. Dolayısıyla etkimiz sınırlıdır. Yani tasavvur ettiğimiz gibi, söylediğimiz gibi çok kuvvetli değildir. Kaldı ki, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kansız bir devrimle yok oldu ama onun yerine unutmamak lazım Bağımsız Devletler Topluluğu gelmiştir. O da imparatorluğu devam ettirmek için bulunmuş olan bir formüldür. Özgürlük ortamı içinde bir değişme, fakat ruble hala hakim ve Rusya Cumhuriyeti, onun yanında 2 Slav cumhuriyet yine bu topluluğun hakim birimleri durumundadır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyetlerle olan bağlarımız kuvvetlendirilsin ve kuvvetlenecektir de ama bu etkinlik sınırlı kalacaktır. Çok yayılacağını tahmin etmek mümkün değildir kanısındayım.

Efendim, bizleri sabırla dinlediğinizden dolayı teşekkür ederim. Yalnız bu arada sayın Jak Kamhi bir noktaya devam edecekler. Bir şey söylüyorsanız cevap verme hakkı mahfuzdur.

Jak Kamhi - Bu toplantının bu şekilde kapanmasına gönlüm razı olmadı. Usule aykırı olarak tekrar söz aldım sayın başkandan sonra, beni mazur görün.

Burada iki konuyu dile getirmek istiyorum, evvela size onu anlatmak istiyorum. Bu AT konusu, Avrupa'nın birleşmesi konusu II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya atılan bir fikir değil, taa 13. Lui zamanında ortaya atılmıştır, olmamıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nda bir zat, Fransızların tesiriyle Avrupayı birleştirmek için Pan Europa ismi altında bir Avrupa kurma teşebbüsünde bulunmuştur ve Venizelos'a gitmiştir, o zamanki Yunan Başbakanı, ve demiştir ki, efendim biz bir Avrupa Topluluğu kuruyoruz, buna dahil olur musunuz? Venizelos'un buna ilk suali; Türkiye buna giriyor mu? oldu. Yok Türkiye pan islamizme gidiyor. Dedi ki, bundan daha büyük bir hata olmaz. Ben Türkiye ile barışı korumak için elimden geleni yaptım, Mustafa Kemal Paşa ile ben dostluk kurdum, siz bunu mahtediyorsunuz, Türkiye girmez ise ben girmem ve bu konuyu da ben baltalarım dedi. Yani o kadar büyük görüşlü bir adamın görüşüydü bu. Son zamanlarda Fransa'da bir seçim oldu, gördünüz, ortadaki sağ kazandı. Ve herkes birşey bekliyordu buradaki nispetleri, Giscard D'estaing 1., J. Schirac 2., ondan sonra diğerleri geliyordu. Tam tersi oldu. Schirac 1. oldu, Giscard D'estaing 2. oldu. Soruyoruz niye oldu? Sayın Giscard D'estaing Avrupa'da bir konuşmada, efendim çok kuvvetli bir Fransa kuracağız, bir hristiyan Fransa kuracağız, sözü büyük bir tepki uyandırmış. Demek ki Avrupa'da muayyen görüşlü insanlar iki kanada ayrılmışlardır. Bazıları ters görüşlü, bazıları da mantığa cevap verebilen görüş içindeler. Ve bunlar da esas itibarıyla Türkiye'nin herhangi bir şekilde Avrupa'dan kopması, ve Türkiye'nin Avrupa'ya bir agresif ülke olması, Türk pazarının Asya'ya kaymaması ve birçok sosyal sorunlara çözüm bulabilecek olan Türkiye'den uzaklaşmamak niyetinde olan birçok kişiler var. Bir de bunun tam tersi görüşte olan kişiler var. Bizim uğraşımız bu dengeyi bizim lehimize çevirmektir. Buna inanmamız, bu uğraşları vermemiz, devlet büyüklerimizin bu konu üzerinde çalışması ve Türkiye'nin topluluğa girdiği takdirde ne çıkar olabilir, girmediği takdirde bütün dünya için bunun ne zarar olacağını gayet açık bir biçimde vurgulamaktır. Teşekkür ederim.

Başkan - Efendim, toplantı bitmiştir. Tekrar teşekkür ederim.

Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Gelir Dağılımını Düzenleyici Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?

Açılış : Deniz BAYKAL
Oturma Başkanı : Prof. Dr. İzzettin ÖNDER
Panelistler : Doç. Dr. Tülay ARIN
Prof. Dr. Korkut BORATAV
Prof. Dr. Toker DERELİ
Salih KILIÇ
Mustafa SÖNMEZ

Başkan - Değerli konuklarımız, İktisat Fakültesi, daha doğru ifadesiyle fakültemizin geleneksel yıllık toplantılarının, bu yılkinin 2. gününün öğleden sonraki oturumunu izninizle açıyorum. Teşekkür ederim efendim.

Önce izin verirseniz, panelist arkadaşlarımızı soyadı sırasına göre kürsüye davet ediyorum. Sayın Doç. Dr. Tülay Arın, lütfen bu arkadaşlarımız yerlerini alsınlar; Sayın Prof. Dr. Korkut Boratav, Sayın Prof. Dr. Toker Dereli, Sayın Salih Kılıç, Sayın Mustafa Sönmez, lütfen arkadaşlarımız yerlerini alsınlar...

Değerli konuklarımız, çok değerli arkadaşlarımız, bugünkü, öğleden sonraki tartışacağımız konu "Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Gelir Dağılımını Düzenleyici Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?". Konumuza ve tartışmalarımıza başlamadan evvel açılış konuşmasını yapmak üzere CHP Genel Başkanı Sayın Deniz Baykal'ı kürsüye davet ediyorum. Buyrun efendim.

Deniz Baykal - Sayın başkan, sayın dekan, sayın hocalarımız, değerli öğrenciler, İFMC'nin düzenlediği bu toplantıya çağrılmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Bu vesile ile hepinizi sevgiyle saygıyla selamlıyorum.

İstanbul Üniversitesi İktisat Mezunları Cemi-

yeti artık gelenekselleşen toplantılarının Türkiye'de bir anlamda bir yeni kurumsallaşma kazanmaya başladığını da söyleyebileceğimiz bir anlayış içinde bu toplantıları başarıyla düzenliyor. Türkiye'nin en önemli konularını, sorunlarını bu vesileyle ele almak, tartışmak olanağını buluyoruz. Bu konuda kamuoyunun aydınlanma şansını elde ediyor. Bu değerli çalışmaları ve düşünce yaşamımıza, iktisadi düşünme anlayışına katkıları dolayısıyla bu cemiyeti de yürekten kutluyorum. Gerçekten Türkiye'nin böyle girişimlere ihtiyacı var. Bu çerçevede içinde İFMC'nin düzenlediği toplantının da çok özel bir ağırlığı, özel bir önemi var.

Değerli arkadaşlarım, bu yıl cemiyetin önerdiği konu, Türkiye'nin çeşitli alt sektörlerde durumunun ne olduğunun, ne olması gerektiğinin ve nasıl olacağının ele alınmasını öngörüyor. Çok ayrıntılı bir başlıkla bu yılın çalışmaları düzenlenmiş gözüküyor. Bu başlığın altında Türkiye'nin ekonomik durumu ile ilgili bir arayış kaygısının, varolan durumla ilgili bir tatminsizlik anlayışının ortaya çıktığını, yansıdığını seziyorum. İFMC olabildiğince tarafsız, dikkatli ve objektif bir yaklaşım içinde ekonomik sorunları ele alma gayretini gözetirken, ama olayların bir anlamda zorlamasıyla olmalıdır ki, konuyu varolan ekonomik durumun yetersizliğini ima edecek, bir yeni arayış ihtiyacını vurgulayacak bir yaklaşım içinde formüle etmekten kaçınmamıştır. Gerçekten de Türkiye'nin bazı temel

yaklaşımları sorgulaması, bazı temel konularda durumun nasıl değiştirilebileceğiyle ilgili bir anlayış içinde fotoğrafının çekilmesi, geleceğe dönük yeni arayışların ne olması gerektiğiyle ilgili geniş kapsamlı bir tartışmaya ihtiyaç gösterir bir noktada bulunduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bu toplantıda da bu anlayış yansımıştır. Yani Türkiye'nin bir muhasebe çıkarması, bir dörtbaşı mamur değerlendirme yapması, ekonomisinin nerede durduğu, nereye doğru yönelmesi gerektiği, dünyadaki büyük değişimlerle birlikte uyumlu bir biçimde bu arayışı her alanda nasıl gerçekleştirmesi gerektiğini konuşması, düşünmesi gerekiyor. Bu yerinde bir teşhistir, yerinde bir tespittir. Bir teknik ekonomik konunun ele alınması, değerlendirilmesinin ötesinde bizim şimdi öyle soruları sormaya, ele almaya ihtiyacımız vardır. Özellikle bugün panelimizin ele alacağı gelir dağılımıyla ilgili politikalar kaçınılmaz bir biçimde, böyle bir yeni yaklaşımı zorunlu kılan bir noktada gözüküyor.

Değerli arkadaşlarım, bu arayışı da çok haklı, çok temel bir nokta olarak saptıyorum ve dikkatinize sunuyorum.

Böyle bir arayışın çok doğal olduğu açıktır. Çünkü Türkiye önce 10 yılı aşkın bir süreden bu yana, bir ekonomi anlayışını, bir ekonomi yaklaşımını, bir politikalar demetini Türkiye'de uygulamıştır, yürürlüğe koymuştur, denemiştir, yaşamıştır. Bu politika denetimi, bu ekonomi politika denetimi 10 yılı aşkın bir süre uygulanması sonucunda, 1991 20 Ekiminde yapılan seçimlerde Türkiye uygulanan politikaların belli noktalarda aşılması, değiştirilmesi, yenilenmesi, geliştirilmesi hatta bazı noktalarda belki terkedilmesi, yepyeni anlayışlara sığınması ihtiyacı içine girmiş ve bu ihtiyacı da seçimlerde tartışma götürmez bir kararlılıkla ortaya koymuştur. Yani Türkiye, 10 yılı aşkın bir süreden beri uygulanan bir ekonomik kavramı, politikayı, konsepti, yaklaşımı, bir noktada artık aşma, geliştirme, değiştirme ihtiyacı içine girmiştir. Bununla görevlendirdiği yeni bir ekip Türkiye'de işbaşına geçmiştir ve 500 günü aşkın bir süreden beri, bir tanım farklılaşmasına müsait bir durum var tabii, bir yoruma göre 500'e daha 10 olduğunu da söylemek mümkün, ama 500 gün civarında bir süre civarında da bu ekip yeni tırnak içinde, yaklaşımını denemiş, uygulamıştır. Şimdi bu toplantıyı bu kronolojik gelişmenin bu kritik aşamasında yapıyoruz. Yani Türkiye hangi politikaları değerlendirme noktasında? On yıldan beri uygulanan politikalar bir noktaya getirmiş, 500 günden beri de bir başka ekip bir politik sorumluluk altında bir yeni ekonomik yaklaşımı yürütüyor.

Acaba değerlendirilecek konu, birbirinden, bu iki dönem için ayrılabilir nitelikte bir özelliğe sahip midir? Yoksa bu ayrımın hiçbir ayrım taşımadığını, varolan, bilinen anlayışın 500 gün boyunca da aynen sürdürüldüğünü, o nedenle bizim ele alıp tartışmak durumunda olduğumuz politikaların aslında 10 yılı aşkın bir süreden beri yürürlükte

olan politikalardan ibaret bulunduğunu da söyleyebilir miyiz? Önce bu politikaların sahibini, kaynağını, dönemini, uygulama sürecini doğru belirlememiz gerektiği kanısındayım.

Bugün karşı karşıya bulunduğumuz politikalar, kanımı hemen peşinen ifade edeyim, on yıldan beri yürürlükte olan politikaların aynıdır. Değişen hiç bir şey yok. Gelir dağılımına ilişkin politikalar aynıdır, makroekonomiye ilişkin politikalar aynıdır, yaşanan sorunlar, ortaya çıkan problemler aynıdır; değişen hiçbir şey yoktur. O nedenle tartıştığımız olayı çok iyi bilelim. Sadece 500 güne özgü bir politikayı tartışıyor, değerlendiriyor değiliz. On yılı aşkın bir süreden beri Türkiye'de yürürlükte olan bir politikayı ele alıyoruz, konuşuyoruz, tartışıyoruz. O nedenle bu iki dönem arasında bir mukayese yapmanın, bir tartışma gerçekleştirmenin doğru, anlamlı bir yaklaşım olduğu kanısında değilim. Aynı olay, aynı politikalar götürülüyor.

Şimdi 500 günün sonunda bir muhasebe çıkarılıyor mu? Bu muhasebe çıkarılırken daha önceki dönemle karşılaştırma yapanların, bu 500 günü ayırma anlayışı eğer kendilerinde ağır basıyorsa, üstünde durdukları temel nokta 500 gün içinde gerçekleşmiş olan büyüme hızının 1991 sonunda devralınan büyüme hızından yüksek bulunduğuyla ilgilidir. % 1 büyüme devralınmıştı, şimdi % 5'in üzerinde bir büyüme gerçekleşti iddiası vardır. Bunun dışında makro dengesizliklerle ilgili olaylar, rakamlar aynı nitelikte, aynı ağırlıkta, aynı çerçevededir. Enflasyonda değişen birşey yoktur. Kamu borçlanma gereğinde değişen birşey yoktur. Finansman yöntemlerinde değişen birşey yoktur. Gelir dağılımını yönlendiren politikalarda birşey yoktur. Aynı politikalar yürürlükte. Ama şimdi, bugün işbaşında bulunan hükümetin özellikle vurguladığı nokta, biz büyüme hızını sıfırın üzerine çıkardık iddiasıdır.

Değerli arkadaşlarım, evet, doğrudur, rakamlar bunu gösteriyor. Ama daha önceki on yıla da haksızlık yapmamak lazım. Çünkü on yılın ortalama büyüme hızı sıfır ya da bir değildir, % 5'in üzerinde bir büyümeyi gerideki on yılda gerçekleştirmişlerdir. O nedenle on yılı seçim ekonomisi şartları içinde geçirilmiş en son dönemle mukayese edip, bu dönemin daha farklı olduğunu, daha büyümeci bir politikayı ortaya koyduğunu iddia etmek, geçerli, haklı, doğru sayılmaz. Ortalama % 5'in üzerinde bir büyümeyi gerçekleştirmiş bir dönemden sonra iş başına gelen bu 500 günlük dönemin sorumluları gene aynı çerçevelerde politikaları götürmüşlerdir ve ortaya çıkan büyüme hızı da daha önceki ortalama büyüme hızının üzerinde değildir. Hele bu büyüme hızının % 0'a yakın bir yıl sonrasında gerçekleştiği düşünülecek olursa, % 5 civarındaki bir kalkınmanın hiç bir etkileyeceği olmadığı da daha açık bir biçimde ortaya çıkar ve açığa görülür. O nedenle büyüme hızındaki bu yıl ortaya çıkan % 5 civarındaki artışı daha önce izlenen politikalardan köklü bir değişikliğe bağlamak

kesinlikle mümkün değildir. Kaldı ki bu % 5 civarındaki büyümenin esas itibariyle tüketim artışından kaynaklandığı, yatırımların bu büyümeye katkısının % 0.5 civarında olduğu da ayrı bir gerçektir, yatırım faaliyetinden, sanayileşme çalışmalarından, imalat sanayine dönük bir kararlı politika tercihinin uygulanması sonucunda bunun ortaya çıktığını söylemek de kesinlikle mümkün değildir. Artan talebin hızlandırdığı tüketim ihtiyacıyla ilgili bir büyüme hızıyla karşı karşıyayız.

Yani buradan çıkaracağım şudur; bu 500 günde izlenen politikalar daha önce izlenen politikalarından köklü hiçbir farklılık göstermez, somut sonuçları da farklı değildir, somut sonuçlarda büyümeye açısından bu yıl bir fazlalık ortaya çıktı deniliyorsa, ki deniliyor, bunun da inandırıcı, haklı, geçerli, sağlam bir dayanağı yoktur. Çünkü bu büyüme % 0 civarındaki bir kalkınmanın ertesinde gelmiştir, geçmiş dönemin ortalaması % 5 civarında bir kalkınmayı gerçekleştirmiştir ve bu % 5'in üzerindeki kalkınma esas itibariyle tüketim harcamalarından kaynaklanmıştır. Türkiye'de yatırım oranı, GSMH içindeki yatırım oranı geçmiş dönemlerin aynı düzeyde hatta zaman zaman daha düşük bir düzeyde gerçekleşmiştir.

Değerli arkadaşlarım, şimdi yeni bir politika arayışını burada konuşuyoruz, bu 500 günü kendine özgü ayrı bir dönem olarak ele almak doğru değildir. Karşımızda 10 yılı aşkın bir süreden beri izlenen bir politika vardır. Bu politika bütünlüğü içinde olayı değerlendirmenin gerektiğini sanıyorum. Ama bu noktada da bir arayış ihtiyacı var. Bu arayış ihtiyacı halkın siyasi tercihleriyle ortaya çıkmış, ekonomik performansı somut göstergeleriyle, büyümeye ilişkin rakamlarıyla, enflasyona ilişkin rakamlarıyla kendisini göstermeye başlamıştır. Türkiye bugün geldiği noktada bir temel istikrarsızlık olayını aşma konusunda bir ilerlemeyi kaydedebilmiş değildir. En önemli tespit **sanıyorum budur**. Çünkü 500 gün önce işbaşına gelen iktidarın temel iddiası, hedefi bu makroekonomik dengesizliği aşmak, Türkiye'de enflasyonu dizginlemek, enflasyonu kabul edilebilir sınırların altına çekmek hedefiyle kendisini bağlamış idi. Ama, bugün ortaya çıkan tablo bu hedeften çok uzak kalındığını açıkça göstermektedir. Açıklanan rakamların da gene bu açıdan değerlendirilmesi gereken özellikleri bulunduğu kanısındayım. Toptan eşya fiyatları endeksi % 53.3 olarak görülüyor, tüketici fiyat endeksi de % 58 olarak gözüküyor. Bu artışın, bu fiyat artışının, bu fiyat değişme oranının, daha doğru bir ifadeyle, bu fiyat değişme oranının da aslında 3 aydan beri izlenen yapay bir biçimde fiyat artışlarını KİT ürünleri açısından baskı altında tutma kararının sonucu olarak ortaya çıktığını da gözden uzak tutmamak gerekir. Yani KİT ürünlerinin fiyatlarına geride bıraktığımız 3 ay boyunca sistematik olarak zam yapılmamıştır, bunun sonucu olarak bu rakamlar ortaya çıkmıştır. Önümüzdeki dönemde belli bir gecikmeyle bu elbette telafi edi-

lecektir kamu açığının artışı bakımından, nakit genişlemesi bakımından, borçlanma genişlemesi bakımından ortaya çıkacaktır. Ve belli bir gecikme ile fiyat artışı gerçek düzeyine doğru ulaşmaya, yükselmeye başlayacaktır. Yani enflasyon oranı bakımından da sevindirici sayılabilecek, olumlu sayılabilecek bir değişme, bir gelişme söz konusu değildir.

Değerli arkadaşlarım, aslında Türkiye'de bir değişiklik ihtiyacı var. Bir arayış var. İster bunu enflasyonu dizginleme biçiminde ortaya koyun, ister kalkınma hızını artırma, büyütme, işsizliği azaltma, gelir dağılımı çarpıklığını törpüleme biçiminde ortaya koyunuz, ortada değiştirilmesi gereken bir tablonun bulunduğu açıktır. Türkiye geride bıraktığımız dönemde, 500 günde, borçlanma sürecini olağanüstü hızla gerçekleştiren bir politikanın içindedir. Geride bıraktığımız dönemde dış borçlar, açıklanması oldukça güç bir biçimde, olağanüstü artış göstermiştir. Bugün 56-57 milyar civarında dış borç düzeyi ortaya çıkmıştır. Yani, 49 milyar dolardan 7-8 milyar dolarlık bir artışın gerçekleştiğini görüyoruz. Aynı şekilde, iç borçlanma miktarı da olağanüstü hızla büyümüştür. Bugün GSMH'nin oranı olarak dış ve iç borçların birlikte % 64 düzeyine ulaştığını görüyoruz. GSMH'nin % 64'ünü dış ve iç borçlar olarak ortaya koymuş durumdayız. Bu olağanüstü yüksek bir borçlanma politikasının yürürlükte olduğunu gösteriyor. Borçlanma aynen devam ediyor. Bu borçlanmaya bağlı olarak da ortaya çıkan diğer sorunlar gene aynen, hatta ağırlaşarak sürüyor. Bu tablo elbette değiştirilmesi gereken bir tablo, bir arayışa ihtiyaç gösteriyor.

Bu arada öyle sanıyorum ki, olayı sadece Türkiye çerçevesi içinde değil, Türkiye'yi de aşan daha geniş bir çerçeve içinde ele almak da gereklidir, yararlıdır. Daha geniş bir çerçeve içerisinde baktığımız zaman gördüğümüz şudur; 1980'li yılların egemen ekonomi politikası anlayışı, 1990'li yıllarla birlikte bir anlamlı değişiklik içine girmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda örneğin ABD'de bütçe açıklarının olağanüstü yükselişi de ve buna bağlı olarak ticaret dengesinin olağanüstü açık vermesine, ödemeler dengesini açıklarına dönük uygulamalara karşı, şimdi vergi yaklaşımını ön plana çıkaran istikrarlı bir bütçe arayışına yönelen, kamu harcamalarını dizginlemeyi amaçlayan bir yeni yaklaşım kendisini göstermeye başlamıştır. Bu yaklaşım sadece ABD için değil, bir ölçüde Avrupa için de geçerli gözüküyor. Şu sırada Avrupa ülkelerinin çok ağır bir işsizlik kriziyle karşı karşıya bulunduklarını, ekonominin ciddi bir tikanıklık içine girdiğini ve buna bağlı olarak da yeni arayışların ön plana çıkarmaya başladığını görüyoruz. İngiltere'de muhafazakar parti iktidarını sürdürdüğü halde, bir önceki başbakanın farkı olarak yeni seçilen başbakan John Major vergi konusundaki taahhütlerini askıya alarak, özellikle 1994 yılında yeni bir vergi atılımını taahhüt etme noktasına gelmiştir. Ve 17.5 milyar

sterlinlik bir ek vergi arayışı İngiltere de yürürlüğe konulmuştur. Bu bütçe yılında yapılan açıklamalardan anlaşıyor. Yani artık İngiltere de, ABD de ekonomi konusundaki ana bakış açısında, farke edilmesi çok kolay bir yeni yaklaşımın içine girmeye başlamışlardır.

II. Dünya Savaşı sonrasının en yoğun işsizlik krizi Avrupa'da kendini göstermeye başlamıştır. Tabii ortaya çıkan bu sorunun, bu sıkıntının, bu işsizlik krizinin 1980'li yıllarda izlenen politikaların, para politikalarının, maliye politikalarının bir doğal sonucu olarak ortaya çıktığını düşünmek çok haklı olacaktır. 1980'li yılların ekonomi yaklaşımı, şimdi 1990'lı yılların başlangıcında Avrupa'yı çok ağır bir işsizlik sorunuyla karşı karşıya bırakmaya başlamış, bu sorun da yeni ekonomik yaklaşımları, yeni anlayışları, yeni politika önceliklerini gündeme getirmeye başlamıştır. Yani Türkiye şimdi karşı karşıya bulunduğu soruna, yeni yaklaşımlar üretme, arama ihtiyacı ile karşı karşıya iken, Türkiye'yi de çevreleyen ekonomik sistemin de yeni bir arayış içinde bulunduğunu, yeni yaklaşımlar denemekte olduğunu unutmamak gerekir kanısındayım.

Türkiye'nin gelir dağılımı ile ilgili sorunlarının temelinde hiç kuşkusuz istikrarlı bir ekonominin güvence altına alınamamış olması yatıyor. İşin başı, özü budur. Gelir dağılımı tartışması istikrarlı bir ekonomide de konuşulabilecek, tartışılacak bir konudur. Ama istikrarsız bir ekonomide gelir dağılımı tartışmasını anlamlı bir biçimde yürütmek, sürdürmek olağanüstü güçtür. O nedenle öncelikle gelir dağılımı penceresinden olaya baktığımız zaman, öncelikle makroekonomik dengesini, istikrarını sağlamış bir ekonominin gerçekleştirilmesi, büyük önem taşıyor diye düşünüyorum. Elbette makroekonomik istikrar statik bir istikrar olarak anlaşılmamalı. Elbette makroekonomik istikrar, söz konusu olan istikrar, büyümeyi öngören, büyümenin gerçekleştirilmesi ile bağdaşabilir dengeleri, parasal dengeleri, dış ödemeler dengelerini aynı anda gerçekleştiren, yürürlüğe sokan bir yaklaşım olarak dinamik bir istikrar anlayışı içinde değerlendirilmelidir. Bu çerçeveden bakıldığında zaman Türkiye'nin önemli sorununun ekonomik istikrar olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Türkiye biran önce gelir dağılımını dengele kavuşturmak için ekonomik istikrarını sağlamak zorundadır. Daima söylenmiştir, ama sade bir gerçektir ve çok doğrudur, enflasyon; en acımasız, en haksız, en adaletsiz vergidir. Böyle olmaya da devam edecektir. Hem bir vergi yönü vardır, vergi yönünün ötesinde de ekonomik rasyonelleri çarpıtan, ekonomik kriterleri huzursuzlaştıran, ekonomik karar alma sürecini belirsizleştiren ve alınan kararların gelişmeye, büyümeye dönük olarak değil, rant tedarikine dönük olarak ortaya çıkmasını hızlandıran ve dolayısıyla ekonominin gelirini çarpıklaştıran bir etki getirdiği tartışma götürmez bir gerçektir. Yani, enflasyon sorunu, ekonomide yaşayan insanların gelir dengesi, gelir adaleti açısından çözmek zorunda ol-

dukları bir soru olmanın yanı sıra, ekonominin gelişmesi, dengeli büyümesi, kalkınması açısından da mutlaka çözülmesi gereken bir temel konu niteliğindedir. Ve sorun çözülememiştir. Bunun çözülmesini sağlayıcı politikalar da yürürlüğe konulamamıştır. Bu konuda sayın başbakanın da üzerinde sık sık ısrarla durduğu kamu borçlanma gereği açısından durumu değerlendirdiğimiz zaman, enflasyonun niçin düşürülemediği çok açık bir biçimde ortaya çıkar. Kamu borçlanma gereği çünkü, geride bıraktığımız dönemde indirilememiştir, düşürülemediği. Aşağı yukarı aynı düzeylerde, yani seçim öncesi düzeylerinde kamu borçlanma gereği aynen sürmeye devam ediyor. Bu konuda resmi açıklamalar, kamu borçlanma gereğinin % 13'ün altına düşürülemediğini ifade ediyor. Ama % 13'e dönük bir kamu borçlanma gereği hesabı yapılırsa, bütçe açığının daha önceden açıklanan biçimiyle değil, daha sonradan düzeltilen biçimiyle, 47 trilyon civarında olacağı varsayımı kullanılmıştır. Yani bütçe açıklarıyla ilgili geçerli, kabul edilemez bir varsayım esas alınarak kamu borçlanma gereğinin % 13 civarında olacağı ifade edilmiştir. Gerçekçi bir bütçe açığı rakamıyla durum değerlendirmesi yapılırsa, kamu borçlanma gereğinin GSMH içindeki oranının % 15'e doğru yükseldiğine tanık oluyoruz. Bu da daha önce devralınan kamu borçlanma gereği oranıyla aşağı yukarı tam bir paralel etkisindedir. Yani borçlanma ihtiyacı azaltılmamıştır. Rakamlardan da bellidir, diğer işaretlerden de bu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Değerli arkadaşlarım, kamu borçlanma gereği karşılanmamış, finansman açığını karşılayacak yeni yaklaşımlar yürürlüğe konulmamış, dış borç uygulaması içerideki finansman açığını kapatmanın bir yolu yöntemi olarak uygulanmış, - içinde bulunduğumuz dönemde-, yatırımları finanse etmenin, kalkınmayı finanse etmenin değil, cari açığı finanse etmenin bir yolu yöntemi olarak uygulanmış. Bunun temel mekanizması da iç ve dış faizler arasındaki makasta yakalanmış. Türkiye dünyadaki reel döviz faiz oranları % 4-5 civarında iken, bu gün reel % 26 ile döviz alan, döviz borçlanan bir ülke konumuna girmiştir. % 26 ile Türkiye döviz bulundurma noktasındadır. Dünyadaki gerçek değeri fiyatı da dövizin % 4-5 civarında iken. Bu manzara karşısında Türkiye de döviz sıkıntısı yok, döviz ihtiyacı karşılanıyor, istenildiği kadar bankalarda döviz var açıklamalarının hiçbir inandırıcılığı olmaz. % 26 reel faiz ödeyerek döviz aldığınız zaman, elbette bol döviz bulundurursunuz. Ama o dövizlerle kalkınmaya, yatırıma dönük bir harcama değil de, cari harcamaların finansmanını karşılamaya yönelirseniz, bu çok ağır bir kan kaybının, ekonominin orta dönemde altından kalkamayacağı büyük bunalımların, sıkıntıların ortaya çıkmasına da neden olur. Bugün içinde bulunduğumuz tabloda ne yazık ki, böyle bir tablo olarak gözükmektedir. Makroekonomik istikrarın sağlanması halen en temel konumuz olmaya devam edi-

yor. Gelir dağılımı açısından da en önemli sorun niteliğini koruyor.

Türkiye'de ana başlıklarıyla sorunları şöyle bir değerlendirecek olursak, istikrarsızlık, eşitsizlik, işsizlik ve verimsizlik gibi dört temel başlık altında sorunları toplamamızın mümkün olduğunu sanıyorum. İstikrarsızlık, bu konuştuğumuz makro-ekonomik dengesizlik istikrarsızlıktır. Bu konuda bir olumlu gelişme sağlanamamıştır, sorun bütün ağırlığıyla devam etmektedir. Bu sorunu çözmeden Türkiye'de ne kalkınma, ne de bölgeler arası ya da tabakalar arası adaleti, dengeyi sağlamak mümkün olur. İkinci temel noktası Türkiye'de bölgelerarası, coğrafi gelir dağılımıyla ve sınıflar arası, tabakalar arası gelir dağılımıyla ilgilidir. Ne yazık ki bu konuda yeter derecede güvenilir bilgi elimizin altında yoktur. Bu konuda ciddi bir gayretin, çabanın ortaya konulduğunu da söylemek mümkün değildir. Daha önce yapılmış çeşitli araştırmalar, sayın Celasun'un, DPT'nin içine girdiği çeşitli araştırmaların verdiği verilerin dışında çok somut, güvenilir bir araştırma, çalışma yoktur. Bunu bir temel nokta olarak vurgulamak istiyorum. Ama bütün işaretler, bütün gözlemler Türkiye'de gelir dağılımı sorununun giderek ağırlaşmakta olduğunu, coğrafi dengesizliğin de giderek yoğunlaşmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuya elbette demin saydığım dört başlığın içinde, sadece bu konuyu seçerek çözüm üretmek mümkün değildir. Çünkü hepsi birbiriyle yakından ilişkili, birbiriyle bağımlı ele alınabilecek sorunlardır. Ama bu sorunun çözülmesi ister bağımlı değişken diye düşününüz, ister bağımsız değişken diye düşününüz, bu sorunun çözümü mutlaka öncelikle ve ayrı politikalarla ele alınıp değerlendirilmelidir. Gene bu çerçevede içinde en temel konulardan birisi olarak Türkiye'de işsizlik sorununun ön plana çıktığını görüyoruz. İşsizlik sorunu gene gelir dağılımı tartışması açısından çok büyük önem taşıyan bir konudur ve işsizlikle ilgili olarak da gene aynı biçimde güven verici, durumun anlamamıza yardımcı olabilecek, sağlam verilerin, araştırmaların yapıldığını, bulunduğunu söylemek de doğru değildir, kolay değildir. Bu konuda yine oldukça ihmal edilmiş, ele alınmamış konularımızın arasındadır, başındadır. Ama işsizlik olayının hızla yaygınlaşmakta olduğunu da çok yakından biliyoruz, görüyoruz. İşsizlik olayının yaygınlaşmış olmasında şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü, Türkiye'de yatırımlar giderek zalmaktadır. Özellikle imalat sanayine dönük yatırımlar gene gereken sığramayı yapamamıştır, alma eğilimini, azalma trendini sürdürmektedir. yle bir yapı içinde işsizlik sorununun ağırlaşma-da şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü işsizlik sorunun çözümü işsizliğe dönük özel projelerle, ramlarla değil, kalkınmayı hızlandıran, büyü-gelişmeyi teşvik eden ve gerçekleştiren yak-larla ancak başarıya ulaştırılabilir. O nedenle : sorunu Türkiye'nin giderek ağırlaşan bir so-niteliğini korumaktadır. Ayrıca bu çerçevede

içinde önem taşıyan bir konu da özelleştirme poli-tikalarından kaynaklanmaktadır. Özelleştirme yak-laşımı Türkiye'de işsizliğin hızlanmasına, artması-na katkı yapar bir anlayışla uygulanmaktadır. Tür-kiye'de işsizlik sigortasını henüz gerçekleştirme aşamasına gelemediğimiz dikkate alınacak olursa, özelleştirme uygulamaları gerçekleştirirken bu uy-gulama nedeniyle ortaya çıkacak işsizlik konusu-na dönük yeni yaklaşımların da gerçekleştirilmedi-ği hatırlanacak olursa, öyle sanıyorum ki, işsizlik sorunun önümüzdeki dönemde nasıl daha da ağır-laşacağını görmek mümkün olur. Gerçi ortaya atı-lan özelleştirme iddiaları çoğu kere, portföy satış-larından ibaret kalıyor. Yani reel bir özelleştirme-den söz açmak, bir işletme düzeninin değişikliğin-den söz etmek mümkün değildir. Söz konusu olan kamunun çeşitli, zaten özel kuruluşlardaki payları-nın değerlendirilmese, satılmasına dönük bir uygu-lama olarak ortaya çıkıyor. Orus gibi Sek gibi çe-şitli tarımsal, ormanla ilgili alanlardaki özelleştirme girişimlerinin de ilk adımlar atıldıktan sonra yürür-lüğe konulmadığını ve askıya alındığını hep ya-kından izliyoruz, görüyoruz. Ama bu işsizlik soru-nunun ağırlaşmakta olduğu olayını ortadan kaldır-maya kesinlikle yetmiyor. İşsizlik sorunu Türki-ye'nin en temel konularından biri olmaya devam ediyor.

Gene bu çerçevede içinde baktığımızda gör-mezlikten gelinemeyecek bir temel nokta, ekono-mimizin genel verimsizliğidir. Yani kaynaklarını tam kullanamayan, kaynaklarını etkin değerlendi-remeyen bir ekonomik yapılanmanın içinde bulun-duğumuz tartışma götürmez bir gerçektir. Türki-ye'nin etkin bir büyümeyi, gelir dağılımında adaleti, işsizliği, büyük ölçüde ortadan kaldırılması gibi he-defleri başarıyla gerçekleştirmesinin önkoşulu, ve-rimli bir ekonomik uygulamayı gerçekleştirmekten geçiyor. D nedenle, ekonomik verimlilik konusuna çok özel bir yaklaşım içinde eğilmemiz gerektiğini düşünüyorum. Tabii bu verimliliği belirleyen çeşitli olaylar var. Ekonominin yapılaşmasından kaynak-lanan sorunlar var. KİT sorunundan kaynaklanan nedenleri var. KİT'lerin etkin verimli çalışan teşeb-büsler haline dönüştürülmesi ihtiyacı elbette tartış-ma götürmez bir ihtiyaç olarak önümüzde duru-yor. Bu açıdan yapılması gereken çok şeylerin bu-lunduğu açıktır. Ama verimlilik sorununun sadece KİT'lerle ilgili olduğunu düşünmek de sanıyorum haklı ve doğru değildir. Bu açıdan bakıldığı zaman özel kuruluşlarımızın da yapmak zorunda olduğu çok şey bulunduğunu sanıyorum. Ekonominin bir temel sorunu, bir genel anlayışı olarak bunu vurgulamak gerektiğini düşünüyorum.

Türkiye'de özellikle 1980'den sonra ekono-minin yapısında ortaya çıkan değişikliklere paralel olarak, ekonominin hedeflerinde, kriterlerinde ken-disini gösteren değişmeye paralel olarak girişimci anlayışının da, işadamları anlayışının da köklü bir bi-çimde değiştiğine tanık oluyoruz. Sanayileşmeyi teşvik etmeyen, sanayileşmeyi ödüllendirmeyen

bir politika yaklaşımının belki doğal sonucu olarak, günümüzde artık, girişimci tipi, işadami tipi, yatırım yapan, sanayileşme gerçekleştiren bir işadami tipi olmaktan hızla çıkmaya başladı ve hızla ne yazık ki işadami tipi bir rant spekülâtörü, ekonominin açıklarını etkili değerlendiren, rantların hakkını veren bir işadami tipine doğru değişmeye başladı. Bunu Türkiye'nin ekonomi anlayışındaki, ekonomi kültüründeki, ekonomi yapılaşmasındaki olumsuz değişmelerin ortaya koyduğunu sanıyorum. Ve önümüzdeki dönemde, Türkiye'nin 2000'li yıllara giderken bu konularda yeni anlayışların içine girmek zorunda olduğunu da düşünüyorum. Türkiye tekrar yatırım yapan, üretim yapan, kalkınmaya katkı getiren işadami tipini ön plana çıkaran bir anlayışın içine geçmelidir. Bu ekonomimizin kaynaklarını doğru kullanması, verimli kullanması anlamına da geleceği için bu açıdan büyük değer taşıyor.

Değerli arkadaşlarım, bu çerçevede vurgulamak istediğim bir temel nokta, Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra ortaya çıkan ortamın yol açtığı gelişmelerle ilgilidir. Bugün ekonomik düşünce elbette birey konusuna çok özel bir ağırlık ve özel bir önem verme noktasına gelmiştir. Birey, devlet ilişkisinde bireyin ağırlığını vurgulayan yeni bir yaklaşımın ön plana çıkmakta olduğunu hepimiz çok iyi görüyoruz. Dünyadaki büyük sistem değişikliklerinin, bu gelişmeye katkı yaptığı çok açık bir gerçek olarak ortadadır. Bu çerçevede bizim olayı değerlendirirken, bir yeni denge, bir yeni sentez ihtiyacı içine girdiğimizi de unutmamak zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Yani devletin bir anlamda geriletilmiş olması, bireyin ön plana çıkmış olması, bireye dayanan bir ekonomi anlayışının, bir ekonomi politikası anlayışının önem kazanmaya başlamış olması, bizi bir yeni denge, yeni bir sentez anlayışı içine de sürüklemiştir, sokmuştur diye düşünüyorum. Birey ön plana çıktı ama, hangi birey? İçgüdülerinin, kazanma hırsının, zenginleşme hırsının, kendi bireysel çıkarını maksimize etme, en yüksek düzeye çıkarma ihtirasının emrine girmiş birey mi? Yoksa bir başka unsurla bu ihtiyaçları dengelenmiş bir yeni senteze oturtulmuş bir birey mi? Bu konudaki huzursuzluğum, çözülen anlayışların yerine gene çok sakıncalı başka bazı anlayışların egemen olmasına yol açtığını düşünüyorum. Ve bunun da böyle bitmeyeceğini, bitmemesi gerektiğini düşünüyorum. Yani devletle işadami, girişimci, müteşebbis arasındaki ...

... birey talep eden, isteyen, unsur olmanın ötesine geçip, görevi olan, sorumluluğu olan bir unsur olarak da değerlendirilmesi gerekli bir noktaya artık girmeye başlamıştır. Olayı değerlendirirken, bireyi sadece talep eden, alan, isteyen değil, aynı zamanda veren, uzlaşan, sorumluluk taşıyan, görev yükümlülüğü olan bir birey olarak da anlamamıza yardımcı olacak bir yeni anlayışın egemen kılınması gerektiğini düşünüyorum. Yani bireyin ön plana çıkması, kamu kavramının, kamusal-

lık kavramının toplumu doğrudan ilgilendiren bütün unsurların, değerlerin ortadan kalması anlamına gelmemelidir. Bireyin her türlü ölçüden, frenden, değerden yoksun girişimlerinin otomatik olarak, en doğal optimum dengeyi, yararlı sonucu üreteceğine dönük inanca, imana teslim olmak zorunda olduğumuzu kesinlikle zannetmiyorum. Bireyin başka bireylerle, toplumla, kendi tercihlerini uzlaştırmak, dengelemek zorunda olduğu pek çok alanın gelişmekte olduğunu, ortaya çıkmaya başladığını görüyoruz. Bu henüz daha tam çözülmemiş, ama inanıyorum önümüzdeki dönemde çözülecek bir yeni anlayışı artık aramak zorunda olduğumuzu ortaya koyuyor. Böyle bir yeni arayışa ihtiyaç var, yeni yaklaşıma ihtiyaç var. Bir birey mistiğinden, bireyi toplum içinde birey, başkalarıyla beraber yaşayan birey, başkalarını dikkate alan birey haline dönüştürecek bir temel yeni yaklaşım değişikliğinin gerektiğine inanıyoruz. Öyle bir dönüşüm ki, kamusalılığı koruyabilsin, kamu yararını, toplumsal ilgii, toplumsal duyarlılığı gözönünde bulundurabilisin.

Değerli arkadaşlarım, mesela çevre sorunu, nereden çıkıyor? Bireyin ön plana geçirilmesi, birey anlayışının yaratacağı pek çok sorunun, çevre sorununun örneğin, kendi içinde doğal çözümünün anahtarını bize vermiyor. Orada yeni bir yaklaşıma ihtiyaç var, yeni bir anlayışa ihtiyaç var. İşte o anlayışı da oraya monte edebilmek lazım. Tröstleşme, monopolleşme, şirket ittifaklarıyla piyasanın aksak rekabet koşullarının değerlendirilmesi, saptırılması, uygulamasına karşı bir anlayışı yürürlüğe koyma, gerçekleştirme ihtiyacı var. Tüketicinin korunması, bir başka denge ihtiyacını da ister istemez zorunlu kılıyor. Bütün bunlar, çevresi, anti-tröst yaklaşımları, tüketicinin korunması, gereksinmesi, hep yanlış anlaşılan bir bireycilik uygulamasının dengelenmesine yardımcı olabilecek yaklaşımlar olarak ortaya çıkıyor. Bunların büyük önem taşıdığı ve bunların da değerlendirilmesi gerektiği kanısını ifade etmek istiyorum.

Değerli arkadaşlarım, Türkiye'de gelir dağılımını yeni bir anlayışın içine oturtacak, makroekonomik dengeyi güvence altına alacak, gelir dağılımı farklılıklarını törpüleyecek, ekonominin verimli bir biçimde çalışmasını güvence altına alacak bir yaklaşımı önümüzdeki dönemde, önümüzdeki 2000'e doğru giden dönemde yürürlüğe koymak şansına da sahip olduğumuzu da düşünüyorum. Böyle bir yükümlülükle karşı karşıya bulunduğumuza da inanıyorum. Bunun gerektirdiği politikaları ve tercihleri arayıp uygulamalıyız. Buradaki temel bakış açımız, ekonomiyi ciddiye almak olmalı. Ekonomiyi önemsiz sayarak, ekonomiyi dikkatlerden kaçırma, uzak tutma ihtiyacı ile dahi olsa, bir mikro sorun sayarak bu konuların gerektirdiği yaklaşımları ortaya koyabileceğimize inanmıyorum. Ekonominin Türkiye'nin önümüzdeki 10-15 yıllık dönemini belirleyecek ana unsur olduğuna kesinlikle inanıyorum. Daima öyle olmuştur, bundan

sonra da öyle olmaya devam edecektir. Türkiye de gelir dağılımı, Türkiye de demokrasi, hatta Türkiye de ulusal bütünlük, Türkiye de bağımsızlık temelinde, özünde ekonomiye gelir dayanır. Ekonomiyi hakettiği ağırlıkta, önemde değerlendirmeden, ekonomik sorunların çözümü ihtiyacını bir kenara iterek, sadece siyasal yaklaşımlarla, sadece genel siyasal değerlendirmelerle karşı karşıya bulunduğumuz sorunları çözeceğimize kesinlikle inanmıyorum. Elbette, büyük ekonomik taahhütler, vaatler yapanların bir süre sonra ekonomi konusulmasından kişisel olarak rahatsızlık duyabileceklerini anlıyorum. Buna saygı da duyuyorum. Ama bu kişisel rahatsızlığın ekonomi önemli değildir, ekonomiyi bir yana bırakırız, siyaset önemlidir noktasına o insanları getirmesini kesinlikle doğru ve uygun görmüyorum. O güçlükler aşılabılır, aşılmazsa da başka çözümler bulunabilir. Ama Türkiye ekonominin önemini ihmal etme noktasına, onu gözden kaçırma noktasına bir kez sürüklenirse, onun yol açacağı sıkıntıların altından kalkmak kimse için mümkün olmaz. Türkiye'nin sorunları temelde ekonomiktir. Türkiye kalkınmak, büyümek zorunda olan bir ülkedir, refahı arayan bir ülkedir, refaha mecbur olan bir ülkedir, refahı gerçekleştirmenin yolu da ekonomiyi kurallarına uygun olarak, doğru kullanarak, doğru değerlendirerek, sorumlu kararlar alarak, belli bir süre içinde sabırla, kararlılıkla, dikkatle ekonominin gereğini yerine getirmekten geçer.

Değerli arkadaşlarım, Türkiye'de bir süreden beri bir ekonomiye dönük bakış açısından, bazen sıkıntıya girince insanlar ekonomi önemli değildir, bırakınız deyip, işi farklı planlara çekme eğilimi içine girdiğini biliyoruz. Buna paralel olarak bir de ekonomik sorunlara popülist yaklaşım geliştirme biçiminde bir anlayışın da zaman zaman, yer yer ön plana geldiğine tanık oluyoruz. Yani ekonominin gerektirdiği temel tercihleri yapma kararlılığı içine giremeyenlerin çoğu kere günlük yaklaşımlarla kısa dönemli perspektiflerle muhataplarını gelip geçici tatminlerle avutma arayışı içinde popülist tercihlere sürüklenmekte olduklarını görüyoruz. Bunun tipik örneklerini Türkiye'mizde uzun süreden beri yaşıyoruz, geliyoruz. Bunun en klasik yaklaşımı seçim öncelerinde seçim ekonomisi anlayışının uygulanması oluşturuyor. Seçim dönemlerinde, seçime doğru giderken, kısa dönemli tatmin yaratmaya dönük, ekonominin temel gereklerine ters düşen kararlar, tercihler uygulanır, yürürlüğe konur. Bunun yaygın bir uygulama olduğunu çok iyi biliyoruz. Ama şu anda böyle bir seçim baskısı, seçim stresi, seçim psikozu söz konusu olmadığı halde, böyle popülist yaklaşımların içine girilmekte olduğunu üzülerek görüyoruz.

Değerli arkadaşlarım, bütün gözlemler açıkça gösteriyor ki, Türkiye'nin temel sorunu enflasyondur. Enflasyonu biran önce denetim altına almak lazımdır. Bu kamu açıklarının azaltılmasını gerektiriyor. Bu konuda gereken yapılmamıştır, ya-

pılamamıştır. Yapılması gereken çok şey vardır. O yapılmamıştır. Kamu gelirlerinin artırılması gerekiyor. Kamu gelirlerinin artırılması konusunda vergi başta olmak üzere ciddi adımların atılması bir mutlak ihtiyaçtır. Bütün bunlar yapılmamıştır. Geçmiş dönemlerin gevşek olduğu iddia edilen yönetimi içinde ortaya çıkan kamu borçlanma düzeyi aynen şimdi yürürlüktedir. Enflasyon oranı aynen yüksekliğini sürdürmektedir. Ve şimdi bir mega projeler yaklaşımı içinde Türkiye ekonomi mantığını, ekonomi düşüncesini, ekonomi sorumluluğunu bir kenara iten yeni yaklaşımın içine sokulmaktadır. Yani, adama sorarlar bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu... sen enflasyonu indireceğim diyorsun, kamu açıklarını azaltacağım diyorsun; adım atmamışsın, kılını kıpırdatmamışsın, vergi almamışsın, borçlanmayı azaltmamışsın, % 26 faizle döviz borçlanıyorsun ve şimdi mega projeler söylemi içine giriyorsun. Bu popülist ekonomi yaklaşımının, bu halkı propaganda ile ekonomik sorunlara yönlendirme arayışının, yaklaşımının tipik bir örneği. Her halde böyle bir sorumsuzluğa karşı İFMC'nin söyleyebileceği birşeyler olsa gerektir. Çünkü Türkiye de ekonomi düşüncesini her türlü sapma eğiliminden alıkoyacak, doğruya doğru, yanlışa yanlış diyecek, sorumsuzlukların karşısında caydırıcı olabilecek, yapılan yanlışlıkların bedelini ortaya koyabilecek bir ciddi muhatapın popülist politikacıların karşısında bir ciddi muhatapın ortaya konulmasında yarar vardır. Bu platformun böyle bir amaca hizmet etmesi gerektiğini düşünüyorum. Ciddi olmamız gerekiyor. Türkiye de sorunlar sıralamasını adam gibi ortaya koyalım. Ne yapacağımızı bilelim. Ve açıkça da gerekçelerini, yöntemlerini, önceliklerini, kaynaklarını, hedeflerini ortaya koyarak ne yapacaksak yapalım. Yoksa bir mega projeler edebiyatı ile Türkiye'deki ekonomi mantığını, ekonomi düşüncesini temelinden sarsabilecek yanlışlıkların içine ülkeyi sokmayalım, sokturmayalım diye düşünüyorum.

Değerli arkadaşlarım, Türkiye'nin önemli kararlar alması gerektiği açıktır. Bu kararları alabilecek kadroların, alabilecek anlayışların, o kararların alınacağı noktalarda sorumluluk üstlenmesi halinde ve o kararların gereğini yerine getirilmesi halinde inanıyorum ki Türkiye sorunlarının üstesinden gelebilecek durumdadır. Bunun yeter birikimi vardır, yeter altyapısı vardır ve böyle kararların orta dönemde kazandırabileceği çok şey vardır. Türkiye doğru bir ekonomi politikasıyla, kararlı bir yönetim anlayışıyla makul bir süre yönetilecek olursa, bu sorunların altından rahatlıkla kalkabilecek noktadadır. Yapılması gereken perspektifin saptırılmasına fırsat vermemek, hedefi şaşırtmamak, kararlı ve düzenli bir biçimde o hedefin gerektirdiği politikaları yürürlükte tutabilmektir diye düşünüyorum.

Bugün çok seçkin uzmanlarımız ekonomimizin geleceğe dönük programının en önemli aşamalarından birisini oluşturan gelir dağılımı konusu-

nu ele alacaklar, konuşacaklar. Ben bir siyaset adamı olarak Türkiye'nin gelir dağılımı ile ilgili sorunlarının genel sorunlarından bağımsız düşünülmeceğini, genel sorunlarını çözmemiş bir ekonomide gelir dağılımını dengeye kavuşturmanın mümkün olmadığını çok iyi bildiğimi, o nedenle sorunun dengeli, büyüyen ve sağlıklı paylaşılan bir ekonomiyi oluşturmak, üretmek olduğunu, böyle bir ekonomiyi oluşturulması halinde Türkiye'nin gelir dağılımına dönük sorunlarını özelde ele alarak çözmenin pek çok imkanına kavuşabileceğini düşünüyorum.

Türkiye de bu çerçevede elbette yapılması gereken çok ciddi şeyler var. Önce Türkiye de bir sosyal refah devleti anlayışının temel dayanağı olan onurlu bir yaşam için gereken düzeyde bir gelir ve ücret politikasını yürürlüğe koyması ihtiyacı var. Kabul edilebilir, onurlu, insan onuruyla bağdaşan bir yaşam düzeyini güvence altına alacak bir ücret ve gelir politikasını Türkiye yürürlüğe koymak durumundadır. Ayrıca Türkiye gelir dağılımı farklılıklarını kabul edilebilir düzeye indirmenin yollarını, yöntemlerini aramalıdır. Her düzeyde aramalıdır. Vergi politikasıyla aramalıdır, yatırım politikasıyla aramalıdır, maliye politikalarıyla aramalıdır, sanayileşme politikalarıyla aramalıdır, Türkiye'de gelir dağılımını kabul edilebilir, makul bir çerçeve içine oturtacak, coğrafi ve sınıfsal ilişkiler açısından kabul edilebilir bir düzeye oturtacak bir yaklaşımı Türkiye yürürlüğe koymalıdır. Çok temel bir nokta olduğu kanısındayım. Ayrıca Türkiye gene hiç kuşkusuz ölüm, yaşlılık, sakatlık gibi işsizlik gibi temel sigorta ihtiyaçlarını, sosyal güvenlik ihtiyaçlarını kapsamlı bir biçimde çözüme kavuşturacak bir düzenlemeyi mutlaka gerçekleştirmelidir. Yani ekonomiyi büyüyen, kalkan, makroekonomisi güvence altına alınmış bir ekonomi haline getirirsiniz. Ama teker teker bireylerin bu güvenceleri yoksa, ekonomik performansın makro düzeyde işlemlerinin o insanlar için fazla bir önemi yoktur. Aynı ayrı bütün insanlar güç günlerine dönük bir güvenceye mutlaka sahip olmalıydılar. Bu üç temel unsura, tam istihdam ihtiyacını da bir ayrı unsur olarak eklemenin gerektiği kanısındayım. Yani işsiz kalmaktan kurtulma anlayışı, sosyal refah anlayışının ayrılmaz bir temel parçası olmaya devam ediyor. Gene aynı şekilde makro dengenin korunması, istikrarın korunması, enflasyonun belli bir düzeyin altında tutulması, bireysel gelir dağılımı açısından da bir temel sorun olmaya devam ediyor. Türkiye'nin sanayileşme politikasını bu anlayış içinde ele alıp götürmesi gerektiğini de düşünüyorum.

Türkiye değerlendiremediği bir büyük yaklaşım olarak küçük ve orta boy sanayi konusuna bir yeni duyarlılıkla eğilmek durumundadır. Bugün küçük ve orta boy sanayi, ülkemiz sanayinin önemli bir kesitini oluşturuyor. Sanayi kuruluşlarının % 98'i küçük ve orta boy sanayi durumundadır. İstihdamın % 40'ından fazlasını küçük ve orta boy sa-

nayi gerçekleştiriyor. Üretimin % 35'den fazlasını da gene küçük ve orta boy sanayiler gerçekleştiriyor. Üstelik de en dinamik, Türkiye'nin hızla gelişen, ihracata dönük ekonomik alanlarının önemli bir kısmı küçük ve orta boy sanayiler tarafından gerçekleştiriliyor. Çağımızda ekonomik yapılanmanın büyük mega kuruluşlar yerine, makro kuruluşlar yerine, esnek, talepteki değişikliklere hızla ayak uydurabilecek, verimli, üretken, şartlara göre esneyebilecek, küçülebilecek nitelikte ekonomik kuruluşlar öngördüğünü çok iyi biliyoruz. Büyük sıkıntılar içine giren kuruluşlar, IBM, General Motors gibi devasa kuruluşlar bile şimdi parçalanarak, küçülerek, esneklik kazanarak piyasa koşullarına ayak uydurmanın arayışı içine girmiş bulunuyorlar. Yani dünyanın şu andaki gelişme doğrultusu açısından, sanayileşme doğrultusu açısından da küçük ve orta boy sanayilerin büyük önem taşıdığına, büyük değer taşıdığına inanıyorum. Türkiye de bu kadar büyük önem taşıyan, sayıca, üretim ve istihdam açısından büyük önem taşıyan küçük ve orta boy sanayi kuruluşları kamunun, devletin yeter ilgisine desteğine ne yazık ki kavuşamamıştır. Küçük ve orta boy sanayi kuruluşlarının kredi havuzu içindeki payları % 4 civarındadır. % 98 sayının, % 40'dan fazlası istihdamın, % 35'den fazlası üretimin, ama kredilerin sadece %3-4'ü bu kuruluşlarca kullanılmaktadır. Küçük ve orta boy sanayi yaklaşımının Türkiye'nin 2000'e doğru giden geleceği açısından özel bir önem taşıdığına da işaret etmek istiyorum. Hem istihdamı artırıcı etkisi bakımından, hem de Türkiye'nin coğrafya kullanımı, Türkiye'nin fizik planlaması açısından da pek çok sorunumuzun çözümüne katkı yapabilecek avantajları bu yaklaşımın bize kazandırabileceğini düşünüyorum. O nedenle önümüzdeki dönemde gelir ve servet dağılımında bir dengeyi amaçlayan politikalar demeti yürürlüğe konulacak olur ise bu politika yaklaşımı içinde küçük ve orta boy sanayi yaklaşımının da çok özel bir önem ve ağırlık taşıması gerektiğini ifade etmek istiyorum. Bunlar Türkiye'nin henüz değerlendirilmemiş büyük birikimlidir, büyük dayanaklarıdır diye düşünüyorum.

Evet, bireysel ya da sanayinin yapılaşmasıyla ilgili bu temel tercihleri de çerçeveleyen bir yeni yaklaşım içinde gelir dağılımı konusunun diğer temel politika hedefleri ile birlikte ele alınması halinde Türkiye'nin sorunlarının çözümüne önemli katkılar getirebileceği kanısındayım.

Ben tekrar böyle bir toplantıya katılma fırsatını elde etmekten duyduğum mutluluğu ifade etmek istiyorum ve İFMC'ni Türkiye'mizin önemli sorunlarına doğru yaklaşımlar getirebileceği inancı içinde tekrar selamlıyorum, hepinize teşekkür ediyorum.

Başkan - Efendim, temel meselemiz gerçekten iktisat; bize aydınlatıcı konuşmaları ve ufukumuzu açıcı konuşmalarından dolayı sayın Deniz Baykal'a teşekkür ediyoruz cemiyetimiz adına,

buradaki arkadaşlarımız adına, müsaadeleriyle. Ve bana ulaşan bir mesaj; sayın Baykal aramızdan bir süre sonra ayrılmak mecburiyetinde olacaklarmış, uçakları kalkacakmış, kendileri ne zaman uygun görürlerse, çok teşekkür ediyoruz, beraber olmaktan mutlu olduk, keşke daha uzun süre beraber olabilseydik, tekrar teşekkür ederiz efendim, kendilerini uğurluyoruz.

Değerli arkadaşlar, değerli konuklarımız izninize bugünkü oturumun ana bölümünü açıyorum. Esas meselemiz iktisat diye bahsedildi. Gerçekten böyledir, ben de inanıyorum bir iktisatçı olarak. İktisatla ilgili çok şey, belki de herşey de söylendi gerçekten ama yine de burada meslektaşlarımızı, sizin onlara yönelik, ilgilerini çekmek için değil, sadece biraz havayı hafifletmek için izninize size birşey anlatmak istiyorum. Bir iktisat hocasından arşivini sormuşlar, iktisat hocası da bir tane soru çıkartmış sadece. Demişler ki, nasıl şey bu, bir soruyla arşiv olur mu? O da demiş ki, her sefer cevabını değiştiriyorum.

Şimdi biz de meselemizi iktisat olarak ortaya koyduk, fakat burada meslektaşlarımızla bunları tartışacağız. Ben şimdi izninize oturuma geçmeden önce değerli hocalarımızı, meslektaşlarımızı, konuklarımızı size tanıtmak istiyorum çok kısa olarak, hepsini tanıyoruz ama, biraz da usulen bunu yapayım izninize. Doç. Dr. Tülay Arın, İktisat Fakültesi öğretim üyesi arkadaşımızdır biliyorsunuz maliye anabilim dalında; Prof. Dr. Korkut Boratav, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler den öğretim üyesidir, bize şeref vermiştir, katılmışlardır aramıza; Prof. Dr. Toker Dereli, İktisat Fakültesi'nde öğretim üyesi arkadaşımızdır; Mustafa Sönmez çok değerli araştırmacı, hepimiz tanıyoruz, izninize sizi de meslektaşımız diye takdim edeyim efendim; Salih Kılıç Bey, Bayram Meral Bey'in yerine katıldılar efendim, Bayram Meral Bey Türk Cumhuriyetlerinden gelen işçi temsilcileriyle görüşme yaptıkları için katılamadılar aramıza, onun için Türk-İş'in genel eğitim sekreteri Salih Kılıç Beyefendi'yi gönderdiler aramıza. Bu arada programda gördüğümüz yorumcu Aglietta maalesef katılamıyor, katılamayacağını bize bildirdi, rahatsızlığı dolayısıyla katılamıyor, özür dileyerek onu da size bildiriyorum.

Ve ben birinci turu müsadelerinizle bütün arkadaşlarımızdan 20'şer dakikalık bir ilk tur yapmalarını sayın hocalarımızdan rica ediyorum. Meslektaş olduğum için galiba hocalarımıza biraz daha nazımız geçebilecek, 20 dakikada her halde tutabileceğimiz işi, sonra bir ara vereceğiz. Aradan sonra sorularınızı alıp, tekrar 2. tur ve cevaplarla birlikte oturumumuzu sürdüreceğiz.

Müsadenizle ilk konuşmaya sayın Tülay

Arın'la başlıyoruz. Buyrun Tülay Arın.

Tülay Arın - Teşekkür ederim sayın başkan. Sayın konuklar, sevgili öğrenciler. Gayet tabii her şey çok tartışılıyor, belki iktisat konusunda çok tartışılmayan, bilinmeyen şey yok ama, bir takım çok çarpıcı olguları vurgulayarak gündeme getirmekte zarar yok diye düşünüyorum. Özellikle gelir dağılımı konusunda, haftanın bir öğleden sonrasını ayırdıkları için İFMC'ne teşekkür etmek istiyorum. Biliyorsunuz gelir dağılımı konusu 1960'ların 70'lerin çok ağırlıklı, çok önemli bir konusuydu. Fakat 1980'lerde monaterizmin etkisiyle neredeyse gelir dağılımı tartışması yapılmaz oldu. Elbette ki Türkiye'de yaşadık, son derece kötü yaşadık, Türkiye'de gündemden hiç düşmedi ama dünya literatüründe düştü doğrusu ve yeni yeni tekrar birtakım analizler çıkmaya başlıyor. Dolayısıyla ben bunun aynı zamanda bir dönüm noktasının işareti olduğunu da söylemek istiyorum.

Şimdi gelir dağılımı dediğimiz zaman, dünyada, her yerde, her zaman bir dengesizlikten söz etmemiz gerekiyor. Çünkü gerçekten gelir hem tek tek ülkelerde, hem de dünyada ülkeler arasında çok dengesiz dağılıyor. Bu yetmiyor bir de belli bir gelir düzeyinin altında yaşayan yoksulluğa maruz kaldığını söyleyebileceğimiz, yoksulluk olgusu var ki, bu yoksulluk da özellikle belli grupları etkiliyor. Yani eskiden beri az gelişmiş ülkelerde tarım kesiminin ya da kentsel kesimin bazı bölümlerinin, insanların buna maruz olduğu söylenirken, son yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerde, örneğin kadınların yoksullaşması ya da yoksulluğun feminizasyonu kavramı çıktı. Ya da bu Amerika'da çok yaygın örneğin. Ya da İngiltere'de yaşlıların yoksullaşması ya da yaşlılık yoksulluğu diye kavramlar çıktı. Dolayısıyla dağılımın dengesizliği ötesinde yoksulluk var.

Şimdi bu konuyu nasıl inceleyebiliriz; gerçekten son derece kapsamlı bir konu. Ben sadece çok önemli gördüğüm, çok da karmaşık belirlenimle ama mümkün olduğu kadar kısa anlatmaya çalışacağım 3 konu üzerinde durmak istiyorum. Bunlardan birincisi iktisadi konjonktür ya da gelişme, büyüme, tasarruf, yatırım, kapasite kullanımı, gelir bölüşümü, istihdam gibi bir zincir. İkincisi, özellikle ücretli kesimleri ilgilendiren sendikal mücadele. Üçüncüsü de, iktisat politikaları, bütçe politikaları, ya da çok daha adını spesifik koyarsak sosyal refah politikaları. Ve bunları ele alırken de ikili bir çerçeve içerisinde düşünmek istiyorum. Bunlardan birisi gelir dağılımını bozucu etmenler, gelir dağılımının bozulmasına karşı duran güçler ya da etmenler biçiminde.

Önce bir durumu çok açıkça saptamak gerekiyor. Türkiye dünyanın gelir dağılımı bozukluğu bakımından en kötü ülkelerinden, bazı kıstaslara göre dördüncüsü, bazı kıstaslara göre beşincisi. Şimdi tabii bu rakamları sadece Dünya Bankası yayınlıyor ve toparlanabilen ülkelerin verileri bu

tabloda yer alıyor. En son tabi 1987 DİE kişisel gelir dağılımı analizinin rakamları yer alıyor. Ama kesinlikle söylemek gerekiyor ki, bu rakamlar gerçeği çok yansıtmıyor. İki nedene; birincisi, son 10-15 yıl içinde gelir dağılımının düzeldiğini gösteriyor, kişisel gelir dağılımını, bu inanılır gibi değil, çünkü başka gelir dağılımı göstergeleri de gelir dağılımının çok bozulduğunu gösteriyor. İkincisi, bu çalışma yayınlandığı gün DİE başkanının kendisi kullanılan veri tabanının sonuçlar çıkarmaya uygun olmadığını söylemişti. Özellikle tabii, başka bilgilere bakıyoruz, özellikle yüksek gelirli kesimin gelirlerini izlemek çok daha zor ve orada büyük bir sapma var. Ama daha önceki yıllarda yayımlanan 5-6 gelir dağılımı çalışması gösteriyor ki iki kıstas bakımından Türkiye dünyanın en kötü ülkeleri arasında. Birincisi en fakir % 20'nin gelir içindeki payı, birde en yüksek % 20 nüfusun gelir içindeki payı. Her iki kıstasa göre, birincisine göre sanıyorum Türkiye dünyanın en kötü 4. ya da 5. ülkesi, ikincisine göre de en kötü 6. ülkesi. Böyle bir ülkede yaşıyoruz. Ve bu rakamlarda esas olarak 70'lerde kalıyor. Son 10-15 yılı hep beraber yaşadık. Fonksiyonel gelir dağılımındaki bozulma, herhalde Türkiye'yi daha iyi duruma getirmedi. Dolayısıyla bir kere böyle bir ülkede yaşıyor olmamızın vurgulanması çok önemli.

Şimdi, böyle bir durumdan önümüzdeki 10-15 yılda nasıl bir yere gelebiliriz? sorusu aslında birtakım göstergelerle incelenebilir. Bu spekülasyonlu olur, fütürizm mi olur, ne olursa olur ama, bence çok güçlü göstergeler var ki, Türkiye'deki 10-15 yılda gelir dağılımı düzelmekten çok bozulma eğilimlerinin ağır basacağı bir tablo yaşayacak gibi gözüküyor. Tabii daha sonra buna karşı duran güçleri de eklemek istiyorum.

Şöyle bakalım, bozucu yönde eğilimlerin neler olabileceğine bakalım. Birincisi, genel olarak az gelişmiş ülkelerde büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiye baktığımızda, bu bazen Kuznets eğrisi şeklinde de formüle ediliyor, ortaya çıkan araştırmaların çok daha ağırlıkla gösterdiği şey şu ki, rakamların gösterdiği şey şu ki; Türkiye gibi ülkelerde büyüme ile gelir dağılımı arasında bir ters ilişki var. Yani büyüme ya da MG düzeyinin artması gelir dağılımının bozulmasını beraberinde getiriyor. Latin Amerika ülkeleri bunu çok yoğun yaşamış, Türkiye'de doğrusu bir yığın bakımdan benzer bir yapı, trend, gelişme çizgisi gösterdi. Yani öbür ülkelere baktığımızda Türkiye'nin gelir dağılımının çok düzeleceği konusunda hiçbir belirti göremiyoruz. İkincisi, öyle olsa bile yani büyümeye, geçmişte gelir dağılımı arasında böyle bir ters ilişki olmamış olsa bile bugünün konjonktüründe, teknolojik koşullarında, yapısal değişimi içinde büyümenin gelir dağılımını düzeltici değil, bozucu etkiler yaratacağını düşünüyorum. Şöyle bakabiliriz; biliyorsunuz, özellikle 1980'lerde gelir dağılımı bozulurken şöyle bir varsayım yapıldı: gelir dağılımı bozulacaktı, birtakım zengin kişiler zenginleşecek-

ti, bunların geliri arttıkça tasarrufu artacaktı, tasarrufu artınca yatırım yapacaktı, yatırım yapınca istihdam yaratacaktı, istihdam yaratınca işgücüne talep artacağı için ücretler yükselecekti, dolayısıyla en azından ücret gelirleri bakımından dengesizlik azalacaktı. Şimdi bütün bu zincirin aşağı yukarı her halkasının günümüz konjonktüründe kırıldığını düşünüyorum. Nasıl? Birincisi, bir kere sermayenin uluslararasılaşma olgusunu gündeme getirmek gerekiyor. Elbette bu çok karmaşık bir mesele, ben bunu böyle slogan düzeyinde söyleyip geçmek istemiyorum ama açıkça şunu kastediyorum. Şimdi sermayenin uluslararasılaşma olgusu var, elbette sermaye hareketleri uluslararasılaşıyor da, sermaye hareketlerinin getirdiği yararlar hala çok ulusal ve çok az sayıda gelişmiş ülkede konsantre olmuş durumda. Bunu bir yana bırakalım. Sermaye hareketi uluslararasılaşıyor ve bunun anlamı yeni yatırımların, yapılırken rekabetin çok artması ve az gelişmiş ülkelerde uluslararası rekabette herhangi bir yer alacaklarsa bu yatırımların belli teknolojilerle, belli verimliliklerle yapılması gereği. Bir kere bu var. Maalesef üzerinde durmam, son derece geniş tartışma alanı aynı zamanda, ampirik araştırma alanı da Fordizm kavramıyla ifade edilmeye çalışıyor bu gelişmeler. Yani eski, kitlesel üretim yöntemlerinin artık geçerliliğinin çok kalmaması, onlarla emek verimliliğinin artışının çok yavaşlaması ve yeni teknolojilerin uygulamaya konması. Tabii bunlar mikroelektronik teknolojileri olabilir, gen teknolojisi olabilir, yeni iletişim teknolojileri her neyse ama açık ki, bu teknolojiler artık çok yoğun otomasyona yol açtıkları için yatırım yapılsa bile o kadar istihdam yaratmıyorlar. Tersine belki yeni yatırımlar eskisinden daha az istihdam ediyor ve bildiğiniz gibi Türkiye bile bunu çok yoğun yaşamaya başladı, işten atılma çok yoğun olarak gündeme geliyor.

Şimdi iş böyleyken, yatırım yapılsa bile çok istihdam yaratılamazken, ikinci eğilim, aslında üretken yatırım dediğimiz yatırımların da çok fazla yapılmadığı. Bu Türkiye'ye özgü bir olgu değil. En gelişmiş kapitalist ülkelerde de böyle. Bütün dünyada genel bir eğilim. İki bakımdan; birincisi gerçekten kar hadleri düşüyor ve kar hadleri öyle bir düşmüş ki bütün kapitalist ülkelerde böyle olmuş, sonradan, 1980'lerin işgücü politikaları vs. ile kar hadleri biraz yükseltilebilse bile, özellikle ücretlere yüklenerek ya da fiyat artışlarına yüklenerek kar hadleri yükseltilebilse bile, hiç bir zaman mesela 1973 öncesi kar hadlerine dönememiş hiç bir ülkede. Hele Türkiye'de dün sayın Hocaoğlu'nun yakınmalarını dinlediniz, Türkiye'de kar hadlerinin daha önceki dönemin aşağı yukarı yarısına indiğini hatta 1/3 ine indiğini söylüyor ki bu bir gerçek. Yani aslında üretken yatırımlar yapılsa bile kar hadlerinin düşüyor olmasından ve bir türlü toparlanamıyor olmasından dolayı, çok fazla üretken yatırım da yapılmıyor.

Evet, yatırım yapılıyor ama, nerelere gidi-

yor? İkinci bir öge, üretken olmayan alanlarda yatırım yapılıyor. Mesela, ticaret otomatikleşiyor, bankacılık otomatikleşiyor, sermaye piyasasına kaynak gidiyor, sigortacılığa gidiyor, ya da ne bileyim böyle hızlı yiyecek türü bir yığın hizmetler sektörüne gidiyor. Halbuki bunun üzerinde çok fazla duramam, herhangi bir ekonominin yatırıma dönüştürülebilir artı kaynağa çok doğrudan doğruya sanayi üretkenliğinden kaynaklanan birşey. Böyle bir yatırım eğilimi içinde ve Türkiye'de bunu hızla yaşıyor, gerçekten büyüme, yatırım, yatırımın istihdam yaratması ve bunun gelirleri artırması gibi bir zincir kopuyor.

Üçüncü bir öge üzerinde durmak istiyorum. Bu da bölünmüş işgücü piyasaları kavramıyla gündeme geliyor ki, bu çalışanların durumunu çok zedeleyen birşey. O da şu; yeni teknolojiler, özellikle esnek uzmanlaşma, ana faaliyetten bütün yan faaliyetlerin ayrılıp bunların taşeronlaşması, orada sendikası işçi kullanılması, hatta ya da ana faaliyet biriminde otomasyonun artmasından dolayı işten çıkarmalar nedeniyle, sadece ücretler düşme eğilimini göstermiyor genel olarak ama özel olarak bir de işgücü piyasaları bölünüyor, ya da bölünmüşlüğü çok artıyor. Bunun anlamı da şu; belki özellikle sendikacı arkadaşlar bunu anlatacaklardır, Türkiye de bile sendikaların çok yoğun yaşadığı birşey, son derece dar bir kesim, belki çekirdek ya da kol dediğimiz bir işgücü olarak tutuluyor, belki bunlara birtakım olumlu koşullar sağlanıyor ama bunu karşılığında o yan işlerde çalışanlar insanların sendikasılaşması, ücretlerinin hiç pazarlığa dahil olmaması, geçici işler biçiminde bunların yapılması şeklinde işgücü piyasası da bölünüyor. Hatta öyle uygulamalar başladı ki, Türkiye'ye yansımamasına imkan yok, mesela böyle dar bir işçi grubunun iyi koşullarda toplu pazarlık yapması, ama mesela grev yapmama sözünü vermesi, ya da onlar için bile bir sözleşmeli personel uygulaması var ki, bunun anlamı, artık toplu sözleşme, toplu pazarlık yapılmasından bireysel pazarlıklara geçilmesi, tabii bu da tek tek herkesin paçasını tek başına kurtarması sonucunu getiriyor. Ve bunun sonucunda tabii, sendikal mücadele çok ciddi darbeler yemeğe başlıyor.

Şimdi, dördüncü olarak, tabii iktisadi gelişme açısından, iktisadi büyüme - enflasyon ilişkisi, bu haftada çok gündeme geldi, hep bunun gelir bölüşümünü bozduğu söylendi. Gelir bölüşümünü bozduğu çok doğru ama bana öyle geliyor ki, enflasyon olmasa gelir bölüşümünün daha iyi olacağını söylemek de çok kolay değil. Şöyle; hep dün de dinleyenler bilir, enflasyonu hep kamu kesimi açığına bağladı konuşmacılar. Elbette ben de bu konuya geleceğim ama bu, bu kadar basit bir iş değil. Enflasyon aslında, krizin bir başka biçimi. Şimdi biliyorsunuz, emek verimliliği düşüyorsa, kârlar düşüyorsa, bir yığın firma rekabet edemiyorsa, KİT'ler ancak bir takım desteklerle ayakta duruyorsa, vs., aslında bunun anlamı şu, hele ulusla-

rarası rekabete açıldığında pek çok firmanın batması gerekiyor. Yani kapitalist ayıklanmanın olması gerekiyor. Bütün monetarist politikalar da bunu amaçladı, faizleri yükselterek vs. Ama tabii kapitalizmin bu yanı çok belirgin ama kapitalizmin bir başka yanı da kapitalist ayıklama olunca elde birşey kalmıyor ve bütün sosyal sistem allak bullak oluyor. Şimdi kapitalist ayıklanmanın alternatifi aslında normal koşullarda belki çökecek, çökmesi gereken bir yığın firmanın iki nedenle ayakta kalabilmesi. Birincisi, kredi pompalaması. Yani aslında işlerini kapatması gereken kesimlere hala kredi vererek onları ayakta tutmak. İkincisi de, tekelleri fiyatlandırma. Yani belki batacak, fakat tekelleri gücü var, karlarını bindiriyor ve de batmaktan kurtuluyor. O zaman bu iki neden enflasyona yapısal olarak neden oluyor. Bunun bütçeye yansımaları elbette var ama temelde buradan kaynaklanıyor. Yani kapitalist krizin bir biçimi, kapitalist kriz aşılma enflasyon sorunu aşılamaz ve enflasyon sorunu ne kadar yoğunsa kapitalist krizi de o kadar yoğun demektir.

Şimdi, aslında vaktim de çok daralıyor ama, hala beş dakikam var değil mi.. ben öyle hesapladım..

Yani, sayın Deniz Baykal'a hiç katılmadığımı söylüyorum, ya da bir yığın yoruma.. büyüme ile yatırım, istihdam artışı, ücret artışı zinciri bütün dünyada kopmuş bulunuyor. Yani gelir dağılımını düzeltmek için artık eskisi gibi geleneksel büyüme politikalarına başvurmanın çok da olanağı kalmadı. İkinci öge, sendikal mücadele zayıflıyor. Bunun üzerinde durmaya çok vaktim yok. Tam da demin söylediğim nedenlerden dolayı. Yani kapitalizmin karlılık krizi esas olarak yükünü işgücü verimliliğini artırmak ya da ücretleri kısma politikasında hem iş yoğunluğunu artırmak, hem ücretleri düşürmek bakımından çözümlenmeye çalışılıyor ki, bunun alternatifi işsizlik. Şimdi kapitalizmde insanların tepesindeki en büyük tehdit elbette işsizlik. Sendikalar falan bu kadar yoğun işsizlik döneminde ya çok dar bir gruba birtakım yararlar sağlayabilirler ya da doğrusu gelir dağılımındaki pozisyonlarından vazgeçerek işlerini koruyacaklardır. Dolayısıyla sendikal mücadele zayıflıyor, yerelleşiyor, firmalaşıyor. Halbuki sermaye genel olarak uluslararasılaşıyor. Ne kadar zayıflatıcı bir durum.

Üçüncü olarak, çok kısa, belki ikinci turda üzerinde daha çok durabilirim, üçüncü bir öge var ki, gelir dağılımını bozucu etmenleri güçlendiriyor. Bunu da devletin mali krizi başlığı altında inceleyebiliriz. O da şu; aslında devlet gerçekten bir yandan büyümeyi finanse etmek, ya da ona yardım etmek, ya da bir yandan toplumun meşruluğu, sosyal dağılım, ya da gelirin dağılımının bir miktar düzeltilmesi gibi iki fonksiyon arasında arada derecede kalmış vaziyette. Ama kapitalizm ikisini birden zorluyor, kriz koşullarında birikim harcamalarını zorluyor, ama aynı zamanda o meşruluk harcaması dediğimiz sosyal güvenlik ya da baskı yöntem-

lerine de para harcamak gerekiyor. Ama bunun kaynaklarını da sermayeden bulamıyor, çünkü o da yatırım yapacak varsayımı var. Yatırım da yapmıyor. Ve tabii 1980'lerde bu mali kriz derinleşmiş durumda, hep bütçe açıkları tartışılıyor. Önümüzdeki on yıl...

.. vergi sistemine falan ulaşalım falan diyoruz. Siz biliyor musunuz ki, Amerika'da vergileri Türkiye'deki orandan daha yüksek bir şekilde işçi sınıfı ödüyor. Sermayenin payı belki Türkiye'dekinden daha da az. Dolayısıyla en düzenli, en düzgün tımak içinde, vergi sistemine ulaşırsak bile gene sonuçta yansımalarla vs., sosyal güvenlik de dahil buna, bunu çalışanlar ödüyor. Bir yandan çalışanların durumu çok kötüleşiyor, bu vergileri de ödüyor. Öbüründen de alamazsınız. Devlet elbette mali krize giriyor. Ama bir başka şey söylemek istiyorum. Türkiye bir başka skandalı yaşıyor. D da şu; sosyal refah devleti harcamaları bakımından durumu, gelir bölüşümündeki durumundan daha da müstehcen ve bir skandal. Şu anda çok az sayıda, çok fakir ülkeyi dışarda bırakırsak, Türkiye, işte dediğim gibi o ülkeler beş on eder, 120 - 110 devlet arasında bütçe içinde, sosyal refah harcamaları, konut, ya da bir takım yardımlar, sosyal güvenliğin payı dünyada en kötü ikinci, birincisi % 2 payla iki ülke, bir de % 3.1 ile Türkiye var, yanında da Yeni Gine var. Bu bir skandaldır. Orta alt düzeyli ülkelere bakarsak, orta gelirli ülkelere bakarsak, hele yüksek gelirli ülkelere bakarsak, dünyada en kötü ikinci durumda olmak kadar skandal birşey yok. Ve bu ülkelere bakıyoruz, bunların payı % 30'lara, % 25'lere çıkıyor, hatta o en fakir dediğimiz 44 ülke arasında, büyük çoğunluğunda % 5'in üzerinde, Türkiye 72'den beri hala - dünyada bankası verileri bunlar - % 3.1'de kalmış durumda. Ve bunu değiştirmek için de çok birşey yapılmıyor. Bir de şu, tabii Türkiye askeri harcamalara, iktisadi harcamalara çok para harcıyor. Gene tersinden en çok iktisadi harcamalara pay ayıran devlet konumundaydı gene az gelişmiş ülkeler arasında Türkiye. Bunu da kaybetmiş. Çünkü gitmiş hepsini faize yatırmaya başlamış. Bu ülkede, Diyanet İşleri Başkanlığının bütçesi 8 bakanlığın toplamına eşit.

Peki... bırakmak zorundayım, ikinci turda acaba buna karşı güçler olabilir mi sorusuna biraz daha cevap vermek istiyorum. 3 dakika aştım, çok teşekkür ederim.

Başkan - Çok teşekkür ederiz sayın Arın'ın güzel konuşmasına gerçekten. Ufacık bir şey ilave edeyim, belki bir temenni, umalım ki Türkiye'nin bu durumu halk kitlelerini, yeni arayışlarını belirli yönlenmelere doğru yönlendirsin. Yani ben hala anlayamıyorum niye belirli yerlerde duruyorum doğrusu...

- Bu kadar skandalın içinde..

Başkan - Evet, bu kadar skandalın içinde..

ben araya hiç girmeden ikinci konuşmacımıza sözü veriyorum, sayın Prof. Korkut Boratav, lütfen efendim, buyrun..

Korkut Boratav - Teşekkür ederim sayın başkan. Değerli konuklar, ben konuşmamı iki tema üzerinde yoğunlaştıracam. Birincisi, son otuz yılda Türkiye'de izlenen gelir dağılımı ana yaklaşımlarını nasıl sınıflayabiliriz ve gündemde geleceğe dönük olarak ne tür bir bölüşüm politikaları modeli var. İkinci tema ise, devlet ile özel sektör veya sermaye arasındaki ilişkiler, ki, bence gelir dağılımı politikalarının çok önemli bir ögesi veyahut odak noktasıdır. Devlet-sermaye, devlet-özel sektör ilişkileri ne gibi sorular ve sorunlar sunmuştur bize ve ne türden bir seçenek gündemde olmalıdır.

İlk temayı diyelim 1960 hatta isterseniz 1950'li yıllardan bu güne, yani parlamenter demokrasinin iyi kötü, yarım yamalak da olsa Türkiye siyasi hayatını yönlendirdiği 40 yılı aşan bir uzun tarih dönemi içinde esas olarak iki bölüşüm modeli veyahut bölüşüm süreçlerini düzenleyen iki model gündemdedir, buna belki bir üçüncüsünü ekleyebiliriz ve belki de ekleyemediğimiz için çeşitli açmazlarla karşılaşırız. Bunlardan birisine popülist model diyorum, diğerine baskıcı model diyorum, üçüncüsü ise sözü çok edilen, henüz uygulanmamış olan, ama belki de gündemde olacak sandığımız, toplumsal uzlaşma modeli. Kısaca bunlardan bahsedeyim. Popülizmi örneğin sayın Baykal'ın anladığı şekilde anlamıyorum. Özellikle, işte bazı yazarların çevresel Fordizm falan dedikleri, daha genel bir modelin bir ögesi ya da düzenleme biçiminin bir ögesi olarak görüyorum. Özellikle gelişmemiş, gelişme yolunda veya yeni sanayileşmiş ülkelerde bölüşüm süreçlerini devletin veya genel iktisat politikası modelinin katkısıyla hangi kurallar belirlemiştir? sorusuna belli bir cevap biçimi. Popülizmin Türkiye'de uygulanma biçimine, yani 60'lı yıllardan 77'ye kadar söyleyebiliyorum ve bir de 89'da yeniden başladığını düşünüyorum. Ana öğeleri şunlar; esas olarak işçi ve köylü sınıflarına dönük boyutları var. İşçi sınıfına dönük boyutu, kamu sektörü kural olarak gevşek bir ücret ve istihdam politikası izler, iş gücü piyasasının önemli bir bölümünü oluşturduğu için, bu politikalar özel sektöre de yansır. Batı normlarına yaklaşan bir toplu sözleşme, grev ve iş yasası hakimdir. Batı normlarına yaklaşır derken, şu anlamda söylüyorum, benzeri gelişme düzeyi içinde iken batının uyguladığı normların çok daha ötesinde, fakat bu günkü koşullar açısından biraz daha gerisinde, fakat esas olarak diyelim Türkiye'nin gelişme düzeyi 19. yy. sonrasının Batı Avrupa düzeyinin sosyal normlar bakımından çok daha ötesindedir. Köylülüğe dönük boyutu ise giderek yaygınlaşan bir destekleme politikası unsuruna dayanır. Bunun kendine göre bir çevrimi vardır. Seçim yıllarında artar, seçim sonrasında biraz azalır fakat muntazaman devam eder. Sonuçları, reel ücretler

aşağı yukarı kesintisiz artar, bu bizim popülist sürecin arasına bir 12 Mart kesintisi girmiştir, onun dışında hep artmıştır, pay olarak da istikrarlıdır - ücret payı- kabaca diyorum. Şey ise, garip bir şekilde bu korumacı dönemde aksi tahmin edilmesi gerekirken, tarımsal fiyatlar sanayi fiyatlarına karşı kendini korur, hatta biraz iyileşir. Bu modelin şeyi şudur, fonksiyoneldir, işlevseldir, çünkü ithal ikameci bir dönemdedir, tam yerleştiği ve çalıştığı dönem. İthal ikameci modelle bütünleşme içindedir. Siyasi sisteme de belli bir istikrar sağlar. Ben bunun şüphesiz ehveni şer olduğunu düşünüyorum. Fazla da karikatürize etmeyelim, çünkü popülizme çok fazla eleştiri yöneltirsek baskıcı model gündeme gelir. Baskıcı model bugüne kadar popülist modelin alternatifidir, onun için bakalım toplumsal uzlaşma ne kadar gündemdedir, ne kadar gerçekçidir? Onun için bu popülizmi fazla karikatürize eden yaklaşımların ve tiplerin şuur altında Fraudgil bir disiplin arayışı olduğunu düşünüyorum.

89 sonrasında yeniden geldi, fakat güçlükler var. 89 sonrasında nasıl yeniden geldi, hatırlayacaksınız; Bahar eylemleri denilen, sendikacı arkadaşımızın ve diğer değerli katılımcı arkadaşların, sizlerin de hatırlayacağı, işçi tabanından gelen çok kuvvetli ve kamu sektöründe özellikle dalga dalga yayılan ve adeta yeter bu işler denen bir hareket, artı siyasi belli handikaplarla karşılaştı iktidar, iki tane referandumdan yeni çıktı ve büyük yerel seçimlerden de yeni çıktı ve o sene hatırlıyorsunuz olmayacak bir şey oldu, enflasyonun % 50'ler civarında olduğu bir yıl kamu sektörü çalışanlarına % 142 zam geldi. Bu son on yılın, biraz sonra bahsedeceğim baskıcı modelin düzenleme biçiminin son geldiğini işaretledi ve başladı. Şimdi güçlükleri var, onu söyleyeyim. Bir kere konjonktürel güçlük, oniki onüç yılın bilançosu iki yılda çıkarıldı, yani hesabı görüldü, yani rüzgar ekenler fırtına biçti. Ve tabii büyük istikrarsızlık unsurları getirdi. Yani oniki yılın ücret, ve tabii diğer tarafı da tarımsal destekleme de tekrar gündeme geldi. Kayıpları aşağı yukarı iki üç yılda telafi edilince büyük bir uyum, makro istikrarsızlık meselesi çıktı. Fakat daha da önemlisi şudur; 60'lı 70'li yıllarda popülist modeli ayakta tutan ana unsur dış açıklardır, zira, sermayenin üzerine popülist modelin getirdiği problemlerde sermayeye dönük çeşitli teşvik ve kolaylıklarla -sanayi sermayesine özellikle- ve modelin diğer ayrıcalıklı unsurlarıyla telafi edilir ve herşeyin arkasında da ucuz kapatılabilen dış açıklar vardır. Bugün bu son bulmuştur. Türkiye faiz yükümlülüğünü dışlarsak, artık dış dünyaya kaynak aktaracak bir noktadadır. Son birkaç yıl bu noktaya gelmiştir. Bu nedenle -ve dış açıklar da ucuz değildir, maliyetlidir-, popülizm iç açıklarla ancak finanse edilir, fakat iç açıklarda da bizim mali açık dediğimiz kavram, büyük bir makro ekonomik tıkanma noktasına gelmiştir. Ve sürdürmek mümkün değildir.

Enflasyonun sebebi, Tülay arkadaşşıma katı-

lıyorum, kamu borç gereksinimi değildir, başka teşhisim var, ama enflasyonu kronikleştirir, enflasyonu süregelir hale getirir bu olay, böyle bir süreç. Dolayısıyla bu yeni popülizm, yani yeni konjonktürde popülizmin problemleri önceki döneme göre çok daha ağır.

Şimdi, baskıcı modelden üç beş cümle ile bahsedeyim. Bu biliyorsunuz 80'li yılların modelidir, 8-9 yıl sürmüştür. Yöntemlerini biliyoruz, tartışmayalım, sonuçlarını da biliyoruz. Aslında biraz önce Baykal'ın söylediğinin aksine özellikle fonksiyonel ve sınıfsal gelir dağılımı değişiklikleri çok iyi biliniyor Türkiye'de. Kişisel gelir dağılımı şüphelidir, onlar tartışmalıdır, yani veri tabanı sakattır. Ama fonksiyonel ve sınıfsal gelir dağılımı 80'li yıl ve önceki döneme mukayese edilecek çalışmalar çok sayıdadır ve sağlıklıdır. Esas olarak değişme yönü çok iyi biliniyor ve biliyoruz ücretler hem reel olarak hem pay olarak aşağı yukarı 80'den 88'e kadar erimiştir, pay olarak kesinlikle erimiştir. Hatta 77-78'de başlar bu erime. Tarımsal desteklemenin azalmasıyla -bu da nasıl erimiştir, askeri yöntemlerle, ilkönce askeri rejimle sonra da o rejimin getirdiği anayasa ve iş yasaları çerçevesiyle- tarımsal destekleme daralmıştır ve tarım ticaret hadleri Cumhuriyet tarihinin en uzun süreli ve en derin bozulmasına girmiştir. Nedir arkadaki beklenti? İdeolojik ve sınıfsal beklentiği bir kenara bırakalım, rasyonel bir makro beklenti şudur; Türkiye'yi düşük ücretli bir yeni sanayileşen ülke konumuna getirerek, bu taban üzerinden dünya ekonomisi ile entegre etmek ve sanayi ürünü ihracatçısı bir konumda entegre etmek. Başarıldı mı? Kısmen evet, kısmen hayır. Bazılarının çok övünerek söyledikleri sanayi ürünü ihracatındaki büyük patlamanın arkasında, büyük hızlı gelişmenin arkasında bu var.

Ben üç tane değişkeni kullanarak, üç değişkenin bileşkesini hesaplayarak, Türkiye konumunda, Türkiye'nin de görece olarak rakibi olabilecek 6 ülke ile Türkiye'yi rekabet gücü bakımından karşılaştırdım ve şu ortaya çıkıyor ki, -ki bu 6 ülkenin içinde İspanya ve Güney Kore gibi kuvvetli başarı göstermiş ülkeler de var- Türkiye 80'li yıllar boyunca rekabet gücünü hepsinden fazla artırmış, fakat bunun arkasında 3 değişken dedim, birisi reel ücretler, ikincisi reel döviz kuru, üçüncüsü verim, -sanayi ihracatı bakımından ölçüyorum- Türkiye'nin kullandığı iki değişken reel ücretler ve döviz kuru. Emek verimi bakımından, verim artışları bakımından Türkiye çok daha mütevazı, hatta bazı yıllar duragan bir seyir gösteriyor. Bunun sakatlığı şudur; başarın var fakat sakat bir tabana dayanıyor. Her iki değişkeni de, hem ücret değişkeni, hem döviz kuru hızla aleyhe dönebilir. Nitekim 88 sonrasında böyle olmuştur. Reel ücretlerin hızla arttığı bir dönemde Türkiye bana göre hayli fantastik bir karar alarak döviz işlemlerini külliye liberale etmiş, sermaye hareketlerinde liberalizasyona geçmiştir. Böyle bir politikanın doğal sonucu, döviz kurunun reel olarak yerli paramızın değer-

lenmesine mahkum kalacaksınız. Yani farklı bir ifadeyle ucuz döviz beklentisi yaratacaksınız ki, Türk Lirasından kaçma artı daha da vahimi Türkiye'den sermaye kaçırma eğilimleri frenlensin. Böyle bir durumda on yılda çok güçlüklerle, sancılı bir biçimde sağlanmış bulunan rekabet gücü iki yılda tamamen erimiş, iki ya da üç yılda tamamen eriyebilecek unsurlar taşımaktadır, çünkü, ücret artışlarıyla, reel devalüasyonlar, yani paranın değerinin yahut doların reel olarak ucuzlaması, üstüste gelmiştir ve bu ciddi bir sorun olarak gündemdedir.

Verim artışının duraganlığının arkasındaki ana etken de, Tülay arkadaşımın da değindiği, yatırımların duraganlığıdır. Yatırımlar 80'li yıllarda, bazı beklentilerin aksine, sermaye lehine bu büyük politika dönüşümünün maliyeti ağır olmuştur, fakat kuvvetli bir sermaye birikimi süreci ve tabanı yaratılamamıştır, bunun nedenleri ayrı.

Şimdi arkadaşlar kısaca, acaba bir toplumsal uzlaşma tabanına, modeline kayabilir miyiz? Popülizmin tıkanması, geçmişte, en azından 78 - 80 tıkanmasının otoriter, baskıcı bir modelle gerçekleştiğini biliyoruz. Bu nedenle bunun bir toplumsal uzlaşma modeli ile aşılması için çağrılar yapılıyor, beklentiler var. Bir iki şey söyleyeceğim, öyle sanıyorum ki arkadaşlarım bu konuda ilave birşeyler söyleyebilirler. Ben sadece şunları söyleyeceğim, böyle bir toplumsal uzlaşma, sınıflar arasında fakat devletin de aktif bir taraf olarak katıldığı ve özellikle çalışan sınıfların, yani işçi sınıflarının, emekçi sınıfların ve köylülerin görelli durumlarını güvenceye alan, ama makro istikrarı da bozmayacak boyutlar sağlayan bir anlaşmadır. Tarafları doğal olarak işçi sınıfı söz konusu olduğunda sendikalar, ama hangi sendikalar? Türkiye'de bunun koşulu var mı, yok mu?.. ben bunu tartışmıyorum. Yalnız şunu söylemek istiyorum. Konjonktür bir bakımdan elverişli. Geçmişin özellikle ücretler, hatta köylü gelirleri bakımından kayıpları telafi edilmedi ama, çünkü 10 yılın kaybı telafi edilemez, yani kümülatif kaybı telafi edilemez, on yıl öncesinin seviyesine gelirsiniz ama, on yıldaki yıllık kayıplarınızı toplayın, mümkün değil telafisi; fakat hiç olmazsa öyle bir noktada ki, düşük reel ücret noktasında toplumsal uzlaşma kabul edilemez sendikalar tarafından. O zaman sermaye talep eder ama sendikalar kabul etmez. Bu noktada ise bir hayli belirsizlik var, kabul edilme şansı var.

İkincisi, fakat daha önemlisi şu, formülü de var, çünkü batıda, özellikle Batı Avrupa'da çok kullanılan bir formül, enflasyon artı verim artışına bağlayan bir formüldür bu ücret artışlarını. Tarım kesiminin özel sorunları var, onun üzerine gelmiyorum şimdi. Ancak şu problem vardır; sadece Türkiye'de ücret anlaşması, ücret sözleşmesi şeklinde olmasının önemli güçlükleri var. Bu önemli güçlüklerin başlıcası 89 sonrası popülist modele işveren çevresinin, adeta belden aşağı vurarak, faulle tepki göstermesidir, hepinizin bildiği, hatta

kimi kamu sektörünün dahi aynı yola gitmesidir. Sendikasılaştırma, taşeronlaşma, işsizliğe yönelen tepkiler, yasal olarak haklı yahut imkan verilse bile ki, bu da çok şüphelidir, bu türden bir toplu sözleşmenin onun için gündemine bunun alınması lazım. Hatta bunu aşan unsurlar da gündeminde olmalıdır. Fakat nasıl olacak? Çünkü sendikalar o noktaya gelecek yetki veya kapsama sahip değildir. Nedir onlar? Sosyal ücret. Sosyal ücret, en geniş anlamıyla kamu sektörünün ve devletin, Tülay arkadaşımın söylediği, tüm sosyal güvenlik, hatta eğitim, sağlık yükümlülüklerini içerir. Ve böyle bir toplu sözleşmenin bunlara da angaje olması lazımdır. Ama tabiiyle bu Türkiye'de siyasi sistemin içinde ancak emeği etkili bir şekilde temsil eden siyasi partilerin olması halinde olacak.

Ben esas olarak birinci tema üzerinde söylediklerimi bitirdim. İkinci temaya tam girmiyorum ama ikinci turda sorular imkan verirse tam girerim ama iki üç cümle ile ne kastettiğimi söyleyeyim. Şunları kastediyorum; yani devlet-özel sektör ilişkilerinin 80'li yıllarda bize çok acı dersler öğrettiğinin ve bu ilişkilerin aşılmasına yol açacak bir kavrayışın gerekli olduğunu düşünüyorum. Türkiye'de liberalizmin sınırlarını algılamamız lazım. 1980'li yıllar bir paradoks sunuyor karşımıza. Türkiye tarihinde liberal söylemin resmi ideolojiye en ziyade egemen olduğu dönemdir. Uygulamada da en kararlı dönemdir. Liberalizmin dünya çapında kurumsal bayraktarlığını yapan, Dünya Bankası, IMF gibi kuruluşlarının taleplerinin daima iki üç adım ötesinde uygulamalar yapılmıştır. Buna rağmen aynı yıllar Neo-liberal ütopyanın beklentilerinin gerçekleşmediği, yani devletten kaynaklanan rantların veya avantajların ortadan kalkmadığı hatta çok arttığı bir dönem olarak karşımıza çıkıyor. Öyle ki, daha da kötü bir biçimde bu rantlar veya avantajlar diyeyim ona, kişiselleştirilerek dağıtılıyor veya hatta kişiselleştirilerek kimi çevrelere cezalandırılıyor. Yani, önceki dönemde fonksiyonel veya işlevsel, işlevsel veya sektörel olarak belirlenen rantlar bu dönemde adeta kişiselleştirilerek dağıtılmış veya aynı imkanlar kullanılarak kimileri cezalandırılmıştır. Kim? Belirli iş çevreleri veya diğerleri. Buna dikkatinizi çekerim, İstanbullular daha iyi bilirler, biz Ankara da o kadar iç içe yaşamıyoruz, TUSİAD Genel Başkanı Cumhuriyet tarihinde, bunlar Ecevit dönemine de saldırdılar biliyorsunuz, ama o iktidara dönük saldırıların dozunu çok aşan bir saldırı yaptı, 1980'li yılların sonlarına doğru, rejime kleptokrasi adını koydu. Dolayısıyla bu yozlaşmanın aşılmasına dönük formül, model ve çözüm yollarının da aranması lazım. Aksi halde bir kapitalist sistemin, hatta olgun bir kapitalizmin özüne de aykırıdır bu. İstikrarsızlık yaratır, beklentiler belirsizleşir, yatırımlar ertelenir, daha doğrusu sağlıklı bir yatırım-sermaye birikimi ortamı da oluşamaz. Bunu da önemli bir sorun olduğunu düşünüyorum. Belki ikinci turda bir fırsat olursa tekrar değinirim, teşekkür ederim.

Başkan - Sayın hocamız Boratav'a teşekkür ederiz, gerçekten çok değerli açıklamalar için. Şimdi söz sırası sayın Prof. Dr. Toker Dereli'de. Buyrun sayın Dereli...

Toker Dereli - Teşekkür ederim sayın başkan. Dinleyiciler arasında geniş çapta öğrencilerimiz olduğu görülüyor diğer dinleyicilerle birlikte. Buraya dersleri tatil ederek geldik. Umarım dikkatle dinliyorlardır. Söylenenlerden önemli final soruları çıkabilir, vize soruları çıkabilir, hatırlatırım bunu.

Şimdi arkadaşlar, gelir dağılımı konusunda benden önce konuşanlar çok önemli bir çok boyutta değindiler. Ben de notlarım arasında bunlara yer vermiştim. Ama onları tekrarlamak istemiyorum, sadece birkaç noktayı vurgulamak, daha sonra bizim kendi uzmanlık alanımızda, yani işçi ücretleri ve işçi gelir payı, endüstri ilişkileri alanında konunun ne gibi önemli boyutları var ve ileride neler olabilir?.. Çünkü toplantının amacı başlığı, 2000'li yıllara doğru neler olabilir?.. Sosyal güvenlik açısından ve sendikacılık açısından bu konulara değinerek zamanımı kullanacağım.

Bir kere şu tespiti yapmak mümkün. Genellikle literatür, verilen örnekler ülkelerde gelir dağılımının birtakım sosyal güvenlik ve sosyal refah harcamalarıyla birkaç yılda, kısa sürede değişmediğini gösteriyor. Yani en sosyalist veya sosyal demokrat partilerin iktidarda olduğu durumlarda bile, zaman serileri içinde eğer o ülkede gelir dağılımı bize nazaran daha iyi, daha sağlıklı ise ufak tefek, daha fazla iyileştirmeler olmuş, ama çok büyük bir değişiklik olamıyor. Bu da gerek sosyal güvenliğin, sosyal harcamaların gerek sendikacılığın o çeşit sanayileşmiş ve büyük bir işçi sınıfına sahip ülkelerde bile gelir dağılımına etkisinin mevcudu değiştirmek açısından sınırlı olduğunu gösteriyor. Bir kere bu tespit yapılmıştır. Ama tabii bazı iyileştirmeler 5 sene, 10 sene, 15 senelik dönemler içinde olacaktır. Bu itibarla sosyal refah harcamaları ve sosyal güvenlik kurumları ve iş mevzuatı pek tabii vurgulayacağımız ve ileride şöyle olması gerekli, aksi halde gelir dağılımı daha kötü olur diyebileceğimiz konulardır.

İkinci bir gözlem, katılıyorum, hakikaten elimdeki rakamlar, ben de bir sürü rakamla geldim buraya, zaman içinde Türkiye'de de ekonomik gelişme ve ulusal gelir arttıkça gelir dağılımının bozulduğunu gösteriyor. Gelir dağılımı daha iyiye gitmiyor, daha kötüye gidiyor. Burada sayın Boratav'ın tahliline katılmak mümkün. Şöyle ki, popülist dönem, sosyal gelişmenin Türkiye'de yasaların, sendikacılık, toplu pazarlık düzeninin esas itibarıyla sosyal gelişmenin, ekonomik gelişmenin önünde götürüldüğü bir dönemdir. Fakat bu dönemde bile işçi payı ancak 1963-67 arasında artmış görünüyor, 1970'lerden itibaren özellikle 12 Mart duraklaması ve sonra hatta grevli yıllar olarak bildiğimiz 1970'lerden itibaren azalma başlamıştır. Bir

anlamda 1976 reel ücretlerin en yüksek olduğu dönemdir. Fakat 77-78-79 bu azalmanın başladığı ve 80'den sonra süratle bilinen nedenlerle deval ettiği bir dönemdir. 80 ve 90 arası dönemde ulusal gelir sabit fiyatlarla % 66 arttığı halde, gerçek bir artış, aynı dönemde ücretlilerin ulusal gelirden aldığı pay % 33'lerden % 15'e gerilemiştir. Sayın Boratav, bu rakamları vermeyeyim, dedi ama ben çarpıcı olanları vurgulamak istiyorum. Yani ücret gelirindeki bu keskin düşme sanıyorum TC tarihinde ilk kez bu oranda gerçekleşmiş. 1980, 1990 arası on yıllık dönemde % 33'lerden ücretliler payı, % 15'e gerilemiştir.

Yine değinildi, Tülay kardeşimiz değindi, gelirin nüfusun % 20'lik bölümlerine göre dağılımının dengesiz olduğunu söyledi. Fakat rakamları vermedi. Türkiye'nin bu bakımdan çok kötü bir durumda olduğunu, başka ülkelere göre, vurguladı. Burada da rakamı söylemek, oranı söylemek belki bir fikir vermek açısından yararlı; en düşük gelirli % 40, yani en alt % 20, % 40 nüfusun, toplam gelirden aldığı pay Türkiye'de toplam gelirin % 11'i kadar. Bu çok düşük bir oran. Nitekim gelişmemiş diğer memleketlerde bu oran bizden daha yüksek. % 20'ye doğru çıkıyor. Bu itibarla Türkiye'de MG artışı, ulusal fert başına gelirimizin 1964 dolara varması vs., bunlar hep iyi göstergeler, söylendi, fakat gelir dağılımı bakımından önemli bir çarpıklık var.

Gelir dağılımını bozan unsurlardan birisi işsizlik, istihdam, buna da değinilmiştir. Burada hemen yine ben verilmeyen biri iki rakamı söyleyeyim. İşsizlik konusunda çok değişik, çok çelişkili oranlarla karşı karşıyayız. Bir tarihlerde 1980'lerin başlarında Türkiye'de işsizlik batı ülkelerinde neredeyse tam istihdam için müsamaha edilebilir işsizlik düzeyine kadar düşürülmüştür. Bunda da örnek veya ölçü olarak, iş aramak üzere İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvuran işsizlerin rakamından hareket edilmiştir. Sanki onlar dışında işsiz yokmuş gibi. 900 bin işçi işsiz durumdadır şeklinde bir rakam verilmiştir. Tabii kabul edilmemiş, ortaya DPT'nin ve DYY'nin diğer hesaplamaları çıkmış, DYY daha yüksek bir oranla çıkmış daha sonra, fakat son zamanlarda hesap tarzını değiştirmiş, yine daha düşük bir orana inmiş. Neticede % 8 civarında, % 7.4 şeklinde bir işsizlik oranı veriyor ki, batı ülkelerinde % 4-5-6, neyse tam istihdam için gerekli friksiyonel işsizlik oranıdır. Ona yakın bir şey. Bunun da gerçekçi olmadığı DPT tarafından söyleniyor ve bilimsel birtakım yaklaşımlara göre işsizlik oranının Türkiye'de bugün toplam 20-22 milyonluk işgücümüzün takriben 4.5 milyonla 5.5 milyonu işsiz durumda deniyor, bu da % 25'lik bir işsizlik oranı demektir ki son derece yüksek. Bunu tabii söylemekten amaç, işsizliğin gelir dağılımını bozan en önemli faktörlerden biri olduğudur. Artık çeşitlerine, ne çeşit işsizlik olduğuna girmiyoruz.

Türkiye'de işsizliğin; verimlilik açısından, kullanılabilir potansiyelini değerlendirme açısından

üzülecek bir boyutu da işsizlik oranının en yüksek 15-24 yaş grubu gençlerimiz arasında ortaya çıkmasıdır. Yani genç bir nüfus ve genç bir işgücü yapısına sahibiz ve bunun da daha çok işgücüne yeni giren bu ilk, önemli genç grup içinde etkili olması, önemli bir verimlilik kaybı olarak karşımıza çıkıyor.

Çare olarak, gelir dağılımını düzeltecek önlemlerden birisi, hep gündeme gelmiştir, işsizliğin azaltılması, daha çok emek-yoğun yatırımlara önem verilmesi, çeşitli plan dönemlerinde vurgulandığı halde bir türlü somut olarak tanımlanmamış ve istihdam daima bağımlı bir değişken olarak görülmüştür. Yani diğer bağımsız değişkenlerin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkacak sonuç olarak görülmüştür. Dolayısıyla gereken önem verilmemiş ve söylenen sözler, yani emek-yoğun yatırımlara ağırlık verilmesi vs., hep sözde kalmıştır. Pek tabii çare istihdam olanakları yaratacak yatırımların gerçekleştirilmesidir. Ama Türkiye'de ekonomik durgunluk, yapısal ve müzmin enflasyon, piyasalardaki belirsizlik, özelleştirme endişeleri dolayısıyla yeni yatırımlara gidilememesi, özellikle kamuda, durma aşamasına gelmiş olan yatırımların artırılmaması, sadece atıl kapasitenin işletilmesi veya doldurulması ile yetinilmesi işsizliğin devamında etkili olmaktadır.

Şimdi, bir başka değinmek istediğim konu, Türkiye'de gelir dağılımındaki bozukluğun kısa sürede ve birtakım sosyal güvenlik, sosyal refah ve endüstri ilişkileri önlemleriyle düzeltilmesinin pek beklenemeyeceği noktasını vurgulamak amacıyla belirtmek istediğim bir nokta, bir husus, Türkiye'de sanayi işçisi sayısının ve ücretli kesimin benzeri mukayeseleri yaptığımız birçok batı ülkelerine, sanayileşmiş memleketlere göre son derece sınırlı oluşudur. 22 milyonluk bir işgücümüzün kabaca, 10 milyonu hala tarımda, yarısı, % 50'si tarımda, gerçek anlamda ücretli, maaşlı işgücümüz bu 22 milyonun içinde ancak 7 milyon civarında, bunun 1.5-2 milyon kadarı esasen memur ve sözleşmeli personel, tabii onların reel satın alma güçleri daha da gerilemiştir bilinen nedenlerle, fakat sayı küçüktür, memurlar ve sözleşmeli personel, geriye kalan 5 milyon kadar işçinin önemli bir kesimi sosyal güvenlik sistemleri dışında, kaçak, işsiz, yahut da küçük esnaf yanında çalışan kişiler, geriye 4 milyon kadar bir miktar kalıyor arkadaşlar. Bu 4 milyonun temelde sendikalaşmış kesimi 2 milyondur. İşverenler tarafından bakanlığa bildirilen, yetki tespitleri için esas alınan taban sayı 3.5 milyon kadardır. 3.5 milyon SSK'ya tabi 4-4.5 milyon, işverenlerin bildirdiği sendikacılık yetki açısından önemli olan 3.5 milyon. Bunlar, her ne sosyal güvenlik kurumuyla olursa olsun, ne kadar güçlü ve tesirli bir sendikacılık ve toplu pazarlık yöntemiyle olsun, durumlarını düzeltmeler, reel gelirlerini artırırsalar bile, bu düzeltme gelirin Türkiye'de dağılımını önemli ölçüde etkilemeyecektir. Çünkü rakamlar ve oranlar küçüktür esas itibariyle. Yani o bakımdan

ancak bunun kapsamı artırılarak, ama kapsam tabii nasıl artırılır?.. Sosyal güvenliği bütün nüfusa yayabiliriz, takat meselesi. Ekonomi çelişkilerle dolu, şu ana kadar söylenenler çelişiyor, zaten zorluğu orada. Bir anlamda hoş bir tarafı ama, soruların cevapları değişik. Nitekim hoca, aynı soruyu soruyor ama cevapları değiştiriyor-muş, sayın başkan söyledi.

Evet, şimdi sosyal güvenliği bütün nüfusa yaymak sembolik birşey, simgesel, yani imkansız benim görüşüm açısından, takatler açısından. O bakımdan işçiler sendikacılık, toplu pazarlık, sosyal güvenlik yoluyla yapılacak iyileştirmeler çok sınırlı kalacak, son derece sınırlı kalacaktır gelir dağılımını düzeltmek açısından. Asıl çare son tahlilde sınai işgücü miktarını, ücretliler miktarını artırmadır. O da sanayileşme politikalarından geçer. Türkiye son on yılda izlediği düşük sınai yatırım ve istikrar politikalarından vazgeçer ve sanayileşmeye geçmişte olduğu gibi yeniden önem verirse, sınai işgücünü yükseltir. Sınai işgücünün yükselmesi haliyle sosyal güvenlik sistemine ve sendikacılığa tabii miktarı ve kütleyi de artıracaktır. Dolayısıyla bu önlemler, sosyal güvenlik önlemleri, sosyal refah harcamaları ancak sınai işgücünün artması oranında geliri yeniden dağıtacaktır. Ortaya atılan modeller toplumsal anlaşma veya sosyal diyalog esas itibariyle sanayileşmiş batı ülkelerinde sendikalaşmış kesimlerle, ücretlilerin sendikalaşma oranının yüksek olduğu yapılarda başarılı olmaktadır. Onun ötesinde bir toplumsal anlaşma ile ben pek tarımsal işgücünün gelirinin belli göstergelere bağlanıp, gelir dağılımının daha adil hale getirilebileceğini sanmıyorum. Yani model esas itibariyle sanayide gelişmiş ülkelerin yüksek bir sendikalaşma oranıyla başardıkları bir modeldir.

Birtakım rakamlar var önümüzde gene, ücretlerle ilgili, belirtilen 10 yıllık istikrar politikaları döneminde reel ücretlere ne olmuş, çeşitli hesaplamalar var; 1978'i 100 kabul eden bir araştırmaya göre 1990'da gerçek memur maaşları 63, sendikalı işçi ücretleri 80, -1990'da, ki, buna Korkut Bey'in bahsettiği popülüst dönemin yeniden başlaması, yani 88-89'dan sonra yeniden toplu görüşmelerin, seçimler, referandumlar vs. gibi endişelerle yol verilmesi etkili oluyor, iki yıl dahil 80'e- 1979'da 100 iken 88 de ise bir başka araştırmaya göre, % 43, 68'e düşüyor işçi ücretleri. Sayın Boratav'ın kendi araştırması, 1977 ve 79 için, iki seri alıyor, tüm işçiler ve imalat sanayi için, 85 ile mukayese ediyor, tüm işçiler için 79'da % 52.1 olan endeks, 85 de % 52.1'e, imalat sanayi için % 28.6'ya düşüyor. Çok önemli reel ücret kayıplarıdır bunlar. Petrol işinin bir araştırması 1979'da 100 olan endeks 1989'da 62.6'ya düşüyor. Memurlar için düşme tahmin edeceğimiz gibi daha fazladır.

Bu araştırmaların sadece üzere olduğunu söylemek lazım. Hepimiz biliyoruz, söylendi. Türkiye'de gerek gelir dağılımı araştırmaları, gerek ücret araştırmaları yöntem açısından ve veri

eksikliğinden kısmen belli bir trendi göstermesi bakımından sağlıklı, fakat gerçek durumu yansıtmaması açısından, hele kesimler arası mukayesele açısından yanıltıcı olabilir. Şöyle ki, ücret araştırmaları genellikle ya askari ücretlere dayanarak yapılır veya SSK ücret verilerine dayanılarak yapılır. Bunlar brüt ücretlerdir. Bu ücretler SSK esas alındığı zaman, prime esas olan tavanın üzerindeki ödemeleri kapsamadığı için gerçeğin biraz daha altında gösterebilir durum. Sendikali kesim, sendikası kesim ücret mukayesesi yapılmaz. Yani kontrol ve tecrübe gruplu araştırmalar maalesef geniş kapsamlı örneklerle dayanmalıdır, mali destek isterler. Yani sendikali kesimlerde ne olmuş, sendikası kesimlerde ne olmuş, toplu sözleşmeli grubun kendi içinde bahsedilen ücret farklılıkları ne olmuş, bilinmez. Dolayısıyla ancak toplam ve brüt ve çıplak ücretleri ihtiva eden rakamlardır. Toplu sözleşmelerde yer alan ve işveren iddialarına göre temel ücret kadar hatta ondan fazla, şimdi % 60 kadari sosyal yardımlar % 40 kadari ücretlerden oluşuyor deniyor, bu sosyal yardım ödemelerini kapsamaz. Ülkemizde son yapılan toplu sözleşmelerde ileri kesimde, mesela lastiği alalım, arkadaşlarımız daha iyi belirtebilirler, profesör maaşlarını aşan ücret -reel değil, nominal- artışlarına rastlıyoruz, 13 milyon, 14 milyon, sosyal yardımlarla birlikte, giydirilmiş ücret denilen. Bunun gibi halen 3, 4 milyon, 4, 5 milyon civarında olan sendikali, toplu sözleşmeli kesimler vardır. Şu halde her bir grubun tabii gelir dağılımında kendine düşen göreceli durumunu, kendi sendikası, kendi toplu pazarlık gücü açısından değerlendirmek yararlı olabilir, fakat ne bizde ne başka memleketlerde gelir dağılımı araştırmaları kaba, büyük dilimlerle yapılır. Ancak diğer araştırmalar da sendikali kesime, toplu sözleşmeli kesime belki toplu pazarlıklarda veya bir toplumsal anlaşmada ücret artışları yapılırken, ne kadar ücret artışına hakkı olabileceğini, işte fiyat artışları, verimlilik artışları, ama durumun ne idi?.. durumun zaten iyi idi, sen 13 milyon lira brüt ücret alan işçi idin, oysa çok daha düşük ücretli, sendikali, toplu sözleşmeli kesimler var, onlarla aradaki uçurumun azaltılması lazım biçiminde bu çeşit toplumsal anlaşmalar da kesimler arası ücret farklarını da azaltacak birtakım ayarlamalar yapılabilir.

Konuya yalnızca ücretli kesim açısından baktığımız takdirde...

... dayanıyor. Birisi özellikle 87, 88, 89 yıllarında artan grev eğilimi. Türkiye'de grevci işçinin grevde kaldığı ortalama işgünü sayısı itibarıyla dünyada birinci sıraya çıkmıştır. Yani grevci bir işçinin grevde kalma süresi ortalama 70 günü aşmıştı 88, 89, 90 yıllarında. İçinde bulunduğumuz yılda bir gerileme dikkati çekiyor, grevlerde azalma var. Bakanlık bunu, yani Türkiye'deki bu aşırı grev günü kaybını esas itibarıyla Türkiye'yi sendikal haklar bakımından korumak açısından kullanır ve başarılı da olur. Aslında tabii grevlerin fazla olu-

şu bir sistem için güç değil, zaaf işaretidir. Onu belirtmekte yarar var. İkinci olarak da sendikalaşma oranını ileri sürer. Türkiye'de resmi sendikalaşma oranı % 58-60 civarında gösterilmektedir. Bu da ileri Avrupa ülkeleri oranındadır. Yani İsveç kadar değilse bile, Avusturya civarında.. çünkü yapılan oran sendikali üye, 2 milyon civarındaki üyenin, işverenlerin bakanlığa yetki tespitleri için bildirdikleri 3.5 milyonluk işçiye yapılır. Böylece ortaya % 50'nin üzerinde bir oran çıkar. Oysa bu oran, diğer memleketlerde yapıldığı gibi tüm işgücüne yapıldığı takdirde, Türkiye'de sendikalaşma oranı, başta söylediğim gibi, % 10'un altına düşecektir. Ve sendikacılığın toplam talebe, enflasyona etkisi falan açısından bu ikinci rakam önemli. Bunun da pek önemli etki yapmadığı, nitekim gelir dağılımını etkilemek açısından da bu % 10'luk, diyelim % 20'lik, 30'luk, yani daha başka bir paydaya bölsek belki biraz daha yüksek çıkar, fazla birşey ifade etmeyeceğini söylemekte yarar var.

Böyle bir yapı içinde, sendikalaşma ve toplu pazarlık batıdan ithal edilen, baskı modeli olarak belirtilen sistem içinde daha da törpülenmiştir. Reel gelirlerdeki, reel ücretlerdeki düşüş bunun bir göstergesidir. Memur maaşlarındaki düşüş, memur katsayısının devamlı işçi ücretlerindeki artışa göre geri kalmasından kaynaklanmıştır. Memurlarda sendikalaşma, toplu pazarlık, hatta vadedilen grevli, toplu pazarlıklı bir sistem bu farklılığı ortadan kaldıracaktır diye düşünüyorum.

Sendikacılık, ne ölçüde, yalnızca bu ücretli işçi grubunu ele alırsak, bu işçi grubunun durumunu düzeltmekte yeterli olabilir diye bakabiliriz. İlerisi için neler söyleyebiliriz?.. Sendikacı arkadaşım da burada. Bir kere tüm dünyada sendikacılık gücünü yitiriyor, faktörler arasında istikrar politikaları, 80'lerin politikaları başta geliyor, ileri teknolojiler, yüksek teknolojiler işgücünün yapısını değiştiriyor, beyaz yakalı işçiler çoğunluğa geçiyor, onların da sendikalaşma eğilimi az. Üçüncü olarak işsizlik yaratıyor, işsizlik sendikacılığı olumsuz etkiliyor. Bir de dış rekabet. Yani dış, ucuz işgücüne sahip ülkelerin malları Amerika'da, İngiltere'de otomobili, çeliği vs., ucuza satılınca bu ülkeler işyerlerini kapatıyorlar, işçiler işsiz kalıyor, sendikalar gücünü kaybediyor, işyerleri Amerika'da, Kanada'da daha ucuz işgücü bulunduran memleketlere kayıyor. Bir çeşit müteahhite iş devretme gibi, ülkeler arasında bir çeşit taşeronlaşma kendisini gösteriyor. Bütün bunlar Türk sendikacılığını da etkileyecektir, Türk işçi sınıfını da etkilemektedir. Bunun gibi bahsedildi, müteahhitleşme, taşeronlaşma, sendikaların tüm güçlerine ve taleplerine rağmen Türkiye de yargıtayın olumlu verdiği kararlara rağmen önlenememektedir. Ve toplu sözleşmelere müteahhite iş yaptırmayı önleyecek maddeler konamamakta veya pek kolay konamamaktadır. Konduğu takdirde de pek etkin uygulamalar olamamaktadır.

Gündemdeki özelleştirme, sayın Baykal bahsetti, gerçek anlamda özelleştirme yok, üç

dört tane örnekten başka.. yem fabrikaları, Usaş vs., onun dışındaki tüm özelleştirmeler gerçek bir özelleştirme anlamını taşıyor verimlilik artışı bakımından. Nedir? Devletin aslen zaten özel olan firmalardaki azınlık paylarının satılması. Bu sendikacılığı etkiler bir durum yaratmıyor, istihdamı etkiler bir durum yaratmıyor. Fakat ilerisi için konuşuyorum şu anda, yani 1990'ların sonları, 2000'ler için, özelleştirme gerçekleşir ve gerçek anlamda ana faaliyetler, KİT'ler özelleştirilirse, sendikacılık ve işçi sınıfı bundan olumsuz yönde etkileneyecek ve istihdam azalacak, eski rahat sözleşmeler yapmak veya daha yüksek ücret artışları elde etmek - çünkü artık politik baskı karşısında bakanın kesenin ağzını açma olanağı yok özel sektörde- ve daha güçlü toplu pazarlıklar olacak, işletmeler eğer parçalanır satılırsa KİT'ler işletme kavramı değişecek, yetkiler bundan etkilenecek. Bazı sendikaların yetkisi kaybolacak belki kaybedilecektir. Dolayısıyla tüm bu faktörler, ilerisi için salt işçi sınıfı için de, sendikacılık için de, pek ümit verici görünmüyor.

Ümit verici gelişmeler tasarılar halinde gündemde. Sosyal refah devletini kuvvetlendirme yönünde, sosyal güvenlik sistemini bir işsizlik sigortasıyla pekiştirmek, biliyorsunuz, tasarı gündemde, ancak kıdem tazminatıyla dengeleştirerek ve bir değişme yaparaki.. asgari ücretlerden vergi alınmaması gündemde, çeşitli defalar vaadedilmiş, gerçekleştirildiği takdirde, grev eğilimindeki azalış belki yeni bir sendikacılık anlayışına doğru bizi götürüyor. Sendikaların daha olumlu bir davranışa girdiklerini görüyoruz içinde bulundukları dönemde. Fleksibil, daha anlayışlı bir sendikacı tipi. Memur gelirlerinin sendikacılık, toplu pazarlık yoluyla gelişebileceği, artabileceği ümidine pek kapılmamak lazım. Çünkü eğilim, anayasadaki bazı hükümler ve devletin, hükümetin bugünkü yaklaşımı açısından toplu sözleşmesiz, grevsiz ve hatta toplu pazarlıksız bir memur sendikacılığına yer verileceği biçimindedir. Dolayısıyla katılmaya dayalı bir sendikacılık, memur ve sendikalı işçi ücretleri, maaşları arasındaki uçurumu kapayamayacaktır ama gene de esas itibarıyla bir atılımdır.

Ben katılıyorum, daha önce her şeyde olduğu gibi burada da bir tez, anti-tez, yeni sentezler arama ikilemi içindeyiz. 80'li dönemlerin istikrar politikaları ve modeli dünyada sona ermek durumunda. Belki tartışılan sosya diyalog veya toplumsal uzlaşma veya siyaset bilimindeki deyimlerle Neokorporatist yaklaşım acaba Türkiye'de verdiğimiz bu veriler ve gelişmeler çerçevesinde başarılı olabilir mi?.. Çünkü şimdi sayın Boratav'ın dediği gibi ondan çok şey bekleniyor, çok şey söyleniyor. D konuya Türkiye'de başarısı için gerekli koşullar var mı, yok mu?.. O konuya belki ikinci seansta, sorulara cevap verirken değinirim. Teşekkür ederim.

Başkan - Sayın Dereli'ye teşekkür ederiz.

Şimdi efendim, dördüncü arkadaşımız, oturuş sırasına göre değil, fakat soyadı sırasına göre veriyorum. Sayın Salih Kılıç buyrun efendim..

Salih Kılıç - Sayın başkan, değerli hocalarım, çok kıymetli izleyiciler, yarının gelir dağılımında kendilerini aday gören genç öğrenci kardeşlerim; bu kadar değerli hocalarımdan sonra herhalde kıymetli fikirlerine bizimde yapmış olduğumuz hazırlıklar doğrultusunda katılımda bulunabilirsek kendimizi mutlu addedeceğiz. İktisatçılar Haftası münasebetiyle bizleri buraya davet eden İFMC'ne teşekkürü bir borç biliriz.

Hocalarımızın üzerinde durduğu sendikacılık konusuna ikinci etapta gireceğim. Hazırlık yapmış olduğumuz konular üzerinde düşüncelerimi ifade etmeye başlıyorum.

Gelir dağılımı üzerinde yapılan çalışmalar 1980'li yıllarda izlenen politikanın ücretliler aleyhine olduğunu göstermektedir. Fonksiyonel gelir bölüşümüne ilişkin veriler özellikle ücret ve maaşlardaki son dönemlerdeki gerilemeyi ortaya koymaktadır. Bu çalışmalara göre 1979 yılında yurt içi faktör gelirleri içinde % 32.8 olan maaş ve ücretlerin payı, 1984'de % 21.6'ya, 1988'de ise % 14'lere kadar düşmüştür. Son yıllarda hocalarımın da ifade ettiği ölçüler içerisinde verilen mücadelelerle nispi bir iyileştirme olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu 1980'li yıllardan bugüne birikerek karmaşık bir hale dönüşen ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların 1990'lı yıllarda mutlaka çözümlenmesi gerekmektedir. Gerçekleştirecek dönüşümün niteliği ve hızı da önem taşımaktadır. Demokratik bir yapının yeniden ve sağlıklı olarak kurulması ise değişik ve çok yönlü etkilere bağlıdır. Sanayileşmesini ve kalkınmasını daha önce gerçekleştirmiş, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gideren demokratik ülkelerin gelişme doğrultusu bu alandaki deneyimleri bu bakımdan önemlidir. Bu tespitlerde gözönünde tutularak 2000'li yıllarda gelir dağılımının daha dengeli olması için yapılması gerekenleri, işçi kesimi olarak şu şekilde ifade etmek isteriz: Çıkarları birbiriyle çatışan farklı sosyal grupların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının dengelenmesinin zorunlu olduğu gerçeği bugün açık bir şekilde kendini kabul ettirmiş bulunmaktadır. Bugünkü insanlık tarihinin ulaştığı aşama gelir dağılımının adaletli olarak dağılmasını nihai ve asıl amaç olarak görmemektedir. Asıl önemli olan toplumun temel amacı olan özgürlük, güvenlik, adalet ve refaha ulaşmada gelirin adaletli olarak dağılmasının araç olmasıdır. Sosyal devlet kavramının temeli de bunu emretmektedir. Türkiye'de özellikle son yıllarda çalışanlar aleyhine daha adaletsiz ve dengesiz yapıya dönüşen gelir dağılımının düzeltilmesi için süratle birtakım tedbir ve politikaların uygulamaya sokulması gerekmektedir. Aslında bugün gelir dağılımının düzeltilmesini sağlayacak çeşitli yöntemler, yetkililer tarafından bütün yönleriyle bilinmektedir. Bu yöntemlerin kullanılmasıyla gelir dağılı-

mında daha iyi bir tablo çizilebilmesi mümkün olabilecektir. Ancak, kuşkusuz bir tercih sorunu olduğunu iddia etmekteyiz.

Gelir dağılımının iyileştirilmesi olayına iki aşamada yaklaşmak mümkündür. Bunlardan birincisi belirli kesimlerin elinde bulunan servetlerin yeniden dağılımının sağlanabileceği yöntemler; ikinci yaklaşım ise, ekonomik büyüme ile artan gelirden daha dengeli dağılımın sağlanmasının yöntemidir. Gelir dağılımının çalışanlar aleyhine olması ve böylece emek gelirinin MG'den aldığı payın yükselmesi dolayısıyla gelir dağılımının daha adil bir yapıya kavuşması amacıyla uygulanması gereken politika ve tedbirleri ana başlıklarıyla şöyle ifade edebiliriz; yaratılan gelirden pay alınabilmesi herşeyden önce bir işte çalışır olmakla mümkündür. Bu bakımdan önümüzdeki dönemde istihdamı artırıcı ve işsizliği önleyici politikalar, siyasal iktidarların amaçları, gereken temel hedeflerin başında gelmelidir. İşsizlik sigortası ve işsizlik yardımı gibi kurumların bu yöndeki çözümlenmeyen olumsuzlukları gidermeye yönelik oluşumları 2000'li yılların Türkiye'sinde mutlaka yer almalıdır. Ücret politikaları, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmada, temel bir araç olan ücret ödemeleri, sosyal adalet yoluyla sağlanabilecek refahın da etkili bir unsurudur. Üretimde bir maliyet unsuru olan ücretin aynı zamanda ekonomideki tüketim kaynağı olduğu dikkate alındığında, ücret kavramının ekonomik boyutunu ortaya çıkarmaktadır.

Ülkemizde, toplumsal yapısı itibarıyla, çalışanlar açısından büyük önem taşıyan ücret kavramı, daha iyi yaşama, barınma, sosyal güvenliğe kavuşma, sağlıklı yaşama koşullarının sağlanmasında ana unsur niteliğindedir. Bu bakımdan ücretin ekonomik yönü kadar sosyal yönü de ağırlık taşımaktadır. İşçi, memur ve emeklilerin gelir dağılımında daha büyük bir pay alabilmesi, bu kesime enflasyonla karşılayacak ve meydana gelen MG artışlarından pay verecek bir maaş ve toplu iş sözleşme politikaları güdülmesi ile mümkündür. Bu kapsamda asgari ücret insan onuruna yakışır bir geçim standardı sağlayacak ölçülerde tespit edilmelidir. Bugünkü uygulanan asgari ücret politikasıyla, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'ndeki en yüksek bir bürokratin ortaya koymuş olduğu acı tabloyu sergilerken bugünkü asgari ücretle çalışan bir işçiden, bir aylık ücretinden kesilen 270 bin liraya karşı ve 970 bin mükellefi bulunan bir vergilendirilen grubun ödemiş olduğu aylık vergi 46.730 TL'dir. Bu şartlar altında asgari ücretlinin içinde bulunduğu olumsuz şartları gözardı etmek mümkün değildir. Asgari ücretin ödediği vergi, götürü mükellefin ödediği vergiden 5 ile 8 kat daha fazla olmaktadır. Bu da gösteriyor ki, asgari ücretin mutlaka vergi dışı bırakılması gerekiyor. 7.5 trilyon lirayı bulan bir gelir kaybının ortaya çıkabileceğini iddia eden Maliye Bakanlığı yetkililerinin bunun yanısıra % 25'lik bir oranı bulan, tamamen hiç bir riski olmadan vergi vermeyen grupla-

rın mutlaka vergilendirilmesi ile bunun ortadan kalkacağı kanaatini yaşamaktayız ve kabul etmekteyiz.

Bunun yanısıra 1980'den bugüne kadar gelmiş olan tüm siyasi partilerin temsilcilerinin, asgari ücretin mutlaka vergi dışı bırakılmasını taahhüt ettikleri halde 12 yıldan beri bugüne kadar bunu gerçekleştirme imkanına bizi kavuşturamamışlardır. Ayrıca da yine meclis kararlarıyla 12 sefer kurumlar vergisini değiştirmişlerdir, 8 sefere vergi affı çıkarmışlardır, ama, parlamentoya seçilmek önemli bir unsur olmakla beraber orada da risk alarak bu dar ve sabit gelirli kesimin mutlaka sorununu halletmek parlamentomuza düşmektedir.

1980 sonrasında uygulanan sosyal ekonomik politikalarla düşük ücret talebinde başarı sağlanamasa da amaçlanan politikaların sonucunda emek aleyhine gelişen gelir bölüşümündeki adaletsiz yapının 1990'lı yıllarda sürdürülebileceği beklenmemelidir. Enflasyon ve gelir dağılımı konusunda sermaye gelirleri ile emek gelirleri arasında emek aleyhine dengesizliği sağlayan araç enflasyondur. Enflasyonun devam etmesi geçmişte sermaye kesimine kaynak aktarmakta bir araç olarak işlevini sürdürmüştür. Enflasyonu besleyen kaynaklar bilinmemektedir. Alınacak önlemler de bellidir. Ancak enflasyonu besleyen kaynaklar ne olursa olsun, sonuç itibarıyla enflasyon siyasi bir irade sorunudur. Kuşkusuz enflasyonla mücadelenin nasıl, ne zaman, hangi araçlarla yapılacağı ve en önemlisi faturanın kimler tarafından ve ne kadar ödeneceği hususu önemlidir. Çalışanlar açısından bu sorunun cevabı, enflasyonun sürdürülebilmesi için gösterilecek özverinin enflasyonist süreçten en fazla yararlanan kesimden beklenmesi olacaktır.

Çalışanların hak ve özgürlükleri ve gelir dağılımı 1980'li yıllarda yerleştirilen temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldıran, demokrasiyi kesintiye uğratan, yapılanması söz konusu yıllarda gelir dağılımında en haksız ve adaletsiz yapılamaya zemin hazırlamıştır. Demokratik mücadelenin kesintisiz bir süreç olduğu kabul edildiğinde yapılacak çalışmalar sonucunda toplumun ortak özlemlerini gerçekleştirmede demokrasi bir kurum ve araç olacaktır. Bu çerçevede çalışan bütün kesimlerin sendikal haklarını kullanabilmesi, özgür toplu sözleşme yapabilmeleri, gelir dağılımının çalışanlar lehine düzelmesinde önemli bir etkidir.

Burada ayrı bir tespiti belirtmek için Türkiye İşveren Sendikaları'nı Türkiye'de ücret artışlarıyla ilgili konudaki bir tespiti üzerinden mutlaka ki çalışanların demokratik ve toplu iş sözleşmesi haklarına kavuşmasının ne kadar haklılık kazandığını ifade etmekte yarar vardır. MG'den ücretle çalışanlara yapılabilecek kaynaklar bellidir. Bu ücret fonu başlıca 3 grupta paylaşılmaktadır. Sendikalı işçiler, devlet memurları ve sendikasıız işçiler. Türkiye'de işçi sendikaları toplam 7 milyon ücretli içinde 2 milyon kişiye ulaştığı sendikalı işçi sayısıyla

yararlanmaktadırlar. Günümüz şartlarında bu azınlığa tanınan her yeni hak ve çoğunluğun yaşam alanını daha sınırlamaktadır, sendikali işçilere sınırsız ücret artışı, diğer ücretliler için de iş imkanı ve gelirinin azalışı demektir. Bu görüşe tamamen tersine katılmakta olup, bu görüşü benimsemek mümkün değildir. Eğer 7 milyon içersinde 2 milyon çalışan, bugünün olumsuz şartlarına göre ücretlerinin ve MG'deki payının gelişmesini sağlamışsa, bunun dışında kalan 5 milyon memur ve diğer kesimlerin de demokratik hakkı olan sendikalaşma ve toplu iş sözleşme düzenine kavuşması halinde, demek ki gelir grubunun da daha yaygınlaşacağı ve çoğalacağını gözardı etmemek gerekir.

Kuşkusuz enflasyonla mücadelenin nasıl ve ne zaman, hangi araçlarla yapılacağı ve en önemlisi mali politikaların ve gelir dağılımının, denetimin, mali politika ile gelir dağılımını düzeltmek doğrultusundaki girişimini iki aşamada değerlendirmek mümkündür. Bunların birincisi, devletin çeşitli kesimlere değişik ölçülerde mali yük dağıtmasıdır ki, geniş anlamıyla devletin gelir politikasıyla bağımlıdır. İkincisi ise, toplanan söz konusu gelirin, verginin, kamu harcaması biçiminde dağıtılmasıdır. Maliye politikası elindeki olanakları gelir dağılımını düzeltme ve insanların yaşam düzeyini yükseltmek için kullanmalıdır. Geçmiş dönemde siyasal iktidarın ekonomik tercihini çalışanlar aleyhine yaptığı uygulamalarından ortaya çıkmış, yürütülen vergi politikası da bu doğrultuda oluşmuştur. Gelir dağılımının çalışanlar açısından iyileştirilmesi, bu yapının mutlaka değiştirilmesi gerekmektedir. Vergi düzeninin islahı, vergi gelirinin artırılması ve vergi adaletinin sağlanması gerekmektedir. Vergilendirilmesi kesimler dikkate alınmalı, ekonomide mal hareketlerini kavramak amacıyla belge düzenine tam olarak geçilmelidir. Şu anda yeni çıkarılmak istenen vergi yasasının içersinde yeni getirilmek istenen bir düzenleme vardır. Halkın gözünden siyasiler tarafından kaçırılmaktadır. Vergi kanunu 103. maddesinde yer alan vergi oranlarının % 25'den % 20'ye en düşük gelirli, onun yanı sıra 32 milyon gelirden 30 milyona düşürülmesi halinde işçiye ve çalışanların lehine bir düzenlemeymiş gibi getirilmek isteniyorlar ama halkın gözünden kaçan bir gerçek var. Ve bu kanunun bu yürürlük maddesi 1994 yılında yürürlüğe girecektir. 1993 yılı içersinde bugün çalışan asgari ücretinin 1.9.93 tarihi itibarıyla ücret artışıyla yine % 25'leri bulma durumu var. 1993 yılı içersinde 700 bin çalışan kamu toplu iş sözleşmelerindeki çalışan işçilerin toplu iş sözleşmeleri vardır, yine % 25'lik ve 30 milyonluk gelir grubunun içersinde kalacaktır. Dnu'da ötesinde 1993 yılı Temmuz ve 1994 yılı başındaki memur katsayısı artışı da yine bu oranların içersinde kalacaktır. 1992 yılındaki özel sektörde yapılmış olan toplu iş sözleşmelerinin ikinci dilim zammı da 1993 yılı sonunda verileceğinden bu yeni düzenlemenin işçilere hiç bir

şey getirmediğini ifade etmekte yarar umuyorum.

Özetlemek gerekirse, gelir dağılımının düzeltilmesinin yöntemleri bilinmez değildir. Ancak adaletli ve dengeli bir gelir dağılımını sağlayabilmek için bu konuda ciddi, tutarlı ve samimi olmak gerekmektedir. En önemlisi ise sosyal adaletle dayalı, demokratik bir düzenin vazgeçilmez bir koşulu olarak kabul edilmesidir.

Değerli izleyiciler, böyle bir toplantıyı tertiplediklerinden dolayı İFMC'nin davetinden dolayı teşekkür eder, hepinize saygılar sunarım.

Başkan - Efendim sayın Kılıç'a çok teşekkür ederiz. Bugünkü oturumun son konuşmacısı çok değerli araştırmacımız, biliyorsunuz Mustafa Sönmez beyefendi. Son konuşmacı olmak bir hayli zor bir iş. Fakat ben inanıyorum ki, çalışmalarını, araştırmalarını ile burada bizi yeniden ivmeye getirecek ve böyle bir ivme ile araya çıkacağız. Çok teşekkür ederiz, buyrun efendim..

Mustafa Sönmez - Hayır, ben şimdi 900'lü bir telefon vereceğim.. Şimdi aslında konuyla ilgili söylenmesi gerekenler söylendi. İlle de bana tanınan süreyi kullanmak iddiasında değilim, sadece eksik bırakılan bir noktaya değinmek istiyorum. O da gelir dağılımı ile bölgesel dengesizlik boyutu..

Tabii bölüşüm sorunu iktisadın en çetrefil sorunu, her şeyle ilişkisi var. Avami tabiriyle, zurnanın zırt dediği yer. İktisatta bütün kavgaların koptuğu boyut. Herşeyle ilgili olduğu gibi mekanlarla da, bölgelerle de yakın ilgisi var. Hangisi hangisini doğuruyor, acaba gelir dağılımındaki bozuluk mu bölgeler arasında müthiş eşitsizliğe neden oluyor, yoksa bölgeler arasındaki eşitsizlik mi gelir dağılımındaki adaletsizlikleri büyütüyor. Yumurta tavuk hikayesi ama, Türkiye'deki deminden beri konuşmacıların sayılarla ifade ettikleri büyük gelir dağılımı bozukluğunun yansıdığı önemli bir alanda, bölgeler arasındaki gelirin farklılığı ve bunun ortadan kalkmak yerine giderek daha çok büyümesi, kırla kent arasındaki uçurumu büyütmesi, Türkiye'nin bölgeleri arasında eşitsizliğe yol açması ve sadece ekonomik değil siyasal, sosyal sorunlara, Güneydoğu sorunu adı verilen veya Kürt sorunu adı verilen, Türkiye'nin gündemindeki en önemli maddeye de kaynaklık ediyor olmasında.

Birkaç sayı vermek gerekirse olayı tanımlamak açısından, Türkiye'de gruplar arasında gelir dağılımındaki eşitsizliği benden önceki konuşmacılar dile getirdiler, demin ifade ettiğim gibi bölgeler arasında da hane gelirlerine baktığımızda büyük uçurumlar var. Tahmin edileceği gibi, en tuzu kuru sayılabilecek hane geliri İstanbul'da, yani İstanbul'daki haneler ülkenin diğer bölgelerindeki hanelere göre daha yüksek bir ortalama gelir elde ediyorlar. Şöyle söyleyelim, İstanbul'daki bir hanenin ortalama geliri Türkiye ortalamasının % 65 üstünde, Ankara'daki bir hanenin ortalama gelirinin % 36 üstünde, İzmir'dekinin % 34 üstünde, diğer

kentlerin % 83 üstünde ve kırsal kesimdeki ortalama hane geliriyle İstanbul'un ortalama hane gelirini kıyasladığımızda da İstanbul'daki hane gelirinin ortalama hane gelirinin % 92 daha yukarıda olduğunu görüyoruz. Birkaç boyut daha vereyim; İstanbul'daki en zengin aile grubuyla kırsal kesimdeki en zengin aile grubu, yani İstanbul kendi içinde önemli bir gelir farklılığı gösterdiği gibi, zenginlerin de en zengininin bulunduğu bir metropol, İstanbul'un en zenginiyle kırların en zengini, daha doğrusu zenginlerin kutupları arasında ne kadar fark var zenginler kategorisinde diye baktığımızda, % 104'lük bir fark görüyoruz. Yine fakirler kategorisinde kutuplaşma ne kadar diye baktığımızda, İstanbul'un en fakiri, kırların en fakirine göre % 185 daha yüksek bir ortalama gelir elde ediyor. Yani fakirler liginde İstanbul'un fakiri kırların fakirinden ortalama % 185 daha önde. Ve çok daha, Türkiye'nin belki gelir dağılımındaki uçurumuyla ilgili bir sayı söylemek gerekirse, yani kutuplaşma ne kadar gelir dağılımında diye; en zengin grup hane halkı İstanbul'da, o piramidin en tepesinde, en alttaki de kırlarda. Bu ikisinin arasındaki gelir farkı 1'e 35. Böylesine bir uçurum yaşıyor Türkiye.

Tabii İstanbul'un bu kadar dominant olmasının çeşitli tarihsel nedenleri var. Belli dönemlerde bu kutuplaşma hızlanıyor ve bu çekim merkezi olma gücü artıyor. Ama ortada olan bir gerçek var, bu bizi şu anda öyle bir noktaya getirmiş durumda ki, bu İstanbul'un çekim merkezi olması hem İstanbul'u artık yaşanılır bir yer olmaktan çıkarmakta, hem de İstanbul'a akın akın gelen kesimler de sorunlar yaratmakta. Yani ne göçülen mekan nefes alınabilir bir durumda, ne de göç edilen mekanda sorunlar dinmekte. Nedir çekim merkezi? İşte, son tahlilde gelirin burada daha yüksek olması. Demin örneğini verdiğim gibi, burada sermayeye yapılan yatırım karşılığı elde edilen gelir, İstanbul'da daha yüksekse, Anadolu'daki sermaye sahibi de İstanbul'a geliyor, o da göç ediyor. Ücret geliri veyahutta diğer sosyal kesim gelirleri İstanbul'da daha yüksek ise bu çekim gücü de diğer kesimleri İstanbul'a sevk ediyor, onları bu tarafa doğru akıtıyor. Dolayısıyla Anadolu'dan İstanbul'a, Anadolu'nun özellikle doğu ve güneydoğu kesimleri, doğu Karadeniz kesimlerinden sürekli bir işgücü göçü ve sermaye göçü var. Aslında buna göç değil, o bölgeler açısından bir kanama demek daha doğru olabilir. Çünkü aksi takdirde, olmadığı takdirde o bölgedeki bölgesel gelişmeye katkısı olabilecek sermaye ve işgücü o bölgede kalmıyor, İstanbul'un cazibesi veya İstanbul'un çevresinin cazibesi nedeniyle göç ediyor. Çünkü buradan daha yüksek gelir elde edilebiliyor, yaptığınız yatırımın karşılığında bulunduğunuz bölgeye göre daha fazla getiri elde ediyorsunuz. İşgücünüzü burada sonuçta daha iyi satabiliyorsunuz veyahutta işgücüne ek bazı gelirler elde edebiliyorsunuz. Onun için İstanbul veyahutta İstanbul çevresiyle beraber metropol, megapol, artık ne diyeceksek, yüksek

bir çekim gücü olma özelliğini koruyor ama bu beraberinde başka sorunları getiriyor. Gelir dağılımındaki bölgesel eşitsizliğin yaratmış olduğu bu sorun beraberinde bu kez İstanbul'u içinden çıkılmaz sorunlarla karşı karşıya bırakıyor. Bu işte gündelik hayatımıza yansıyan trafik sorunundan hava kirliliğine vb. bir sürü problemlere kadar uzanıyor.

Dolayısıyla gelir dağılımına dönük, ileriye dönük yapılabilecek çeşitli projeksiyonlar, çeşitli önlemler paketi, bu unsuru da dikkate almak zorunda. Yani bölgesel dengesizliği azaltmaya dönük adımlar gelir dağılımındaki iyileşmeye yardımcı olacaktır. Bu büyük ölçüde, şimdiye kadar dünyada örnekleri görüldüğü gibi, kamu müdahalesini gerektiren önlemler dizisidir. Yani bu işi pür liberalizme bırakmak, şimdiye kadar Türkiye örneğinde de görüldüğü gibi çok fazla sonuç vermiyor, tersine bu eşitsizliği ortadan kaldırmak kesinkes ve tartışmasız bir şekilde kamu müdahalesini gerektiriyor. Yani kamu müdahalesi hiç bir şey için Türkiye'de gerekli değilse, bu iş için gerekli, bu iş için kendini dayatıyor. Bu gerek doğrudan müdahaleler olabilir gerek dolaylı müdahaleler olabilir. Yani yerden yere vurulan KİT'ler hiçbir işe yaramayacaksa en azından bu bölgesel eşitsizliği azaltmaya dönük olarak kullanılabilir, gündeme getirilebilir.

Özellikle büyük kentlerde yaratılan rantların kamulaştırılması sonucu oluşabilecek kaynaklar az gelişmiş bölgeleri kalkındırmaya yönelik sanayileşme projesinin fonu olarak kullanılırsa, bu hem gelirin bölgeler arasında dağılımında etkili bir rol oynayabilir, hem de gelirin sosyal sınıflar açısından dağılımında yerinde bir müdahale olabilir. Yine İstanbul örneğinden gidersek, İstanbul özellikle son 10 yılda olağanüstü arsa rantlarının yaratıldığı bir kent oldu ve bu arsa rantlarına kamu yetkilileri sadece seyirci kaldılar. Sanayi yatırımları, üretken yatırımlar tabii ki azaldı, çünkü arsa rantlarında öyle getiriler, öyle kârlar vardı ki, sanayicilik yapmak bir yerde enayilik olarak tanımlandı ve işte eski TÜSİAD başkanlarından hiç unutamadığım sayın Feyyaz Berker'in bir kıyaslaması var; biz diyor Levent'te bir ampul fabrikası kurduk, 50 sene yaptığımız kârı bir kenara koyduk, sonra da o fabrikanın yerinin arsasının yaptığı rantı bir kenara koyduk, baktık biz boşuna sanayicilik yapmışız, hiç bir şey yapmasaymışız gene çok yüksek kâr elde edecektik. Böylesine olağanüstü arsa rantları yaratıldı ve bunlara gerek yerel gerek merkezî iktidarlar seyirci kaldılar. Bu rantlar bir şekilde kamulaştırılarak dediğim gibi bir bölgesel dengesizliğin daraltılmasında önemli bir fon olarak kullanılabilirdi, hâlen de kullanıma olanakları bence araştırılmalıdır.

Gelir dağılımının bu kadar eşitsizleştirilmesinde tabii İstanbul kendi başına ayrı bir olay. Yani İstanbul'un kendi içinde de inanılmaz, en zengin aileleriyle en fakir aileler arasında uçurumlar var. Bunlar ayrıca tartışılması gereken konular.

Bir başka nokta, belki İstanbul'un ayrı bir şekilde değerlendirilmesi gerekeceğidir bu noktadan sonra. Yani bu kadar uluslararasılaşan sermaye, artık bir dünya jeopolitiğinde İstanbul'a farklı bir misyon yüklemiş durumda. Artık bir de dünya kenti. Ekonomik anlamda da değeri ve anlamı oldukça büyümüş bir kent. Bu kentin bu dünya jeopolitiğinde çok daha iyi değerlendirilmesi ve ülke getirileri açısından deyim yerindeyse daha iyi pazarlanması gerekir. Burada da özellikle belediyelerin uyguladıkları popülist politikaların hiç olmazsa İstanbul için, hatta merkezi iktidarların bile popülist politikaları İstanbul için çok geçerli kılmamalarında büyük yarar olabilir. Bu İstanbul'un çok daha iyi değerlendirilebilmesiyle beraber sağlanabilecek getiriler ülke genelinde farklı amaçlar için kullanılabilir.

Benim evet, şimdiye kadar sayın hocalar ve konuşmacılar tarafından söylenenlere ek bir boyut olarak söylemek istediğim nokta buydu. Teşekkür ederim.

Başkan - Efendim ben iki şey için teşekkür edeyim, bir tabii çok güzel, aydınlatıcı konuşmaları ve ikincisi de zamanı çok çok iyi bir şekilde kullandıkları için... Ben izin verirsiniz birşey ilave etmek istiyorum, fi tarihinde bir makale yazarken düşündüm ve Türkiye'de bazen nasıl kavramlar birbirine karışıyor diye ve sonra makale olarak bir yere hasbel kader verdim. Mesele şuydu; düşünüyordum ki eğer Türkiye'nin batısı çok genel olarak doğusunu sömürüyor ise, yani emek ve sermayesini alıyor ise oraların, batıya getiriyor ise ve batıda bunlardan büyük rantlar oluşuyor ise, o takdirde Türkiye bir tarihsel hesaplaşma ile karşı karşıyadır. Bu insancıl olarak da böyle, ekonomik olarak da böyle. Bunların tekrar oralara döndürülmesi gerekiyor, bu kaçınılmazdır. Döndürülmesi için de yerel idarelerin fonksiyonları yoktur. Yerel idareler bu rüzgarı hızlandırır. Bu fonksiyonlar merkezi devlet fonksiyonlarıdır. Böyle baktığım zaman orada şu sonuca varmıştım, bunu da paylaşmak istiyorum sizlerle müsaadenizle, Yerel idarelere muhtariyet verelim derken, verelim, bu başka bir şey, yani bunlara bir şekilde başka kriterlere göre kaynaklarını verdikten sonra nasıl kullanacaklarını onlara bırakırız, yani isterse park yapsın, isterse yol, ne yaparsa yapsın o bizi ilgilendirmez. Ama ne kadar kaynak hangi yerel idareye kalacak, bunu yerel idareye bıraktığımız zaman İstanbul belki başka bir memleket olur ama Hakkari kendisine birşey bulamaz. Bunun demokrasi ile falan bir alakası olmadığı kanaatine varmıştım, bunu sizlerle paylaşmak istedim. Teşekkür ederim.

Şimdi efendim ben izin verirsiniz bu birinci kısmı kapatıyorum, bir on dakikalık aramız olacak. Ama ikinci kısma geçmeden, soru sormak ve kısa

bir katkıda bulunmak isteyen olursa, biz arayı verirken ben burada oturacağım, eğer bu arkadaşlarımız, konuklarımız isimlerini yazdırırlarsa, sıraya göre izin vereceğim. On dakika sonra görüşmek üzere...

Başkan - Şimdi bugünkü oturumun son bölümünü açıyorum. Benim elimde dokuz yada on arkadaşım var söz isteyen, beş tane oturum arkadaşımız var, ben bundan sonra hiç konuşmayacağım, söz veriyorum.. Konuşmacı arkadaşlarımızdan zaman tahdidimiz var, buranın boşaltılması ve sayın Boratav hocamızın Ankara'ya dönüşüyle ilgili Şişhane'de bulunması gereken, böyle bir zaman sınırimız da var... Bu nedenle konuşmacı arkadaşlarımızdan 2 dakika ile konuşmalarını sınırlamalarını, hatta soru ise kime soracaklarsa çok kısa sormalarını rica ediyorum, ondan sonra da panelist arkadaşlarımıza 3'er dakika ile turlarını tamamlamalarını ve gelen sorulara cevap vermelerini, bununla hiçbirşey mükemmel olmayacak biliyorum; fakat belki kafalarda birşeyler uyandırabilir, onun için şimdi lütfen sırayla...

Sayın Nail Satlıgan, buyrun efendim.

Nail Satlıgan - İzzettin hoca hep anekdot anlatmayı sever, bir tane de ben paralelinde bir şey anlatayım. Yani aynı sorunun cevapların değiştirmiş iktisatçı ya, Amerikan Cumhurbaşkanlarının da biliyorsunuz iktisadi danışmanları vardır, konseyleri vardır, kalburüstü iktisatçılar da oraya mensuptur. Şimdi bu anekdotu Türkçe anlatmak zor ama, çok globalleştik, İngilizleştik, bütün iktisatçılar on the one hand, on the other hand diyorlarmış, yani bir yandan öbür yandan, yani bir elde öbür elde falan, en sonunda cumhurbaşkanı dayanamamış "Give me one economist we just one hand" demiş, tek eli olan bir iktisatçı verin.

Başkan - Bir dakikanız doldu..

Nail Satlıgan - Ama bu anekdotlar sayılmıyor İzzettin Bey... Şimdi bugünkü başlık Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Gelir Dağılımını Düzenleyici Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl? Şimdi şuradaki varsayım politikalar yoluyla gelir dağılımını düzenlemek mümkündür gibi bir varsayım üzerine inşa edilmiş soru. Şimdi bunu sorguya çekmek gerekir gibi geliyor bana. Bunun ipuçlarını, işaretlerini de sayın Toker Dereli'nin konuşmasında ben gördüm. Şimdi II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle Avrupa'da Dereli'nin deyişiyle çok sosyalist ve çok sosyal demokrat iktidarların uzunca süre işbaşında kaldıkları uzun bir dönemin ardından baktığımızda iktisat siyasetleri yoluyla gelir bölüşümünde kalıcı değişiklikler yapılamadığını görüyoruz. Modern kapitalizmin iktisat tarihi bunu kanıtıyor gibi geliyor bana. Şimdi gelir bölüşümü konusunda Karl Marks'ın iki diktrum vardır ki, yakın tarih ve bütün kapitalizm tarihi bunu çok çarpıcı

cı bir biçimde ispatlamıştır gibi geliyor bana. Bir tanesi şudur; nasıl üretiliyorsa öyle bölüşülür. Yani bölüşüm ilişkilerini üretim ilişkileri belirler. Çünkü belli bir ücret ödemesiyle üretim süreci başlar, bu gelir bölüşümünün sadece bir kategorisidir, bunun üzerine bir artık değer üretilir. Ve bu artık değerin üretilmesi için üretim araçları mülkiyetine sahip sınıfın elinde çok çeşitli imkanlar vardır. Yürüyen bandın hızını artırmak, iş disiplinini artırmak, bu ille zecri önlemler de olmayabilir, mesela hoş melodiler de çalabilir vs. vs., birinci diktrum bu. Yani bunun ben fazlasıyla doğrulandığı kanısındayım. İkinci diktrum şudur; birikim haddi bağımsız değişkendir, ücret haddi bağımlı değişkendir. Bu da özellikle Thatcher-Reagan politikaları vs., mesela zenginlerden vergi almayarak onların birikim temposunun artırmalarının sağlanmasının mümkün olmadığı vs., çok çeşitli biçimlerde bu ispatlanmıştır diye düşünüyorum. Şimdi bu durumda çıkarılabilecek, ha birde Toker Dereli'nin gözlemlerini, kendisine bir soru sormak istiyorum.. kendisi bunu söyledi, sosyal demokrat iktidarlar altında gelir bölüşümünde radikal düzenlemeler gerçekleştirilememiştir dedi. ..

.. sinai işgücünün toplumsal ağırlığının artırılmasını önerdi. Gelgelelim bu sosyal demokrat deneyimlerin yaşandığı ülkeler esasen son derece proleterleşmiş ülkeler. Fransa, İsveç, İngiltere vs., yani, değil mi.. Biz sinai işgücünün toplumsal ağırlığını artırsak artırsak o da olamaz ya, onlar kadar artırabiliriz. Şimdi orada da bir radikal düzeltme olmadığına göre acaba bu bir çare midir? Çare sanıyorum kârı üretim araçları mülkiyetiyle mücehhez bir bölüşüm kategorisi olmaktan çıkarmak, yani politik bir çözüm, oldukça örtülü bir örtmece oldu bu ama, ne kastettiğimi herkes anlıyor.

Başkan - Teşekkür ederiz. Bundan sonra anekdot anlatmak yok ama, lütfen. Sayın Turgut Arı, evet, lütfen iki dakikaya uyabilirsek, çünkü gerçekten bu zaman tahdidimiz var.

Turgut Arı - Gelir dağılımına yine mesleğim açısından bakacağım. Gelir dağılımının sağlıklı olması, ancak ülkemizde sağlıklı kayıt ve belge düzeninin oturmasına bağlıdır. Yalnız bugün değil, daha evvel katıldığım bir çok toplantıda da gerek konuşmacıların, gerek üst yetkili ve ilgililerin söylediği rakamların doğru olmadığını her zaman söyledim, yine tekrarlıyorum. Doğru olmayan kayıt düzenine, sağlıklı olmayan bir kayıt düzenine dayalı rakamlar hiçbir zaman sağlıklı bir yorum ve sonuçla götürmez. Bir konuşmacımız 4 milyon dolayında işsiz olduğunu söyledi. Ama bu 4 milyon işsiz, rakam ister biraz aşağı ya da yukarı olsun, bunlar geçiniyorlar, yaşıyorlar, bir yerden bir gelir sağlıyorlar, bu gelir herhalde MG'nin içinde yoktur. Yine birtakım insanlar, lüks otomobiller, gazinolar ve vergi dışındaki kayıtlarda çok lüks bir hayat yaşıyorlar, çok daha iyi bir yaşam içindeler, ama bun-

lar da yok.. yine bir takım müesseselerde 30 dolayında 40-50'nin üstünde işçi çalışır, ama yasalar-daki 10 işçi kavramına sadık kalmak için, ek ödemeler yapmamak için 9 işçi gösterirler. Ve bunları da sayarsak yüzler ve binleri de çok aşar. Bunlar da kayıtlarda yok. Ve daha buna benzer bir yığın şeyler var tabii, sıralayıp vaktinizi almak istemiyorum. Bu tip sağlıksız koşullar olduğu müddetçe, böyle değerli hocaların ve uzmanların bizlere yapacağı yorumlarla sağlıklı bir sonuca varacağımızı hiç sanmıyorum. Özellikle Türkiye'nin DPT gibi kurumlarındaki değerli uzmanların yaptıkları yorumların da doğru olmadığına bizzat tanık oldum. Şu halde Türkiye'de evvela sağlıklı verileri elde etmek için, sağlıklı kayıt ve belge düzenini oturtmak lazım. Ondan sonra daha sağlıklı gelir diliminin nasıl dağıldığını, doğruya yakın, doğru olarak öğrenebiliriz, ondan sonrasında nasıl yönlendirmek gerektiğini söyleyebiliriz. Yoksa daha bu şekildeki konuşmalarla, oturumlarla enerjilerimizi boş yere harcayacağımız inancındayım. Türkiye'de verilen yıllık gelir vergisi beyannamelerinin % 85'i dolayında her yıl, hayat standardı denilen, İstanbul'da en düşüğü 39 milyon 100 bin, bunun altında, Anadolu-dakiler daha düşük. İstanbul gibi 8 ildeki 39 milyon 100 ve 101 milyona kadar çıkıyor. En düşüğü olan 39 milyonu bile bu kadar kar etmeden, 1 milyon 2 milyon kar beyan edip 39 milyon üzerinden verilen bir vergilendirme düzeninde hangi bütçe sağlıklı oluşabilir, devletin gelirle gider arasındaki bütçe açığı elbetteki bu gibi yanlış, gerçeklere aykırı, devlet otoritesini saymayan, devletin de vatandaşın yaşamını gerçekte dikkate almayan bakış açılarıyla bir yere varabileceğimiz inancında değilim. Yanılabiliyim, konuşmacılardan yanılıyorsa yanıldığımı, yanılmıyorsa, daha doğrusunu kendilerinden rica ediyorum, teşekkürler ederim.

Başkan - Biz teşekkür ederiz efendim. Sayın Murat Kasımoğlu. Sanırım zamana iyi uyuluyor, çok teşekkür ederim efendim.

Murat Kasımoğlu - Efendim ben Tülay Hanıma bir soru yönelteceğim. Şu anda Türkiye'de uygulanmakta olan vergi sistemi gelir dağılımını sağlamada ne derece başarılı olabilmektedir, bunu öğrenmek istiyorum.

Başkan - Çok teşekkür ederiz efendim. Sayın Enis Tütüncü.

Enis Tütüncü - Teşekkür ederim sayın başkan. Hemen soruya, soru değil de, özür dilerim, katkıda bulunmaya çalışacağım. Öyle sanıyorum ki, değerli konuşmacılar çok dar bir zaman kısıtlaması içinde kaldılar. Belirli bir perspektiften 2000'li yıllara doğru, konu öyle, ben en azından bir on yıllık perspektiften gelir dağılımını düzeltici politikalar neler olması gerekir'i doğrusu dinlemek isterdim. Çok teknik konularda sıkışıp kaldı. Bu da tabii zaman kısıtlaması nedeniyle ortaya çıktı. Ben değerli hocalarımızın, panelistlerin konuşmalarına değer biçme, onların kıymetini irdeleme gibi bir

duruma düşmek istemiyorum, ancak eski bir planlamacı olarak doğrusu iki konunun altını çizmek istiyorum. Sonra da kısaca satır başlarıyla katkıları yapmaya çalışacağım.

Yani büyüme ile istihdam, ücret zincirinin tabii ki eskisi kadar olmadığını biliyoruz ama bu ücret, verimlilik, istihdam ve büyüme, ekonomik kalkınma arasında yadsınamaz bir ilişki var. Bunun altını çizmek istiyorum. İkinci olarak da yine, biz planlamada bazı rakamlar ürettirdik, istihdam rakamları, birtakım rakamlar, sonra o rakamlara tapardık, çok savunurduk. Şimdi fonksiyonel ya da sınıfsal gelir dağılımı Türkiye'de çok iyi biliniyor, bunu kabul etmek mümkün değil, kusura bakılmasın. Benî bağışlasın sayın hocamız, ama, sayın Toker Dereli hocamız, bu iki değerli hocamızın sayın Arın ve sayın Boratav'ın görüşlerinin tamamen aksine görüşleri burada söylediler, kendisine teşekkür ederim, ve dolayısıyla düzelttiler. Şimdi uzun dönemli bir perspektifte acaba ne olabilir, istihdam düzeyini nasıl artırabiliriz? Birincil gelir dağılımı mekanizması, istihdam. Şimdi bunun için 2000'li yıllardaki üretim yapılarını çok iyi bilmek lazım. 3. teknolojik devrimin dünyamıza neler getirdiğini bilmek, görmek lazım. Gelir dağılımını düzeltme ile ilgili politikaları 3. teknolojik devrimin kazanımlarından ya da değişimlerinden soyutlamak kesinlikle mümkün değildir. Bu itibarla 3. teknolojik devrim sanayi ötesi toplumunu yarattı. Öyle sanıyorum 2000'li yıllarda Türkiye dünya ile entegre olma sürecinde belirli ölçüde üretim yapılarını, işletme büyüklüklerini buraya doğru uyarlaması, ayarlaması gerekiyor. Bu ise örgün eğitim sistemindeki eğitimi anlamsız hale getiriyor. O zaman yaşam boyu eğitim, istihdam için, gelir dağılımı için, yaşam boyu eğitim ön plana çıkıyor. Yani örgün eğitim sistemi dışında yaygın eğitim sistemini Türkiye gelir dağılımı politikaları açısından bir eğitim reformu içersinde yeniden düzenlemelidir. Birinci katkı bu.

İkinci katkı, sayın Toker Dereli değindiler, gerçekten tüm çalışanları güvenlik şemsiyesi altına almak çok zor. Ama kaçak işçi sorununu sistemli ve bilinçli bir şekilde en aza indirmek gerekebilir. Şu anda kaçak işçi oranı sanayide % 60, sanayide istihdamın % 60'ı kaçak işçi, sigortasız işçi. Üretim sürecinde olan insanlar, hizmetler sektöründe % 55. İşte emek sömürsünün en korkunç olduğu alanlar. Bu konuda herhalde gelir dağılımını düzeltici politikalar açısından birşeylerin söylenmesi, birşeylerin geliştirilmesi gerekiyor.

Konut sorununun çözümünde mevcut sistem tıkandı. Gelir dağılımı açısından, gelir dağılımının düzeltilmesi açısından konut sorununun çözümünde yeni bir sistem arayışına girmek durumundayız. Bir iç göç politikası uygulamak mecburiyetindeyiz. Gelir dağılımını düzeltmek açısından. Değerli konuşmacılardan birinin değindiği gibi, bölgelerarası gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi açısından Türkiye herhalde, önümüzdeki

dönemde, önümüzdeki yüzyıl başlarında en azından bir iç göç politikasını gözden geçirmek ya da tartışmak durumunda. Yani Anadolu'nun belirli yörelerinde 200 bin nüfuslu yeni çekim merkezlerinin oluşturulmasına ve aynı zamanda bir aile planlaması, nüfus artış hızını mümkün olduğunca düşürecek, % 1.5'ünün altına düşeceğine ben kesinlikle inanıyorum, aile planlaması konusunda ana çocuk sağlığı ve aile planlaması kavramının çok iyi yerleştiğini, belirli bir konsept olduğunu, en ücra köyde bulunan insanın dahi 1960'lı yıllarla kıyaslandığında bu konuda çok bilinçli olduğuna inanıyorum. Yeter ki ciddi birtakım projelerle konunun üstüne gidilsin.

Evet, gelir dağılımının düzeltilmesinde bir iç göç politikasıyla birlikte, demokratik bir ülkedeyiz, tabii ki demokratik olacak bu, bir aile planlaması konusunu, nüfus artış hızını % 1.5'ün altına düşürme, gelir dağılımını herhalde düzeltilmesinde yadsınamaz bir politika gibi görüyorum.

Teşekkür ediyorum değerli konuşmacılara saygılar sunuyorum.

Başkan - Keşke zamanımız olsaydı sizi daha fazla dinleyebilseydik, teşekkür ediyorum efendim. Lütfen Tahir Aslan...

Tahir Aslan - Ben bir soru sormak istiyorum, fakat belli bir kişiye değil, genel bir soru soracağım, kim cevaplarsa.. Benim Türkiye de merak ettiğim bir konu var, gelir ve harcama arasındaki fark. Türkiye de devlet bütçesindeki farktan bahsetmiyorum, bireyler arasındaki yani çalışanların geliri ve tüketimi arasındaki fark. Gerçekten de böyle bir fark var. Gelirlerinden daha fazla tüketiyor insanlarımız. Örneğin Türkiye'nin MG'ı kişi başına 2.500 dolar olarak hesaplanıyor. Şu an yeni seriye göre böyle deniyor. Fakat yurtdışından Türkiye'ye gelen insanlar bunun böyle olmadığını söylüyorlar ve bunun böyle olmadığını söyleyen ekonomistler de var Türkiye'de. Benim burada merak ettiğim konu, insanlarımız bu gelirlerinin üzerindeki harcamaları nasıl finanse ediyorlar, nasıl sağlıyorlar?.. İnsanlarımızın bu gelirlerinden başka sahip olduğu varlıklar nedir? Bunları çözerek bunları tüketime yönlendirmek için kaçıkları diğer varlıklar nelerdir?.. eğer bu insanlarımız bu varlıklara sahip değilse ve gelirleri de yetmiyorsa bu farkı nasıl karşılıyorlar? Ben bunu merak ediyorum ve cevaplanmasını istiyorum. Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederiz efendim. Sayın Mustafa Özaydın.

Mustafa Özaydın - Ben hemen soruya geçmek istiyorum, vaktimiz çok kısıtlı olduğu için. Sorum sayın Tülay Arın Hanımefendiye. Yatırımların artması ve verimliliğin yükselmesi, yani büyümenin gelir dağılımı ile ilgili olmadığı hatta bu konu ile ilgili olarak sayın Deniz Baykal'ın dediği gibi gelir dağılımı büyüme ile bağlantılıdır fikrine katılmadığınızı ifade ettiniz. Türkiye'nin kamusal sorunlarını

biraz açarsak, hepimizin de hemfikir olduğu gibi 5 milyon işsizli bir ekonomide nüfus artışının % 2.5'ini bulduğu ülkemizde, savunmaya çok daha büyük bir pay ayrılması gerektiği Türkiye'nin jeostratejik durumu vaka iken, üstelik Türkiye de sermaye birikimi de sınırlı iken, Türkiye de bazı şeyleri büyütmeden nasıl gelir dağılımında adaleti sağlayacaksınız?.. Ayrıca Türkiye'yi büyütemezseniz iş arama noktasına gelen gençlerimize iş imkanı nasıl sağlayacaksınız?.. büyütemezseniz işsizlik gelir dağılımını bozan en büyük etken değil midir? Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederiz. Sayın İsmail Bozkurt.

İsmail Bozkurt - Teşekkür ederim sayın başkanım. Benim iki sorum var sayın hocam. Sorumun bir tanesi, ben konuşmaya sayın Tülay hanım'ın yanlarında katıldım. Burada kendilerinden bir açıklamada bulunmasını istihham ediyorum. Türkiye'de nüfus planlamasını savunan yalnız çok belirli, çok kısıtlı sayıda unsurlar var. Bir de şahıslar var. Bunlardan bir tanesi sayın Vehbi Koç, diğer bir grup da sade vatandaş; yani nüfus planmasının dengesini, unsurlarını, ayrıntısını, sosyal donatısını çok büyük bir kısıntılı olarak işleniyor Türkiye'de. Sade vatandaş kırsal kesimde sosyal donatısı yeterli olmadığı için planlamaya katılamıyor, istekli ama, katılamıyor. Ancak Türkiye'nin genel yapılanmasında şehirlerden sosyal donatı almış kesim buna çok şuurlu olarak bir katılım içerisinde. Ama devletin imkanları ve yaklaşımı yok. Devlet el uzatmıyor, açılım veremiyor. Dolayısıyla benim şahsi kanaatım, gelir bölüşümündeki sıkıntıların çok büyük bölümü bu nüfus dengesizliğinden ve nüfus artışından ileri geliyor. Ve çok ağırlıklı ve şiddetli olarak da bunun sıkıntısını toplumsal olarak çekiyoruz. Bunun açıklamalarını ben sayın hocam Tülay Arın'dan rica ediyorum.

İkinci sorumu izin verirseniz, sayın başkanım arz ediyorum. Sayın başkanım, Türkiye'de Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan batıya kaynak aktarıldığını ve transfer edildiğini ifade eden, daha çarpıcı bir anlatımla yansıttı. Halbuki yıllardır bunun işlentisi, açıklamaları, malum olan şekliyle kaynak özellikle batıdan doğu kesimine, Güneydoğu Anadolu'ya aktarıldığını ve donatı ve yapılanma verilmeye çalışıldığını hepimiz biliyoruz. Bunun müspet açıklamalarının, bu kaynakların neler olduğunu, ne miktarda olduklarını, nasıl aktarıldıklarını sayın başkanımın yanıtı olarak karşılık bekliyorum. Teşekkür ediyorum.

Başkan - Teşekkür ediyorum. Sayın Murat Ordu.

Murat Ordu - Teşekkür ederim. Benim sorum sayın Toker Dereli hocama olacak. Biliyoruz şu anda memur sendikacılığı oldukça güncel. Ancak ondan daha güncel olan memurlara toplu sözleşme, grev hakkının verilip verilmeyeceği. Bana göre toplu iş sözleşmesi hakkı verilebilir, ancak

grev hakkı verilebileceğini pek sanmıyorum, belki grev hakkı da verilir, bu ilgili yasa buna göre düzenlenir. Ben sorumu buna göre hazırladım. Toplu sözleşmenin grevsiz memur sendikacılığı çalışanların gelirlerini gerçekten istenilen seviyeye çıkarabilir mi?.. Bunun başarı şartları nelerdir? Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederim. Efendim, böylece katılım ve soru kısmı da tamamlanmış oldu. Ben şimdi konuşmacı arkadaşlarımıza ... buyrun efendim... peki buyrun, iki dakika lütfen.

İsmail Bayhan - Selamün aleyküm. Efendim Türkiye'de gelir dağılımı diye bir şey yoktur, işsizlik sorunu diye hiç bir şey yoktur, dengesizlik diye hiç bir şey yoktur, enflasyon-devalüasyon diye bir şey yoktur; kesindir. Yalnız bir şey vardır. Çeliğin ve mazotun köyden kovduğu insanlar göç etmiştir. Yanlış anlaşılmasın, dikkat edin. II. Dünya Savaşı'nda, Baltacı Mehmet Paşa Napolyon'dan akıllı idi. Kelleyi verdi, orduyu kurtardı. Napolyon berisini kurtardı, Hitler derisini kurtaramadı. Almanya'da bulunduğum zaman Moskova kapılarında omuz omuza çalıştığım bir arkadaşla, slav dilinde, dilimiz olmadan görüştük. Bu arkadaş bakırcı idi, bakır döverdi. 17 yaşında asker etti Hitler. Moskova kapısında tek mermi atmadan, elleri dondu, teslim oldu, nal kurtardı onu, Hans. 7 sene esir kaldı. Beraber çalıştık, 59'da. Ne yaptın?.. dedim. 4 metre küp bakır levha gömdük, babam kaldı, ben asker oldum, dedi. Peki diğerleri ne yaptın?.. dedim. Herkesin elinde olan elementi gömdü dedi. İşte Hitler budur. Acaba Türkiye o duruma mı geldi? Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederiz efendim. Şimdi efendim teşekkür ederiz bütün katkı yapan arkadaşlara, soru yönelten arkadaşlara. Müsaadenizle paneldeki arkadaşlarımıza, hocalarımıza sıra veriyorum. Fakat ilkin biraz değişiklik yaparak Korkut Boratav'a sözü veriyorum, çünkü kendisi daha evvel aramızdan ayrılacaklar. Buyrun hocam..

Korkut Boratav - Teşekkür ederim. Yanıt verip hemen ayrılacağım için beni bağışlamanızı rica edeceğim.

Ben sayın Enis Tütüncü'nün, Türkiye'de gelir dağılımı biliniyor mu, bilinmiyor mu?, sorusuna yanıt vereceğim. Bir kere şunu söyleyeyim, ben iktisatçı olarak ve gelir dağılımı üzerinde araştırma yapmış bir iktisatçı olarak ne söylediğimi iyi bilirim. Ben şunu söyledim; sınıfsal gelir dağılımındaki gelişmeler gayet iyi biliniyor. Arayan ve okuyan için, tamam mı? Nitekim zatiatinizin de muhtemelen kurucusu olduğu TÜSES'in yayınlarında bu konuda ayrıntılı bilgi vardır. Daha açık söyleyeyim, sınıfsal gelir dağılımı, emek-sermaye ilişkisidir. 1963'ten 90 yılına kadar Türkiye'de kâr ve ücret ilişkisini tespit eden imalat sanayi göstergelerinden ücret kâr ikilemi tamamen ortaya çıkar, -brüt ücret-. Dolayısıyla sınıfsal diyoruz, sınıfsal deyince

de temel sınıflar anlaşılır. Emek-sermaye çelişkisine ilişkin göstergeler metodolojik eleştiriye tabii açıktır. Ama o metodolojik eleştiriye getirirseniz, tartışırız. O yüzden o var.

İkincisi, ikinci temel üretken sınıfımız, köylü, küçük ve orta üretici köylüyü homojen bir sınıf sayarsanız bunun çelişkisi de bir yandan ticaret sermayesi, bir yandan sanayi sermayesi ikilemi, çelişkisidir. Eğer doğru yorumlarsanız, verilerinizi de doğru kullanırsanız, tarım ticaret hadleri sanayi sermayesi ile köylülük arasındaki çelişkinin değişme yönünü verir. Dolayısıyla onu da saptarsınız. İkinci bir yöntemle de ticaret sermayesi ile köylülük arasındaki çelişkiyi, ticari marjları arayabilirsiniz. Yani köylünün sattığı ürünlerden eline geçen fiyatlarla, aynı ürünlerin nihai fiyatları arasındaki marjın açılıp açılmadığını saptarsanız, köylünün de sınıfsal konumunun göreceli olarak iyileşip iyileşmediğini saptarsınız. Bunlar sayın Özmucur'un yaptığı gibi, MG'den ücretli, kâr-faiz-rant'ı hesaplayıp bakiye olarak koca bir kitleyi, pardon, ücretli ve çiftçi gelirini hesaplayıp kalan bakiyeyi bir kalıntı olarak ücret-faiz-kâr demesi aynı şey değildir. Orada bana göre metodolojik hata vardır. Yani tüm hatalar bakiye olarak hesaplanan grubun üstüne gider ve yorumu da çok karmaşıktır. Çünkü o büyük kitlenin içinde küçük esnaftan, marjinal sektörden, kamu kesimi kârlarına kadar her şey vardır. Ama ben dedim ki; gelir dağılımı değişimleri, sınıfsal değişimleri saptamak mümkündür. O bakımdan ısrar ediyorum.

Çok kısaca, Nail Satılğan arkadaşımın da doktriner bir ayrılık var aramızda. Üretim ilişkilerinden bölüşüm ilişkileri türer. Evet, ama, üretim ilişkileri benim anlayışıma göre, teknolojik süreci deşildir. Yani üretim fonksiyonu, neo-klasik anlamda koyun, türevlerini alın, işte faktör gelirleri ve faktör payları Douglas fonksiyonu ile çıkar. Herhalde bunu kastetmiyor. Üretim ilişkileri artışa el koymanın özel biçimleridir. Dolayısıyla temel bölüşüm ilişkileriyle, benim yorumuma göre aynı şeydir. O temel bölüşüm ilişkilerini belirleyen, deşistiren iki şey vardır. Birincisi mülkiyet biçimi, ikincisi o mülkiyet biçiminin üzerine işleyen, bence, bu da yorum açık, model deşismeleri, yani düzenleme biçimi. O bakımdan Batı Avrupa ile ilgili göstergelere girmeyeceğim ama Nail arkadaşım 1980'li yılların Türkiye'sine gelirse, nasıl açıklayacağız?.. Hangi nesnel etken deşitti 2-3 yıl içinde?.. yani onun anladiğı anlamda üretim ilişkilerinde ne gibi bir deşiklik oldu ki, birdenbire ücret payı % 30 küsurlardan % 15'e indi. Oraya güçlü bir devlet politikası ve müdahalesi, toplu sözleşme düzeni birdenbire deşistirdi. Askıya aldı ve kaldırdı. Dolayısıyla, şöyle söylemek istiyorum; daha esnek bir yorumun, daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum.

Saygılar sunarım ve müsaadenizle ayrılmak durumundayım. Teşekkürler efendim..

Başkan - Efendim müsaadenizle biz devam

ediyoruz. Şimdi Tülay Arın.

Tülay Arın - Şimdi bir iki saniyemi soru dışı kullanacağım. Eşitsizlik elbette sınıf, bölge, işkolu temelinde, değinilmeyen bir eşitsizlik alanı da cinsiyet. Onu da vurgulamak gerekiyor. Türkiye bu bakımdan skandallar ülkesi. Çalışabilir yaş içinde olan kadınların sadece 20 de 1'i herhangi bir bağımsız gelire sahip bu ülkede. Mülkiyet dağılımı konusunda hiç birşey söylemiyorum ama çalışma olanağı bakımından da bu ülkenin kadınlara sağladığı olanaklar inanılmaz boyutlarda zavallı. Dolayısıyla eşitsizlik konusunda bunu da düşünmemiz gerekiyor.

İkincisi, yoksulluk meselesi. Birtakım araştırmalara göre Türkiye'nin nüfusunun % 25'i yoksul. Melih Celasun'un yaptığı hesaplara göre de % 33'ü yoksul. Yani sadece gelir bölüşümünü fonksiyonel ya da kişisel deşistirmenin ötesinde, gelir düzeyinin belli bir seviyeye çekilmesi meselesi son derece ciddi olarak var bu ülkede. Şimdi kapitalizmde ne kadar mümkün gelir dağılımını deşistirmek. Nail arkadaşımın analizine kesinlikle katılıyorum. Şöyle; kapitalizmde temel eşitsizlik, artık değer üretme ve artışa el koymadır elbette ve kapitalizmde sendikal mücadele ya da devlet politikaları ile yapılan mücadele elbette eşitsizlikleri, artık değer üretme süreçlerini deşistirmeden belli biçimde, belli oranlarda deşistirebilir, daha çok deşistiremez. Ama şunu hiç vurgulamadan geçemeyeceğim, Turgut Boratav'a orada katılıyorum, sendikal mücadele elbette, örneğin artık değer sömürsünün oranını çok uzun süre ve sürekli olarak düşüremez. Yani ücretleri o anlamda çok yükseltemez. Ama en azından 1980'leri yaşadktan sonra ücretlerin düşmesine direnme bakımından çok önemlidir. İkincisi Toker Dereli'nin analizlerine katılıyorum. Ama sendikal mücadele herhangi bir kapitalist toplumda en örgütlü mücadeledir, belli standartları koyar, toplumu sürükler, öbür sınıfları arkasına alır. İşçi sınıfının önderliğı lafı slogan deşildir, buradan önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü böyle bir sendikal mücadele sadece çok zavallı, fakir, Türkiye'de olduğı gibi çok sınırlı ücret düzeyinin ötesine çıkıp hatta artık bugün hayal de deşil, işçi sınıfları bunu yaşıyor, uluslararası dayanışma yollarını falan bulamadıkça zayıf kalacaktır. Ama bunu da bulabilecek tek örgütlü güç belki işçi sınıfıdır, yok başkası. Yani herhangi bir şekilde bir şeyler deşisecekse, gene o sınıf var, onun sürükleyiciliğinde olmak zorunda tabii. Ben memurları da katıyorum buna, başka örgütlü kesimleri de katıyorum.

Devlet bir kapitalist devlettir. Devletin mali krizi teorisini çok uzun anlatmak gerekiyor. Ama devlet kapitalizmde birikim ve meşruluk ve baskı fonksiyonlarını birarada tutabilmek için çok harcama yapıyor. Bugün baskı fonksiyonları ve de ne bileyim belki krizi aşmak için yaptığı birtakım işlevler devleti mali krize sokmuştur. Ama şunu da

söylemek gerekir ki, artık vergilerin bileşimi ve harcamaların bileşimi gayri meşrudur. Meşruluk temelini tümüyle yitirmiştir. Siz bu kadar vergiyi bu kadar eşitsiz alacaksınız, harcamaları bu kadar eşitsiz yapacaksınız. Önümüzdeki 10 yılda bu değişmek zorundadır. Bunun değişmesi için çok büyük baskılar gelecektir. Dünya'dan da gelecektir, Türkiye'den de gelecektir. Öyle olunca, gerçekten sosyal harcamaların artırılması konusunda hem büyük bir ihtiyaç olacaktır, o karşı güçler dediğim, açıklayamadığım güçler bakımından, -bir yığın soruya cevap veriyorum aslında şu anda- devletin sosyal harcamalarını artırması zorunluluk olarak ortaya çıkacaktır. Çünkü hem işsizliğin boyutu, hem Güneydoğu Anadolu'da yaşananlar ve müt-hiş bir göç, hem nüfus, hem nüfusun çok genç olması, hem kadınlarımızın bu kadar iktisadi olanaklardan yoksun olması, vs., sosyal güvenliği çalışmaya bağlayamayacak kadar vahim bir durumdur Türkiye'de. Sadece çalışanlara, yani primini ödedikçe bu hakka sahip olacaklara sosyal güvenlik vermekten bahsetmiyoruz. Çok geniş kitlelere yaşama hakkından bahsediyoruz ve kapitalizmde aslında herhangi bir mücadele gerçekten emeğiyle ya da çok düşük üretim olanaklarıyla çalışmak durumunda olan insanların bu olanaklarını kaybedince ne olacakları sorusuna cevap arar ya da bu olanaklar onu geçindirmeye yetmeyince ne olacaktır? Eğitim, bir yığın kesimin tek olanakları çocuklarını eğitime vermektir. Onun da bir yığın etkisi ortadan kalkmaktadır. Sağlık, yoktur başka yolu, bir yığın kesim ancak gerçekten çok doğrudan doğruya bir sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmakla bunu sağlar.

O zaman sadece primler sistemine dayalı bir sosyal güvenlik sisteminden söz etmemiz mümkün değildir. Dünyada da böyle değildir. Nitekim Türkiye son yıllarda büyük açıklar veriyor. Artık bu sadece belediyenin gelir açığını kapatmak için bilmem kimin kapısında gelir aramasına dönüşmüştür. Her ay, işte Tansu Çiller söylüyor, Emekli Sandığı Genel mDüründen ayın ikinci günü not buluyorum, şu kadar para ver diyer... Bu çözülmek zorundadır. Yani bütçeden transferler, belli vergilerin en azından bir kısmının buraya aktarılması ya da sermayenin belli bir şekilde vergilenmesi gibi yöntemler o sözünü ettiğim orta alt gelirli ülkelerin çoğunda uygulanmaktadır. Şimdi Türkiye'de bu tür harcamaların bütçedeki payının % 3 olduğunu söyledim. Bakın, bizim çok eleştirdiğimiz bir yığın ülkede mesela Şili'de % 34'tür. Pinosche rejimin-den sonra. Ve bunu da katma değer vergisinin bir bölümünü oraya aktararak sağlamışlardır. Ya da ne bileyim, Arjantin'de % 41'dir, Uruguay'da % 51'dir. Nerede % 3? Sri Lanka gibi, Bangladeş gibi ülkelerde % 5-10'dur. Bu bir skandaldır. Bir kere bu kesinlikle işçi sınıfı tarafından da mücadelesi verilmelidir, çok genel olarak, partiler tarafından da. Dolayısıyla öyle bir olanak vardır.

Şimdi, Cemil Oktay arkadaşımın bir sorusu

var. Küreselleşme bu tür politikaların uygulanmasına uygun mu? İki nedenle uygun değil. Birincisi, gene çok ayrıntılı, çok karmaşık, biraz da zeminin yakanması zor bir olgu ama, ulusal devletlerin, ulusal, bağımsız, genişletmeci, popülist politikalar uygulamasının zemini uluslararasılaşma ve küreselleşme ile kaymıştır. Buna katılmasanız da kaymıştır, katılmanız da kaymıştır. Bağımsız politika uygulama olanakları devletlerin, azalmıştır. Ama ikincisi, Türkiye gibi bir ülkede bütçe dağılımı bu kadar gayri meşru iken elbette başka baskılar olacaktır. Uluslararası baskılar da bunu.. İLO'ya üyesiniz, bir sürü anlaşmaya imza atmışsınız, kadınlara karşı ayrımcılık sözleşmesine imza atmışsınız, Avrupa Konseyi'nin ya da AT'nun bilmem ne koşullarını kabul edeceğiz diyorsunuz, ya da bu ülkede yaşayan insanların somut koşulları var. Dolayısıyla bunlar, herhalde önümüzdeki 10 yılda sosyal güvenlik konusunda çok büyük bir mücadele zemin hazırlamaktadır. Bunun böylece yaşamamız gerekmektedir.

Belge düzenini çok iyi oturtursanız gelir bölüşümünü düzeltir misiniz, bilmiyorum. Sadece gelir bölüşümünün ne kadar bozuk olduğunu belki daha iyi yöntemler öğrenebilirsiniz. Şimdi Mustafa Özyaydın'ın sorusu, yatırım-verimlilik ilişkisi, istihdam ilişkisi; ben elbette istihdam yaratılmasını gibi bir sonuca hiç geçmedim. Ama şunu söyledim; genişlemeci politikalar, yatırımları canlandırıcı politikalar çok güçlü olsa bile ki, bunun uygulama zemininde zayıfladığını söylemişim; olsa bile bunların istihdam yaratma şansı çok daha az. Türkiye'de buna gözümüzü kapamamız mümkün değil. O zaman şöyle bir şey bütün batı dünyasında tartışılıyor. Büyüme ile istihdam, gelir dağılımı, ücret arasındaki bağ kopmuştur. O kesindir. O zaman bağımsız istihdam politikası ya da bağımsız gelir transferi politikasını uygulamak zorundasınız. Böyle öneriler var; mesela Türkiye'de de çıkmış, iş saatlerini azaltmak. Verimliliği çok yükseltirseniz, bunu yapabilirsiniz, elbette. Şimdi güvencesiz bir yığın iş.. sürekli olmayan, part-time vs., işler Türkiye'nin başına çok yakında gelecektir. O kadar teknolojik yeniden yapılanmaya girmedikimiz için bunu yaşamıyoruz ama taşeronlukta bu böyledir, geçici işçi çalıştırmak gibi bir yığın şeyde yaşıyoruz. O zaman bu sistem, bütün kapitalizm şunu sormak zorundadır: Eğer birtakım insanlar çok sürekli, işte mesela, sizin de örnek verdiğiniz gibi, 13 milyona çalışırken, çok az bir kesim, böyle bir teknolojik gelişme ya da oluşum süreci, insanların büyük bir kısmı düşük ücretli, geçici, güvencesiz, istikrarsız, sosyal kapsamdan yoksun işlerde falan çalışıyorsa, bunun yükü onların üstüne mi binmeli, yoksa bu sistem onlara bunun bedelini ödemeli mi? Çünkü bu sistemin verimlilik artışı, dışa açılması, başka alanlarda bir takım avantajlar sağlama ya da çok avantajlı bir grup işçi sınıfını yaşatması, öbür insanların öbür türlü çalışması nedeniyle, dolayısıyla önümüzdeki yıllarda bunun müca-

delesi çok yoğunlaşacaktır.

Nüfus planlaması elbette önemlidir. Yani bir gelir varsa, daha az kişi paylaşacaksa, elbette yararlıdır. Ama neden bu ülkenin nüfusu bu kadar artıyor sorusuna cevap vermek zorundayız. Bir yığın sosyal güvenlik aracı olmayınca insanların bireysel güvenliği, güvencesi, geleceği, işsizliği, hastalığı, yoksulluğu konusunda belki etrafında ona sırf aile, eski geleneksel ilişkiler bağlamında, bakabilecek insanlar olmasındandır. Ama bakın bu da çöküyor. Şimdi artık çok çocuklu ailelerin yaşlıları da ortada kalabiliyor. İnsanlar işsiz olunca paylaşacak gelir bulamıyor. Çünkü gelir kazanan insanların geliri buna yetmiyor. O nedenle nüfus planlaması önemli. Ama neden bu kadar çok nüfus artıyor sorusuna da bu kadar kolay cevap veremeyiz. Yani, sen köyde uygulatamıyorsun, çok çeşitli nedenlerle uygulatamıyorsun ama en önemlisi de sosyal güvence meselesidir.

Çok uzattım, burada keseceğim. Çok teşekkürler.

Başkan - Çok teşekkür ederiz sayın Ann. Evet şimdi sayın Toker Dereli, evet evet, sıra böyle..

Toker Dereli - Aslında tüm konuşmacılar temelde aynı şeyleri vurguladılar. Kanımca belli boyutlara verdikleri ağırlık farklıydı. Şimdi, ben konuşmamda, esas itibarıyla Türkiye'de gelir dağılımının çarpıklığını bir takım rakamlara ve araştırmalara dayanarak da göstermek istedim. Bu bir vakardır. Ve mensup olduğum bölüm ve disiplin açısından da tabii, çalışmalarımız, çabalarımız, amaçlarımız, bu gelir dağılımındaki eşitsizlikleri asgariye indirmeye yönelmiştir, yoğunlaşmıştır, yıllardan beri bütün kullandığımız araçlar, savunduğumuz şeyler bu amaca yönelik. Sayın Nail Satılğan'ın belirttiği noktayı tekrar vurgulayayım. Mutlaka sayın Boratav'ın vurguladığı gibi bir takım modellerle ve yöntemlerle gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak mümkündür ve bu yapılmalıdır. Hem sosyal, hem siyasal huzursuzluklara gem vurmamak, daha mutlu bir toplum yaratmak ve hak ve özgürlükleri son aşamada güvence altına almak açısından bunlar zorunludur. Birtakım sosyalist veya sosyal demokrat iktidarların işbaşında olduğu memleketlerde gelir dağılımında çok radikal değişimler gerçekleşmemiştir. Bunu kendileri de tekrarladılar. Fakat o memleketlerde gelir dağılımı zaten bizdeki çarpıklığı göstermez veya ABD'deki çarpıklığı göstermez. Yani başlangıçta hareket noktaları daha dengeli olmuştur. Bir takım sosyal demokrat, sosyal refah devleti uygulamaları, durumu model olarak düzeltmeye yöneliktir. O bakımdan ülkemizde de vurgulamak istediğim boyut, birden bire bu sosyal araçlarla mucize beklenmemesi gerektiğidir. Yoksa çaba sarfedilmemeli gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Mutlaka vergi sistemi, mutlaka sosyal refah devleti araçları, mutlaka sendikacılık, toplu pazarlık, sosyal güvenlik, işsizlik si-

gortası, hatta kıdem tazminatı dediğimiz olay, istihdam güvencesi vs., bugün Türkiye gündeminde olan meseleler, uzun vadede gelir farklılıklarını azaltacaktır. Ama birdenbire de tabii ideal bir duruma sokamayacaktır.

Konu pek tabii bir üretim nasıl yapılıyorsa, bölüşüm de ona göre olur, Marksist gerçeğinde kısmen cevabını bulur. Fakat orada da tabii ideolojik bir yaklaşım söz konusudur ve o ülkeler, o rejimler gerçekten gelir dağılımını kapitalist dünyaya göre daha ideal şekilde gerçekleştirmişlerdir. Fakat her şeyin bir fiyatı olduğu gibi onun da bir fiyatı olmuştur. Sistem etkinlikten uzaklaşmış, üstelik özgürlükleri gözardı etmiştir ve bugünkü bulunduğu çıkmaza veya noktaya gelmiştir. O açıdan her söylenen de bir haklılık var, bir doğruluk var. Fakat her şeyin de bir karşıt cevabı veya yanı çalışırken, çare ararken birtakım zorlukları olduğunu göz ardı etmememiz noktası var. Onu belirtmek istiyorum. Zaten bu çeşit tartışmaların şeyi, yoksa arkadaşlarımızla hemfikiriz, aynı araştırma verilerini kullanıyoruz.

Öte yandan sorular bazı şeyler gene beni ilgilendiriyor, fakat onlara girmeden ben, bana doğrudan yöneltilen bir soruya cevap vereyim. Memur sendikacılığı Türkiye'nin gündeminde. Memur sendikacılığı toplu sözleşmesiz ve grevsiz olursa, memurların MG'deki payını artırabilir mi?.. dedi. Artıramaz tabii, bir işçi sınıfının toplupazarlıkları ve grev haklı sendikacılığı doğrultusunda veya boyutunda bir etki yaratamaz. Ancak şunu söyleyeyim her şey gibi, tüm sosyal güvenlik sistemi gibi bu da aşama aşama olan bir şey. Bakınız batıda bile işçi sendikacılığında yasalar, Amerika'da, Avrupa'da 1920 ve 30'lu yıllarda çıktı, memur sendikacılığında toplu sözleşmeli, zorunlu tahkimli ya da grevli, yerine göre, ancak 1960'larda, 40 sene sonra yapılan Avrupa'da ve Amerika'da gerçekleşmeye başladı. Ülkemizde şimdi kısa dönemde işçi sendikacılığı ve sosyal güvenlik sistemleri konusunda belli aşamalar kaydedilmiştir duraklamalara, geri gitmelere rağmen. Memur sendikacılığı da, önce işçi sendikacılığı gibi muhtemelen toplu sözleşmesiz, yani yine ben realiteyi söylüyorum, istediğim budur anlamında konuşmuyorum, toplu sözleşmesiz, grevsiz olarak başlayacak. İkinci aşamada muhtemelen toplupazarlık ve zorunlu tahkimli, batı ülkelerinin çoğunda olduğu gibi, bir gelişme kaydedecek. Ondan sonraki aşamada memurlara muhtemelen sınırlı bir grev hakkı verilecek. Toplupazarlık daha etkin bir halde işleyecektir. Bugün Türkiye'de yapılan münakaşalarda anayasa başta engel olarak gösteriliyor. Yani 128. maddede memurların özlük hakları, her şeyleri kanunla düzenlenir diyor, statü hukuku içinde kanunla düzenlenir. Yani toplupazarlık konusu olamaz. Memur devleti ile, işveren devlet ile toplupazarlık yapamaz anlayışı ve kuralı var. kurulları işletebilseler, bu sendikalar katılma yoluyla, oy ile, diyelim ki memur maaş katsayısının belirlenmesin-

de etkili olabilseler yine nispi ve sınırlı da olsa, bir etkidir bu, durumu düzeltmede sınırlı bir etki yapar. Fakat gelir dağılımında memur payını önemli ölçüde azaltmaz.

Son olarak bir noktaya değineyim. Yine güçlüklere bahsediyorum. Sayın Boratav 3. aşama olarak toplumsal anlaşma arayışları içine girdik dedi. Yani bir piyasa modeli veya popülist model, ondan sonra bir baskıcı modelden geçti Türkiye. Dünya da bu aşamaları, Batı ülkeleri de bu aşamaları geçirdiler. Şimdi geldiğimiz noktada devlet işverenlerin ve işçilerin ve başlıca çıkar gruplarının tepe örgütlerini, merkezi düzeyde birlikte kararlara katıldığı Neokorporatist sistem denemelerine girdi. Bazı ülkelerde bu hala devam ediyor. Bazılarında 70'lerden 80'lerden sonra terk edildi. Fakat mesela İsveç'te, Almanya'da, Avusturya'da mevcut olan model bu. Yahut iş yeri düzeyinde Fransa'da olduğu gibi işverenlerle işçi sendikaları arasında bir çeşit işbirliğine ve fiyat artışları artı verimlilik artışı, ama onun ötesinde istihdamı da düşünen, işsizliğe yol açmayacak, dengeli bir yaklaşım. Bu çeşit bir faşist anlamda Mussolini anlamında korporatist değil, demokratik korporatist, tepe örgütler düzeyinde işbirliği.. bu Türkiye'de olabilir mi?... Bunun tartışması yapılmakta. Yani biz ücretleri ve diğer gelirleri belli göstergelere bağlayarak, rıza ile, milli bir mutabakat içinde taraflar arasında, istihdamı, gelirleri, ücretleri, gelir dağılımını belli dengelere bağlayabilir miyiz? Bunun başarılı olduğu ülkeler şu özellikleri gösteriyor. Bu ülkelerde sendikalaşma oranı yüksek, sanayileşme ileri gitmiş, nüfusun büyük kısmı sinai güçte ve işçi. Sanayileşme yanında sendikalaşma oranı yüksek. Mesela Amerika'da mevcut değil böyle bir sistem, olamıyor. Ama Almanya'da, İsveç'te sendikalaşmanın % 70'ler 80'ler de seyrettiği memleketler. 3. koşulu işçi ve işveren teşekküllerinin merkezi düzeyde örgütlendiği, mesela Türk-İş'in böyle bir sistemde, üyeleri üzerinde sözünü geçirebildiği bir örgüt yapısının mevcut olması lazım. İsveç, Alman modelinde olduğu gibi. Toplupazarlığın merkezi işkolu düzeyinde hatta konfederasyonlar arasında olması lazım. Taraflar arasında bir konsensus, bir ideolojik uyumun olması gerekli asgari düzeyde ve de bu gibi memleketlerde genellikle sosyal demokrat ve sosyalist iktidarlarda işbaşında iken işçilere istihdam güvencesi, yönetime katılma gibi haklar veya menfaatler sağlamaları karşısında işçileri, sendikaları böyle bir işbirliğine çekebiliyorlar. Başka, daha başka koşulları da var. Enflasyon düzeyinin bizdeki gibi % 60'larda 70'lerde seyrettiği memleketlerde bu yöntemlere, bu çeşit diyaloglara rastlamıyoruz. Başlasa bile çabuk çöküyor... daha düşük olması lazım... evet, bu kadar, yani % 60-70'lik bir enflasyonda sosyal diyalog, hangi işçi sendikasını razı edebilirsin yani.. sadece işte, beklenen fiyat düzeyi kadar, artık küçük bir refah payı... olmuyor yani.. inşallah olur.. çalışmalar var, projeler hazırlanı-

yor, bu çeşit uzlaşma ve üçlü yapılanma da diyorlar bugünde. Ama benim belirtmek istediğim, koşulları bu kadar çoksa kolay bir iş değil. Bu itibarla gelir dağılımında bir yöntem ve bir araç olarak neo korporatist yaklaşım Türkiye koşullarında pek şanslı görünmüyor. Ama uygulanmalı. Bütün sosyal güvenlik kurumlarının genişletilmesi, sağlık sigortasının, sosyal harcamaların artırılması dileği gibi bunu da temenni ile ve bu alanda çalışmaya devam ederek teşvik ediyoruz.

Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederiz. Yine aynı sıraya uyalım. Sayın Salih Kılıç Bey, size gelen sorular yada ilave etmek istediğiniz birşeyler varsa..

Salih Kılıç - Herhalde bize fazla soru teveccüh edilmedi ama, hocalarımızın konuşmaları içersinden alıntılar yaparak bazı konulara değinmek gereğini duyuyorum. Sendikal mücadele zayıf diyor, dünyada da zayıf diyor. Bunun nedenlerinde, sendikacıda mıdır, yoksa uygulanan ekonomik modellerin yarattığı potansiyel gücün meydana getirdiği olaylar mıdır? Esas olarak 21. yy'a girerken Türkiye'de Türk sendikacılığının yeniden yapılanması gereğine inanan bir insanım ve Türkiye'de nasıl toplum değer yargıları hızla değişmişse, çalışan işçinin de ve onları temsil eden Türk sendikalarının da değer yargıları değişmiştir. Ama bunun karşısı çarpık bir yapılanma vardır. Demin hocamın da dediği gibi batı ülkelerinde % 80'lere varan sendikalaşma oranının yanı sıra Türkiye'de sendikalaşma oranı sigortalı işçide, 3 milyon 800 bin işçide, sendikalaşma oranı ki, bu biraz da istatistiklerde abartılı bir biçimde % 62 leri bulmaktadır. Ama 19 milyon çalışan insanlar içindeki sendikalaşma oranı da % 25'leri ve % 26'ları bulmaktadır. Türkiye'de gerçek manada sendikalaşma oranı istenen noktaya veya batı standartlarına göre gelmiş de değil. Sendikacılığın zayıflamasının temel nedenlerinden birisi, özelleştirmenin on yıldan beri hızlı bir şekilde tartışıldığı, zorunlu emeklilik diye iddia edilen ve uygulaması ile şu anda on bin işçinin işsiz kaldığı veyahutta emekliye sevk edildiği şartlarda, taşeronlaşma şartlarını hele hele geçici işçi uygulamalarının bunun yanı sıra da işsizlik gibi büyük bir boyutun potansiyel olarak Türk sendikacılığının gelişmesinde ve mücadele şartlarını aka-mete uğrattığını tespit etmekte fayda vardır. Hele hele taşeronlaşma demek, Türkiye'de bunu kabul etmek demek, nasıl kara parayı elinde tutanlara mafya deniyorsa, sanayi mafyasının da teşekkül ettiğini iddia edebileceğimizi söyleyebilecek kadar ileri gitme inancı içersindeyiz. Nedenine gelince, bu şekilde çalıştırma olmaz. Onun yanı sıra, normal, devamlı çalışan bir işçi ile taşeron işçisi de emeği ile geçinen bir insandır. Eğer yasal düzeni olmayan bir uygulama varsa Türkiye'de bunun adına sanayi mafyasının teşekkül etmesi demek olarak ifade edebilirim.

Zorunlu emeklilik diye ifade edebileceğim

ölçülerde çok önemli. Zorunlu emeklilik, emeklilik yaşının düşürülmesinden sonra emekli olmayan işçiler üzerinde bugünkü siyasal iktidarın uyguladığı bir zorunlu emeklilik müessesesi vardır ki, anayasanın eşitlik ilkesine de aykırıdır. Memurlar için durduruldu ama, işçiler için durdurulmadı.

Onun da ötesinde özelleştirme konusunda, mutlaka Türkiye'de KİT'lerin hantal ve üretmeyen, gelişmeyi takip edemeyen yapısı içerisinde sendikacı olarak özelleştirmeye önyargılı bir şekilde karşı değiliz. Ama çalışan işçinin özlük haklarını, kıdem hakkını ve istihdam güvencesini sağlayabilecek bir özelleştirmenin Türkiye'nin ihtiyacı olduğuna inanmaktayız. Yalnız, elimdeki bir rapora istinaden söyleyeceğim, İLO'ya gönderilmiş olan istihdam ile 1993 yılı programında hükümetin KİT'lerin beş yıl içerisinde, 1993 yılı itibarıyla başlayarak özelleştirilmesi halinde 230 bin işçinin işsiz kalacağı iddiası vardır ki, böyle bir özelleştirmeye evet dememiz mümkün değil. Ayrıca çok yanlış bir uygulama vardır. Şu anda PTT ve bazı kamu kuruluşlarına işçi almaktadır. Eğer gerçekten bu KİT'lerin rantabl hale gelebilmesi, rasyonel hale gelebilmesi için böyle bir uygulama varsa, bunların eğitilerek o işkolunda çalışması sağlansın. Emekli olmak isteyen de zaten emekliliğini alır, ayrılır. Bu özelleştirme konusunda çok şey söylenmekte, ama siyasi partilerimizin hepsi evet demektedir ki, özleştirme diye iddia eden sayın Erdal İnönü bile geçen akşamki konuşmasında, özelleştirmemizi hızlandırıyoruz ve yapıyoruz, dedi. Ama parlamentoda şu anda ne özelleştirme ile ilgili bir bakanlık veyahutta bir müessese ve 19 tane komisyon olmasına rağmen şu ana kadar bir komisyon dahi teşekkül ettirilmemiştir. Ciddi olarak üzerine gidiildiği konusunda da değilim.

Sendikalaşma mücadelesine gelince ve onun yanısıra toplumsal uzlaşma, ekonomik-sosyal konsey diye bir yapılanma vardır şu andaki Tansu Çiller'in ortaya koyduğu... Mutlaka ki, bu değişen değer yargıları içerisinde oturarak, uzlaşarak meselelerin kotarılması, ama bizim tespitlerimize göre, hocalarım başıslasın, Amerika'da bu sistem tamamen çökmüş ve uygulama alanından çıkmış. İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da, İskandinav ülkelerinde de öyle. Tek ciddi ve etkin bir şekilde Japonya'da uygulanmakta ama Türkiye'de şu anda bunun üzerine hassasiyetle gidilmekte. Biz bu yapılanmanın içerisinde olmaktan hiçbir rahatsızlık duymuyoruz, burada en önemli konu, gelir dağılımını engelleyici, toplu iş sözleşme düzenine müdahale edici ve eşit şartlarda temsil hakkının verilmesi halinde ekonomik-sosyal konseyde de bulunmamızda da hiç bir mahzurun olmadığı kanaatindeyim. Bu duygularla hepinize teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederiz. Efendim, lütfen, son sözü değerli araştırmacımız sayın Mustafa Sönmez'e veriyorum. Buyrun efendim..

Mustafa Sönmez - Teşekkürler sayın başkan. Ben sadece boşlukta kalan bir soruya belki karşılık olur diye birşey söyleyeceğim.

Bu gelir ve harcama farklarından bahsetti bir arkadaşımız. Sanıyorum bu son on yıl içerisinde bir sürü şey gibi, hem istihdam içinde, hem gelirin bölüşümü biçimlerinde de bazı değişiklikler oldu. Yeni marjinal sektörler ortaya çıktı. İnsanlar geçim için başka gelir yolları bulmaya başladılar. Bir tür düşen geliri telafi edici gelirler edinme yoluna gittiler. İşte, hane halkı içerisinde çalışmayan kendini çalışma zorunda hissetmesi ve piyasaya girmesi, ikinci iş tutma, eve iş alma, birtakım harcamalardan vazgeçme veyahutta yeni gelirler elde etmek için ev kadınının işgücüne katılması, emeklinin tekrar çalışması, çocuğun okuldan alınıp, tekrar işe verilmesi vs., ve buralardan yahu işte gecekonduyu ikiye çıkarıp, üstüne kat çıkarıp rantından yararlanma ve benzeri tür akla gelebilecek çeşitli gelir biçimleri oluşmaya başladı. Aynı biçimde 83 öncesinde çok esamesi okunmayan faiz kendi başına bir gelir olmaya başladı. Döviz, kur artışları bir gelir olmaya başladı ve benzeri gelir kalemleri oluştu. Tabii biz bunları el yordamıyla veyahutta olgusal düzeyde biliyoruz ama bunların derli toplu, sistemli araştırmaları henüz yapılmış değil. Zaten Türkiye'de gelir dağılımı araştırmalarının çok düzenli ve kapsamlı yapıldığını söyleyebilmek mümkün değil. Elle tutulabilir araştırmamız ancak 1973 yılının araştırması. Daha sonra yapılanlara güvenemiyoruz. Çeşitli şekillerde güvenemiyoruz. Böyle bir araştırmayı da herhalde, bu kadar çaplı bir araştırmayı yine kamu kuruluşlarından beklemek mümkün. Ama bunlar yapılırken herhalde sözünü ettiğimiz bu yeni istihdam biçimlerinin, yeni bölüşüm biçimlerinin de dikkate alınması ve karşımıza daha sağlıklı veriler konulması gerekir ki, bunun üstüne sağlıklı politikalar, 2000'ler gibi vizyonları kucaklayabilecek sağlıklı politikalar üretilebilsin. Teşekkürler.

Başkan - Teşekkür ederiz. Şimdi efendim kapatmadan, sayın İsmail Bozkurt beyefendi bana da bir soru yöneltmişti. Bu tabii biraz şeyden kaynaklandı. Ben geçen oturumu kapatırken Mustafa Sönmez beyefendinin bu bölgesel dengesizlik kavramını gündeme getirmesiyle kafamda uyanan eski bir makaleme atıf yaptım ve bunu paylaşmak istemiştim sizinle. Orada söylediğimi tekrar söyleyelim müsadenezle. Orada şu sorudan girdim meseleye. Demokrasi kavramları tartışılıyor. Tartışılırken de bu yerel idareler, demokrasi kavramı bağlamında muhtariyete kavuşturulması ve muhtariyete kavuşturulması kavramı içerisinde de kendi gelir kaynaklarını kendileri belirlemeleri de gündeme getiriliyor. Hala da var Türkiye'de tabiatıyla bu. Ben onu biraz irdelemek istedim ve düşündüm ki, yerel idareler kendi kaynaklarını belirlemede muhtar olarnazlar Türkiye'de. Bugün hala bu ka-

naatı taşıyorum. Biraz sonra beş dakika müsaadenizi alarak konuyu açacağım. Ama gelir kaynağı verildikten sonra onu ne yapacaklarına kendileri karar versinler.

Neden muhtariyet alamazlar? Çünkü bir yerel idare, bölgesel dengesizliğin bu denli cereyan ettiği ve sürdüğü bir ekonomide esas itibarıyla gelir kaynakları da rantlardan oluşacağına göre, bu rantlarda öbür tarafların hissesi, hakkı ve payı vardır. Neden? Çünkü oralardan oluşmuştur. Nasıl oluşmuştur? Kaynak aktarıp oluşmuştur. Ben bunları konuşmayı, bilerekten gelmedim, dökümana değilim şu anda. Ne kadar kaynak aktarıldı ama şunu söyleyebilirim; bir çok ünlü çevre merkez teorisine vardı. Bunu buraya bir miktar aktarabiliriz hatta. Sanayileşme süreçleri sürerken emek, tabii çok belirgin, çok ta somut görülen bir olay, sermaye de bu bölgelere doğru artmaktadır tabiiyle. Üretim faktörü olarak baktığımız, özellikle emek, bu bölgeleri beslemektedir. Beslerken de bu bölgeleri, pazar oluşturmaktadır aynı zamanda. Tarım, ben inanıyorum ki Türkiye tarımı belki batı ülkelerinin, kısmen, tamamıyla böyle çok keskin bir analogi belki, batı ülkelerinin Afrika'yı kullandığı gibi kullanıyor. Seçim zamanlarına doğru destekleme alım fiyatlarını vs., yükseltiyor, ondan sonra iç ticaret hadleriyle tarım durmadan erimeye başlıyor. Durduğu tarafa gelmeye başlıyor. Bu tarafa gelirken de, kentlere gelirken de, ünlü bir iddia, tabii Türkiye'nin tarımının belki de çökertilmesi lazıma varana kadar ünlü bir iddia var; ben buna katılmıyorum. Çünkü burada da kaynaklar çok fazla sanayiye falan gitmiyor. Yani tarıma sonra destek verebilecek biçimde sanayiye falan gitmiyor.

Şimdi bir tek şeyi söyleyeyim, en son şu olabilir belki; devlet yatırımlarına baktığımızda, gelir yatırımlarının devlet gelirlerinin önemli bir kısmı batıdan sağlanıyor, çünkü İstanbul, Kocaeli, İzmir falan bunlar vergi gelirlerinin muhtemelen 3 büyük şehir vergi gelirlerinin muhtemelen % 85'ini falan oluşturuyor. Şimdi o rakamlar da tam aklımda yok. Ama harcamalara baktığımızda büyük kısmı doğuya gidiyor diyebilir miyiz, GAP'tan sonra bu belki biraz söylenebilir. Ama orada biraz dikkatli olmamız gerektiği kanaatini taşıyorum ben. GAP üretime geçtikten sonra, bütün Türkiye'ye şamil sanayiye temel enerji girdisi olan elektrik üretecek önemli bir kısmı itibarıyla. Oradaki bölgeler sulandıktan sonra ciddi pazar üretilecek, bunlar kötü şeyler mi? Hayır. Kötü şey olarak söylemiyorum. Ama bütün bunların hakikaten batıya mı gelmiş, batıdan mı gitmiş, batı oraya yatırım mı yapmış, doğudan kaynak aktarımı var mı? deme-

miz için bütün bu detayları bilmemiz lazım. Mesele bugün GAP'a sanırım 87-88 bütçemizin 3, 4 katı yatırım yapılıyor diye hesaplar vardı bir ara. Yapılıyor ise, doğuya biz bu kaynakları aktarıyoruz diyemeyiz, çünkü oradan sağlanacak olan enerjiyi batıda kullanacağız. Orada bir sanayi yatırımı yapıyor olsan, oradan belki de işte bu sermayenin merkezi mülkiyetinin hangi merkezde olması esasına bağlı olarak o kaynaklar, rantlar yine batıya gelecek. Hatta son cümlemi şöyle söyleyeyim bir akademik heyet olarak. Planlama teşkilatının bir GAP ünitesi vardı. Şimdi kaldırılmış o. O esnada bir oturum yapmıştık orada, ben bu fikirleri orada da ileri sürmüştüm ve şöyle söylemiştim; Türkiye'de eğer doğuya yatırım yapılıyor ise, ki yapılıyor GAP falan biraz birşeyler yapılıyor, tamam, yapılıyor ise bunun sosyolojik boyutlarını, kültürel boyutlarını düşünmek gerekiyor. Çünkü bu proje Türkiye için, kaderde kıvançta bir bütün Türkiye için, ve de sınırları bir bütün Türkiye olarak baktığımızda -ırkçılık ya da şövenlik yapıyorum diye bakmayın sakın- çok enteresan bir yol ayrımına getirir bu Türkiye'yi. Neden? Çünkü, oradaki insanlar şimdiye kadar o kadar bilinçli de değildi aslında. Eğer oraya belirli bir dozda proleterleşme denen, burada bu kavramlarla ifade ediliyor, eğer gelir ise, fakat o bölgede yaratılan ilave rantlar o bölgede bırakılmaz ise, o bölge insanının sağlığına, kültürüne harcanmaz ise bilinçlenme çok daha keskinleşir. Ve de o zaman hatta acıp ta söyleyeyim, burası akademik bir ortam, haklı da olarak kopabilir de Türkiye'den. Bu gün öyle bir durum yok orada. Neden yok? Çünkü o kadar bilinçli değil o insanlar. Rant yaratımı süreci hızlandıkça bunun batıya aktarımı sürecinde de hızlanabilir, hızlanmayabilir de, hızlanabilir de ama. Dolayısıyla oraya kurulacak kuruluşların nereden gitmesi gerekli, hangi merkez olması gerekli, son derece önemli. Onun için ben müsaadenizle katılıyorum gerçekten, bugün KİT'lerin özelleştirilmesi dediğimizde. Özelleştirme kavramına batıda başka bakılıyor ama Türkiye'de devlet kuruluşlarını elinde tutmadan başka hiç bir gerekçe yoksa bile ki, onları ayrı bağlamda tartışabiliriz, doğuya gitmesi açısından, oradaki yatırımları yapması ve oradaki rantları oraya bırakması açısından. Ama yine KİT kanalıyla özel sektörün başka kuruluşlarına ucuz girdi sağlama değil o. Oradaki rantları orada bırakması koşuluyla çok önemli işlevi var gibi geliyor bana.

Çok teşekkür ederim. Bugünkü oturumu müsaadenizle kapatıyorum. Hepinize iyi akşamlar diliyorum, saygılar sunuyorum efendim.

DÜNÜ VE BUGÜNÜYLE
TOPLUM VE EKONOMİ
DÖRT AYLIK BİLİMSEL DERGİ

Yayın Kurulu Başkanı / Editör

Yavuz Cezar

Yayın Kurulu Üyeleri

M. Şükrü Hanioğlu

Merih İpek

Oğuz Oyan

Faruk Sönmezoğlu

Burhan Şenatalar

4. SAYI

YILMAZ ESMER

Piyasa Ekonomisi, Özelleştirme ve Ekonominin "Kanunları"

SAHİR KARAKAYA

Teknik İlerleme İçeren ve İçermeyen Yatırımlar Arasında Firma Tercihi

EROL MANİSALİ

Türk Dış Politikasında Yeni Değerlendirmeler Gerekliyor

SERDAR ŞAHİNKAYA

İmalat Sanayiinde Sektörel İşgücü Verimliliği, Reel Ücretler ve Gayrisafi Kârlar veya Mark-up Oranları (1963-1988 Türkiye Örneği)

TÜLAY ARTAN

From Charismatic Leadership to Collective Rule

(Onsekizinci Yüzyıl Sultanefendilerinin İktidar ve İktidar Kaynaklarına Dair

TURAN YAY

Türkiye'de Bütçe Açıkları ve Kamu Harcamaları İlişkisi Üzerine Bir Test

SEVGİ USTA

Türkiye'de Çocuk Hakları

YAVUZ CEZAR

Osmanlı Devleti'nin Merkez Mali Bürokrasi Tarihine Giriş: XVIII. Yüzyılda Bâb-ı Defteri

Abone ve istekleriniz için:

Bağlam Yayıncılık

Ankara Cad. No: 13/1 Cağaloğlu

34410 İSTANBUL

Tel: 513 59 68

Yeni Yüzyıla Doğru Değişen Değerlerin Siyasal Parti Programlarına Yansıması Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?

Açılış : **Bülent ECEVİT**
Oturma Başkanı : **Prof. Dr. Taner BERKSOY**
Panelistler : **Emre KOCAOĞLU**
Prof. Dr. Ünsal OSKAY
Prof. Dr. İlkay SUNAR
Prof. Dr. Burhan ŞENATALAR
Prof. Dr. Nur VERGİN

Başkan - Değerli konuklar, İFMC'nin düzenlediği Yeni Yüzyıla Doğru Dünyada ve Türkiye'de Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl? konulu toplantının 3. gününe hoş geldiniz. Mezunlar Cemiyetinin geleneksel olarak düzenlediği bu toplantılarda genellikle güncel konular ele alınıyor ve ileriye dönük perspektif içinde bu konuların irdelenmesi amaçlanıyor. Bu yıl konumuz yine oldukça güncel. Özellikle bu oturumdaki konumuz önemli, çünkü dünyada çok önemli ve derin değişimler olduğunu biliyoruz. Bu değişim rüzgarlarının özellikle değerler sisteminde etkiler yarattığını biliyoruz. Demokratik bir ortamda değişen değerler siyasi partilere ve onların programlarına yansıdığı ölçüde siyasal partiler bu değişen dünyadaki koşulları kavrayıp topluma aktarmayı ve toplumu bu şekilde yönlendirmeyi daha iyi yapabileceklerdir. Bu açıdan bugünkü oturumumuzun konusunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu oturumumuzun açılış konuşmasını çok iyi bildiğimiz bir siyasi lider yapacak. DSP Genel Başkanı sayın Bülent Ecevit, bugünkü açılış konuşmamızı yapmak üzere konuşuyoruz. Kendisi bu konuları, dünyayı çok yakından izleyen bir siyasi lider. Bu konularda görüş bildiren, görüş oluşturan bir siyasi lider. O bakımdan konuyla da pek uyumlu bir açılış konuşması olacak tahmin ediyorum. Konuşmasını yap-

mak üzere sayın Bülent Ecevit'i kürsüye davet ediyorum. Buyrun efendim.

Bülent Ecevit - Sayın başkan, sayın dekan, İFMC'nin değerli yöneticileri ve üyeleri, değerli öğrenciler, değerli gazeteci arkadaşlarım; İFMC'nin bana bu kez de bu toplulukta konuşma onurunu verdiği için şükranlarımı ve hepinize de saygılarımı sunarım.

Bu sabahki oturumun konusu, sayın başkanın da biraz evvel belirttiği gibi, "Yeni Yüzyıla Doğru Değişen Değerlerin Siyasal Parti Programlarına Yansıması Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?" Ben bu soruyu yanıtlarken, başka partilere programları açısından akıl verir, yol gösterir duruma gelme hakkını elbette kendimde göremem. Kaldı ki ülkemizde böyle sorunlara ve özellikle bu soruna çok partili rejim bağlamında yaklaşmak gerekir. Demokrasi bildiğiniz gibi bir çoğulcu rejimdir. Çok sesli rejimdir. Çok seçenekli rejimdir. Böyle bir seçenekte doğal olarak partilerin programları arasında da köklü birtakım ayrılıklar olabilir. Önemli olan bu çoğulculuk ortamında temel ulusal sorunlarla ilgili, ulusal politikalar üzerinde olabildiğince çok partinin de birleşmesini sağlayabilmektir. Özellikle rejimin kuralları, demokratik rejimin kuralları üzerinde partilerin bütün başka konulardaki görüş ayrılıklarına karşın birleşebilmeleri gerekir.

Sayın başkanın biraz önce belirttiği gibi,

dünyamızda özellikle son yıllarda hele 80'li ve 90'lı yıllarda çok köklü ve büyük değişiklikler, o arada değer değişiklikleri oluyor. Fakat bu arada değişen değerlere ve koşullara uyum sağlamak isteyen partiler, uyum sağlamaya çalışan partiler olduğu ve olabileceği gibi, değerleri, koşulları değiştirmek isteyen partilerin de bulunması doğaldır. Ayrıca değerlerde köklü değişiklikler, kapsamlı değişiklikler olan bir dönemde, bu değişikliklere uyum sağlamaya çalışan partilerin yanısıra veya karşısında tam tersine değişikliklerden kaçma, geçmişe sığınma ihtiyacını daha çok duyan partiler de olabilir. Hatta değişim rüzgarları ne kadar güçlü eserse, buna tepki olarak eski değerlere dönüş, eski değerlere sarılma eğilimini duyanlar da o kadar artabilir.

Nitekim dünyada böylesine hızlı değişimlerin yer aldığı dönemde, gerek müslüman topluluklarda, gerek başka dinlerdeki topluluklarda, kökten dincilik eğilimlerinin artması, o arada Türkiye'yi de o eğilimlerin bir ölçüde etkilemesi, bundan çoğumuz pek mutluluk duymasak bile, doğal karşılanmalıdır. Bu arada Türkiye'de kökten dincilik akımı, bazılarının sandığı kadar ileri ölçülere varmış değildir ama, bu hızlı değişim karşısında kendi benliğini, kimliğini ve değerlerini koruma güdüsüyle din kurallarına veya özel yaşamlarında geleneklere, törelere eskisinden daha çok bağlılık duyan çevrelerde artmaktadır. Bunu da doğal karşılamak gerekir.

Bir yandan dünyadaki değişen değerleri gözönünde tutarken, bir yandan da o değişen değerleri ve koşulları değişmez saymamak, kalıcı saymamak ihtiyatlılığın gereğidir. Kaldı ki, değişimler de zaten tek boyutlu değildir. Birbirleriyle çelişen değişiklikler bugün dünyamızda görülmektedir. Örneğin bir yandan dünyada uluslararası alanda bütünleşme eğilimleri gerek politikada, uluslararası alanda, gerek ekonomide küreselleşme, benim Türkçemle yeryuvarlaşma eğilimleri, sınırları aşma eğilimleri etkinlik kazanırken, güçlenirken, öbür yandan bu bütünleşme eğilimlerinin karşısında bölünme hatta ufalanma, etkin özelliklere göre bölünme ve ufalanma eğilimleri de değişme ve bütünleşme eğilimleriyle adeta yarış halindedir. Örneğin bir yandan Batı Avrupa bütünleşme yolunda hızlı adımlar atmaya çalışırken, Sovyetler Birliği bir bölünme sürecine girmiştir. Yugoslavya bölünme sürecine girmiştir. Çekoslovakya bölünme sürecine girmiştir. Hatta AT'nun önemli bir üyesi olan, küçük Belçika bile son zamanlarda bir bölünme tehlikesi içine girmiştir. Yani bir yandan aynı kıtada bir yandan bütünleşme eğilimleri, bir yandan da tam tersine ufalanma ölçüsüne varan bölünme eğilimleri ortaya çıkmaktadır.

Bu arada Batı Avrupa'da da bütünleşme eğilimleri, yani AT çerçevesinde de bütünleşme eğilimleri tepki olarak veya bir savunma güdüsüyle karşıt eğilimleri de körüklemektedir. Nitekim

Maastricht anlaşmasına karşı Danimarka kamuoyunda, Avrupalılığından hiç kuşku duyulmayacak olan Danimarka toplumunda bir direniş ortaya çıkmıştır. Bildiğiniz gibi bir kamuoyu yoklamasında hayır denmiştir Maastricht'e. Şimdi ikinci bir halk oylaması yapılacak, orada hayır oylarının artması olasılığı da vardır.

Türkiye'de bildiğim kadar pek yakından izlenmedi ama, son haftalarda İngiltere'de bu konuyla ilgili son derece ilginç bir tartışma ortaya çıktı. Hatta bu tartışma iktidardaki muhafazakar partiyi parlamentoda ikiye böldü. Maastricht anlaşmasıyla bağlantılı bazı konularda gerek işçi partisi ve liberal parti, gerek muhafazakar partinin bazı üyeleri parlamentoda bağımsızlık devrinde, AT'nun bütünlüğüne bağımsızlık devrinde, yetki devrinde çekingen davranma ve ulusal egemenlik kavramına daha çok sahip çıkma güdüsüyle harekete geçtiler. O arada çok ilginç görüşler ileri sürüldü demokrasiden. Dendi ki; "seçimle gelmemiş, atanma yoluyla gelmiş bir avuç bürokrat mı bizim ulusal politikalarımızı dikte edecek, biz buna razı olamayız". Yani bir yandan Batı Avrupa'da bütünleşme hareketi ilerliyor, ama bir yandan da o hareketin kendi içinde tepkiler meydana geliyor. Bu da değişimin tek boyutlu olmadığını gösteren bir örnektir kanısındayım.

Dünyadaki değişikliklere uyum sağlamaya çalışırken veya uyum sağlama gereğini duyanlar, bir yandan da kendi ülkelerinin özelliklerini, gereksinmelerini ve koşullarını gözönünde tutmak zorundadırlar. Aksi halde, yani bir ülkeler topluluğunda veya bazı ülkelerde kendini gösteren ve sonuç vermeye başlayan değişiklikleri, koşulları farklı bazı ülkeler aynen izlemeye kalkıştırlarsa başları derde girebilir. Bunun en yakın ve canlı örneklerinden biri ABD'nin ve Batı Avrupa'nın etkisi ve zorlamasıyla pazar ekonomisine balıkçılık dala, yüzme öğrenmeden kendini denize balıkçılık atan Rusya Federasyonu'nun ekonomik, sosyal ve bunların sonucu olarak siyasal açıdan ne kadar güç duruma düştüğünü son günlerde tabii izlemekteyiz. Pazar ekonomisine hazırlıksız, bunun geleneklerini, kültürünü oluşturmada, kurumlarını oluşturmada, kökleştirmeden balıkçılık dala Rusya şimdi çok ağır ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarla karşı karşıyadır. Hatta Gorbaçov ile başlayan yeni dönemin tersine çevrilmesi olasılığı bile vardır. Rusya Federasyonu'nun böyle aşırı bir hızla ve hazırlıksız olarak pazar ekonomisine hızlı bir dalış yapmasına karşın, Çin çok daha ihtiyatçı ve dikkatli davranmıştır. Çin de komünist rejimini sürdürmekle beraber, pazar ekonomisine geçmenin kaçınılmazlığını kabul etmiştir, fakat o yolda kendine özgü koşullarını gözönünde tutarak çok ihtiyatlı adımlar atmaya, adımları zamana sermeye özen göstermiştir. Ve sonuç nedir; Rusya Federasyonu'nda çok ciddi bir bunalım yaşanırken, Çin de tam aksine pazar ekonomisi yolunda yavaş fakat istikrarlı ve kararlı adımlar atılmaktadır. Ve bugün

Çin gelişme hızı en yüksek ülke haline gelmiştir, bildiğim kadar % 12'ye varmıştır Çin'in son zamanlardaki yıllık gelişme hızı.

Öte yandan korumacılık eğilimlerine karşı tepkiler artarken, Japonya bir yandan ekonomideki yeryuvarlaşmaya uyum sağlamaya çalışmakta, fakat bir yandan da kendi korumacılık geleneğinden çok ihtiyatlı adımlarla ödünler vermektedir. Öte yandan bu değişimin değişmez olmadığını kabulü gözönünde tutmak gerekir demiştim, bunun en belirgin örneğini şimdi ABD'de görüyoruz. Reagan ve Bush'un başkanlık dönemlerinde ekonomiye getirilen yenilikler, olumlu veya olumsuz anlamda yenilikler, şimdi ABD'de bir tepki sürecini doğurmuştur ve yeni başkan Clinton da bu tepkiyi temsil etmektedir. Pazar ekonomisi kavramına daha sınırlı bir yaklaşım, sosyal sorunlara daha çok önem verme eğilimi bugün Reagan ve Bush dönemlerinden farklı olarak Amerika'da güçlenmeye başlamıştır.

Türkiye'ye gelince; Türkiye'de elbette diğerlerdeki ve koşullardaki değişiklikleri, ekonomideki yeryuvarlaşmayı ve pazar ekonomisi kavramındaki değişiklikleri gözönünde tutmak zorundadır. Bunlara olabildiğince uyum sağlamak zorundadır. Ama en azından bir o kadar da Türkiye bu değişikliklere öncülük eden ülkelerin koşullarıyla kendi koşulları arasındaki büyük ayrılıkları da gözden uzak tutmamak zorundadır. Örneğin kişi başına yıllık geliri 3000 doları bulmayan bir ülkenin, kişi başına yıllık gelirleri 10-15 bin dolar arasında değişen ülkelerle aynı ekonomik politikaları uygulamayı beklemek haksızlık olur. Yine nüfusunun yaklaşık yarısı hala tarımla geçimini sağlayan Türkiye gibi bir ülkenin, geçimi tarıma bağlı nüfus oranı % 5'lere inmiş ülkelerle aynı ekonomik politikaları, dünya değişiyor diye izlemeye çalışması sakıncalı olabilir. Sanayileşme sürecinin henüz ilk aşamalarında sayılabilecek olan yine Türkiye gibi bir ülkenin, sanayi toplumunu bile aşma noktasına gelmiş ülkelerle yine aynı ekonomik politikaları izlemeye kalkışması çok tehlikeli olabilir. Yine nüfus artış hızları aşağı yukarı 0 olan ülkelerle, Türkiye gibi nüfus artış hızı ortalama % 2.5'u bulan bir ülkenin ve büyük işsizlik sorunlarıyla karşı karşıya bulunan bir ülkenin aynı ekonomik politikaları, ekonomik ve sosyal anlayıştaki aynı değişiklikleri, olduğu gibi benimsemeye kalkışması sakıncalı olabilir. Yine enflasyon hızı yılda en fazla 4'lerde 5'lerde bulunan ülkelerde başlayan değişiklikleri, yıllık enflasyon hızı % 50'lerin altına indirilemeyen Türkiye gibi bir ülkenin aynen benimsemesi de sakıncalı olabilir.

Böylesine hızlı değişikliklerin ve çelişken değişikliklerin yer aldığı bir ülkede, bir dönemde, ülkemizde de değişik partilerin değişik çözümler, programlar sunmalarında yarar vardır. Çünkü toplumumuz zaten çoğulcu arayış içindedir. O nedendir ki, bazı kimseleri şaşırtan hatta üzen bir ge-

leşme yer almaktadır. Ben bunu çok doğal karşılıyorum. O da yürürlükteki adaletsiz seçim sisteminin Türkiye'deki çok partili yaşamı iki üç partili yaşama indirgeme yolundaki baskılarına karşı, Türkiye'de bugün birbiri ardına partiler kurulmaktadır. Yalnız sol da değil, sağ da kurulmakta olan partilerin sayısı çok daha fazladır. Çünkü dediğim gibi toplum bu hızlı değişiklikler, etkiler, tepkiler sürecinde bir çoğulcu arayış içindedir. Bu arayış elbette zamanla durulacaktır ve o arada bazı yaşamsal önem taşıyan ulusal sorunlarda da ulusal politikalar oluşturma zorunluluğu elbette kendini göstermektedir.

Böylesi bir ortamda bence partilere program değişiklikleri dayatmaktan çok, üzerinde durulması gereken bazı noktalar var kanısındayım. Böyle bir çağda siyasetin kuralları ve kurumları nasıl olmalıdır? Demokrasi böyle bir ortamda, böyle bir hızlı değişiklik ve çelişkili değişiklik ortamında, demokrasi nasıl korunup geliştirilebilir? Sağlıklı ve istikrarlı gelişme ile demokrasiyi, çoğulculukla ulusal birliği bağdaştıracak konular hangi konularda nasıl belirlenebilir, nasıl belirlenmelidir?.. bunlar üzerinde durmak gerekir. Aynı zamanda Türkiye'nin 1980'de çok köklü, keskin bir kesintiye uğramış olan demokrasisini yeniden yapılandırırken böylesi bir ortamda neleri gözönünde tutması gerekir. Özellikle bunun üzerinde durmak isterim.

Çağımız, bütün ülkeler, koşulları ne kadar birbirinden farklı olursa olsun, ekonomik kalkınma, gelişme düzeyleri birbirlerinden ne kadar farklı olursa olsun, dünyadaki değişimin bazı evrensel yönleri de vardır. Örneğin, bütün ülkeler için, bütün toplumlar için çağımız bir yaygın iletişim ve bilgilenme çağıdır. Toplumların, toplum sorunlarıyla, ülke sorunlarıyla, devlet yönetimiyle ilgili bilgileri, iletişim teknolojisindeki gelişmenin doğal sonucu olarak artıkça, toplumda politizasyon, politikaya ilgi doğal olarak artmaktadır. Buna demokrasi açısından sevinmek gerekir. Oysa yakın zamana kadar ülkemizde, halk politikaya ne kadar uzak durursa, o kadar iyi olur, düşüncesi, özellikle bazı seçkin çevrelerde ve hatta bazı aydın çevrelerde egemendi. Etilye sütüyle karışmayan yurttaş, devlet işleriyle, siyasetle ilgilenmeyen yurttaş zararsız yurttaş sayılırdı. Özellikle 12 Eylül yönetimi bu anlayışı pekiştirmeye çalışmıştı. Bunun için de işte, politika bir çirkeftir, çamurdur, aman temiz vatandaşlar, zararsız vatandaşlar politikaya fazla bulaşmasınlar da, kirlenmesinler, zihniyeti egemendi ve onun içindir ki 12 Eylül yönetimi Türkiye'de bir depolitizasyon, halkın politikadan uzaklaşması sürecini başlatmak istemişti. Buna göre bir anayasa hazırlamış, rejimin çerçevesini buna göre belirlemişti.

Aslında, siyasetle ve devlet işleriyle, toplum sorunlarıyla ilgilenmeyen yurttaş zararsız değil, yararsız yurttaştır. Bunu ben söylemiyorum. Bunu, bundan yaklaşık 2 bin, 2 bin 500 yıl önce demok-

rasini beşığı olan Atina'nın lideri Perikles söylüyordu. Ünlü ağıt söyleminde Perikles, devlet işleriyle ilgilenmeyen yurttaş zararsız değil yararsız yurttaşdır, diyordu. 12 Eylül Anayasası da bu anlamda yararsız yurttaş amaçlıyordu ve bu eğilim, bu amaç gütmeye eğilimi, sivil iktidarlar döneminde de uzunca bir zaman sürdü ve hala da bir ölçüde sürüyor. Örneğin, hiç unutmam, çünkü bir genç insandan geldiği için beni çok yadırgatmıştı; Kültür ve Turizm Bakanı olduğu sırada sayın Mesut Yılmaz'ın bir gazetede uzun bir söyleşisi çıkmıştı ve orada açıkça "biz Anap olarak toplumu depolitize etmeye çalışıyoruz" demişti. Ama şimdi görüyoruz ki, aynı Mesut Yılmaz politizasyonu sokaklara taşımaya çalışıyor Başkent'te. Çünkü toplum bu depolitizasyon baskısına karşı etkili bir şekilde, kararlı bir şekilde direnmıştır.

1982 Anayasası, siyasal katılım hakkına getirilen, dünyada eşî görülmeyen sınırlamalarla doludur. Ama toplum bu sınırları zorlamakta ve rejimin kabuğunu çatlatmaktadır. Katılımcılık, demokrasinin temel kuralıdır. Çünkü demokrasinin sanırım en yalın tanımı, halkın kendi kendini yönetmesidir. Halkın kendi kendini yönetebilmesi de, siyasete ve yönetime katılım olanağının artması oranında gerçeklik kazanır. Türkiye'de toplumun, halkın demokratik katılım hakkına en büyük sınırlama aslında 1980'deki 3. askeri müdahale ile değil, 27 Mayıs 1960'daki 1. askeri müdahale ile getirilmiştir, katılım hakkına en ileri sınırlama ve bu sınırlama hala durmaktadır. Ve maalesef dikkatleri de üzerine çekmemektedir. O sınırlamada 27 Mayıs 1960 müdahalesini yapanların, partilerin ocak ve bucak örgütlerini kapatıp, yasaklamaları olmuştur. Ben ocaklı, bucaklı dönemde de politika yaptım. O zaman her köyde önde gelen partilerin birer ocak veya bucak örgütü vardı. Her mahallede, eğer bir mahalle büyükse, o mahallenin her semtinde büyük partilerin bir ocak örgütü, onların bağlı olduğu birer bucak örgütü bulunurdu. Her parti istediği kadar örgüt birimi kurabilirdi ve bir parti öbüründen daha çok örgüt birimi kurabilmek için aralarında yarışmalar olurdu. Örneğin bir küçük mahallede 10-15 kişilik bir ocak yönetim kurulu, onun yanı sıra bir 10-15 kişilik gençlik kolu yönetim kurumu, bir kadın kolu yönetim kurulu, bir esnaf, yerine göre bir işçi komitesi, bir danışmanlar kurulu, yani en küçük bir semtte, bir köyde bile bir partinin 40-50 aktif, görevli üyesi bulunurdu ve o zamanlar milletvekilleri veya milletvekilli olmak isteyenler veya belediyelere seçilmek isteyenler, köy köy dolaşmak zorunda kalırlardı ve en umulmadık yerlerdeki ocaklarda bile bilimsel seminerler kadar seviyeli tartışmalar, konuşmalar olurdu. Halk politikayı günün gününe izlerdi. Ama demokrasinin ilk aşamalarıydı o sıralar. Elbette bazı deneyimsizliklerimiz vardı. Ve o yüzden de köylerde kahveler bölünmeye başladı. Ama bundan halk sorumlu değildi. Bundan ülkeyi yönetenler veya yönetmeye talip olanlar, yani siyaseti aşırı ölçüde kızıştıranlar so-

rumluydu. Bunu da doğal karşılamak gerekirdi, çünkü çok partili rejime henüz yeni geçilmişti. Fakat terör olmazdı.

Şimdi ben, ocaklar kapatıldıktan sonra da politikayı sürdürdüm bildiğiniz gibi. 70'li yıllarda terör hızla artmıştı. Bazen biz mecliste çalışırken Mamak'ta bir terör eyleminin haberi gelirdi. Aman gelin bize yardımcı olun denirdi. Milletvekili arkadaşlarımız giderlerdi. Mamak'ta bir Halk Partili ararlardı. Acaba hangi bakkal, hangi kasap veya hangi esnaf Halk Partili, hangisinin gözlemlerine güvenebiliriz diye. Oysa eskiden olsa oraya bir milletvekilinin gitmesine bile gerek yoktu. Partinin 40-50 aktif üyesi duruma el koyabilecek, duruma teşhis koyabilecek durumdaydı. Ben inanıyorum ki, eğer 70'li yıllarda partilerin ocak-bucak örgütleri bulunsaydı, teröristler hiçbir mahalleye sızamazdı, hiçbir mahalleyi karşıt kamplara bölme olanağını bulamazlardı.

Ocaklar ve bucakların kapatılması, toplumun çok büyük bir kesiminin politikaya aktif katılım olanağını önlemiş oldu. Türkiye'de bildiğiniz gibi 100 bin nüfuslu, 500 bin nüfuslu, İstanbul'a gelince 1 milyon nüfuslu ilçeler var. 1 milyon nüfuslu bir ilçede bir partiyi 10-15 kişilik bir yönetim kurulu temsil ediyor. O 1 milyon kişinin nabzını o 10-15 kişi nasıl tutabilir? O 10-15 kişi 1 milyon kişiye, 500 bin kişiye partinin mesajlarını günü gününe nasıl oluşturabilir? .. bu imkansıza birşey. Ve politika ile aktif olarak ilgilenenlerin sayısı da azalıyor. Düşünün 500 bin nüfuslu, 300 bin nüfuslu, 1 milyon nüfuslu bir yerleşme biriminde bir parti adına sadece 10-15 kişi görevli olarak çalışıyor, profesyonel politikacı olarak çalışıyor. Onun dışındaki vatandaşlar politikanın uzaktan seyircisi, izleyicisi durumunda kalmış oluyorlar. Bu ocakların kapatılması benim kanımda demokrasinin katılımcılık ögesine indirilmiş olan en ağır darbedir fakat ben bu konuda askerleri suçlamayı da haksızlık sayarım. Çünkü ocakların kapatılmasından bu yana 33 yıl geçmiştir. Eğer istenseydi bu 33 yıl içinde ocaklar, bucaklar yeniden açılabilirdi. Fakat maalesef bu konuda yasa değişikliği yapabilecek güce zaman zaman sahip olan partilerden hiç bir girişim gelmemiştir. Ve bir yerlere varan profesyonel politikacıların da işine gelmiştir aslında ocakların, bucakların kapatılması. Çünkü yarıştaki rakipleri azalmıştır. Böyle dar bir çerçeve içinde politika yapmaya alışmışlardır. Bu da bir açıklık rejimi olan demokraside politikayı saray entrikacılığına dönüştürmüştür.

Biz DSP'yi kurarken, bunun acılarını çektiğimiz için, tüzüğümüzü ona göre hazırladık. Resmen olmasa bile fiilen ocakların yerini tutabilecek örgüt birimlerinin, çalışma gruplarının oluşturulma olanağını programımıza yerleştirdik. Yargıtay buna takıldı ama Anayasa mahkemesi anlayış gösterdi ve tüzüğümüzde kaldı. Ama itiraf ederim ki, tüzüğümüzün o unsurlarını kendi partimizde de uygu-

latmakta bir hayli zorluk çekiyoruz. Bazı arkadaşlarımız bunun erdemini anlıyorlar ve bu örgütlenmeye hız katıyorlar. Bunu yapabildikleri yerlerde parti büyük gelişme gösteriyor, partiye katılım artıyor. Ama küçük olsun, benim olsun anlayışıyla, bu mahalle, köy örgütlenmesinden kaçınılan yerlerde istenen sonuçlar elde edilemiyor.

Herkes, gençler politikada daha etkili olmalı, kadınlar daha etkili olmalı, işçiler daha etkili olmalı diyor ama, bunun gereğini yapmaya razı olanlar maalesef çok az. Ocaklar kapatıldıktan sonra politikacılık aşırı ölçüde profesyonelleşti. Elbette bir ölçüde bir meslektir politika ama bunda ölçü kaçmış oldu. Ancak maddi bakımdan, zaman ve nakit bakımından belli olanaklara sahip olanlar partilerin il ilçe yönetimlerinin yükünü taşıyabilir hale geldiler. Buna karşılık gençler, kadınlar, işçiler, küçük esnaf bir il ve ilçe yönetimine kolay kolay vakit ayıramıyor. Ama eğer kendi semtinde, kendi mahallesinde aktif politika yapma olanağı kurumsal olarak ona sağlanacak olsa, gençlerin, kadınların, işçilerin, esnafın politikaya katılımı çok daha büyük ölçüde gerçeklik kazanır.

Şimdi sorun kadınlara kontenjan tanımakla filan çözülmek isteniyor. Bunlar yapay çözümlerdir. Kadın nasıl politikada etkin duruma gelir. Kadın kolay kolay evini barkını, çocuğunu bırakıp da genellikle geceleri yapılan ilçe yönetim kurulu, il yönetim kurulu toplantılarına katılamıyor. Ama kendi mahallesinde bir çalışma grubu oluştursa, evini ihmal etmeden, işini, çocuğunu çocuğunu ihmal etmeden, parti çalışmalarına aktif katkıda bulunabilir. Aynı şey, öğrenci gençler için sözkonusudur, işçiler için, esnaf için sözkonusudur.

Ben uzun yıllardır, aslında rahmetli İsmet İnönü ile daha 27 Mayıs döneminde karşı çıkmıştım ocakların kapatılmasına. Ve o zamandan beri de bu yanlışlığın giderilmesi gereğini vurguluyorum. Ama üzülerek itiraf etmek zorundayım ki bence katılımcı demokrasi açısından yaşamsal önem taşıyan bu konuyu bir türlü Türkiye'nin gündemine getirme olanağını bulamadım. Bunun sonuçları nedir, bu katılım eksikliğinin? Politikada aşırı profesyonelleştirme, güçlülerin egemenliği politikada, halkın partilerle ve parlamento ile yabancılaştırması, çalışan halk kesimlerinin özellikle de köylülerin sorunlarına ilgi eksikliği. Türkiye'de nüfusun yarıya yakını hala köylü durumdadır, yani geçimi tarıma bağlı küçük toprak sahibi çiftçiler veya tarım işçileri nüfusumuzun yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Ama nüfusun yarısını oluşturan köylü ile ilgilenen politikacı çok azdır, basın ilgilenmemektedir ve kamuoyu yapan kuruluşların da eli kırsal alana, köylünün nabzına kadar erişememektedir. O yüzden nüfusumuzun yarısını ve çok önemli bir kesimini oluşturan köylünün istekleri, gereksinimleri, özelemleri politikaya yansımamaktadır. Ve bunun sonucu olarak da ister iktidar-

da ister muhalefette olsunlar, dikkat ederseniz partilerin köylü ile ilgili, küçük çiftçi ile ilgili aldıkları tek tavır belirli ürünlerin taban fiyatlarının destekleme alım fiyatlarının tespitine sıra geldiğinde, bir parti eğer muhalefette ise, bu taban fiyat azdır, der, iktidarda ise, hayır az değildir, çoktur, der. Bunun ötesinde kurumsal açıdan, örgütlenme açısından, köylüyü kurtarmaya yönelik hiçbir politika üretilmez. Bu konuda kusura bakmazsanız, öğünmek gibi olmasa da söylemek isterim, sadece DSP'nin ciddi ve somut bir programı vardır.

Köylüyü politikadan ve katılımcı demokrasi-den bu şekilde dışlamanın sonuçları nelerdir? Köylünün sorunları çözülmediği için ve köylünün geçimi gitgide zorlaştığı için kırsal alandan belirli büyük kentlere göç hızlanarak artmaktadır. Ve bunun sonucu olarak büyük kentlerde işsizlik artmaktadır. Bir yandan tarım gerilemekte, bir yandan büyük kentlerde işsizlik artmaktadır. Kentlerin sorunları çok ağırlaşmaktadır. Bugün eğer İstanbul'un nüfusu 10 milyona yaklaşırsa, bunun nedeni kırsal kesimin ihmal edilmiş olmasıdır ve kırsal alanda yaşayanların İstanbul gibi büyük kentlere göç etme zorunluluğunu duymuş olmalarıdır. Benim kanımcı İstanbul gibi bir metropolün, şimdi tabii büyüklük merakı var, o da yetmiyor, megapol diyoruz, megapolün falan sorunları İstanbul'da çözülmez, veya Ankara'nın sorunları, Bursa'nın sorunları, Adana'nın sorunları bu illerde bu şehirlerde çözülmez, ancak Anadolu'nun ihmal edilen yörelerinde Kars'tan, Artvin'den, Hakkari'den, Sivas'tan başlayarak kırsal alanın yaygın olduğu yerlerde, köylüye yönelik, köylüyü köylülüğünden kurtarmaya yönelik politikalara ağırlık vermekle, ancak büyük kentlerin sorunları çözülebilir.

Şehirlere hızlı göç akımı olunca, büyük şehirlerde ciddi bir kültür şoku da yaşanıyor. Kendi köyünden, kasabasından kalkıp, örneğin İstanbul'a gelen bir aile, İstanbul'da çağ değiştirmiş gibi dünya değiştirmiş gibi oluyor. Çok yabancı olduğu birtakım değerlerle, yaşama biçimleriyle karşılaşır. Ve bu onlarda psikolojik açıdan doğal olarak bir geleneklere sarılma, törelere sarılma güdüsünü, ihtiyacını doğuruyor. O yüzden kendi köyünde hiç de din kurallarına çok fazla uyma gereğini duymayan bir aile, İstanbul'a geldiğinde birden bire koyu dindar, hatta belli kimselerin tuzağına düşerse, siyasal anlamda dinci durumuna geliyor. Çünkü bir kültür şoku yaşıyor İstanbul'da. İstanbul bir yandan aşırı batı özenticiliği ile hiçbir batıda örneği görülmeyecek ölçüde, aşırı ölçüde açılıp saçılan bir şehir. Ama bir yandan da Türkiye'nin hiçbir yerinde görülmeyecek ölçüde kapanan, çarşafa bürünen bir şehir.

Bu yıl başında biz eşimle birlikte, bir haftalığına Pakistan da idik. Karachi, Lahor ve İslamabad, yani en önemli üç şehirde kaldık Pakistan'ın. Pakistan bildiğiniz gibi bir şeriat devleti. Ve İslam Pakistan'ın kuruluş nedeni. Ve bir şark ülke-

si, doğu ülkesi. Bu bir hafta boyunca dikkat ettik. Bu bir hafta boyunca bu üç büyük Pakistan kentinde sadece üç çarşafli kadın gördük. Bunlardan da hiç birinin yüzü peçeli değildi. Ama bugün İstanbul'un yalnız Fatih'i, Gaziosmanpaşa'sı değil, Bağdat Caddesi bile çarşafli, peçeliden geçilmez durumda. Ben bunları çarşafa bürünenleri eleştirmek anlamında söylemiyorum. Bir gerçeği vurgulamak istiyorum. Neden böyle oldu, neden batıya, çağa en çok açılmış, hatta aşırı ölçüde açılmış bir İstanbul neden bu ölçüde çarşafa büründü? Çünkü o hızlı göçün sonucu olarak yaşanan kültür şoku etkiler karşısında tepkileri de beraberinde getiriyor. Köylü sorununu, köylüyü ihmal etmenin en ağır bedellerinden biri de bu oluyor.

Türkiye'nin bugün, bu hızlı değişim çağında yaşamakta olduğu bir başka önemli sorunu da şu; rejimin, Türkiye'deki demokratik dediğimiz siyasal rejimin, hukuki ve kurumsal çerçevesi ile toplumun gerçekleri arasında giderek büyüyen ve derinleşen bir uçurum var. Türkiye rejimin tüzel çerçevesi ile toplumun gerçekleri arasında çelişkinin bugünkü ölçüye vardığı bir dönemi hiçbir zaman yaşamamıştır. Rejimin tüzel çerçevesini tabii öncelikle anayasa belirliyor. Fakat Türk toplumunun artık bu anayasa sığmadığı belli. Anayasa delik deşik. Devleti yönetenler, anayasanın uygulanmasından sorumlu olanlar bile, başta bugünkü cumhurbaşkanı olmak üzere bildiğiniz gibi, anayasayı delmeyi kaçınılmaz sayıyorlar. Birçok yasalar ve birçok yasaklar uygulanamıyor. Çünkü toplumun gerçekleriyle çelişiyor. Toplumun gerçekleriyle çelişen anayasa kuralları, yasa kuralları veya yasaklar uygulanmak istendiği vakit de buna karşı toplumdan sert tepkiler geliyor. Bunun en yeni ve canlı örneği de son günlerde özel radyo ve televizyonların kapatılmak istenmesi üzerine toplumdan gelen, tarihimizde pek eş görülmedik ölçülere varan, çünkü hem etkili, hem barışçı, o anlamda eş görülmedik ölçülere varan tepki son derecede ilginçtir.

Türk toplumu çok eskilere giden bir hukuk devleti geleneğine sahip bir ülkedir. Bir Kanuni Süleyman dönemi yaşamış bir dönemdir, yani padişahın tüm yetkileri elinde tuttuğu bir dönemde bile keyfi yönetim olmasın diye, toplum yaşamının geçerli, o dönem için sağlıklı, tüzel kurallara bağlandığı dönemler yaşamıştır. Bu radyo ve televizyon konusu çok güncellik kazandı. Bir parantez açarak o konuda bazı gözlemlerimi eklemek isterim. Şimdi, Demirel hükümeti ve Demirel'in kendisi de aslında anayasayı, yasaları filan delmenin kaçınılmaz olduğunu açıkça ifade ediyorlardı. Hatta hiç unutmam, bundan bir kaç ay önce Trakya'da bir fabrikanın açılışına giderken yolda öğrenmiş ki, 80 kusur fabrika ruhsatsız olarak kurulmuş. Bunu Türk toplumunun dinamizmine bir kanıt olarak göstermişti sayın Demirel. Yani kanunsuzlukların kaçınılmaz olduğu hatta bazen iyi bir şey olduğu düşüncesindeydi. Şimdi neden birdenbire sayın

Süleyman Demirel kanunsuzluğu bırakıp da, Kanuni Süleyman olma eğilimine kapıldı. Bunun nedeni aslında, aman kanunlar ne pahasına olursa olsun, uygulansın, diye yaptığı kanısında değilim. Sayın Demirel böyle bir yanılgıya düşmeyecek kadar deneyimli bir politikacıdır. Benim kanımca, sayın Demirel bunu meclisteki muhalefeti köşeye sıkıştırmak için bir taktik olarak uygulamıştır. Şimdi düşünün 500 gün bu kanunsuzluğa kaçınılmazlığı kabul edilerek tahammül ediliyor, anayasaya rağmen, anayasanın çiğnenmesine tahammül ediliyor, tam anayasanın özellikle radyo ve televizyonla ilgili maddesinin mecliste somut olarak ele alınıp değişmesine 25-30 gün kala sayın Demirel ve hükümeti kanunu uygulamayı, anayasayı uygulamayı düşünüyor. Bunun bir nedeni olmak gerekir. Çünkü amaç sayın Demirel'in kendi isteği doğrultusunda bir radyo-televizyon rejimini meclise kabul ettirmek. Bunun için de muhalefet partilerini köşeye sıkıştırmak. Nitekim bundan yalnız DYP değil, SHP de hükümet ortağı olarak sorumlu.

Şimdi, meclise bugünkü iktidar ortaklığı 5 anayasa maddesi değişikliği sundu ve bunlar anayasa komisyonundan geçti, genel kurulda görüşülmeye hazır hale geldi. Bunlardan birisi de radyo ve televizyon yayınlarını düzenleyen 133. maddenin değiştirilmesine ilişkin. Bakın, anayasa komisyonundan geçen şekli nedir bu değişikliğin?.. SHP ve DYP ortaklığının getirdiği değişikliğin? Ayne okuyorum: "Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir. Kanun radyo ve televizyon yayınlarının kamu hizmeti anlayışına, anlatım özgürlüğüne, iletişimde çoğulculuk esasına ve devletin anayasada belirtilen temel ilkelerine uygun olarak yapılmasını düzenler. Gerekli eşgüdüm ve gözetim kurumlarını kurar. Devletçe kamu tüzel kişiliği olarak kurulan radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzel kişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır." Dikkat ederseniz hep esnek ve soyut ifadeler, her tarafa çekilebilecek ifadeler. Özel radyolar ve televizyon üzerinde eşgüdüm ve gözetim olacak, bunun için kurumlar oluşturulacak, ama bu kurumların nasıl oluşturulacağı belli değil. Örneğin anayasada bir anayasa mahkemesinin nasıl oluşturulacağı bellidir, meclisin nasıl oluşturulacağı bellidir, ama radyo ve televizyon gibi son derece önemli bir iletişim organlarının özelleştirme aşamasında, bunlar üzerinde eşgüdüm ve gözetim nasıl kurulacak, bu belli değil, müphem bırakılıyor çok soyut bir ifade ile. Öte yandan devlet radyo ve televizyonlarının ve kamu tüzel kişilerinden yardım gören kamu tüzel araçlarının özerkliği ve yansızlığı sağlanacak diyor ama nasıl sağlanacak, bu da yok. Eğer anayasanın 133. maddesi bu şekilde değişecek olursa, hükümet tamamen kendi tayin edeceği adamlardan oluşacak kurullar oluşturulabilir ve bu gözetim, denetleme ve eşgüdüm işlevlerini de o kurullara verebilir ve bu da anaya-

saya aykırı olmaz. İşte sayın Demirel ve hükümeti radyo televizyonla ilgili anayasa değişikliğini bu şekilde çıkartmak için, sanki kendileri hep iktidar-
da kalacaklarmış gibi..

... ciddi kaygılar duyması da doğaldır. Bu kaygıların giderilmesi gerekir. Sayın Mesut Yılmaz bunun için bir yöntem öneriyor bildiğiniz gibi. Anayasanın 133. maddesi yeniden yazılırken, buna göre çıkarılacak yasayı da birlikte hazırlayalım, diyor. Hükümet buna itiraz ediyor. Şimdi bir protokol imzalayalım noktasına geldi sayın Mesut Yılmaz. Fakat ben başka bir öneride bulundum anayasa değişiklikleri komisyonunda. Dedim ki, anayasanın olabildiğince kısa olması isteniyor ama, bazı çok önemli konularda ayrıntıya girilebilir. Onun için radyo ve televizyonla ilgili maddede de teknik ayrıntılara kadar girilmelidir dedim. Teknik ayrıntılar deyince akla evvela frekans tahsisı gelir. Bu bir teknik ayrıntı gibi görülebilir ama, eğer frekans tahsisini PTT veya hükümet elinde tutacak olursa her türlü partizanlık yapılabilir. Onun için uzunca bir madde hazırlanmasının ve kurumların, denetleme, gözetme, eşgüdüm kurulları nasıl oluşacak, bunların da anayasada belirtilmesi sanırım sorunu çözmeye yeter. Fakat hükümet bir oldu bittiye getirip, bak işte, kamuoyu sabırsızlanıyor, yasaklara karşı direnmiyor, fazla uzun etmeyin, biran önce şu 133. maddeyi değiştirelim diye muhalefeti köşeye sıkıştırmak istiyor. Kamuoyunun haklı tepkilerini belirtirken, bunu da gözönünde tutmasını diliyorum.

Eğer hükümet radyo ve televizyon yayınlarında yansızlık, tarafsızlık ilkesini içtenlikle benimseyorsa, şimdiden TRT haber bültenlerini bu açıdan iyileştirirdi. Fakat maalesef geçen gün bizat Cindoruk'un da belirttiği gibi bugün TRT'nin haber bültenleri iktidarı adeta işgali altındadır. Ve bütün muhalefet partileri, o arada anamuhalefet partisi Anap da bundan yakınmaktadır ama, Anap'ın pek yakınma hakkı olduğu kanısında değilim. Çünkü bugün TRT'yi iktidar nasıl kullanıyorsa, SHP-DYP iktidarı nasıl kullanıyorsa, 1991 seçimleri öncesinde Anap iktidarı da aynen o şekilde kullanıyordu. Hatta, geçen gün bir demecimde söyledim ama, basın nedense onu yansıtmadı, bugün bile TRT'nin özerkliği ve tarafsızlığını engelleyenler arasında hükümet partileri kadar Anap da yer almaktadır. Hatırlıyacaksınız, 1991 Ekim seçimlerinden sonra sayın Demirel demokrasi açısından sağlıklı bir uygulama başlattı TRT'ye bir direktif vererek. Her ay mecliste temsil edilen parti başkanları biraraya geliyorduk ve önemli güncel sorunları birlikte, uygarca tartışıyorduk canlı yayında. Ve 2-3 saat süren bu açık oturumları da halk büyük bir ilgi ile izliyordu. Dikkat ederseniz bir yıldır bu uygulama kalkmış durumda. Neden? Çünkü sayın Mesut Yılmaz itiraz etti. Bu açık oturumlar faydalı değildir bu açık oturumlar, bunlar sona erdirilmelidir, dedi. Hepimizin içinde söyledi, yani bunlar rivayet değil. Ve ben onu izleyen aylarda

iki defa sayın Demirel'e hatırlattım. Böyle bir demokratik uygulama başlatmıştınız, niye bunu devam ettirmiyorsunuz, dedim. Belli ki o da bunalmıştı ve sayın Mesut Yılmaz'ın itirazına sarılıyordu. Ne yapayım, ana muhalefet partisi başkanı itiraz etti, istemiyor bu toplantıları, demişti. Şimdi demek ki bu konuda bu üç partinin birbirini fazla suçlamaya hakları yok.

Türkiye'yi rejimin bu tüzel çerçevesiyle, toplumun ve çağın gerçekleri arasındaki giderek derinleşen çelişkiden kurtarmanın tabii başta gelen koşullarından biri anayasayı değiştirmek. Bu çok gecikti. Artık ben bu anayasanın kefilim diyenler bile anayasanın değişmesini kabul ediyor. Danışma meclisinde bu anayasanın hazırlanmasına katkıda bulunmuş olanlar bile bu anayasanın çağını doldurduğunu kabul ediyorlar. Fakat yine de bir türlü anayasa değişmiyor. Ancak Meclis Başkanı sayın Hüsamettin Cindoruk çok olumlu bir süreci başlattı ve mecliste temsil edilen bütün partilerin liderlerini toplayarak bu konudaki çalışmalarını derli toplu hale, sonuç verebilecek hale getirdi. Fakat benim gözlemim hükümet değişiklikleri bir hayli sınırlı tutmak istiyor, Anap da bazı bakımlardan engellemek istiyor. Fakat gene de ben 20-30 maddenin şu bir iki ay içinde değişebileceği umudunu taşıyorum. Aslında anayasanın tümüyle yeniden yazılması gerekirdi. Bunun önündeki engelleri aşmak için biz DSP olarak daha 25 Mart 1991'de, 2. olağan kongremizde somut bir öneride bulunmuş-
tuk kurultay kararı olarak. Ama maalesef kamuoyunu etkileyen kuruluşlar buna hiç yer vermediler, önem vermediler. Önerimiz şuydu; diydük ki, bu anayasanın değişmesi gerektiğini herkes kabul ediyor ama bir türlü değişmiyor. Üstelik seçim sistemi son derecede adaletsiz olduğu için ve adaletsizlik meclisin yapısına da yansıdığı için, bu meclisin anayasayı, yeni bir anayasa hazırlanması kamuoyunu da tatmin etmeyebilir. Onun için önerimiz şuydu; bir yandan seçim sistemi adilleştirilsin, gençlerin seçme ve seçilme yaşları indirilsin ve anayasaya bir geçici madde konularak denilsin ki, adil bir seçim sistemiyle yapılacak ilk genel seçimlerden sonra oluşacak Büyük Millet Meclisi, birinci yılında bir kurucu meclis işlevi görür, toplumsal örgütlerin de görüşlerini alarak bir yıl içinde yeni bir anayasa hazırlar ve halk oylamasına sunar. Eğer bir yıl içinde bu görevi yerine getiremezse, BMM kendiliğinden münfesi olur. Eğer bizim bu önerimiz kabul edilmiş olsaydı, 1992 yılında Türkiye yepyeni demokratik bir anayasaya kavuşmuş olacaktı. Fakat ben bu konuda yalnız başka partileri eleştirmeyi haksızlık sayıyorum, basınımızda maalesef, benim birkaç defa hatırlatmama rağmen bu konunun üzerinde hiç durmamıştır.

DYP ile SHP dediğim gibi hükümet ortakları olarak şu ana kadar sadece 5 madde değişikliğini anayasa komisyonundan geçirttiler. Fakat bu değişikliklerde çok ciddi sakıncalar var. Bu sakıncalı unsurları, değişiklik maddelerine yerleştirirken, bi-

zim kamuoyunu yönlendiren toplum kesimlerimizin ayrıntılar üzerinde durmama alışkanlığına güveniyorlar. Oysa, uygarlığın bir tanımı ayrıntılara ilgilenmektir. Ama bizde maalesef ayrıntılara gereken ilgi gösterilmiyor. Özellikle kamuoyunu oluşturan kesimler tarafından. Şimdi bu değiştirilmek istenen beş maddeden biri, gençlere ve yüksek öğretim görevlilerine güya parti üyeliği hakkını tanıyor. Ama bu bir aldatmaca. Öte yandan seçme yaşını 18'e indirirken, seçilme yaşını da 25'e indirmek istiyor. Fakat bu da bir aldatmaca. Aslında bu oy verme yaşının 18'e, milletvekili seçilme yaşının 25'e indirilmesi konusunun çok ilginç bir öyküsü var. Seçimlerden önce Anap'da, SHP'de, DYP'de bu düşünceye angaje idiler. Üçü de seçmen yaşı 18'e, seçilme yaşı 25'e indirilmelidir, diyorlardı. Ama seçim zamanı gelip çatığında üçü de topu birbirlerine attılar, sorumluluğu birbirlerine attılar ve seçilme ve seçme yaşını indirmekten kaçındılar.

Şimdi anayasa komisyonundan geçen metin ne diyor, bakın yüksek parti üyeliği konusunda; yüksek öğretim elemanlarının ve öğrencilerinin siyasi partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar ve sınırlamalar ile siyasi partilerin hangi organlarında nasıl görev alabilecekleri kanunla düzenlenir. Yani gençlere ve yüksek öğretim elemanlarına parti üyeliği hakkı tanınacak ama, sınırlı olacak bu üyelik. Sınırlı parti üyeliğinin uygulamasına ben dünyada rastlamadım. Ne demokratik ülkelerde, ne demokratik olmayan ülkelerde. Üniversite hocaları politikaya karışmasın demek, bir görüştür. Ben tasvip etmesem, onaylamasam da. Ama karışsın ama fazla karışmasın, uzakta dursun, bana rakip olmasın, benimle yarışabilecek ölçüde, seçimlerde, adaylıkta benimle yarışabilecek ölçüde etkili üye olmasın zihniyeti varsa, bunun demokrasiyle bağdaşır tarafı yoktur. Veya gençler 25 yaşında milletvekili seçilme hakkına sahip olsunlar ama bu hakkı kullanamamışlar. Niye kullanamayacaklar? Çünkü üyelikleri sınırlı olacak. Belli ki delege seçimlerinde parti yönetiminde rol oynayamayacaklar. Göstermelik gençlik kollarına hapsedilecekler, niyet o, açıkça belli oluyor. O zaman nasıl kendine göre bir delege tabanı oluşturup da 25 yaşında milletvekili seçilecek, bu mümkün değil. Onun için bu bir kandırmaca. Ama ben bunu aylardır söylüyorum, fakat maalesef o çok demokratik basınımızın dikkatini çekemiyorum. Canım, işte seçme yaşı 18'e, seçilme yaşı 25'e indirilecek, ne ala. Ama bu söylediğim ayrıntılara dikkat edilmediği takdirde bir tuzağa düşülmüş olacak. Ben de esas mesleğim gazetecilik olduğu için, kendi meslekdaşlarımı bu konularda biraz eleştirme hakkını kendimde görüyorum. Kusura bakmasınlar.

Aslında belli bir yere gelmiş olan ve belli bir yaşa gelmiş olan politikacıların çoğunun bilinç altında bir gençlik korkusu yattığı açık. Türkiye nüfusunun % 66'sı 30 yaşın altında, ama 30 yaşını doluramayanlar milletvekili seçilemiyorlar. Ve dün-

yanın hiçbir ülkesinde görülmemiş bir yasak, öğrenciler parti üyesi olamaz, yasağı da 12 Eylül dönemi anayasasına girmiş durumda, bu da bir yüz karası, ve hala orada duruyor. Bu durumda ne oluyor? Gençlik partilerin dışında örgütleniyor. Aslında gençliğin üniversitelerde örgütlenmesine karşı da 12 Eylül ağır engeller getirdi ama üniversite gençliği bu engelleri, moda deyimle by-pass etmenin yolunu buldu. Şimdi her üniversitede çok sayıda dernek kurulamasa bile topluluklar, gruplar vs., bu adlar altında, çok da sağlıklı bir örgütlenme yaygınlaşıyor. Ama gençlik partilerin dışında yaygınlaşıyor, örgütleniyor. Bu durumda partiler nüfusunun % 66'sını temsil edemez durumda kalıyorlar. Ve gençlik örgütlenmesi de parti disiplininin dışına kaymış oluyor. Oysa gençlik politikacılığın fidanlığıdır. Politika yaparak öğrenilir. Politika okulunda öğrenilmez. Eğer okulda öğrenilseydi bütün siyasetçi kadroları üniversitelerin siyaset bilimi fakültelerini bitirmiş kimselerden oluşurdu. Politika yaparak öğrenilir, ve gençlikten itibaren öğrenilir.

Şimdi size bir anımı anlatayım; bildiğiniz gibi İskandinav ülkeleri, daha geniş tanımla Kuzey ülkeleri demokrasinin çok gelişmiş ve çok sağlıklı işlediği ve en istikrarlı biçimde, en hızla gelişen ülkeleri. Ben 1975 yılında ilk kez Finlandiya'ya gittim. Rahmetli Hasan Esat Işık'la beraber gittik. Muhalefeteydik o sırada. Yılbaşına doğrudu. Sosyal Demokrat Parti iktidardaydı ama, koalisyon ortağı olarak iktidardaydı. Ve mecliste bütçenin son görüşmeleri yapıyordu, Finlandiya bütçesinde. Bizim de yoğun bir programımız vardı. O arada belli bir saatte meclisteki Sosyal Demokrat Parti Grup Başkan Vekilleriyle randevumuz vardı. Randevu saatinde sayın rahmetli Işık ile birlikte gittik. Bizi kapıda 22-23 yaşlarında iki genç karşıladı. Her halde özel kalem müdürü veya protokol görevlisiydiler. Grup başkan vekillerinin odasına aldılar, bizi koltuklara oturtular. Kendileri çok müddep bir şekilde iskemlelere oturdular. Ve biz grup başkan vekillerini beklemeye başladık. O arada o gençlerle sohbet daldık. Hayretler içinde kaldık. Dünya sorunları üzerinde son derecede bilgiliydiler ve çok ilginç çözümleri, tahlilleri vardı. O kadar güzel bir sohbet oldu ki zamanı unuttuk. Bir ara ben saatiye baktım, saat geçmiş ve bizim başka bir randevu için vaktimiz gelmiş. Ben dedim ki, her halde grup başkan vekilleriniz oylama için kaldılar, yetişemeyecekler, bizim de başka bir yere gitmemiz lazım, biz izniniz alalım, dedim. Şaşırdı bu gençler, grup başkan vekilleri biziz, dediler. Nasıl olur dedim, sizler 22-23 yaşlarında görünüyorsunuz, dedim. Öyleyiz dediler. Nasıl oluyor da Sosyal Demokrat Parti gibi bir iktidar başındaki bir partinin grup başkan vekilleri olabiliyorsunuz, bu yaşta. Bunun sebebi çok basit, biz politikaya ortaokulda başlarız, dediler.

Şimdi bu gibi örnekler yalnız Finlandiya da değil, dünyanın pek çok yerinde var. Ama bizde hala bu akıl almaz yasak duruyor. Öğrencilerin, bi-

akın ortaokul öğrencisi, üniversite öğrencilerinin parti üyeliği yasağı hala duruyor. Güya kaldırmak isteyenler de bunu çok sınırlı bir şekilde kaldırmak istiyorlar.

Bu arada yine bu katılım hakkını sınırlayan ilginç bir madde yürürlükteki anayasada. Onu da belirtiyorum, çünkü bizden başka hiçbir parti bunun üstünde durmadı şu ana kadar. Taksirli suçlar dışında, yani araba kazası gibi taksirli suçlar dışında, bir yıl veya daha fazla hapis cezasına hüküm giymiş olanlar, ömürleri boyunca milletvekili seçilemezler Türkiye'de. Oysa dünyanın pek çok ünlü politikacısı, bir yıl değil, 4, 5, 10 yıl, Mandela gibi 20-25 yıl hapiste kalmıştır. Hapishaneler birçok politikacı için, birçok lider için okul yerine geçmiştir. Ama bizde, diyelim ki bir genç 18, 19 yaşında gençlik ateşiyle, duvara iki satır döviz yazdı diye bir yıla mahkum olmuş, ömrü boyunca milletvekili seçilemeyecek. Ve düşünün DYP ve SHP'nin anayasa komisyonundan geçirdiği 5 maddelik değişiklik paketi içinde bu aynen duruyor. O maddeyi almışlar, ama aynen atıkoymuşlar. Bir yıla veya daha fazlaya hüküm giyenler ömürleri boyunca milletvekili seçilemeyecekler.

Yürürlükteki anayasanın çok ilginç bir 85. maddesi var, ona hiç dokunmamışlar DYP ve SHP. Ve ben maalesef o konuyu da kamuoyunun gündemine getiremiyorum. Bu maddeye göre; bir sendikanın veya herhangi bir toplumsal örgütün yönetim kurulu üyeleri hatta avukatları, aynı zamanda milletvekili olamıyorlar. Veya bir sendika diyelim ki bir kooperatifin ortağı, o kooperatifin yönetim kurulu ve avukatları da aynı zamanda milletvekili olamıyorlar. Dünyada böyle bir yasak, böyle bir sınırlama görülmemiştir. Bu açıkça, toplumsal örgütlerin mecliste temsili yasak demektir. Bir holdingin yönetim kurulu üyeleri, bir holdingin veya şirketin avukatı, aynı zamanda milletvekili olabilir ve ondan yararlanıp iş takip edebilir, ama bir sendika yöneticisi, avukatı, onun ortak olduğu bir kooperatifin yöneticisi ve avukatı aynı zamanda milletvekili olamaz. Buna dokunmak gereğini bile duymamış bugünkü iktidar ortakları.

Öte yandan siyasi partiler ile ilgili düzenlemeler getiriliyor. İşte o arada gençler için aldatmaca hüküm. Bu arada da birdenbire hiç akla gelmemiş bir madde koymak istiyorlar SHP ve DYP. Bu anayasa komisyonundan geçti. Siyasal partiler yabancı ülkelerde temsilcilik açabilecekler. Peki biz, partilerimiz bir yabancı ülkede temsilcilik açınca, o yabancı ülkelerin partileri de Türkiye'de temsilcilik açmak istemeyecek mi? Örneğin, İngiltere'nin partileri, Almanya'nın partileri, Amerikan partileri, Libya, Sosyalist Arap Halk Cemahiriyesi'nin partisi, İran'da eğer resmi partiler varsa ki bizde bu anayasa değişikliği yapılsa hemen kurarlar, Hizbullah partisi, bütün bunlar Türkiye'de şube açma, temsilcilik açma hakkını elde etmeyecekler mi? Fakat maalesef bu konudaki kaygılarımı da bir tür-

lül kamuoyuna da yansıtamadım ve meclisteki iktidar partilerine bunun önemini, sakıncalarını anlatamadım. Bunun yerine aslında dışardaki Türklerin oy hakkına gerçeklik kazandırmak gerekirdi. Bulundukları ülkelerde konsolosluklara kurulacak sandıklarda oy kullanma hakkını onlara tanımak gerekirdi. Onun üzerinde durulmuyor, yabancı ülkelere partiler şube açabilsin deniyor.

Seçim sistemi katılımcı demokrasiye gerçeklik kazandırabilme bakımından en az anayasa kadar önemli. Ve Türkiye'de seçim sisteminin, özellikle 1987 seçimleri öncesinde, Anap ile SHP'nin işbirliği sayesinde ne kadar yozlaştırılmış olduğu belli. Bunun matematik kanıtı, bu yozlaşmanın ve ulusal iradeyi çarpıtmanın şu son genel seçimlerde DYP ortalama 75 bin oyla bir milletvekili seçtirenirken, DSP ancak 775 bin oyla bir milletvekili seçtirebilmiştir. Yani bizim bir milletvekili seçtirmek için DYP'den 10 kat fazla oy almamız gerekmiştir. Bir ülke barajı vardır bildiğiniz gibi, % 10, bunun çok üstüne çıkan bölge barajları üstüste binmekte ve ulusal iradenin meclise yansımaları önlenmiş olmaktadır. Şimdi bununla da yetinmiyor Anap ve DYP, aslında birçok konularda çatışıyorlar ama rejim konusunda bir hayli birbirine yakın iki parti Anap ile DYP. Seçim sistemini büsbütün yozlaştırmak istiyorlar. Ülke barajı için % 10 azdır, ülke barajı % 15' çıkmalı diyorlar, ayrıca dar bölge sistemini getirmek ve iki aşamalı seçimi getirmek istiyorlar. Dar bölge, yani bir bölgeden bir milletvekili seçilsin. Bunun sonucu ne olacaktır? Bunun sonucu, millet meclisini zenginler, varlıklılar, mafya babaları, eroin kaçakçıları, ağalar, şeyhler veya onların temsilcileri, yani güçlülere ve bir miktar da çok ünlü kişi dolduracaktır. Çünkü bir bölgeden bir milletvekili çıkacaksa, ancak çok güçlü bir kimse, ekonomik ve sosya açıdan çok güçlü bir kimse, Türkiye gibi bir ülkede seçilebilir. İngiltere'de bu sakınca o kadar yok, çünkü sendikaların partileri destekleme hakları var, kendi adaylarını destekleme hakları var. Ama Türkiye gibi bir ülkede ne sonuçlar doğuracağı belli. Üstelik Güneydoğu Anadolu'da bunun ulusal birlik açısından doğuracağı sakıncaları belirtmeye bile gerek yok. Dar bölge sistemi İngiltere'de uygulanıyor ve İngiltere artık şikayet ediyor bundan. Pakistan İngiltere'den özenerek almış, şimdi Pakistan'da bütün partiler şikayet ediyorlar. Son gezimde her partiden kimseler, hatta bazı zengin politikacılar, eğer bu dar bölge sistemini süratle değiştirmesek, Pakistan parlamentosu eroin kaçakçılarının, mafyaların ve büyük toprak ağalarının egemenliği altına girecek, şimdiden o yola girmiştir, diyorlar ve cumhurbaşkanlarıyla görüşmemde onun da, Almanya, İskandinav ülkeleri gibi ülkelerin nispi temsil sistemlerini incelemekte olduğunu, ona göre bir nispi temsil sistemini getirmek isteğinde olduğunu gördüm. Yani dar bölgenin kaynağı olan, babası olan İngiltere bundan şikayetçi, vaz geçmek istiyor. Pakistan şikayetçi, ama Türkiye'de

maalesef Anap, DYP ve belki de sayın Erdal İnönü, çünkü kendi partisinden buna itiraz sesleri yükseldi ama, dikkat ederseniz sayın Erdal İnönü ağzını açıp bir kelime söylemedi. Kendi tabiriyle bu konuda da konuşmama hakkını kullanıyor. 87'deki davranışını da hatırladığım için, belki bu seçim sistemini büsbütün yozlaştırma oyununda Anap'la Doğru Yol'a SHP'de sayın Erdal İnönü'nün etkisiyle katılabilir diye düşünüyorum.

Şimdi bu seçim sistemini adaletsizleştirmenin amacı nedir? Efendim Türkiye'ye fazla parti gerekmez. İki, üç parti yeter. Bu askerlerin açıkça ifade ettikleri bir amaçtı. Şimdi Anap, DYP ve SHP'nin, tümü değilse bile lideri, açıkça askeri yönetimin benimsediği bu amacı güdüyorlar. Ama halk buna karşı da direniyor. Seçim sisteminin çok partililiği caydırmak için akla gelebilecek bir çok tedbiri, yaptırımını içermesine karşın, çok partili demokratik yaşama geçtiğimizden beri Türkiye'de BMM'de bugünkü kadar çok sayıda parti olmamıştı. Artık o milli bakiye uygulanırken bile millet meclisinde bu kadar parti yoktu. İki, üç parti bize yeter denirken, bugün mecliste on parti var, onbirincisi yolda, dışardakilerle birlikte 20 parti olduğu söyleniyor. Yani parti çokluğu bakımından bir rekor kırılmış durumda. Neden? Çünkü daha önce belirttiğim nedenlerle halk şu sırada bir çoğulcu arayış içinde. Böyle yalnız solun bölündüğü iddiası da doğru değil, sağdaki bölünme soldakinden çok daha ileri ölçülere varmış durumda. Çünkü toplum çoğulcu ve çok yönlü bir arayış içinde. Ve seçim sistemindeki adaletsizliğin bir sonucu da şu; meclisteki on partiden beşi seçmenden vize ve onay almaksızın, seçmenden yetki almaksızın meclise girmiş durumdalar. HEP SHP'nin sırtında, MÇP ve İDP RP'nin sırtında meclise girmiş durumda. Ve DYP de, SHP'de, RP'de başka partileri koltuk değneği gibi kullanarak, DYP sayın Dalan'ın partisini, SHP HEP'i, RP İDP'yi MÇP'yi koltuk değneği gibi kullanarak meclise girmiş durumdalar. Yani bu gibi yapaylıklar ve sakatlıklar da bu yüzden maalesef oluyor. Onun için bir an önce seçim sistemini adilileştirmek gerekir. Bu özel radyolarla ilgili olarak, işte kara fiyonkla halkın kitlesel ve barışçı tepkileri çok sevindirici bir başlangıç. Ben temenni ederim ki, kamuoyundan bu tip tepkiler, en az özel radyolar kadar önem taşıyan seçim sistemi konusunda da gelsin. Eğer kamuoyundan bu tür tepkiler gelirse, kimse bu adaletsiz seçim sistemini Türkiye'de yürürlükte tutamaz. Ve seçim sistemi de her hakkın, her özgürlüğün anahtarı.

Bu adaletsiz seçim sisteminin bir başka mazareti, koalisyonları önlemektir, oysa bugün bir koalisyon dönemi yaşıyoruz ve daha da yaşamaya devam edeceğimiz anlaşılıyor. Koalisyonlara çok düşman olan Dzal bile geçenlerde bir demec verdi ve, önümüzde artık bir koalisyon dönemi var dedi. -Vaktimi çok aşmışım, toplamaya çalışacağım, özür dilerim.-

Öte yandan millet meclisi ile milletin bağ seçim sistemi yüzünden koptuğu gibi, meclisi yetkileri de önemli ölçüde kısıtlıyor. Özellikle yasa gücünde kararnamelerle meclisin yasama işleri çok büyük ölçüde elinden alınmış durumda. Türkiye'de demokrasinin, son zamanlarda ileri ölçüler varan bir başka hastalığı, yarası da politikacılığın ve partililiğin çok pahalı bir hale gelmiş olması. Bunun sonucunda birçok politikacının ve partinin büyük sermaye çevrelerine, o arada gayri meşru yollardan servet sağlayanlara da diyet borcu altına girmeleri. Türkiye'de son zamanlarda yolsuzluk çok ileri boyutlara vardı. Ve bu konuda önde gelen partilerin suçu birbirlerine atacak halleri de yok. Hepsi aynı bataklığın içinde. Ve artık iktidarlara yakınlık, hele iktidar partilerine yakınlık bir kolay servet kazanma yolu haline geldi. Onun için bir an önce partilerin masraflarını, gelirlerini kontrol etmek kolay değildir, giderlerini, masraflarını kontrol edebilmek gerekir. Bir küçük belde seçiminde bile sokakların bayraklarla donatılmasının bedelini düşünün. Son genel seçimlerde bazı adayların teftaşına televizyonlardan kiraladıkları zamana ödeedikleri para bizim parti olarak, bütün bir parti olarak harcadığımız paradan çok daha fazla. Tabii bunun bir bedeli var. Ve bu bedeli halk ödüyor, toplum ödüyor. Çünkü halk bunun bedeli olarak soyuluyor. Oysa yolsuzlukları önlemeye en başta partilerin öncülük etmeleri gerekir. Size gene bir İskandinav anımı anlatayım; bundan birkaç yıl önce tesadüf Noel sırasında Kopenhag'da idik. O zaman Sosyal Demokrat Parti Başkanı olan Ange Yorgansen bizi evindeki aile kutlamasına çağırdı. 12 yıl başbakanlık yapmıştı. Danimarka'nın er uzun dönemli başbakanıydı. Evine gittik. Bir işçi mahallesinde, 3 odalı, 100 m2'lik bir dairede oturuyor. Torunları geldiler çocuklarıyla. Gece yarısına doğru bir oğlu daha geldi. Okumuş, yetenekli zeki bir insan olduğu belli. Fakat 1 saat kadar sonra izin istedi, benim ayrılmam gerekiyor dedi. Niye bu kadar acele ediyorsunuz, dedim. Ben belediye otobüslerinde şoförüm, bu gece nöbetim var, dedi. Şimdi, düşünün bir de Türkiye'deki kardeşler, çocuklar, yeğenler, bacanaklar saltanatını.

Geçenlerde bir özel televizyonun beni ve eminim ki sizleri de bazen alışıltan bazen de kızdıran yorumlarından birini dinliyordum. Orada di-yordu ki yorumcu; kalkınmada belli bir noktaya varabilmek için soygun, vurgun, sömürü şarttır. Batı ülkeleri böyle kalkınmıştır, diyordu. Pekî Danimarka kimi sömürmüştür, İsveç kimi sömürmüştür, Norveç kimi sömürmüştür. Bunların hepsi birer Sosyal Demokrat düzenle, sömürüyü önleyerek ülkelerini kalkındırmışlardı. Ama bizde sömürü, soygun, vurgun adeta kalkınmanın kaçınılmaz bir gereği sayılır hale geldi.

Kısa kısa toparlamaya çalışacağım konuşmamı. Şimdi bu hızlı değişim çağının bir özelliği tabii pazar ekonomisine eskisine göre daha çok ağırlık verilmesi. Tabii burada bulunan değerli ikti-

iatçılar yanlışım varsa beni lütfen düzeltsinler, ama ben bundan birkaç yıl öncesine gelinceye kadar dünyada serbest pazar ekonomisi kavramına, ree market kavramına pek rastlamazdım. Pazar ekonomisi denirdi. Şimdi bir serbest pazar ekonomisi çıktı. Serbest pazar çok serbest bırakıldığı zaman serbestliği ortadan kalkar, çünkü tekellerin cartellerin güdümü ve egemenliği altına girer ve zömürüye hız katmış olur. Ayrıca Türkiye gibi, henüz sanayileşme sürecini tamamlamamış ülkelerle sanayileşmeyi engelleyebilir, hele bölgeler arası adaletsizliği büsbütün artırır. Çünkü, pazar ekonomisini aşırı ölçüde benimseyince ne oluyor? Devlet hiç sanayi yatırımı yapmasın, bu özel sektörün işi, deniyor. Ama özel sektörde ancak en çok kârı, en kısa sürede, en güvenilir biçimde kazandığı yerlerde yatırım yapıyor, fabrika kuruyor. Ve o yüzden Türkiye'nin çok büyük bir kesimi sanayileşme atılımlarının etki alanı dışında kalıyor.

Yine bu pazar ekonomisine geçişte ölçü kaçırılacak olursa, işte Rus deneyiminin acı sonuçları ortada, Orta Asya Cumhuriyetleri de bu bakımdan son derecede kaygılılar ve daha ihtiyatlı adımlar atmak istiyorlar. Dediğim gibi pazar ekonomisi aşırı bir serbestlik altında uygulanacak olursa, hele Türkiye gibi henüz kalkınmasını gelişmesini belli bir noktaya vurduramamış ülkelerde, ülkenin geri bırakılmış, geri kalmış bölgeleri büsbütün geri kalır. Bunun sonucunda o bölgelerden gelişmiş kentlere göç büsbütün hızlanır, bu sefer kentlerin sorunları altından kalkılmaz hale gelir ve bir kültür şoku, daha önce bahsettiğim kültür şoku yaşanır.

Bu pazar ekonomisini dengeli kalkınmayla ve sinayileşmeyle bağdaştırma konusunda somut ayrıntılara giren, tek tutarlı programın DSP tarafından ortaya konmuş olduğunu düşünüyorum. Ayrıntılara maalesef girecek vaktim kalmadı bu konuda. Ama ayrıntı istenirse tabii ki yanıtlayabilirim.

Özelleştirme konusu gene bu hızla değişen dünyanın moda akımlarından biri eğer deyim yerindeyse. Biz parti olarak özelleştirme ilkesine kesinlikle karşı değiliz. Hatta 1991 seçim bildirgemizde en ayrıntılı olarak bu konuya değinen parti DSP oldu. Ve bazı durumlarda, belli koşullarla bedelsiz olarak da bazı KİT'lerin özelleştirilebileceğini kabul ediyoruz ama bu konuda devletçilikte bağnazlık ne kadar sakıncalı ise, özelleştirmede bağnazlığın da o kadar sakıncalı olduğu kanısındayım. Öte yandan bu özelleştirmeyi başlatan, bunu bir akım olarak başlatan İngiltere gibi ülkelerde bile bir sosyal amaçta eklenmişti. O da sermayeyi, hisseleri halka yaymak. Oysa Türkiye'deki hükümet bir sosyal demokrat partinin de içinde bulunduğu hükümet maalesef blok satışlara yöneliyor, yani sermayeyi halka yaymaktan kaçınıyor. Geçenlerde SEK özelleştirileceke oldu ve hayvancılık, mandıracılık yapan köylü kooperatifleri, üretici kooperatifleri biraraya geldiler, şu blok satıştan vazgeçin de biz de devreye girelim, bizim için yaşamsal önem ta-

şıyor SEK, bunları biz alalım dediler. Hükümet ilgi bile göstermedi ve maalesef SHP'de bir sosyal demokrat parti olmasına karşın bu isteği dikkate almadı.

Biz DSP olarak bu özelleştirme akımının yanısıra, özerkleştirme kavramını da gündeme getirdik. Çünkü herşeyi özelleştirmenin doğru olmayacağını, hatta mümkün olmayacağını biliyorduk. Nitekim Anap'ta, DYP'de bunu yapamamışlardır. Ama önemli olan KİT'leri siyasal karışmacılıktan, müdahalecilikten kurtarmaktır. Bunun yolu da gerçek anlamda özerkleştirmektir KİT'leri. Özerkleştirilirse ve siyasal karıştırmacılıktan kurtarılsa, bunlar, satılacak olsa bile daha yüksek fiyatlarla satılabilirler. Çünkü daha kârlı ve verimli çalışır hale gelmiş olabilirler. Fakat maalesef bugünkü hükümette bu anlamda bir özerkleştirme eğilimi, özellikle KİT'lere endüstriyel demokrasiyi getirme eğilimi de maalesef yok.

Son genel seçimlerin hemen ardından sayın Demirel'in hükümet kuracağı belli olmuştu. Mecliste temsil edilen bütün partilerin başkanlarını, o arada beni de ziyaret etmek lütfunda bulundu. Elinde bir tek ince dosya vardı, Kasım 1991 oluyor, ince bir dosya vardı, Özal Çankaya'dan nasıl indirilir? O konuda görüşlerini dinledim, ondan sonra dedim ki, bu beni fazla ilgilendirmiyor, sizin ekonomik politikanızın da bizden farklı olması doğal, ama deneyimlere dayanarak size bir halisane tavsiyede bulunmak isterim, dedim. Hükümeti kurduğunuz gün, KİT'leri ve devlet bankalarını bakanlara dağıtmayın, dedim. Eğer bir kere dağıtırsanız tadına varırlar bir daha kolay kolay ellerinden almazsınız, dedim. Fakat kendi daha engin siyasi tecrübesine dayanarak kulak vermedi sayın Demirel. Tam tersini yaptı hatta. Örneğin, çok yakını olan bir bakanı, önemli bir devlet bankasına borçluydu, o bankayı da o bakana bağladı. O şekilde o borçların düzenlenmesi sağlanmış oldu ve maalesef KİT'lerin düzenlenmesi, özerkleştirilmesi, verimli çalışır hale gelmesi konusu da ortadan kalkmış oldu. Bu arada sorun yalnızca KİT'lerle ilgili değil, bir de kooperatif birlikleri var. Bunların adı kooperatif. Bunlar birer devlet organı. Komünizmin yaygın olduğu dönemlerde bile ben kooperatifçiliği böylesine devlet sultanı altına almış bir ülke bilmiyorum. Düşünün, Fiskobirlik, Çukobirlik, Antbirlik vs., bunların yöneticilerini devlet tayin eder, iktidar tayin eder, yönetim kurullarını iktidar tayin eder, bunların destekleme alım politikasını, bunların pazarlama politikasını, fiyat politikasını, ücret politikasını devlet belirler. Bunun neresi kooperatifçilik. Geçen gün Drdu'daki, Giresun'daki Fiskobirlik işçilerinin toplu sözleşmeleri tıkanmıştır, Ankara'ya geldiler, bakanların kapısını çaldılar. Ne ilgisi var? Ne ilgisi olabilir bakanın kooperatifle? Türkiye'de var. Çünkü Türkiye'deki kooperatifçilik gerçek kooperatifçilik değil. Demokratik kooperatifçilik değil. Tamamen devlet sultanı altında. Onun için devlet, özelleştirme yapacaksa, evvela kooperatifleri

özelleştirsin. Yani gerçek anlamda demokratik kooperatifler haline getirsin. Ama bu çok netameli bir konu. Son genel seçimlerde biz kooperatifçiliğe ağırlık verdik diye, basında bize dost olan bazı yazarların bile eleştiri ölçüsünü aşmış, hakaret ölçüsüne varan tacizleriyle karşılaştık. Efendim kooperatifçilik demodeymiş, kooperatifçilik üstünde durulur muymuş. Kooperatifçiliğe ağırlık vermeden kalmamış bir tek ülke gösterilsin bana. Ama maalesef kooperatifçilik adı altında ya bir soygun düzeni uygulanmaktadır, ya devlet egemenliği sürdürülmektedir.

Devleti küçültme, bu değişiklik ortamındaki yeni akımlardan biri. ANAP bu sloganla geldi. Ama devleti büyüttükçe büyüttü. Ve kamu tasarruflarını hiç görülmemiş ölçüde devlete aktardı. Ve kararlar, ekonomik kararlar da, devletçiliğin belki en koyu dönemlerinde bile görülmemiş ölçüde merkezdeki birkaç elde toplandı. Bugünkü hükümette de aynı uygulama devam ediyor. Ve devlet fizik olarak hızla büyümeye devam etti. Ben bugün Ankara sokaklarında dolaşırken, devlet adına halkımızdan utaniyorum. Çünkü Ankara benim en zengin ülkelerde bile görmediğim büyüklükte ve lükslükte devlet binaları ile dolu hale geldi. Ankara'nın nüfusu neden milyonlarca artıyor? Ankara ne bir ticaret merkezi, ne sanayi merkezi, ne tarım merkezi, Ankara sadece bürokrasi merkezi. Ve bürokratların kusuru yok bunda, devletin kusuru var. Devlet en büyük harcamaları da kendi lüksüne yapıyor ve Ankara o yüzden bir büyüme değil, şişkinlik süreci içine giriyor. Geçen gün sayın Özal'la konuşurken Özbekistan sayın cumhurbaşkanı, biz Türkiye'den birçok şeyi örnek alacağız ama sizin bürokrasinizi örnek almak istemiyoruz demiş, haklı olarak.

Evet, daha pek çok şey vardı ama, özür dilerim, çok vaktinizi almışım, kısaca bir ulusal dış politika gereksinmesine değinerek sözlerimi tamamlamak istiyorum.

Türkiye, özellikle bu dünyadaki hızlı değişiklik süreci içinde dünyanın en hareketli bölgesinin ve en kritik bölgesinin merkezinde yer alan bir ülke ama bir yandan da uluslararası sorunlara bakışı açısından dünyanın taşrası gibi davranan bir ülke. Uluslararası sorunları gereğince izlemeyen, kendisini en yakından ilgilendirecek sorunları bile izlemeyen, bu konuları araştırarak ciddi enstitüler bile kurmamış olan bir ülke. O yüzden kendi yakın çevremizdeki değişikliklere de hazırlıksız yakalanıyoruz. Bunun tipik bir örneği, daha Sovyetler Birliği dağılmadan hemen önce biliyorsunuz, Kızıl Ordu Azarbaycan'da kanlı bazı olaylar yapmıştı. O sırada sayın Özal Amerika'daydı. Bir Amerikalı sayın uzman, Türkiye'ye yakınlık duyan bir uzman bu konuda Türkiye'nin Cumhurbaşkanından tepki ifade eden sözler alabilmek umuduyla bir soru sormuştu, ne düşünüyorsunuz bu Azarbaycan'daki kanlı olaylar üzerine? diye. Bildiğiniz gibi

Özal'ın yanıtı aynen şu olmuştur; onlar Şii'dir, biz Sünni'yiz, onlar bize değil, İran'a yakınlık duyarlar, bizi ilgilendirmez, demişti. Bu ilgisizlik ve bilgisizlik tabii yalnız Özal'a ait değil. Bu hükümet kurulurken, 1991 yılı Kasım ayında programı okunuyor, o sırada bütün dünya radyolarının, televizyonlarının, basının ilk haberi, Yugoslavya'daki kanlı çatışmalar. Henüz Hırvatistan-Slovenya çatışmaları var. Ama Bosna-Hersek'e de Makedonya'ya da sızrayabileceğini bütün dünya biliyor ve dünya gündeminin başında konu, ama bizim Demirel hükümetinin programında Yugoslavya'nın adı bile geçmiyordu. O yüzden oradaki olayları da maalesef yönlendirme olanağını bulamadık. AT'nin kötü niyetli davranışlarına, ya da ilgisiz, bilgisiz davranışlarına bıraktık ve bugün Sırbistan'dan kaynaklanarak Türkiye bir Ortodoks cepheleşmesinin kuşatması içine alınmak isteniyor. Ortadoğu da Türkiye ciddi bir tuzağa düşürülmüştür. Evvela Kuzey Irak'da Türkiye bir üs gibi kullanılarak yaratılan otorite boşluğu sayesinde PKK'nın Türkiye'ye sızma gücü birkaç kat artırılmıştır ve Türkiye'de bölücü terör tırmanışa geçmiştir. Bunun öyle olacağı belli idi, daha başında söylüyordum. Ve Türkiye bölücü terörle iyice bunalıtılmıştır. Tam bölücü terörle iyice bunalıtığımız sırada Apo'nun ateşkes teklifi ve batıdan buna olan destekler gelmiştir. Bunun amacı açıktır; Türkiye iyice bunalıtıldıktan sonra bölücü terörle, bölücü terörden kurtulmak mı istiyorsun, o halde siyasi çözüme yönel. Siyasi çözümden amaç da, Türkiye'de demokrasinin daha ileri götürülmesi, insan haklarının daha iyi korunması falan değil, Türkiye'nin bir federasyona dönüştürülmesi, ondan sonraki aşamada hiç kuşkusuz Türkiye'nin bölünmesi olacaktır. Bugün artık Türk televizyonları Kürdistan deyimini, federasyon kavramını gündeme getirmektedirler. Basının gündemindedir. Ve ilk olarak da Türkiye'nin cumhurbaşkanı bunu gündeme getirmiştir....

... kuşkuları dünyada yayılıyor, ama bugün Adriyatik'teki işlevimiz nedir? Adriyatik'te bir NATO filosu var, amirali bir Türk, ve o filonun tek işlevi Bosna-Hersek'te zulme uğrayan müslümanlara silah gönderilmesini önlemek. Bizim bugün Adriyatik'te işlevimiz bu. Peki Bosna-Hersek'te işlevimiz ne? Peki Azarbaycan'daki işlevimiz ne? Nahçıvan'daki işlevimiz ne? Türkiye bir kuşatmanın içinde, kendi bölgesinde etkisizleşme sürecinin içinde ve bölünme sürecinin içinde. Türkiye bütün bunları aşabilir. Türkiye olanakları bakımından ve coğrafi konumu bakımından son derecede güçlü olabilecek bir ülke. Ama olanaklarının sınırlarına olduğu kadar gücünü de iyi belirlemesi gerekir. Eğer Türkiye gücünü iyi bilirse kendisine yöneltilen bütün tuzakların üstesinden gelebilir. Vaktinizi çok aldığım için özür dilerim. Hepinize sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Başkan - Efendim sayın Bülent Ecevit'e teşekkür ediyoruz. Şimdi bir onbeş dakika kahve

molası vereceğiz. Ondan sonra aynı konuda bir panel dinleyeceğiz.

İlkay Sunar - ... üç ana dönem görüyorum. Bunlardan bir tanesi 1950'ye kadar, -23 ile 50 diyelim isterseniz kabaca- olan dönemi bürokratik siyaset yahut bürokrati devlet dönemi olarak görüyorum. Burada hakim olan siyasal aktörler, siyasetçi olmaktan daha çok bürokratik nitelik taşıyan ve bir üçlü ayaktan oluşan bürokratik elit kadro. Bunu silahlı kuvvetler, sivil bürokrasi ve halk partisi olmak üzere üç sacayağı üzerine oturmuş bir dönem ve aleni olanı söylemeye gerek yok, Türkiye'nin çağdaşlaşmaya doğru yaptığı radikal reformlar dönemi, tepeden inme reformist bürokrasinin avangartlığını, öncülüğünü yaptığı bir dönem olarak görüyorum. Vü burada siyaset bürokrasi ile sınırlı, kafamda bir sayı yok ama, Ankara'da olan, sayıları birleri geçmeyen bir elit kadronun Türkiye'deki siyaset ve kamusal alanı tekeline aldıkları bir dönem olarak düşünüyorum. Bu dönemin özelliklerinden bir tanesi çağdaş bir toplum yaratma projesi. Fakat bu projenin toplumsal katmanlara bu dönemde pek inemediği. Yani bürokratik elitlerin yarattığı, 1950'lere geldiğimizde bir ikili toplum manzarası ile karşılaşıyoruz zannediyorum. Bir tarafta çağdaş, pozitivist, batılı, laik, bürokratik bir elit zümre, diğer tarafta bu zümrenin nüfus etmeye çalıştığı fakat pek nüfuz edemediği geleneksel toplum. Bir ziraat toplumu, kırsal toplum, geleneksel inançlarına bağlı bir toplum, dinsel inançların güçlü olduğu bir kesim. Dolayısıyla böyle bir bürokratik toplum ile isterseniz bu dönemde geleneksel toplum diye ayırabileceğimiz iki toplum ortaya çıkıyor. Bunun en güzel belgesi de 1950'lerde bir Amerikalı sosyal bilimcinin yazdığı, Daniel Warner adı, belki hatırlarsınız, *Geleneksel Toplumun Değişmesi* adlı kitabında Ankara'ya gelip, Balgat'da bir araştırma yapıyor. Ankara'da gördüğü modern, çağdaş insanlar ile, ki Balgat bugün artık Ankara'nın bir parçası, Balgat'a gittiğinde tamamen geleneksel, o ikinci toplumu görüyor. Yani Ankara ile Balgat arasında bu bürokratik toplum ile geleneksel toplum arasındaki farkı açıkça gözlemleyebiliyor.

Efendim, sözü fazla uzatmayayım, bu dönemde ikili bir toplum var. İkinci dönemi, bürokratik aktörlerin hakim olduğu dönem yavaş yavaş sona ermeye başladığı dönemi, isterseniz buna 50 ile 80 arası dönem diyelim, ben popülist siyasetin hakim olduğu ve popülist politikacıların hakim olduğu dönem olarak niteliyorum. Burada bu ikinci toplum, geleneksel toplumu demokratikleşme süreci içinde siyasete katma amacı güdüyor. Demokratikleşme ile beraber, bürokratik dönemde siyaset dışı bırakılmış, biraz önce sayın Ecevit'in dediği gibi, siyasal katılımın dışında bırakılmış, fakat aynı zamanda geleneksel niteliklerini kaybetmemiş olan kitlelerin bir sosyal ve siyasal

mobilizasyonu, hareketlendirilmesi ve demokratik sürece katılmaları. Popülizm şu açıdan diyorum, bu dönemde geleneksel toplum değerlerine, tabii olarak partilerin oy alma yarışı içinde olduklarını düşünürsek, geleneksel değerlere bürokratik dönemden daha farklı bir yaklaşım görüyoruz. Daha uzlaşmacı.. şimdi tabii burada perspektifinize bağlı, yani bürokratik merkezden bakıyorsanız, tavizkar, yönetim anlamında tavizkar. Hatta bir dönemler, 50-80 dönemindeki siyasal terminolojiyi hatırlarsak, bugün artık o terminolojiyi kullanmıyoruz, ilerici-gerici eksenini etrafında dönen bir politika, ilerici daha çok o bürokratik elitin temsil ettiği proje ve misyon, gerici ise dışlanmış olan geleneksel toplumun değer ve inançlarına taviz veren politikalar ve politikacılar olarak nitelendirildiğini zannediyorum hepimiz hatırlıyoruz. Popülist politikanın Türkiye siyaseti, ekonomisi ve kültürü üzerindeki etkileri, bence en son aşamada olumsuz gibi görünüyor. Ne açıdan olumsuz gibi görünüyor? Demokrasinin örgütlenmesi ve kurumsallaşması açısından bana olumsuz gibi görünüyor. Çünkü popülist politikalar daha çok kişisel karizmaya dayanan, örgütsel kurumsallaşmayı engelleyen ve arka planda tutan, dolayısıyla bir lider kitle politikasına dayanan fakat kitlelerin örgütlenmemiş, amorf, belirsiz, anlık olarak katıldıkları fakat sabun köpüğü gibi dağıldıkları yani başka bir deyişle popülist dönemde sivil toplumun gelişemediği, yahut gelişmesi popülist politikalar karşısında arzu edilen hızla gelişmediği bir dönem olarak değerlendiriyorum. Bu radikal popülist politikalar zannediyorum ki, 1965'ten sonra merkez sol partilerimize hakim olan politikalar, merkez sağ diyebileceğimiz politikalar ise, bol miktarda popülizm var, özellikle o partilerin başında bulunan partilerin kökenleri itibarıyla, fakat ondan da ileri, mücade ederseniz bir sosyal bilim terminolojisi kullanmak istiyorum, patronaj politikaları, yani destek verirken, sana hizmet veririm şeklindeki politikalar olarak görülüyor. Hem patronaj politikaları bu dönemde hem popülist politikalar toplumun örgütlü olarak siyasal sürece katılmasını kanımca olumsuz yönde etkiliyor. Bu birincisi.

İkincisi, ekonominin kurumsallaşması, ekonominin belli bir kurumsal mantığı oturması açısından da bana olumsuz gibi geliyor. Karma ekonomi döneminde yaşıyoruz tabii ki 1950 ile 80 arasında. Bu karma ekonomi ne tam bir piyasa ekonomisine oturuyor ve piyasa mantığı ile çalışıyor, ne de tam bir planlı, örgütlü, rasyonel bir plana dayanıyor. Planlar olmasına rağmen, hatırlarsınız plan, pilav tartışmalarını o günlerde. Buradaki plandan kastettiğim tabii yukarıdan aşağıya komutacı bir plan şeklinde değil de daha çok Fransa'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınmasını gerçekleştirdiği plan anlamında. Sektörel öncelikli ve uluslararası rekabeti kamçılayan sektörlerin desteklenmesi açısından. Ve bu dönemde zannediyorum ki teşviklerden kredilere, kotalara ve bütün getirilen si-

nırlamalar ve KİT'ler daha çok ekonomik açıdan, solumda kıymetli arkadaşım iktisatçı Taner Berksoy oturuyor, bana pek düşmez ama, zannediyorum ekonomik açıdan rasyonel olarak değil de, siyasal bir mantık ile patronaj ilişkilerine dayanan bir şekilde yönetilen bir ekonomi ile karşı karşıyayız bu dönemde. Olumlu taraflarını gözardı etmek istemiyorum. Bu dönemde Türkiye zaman zaman çok büyük büyüme hızları tutturmuştur. Fakat alternatif bedeli ne olmuştur? Karma ekonomi aynı zamanda Türkiye batı Avrupa ülkeleri arasında Avusturya ve İtalya'da büyük KİT'ler olmasına rağmen belki de en büyük KİT sektörüne sahip olan bir sektör. Bu sektörde popülist ve patronaj döneminde arpalık olarak kullanılma eğilimine girdiğini görüyoruz. İstihdam depoları olarak, ucuz girdiler temin etmek şeklinde. Bir nevi, yine biraz evvel sayın Ecevit'in değiştiği gibi politikacıların kendi siyasal mantıklarına göre yönlendirdikleri bir KİT sektörü görüyoruz. Kültürel açıdan ise popülist politikaların tezahürü 1960'lara kadar dışlanmış olan geleneksel toplumun ilk defa olarak, mesela bir dinsel parti olarak karşımıza çıkması ve bu hadise bürokratik eliti şoke etmesi ve buna hazırlıksız yakalanması diyelim istiyorsanız. Ve 1960'a geldiğimizde de, ben 1960'ı doğrusu bürokratik elitlerin popülist politikalarla karşı bir tepkisi olarak görüyorum. Dolayısıyla popülist bir noktada frenlemek, biraz evvel yine bahsedilen ocak-bucakların yasaklanması gibi, bazı kurumlara otonomi özerklik verilmesi gibi, bürokrasinin konumunu güçlendirici bazı tedbirlerin alınması gibi ve bunu da hatırlarsınız yine rahmetli Celal Bayar tarafından, milletin iradesine ortaklar getiriyorlar, şeklinde eleştirmesi var.

Efendim bu kısmı da uzatmayayım, esas 1980 sonrasına gelip bazı projeksiyonlarda bulunmak istiyorum. Yalnız şunu vurgulamak lazım ki, 1950 ile 1980 arasında Türkiye'deki popülist ve patronaj politikalarını anlamadan 1980, özellikle 1980-83'ü bir askeri dönem olarak ele alırsak, demokrasiye açılmanın da 1983'de başladığını düşünürsek, 83'den sonraki dönemi, bu popülist ve patronaj dönemini iyi bir şekilde değerlendirmeden anlayabileceğimiz kanısında değilim. Yalnız dünyanın değişmesi, yeni dünya düzeni falan gibi kavramlar bir yana, 1980-83 sonrası popülist ve patronaj politikalarına aynı zamanda bir tepki olarak da geliştiğini gözönünde bulundurmanız gerektiği kanısındayım. Bu üçüncü döneme ne isim verelim diye düşünüyorum, global liberalizm diyebiliriz. Yani Türkiye'nin 1980'lere kadar şu veya bu derecede hem kültürel olarak, hem ekonomik olarak, göreceli kapalı bir dönemden, kendi içine kapalı bir dönemden daha globalleşmeye, uluslararasılaşmaya, dünyaya açılmaya doğru, hem kültürel olarak, hem ekonomik olarak, hem siyasal olarak açılmaya çalıştığı bir dönem olarak görebiliriz bu globalleşme yahut küreselleşme.. önemli niteliklerinden birisi, yine belirtildi bu sabah, bu global-

leşme, bütünleşme trendi. İkinci kısmı liberalizm kısmı, .. evet, ben de dakikalarımı aşmış bulunuyorum anlaşılır.. liberalizm kısmı, devletin ve toplumun ve ekonominin piyasalaştırılması olarak görüyorum ben. Bu nasıl yansıyor günümüzde? Devletin küçültülmesi zannediyorum bu kavramlardan bir tanesi, fakat burada piyasalaştırmayı iki kategori altında ele alabiliriz. Bir tanesi KİT'lere atıf vererek özelleştirme veya özerkleştirme. Şimdi piyasalaşma hem özerkleştirme ile hem de özelleştirme ile bağdaşır. Yani özerkleştirilmiş bir KİT sektörünün de pekala piyasa mantığına ve rasyonalitesine göre çalışması mümkündür. Eğer tabii, bu da büyük soru, KİT'leri özerkleştirebilirseniz, yani patronaj ve popülist siyasal ve partizan baskılardan arındırabilirseniz. Bugün özelleştirmeyi savunan kesim bunun Türkiye'de mümkün olmadığını söylüyor. Biraz önce sayın Ecevit bunun ispatını verdi, sayın Demirel'e atıfta bulunduğu anekdotunda. Özelleştirme o zaman diyorlar, tek alternatif, eğer KİT'leri siyasal baskılardan arındıramazsanız.

Şimdi ben burada bazı sorular sorarak konuşmamı tamamlamak istiyorum. Devletin küçültülmesi, özelleştirmeden ibaret mi, yoksa sivil toplumun gelişmesini de kapsıyor mu? Yani bir taraftan devleti ekonomik alanda küçültürken, biraz evvel bahsettiğimiz örgütlü toplumun, siyasal katılımın, patronaj ve popülist politikalar şeklinde değil de, örgütlü olarak, sivil toplumun örgütlenmesi biçiminde, aynı zamanda devletin küçülmesine paralel olarak sivil toplumun da gelişmesini kapsıyor mu? Etik, dinsel, ekonomik ve medya alanları devletin denetiminde mi olacak, yoksa sivil toplumun kapsamına mı alınacak? Sivil toplumun örgütlenmesi, -biliyorsunuz sivil toplumculuk son dört beş yıldır biraz da moda haline geldi, bence olumlu bir moda- acaba -toplumun sivilize olduğunu herhalde varsayıyor, acaba bu varsayım doğru mu, onu sormak lazım- ikincisi de acaba sivil toplumun örgütlenmesi uzlaşmaya yatkın, uzlaşma nitelikleri ağır basan bir örgütlenme mi olacak, yoksa çatışmaya, bölünmeye yönelen bir çatışma mı olacak. Yani sivil toplumun örgütlenmesi de bence sorunu tek başına halletmiyor, yarışma ile uzlaşma arasındaki denge sivil toplum düzeyinde kurulabilecek mi? Demokratik açıdan baktığınızda tabii ki sivil toplumun gelişmesi çok olumlu bir olay. Fakat ..toparlıyorum.. sayın Ecevit'e 1 saat 35 dakika verdiniz, sayın başkan.. bu açıdan tabii ki ama kaygılar da var, örneğin bu laiklik demokrasi olayı. Sivil toplumun gelişmesi acaba bizi bu yönde, bu ekseninde bir çatışmaya mı götürür? Yoksa sivil toplum bazı sınırlamalara mı tabii olmalı? Tabii burada sivil toplumu da yanlış anladığımız kanaatindeyim ben ama, o başka bir konuşmanın konusu. Önemli ikinci, üçüncü unuttuğum bir trend, demokratikleşme tabii ki. Burada da demokrasinin kurumsallaşması, yani Türkiye'de demokrasinin yerleşebilmesi için Türkiye'deki demokrasinin kurumsallaşması için hangi nitelikler

azanması gerekir? Tartışılan konuları dile getiririm. Türkiye'nin bünyesine ve Türkiye'de demokrasinin yerleşmesine bir parlamenter rejim mi daha uygundur, yoksa gündemde tutulan başkanlık sistemi mi getirilmelidir? Bir çoğunlukçu kurumsal düzenleme, yani çoğunluğun ağır bastığı bir kabine hükümetleri, İngiltere'de olduğu gibi, parlamentonun tamamen hakim olduğu ve parlamentonun çıkan çoğunluk partisinin hakim olduğu çoğunluklu bir sistem mi, yoksa katılımın daha dengeli bir şekilde dağıldığı, konsensuel, uzlaşmacı bir sistem mi? Tabii anayasa ve yasalarda tartışmalar şuradan çıkıyor benim kanımcı.. İspanya'da böyle bir tartışma yok, otoriter rejimden demokratik rejime geçerken. Çünkü İspanya'da geçiş döneminde anayasalar ve yasalar bütün toplum kesiminin patılarak, evet kelimeyi kullanalım, birbirleriyle pazarlık yaparak bir konsensuse bir uzlaşmaya vardiktan sonra ortaya çıkardıkları bir anayasa ve yasalar dizisi. Biz de ise, hem 1960'daki geçişe, hem de 1980'lerdeki geçişte anayasalar ve çıkarılan yasalar, bir uzlaşma tabanına değil, yukarıdan aşağıya yapılan yasalar olduğu için yine günümüzde milli mutabakat, anayasa üzerinde nasıl uzlaşım şeklindeki tartışmalar sürmekte ve bu demokratikleşme ile tabii ki yakından ilgili görünüyor.

Efendim, ekonomi bakımından da birkaç başlık söyleyeyim, ondan sonra keseceğim. Zannediyorum iki genel yaklaşım var. Burada bir tanesi benim safkan liberalizm dediğim politikalarını mı zıleyelim ve globalleşmeyi bu şekilde mi gerçekleştirelim, dünya ekonomisiyle bütünleşirken tamamen serbest piyasa ekonomisi, ki bana totoloji gibi görüyor ama, şu açıdan belki totoloji değil, bir de yönlendirilmiş piyasa ekonomisi var, biliyorsunuz bugün tartışmalardan bir tanesi sanayi politikamız olsun mu, olmasın mı? Saf kan liberal yaklaşımında sanayi politikalarına pek gerek yok. Tamamen ekonomiyi rekabete açılıyorsunuz, bürokrasiyi işin içine sokmuyorsunuz, sektörel öncelikli politikalarından kaçınıyorsunuz, ama diğer taraftan bir kesim de var ki, TÜSİAD bu kampta zannediyorum, yönlendirilmiş piyasa ekonomisi taraftarı. Yani sektörel öncelikleri olan bir sanayi politikasının olması, bunun desteklenmesi, bir Japonya örneğinde olduğu gibi veya II. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'da olduğu gibi, küçültülmüş fakat ekonomik bir bürokrasi ile işçilerle işverenler arasında bir toplumsal uzlaşmaya dayanan, bunun sosyal ve ekonomik konsey şeklinde belki kurumsallaştırılacağı, ki bu yönde biliyorsunuz öneriler var, bir tabana oturtulması. Bu bana, istiyorsanız burada ideolojik kılıflarını da verelim, birincisi bari, yani safkan, tamamen serbest piyasa ile globalleşelim, kalkınalım yaklaşımı daha çok merkez sağın politikaları gibi geliyor, ki, bu Avrupa'da böyledir, fakat bugün merkez sağda iki parti olduğu için hangisinin daha şey olduğu da gittikçe belirginliğini kaybetmeye başladığı için bana öyle geli-

yor ki, yine merkez sağda patronaj ve popülist eğilimler ile piyasa mantığına yakın politikalar izlemesi arasında bir muğlaklık, bir kararsızlık var. Merkez sola geldiğimizde orada da birkaç parti var biliyorsunuz, fakat esas itibarıyla yönlendirilmiş piyasa anlayışı sosyal demokrat anlayıştır. Bugün yine sabahleyin sayın Ecevit'in bahsettiği gibi İsveç'in, Norveç'in kalkınması sosyal demokrat ekonomik politikalar altında yatan olay, güçlü ortaklık denilen, yani hükümet, işçi, işverenin uzlaşma ile kararlar aldığı, sektör öncelikli, uluslararası alanda rekabet edebilecek sektörlerle önem veren ve yönlendirilmiş bir piyasa şeklinde ortaya çıkmıştır. Şimdi sosyal demokrat partilerimizin programlarına baktığınızda buna benzer şeyler söyleniyor ama, sözü uzatmamak için şunu söyleyeyim, orada da henüz, merkez solun biliyorsunuz arkasındaki gelenek hem bürokratik merkeziyetçilikten gelen bir gelenek, hem de 60'ların popülizminden gelen bir gelenek, merkez sol çağdaş anlamda bir sosyal demokrat parti niteliğine zannediyorum ki henüz daha kavuşmamış, ama yaklaşıyoruz, ama o popülist ve merkezi bürokratik geleneklerin izlerini de taşıdığını görüyoruz kanaatindeyim.

Başkan beni sıkıştırıyor, onun için çok teşekkür ederim, iyi günler..

Başkan - Sayın Sunar'a biz teşekkür ediyoruz. Dikkat ederseniz çok aşırı liberal olduğunuz zaman ipin ucu kaçıyor. Bir miktar müdahaleci olmakta yarar var. Ben İlkay'a iki kere müdahale ettim. Üstelik toplantısı var, kaçırdı toplantısını.

Şimdi ikinci konuşmacımız sayın Emre Kocaoğlu.

Emre Kocaoğlu - Çok teşekkür ederim sayın başkan. Sayın başkan ben önce iki hissiyatımı ifade ile başlayacağım. Birincisi ben şu anda çok taze bir politikacıyım, genç diyemiyorum, taze bir politikacıyım, ama sendikacı kökenliyim ve benim mesleğimin hala da, sendikacılıkta, İLO'da, uluslararası kuruluşlarda falan bu mesleğimi devam ettiriyorum ve benim neslimin bütün sendikacıları gibi 1963 senesinin unutulmaz çalışma bakanı sayın Ecevit'in Türk sendikacılığına ve Türk demokrasi-sine olan katkılarından ötürü mümkün olan her zeminde borç hissettiğimiz teşekkür duygularımı bir kere daha ifade etmek istiyorum. Teşekkür ederim efendim.

Yalnız, tabii aynı zamanda da bir Anavatan Partili çok taze bir politikacı olarak, sayın Ecevit'in lütfettiği konuşmalarında bazı görüşlerine katıldığımı, örneğin televizyonda sayın genel başkanların aylık açık oturumu konusunda, zannediyorum Mesut Yılmaz'ın tavrının biraz eksik yansıtıldığını ve yanlış anlaşılabilir şekilde yansıtıldığını düşünüyorum. Konumuz bu olmadığı için ve sayın Ecevit karşısında haddini bilmekle görevli olduğum için bu konuya daha fazla girmek istemiyorum. Soru olursa, arz etmek isterim efendim.

İkinci hissiyatım da sayın başkan, bir hicranımı ifade etmek istiyorum. Sayın Ecevit gibi olağanüstü bir hatip, sayın Sunar gibi çok değerli bir akademisyen dostumuzdan sonra ve üstelik sayın Cem Kozlu gibi, herhalde çok kimsenin tercih edeceği, hem akademik olarak, hem idareci olarak kendisini yüz kere ispat etmiş yükselen bir politik değerın yerine benim konuşmam, bende biraz stepne duygusu yaratıyor. Hani parşömen kağıdımız kalmadı, zımpıra kağıdı verelim oldu. Onun için biraz zımparalık edersem kusura bakmayınız efendim.

Ben zamanımızın darlığı itibarıyla ve panelin konusuna inhisar etmeye dikkat ederek, değişen değerlerin parti programlarına yansımaları üzerinde durmak istiyorum. Bir miktar da sendikacılık deneyimimden yararlanmaya çalışacağım. Bu deneyimim politikanın gerçeklerine uymuyor ise, politikacı büyüklerim ve değerli akademisyenler herhalde izah ederler ve yararlanırım.

Efendim, çağımızda değişen değerlerden bahsettiğine göre, galiba da buradaki kritik kelime değişim. Değişimi yaşıyoruz, herşey çok süratle değişiyor. Bu değişime yetişebilmek sorunu ile karşı karşıyayız. Olay bu. Ama bana öyle geliyor ki, parti programları çok eski yıllardan kalma bir takım ideolojik, dogmatik hatta skolastik kavgaların etkisiyle biraz kazuistik, adeta kutsal kitaplar gibi kalmış, değiştirilmesi zor, partileri de sıkıntılara sokan sert metinler haline gelmişler. Bunu bugün de yaşıyoruz. Parti ismi vermek istemiyorum. Falan tarihte, falan ilke girmiş, bunu nasıl tevid ederim diye insanlar birbirleriyle uğraşıyorlar. Sendikacılıkta program yoktur, tüzük vardır, yönetmelik vardır. Çünkü sendikacılık günün değişimine ayak uydurmakla görevli, fevkalade pratik ve pragmatik bir çözüm meseledir. Toplu sözleşmeye programla gidemezsiniz. O programdakileri nasıl yapacağınızı bilemezsiniz, çünkü, müzakere etmeye gidiyorsunuz. Çok genel ilkeler vardır ve bu yüzden sendikacılıkta böyle kazuistik ve katı olmayan bir tür değişik program anlayışını, program olmayan bir program anlayışının, değişen değişim karşısında, değişimin hızının da değişmesi karşısında siyasete de yavaş yavaş yansımaları gerektiği inancını hissetmeye başladım çok yeni ve acemi bir politikacı olarak.

Peki, olmasın mı program? Elbette bir program olacak, bir ideolojik, artık ideolojik deyimi bile on sene sonra kullanılmayacak ama, bugün hala kullanıyoruz, devam edelim, kazuistik olmasın, herşeyi kapsamassın, değişmez olmasın, anayasa gibi şöyle bir korumla değişir, şu kadar nisapla değişir gibi katı metinler olmamalı bence parti programları. Skolastik olmamalı, ilahi emirler sayılmamalı parti programları. İdeolojik dogmatizme prim vermemeli. Tartışmaya açık olmalı parti programları. Partiler de ideolojik anlamda tek yol yaratmamalı. Bu şekilde liderlerde, **yanılmayan papa** has-

talığı doğuyor. Tek yol budur denmemeli. Programlara bunlar girerse, bundan geri dönüşmüyor. Çok büyük siyasi sıkıntılar doğuyor. Pratik ve pragmatik olmalı. Teknik ayrıntılara boğulmamalı. Hayatı merkezden planlamanın ne kadar zor olduğunu, yaşadığımız çağda, siyasi hayatı da merkezden ve tekelden planlamaya kalkmamalı. Bugünün verilerine göre, yarının genel hedeflerine işaret etmeli. Ama bu hedeflere giden yolun ayrıntılarını partililer, kendi mensupları, kendi organları kendi liderleri arasında tartışarak, kendileri tespit edebilmeliler. Esnek biçimde, değişen şartlara uyabilecek biçimde tespit edebilmeliler. Çünkü bugünün hedefleri ve yarının hedefleri dedim ama bugünün verileri de yarının hedefleri de değişebilen şeylerdir. Sayın Ecevit fevkalade ilginç bir örnek verdi, radyo frekanslarının öneminden bahsetti. Bundan on sene önce böyle bir konunun konuşulabileceği düşünülebilir miydi? Bu derece hızla değişen bir dünyada, bu değişim hızının yarın ne getireceğini bilmediğimiz için, parti programları üzerinde çok fazla opsosipt davranmamamız gerektiği kanaatindeyim.

Bütün bu dediklerim sayın başkan, sayın genel başkan, değerli dinleyiciler, içinde bir de tehlike taşıyor. Halkı siyasetin dışında tutup, partinin ilkelerini bir avuç yöneticinin tekeline bırakma tehlikesi taşıyor. Partilerde oligarşik eğilimler var, birçok demokratik kurumda olduğu gibi. Ama buradan meseleye baktarsak, bu oligarşik eğilimleri aşmayı arayacaksa, bence asıl mesele partilerin programı değil, yönetimi ve tüzükleri meselesidir. Çağımız programın öneminin azaldığı, tüzüklerin ve yönetim tarzının öneminin arttığı bir siyasi parti çağına doğru gitmektedir benim kanaatimce. Şimdi burada Taner hocam müsaade ederse, çok dost olduğumuz için önemli bir bilimsel katkıda bulunacağım, her zaman yapmam bunu, .. sayenizde bu katkıya gireceğim; benim gözleyebildiğim kadariyle oligarşi alttan basınç olmayan birimlerde başlıyor. Sanılanın tersine yukarıdan başlamıyor. Politikada da, sendikacılıkta da, dernekçilikte de, demokratik her kurumda nerede alttan basınç yoksa, demokrasi orada tıkanıyor. Bugünün siyasi partiler kanununa göre bugünün yapısı da ilçelerde tıkanıyor. İlçelerde on tane, on beş tane adam, mahalle kahvesinde sohbeti siyaset zannediyor, onaltıncıyı aralarına almıyorlar. Çünkü sayın Ecevit'in demin çok haklı olarak değindiği gibi, ocak-bucak teşkilatı yok, mahalle teşkilatı yok, gençlik teşkilatı yok, vs. vs. teşkilatları yok. Bunu aşabilirsek eğer, yani oligarşinin oluşumunu yukarıda bir takım insanların ağalık keyfinden değil de, Düberje'nin deyimini kullanmama izin verirseniz, seçimle gelen kralların kendilerinden değil de onu destekleyen küçük kralcıklardan oluştuğunu tespit edebilirsek, bu kralcıkları dağıtabilmenin yollarını arayalım. Bunları yapmanın birkaç yolu akla gelebiliyor. Bunlar birbirine çok zıt yollar. Belirli birşey önererek söylemiyorum. Ama yollardan bahsediyorum.

Bir tanesi mesela Amerika'daki yöntem. Hiç ilçeye falan uğraşmıyor adam. Bir irtibat bürosu gibi bir şey kurmuş, dar bölge seçim sisteminin de getirdiği bir özellik, ve orada bu dediğimiz anlamda bir siyasi oligarşi oluşturuluyor. Ama her halde ilçenin de altında, mümkün olduğu kadar toplumun hücrelerine inebilen siyasi parti birimleri oluşturmak, yasalardan yararlanmak, yasalar müsaade etmiyorsa bunu yine uygulamak, şöyle veya böyle şarttır, aksi halde siyasi oligarşi devam edecektir. Ocak-bucak teşkilatları kurulmalıdır, aynı şey gençlik için vardır, eskiden aramızda saç dökül-müşlerin çoğu gibi, Türkiye Milli Talebe Federas-yonu, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı gibi pırıl pırıl demokratik gençlik örgütlerinden yetişmiş insanla-rımız var. Bugün siyasette bunların çoğu ağırlıkta-lar. Bugün bu örgütler kalmadı. Allahaşükür hepsi-ni kapattık, silindir gibi üstünden geçtik. Nereden yetişecek bu gençler..

- halkevlerinden..

..halkevleri, tamam hanımefendi ben genç-lik açısından özellikle, nereden yetişecek bu genç-ler. Bugün parti gençlik kollarına, komisyon adı al-tında kuruları kollara almaya çalıştığımız gençlere bakıyoruz, olmadık hatalar yapıyorlar, kızmaya hakkımız yok. Bunları terbiyesini, eğitimi görme-diler ki. Bunları fidanlığından, sayın Ecevit'in deyi-miyle yetişmediler ki. Bu örgütlerin mutlaka kurul-ması lazım. Bunlar demokrasinin sadece emniyet subapları değil, bunlar demokrasinin hayat damar-ları, oksijen damarları.

Son olarak da ben yine, özür dileyerek sa-yın Ecevit'ten, dar bölge sisteminin, parti oligarşi-sini kırıcı birtakım eğilimleri olduğundan, izlenimi söyleyeceğim İngiltere örneğini vererek. İngilte-re de eğer bir dar bölge sistemi olmasaydı, bir işçi partisi içinde bir Liverpool grubu ortaya çıkıp, İngi-liz İşçi Partisi'ni değiştiremezdi, Muhafazakar parti içinde bir Haseltime, iyi veya kötü ortaya çıkıp, onun yerel akışını değiştiremezdi. Dar bölge siste-mi, partilerin merkez oligarşisini kırma bakımından da katkısı olan bir sistem. O sistemi bütünüyle sa-vunup savunmamak açısından söylemiyorum. Sa-dece panelimizin konusu olan parti programları iti-bariyle, o dar sınırı içinde arzetmeye çalışıyorum.

Efendim, zamanım çok dar, daha doğrusu bitti, zaman maman kalmadı, benî dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

Başkan - Şimdi efendim, sayın Ecevit de dolaylı olarak değindi. Yasa koyucular nesnel ve gerçekçi olmak durumunda. Aksi takdirde kitle za-ten yasaları aşıyor. Şimdi ben de nesnel ve ger-çekçi olmak durumundayım. Birinci konuşmacımız çok acelesi vardı, 5 dakika konuşacağı dedi, 25 dakika konuştu. Sevgili Kocaoğlu gerçekten par-lak bir politikacı olacak izlenimi verdi bana, siz bil-miyorum ne düşünüyorsunuz, hala iyi bir sendika-cı; bütün baskılarıma rağmen 14 dakika konuştu;

şimdi kuralı değiştiriyoruz. Bundan sonraki pane-listler 15 dakika konuşacaklar. Bu sanıyorum ger-çekçi bir limit ve bunun da aşılmayacağını umuyo-rum. Ondan sonra soruları alacağız. Şimdi sayın Şenatalar'da sıra, buyrun..

Burhan Şenatalar - Teşekkür ederim, sa-yın dinleyiciler, sayın başkanımızın yaptığı bu de-ği-şikliği sevinçle karşılıyorum, kendisinin gözden ka-çırdığı bir gözlem olması gerekirdi. Şu ana kadar bütünü konuşanlar sürelerini aştıklarına göre bun-dan sonra da konuşacaklarını aşması ihtimali çok yüksek. Fakat kendimi frenlemeye çalışacağım. Saatime bakarak başlıyorum. Önce konumu bir genişletip, sonra bir fokuslamak istiyorum. Sade-ce parti programlarıyla ilişkili olmayacak söyleye-ceklerim. Biraz daha geniş tutmak istiyorum. Parti-lerin söylemleri, liderlerini ve kadrolarını söylem-leri, -bunu da işin içine katarak konuşmak istiy-o-rum- öte yandan değişen değerler kavramını da biraz genişletiyorum, sadece sosyolojik anlamda değer yargılarıyla sınırlamak istemiyorum, bunu da biraz geniş bakış açıları, yaklaşımlar, hatta ge-niş anlamda bir dünya görüşü biçiminde de düşü-nebiliriz.

Şimdi bu iki açıyı genişlettikten sonra odak noktasına koymak istediğim soru şu; acaba de-ği-şim dediğimiz zaman neyi anlıyoruz? Değişim dendiği zaman Türkiye'de yıllardır üzerinde duru-lan bir değişim var, dünyanın da çok hızla de-ği-şti-ği söyleniyor, özellikle ekonomik ve politik alanda muazzam değişiklikler olduğu söyleniyor. Ancak bu değişimin gerçekten nitel yönleri nelerdir, nicel yönleri nelerdir? bu çok da berraklaşmıyor, çoğu zaman veri alınıyor. Sanki söyleyenle dinleyen ay-nı değişimden bahsediyormuş gibi konuşuluyor. Birinci soru dolayısıyla şu olmalı diye düşünüy-o-rum; bu değişimin kapsamı nedir? Bu değişimin yaygınlığı nedir? Bu değişim nerelerde, ne çapta olmaktadır? Buna bağlı olarak ikinci bir soru; bu değişim ne kadar kalıcıdır? Bu değişimin kalıcılığı hakkında da bazı öngörülerde bulunmamız gerekir ve mümkün diye düşünüyorum. Bu değişim hak-kında yorum yapabilmemiz için de öncelikle tabii bilgilenmemiz lazım. Dolayısıyla değişim konu-su-nu nasıl algılıyoruz, bu konuda nasıl bilgileniyo-ruz, ona bağlı olarak yorumlarımızı nasıl yapıyoruz? Bi-rinci saptamam şu; değişim konusunda, özellikle 1980'ler Türkiye'sinde objektif bir bilgilenme olana-ğına sahip değildik, bilgilenmemiz çoğu zaman güdümlü, denetimli, devlet televizyonundan geç-miştir, giderek her geçen gün ve ay, büyük serma-yenin davranış kalıplarına uyan basının verdiği bil-gilerden geçmiştir.

Ve dolayısıyla diyorum ki, dünya genelinde yaşanan değişim hakkında aldığımız bilgiler, birin-ci aşamada çoğunlukla sağlıklı, objektif ve doğru değildir. İki tane basit örnek vereyim; bir tanesi 1989 yılında yanılmıyorsa, Romanya yıkılırken, batı televizyonlarından ve batı basın ajanslarından

direkt gelen bilgilere bakılsa idi, Romanya'da onbin, yirmi bin hatta elli bin kişi ölüyordu. Bir yıl sonra ortaya çıktı ki, 450 kişidir ölen sayısı ve bunun bu şekilde abartılı verilmesinin arkasında bir ideolojik tercihin rol oynadığını düşünüyorum. Bunu bir komplo teorisi olarak söylemiyorum, biraz daha grift bir mekanizmadır bu. İki, körfez krizi yaşadığı zaman, ölen insanlar görmedik, cançekişen çocuklar görmedik, sadece çok temiz, gittiği hedefi vuran, adeta ikinci katın 204 numaralı odasını vuran temiz bombalar gördük. Bu da günümüzde ideolojik koşullandırma ile teknolojik gücün nasıl biraraya gelip başarılı bir performansa dönüştüğünü göstermektedir. Haliyle kitlelerin bilinçlenmesi, bilgilendirilmesi açısından başarılı değil, kitlelerin yönlendirilmesi, manipüle edilmesi açısından başarılı.

Değişen ve değişmeyen dediğimiz zaman, ben birkaç basamaklı bir değişim süreci yaşadığını düşünüyorum dünyada. Birinci basamağı II. Dünya Savaşı sonrasıydı, demokratikleşme olayı yaşandı. Batı dünyasında faşizmin, nazizmin defteri düürldü, kenara kaldırıldı. Ona karşı bir sürü önlem...

... sıçrama, bunlar da birçok ülkede mevzuata yansımıştır. Bazılarında seçim yasalarına, dernekler yasasına, hatta üniversiteler yasasına kadar yansımıştır. Özellikle Kıta Avrupasında.

Üçüncü dönemimiz, 1970'lerdeki ekonomik kriz ve sonuçlarıdır. Esas önemli olan bizim açımızdan sonuçlarıdır. 1970'lerde batı dünyası II. Dünya Savaşı'ndan sonra yakaladığı ivmenin artık tıkanıldığını gördü. Bu tıkanma sonucunda yeni önlemler alınması gerekiyordu. Bu yeni önlemlerin de haliyle bir ideolojik rüzgara ihtiyacı vardı. Bu ideolojik rüzgarla birlikte siyasal değişimler ortaya çıktı. 79'da Thatcher iktidara geldi, 80'de Reagan iktidara geldi, 79 sonunda Türkiye'de sayın Özal iktidarın ikinci basamağına geldi, o ikinci basamak ekonomik anlamda, 12 Eylül sayesinde birinci basamak olma niteliğini kazandı. Ve o tarihten itibaren Evren ile Özal'ın birlikte Türk toplumuna endoktrine ettikleri bakış açısı, depolitizasyon + piyasa ekonomisinin bir anlamda alaturkaleştirilmiş olmasıdır. Bu muazzam bir dünyadaki değişimin yansıması gibi sunulmuştur. Halbuki dünyadaki değişim o kadar kapsamlı değildi, o kadar yaygın değildi ve iddia ediliyor ki, ben de yüzde yüz katılıyorum, o kadar kalıcı da değildir.

Ve bu değişim acaba neyin değişimiydi? Bence soğuk savaş bitmiştir, doğru; silahlanma yarışı bitmiştir, ancak dikkat edilmelidir ki, herkes görüyor, bölgesel savaşlar çok hızlanmıştır. Arkasında da büyük devletle olan ilişkiler vardır. Çünkü silahsızlanma ile ilgili anlaşmalar yapılırken, kullanılmayacak silahların ne yapılacağına ilişkin 8 madde öngörülmüştür. Bunların arasında silah ihracatının yasaklanması nedense unutulmuştur. Ve bugün dünyada silahlanma yarışı durmuş gibi gö-

rünmekle birlikte silahların yeniden dağılımı yaşanmaktadır. Silahlar coğrafi olarak yeniden dağıtılmakta ve o çerçevede yeniden kullanılmaktadır.

İki kutuplu dünya sona ermiştir, komuta ekonomisi sona ermiştir, bürokratik planlama sona ermiştir, tek parti rejimi sona ermiştir ve bunlar dünya genelinde kabul edilen ve benimsenen değişikliklerdir. Ancak, bittiği iddia edilen ve çok tartışmalı olan başka bir takım kavramlar vardır. Politikanın sonunun geldiğini iddia edenler çıkmıştır. İdeolojinin sonunun geldiğini iddia edenler çıkmıştır. Sosyal demokrasinin sonunun geldiğini iddia edenler çıkmıştır. Sayın cumhurbaşkanımız gibi, anlayışı çok geniş olarak, sosyal devletin sonunun geldiğini iddia edenler çıkmıştır. Ve bir yeni dünya düzeni kurulduğunu iddia edenler çıkmıştır. Bir yeni dünya düzeni kurulmadığı gayet kesin, ideolojilerin sonunun gelmediği gayet kesin, sosyal devletin sonunun gelmediği gayet kesin, sosyal demokrasinin sonunun gelmediği gayet kesin. Sadece bazı kişilerin bunları görmek için biraz zamana ihtiyaçları var.

1980'lerde yaşanan ekonomik değişimler, özellikle İngiltere ve Amerika'da yaşanmıştır. Ve bu iki ülkedeki devletin küçültülmesi, devletin zaten ekonomi üzerinde yük olduğu, vergilerin azaltılması, vergilerin ekonominin gelişmesini engellediği, işsizlerin aslında kendi kabadhatleri yüzünden işsiz kaldığı, onlara yardım ettiğiniz sürece onların işsiz kalmanın tadına daha çok varacakları vs., vs., hepsi bildiğiniz iddialar. Ve bu dönemde yeni birtakım değerler diye ileri sürülen şeyler aslında, çok kazanan çok başarılıdır, çok başarılı olan çok makbuldür. Medyada çok gözükür etkilidir, etkili olan medyada çok gözükür. Bu sistem giderek daha etkili bir biçimde işlemeye başlamıştır. Türkiye'ye de yansımıştır. Bu dönemde bir yandan kar hırısı, genç kuşaklara da toplumun o güne kadar eski değerleri diye nitelenen olumlu bazı değerlere sahip olan kesimlere de yansımıştır, sızmıştır. Bunu söyleyen solcu vs. sayılan insanlar da var bir sürü, sayılamayacak insanlar da var.

Özellikle 2 yıl önce çıkmış, çoğunuzun tanıdığınız Ralf Darendorf'un Avrupa Devrimi Hakkında Görüşler diye çevirebileceğimiz bir kitabı. Varşova'daki bir centilmene yollanması düşünülmüş mektuplar diye alt başlığı olan bir kitap. Çok net olarak 1980'lerde yaşanan, bir anlamda yozlaşmayı temsil eden bu gelişmeyi anlatıyor. Ancak, 1980'ler sadece yozlaşmadan ibarettir demiyorum. Dinamizm yolu, etkinlik anlayışı, haliyle bazı pozitif diyebileceğimiz yeni sorunlar ve yeni bakış açıları da getirmiştir. Bunları es geçmek istemiyorum. Ama Türkiye'de çok fetişleştirildiği için 80'ler, eleştirilmesi gereken yönleri üzerinde duruyorum. Ve bu yönlerin Türkiye'ye çok şiddetle yansıdığı kanısındayım. Kıta Avrupasına bu şiddetle yansımada. Bir Almanya'ya, bir Fransa'ya bu ölçüde yansımada ve çok tahmin ediyorum Hindistan'a da

bu ölçüde yansımamıştır. Türkiye'ye özellikle yansıtıldı, iktidara egemen olan güçler tarafından. Ve bu arada bir anlamda kurunun yanında yaş da yandı. Bunu da Türkçesi çıkmış olan bir kitaptan bir alıntıyla aksettirmek istiyorum. Michael Albert'in Kapitalizme Karşı Kapitalizm, 91 yılında yayınlandı, 92 yılında Türkçeye çevrildi. Aynen; *...doğu batı çatışmasının sonu, sadece bir sistemin diğerine karşı zaferini belirlemekle kalmadı. Bu yıkım dev bir hortum gibi, herşeye rağmen tümünden yokolmayı hak etmemiş bir sürü düşünce, tepki, duyarlılık ve tahlili de peşinden sürükledi. Tarih, uzun vadede elbette ayıklayıcı rolünü oynayacaktır..* bu uzun vadenin çok da uzun vade olmayacağına ben ayrıca eminim. Bunu hatta Michael Albert Fransız sağıının II. Dünya Savaşı'ndan sonraki itibar kaybı ile karşılaştırıyor. Almanlarla işbirliği yaptığı için Fransız sağı, uzun bir süre, 30 yıl kadar, diyor, bu itibarını tekrar kazanamadı, devamlı bir mahcubiyet, çekingenlik altında yaşadı. Hakikaten dünya solu da, Türkiye solu da, 1980'lerin fırtınasının etkisiyle devamlı bir çekingenlik, devamlı bir güvensizlik, devamlı bir mahcubiyet, devamlı olarak hesap verme korkusu ve devamlı olarak ileriye dair projelerini kendine güvenle ortaya koymama, koyamama psikolojisi içine girdi.

Bölüşüm sorununu tartıştığınız zaman, bunlar çok önemli değildir, bunlar zamanla halledilir. Tüketim toplumunu eleştirdiğiniz zaman, insanlar tüketirse ekonomi daha hızlı gelişir. Kültürde tek tipleşmeyi eleştirdiğiniz zaman, Türk halkının çoğunun Dallas'daki kişileri yakın akrabası kadar tanıdığını eleştirdiğiniz zaman, işte bu batıya açılmadır, gibi konularda bir tıkanık noktaya geldik.

Bunun başka yönü bazı boş şöhretlerin balon gibi şişirilmesi oldu. Türkiye'de de oldu, uluslararası düzeyde de oldu. Çoğunuzun duyduğu bir Fukuyama, Tarihin Sonu diye bir görüş ileri sürdü. Türkiye'de birçok insan da aldı, bunu ortaya sürmeye çalıştı. Yine Darendorf'un biraz önce sözünü ettiğim kitabından söylüyorum; *...ABD State Departman görevlisi Fukuyama, diyor, -bilim adamı vs. gibi hiç bir sıfat kullanmıyor, bu açıkça yani bir küçümseme, bilinçli kullanıldığı belli- onbeş dakikalık şöhret hakkını kullanırken, diyor -burada bilenleriniz olacak, yanlış mı hatırlıyorum bilmiyorum, Woody Allen'ın galiba böyle bir sözü vardı; her vatandaş hayatında bir defa beş dakika meşhur olabilmeli, diye, böyle bir fantazi, burada da ona atıfta bulunuyor zannediyorum- çok da kaba bir makale yayınlandı, Tarihin Sonu diye, diyor. Açıkça anlaşılan şu ki, diyor; bugünkü dünya hakkında pek bir bilgisi yok, tarih hakkında hiç bilgisi yok. Şimdi Türkiye'de Fukuyama pompalandığı gibi başka pompalanan bir boş şöhret Laffer; Laffer eğrisi diye birşey tartışıldı Türkiye'de ciddi olarak, neymiş, efendim, vergi oranlarını belli bir oranın üstüne yükseltirseniz, vergi geliri düşermiş.., ee canım bunu herkes biliyor, bu o kadar basit bir iliş-*

ki ki, ama o noktanın nerede olduğunu nereden biliyorsunuz? O noktanın nerede olduğunu Laffer de söyleyemedi, kimse de söyleyemedi. Ama Laffer buna dayanarak ne söyledi; sakın ha, fazla vergi almayın. Ve bu fazla vergi almayın yönü aslında ideolojiktir. Bunu teknik bir kılıfa büründürüyormuş gibi, Laffer eğrisiyle ilgili ben köşe yazarları ve televizyon yorumcularının ne kadar iddialı konuştuklarını çok net hatırlıyorum.

Ve şimdi bitirmek için iki üç dakika içinde şunu söylüyorum; Reagan'dan Busch'a geçilmiştir. Bush Reagan kadar agresif değildi, daha yumuşak olmak zorunda idi. Thatcher'dan Major'e geçilmiştir, Major katiben Thatcher kadar agresif değildi, daha ılımlı olmak zorunda idi. Thatcher'in kendisi bile İngiltere'de ulusal sağlık sistemi hizmetine dokunamamıştır, geri püskürtülmüştür çabaları. Clinton Kenedy imajı ile devamlı olarak iktidara yürümüştür. AT sosyal şartı 1989'da Strasbourg'da imzalanmıştır, 1991'de Maastricht anlaşmasında geniş biçimde ele alınmıştır, bir tek İngiltere dışında bütün Avrupa ülkeleri, AT içinde yer alan 11 ülke imzalamıştır. AT sosyal şartına girebilmeyi çok isterdim. Bizim Türkiye'de tartışmasını yaptığımız birçok sorun artık Avrupa sosyal devleti için kağıt üzerinde yer almış ve hedef olarak saptanmıştır. Çalışma koşullarından sosyal güvenlik haklarına kadar herşeyin bir şekilde uyumlaştırılması ve asgarilerin herkes tarafından benimsenmesi.

Bir basit örnek daha verip bitireyim. Almanya'da ırkçı saldırılar yapıldı, basından izlediniz, televizyondan izlediniz. Her şehirde yüzbinlerce insan gündüz veya akşam ellerinde mumlarla sokaklara çıktı. D döneminde Almanya'da olduğum için içinde yaşadım ve çok etkilendim. Almanya'da bu yürüyüşler yapılırken, bunları ne sendikalar düzenledi, ne dernekler düzenledi, ne partiler düzenledi. Bunlar gerçek anlamda tabandan çıkan eylemlerdi ve bu tabandan çıkan eylemlere her şehirde 7'den 77'ye herkes hemen hemen katıldı. Ve bizim için bütün bu çerçeveden çıkacak sonucu da iki üç cümle ile özetlemeye çalışayım. Bizim için çıkartılması gereken sonuç şudur; 80'lerde yaşadığımız şeylerin olumsuzluklarını net görelim, eleştirelim ve bunlarla yaşamaya mahkûm olmadığımızı bilelim. Önümüzde geniş düşünerek ve radikal düşünerek alabileceğimiz mesafeler olduğuna tekrar kanaat getirelim ve bunların da asla politikacılara emanet edilemeyeceğine, -iyiniyet, kötü niyet meselesi değil, hadisenin tabiatı bu- öncelikle toplum tarafından, sivil toplum örgütleri tarafından ve sivil toplum örgütlerinde örgütlenmeyi bilebilen insanlar tarafından geliştirilebileceğine inanalım. Burada düşmüş, 17 yıllık bir liste vardı. 1974'de başlamış bu cemiyetin tartışma toplantıları, 93'e gelmişiz, 19 tane olması gerekirdi, 17 tane, iki tane eksik var, 1980 ve 1981. Askeri rejim döneminde konuşturulmamışız. Bugün konuşabiliyoruz ama askeri rejim dışında hala askeri rejim dö-

neminden kalan çok sıkı bir çerçeve içinde konuşuyoruz. 82 anayasası, sayın Emre Kocaoğlu'na bir politikacılığı ile ilgili başarılar dilerken bir soru da yöneltmek istiyorum. Anap'ın seçim bildirgesi içinde 82 anayasası değiştirilmelidir diye bir cümle yok. İçinde YOK kaldırılmalıdır diye bir cümle yok. Ve bu parti yeniliğin öncüsü olarak ortaya çıkmış durumda. Siyasete katılmayı genişletmeyen, çalışan kesimlerin siyasete katılması kanallarını genişletmeyen, bu olanakları artırmayan ve siyasete katılmayı teşvik etmeyen hiçbir yaklaşım ilerici olmaz. Türkiye'nin 1993'deki kritik sorusu budur. Çalışan sınıflar siyasete nasıl katılacaklar? Neresinden katılacaklar? Ve partilere özellikle nasıl etkide bulunacaklar?

Ben de biraz süremi aşmış durumdayım, bu açıdan özür dilerim. Çok teşekkür ederim.

Başkan - Prof. Burhan Şenatalar'a teşekkür ediyoruz. Şimdi söz panelimizin tek kadın üyesinin, biraz kaba oldu, önden yol vermek lazımdı ama, olaylar ters geldi, bizi affetmesini dileyerek sözü kendisine veriyorum. 15 dakika kadar görüşlerini açıklayacaklar.

Nur Vergin - Teşekkür ederim. Şimdi sözlüme başlamadan önce, bir zamanlar asistan ve öğretim üyesi olarak çalışmış olduğum İktisat Fakültesi'nin Mezunlar Cemiyeti'nin beni bu toplantıya davet ettikleri için çok teşekkür ediyorum, çok duygulandım.

Evet, Türkiye'yi sevmez bazı ülkelerin sözcüleri, Türkiye'nin yayılcı bir politika izlediğini ileri sürüyorlar. Bizi bazı uluslararası organizasyonlarda teşhir etmeye uğraşıyorlar, ihbar ediyorlar. Ben galiba o sözcülerin bu tespitine biraz katılacağım. Çünkü biz de biraz burada bayağı yayılcı bir tutum izledik. Ben şimdi yayılcılık yapmamak için önümdeki metne sadık kalacağım ve çabuk bitireceğim, umuyorum.

Şimdi efendim, dünyanın her yerinde siyasal partilerin, demokrasilerin işleyişiyle ilgili rolleri hakkında bazı sorular sorulmaya başlandı. Hatta siyasal partilerin rolleri bazı yerlerde sorgulanmaya da başlandı. Zira şimdiye kadar siyasal dünya görüşümüzü şekillendirmiş olan, iki rakip ideolojinin kendileri bitmedi ama, çarpışmaları sona erdi. Demokrasi adeta, yani bildiğimiz türden, çoğulcu demokrasi adeta alternatifsiz kaldı. Bu durum tabii bize demokrasiyi de yeniden tanımlamayı empoze edecektir. Şimdiki demokrasi düşmanı olan bir demokrasi, yani bildiğimiz tehdit altında kalan bir demokrasi değil artık. Herkes demokrasiden dem vuruyor. Dolayısıyla tehidsiz. Ama belki de bu yüzden daha kırılgan bir demokrasi ile karşı karşıya bulunuyoruz. Çünkü tabii demokrasinin şimdi de belirli yadsıyıcıları var, yok değil. Fakat bunlar alışageldiğimiz modern yadsıyıcılar değil. Şimdiki yadsıyıcılar, demokrasi düşmanları ya da karşıtları diyelim, geçmişin derinliklerinden gelen, kalıplaş-

lan bir nevi ana kronik unsurlar. Gelenekselcilik, soy-sop birlikleri, dinsel köktencilik, dinsel cemaatçilik vs., demokrasi modern hasımlarını yendi. Daha doğrusu modern hasımlar kendi kendilerini yitirdiler şimdilik. Şimdi karşımızda olan anti modern, arkaik soyutluktan gelen tehditlerdir. Bunun içindir ki, demokrasi fikrinin yeni bir değerlendirilmeye ve yeni bir tanımlamaya tabi tutulduğu bir dönemde partilerin de rolü ve fonksiyonu merkezi bir önem taşıyor tabii ki.

Ben burada siyasal partilere oldum olası geliştirilmiş olan bazı endişe ve eleştirilerden söz etmeyeceğim. Parti dediğimiz, bölücülüktür, ayrılıkçılıktır, toplumun dirliğini, birliğini, beraberliğini bozandan bu yana gelişmiş olan eleştirilerden söz etmeyeceğim. Efendim Mickelz'in öngördüğü gibi, nasıl olsa hiçbir zaman siyasal partiler demokrasiye hizmet etmezler, çünkü yapılarında bir oligarşik yapılanma trendi eğilimi mevcuttur, o eleştirilerden de söz etmeyeceğim. Ama şimdilerde öne sürülen birkaç öneriyi de düşünmekte fayda olabilir. Çünkü bu öneriler yeni oluşumların, yani sadece Türkiye de değil, dünyadaki yeni oluşumların habercisi, semptomatik nitelikte öneriler. Bazıları, eskiden Ostrogorski'nin yaptığı gibi belirli, spesifik bir sorunu çözmeye yönelik ve siyasal partiyi öncelikle teknik bir işletmeciyi aygıt olarak öngören öneriler. Mesela toplumun, topyekün ekonomik, siyasal ve sosyal gidişatını düzenlemeye yönelik partiler değil, doğum kontrolünü engellemeye yönelik partiler veyahutta belirli bir yönenin çok spesifik bir sorununu çözmek için örgütlenmiş ve o sorun eğer çözülürse, dağılan partiler. Mesela bugün Türkiye'de böyle bir bağlam içersinde bir radyo partisi kurulabilir diye düşünüyorum. Bu öneriler yeni ve emekleme aşamasında, ama önemli. Çünkü bize bazı sosyolojik ipuçları veriyorlar. Çünkü partiler siyasal tabii olma olgusunu düzenleme kanalıdır. Ve dünyanın bu siyasal dönüşü, bu transformasyon çerçevesinde söz konusu dönüşüm ile siyasal partilerin ilişkisi öncelikli bir önem kazanıyor. Bu soruna çok öncelerden, bundan 40-50 yıl önce Max Weber de değinmişti. D nedenledir ki, egemenlik sınıflamasını yapmış bulunuyordu.

Sanıyorum Türkiye'de gözlemlenen parti sayısındaki artışın bir nedeni de işte, bu transformasyonla ilgili. Yoksa durmadan peydah olan yeni yeni partiler, zannetmiyorum ki Türkiye toplumu içersinde mevcut olan bir dizi yapısal, sosyolojik bölünmelerin yansıması olsun. Böyle bir şey mümkün değil.

Seçmen topluluğu içindeki aynı kategorilere görüyoruz ki birden fazla parti hitap etmek istiyor. Birden fazla parti temsilciliğini üstlenmek istiyor. Ve x sosyal kategorinin partisi hangisidir?.. işte bunu tespit etmekte zorluk çekiyoruz. Zira partiler politika üretmek ve belirlemekte zorluk çekiyorlar. Program yaratmakta, toplumu projelendirmede, hedef tayin etmede, geleceğin tarihini dizayn et-

nede, şekillendirmede zorlanıyorlar. Çeşitli siyasi partilerin programlarını gördüğümüzde, bakıyoruz ilişkiler var. Aynı partinin programının içinde çeşitlikler var, muğlaklıklar var, belirli fikir katıplarına nihlanmışlıklar var, tekrarlamlar var, hatta zaman zaman belli oluyor ki, sırf adet yerini bulsun diye, laf olsun babından konmuş vaadler de var.

Bugün burada bize değişen değerlerin siyasi parti programlarına nasıl yansıtacağı soruluyor. Genel düzenleyiciler tarafından. Ben bu değişen değerlerin ne olduğunu bilmiyorum. Öğrenmek için, gelmeden önce, Türk toplumunun değerleri adlı başlıklı bir anket çalışmasının toplam 50 sayılık rakam ve bu rakamlar arasına ara ara serpiştirilmiş yorumlarını okudum. Fakat bu okuduğum ve baktığım rakamlar bana Türkiye'yi teşhis etmede yardımcı olmadılar. Çünkü biliyoruz ki, bu tür araştırmalar dakiktir, çok kısa bir süre için çok faydalı olabilirler, fakat tarihten koparılmış, tarihten yoksun olduklarından ötürü bir yoklamadan ibaretler ve bu tür çabalar Türkiye toplumunu anlamaya bizleri muktedir kılmaz. Dolayısıyla ben gerçekten bu değerlerin ne olduklarını tam olarak bilmiyorum. Ve diyorum ki, siyasi partiler siyasi formlarında herkesçe malum olan, bilinen, arzulan, artık tartışma götürmeyen, normatifik açısından genel olarak hemen herkesçe plümü olarak kabul edilen hususlara ağırlık vermekten vazgeçmeli. Mesela bir siyasi parti programında, toprak erozyonunun önüne geçmek gibi bir görevi, bir siyasi hedef gibi göstermemeli. Çünkü bu hususları sıralamak, bunlara ulaşma gayreti içinde olunacağını belirtmesi siyaset değildir. Yani büyük harfle siyaset değildir. Bunlar ulaşılması gereken bir nokta için gerekli teknik işlemler, gerekli teknik düzenlemeler, prosedür ve yöntem dizisidir. Bunlar siyaset değildir.

Oysa Türkiye'nin önünde ben en azından belli başlı iki temel siyasi konu görüyorum. Ve Türkiye bu konularda dünyadaki transformasyonların da etkisiyle, adeta yol kavşağına gelmiş durumda. Siyasi partiler bundan böyle bu yolları bizlere tanıtmalı, kendi tercihlerini, iktidar konumuna geldikleri takdirde Türkiye'nin hangi yola sapacağını açık seçik, sarıh bir biçimde anlatmalıdırlar. Çünkü siyasi partiler, eğer varolacaklarsa, yitip gitmeyeceklerse, sadece işletmeciler değil, geleceğin tarihinin yapımcılarıdır, öyle olmalıdırlar. Nedir bu yollar? Birincisi, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler sisteminde kendisine hedeflediği konumla ilgilidir. Türkiye'nin dünya konjonktüründeki milli duruşudur. Türkiye ne olmalıdır? Ne türden bir statüye sahip olmalıdır? Ne türden bir statüye talip olmalıdır? Siyasi partiler buna yanıt vermelidirler. Türkiye daha öncede başka bir dönüm noktasında böyle bir sorunla karşı karşıya kaldı, cevap aradı ve buldu. Morgentaun'un güç modeli'ne bakılacak olursa mesela Türkiye, belirli bir statüko politikasıyla güç temin etmeye çalışmıştır. Mantiği yani makul olmayı ön plana koyan Kemalist Türkiye güç toplama

mayası ve kendisini konsolide etmeye çalışmıştır. Coğrafi boyutunu küçülterek, uzun vadede güç toplamayı denemiştir. Zira biliyoruz ki, bir ülkenin güçlenmesi ile de sınırlarının ıpsız bucaksız olmasına bağlı değildir, askeri zaferlere ya da toprak yayılmacılığına hiç bağlı değildir. Ekonomik gelişme ile ya da özgürlük ve demokrasi mücadelesi-nin başını çekerek de bir ülke güçlü olabilir.

Evet, o halde Türkiye bu yolda mı devam edecektir, yoksa bir bölgesel güç olma yolunda bir politika mı izleyecektir? Hükmü geçen bir ülke mi, yoksa hükmü geçen bir ülke olmayı denerken tabii ki iç bünyesinde bir takım tikanıklıklara, gayri adil düzenlemelere sahne olan bir ülke mi, yoksa müreffeh ve dolayısıyla mutlu bir yaşamda mı? Güç iradesini ön plana koyan teorisyenler, bu sonuncu duruştan hoşnut kalmayacaklar elbette. Bir İsviçre olmanın mesela, dünyanın gelişme değirmenini çevirmeye yetmeyen bir durum olduğunu söyleyebilirler. Güç iradesine sahip olmayan ülkelerin ayrıca, görülmüştür ki, tarihte kendilerinden daha yoksul, daha az gelişmiş, daha kültürsüz ama daha güçlü bir hükmetme ihtirasına sahip olan ülkelerce yenilgiye uğradıklarını hatta onlara tabii olduklarını hatırlatacaklardır.

Evet, bence Türkiye, tarihsel bir zorunluluk olarak, yani uluslararası sistemin tarihsel olarak doğurduğu konjonktür nedeniyle ve Türkiye'nin kendi tarihsel özgürlüğünden ötürü, çünkü böyle bir dilema tüm ülkeler için söz konusu değil, Türkiye böyle bir yol aynındadır. Ve siyasi partiler bence, seçmen toplumuna yapması gereken tercihi belirtmeli, anlatmalıdır. Bu tercihe göre zira, Türkiye'nin dünya ile entegrasyon biçimi belirlenecektir. Bu da aynı zamanda Türkiye'nin maalesef konsolide etmekte zorlandığı iç entegrasyon sorununun çözüm yöntemini de tayin edecektir. Partiler, Türkiye'nin kimliğini tanımlamalıdırlar ve tanımlamalarını seçmen topluluğunun tercihiyle sunmalıdırlar. Bu önemlidir ve bence esas sorundur. Zira Türkiye'nin tarif edilmiş kimliği, Türkiye'de yurttaşların da vatandaşlık kimliğini tarif edecektir. Yani Türkiye şimdiki sistem uyarınca mı devlet yapısını sürdürecektir, yoksa yine İsviçre'nin örnek teşkil edebileceği bir anayasal vatandaşlık dediğimiz ilke uyarınca mı siyasi yapılanmasını yenileyecektir.

Burada kesme zorundayım, fakat ileride sorular gelirse bu anayasal vatandaşlık konusunda bir iki açıklama yapma fırsatını bulurum. Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim efendim.

Başkan - Efendim sayı Vergin'e biz de teşekkür ediyoruz. Cemiyet yöneticilerinden aldığım bir notu size ileteceğim. Saaf 1.5'a kadar uzatıyoruz sabah oturumunu, öğleden sonra ofurumu da saat 2.5'ta başlayacak. Dolayısıyla 23 dakika kadar daha bir vaktimiz var. Sadece soru olmak kaydıyla, uzun yorumlar olmamak kaydıyla, çok rica

ediyorum, birkaç kişiye söz verme imkanımız olacak. Ondan sonra panelistlere birkaç dakika bu sorulara yanıt verme imkanı tanıyacağız. Var mı efendim sadece soru sormak isteyen.. eyvah, çok.. önce sizi alayım, buyrun.

İbrahim Dülger - Sayın Genel Başkan Bülent Ecevit ve sayın İlkay Sunar'ın konuşmalarında İsveç, Norveç ve Danimarka gibi ülkelerin, işçi, hükümet, işverenin ortak karar almasıyla öncelikli sektörlerin saptanması ve bu sektörlerin uluslararası alanda desteklenmesi gibi sosyal demokratik sol politikalarla toplumda uzlaşmayı sağlayarak kalkındığını bir kez daha vurguladılar. 12 Eylül ve sonrasında ve ANAP döneminde tüm aydınların karşı çıkmalarına rağmen, İsveç'teki üçlü ortaklık yerine, ikili ortaklık tercih edilmiş, yani işveren-hükümet uzlaşması ile ülkeyi Friedman'ın bilhassa az gelişmiş ülkelerde uygulanması sakıncalı olan serbest piyasa ekonomisi politikalarını uygulamışlardır. Şimdi ise ülkemizde uygulanan serbest piyasa ekonomisinin şu anda bulunan tekel ve kartelleşmeyi önleyici kontrollü pazar ekonomisi ile, özelleştirme ile halka kooperatifleşmeyi özendirerek, sosyal demokrat ülkeler yakın ekonomik ve sosyal politikalara geçilmelidir diyorum. Ve Emre beye sormak istiyorum; şu anda devam eden ikili ortaklığı üçlü ortaklığa dönüştürebilmek için ANAP'ta mücadele edebileceğine inanıyor mu? Teşekkür ederim.

Başkan - Ben teşekkür ederim efendim, hanımefendi çok önceden söz aldı.

Sevgi Cansönmez - Teşekkür ederim. Sayın Kocaoğlu'na soracaktım. Kendileri 1950'de Sterlinin kaç lira karşılığında Türk Lirası ettiğini söyleyebilecekler mi? Ben onu da izah edeyim, 80 TL verince, 1 kuruşlan değerlendiriliyordu, 1 sterlin alınıyordu. Biraz evvel gençlik kollarının kurulmasını ve gençliğin daha yüzey olarak çalışmasını söylediniz. Acaba gençliğe anneleri neleyerebiliyorlar, bu pahalılık karşısında gençlerle ilgileniyorlar mı aile olarak, bir aile düzenleri oluyor mu, yoksa sabahdan çıkıp da akşam 7'de 8 'de eve dönen bir aile çocuklarına ne verebiliyor ki, onu alacaklar. Bir de eskiden bir ailede büyükler hep beraber oturuyordu, gerek çalışmalarında çocukların, onlara destek verdiği için, bu gibi halkevleri olsun, gençlik kolları olsun çalışma imkanı oluyordu. Şimdi bunlardan maalesef bütün gençlik yoksun. Teşekkür ederim.

Başkan - Biz teşekkür ederiz efendim. Buyrun..

Mahmut Atamtürk - Efendim, biliyoruz ki dil düşüncenin ürünüdür. Şimdi anayasa değişikliği tabirini ben biraz yanlış buluyorum. Çünkü anayasada değişmeyecek ve değişecek yazılımlar vardır. Bu nedenle kısmi değişiklik söz konusu olabilir, veya anayasa özüne aykırı maddeler, anayasa mahkemesi tarafından iptal edilir. Kaldı ki, bi-

lemiyorum anayasal tarihi açısından parlamento lar, temsili niteliğine haiz olan parlamento lar, tarih sel süreçte ne alanda anayasal inşayı gerçekleştirmişlerdir. Buna da cevap verilebilir. Ancak so rum, anayasanın değişmez yazılımları nedir, de ği şebilecek yazılımları nedir? Bunu ortaya koymak la zım. Örne ğin başkanlık sistemi anayasanın bı yazılımları açısından nedir? Başkanlık sistemi tek lif edilebilir mi TC Anayasası açısından? Çünkü anayasaya göre anayasanın bazı temel hükümle rinin de ği ştirilmesi teklif dahi edilemez. Anayasa de ği şikli ği dili böyle bir teklife yol gösterir. Yani çı ğır açabilir, o nedenle bu konunun tamamıyla be lirlenmesini istiyorum. Teşekkür ederim.

Başkan - Peki efendim, teşekkür ediyoru z... sayı arttı aniden.. burada bir hanımefendi var, onu da alalım..

Nural Söğüt - Teşekkür ederim. Sayın Şe natalar hocaya sormak istiyorum. Bu Fransa'dak son seçim sonuçlarının de ğerlendirmesini hoca dan almak istiyorum ilk etapta. Çünkü genel yay gın bir kanı oluştu. Dünyadaki sosyal, ekonomik politik görüşlerin sağa kaydığı konusunda. Acaba Rusya'daki de ğişmenin veya dağılmanın bu etke ne bir etkisi var mı? Teşekkür ederim.

Başkan - Biz teşekkür ederiz. Buyrun.. çok kısa lütfen..

Soydal Siley - Sayın İlkay beyinde burada olması dile ğiyle bir sorum olacaktı. Sayın Kocao ğ lu'na galiba, onlar kendi düşüncelerini belirtti. Benim di ğer panelistlere birer sorum olacak. Türkiye'de 1946'dan beri, 46'yı saymazsak 11 tane seçim ya pılmış durumda. Bu seçimlerden sadece üçünde Türk seçmeni yalnızca bir siyasi partiye % 51 oy kullanmış ve onu iktidara getirmiş durumda. Di ğer seçim sonuçları hep % 50'nin altındaki oylarla so nuçlanmış. Demek ki, Türk halkı ve Türk seçmen Türkiye'de bir uzlaşma, bir konsensus, yani bir ko alisyon istiyor demektir. Siyasal partilerin prog ramlarında seçim sistemleri çok önemli bir yer al malı mıdır, almamalı mıdır? Bu konudaki görüşleri. Teşekkür ediyorum.

Başkan - Teşekkür ederiz. Şimdi bu genç arkadaşımıza söz veriyorum, daha sonra size verip panelistlere geçeceğim.

İlhan Arslan - Sayın Kocaoğlu'na sormak istiyorum, siyasal partilerde tavandan tabana doğ ru bir denetimin olmaması siyasal oligarşi yaratır dedi. O fikrine katılıyorum. Yalnız benim sormak istedi ğim şu; siyasal tercihlerin parti programları, yönetmelik ve tüzüklere bakılmadan, sadece de neme yanılma usulüyle, popülist politikacıların de neme yanılma usulüyle seçilmesi bizim ülkede ola ğan bir şey. Böyle bir seçim sistemiyle, dar böl ge seçim sistemi ne anlamda birleşiyor? Yine bi zim ülkemizde normal ülke sorunları bile konuşul mazken, Neşe'nin kepek sorunu gibi ola ğan dışı

şeyler konuşuluyor, bu şekilde bir siyasal bilinçlenme varken, bu dar bölge seçim sisteminin uygun olup olmadığını öğrenmek istiyorum. Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederiz. Buyrun efendim.

Necdet Saruhan - Sayın başkanımıza büyük hakkını kullanarak da olsa bana soru sorma hakkı tanıdıkları için teşekkür ediyorum. Efendim sorularımı sayın Kocaoğlu'na yönelteceğim. İki konuda olacak. Birincisi, sayın Kocaoğlu eğer yanlış algıladımsa lütfen beni uyarırsınlar, değişimin siyasi partiler tarafından yakalanması gerektiğini vurguladılar. Yine partilerde eskiye dönük bir bakışla ocak ve bucakların hatta bir dinleyici arkadaşımızın deyişiyle halkevlerinin gündeme gelmesi yönünde görüş belirttiler. Yine demokrasilerin tıkanmaması için tabanın halkın üst düzeyindeki kişilere baskı unsuru olmaları gerektiğini öne sürdüler. Şimdi arkadaşşıma soruyorum, sadece DSP programında yer almıştır, geriye dönük değil, ileriye yönelik siyasi partidir. Yine sadece DSP'nin tüzüğünde anayasa mahkememizin de tasvibinden geçmiş olan mahalle sürekli çalışma grupları ve sandık kurulları müessesesi vardır. Yani DSP, siyasi yasalarca kaldırılan ocak ve bucakları, tüzüğünde gündeme getirmek suretiyle tekrar hayata döndürmüştür. Yine DSP'de tavandan değil, tabandan örgütlenme modeli hakimdir ve gücünü DSP halktan, onların demokratik katkılarından almaktadır. O halde şimdi soruyorum; sayın Kocaoğlu siyasi yaşamına neden DSP'de başlamadı da, düşünceleriyle siyaset hayatına giriş biçimi çelişkilerle dolu olan bir biçimde Anap'da başladı. Yine izin verilerse, İngiltere'den örnek vererek, dar bölge seçim sistemini methettiler veya savundular diyeceğim. Sayın Genel Başkanımın da arzettikleri gibi, bugün İngiltere dar bölge seçim sisteminin sıkıntıları yaşıyor ve bundan dönebilmenin yollarını arıyor. Şimdi sayın Kocaoğlu'na soruyorum; sayın Kocaoğlu İngiltere'deki bu durumu gözlemlememiş durumda mıdır, yoksa mensubu bulunduğu Anavatan Partisi'nin çıkarları nedeniyle bu olguyu bile bile bugünkü çarpık seçim sistemini daha da çarpık hale getirilmesi için, daha da gayri adil hale getirilmesi için sırf partisinin menfaatleri veya parti disiplini yönünden mi bu savunmayı getirdiler? İzin verirsiniz bir de diğer konuşmacı arkadaşlarımla..

Başkan - Sayın konuşmacı siz beş buçuk idiniz, dokuz oldu..

Necdet Saruhan - Efendim ben buçuğu biraz bedeni yapıma göre orantıladım o nedenle de süreyi aştım, teşekkür ediyorum. Efendim izin verirsiniz bir de konuşmacılardan sayın Nur Vergin hanıma eğer izin verilerse siyasi partilerin toplumumuzdaki yeri ve gelecekteki toplumumuzdaki arayışları biçiminden yararlı olur düşüncesi ile DSP'nin bir tüzüğünü, programını ve sayın başkanımızın eserlerinden bir bölümünü armağan etmek istiyorum. Çok teşekkür ederim.

Başkan - Kusura bakmayın, sanıyorum DSP bugün konuşma hakkını oldukça geniş bir biçimde ve etkili bir biçimde kullandılar. Dolayısıyla artık panelistlere geçeceğiz. Taze politikacı Emre Beye soruların bir kısmı yöneldiği için önce diğer panelist arkadaşlarıma söz vereceğim, ikişer dakikayla tepkilerini dile getirecekler. Dndan sonra sayın Kocaoğlu'nun politikaya ne kadar hazır olduğunu test edeceğiz..

Buyrun sayın Vergin, bu defa sizden başlayalım.

Nur Vergin - Teşekkür ederim efendim. Şimdi bana hiç bir soru yöneltilmedi, bunu bir şans olarak kabul ediyorum. Çünkü anı sorulara cevap verme yeteneğine pek sahip değilim. Fakat arkadaşım Burhan Şenatalar bu seçim sistemiyle ilgili bir iki şey söylemek ister miyim diye sordu. Şimdi ben seçim sistemlerinin teknik teferruatına girmek istemiyorum. Fakat şunu söylemek istiyorum. Türkiye'de birçok diğer toplumsal ve siyasal fobilerimizin yanısıra bir de koalisyon fobimiz var. Aman koalisyon olmasın, çünkü bu Türkiye'nin sonunun başlangıcıdır şeklinde algılanıyor. Oysa, çoğulculuğun olduğu yerde ve eğer çoğulculuk toplum tarafından kabul edilmişse, koalisyon çok doğal bir şeydir hatta teşvik edilmesi gereken bir şeydir. Şimdi belki bizim siyasal kültürümüz ve hatta onuru uzantısında siyasal terbiyemiz koalisyonlara elvermiyor diye bir endişeye dayanabilir bu rezerv, bu koalisyon korkusu. Bunu bence gidermenin yolları olabilir. Seçim sistemlerine başvurma suretiyle. Bendeniz seçim sistemleri konusunda çok fazla çalışan ve uzmanlaşmış, tetekkür etmiş bir insan değilim fakat bana öyle geliyor ki eğer Türkiye'de bütün fikirlerin, bütün taleplerin ve bütün çıkarların ifadesini kolaylaştıran nisbi temsil sistemine döndüğü takdirde ve fakat bir şartla, çünkü yine de belirli bir icrayı da çıkarabilmesi lazım bu seçim sonuçlarının, iki turlu, iki aşamalı, ama nisbi temsile dayanan bir seçim sistemine dayandığımız takdirde sanıyorum ki aynı zamanda bu koalisyon, çünkü koalisyon aslında nedir?.. farklı tarafların hatta karşı tarafların birbirine yaklaşması ve uzlaşmasıdır. Bir anlaşma noktasına varmasıdır, konsensüse gitmesi.. yoksa topyekûn-lük konsensu değildir efendim. Demin öyle bir şey söylendi, ya % 50'nin altına düşünce demek ki konsensüs olmuyor, hayır. Farklılıklar içinde bir mutabakat bulmaktır konsensüs. Yoksa bütün bir toplumun, seçmen toplumun aynı şeyi arzulaması ve düşünmesi demek değildir. Dolayısıyla sanıyorum ki nispi temsil ve fakat iki aşamalı, çünkü bu durumda gerek partilerde, gerek partilerin takipçisi olan seçmenlerde daha hükümetler kurulmadan önce yavaş yavaş bir yakınlaşma, birbiriyle kendisini yakın hissedene, uzlaşabilen siyasi odakların biraraya gelmesi hadisesiyle karşılaşırız ve sanıyorum bu Türkiye için çok olumlu olacaktır ve bizi uzlaşma kültürüne de yakınlaştırmış olacaktır.

Çok teşekkür ederim.

Başkan - Biz teşekkür ederiz sayın Vergin. Sayın Şenatalar buyrun..

Burhan Şenatalar - Efendim direkt olarak bana sorulan bir soru vardı Fransız seçimleriyle ilgili. Şimdi Fransız seçimlerini doyurucu derecede yorumlayacak kadar bilmiyorum. Son yıllarda İngiliz, Amerikan seçimlerini çok daha yakından izledim, biraz daha rahat hissediyorum onlar hakkında konuşma konusunda ama, Fransız seçimlerini yakından izlemedim. Yalnız şunu da söyleyeyim. Basında 100 yıllık hezimet gibi bir yorum çıktı. Şimdi geçen sen...

... hezimet midir, bana göre değil diye düşünüyorum. Şimdi orada ayırtedilmesi yararlı olacak iki tane trend var. Bir tanesi genel uluslararası trend, onun içinde tekil ülkelerin trendleri. Bunlar bazı yerlerde örtüşüyor, bazı yerlerde tam örtüşmüyor. Yani 1980'lerde dünya genelinde bir sağ dalga estiğinde, İngiltere'de bu oturdu, Amerika'da da oturdu. Geçen Nisan ayında İngiltere'de yapılan seçimlere girerken son aylarda bütün anketler İngiliz İşçi Partisi'ni bazen 2 bazen 4 puan önde gösteriyordu. Seçime girdikleri zaman aşağı yukarı başabaş girdiler. Ve muhafazakar parti küçük bir payla kazandı. İngiliz işçi partisi de bir sosyal demokrat parti olarak 8-10 senedir kendini bir yerlere konuşturdu, kendine yeniden bir kimlik oluşturma çabası içinde. Neilla aynı Amerika'daki gibi muazzam seçim kampanyaları düzenlediler ve bunun için de artık Neil nerede, ne renk elbiseyle gözükmeli, saat kaçta basın toplantısı yaparsa televizyonda iyi gözüküyor, en ince ayrıntısına kadar kovaladılar. Fakat İngiltere'de çoğunluğu ellerine geçiremediler. Şunu çok rahatlıkla söyleyebilirim, geçen Nisan'daki seçim bir iki puan farkla ters de çıkmış olabilirdi. Yani Major gitmiş, gelmiş olabilirdi. Amerika'nın genele uyduğunu da görüyoruz. Amerika 80'lerde Reagan'ı getirdi, genel bir yumuşama ile Clinton'a döndü. Fransa uymadı, İspanya da uymadı. Şimdi Fransa'da bir tepki birikti. 12 yıl yıpranmanın mutlaka bir etkisi vardır. İki, 1980'lerde genel olarak dünyada bir sosyal demokrat politika uygulamanın zorlukları vardır. Üç, sosyal demokrasinin yine Darendorf'un parmak bastığı bir sorunu var. Türkiye'de yok bu, Avrupa'da var. Diyor ki; 1970'lerin sonunda ortaya çıkmış olan Avrupa toplumları, esas olarak sosyal demokratların eseridir. Sosyal demokratlar bu oluşturdukları eserle insanlara çok şey kazandırdılar ama, kendilerine kazanacak bir şey kalmadı. Yani sosyal demokrasi hedeflerine yaklaştıkça, diğer partilerle benzeşme oranı artar oldu. Bir anlamda Türkiye'de DYP'nin son seçimlere sosyal demokrat sloganlarla girmesi gibi. Şimdi DYP sosyal demokrat sloganlarla girdiği halde biraz oy çekiyor. Oy çektiği zaman kaybeden sosyal demokrat partileri mi ön planda yorumlayacağız, yoksa kazanan sosyal demokrat tema-

ları mı ön planda yorumlayacağız. Dolayısıyla Fransa'da, şimdi ben şunu merak ediyorum, önümüzdeki yıllarda acaba kurulan hükümet sosyal demokrasi adına kazanılmış alanlarda ne kadar geriye itebilecek? Çok fazla itebileceğini sanmıyorum. Beş tane tesisi özelleştirmesini hiç önemsemiyorum, çok açık söyleyeyim. Hiç önemsemiyorum. Ana direkleri o toplumun, sosyal devletin ana direkleri acaba nereye kadar sarsılabilecek? Bunda çok mesafe alabilecekleri sanmıyorum doğrusu. Bunu en fazla en fazla yapabilen Thatcher'di. O deneyimin de tekrarlanabileceğine inanmıyorum.

Biraz daha spesifik soru soran sayın Söğüt; Sovyetler Birliği'nin çöküşünün etkisi var mı?.. mutlaka var. Yüzde kaç olduğunu hiç bilmiyorum, mutlaka var. 80'lerde esen dalganın etkisi var. Ama bu sanıyorum 12 yıllık yıpranma ve sosyal demokrasinin Fransız deneyimindeki bir anlamda tıkanmışlığının etkisinden daha marjinal, daha ikincil, daha arka plandaki bir etkidir diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Başkan - Biz teşekkür ederiz sayın Şenatalar. Efendim görüyorsunuz, panelistlerimiz hala diri, canlı, konuşma hevesiyle dolu. Gördüğüm kadarıyla siz de gayet diri ve canlı oturuyorsunuz. Son sözünüz sayın Kocaoğlu'na vereceğiz. 3 dakika var. Herhalde 33 dakika kullanma eğilimi olacak, siyasetçi olduğu için. Onu bir şekilde dizginlemeye çalışacağız. Buyrun sayın Kocaoğlu..

Emre Kocaoğlu - Çok teşekkür ederim sayın başkan. Ben doğru dürüst politikacı olamayacağıma inandım burada, çünkü akademik..

- çok çabuk cayma canım...

- ama caydırdınız, çünkü akademisyenlerin sözüne fazla güvendiğimi hissettim. Çünkü sevgili hocalarımızla muhtelif sendika toplantılarında çok beraber oldunuz, bizim sendika toplantılarımız biraz nutukla geçer, en kibar tabiriyle söyleyeyim. Orada bizi biraz eleştirirler, derler ki, biz akademik toplantılarda şöyle riayet ederiz, böyle konuya riayet ederiz, konu şöyle planlanır, böyle planlanır, ben de ona inanıp buraya, kusura bakmasınlar, konuyla ilgili olarak hazırlanıp geldim, konu da parti programlarıydı. Sayın Ufuk Uras başkanımızdan rica edelim. Gelecek seneki toplantıyı sanat tarihi konusunda yapsın da orada parti programlarını tartışalım diye düşünüyorum. Şimdi ben yine konuyla ilgili kalmaya gayret ederek, işin ideolojik boyutları konumuz olmadığı için, yani diyecek lafımız olmadığı için değil, diyecek lafımız olmadığı için, sizlere saygımdan ötürü riayet etmeye gayret ederek cevap arz etmeye çalışacağım.

Şimdi efendim ilk soru sayın Şenatalar hocamdan geldi konuşmasında, 82 anayasası ve YÖK konusu.. YÖK konusunda Anavatan partisi-

in programı, hangi partinin programında ne olduğunu hep birlikte araştırırız. Seçim bildirgeleri, belgeleri, hepsini araştırılır. Ama Anavatan partisinin şu anda nasıl bir çalışma içinde olduğunu, kendisinin de başkanı bulunduğu çok değerli derneğin temsilcileriyle son zamanlarda sık sık yaptığımız toplantıların gelişmesini kendi derneğinin mensuplarına sorarak öğrenirse, beni burada bir akım isimler ve gelişmeleri açıklamak zorluğunun kurtarmış olur, çok müteşekkir kalırım. Bu toplantılara bir çok parti çağrıldığı halde, sadece ben katıldığım görüyorum. Demek ki Anavatan partisi bu konuya biraz fiilen ilgi gösteriyor, hocam kendi arkadaşlarından daha çok öğrenebilir bunu.

82 Anayasası konusuna gelince, sevgili arkadaşlarım çok istihdam ediyorum. Evren Paşa anayasası diye sloganlarla küçümseyip, bir şeyi özardı etmeyelim. 82 Anayasasından önce, sarı Ecevit'in Petrol-İş kongresinde yaptığı konuşmayı hatırlıyorum, ondan öncesini hatırlıyorum. Birşeyler geliyordu. Ve bunların gelmesinin tezgaarının bir tanesi de Tarabya Otelinde o zamanın başbakanına bağlı insanlar tarafından şimdiki anayasanın özeti olarak hazırlanmış idi. Şimdi bir takım partiler kendi programlarına, bildirgelerine, kararlarına, yasalarına ben şöyle hukukçuyum, böyle hukukçuyum diye yazıp, bir yandan o anayasayı bütün zulmüyle bugün uygularlarsa, bir başka parti de, üstelik ben solcuyum diye çıkıp, o kötü partinin yüzündeki irinin makyajı, pudrası olmayı çine sindirebilirse, onu programıyla değerlendireceksiniz, yoksa başka partilerin programında yok la icraatında var, diye mi değerlendireceksiniz. Lütfen realist olalım, lütfen tek standartlı olalım. Bunun çözümü nedir? Burada biraz müsaade ederseniz, partimin büyüklerine iletirsin istihramıya bir laf edeyim; oylarınızı esirgemezseniz, anayasayı değiştirecek çoğunluğu bize verirsiniz, hep birlikte, mutabakat halinde, zannediyorum daha doğru dürüst bir anayasayı yapmak imkanına kavuşuruz.

Şimdi, çok kısaca sorulara cevap vereyim. Benim anlayamadığım bir soru vardı, ANAP'ta ikili, içli ortaklı ortamda mücadele nasıl olur?.. ben ANAP'ta mücadele etmiyorum, ANAP'la birlikte, ANAP'ın içinde demokrasi için mücadele ediyorum. Ben aynı ANAP'ta, değerli arkadaşım, İbrahim Dülger kardeşim, yıllardır İLO'da Türkiye'nin işçi delegesi olarak bazen ANAP'ın çalışma başkanlarıyla boğaz boğaza boğuştum. ANAP'ta bir

tek kişi bana hemşerim yapıyorsun? demedi. Ama geçen sene ayın İLO'da, şimdi burada fazla açıklamak istemiyorum, çünkü bazı akademisyen arkadaşlarımız da aynı şeyin içindeydiler, şu andaki mevcut koalisyonun o heyetteki temsilcileri Türk işçilerinin grev hakkının gündemden düşmesi için uğraştılar. Onun için burada iki husustan bahsetmek istiyorum, herhalde hepsini karşılayacak.

Tevfik Fikret'in bir mısraı var; "Şüphe bir nura doğru koşmaktır", diyor. On sene önceki, onbeş sene önceki ANAP'tan bahsetmiyoruz, çünkü yoktu onbeş sene önce ANAP, on sene önceki ANAP'ta da takılıp kalmadık. Biraz şüphe edersek belki biraz Tevfik Fikret'in söylediği birşeyleri yakalayabilmiş oluruz.

.. sorular hep ANAP'la ilgili hocam, ne yapayım, bana onu sordular..

- hocam parti propogandası var..

Emre Kocaoğlu - Ben buraya parti için gelmedim ama.. Anayasa benim konum değildi, başkanlık sistemine ben şahsen iştirak etmiyorum, anlayamadığım bir sistemdir. Oligarşi konusunda popülist politikacılar mı gelir dar bölgede, ben dar bölgeden bahsimi çok sınırlı bir konuyla ilgili olarak söylemişim. Seçim sistemleri konusunda hemen arzedeğim, zannediyorum önümüzdeki aylarda seçim sistemleri konusunda bütün siyasi partilerin de iştirakinin rica edileceği bir takım toplantılar yapılacak. Onları orada konuşmayı herhalde daha uygun buluruz sanıyorum. Burada ayrıntılarına girmenin gereğini uygun bulmuyorum. DSP il başkanı sevgili Necdet Saruhan beyefendinin ilgisine teşekkür ederim. Bu vesile ile birbirimizi daha iyi tanımış olduk, görüşmelerimize devam edelim, bakarsınız birbirimize oy bile verebiliriz..

Hürmetler ediyorum efendim.

Başkan - Efendim inanmayacaksınız ama, oturumun sonuna geldik. Ben oturum başkanı olarak 35 dakikalık yorum hakkımdan vazgeçtim. Yalnız sayın Şenafalar sataşma nedeni ile söz istefedi vermedim. Bir yazılı metin verdi, hiç olmazsa bunu oku dedi, aynen okuyorum. 82 Anayasasının değiştirilmesi ve YÖK düzeninin değiştirilmesi ANAP'ın 1991 seçim bildirgesinde yok demiştim. Bildirge burada yanımda, isteyen gelip bakabilir, diyor. Bu tartışma kapanmıştır. Hepinize çok teşekkür ediyorum, sağolun.

EN ESKİ İKTİSAT DERGİSİ

ŞİMDİ EN YENİ BİÇİMİYLE...

1 964 yılından bu yana **İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti** tarafından yayınlanan **İktisat Dergisi** Temmuz ayından itibaren yepyeni bir biçim ve içerikle, Cemiyet üyelerinin yanı sıra, gazete bayileri aracılığıyla kamuoyunun da önüne çıkıyor.

2 9 yıllık kesintisiz yayın hayatında ekonomi dünyasına gerek akademik, gerek teorik, gerekse bakış açısı itibarıyla önemli hizmetler vermiş olan **İktisat Dergisi**, bundan böyle profesyonel bir basın-yayın ekibi tarafından hazırlanacak.

Piyasadaki ekonomi dergileri, esas olarak yatırımcılara yönelik bir yayın çizgisi benimsemişken, **İktisat Dergisi**, okurlarımızın ilgiyle izlediği araştırma, inceleme ve makaleleri yayınlamayı "**Akademik Bölüm**" adı altında sürdürecektir, dünya ve Türkiye ekonomisini siyasal-toplumsal bütün içinde ele alırken konulara çok yönlü ve geniş açılı bir perspektifle yaklaşacak.

Günümüzün aylık yayın gereksinimlerini karşılamak amacıyla, konu çeşitliliğini, dolayısıyla da sayfa sayısını artırıyoruz. Böylece, kimi zaman salt teknisyenlerin anlayabileceği dilden yazılmış dar, kapalı "ekonomi mabedi bülteni" olmaktansa, **İktisat Dergisi**, "**Toplum ve Yaşam**", "**Kültür ve Sanat**", "**Medya**", "**Ayn Portresi**", "**Kıtap**", "**Ayn Panoraması**" gibi bölümlerle hem işlevsel hem de okunması zevkli bir yayın haline geliyor.

Her sayısı toplam 10 bin adet dağıtılacak olan dergimiz, içi 90 gr., kapağı 135 gr. Avrupa kuşe kağıdına renkli olarak basılacak. Bugün Türkiye ekonomisinin en önemli kilit mevkielelerinde bulunan yaklaşık 5 bin üyemize ulaşacak olan **İktisat Dergisi** üyelerimizin yanı sıra, doğru habere, titiz araştırmaya ve analize değer veren, ihtiyaç duyan okurların da ilgisini çekecek.

İktisat Dergisi Temmuz sayısında, dünyada yeniden gündeme gelen Keynes politikalarını dosya konusu olarak işliyor. Keynes'in yandaş ve karşıtlarının tartıştığı dosyada, Keynes politikalarının günümüz dünyasında uygulanabilirliği ve bu politikaların Türkiye'ye olası etkileri sorgulanıyor. Temmuz sayısında ayrıca, ekonomi alanında yeni hükümeti bekleyen sorunlar ve Başbakan Prof. Çiller'in en zorlu sınavlarından biri olacağı görünen iç borçlar konusu bir başka dosya olarak ayrıntılı biçimde ele alınıyor. Asgar ücret uygulamasının Türkiye'de ve dünyadaki işlevi, işsizlik ve yarattığı sorunlara karşı geliştirilen çözümler, önerileri ve çalışma modelleri, dünya ekonomisindeki son gelişmeler, centilmenlik anlaşması biterken başında beklenen tiraj kavgası **İktisat Dergisi**'nin Temmuz sayısında ele alınan diğer konulardan bazıları...

Dergimiz şimdiye kadar en önemli desteği **İktisat Fakültesi** mezunlarından aldı. Abone olarak, reklam vererek, dergiye yazı yazarak bu desteğin süreceğini biliyoruz.

2 9 yıllık birikimle, profesyonel yayıncılığı, **İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti**'nin güçlü iletişim ağı ile modern bakış açısını bir araya getirip **İktisat Dergisi**'ni hep beraber, aranan, beğenilen ve kaynak gösterilen bir yayın organı haline getirmeyi amaçlıyoruz.

İktisat Dergisi
İFMC Cumhuriyet Caddesi, No: 27/6
Taksim- İstanbul Tel: 250 44 11 Faks: 250 16 42.

Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Nüfus Artışı - İşsizlik ve Göç'le İlgili Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?

Açılış : Sümer ORAL

Oturum Başkanı : Prof. Dr. Metin KUTAL

Panelistler : Prof. Dr. Mübeccel KIRAY
Doç. Dr. Mete TÖRÜNER
Yaşar YAŞER

Başkan - Sayın bakan, değerli iştirakçi arkadaşlarım, İstanbul Üniversitesi İFMC'nin düzenlediği geleneksel toplantılarının 18.sinde biraraya gelmiş bulunuyoruz. Üçüncü gün içersinde konuyu hatırlatmama zannediyorum gerek yok. Yeni yüzyıla doğru Türkiye'de ve Dünyada Neler Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl Olmalıdır? başlıklı bu toplantımızda, son oturumunda Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Nüfus Artışı, İşsizlik ve Göç'le İlgili Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl? herhalde olmalıdır biçimindeki oturumu açıyorum.

Konunun sosyal içerikli bir konu olduğu kuşkusuz. Soruna makro düzeyde bir yaklaşım içinde zannediyorum değerli konuşmacılar yaklaşacaklardır. İşsizlik, göç ve istihdam problemleri ele alınırken, zannediyorum ki, ister istemez, özellikle Türkiye ile ilgili sorunlar ve muhtemelen mikro düzeydeki sorunlara da girme olanağını bulacaklardır. Ben her zaman olduğu gibi, önce aramıza katılmasından dolayı gerçekten büyük bir memnuniyet duyduğum, fakültemizin pek değerli bir mezunu olarak bugün çok önemli bir başkanlığın başında görmekten büyük mutluluk duyduğumuz sayın Sümer Oral'ı açılış konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum. Buyrun Sayın Oral..

Sümer Oral - Değerli başkan, kıymetli öğre-

tim üyeleri, sevgili hocalarımız, değerli konuklar, basınımızın ve televizyonlarımızın değerli temsilcileri, kıymetli iktisatlılar, sözlerimin başında hepinizi saygı ile sevgi ile selamlıyorum. İFMC'nin geleneksel bir yapıya kavuştuğu İktisatçılar Haftası'nın 18.sini yapıyoruz. Ve bu hafta için tesbit edilen, tercih edilen tartışma konusu da fevkalade yerinde olmuştur. Gerçekten son günlerde, hatta son yıllarda, 2000'li yıllar ve 2000'li yılların getireceği birtakım şartlar, imkanlar üzerinde sık sık durulmakta ve 2000'li yıllar adeta, insanlık için 2000 yılı bir dönüm noktası olarak görülmekte, veya öyle düşünülmektedir. Şüphesiz ki, 2000'li yılların da birtakım zorlukları olacaktır, mutlaka birtakım insanlık için yeni imkanları olacağı gibi, birtakım zorluklarının da olacağı şüphesizdir. Yoksa herşey toplumun karşılaştığı problemlerin 2000'li yıllarla beraber tamamen ortadan kalkmasını beklemek herhalde biraz hayal olur, mutlaka olacak ama, mutlaka 7 sene sonra gireceğimiz yeni bir yüzyılın değişik, insanlık için çok daha avantajlı yönleri olacaktır. Aşağı yukarı 3 gündür, İktisatçılar Haftası'nda, 2000'li yıllarda ekonomi, sosyal yapı, siyasi yapı tartışılmaktadır. Ve bugün de son oturum, 6. oturumu idrak ediyoruz. Bundan evvelki 5 oturumda biraz önce söylediğim konular tartışıldı. Türkiye'nin ve dünyanın ekonomik meseleleri, siyasi meseleleri ve sosyal meseleleri tartışıla tartışıla bugün işsizlik, göç sorunları ele alınıyor. Esas iti-

bariyle sosyal yönü daha fazla görünen bu konular bir bakıma bundan önce 5 oturumda tartışılan konularla fevkalade yakındır. Hatta o 5 oturumda tartışılan konuların sonunda ortaya çıkacak hususlardır. Çünkü gerek işsizlik olsun, gerekse göç meselesi olsun, bunlar bir sosyal devletin mutlaka halletmesi gereken konulardır. Ve bir devlet ekonomisini gelişmişlik düzeyine artırarak bu problemlerini çözmelidir. Esas itibariyle ekonominin ve ekonomik faaliyetin amacı insandır. İnsanın mutluluğunu gözetmektir, insanın refahını artırmaktır. Dolayısıyla zaten 2000'li yıllar derken ve 2000'li yıllarla beraber insanın refahının, insanın mutluluğunun artacağı düşünülmekte ve öngörülmektedir. Dolayısıyla iktisadi faaliyetlerin sonucunda bu neticeleri elde etmemiz gerekir. Bu neticeleri elde ederken de bir sosyal devleti oluşturma gayreti içersinde oluruz. Çağdaş bir devlet, sosyal bir devlet, işsizlik meselesini büyük ölçüde halletmiş ve işi olanlar kadar, iş aradığı halde bir işe girememişlerin meselelerini çözen, onların sosyal güvenlik meselelerini halleden, yarın endişesinden kurtaran ve gece yattığı zaman terlemeden, sağa sola dönmeden yarınından emin bir toplumu meydana getirmek ve göçü önlemek. Bunlar sosyal devletin ulaşmak istedikleri hedeflerdir.

Biraz evvel de ifade ettiğim gibi, yani gerek göç gerek işsizlik, tamamen ekonomik karakterde problemlerdir, olaylardır. Eğer göç politik bir amaç taşımıyorsa, ki, günümüzde göçler politik amaç taşıyor demek son derece güçtür; vardır, ama azdır. Daha çok ekonomik bir nedendir. Gene hepimizin yakinen şahit olduğu, 2-3 sene öncesinin Avrupa'daki büyük değişiklikler ve Avrupa'daki özellikle doğu ve batı Almanya'nın birtek Almanya haline gelmesinin kökünde yatan temel nedenler politik olmaktan çok ekonomiktir. Doğu Alman halkını batıyla birleştirmeye çeken, onu tahrik eden unsur, Batı Almanya'nın gelir seviyesinin Doğu Almanya'nın gelir seviyesinden daha yüksek olmasıdır. Eğer birtakım siyasi engeller olmasa ve o duvar olmasa idi, belki bu iki Almanya'nın birleşmesine gerek kalmadan, kendiliğinden ekonomi onları biraraya getirecekti. Onun için, göç üzerinde dururken büyük ölçüde ekonomik açıdan hareket etmek gerekir.

Esas itibariyle dünya 2000'li yıllarda barışı koruyacak ve barışa sahip olma, barışı devamlı kılma gayreti içersinde olacak. Böyle bir dünya konjonktürü içersinde de Türkiye'nin hedefleri esas itibariyle 3 noktada toplanır. Bunlardan birisi, batı ölçülerinde standart, insan haklarına önem veren bir demokrasi, bunun yanında sağlam, güçlü, işleyen bir ekonomisinin kurulmasını ve onu devam ettirme hedefi, üçüncüsü de toprak bütünlüğünü koruyabilmesi ve bunun içinde gerekli olan güçlü savunmasını sağlamasıdır. Dolayısıyla dünyada bir barış ortamı, bu barış ortamı içinde dünyanın bir üyesi olan ve globalleşen, birleşen, siyasi sınırların gittikçe önemini kaybetmeye başlayan bir dö-

nemde demokrasisi tam, insan hakları tam, ekono-misi sağlam ve toprak bütünlüğünü koruyaca-savunması olan bir Türkiye. Yani istenen hedef arzulanan, gerçekleştirilmek istenen hedef bu olmaktadır.

Şüphesiz ki, önümüzdeki yüzyılın, yarın 2000'li yılların en önemli sorunlarından birisi, insanla doğa arasındaki dengeyi iyi kurabilmektir. Yani 2000'li yılların en önemli meselesi bu olacaktır. Yani çevre de bunun bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama doğa ile insan arasındaki dengeyi fevkalade sağlıklı bir şekilde kurabilmek en önemli problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle nüfus fevkalade önem kazanmakta. Nüfus sadece bir ülke için değil, hatta bir kıta için değil, bir dünya için önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya nüfusunu şöyle bir geriyeye doğru baktığımızda göreceğimiz tablo şudur 1800 yılında dünya nüfusu 954 milyon, içinde bulunduğumuz yılın başında, yani 1900 yılının başında 1 milyar 630 milyonluk bir dünya nüfusu var ama bu yılın sonuna geldiğimizde, yani 1992'lerde 3 kat artarak 5 milyar 230 milyon civarında bir rakama ulaşıyor. Görüyoruz ki, içinde bulunduğumuz yüzyılda dünya nüfusu 3 kat artmış. Böyle bir nüfus kesafetiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Tabii nüfus deyince, nüfusun artış hızı fevkalade önem kazanmakta. Şöyle dünya ülkelerine veya kıtalara baktığımızda, nüfus artış oranına, karşılaştığımız tablo da şöyle oluyor; dünyada bir kere genel nüfus artış oranı 1.7'dir. Dünyadaki genel rakam. Afrika'da bunu % 3 olarak görüyoruz, Latin Amerika'da % 2.1, Asya'da % 2, Avrupa'da %0.2, Türkiye'de de % 2.2. Şüphesiz ki, dünyada biraz evvel saydığımız kıtalarda veya kıtaların bir bölümündeki genel rakamın içersinde ülkeden ülkeye değişen oranları var. Ama karşılaştığımız tablo bu. Türkiye'de 2.2. Şüphesiz ki 2.2. önemli bir nüfus artışıdır. Dolayısıyla bu 2.2 olduğuna göre Türk ekonomini yönlendirenler herşeyden evvel büyümeyi hedeflerken, hareket noktası bu olacak. 2.2'nin altında bir büyüme Türkiye için fert başına GSMH bakımından menfi bir netice meydana getirecektir. Yani kişisel olarak refahı azaltır 2.2'lik bir oran. Onun için büyüme de baz olarak 2'den başlamanız, 2.2'den başlayacaksınız ki, ancak ondan sonra bir refah artışı meydana gelebilsin. 2.2'lik büyüme de küçük bir büyüme olarak görülemez, ama Türkiye için de yeterli bir büyüme değildir. Dolayısıyla bunun üzerinde bir büyüme sağlanması lazımdır. 91 dahil geriye doğru dört yıl gittiğimiz zaman, Türkiye'de son dört yılın üç yılında nüfus artışının altında bir büyüme sağlamıştır Türkiye ekonomisi. Dolayısıyla son dört yılın üç yılında ferdi olarak refah seviyesinde bir düşme görülmüştür. Çıkan ekonomik tablo bunu göstermektedir.

Tabii burada üzerinde durulacak bir önemli nokta da kaynak kullanımı ile nüfus artışı arasındaki dengenin veya dengesizliğin ekonomik, sosyal ve siyasi problemleri de birlikte getirmiş olma-

sıdır. Bu dengenin bozukluğu bir takım sorunları beraberinde getiriyor. Bunlar çevre sorunu, işsizlik sorunu, göç sorunu, eğitim sorunu, sağlık sorunu ve çevre sorunu gibi. Dolayısıyla bütün bunlar önümüzde, 2000'li yıllarda halledilmesi gereken sorunlardır. Tabii bunların hemen hemen önemli bir bölümü Türkiye için de varittir ve Türkiye ekonomisinin, Türkiye'nin bu problemleri halletmesi gerekiyor. İnsan ve doğa dengesi şayet iyi kurulmazsa, bu defa nüfus artışıyla refah artışı arasında tam bir ters orantı ortaya çıkar, yani onu görürüz bu denge tam kurulmadığı zaman. Nüfus artışı ile refah artışı arasında bir tezat ortaya çıkar. Nitekim son dört yılın üç senesindeki gelişmeyi aktarırsanız bu farklılık, çelişki de kendisini göstermektedir. Dolayısıyla bir defa daha altını çizmek gerekirse, gerek nüfus artışı, gerek göç, gerekse işsizlik, önümüzdeki yılların, yani son 7 yılı da aşkıtan sonra 2000'li yılların mutfaka çare bulması gereken konuların başlıcalarıdır. Esas itibarıyla dünyada belki bu meseleleri halletmiş birçok ülke var ama, Türkiye'nin, dünyanın birçok bölgesinde de bu meselelerin halledilmesi gerekmektedir.

Bugün dünyanın çok ciddi bir bölümü 210 doların, 220 doların altında bir gelir seviyesiyle idare etmekte, yani dünya ülkeleri bunu da görmek durumunda. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin takibedeceği politikalarda, gelişmekte olan veya gelişmemiş, yoksul ülkelerin ekonomik durumunu da dikkate alarak, onlara da yoksulluklarını kaldıracak birtakım politikalar uygulamaları gerekir. Ve bu da esasen onların uzun vadede menfaatlerinin bir gereğidir.

Nitekim gelişmişliğin yeni ölçüsü, dikkatleri büyük ölçüde büyüme hızı yerine refah düzeyine çevirmektedir. Yani bugün ülkelerin gelişmişliğini büyüme hızı sadece belirlemiyor. Onu daha çok gelişmişlik seviyesini gösteren refah düzeyi belirliyor. Çünkü, refah düzeyinin içerisinde birçok faktörler var, eğitim var, sağlık var, çevre var. Hepsinin bir ağırlığı var, bir sepet şeklinde. Ve büyüme hızı yerine refah düzeyine doğru yönlendiriyor dikkatleri. Ve yoksul ülkeler yerine ülkelerin yoksullarına yönelik bir politika veya bir düzenleme önem kazanıyor. Son yıllardaki gelişmeler bu istikamette olmaktadır. Uluslararası politikalar, insanca gelişmeye yöneltilmelidir. Artık büyüme hızı değil, insanca gelişme, -ayrı bir kavram- ve bütün politikaların amacı insanca gelişme seviyesini artıracak bir hedefe doğru yönelmesi gerekiyor ve bu da şarttır.

Dünyada gördüğümüz başka bir durum da, ülkelerin gelişmişlik farklarının büyümüş olmasıdır. Esasen göçün temelinde yatan da, çeşitli coğrafi bölgelerdeki gelişmişlik farkı ve bir diğer yönü de ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı, göçü tahrik eden unsurlardan birisi. Tabii siz imkanları insanlara götüremediğiniz zaman, insanlar bu defa imkanlara doğru yöneliyor ve göç olayı meydana geliyor. Bugün Türkiye'nin coğrafyasında da bir

ucundan bir ucuna 2.000 km'yi buluyor. 2000 km coğrafyası olan, dünyanın hangi ülkesine giderse-niz gidin, mutlaka farklı gelişmişlik seviyesiyle, farklı şartlarla karşılaşmak mümkündür. Yani dünyada da 2000 km'lik coğrafyası olup, farklı bölgelerin olmaması mümkün değildir. Dolayısıyla 2000'li yıllara doğru işsizlikle, göçle mücadele ederken, imkanları insanlara doğru götürmenin de vazgeçilemeyecek hedeflerden biri olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir.

Çağdaş devlet olmak, tabii birtakım özellikleri bünyesinde barındırmakla olacaktır. Bunlardan en önemlisi de, sosyal güvenlik sistemidir. Bir ülkenin sağlam bir güvenlik sistemine sahip olması gerekir. Sosyal güvenlik sisteminin sağlam olması bir sosyal güvenlik sistemine sahip olmak demek değil. D sosyal güvenlik şemsiyesinin gerçekten sağlam olması, delik olmaması lazım. Bir sosyal güvenliğim var, şemsiyem var dersiniz, ama bir yağmur yağdığında eğer on onbeş yerinden delip içeriye giriyorsa, onu sağlam bir sosyal güvenlik şemsiyesi olarak mütalaa etmek doğru değildir. Türkiye'nin 2000'li yılların başlangıcında mutlaka gerçekleştirmesi gereken müesseselerden birisi de sosyal güvenlik müessesesini fevkalade sağlam bir hale getirebilmesi lazımdır. İsteyen herkesi sosyal güvenlik şemsiyesi altına alabilecek ama onun genişliği kadar içindekilerin de yeteri şekilde yararlanabilmesi gerekecek. Yani gerçekten bir sosyal güvenlik müessesesine sahip olmanın veya oraya dahil olmanın güvenliğini hissetmiş olması gerekecektir.

Sosyal güvenlik sistemi esas itibarıyla bir zenginliğin, gelirin bir fonksiyonudur. Bugün birçok batı ülkesi dahi GSMH'sı 20 bin dolara ulaşan ülkelerde dahi sosyal güvenlik alanında çeşitli problemler vardır. Mesela bir Fransa iki üç sene önce sosyal güvenlik sisteminin çatırdatmasıyla karşı karşıya kalmıştır, yeni birtakım tedbirler almıştır. Bütün buna rağmen, Türkiye'nin bugünkü gelişmişlik seviyesine göre tatminkara yakın bir sosyal güvenlik müessesesi vardır ama bunu süratle geliştirmesi gerekecektir. Burada dikkate alınacak hususlardan birisi, bir sigorta sistemidir. Bunun hepsinin de devlet tarafından karşılanması şart değildir. Ama sigorta sisteminin aktüeryel dengesinin mutlaka sağlam bir şekilde oturtulması gerekir ve zaman zaman sosyal güvenlik sistemini zedeleyen birtakım yeni düzenlemelerle, kaynak yönünü unutarak getirilen düzenlemelerle sosyal güvenlik sistemini sağlam bir halde tutmak mümkün değildir. Mutlaka bir aktüeryel hesabı olacak ama o aktüeryel hesabı sosyal güvenlik müessesesi kurulurken yapılan, kağıt üzerinde kalan bir denge olmaması gerekir. Onun devamlı şekilde korunması ve gözetilmesi gerekir. Ancak bu şekilde sosyal güvenliğin devamlılığını sağlayabiliriz.

Sayın başkan, şüphesiz ki sosyal güvenlik müessesesi denince çalışan nüfus kadar çalışmayan, iş bulamayan nüfus da fevkalade önemlidir.

Ve sosyal devletin, çağdaş devletin onu da koruması gerekir. Burada da ilk akla gelen tedbir işsizlik sigortasıdır. Bugün biraz evvel Fransa'da sosyal güvenlik müessesesinin çatırdadığını ifade etmiştim, yani sosyal güvenliği koruyabilmek o kadar kolay değil. Bugün Almanya'da dahi sosyal güvenlik meselesi bir ölçüde gidiyorsa, büyük ölçüde yabancı işçilerin destekleriyle, onlardan alınan pirimlerin fevkalade büyük katkısı olduğu da bir gerçektir.

Tabii bütün bu göç, işsizlik ve nüfus meselesinin halledilmesi, sözlerimin başında hatta içinde de söylediğim gibi, Türkiye'nin ekonomik yapısının belli bir düzeye ulaşması, gelişmişlik seviyesinin belli bir düzeye gelişmesiyle mümkün olur. Yoksa hiçbir yerde, ekonomide hele mucize yoktur. Bunlar ekonominiz eğer güçlüyse, zenginliğiniz artmışsa bu göç de, işsizlik de kendiliğinden düzgün bir yola girecektir. Onun için yapılacak şey, ekonomiyi, Türk ekonomisinin dengelerini iyi kurmak ve belli bir refaha ulaşabilmek.

Yapılacak şey, ekonomik dengelerimizi tekrar kuracağız. Devleti sağlam kaynaklara kavuşturup, enflasyonu süratle ve iyice aşağıya çekeceğiz. Dış ekonomik dengemizi kurup gerçekçi bir sanayileşme politikası ile bu dengeyi sürekli beslemecuburiyetindeyiz. Kimseye de muhtaç olunmaz. İnsanımıza daha çok yatırım yapacağız. Her vatandaş hür, demokratik rejimle nefes alır hale getireceğiz. Devletin işlerliğini artıracağız. Kanun hakimiyetini yansız ve eşit şekilde sağlayacağız. Tekrar sanayileşmeye yöneleceğiz. Yakın ve uzak geleceğin koşullarına ve sorunlarına bugünden bakışın empoze ettiği bir gündemle karşı karşıyayız. Devletin sağlam kaynaklarla iyi ve yansız işlediği, kendi görevini iyi yaptığı, enflasyonun tek haneli düzeyde seyrettiği, sanayileşmede gerçekçi ve dünya koşullarına uygun adımlar atıldığı, iç ve dış ticaretin bununla beslendiği daha iyi eğitilmiş, daha sağlıklı bir nüfusun, daha nitelikli çalıştığı bir ortamda, kimse ve hiçbir coğrafi bölge bu ortamdan zararlı çıkmaz. Ortam sağlıklı ve istikrarlıysa herkes karlı çıkar. 2000'li yıllara da esasen, Türk toplumunu iyi eğitilmiş ve sağlıklı bir nüfus taşıyacaktır.

Sayın başkan, bu beş günlük tartışma sırasında değişik oturumlarda değişik ve değerli parti yöneticilerinin konuşmaları oldu. Beş gün devam edip geldi. Şimdi bu beş oturum içerisinde çeşitli yönleriyle Türkiye'nin gündemindeki meseleler değerlendirildi. Şimdi şunu ifade etmek lazım ki, bugün 1992 yılının sonucunu elde etmiş durumdayız. Henüz daha 1993 yılının 3. ayını yeni bitirmiş, 4. ayına yeni girdik. Dolayısıyla mukayese edilecek yıl 1992 yılıdır. 1992 yılının ekonomik performansını iyidir yahut kötüdür diye değerlendirmek mümkün değil. Ben eğer gelir burada 1992'nin ekonomisi iyidir dersem, hele iktisatçıların arasında konuşuyorsam, bilim adamlarının arasında konuşuyorsam, bilim adamları ve dinleyiciler sorar, Niçin?

Çünkü ekonomide iyi değildir, kötüdür demek birşey ifade etmez. İyidir, çünkü; değildir, çünkü.. demek lazım ve arka arkaya bunları belirtmek lazım. Şimdi 1992'nin göstergeleri var. Dünyanın neresine giderseniz gidin, ekonominin performansını gösteren belli göstergeler vardır. Bunlardan birisi, büyüme hızıdır, birisi enflasyondur, birisi kamu açığıdır, birisi borçlanmadır.. bu tür ekonomik göstergelerdir. Bunlarla ülkeler birbirleriyle mukayese edilir. Nitekim AT'nun Maastricht'de kabul ettiği olduğu şablonunda da aşağı yukarı bu göstergeler var. Diyor ki; bizim AT'nun belli ülkeleri ekonomide, borçlanmada, kamu kesimi açığında, enflasyonda şu rakamların dışına çıkmayacak. Demek ki, bunlar hem bir ekonominin göstergesi, hem de ülkeler ekonomilerini bu göstergelere göre düzenleyecek. Belli hedefler olacak, onu aşmayacak. Şimdi büyüme, enflasyon, kamu açığı, vergi gelirlerinin kamu harcamalarını karşılama oranı.. bu gibi oranlar var. Şimdi 92'nin rakamına bakıyorsunuz, 1992'de büyüme hızı 6'ya yaklaşmış. Efendim bu büyüme hızı harcamadan olmuş, şu olmuş, bu olmuş.. büyüme hızı 5.9'mu, tamam. Ama bu büyüme hızını tartışalım. O zaman geçmiş yıllarda da hangisinde neyin ne kadar ağırlığı olduğunu, onlarla bakmak lazım. 5.9, herhalde 0'dan çok iyidir. Ama efendim 0 şu şartla, bu şartla. O şartla, bu şartla. Bu gerçekleşmiş. 91'in büyümesinden çok daha fazla. Enflasyona bakıyorsunuz, 91'e gelince % 70'lerle telaffuz edilen enflasyon, 92'nin sonunda 50'lerle telaffuz edilir bir hale gelmiş. 7 puan eksik bir hesaba göre, istatistik, rakamlar çok çeşitli şekillerde kullanılabilir, ama bir de bir gerçek şablon var. Belli bir miktar aşağıya çekmişsiniz. Kamu finansman açığı.. 1991'de 16.4 iken, 1992'de 12'ler civarına çekilmiş, 4 puanın altında bir gerileme. Kamu harcamalarının vergi gelirleriyle karşılama oranında % 2.5'a nazaran bir gerileme var. Vergi gelirleri tahsilat oranı bir yıl önceye nazaran % 82 fazla ve son dört yılın en yüksek nispeti. Bu trend 93'ün, ikinci, ilk iki ayı kümülatifinde de ifade etmektedir.

Yani bir iktisat imtihanında dahi sorsalar hocalar talebelerinden herhangi birisine, mekan ve zaman göstermeden, şu, şu, şu göstergeler, şu mu iyidir? Herhalde hiçbirisi 91'de sayılanlar 92'de sayılanlardan daha iyidir diye bir cevap vermez. Eğer cevap verirse zaten hocalar onu bırakır sınıfta, kalma sebebidir diye. Şimdi peki bu nereden sorsanız daha iyi oluyor da, Türkiye'de niye iyi olmuyor? Şimdi hedef gerçekleştirmeler meselesi ayrı, o değil, bir yıl önceye nazaran nasıldır, odur. Onun üzerinden gidin. Hedefe ulaşamamışsanız o sizin iktidarın kendi performansıdır, birtakım sebepleri vardır. Yalnız Türkiye'de % 70'lere varmış, yedi sekiz sene, hatta dokuz sene, kronikleşmiş bir enflasyon, kronikleşmiş bir enflasyon beklentisi ve fevkalade büyük bir kamu açığı, böyle bir tablodan açık söyleyeyim, şu noktaya getirebilmek herkesin de harcı değildir. Yani tenkit etmek çok kolay, çıkarsınız kağıt üzerinde. Eğer millet onu söy-

RENAULT'DAN İKİ YAŞANACAK OTOMOBİL:

FAIRWAY... BROADWAY...

YAŞAM SEVİNCİNİZ
ŞİMDİ
ÇOK DAHA GÜÇLÜ...

Renault, iki yeni otomobil daha sunuyor...
Fairway ve Broadway... Onlarla birlikte
yaşam çok keyifli olacak.

Fairway ve Broadway'in **dış görünüşleri**
eni... Yeni ön panelleri, ön ve arka farları,
italan... Estetiğin belirgin çizgileri...
alaşımı, özel tasarımı jantları ve rüzgarlıkları...
Fairway'in aerodinamik ön panjuru ve gri
onları, Fairway'in kasa rengindeki spoiler'ları

ve tamponları daha dikkat çekici, daha şık...
İçleri ferah ve aydınlık, döşemeleri yeni...
Merkezi kilitleme sistemleri, otomatik ve
renkli camları... Konforunda Renault klasikleri...
İkisi de güçlü, atak ve seri... Üstelik Fairway'in
motoru 1600 cc. hacminde... Her ikisi de
son derece kıvrak, güvenilir ve dayanıklı.
Yakıt tasarrufları mı?...
İkisi de az yakıyor,
çok yaşıyor...

RENAULT-MATİS yetkili satıcılarına gelin,
Türkiye'nin en çok tercih edilen otomo-
billeri olan Renault 9 serisinin iki yeni
modeli **Fairway ve Broadway'i** yakından
tanıyın... Onları tanıyınca hayatı daha çirk
seveceksiniz.

RENAULT 9 FAIRWAY
1600 CC.

RENAULT 9 BROADWAY
1400 CC.

EMNİYET KEMERİNİZİ BAĞLAYIN
YAŞAMA BAĞLANIN...

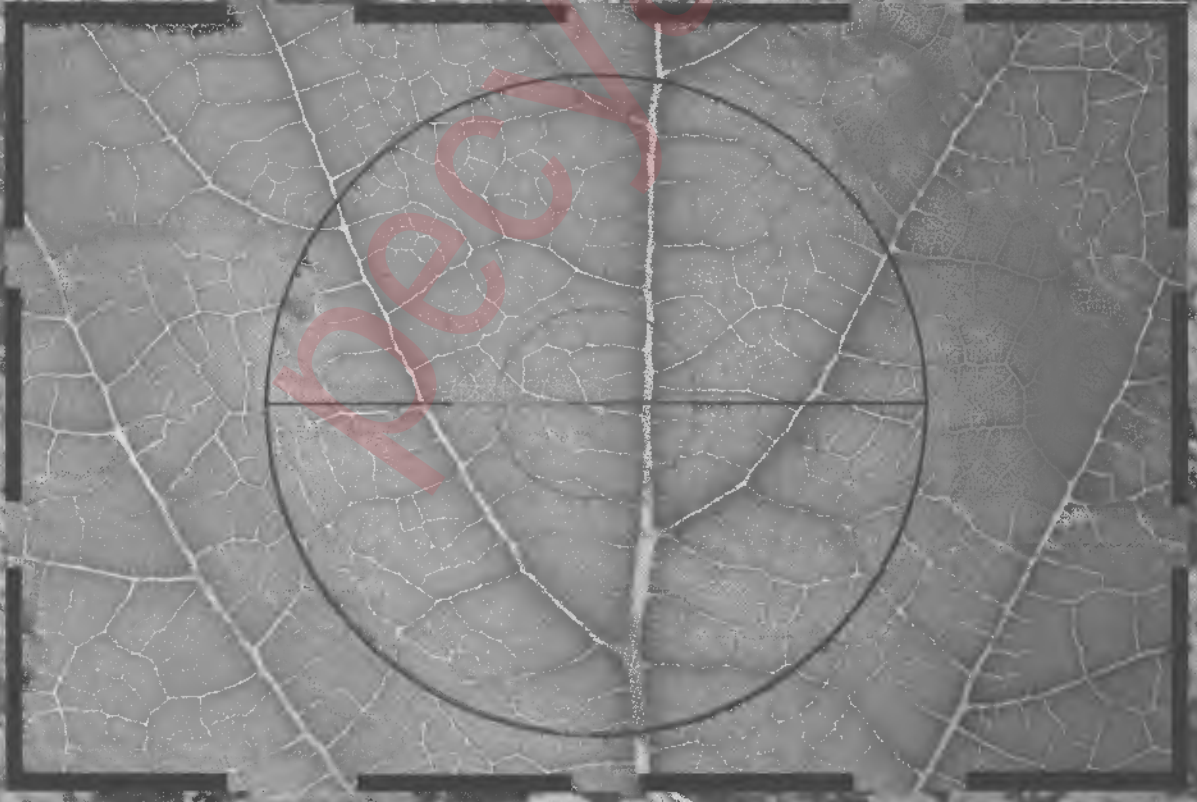
YİNE ZİRVEDE, YİNE BÜYÜK ALTIN

1992 yılında Ürgüp'te
yapılan 6. Uluslararası
Şarap Yarışmasında
"BÜYÜK ALTIN"
madalya kazanmıştır.

MÜKEMMELİN TEMELİ AYRINTILARDADIR

Bugün, doğadaki
mükemmelliğin teknolojideki
örneğini ararsanız,
karşınıza her üründe bir
marka çıkar.

Büyüküğün gücünü, Hizmetin coşkusıyla birleştiren Sümerbank...

Büyük ölçekli
modern fabrikalar...

500'den fazla mağaza ve bayilik zinciri...
Çok yönlü hizmetleriyle çağdaş bankacılık...

Sürekli yenilikler, atılımlar, kolaylıklar...

Günün modasını yansıtan ürünler...

Yüksek kalite, çok çeşit, zevkli alışveriş...

Her yaştan herkese seslenen bir dünya...

Türkiye'nin sınırlarını aşmış bir
Sümerbank...

Gücünü;
kurucusu Atatürk'ten,
teknolojisinden, hizmetlerinden,
personelinden. yeniliklerinden, konusunda
"1 Numara" olmanın sorumluluğundan alan
dev bir kuruluştur
Sümerbank...

TÜRKİYE'NİN BİR NUMARALI AİLE MAĞAZASI

eyenleri bir gün iktidara getirirse onu da dener nillet. Ama millet de herkesi kolay kolay iktidara getirmez. Çünkü onun da bir önsezisi var. Öyle söylemekle olmaz ki herşey. Herkes söyleyebilir. Ama gerçekleştirebilmek önemli ve millet de birçok şeyleri geçmişinde görüp gelmiş. Kimlerin ne-ri ne ölçüde yapacağını da az çok bilir. Onun için sağduyusu güçlüdür. O bakımdan meselelere bir de bu açıdan bakmak lazım. Yoksa 1992 yılı ne boş geçirmiş bir yıldır, ne kaybedilmiş bir yıldır. 1992 yılı fevkalade başarılıdır. Biz 1993 yılını 32'den daha başarılı yapma gayreti içersindeyiz. Milletimizin güveni ile, herkesin desteği ile, bütün resimlerin, özeliyle, resmiyle, üniversite camiasıyla, genç iktisatçılarla, bütün camiayla birlikte, elbirliğiyle. Çünkü, Türkiye sadece bizim değil, bu ülke hepimizin. Türkiye'nin 2000'li yıllara ulaşabilmesi veya 2000'li yılların şartlarına intibak edebilmesi, mutlaka ekonomisini sağlam temellere dayandırmasıyla mümkündür. Ekonomik dengelerini kuracak. Ekonomik dengeleri kurmak için, ekonominin altındaki mali altyapının oluşturulması lazım. Biraz evvel de ifade ettiğim gibi sağlam kaynakları bulacaksınız. Sağlam kaynakları artıracaksınız ve sağlam bir mali denge kurduktan sonra ancak ekonominin dengelerini oluşturabilirsiniz ve ondan sonra dünyada söz hakkına sahip olabilirsiniz. Bugün artık eski siyasi, dünya siyasetinde de siyasi kutuplar kayboldu, ekonomik bir mücadele içersine girilmiştir. Türkiye bölgesinde özellikle Rusya'nın parçalanmasından sonra, gerçi Rusya'nın parçalanması oldu ama, daha ne olacağı kesin belirgin bir şekil almış değil ama, Türkiye'nin önünde yeni birtakım ufuklar açılmıştır hem batıda, hem doğuda. Fakat bu ufuklar..

.. kaynaklar olur, gene aynı şekilde olacaktır. Sizler de daima bizleri bu toplantıya çağırıyorsunuz, gerçekten sizlere sonsuz şükranlarımız var. Hele benim için ayrı bir özelliği var. Bu fakültenin içersinden yetişen bir kişi olarak, bu fakültenin düzenlediği, mezunlarının düzenlediği bir toplantıda, bu fakülte mensuplarıyla birlikte olmak, nanınız ben siyaseti de severim, siyasetten evvel nemuriyette de bulundum, ama bana en büyük mutluluk veren toplantılardan birisi bu olmaktadır. Dolayısıyla tekrar tekrar teşekkür ediyorum. Tekrar bu güzel paneli, bu güzel haftayı tertip etmiş olan başkan ve onun mesai arkadaşlarını tekrar kutluyorum. Teşekkür ediyorum. Cenabı Allah yerisini nasip eder, artık bu bittiğine göre hemen yerisinin gündemini, inşallah o yeni sene yapacağınız toplantıda bugün tartıştığımız meselelerin önemli bir bölümünün çözüldüğünü görmüş olacağız. Toplum istikrar aramaktadır. Geçen hafta ben de kendi seçim bölgem Manisa'nın birkaç kongresine katıldım geldim. Değerli davetliler, değerli iktisatçılar, şunu açıkça söyleyeyim. Toplumumuzun kafasında bugün toplumun tartıştığı 500 gün şu cadarcık yer işgal etmemiştir. Ben her gittiğim yerde onu soruyorum. Bu 500 gün nedir?.. dediğimiz

zaman, hiç ilgi dahi göstermiyorlar ve zaman zaman da soruyorum, siz bizi 20 Ekim 1991 tarihinde iktidara getirirken 500 gün için mi seçtiniz?.. hayır, diyorlar. Peki niçin? 5 yıl için.. peki böyle diyenler var.. siz boşverin onları, siz bize bakın, diyorlar. Şimdi vatandaş istikrar bekliyor. Biz vaatlerimizi büyük ölçüde, bu bir seçim döneminde gerçekleştireceğimize inanıyoruz. Ve buna bizi tenkit eden dostlarımız da inanıyor ama, tabii onların da böyle söylemesi, başka ne söyleyebilirler. Onu da anlayışla karşılıyorum.

Hepinize teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum. Sağolun, varolun diyorum.

Başkan - Efendim, sayın bakana ben de gerçekten hem konunun makro boyutlarıyla, hem Türkiye boyutlarıyla, mali ve politik boyutlarıyla değindiği konuşmasından ötürü teşekkür ediyorum. Değerli arkadaşlarım, panelist arkadaşlarımı kürsüye davet etmeden önce, panel programındaki ufak bazı değişikliklere değinmek istiyorum. Bunlardan birincisi, programda yer alan sayın Kemal Kılıçdaroğlu'ndan biraz önce bir mesaj aldık. Mesaj aynen şöyle; "TBMM Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu'nda görüşülecek olan SSK kanunu ile ilgili tasarının acilen, yarına alınması ve hazırlıkların sıkışması nedeniyle panele katılamayacağım için üzgünüm. Toplantının başarıyla sonuçlanmasını diler, bundan sonraki toplantıda aranızda bulunmaktan büyük bir mutluluk duyacağımı belirtirim." diyor. Dolayısıyla sayın Kılıçdaroğlu bu toplantıya maalesef katılamamaktadır. İkinci önemli değişiklik, belki bu biraz, birincisi gibi değil, aramızda bulunan, panelde bulunması gereken bir arkadaşımız, büyük bir iyiniyetle toplantıya hazırlıklı olarak gelmiştir, ama toplantımızın elimizde olmayan nedenlerle, ileriye kayması nedeniyle ve kendisinin de bugün öğleden sonra yurtdışına uçma mecburiyetinde olması nedeniyle maalesef toplantıya katılamayacağını beyan etmektedir, sayın Prof. Dr. Yakut İrmak. Bilmiyorum aynı mazareti, aynen devam etmekte midir?

.. Tabii, lütfen..

Yakut İrmak Özden - Sayın başkan ben sizden, değerli panelist arkadaşlarımdan sayın bakandan ve tüm izleyicilerden özür diliyorum. Gerçekten konuşmaktan yoksun kalıyorum bugün ve değerli arkadaşlarımı dinlemekten de özellikle yoksun kalıyorum. Hepinize başarılar diliyorum.

Başkan - Çok teşekkür ediyorum, iyi yolculuklar diliyoruz sayın İrmak'a. Efendim diğer panelist arkadaşları yerlerini almak üzere kürsüye davet ediyorum. Sayın Prof. Dr. Mübaccel Kıray, sayın Prof. Dr. Mete Törüner, sayın Yaşar Yaşer.. Lütfen paneldeki yerlerini alsınlar.

Değerli arkadaşlarım, panele katılan arkadaşlarımız birinci turda konuşmalarını 20'er dakik

kalık süreler içinde yapacaklar. Dolayısıyla bir saatlık süre içinde birinci bölümü tamamlamış olacağız. Kısa bir aradan sonra, sizlerin de sorularınızın yönlendirdiği bir biçimde toplantıyı yürüteceğiz ve ona göre bazı sonuçlara varacağız. Şimdi programdaki sırasına göre değerli arkadaşlarıma sözü bırakmak istiyorum. Tekrar hafırlıyorum, konumuz Yeni Yüzyıla Doğru Türkiye'de Nüfus Artışı, İşsizlik ve Göç'le İlgili Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl?

Eftendim söz sayın Prof. Dr. Mübeccel Kıray'da..

Mübeccel Kıray - Çok teşekkür ederim. Gündem globalleşme yahut küreselleşme ve ben iktisat camiasının iktisatçı olmayan biriyle bütünleşmeye doğru adım attığını görmekten ne kadar memnun olduğumu ve dolayısıyla iktisatçı olmadığımı söylemek istiyorum. Öyle bir konu ki, nüfus, göç ve işsizlik meselesi, evvela konuyu en geniş çerçevesiyle alıyoruz, göç ve sonra işsizlik gibi son derece mikro seviyede, hocanın dediği gibi, bir yere getiriyoruz. Bunu nasıl ele alabilir insan diye düşündüğümde, evvela en genellerden söyleyelim, sonra bu yarı gelişmişliğin neler getirdiği üstünde duralım ve Türkiye'ye gelelim diye düşünüyorum.

Her toplumda her zaman nüfus, yani ölüm doğum oranları, cinsiyet-yaş oranları vs., dağılımı artı yerleşme düzeni, ne kadarı kırdı, ne kadarı kentte, artı kim nerede nasıl çalışıyor, nüfusun ne kadarı çalışanlara bağımlıdır, yani bağımlılık yaşı gençlikte veya ihtiyarlıkta, hepsi dengeler halinde. Eğer belirli bir aşamadaysa, mesela sapan ve öküzle dayalı bir toplumdan söz ediyorsanız, değişmesi henüz yoksa, büyük yapısal değişmesi yoksa, doğum-ölüm oranları birbirini dengelemiştir. Köy kent nüfusu % 20, % 80 gibi birbirini dengelemiştir, çalışanları tarımda şu biçim, geniş aile düzeniyle çalışmaktadır, % 20'si de esnaftır falan gibi bir takım genişlemeler yaparsanız, bunun yüz yıllarca değişmeden kalmış olabileceğini rahatlıkla görürsünüz. Eğer ileri derecede sanayileşmiş bir toplumsanız gene aynı şey. Nüfus büyümüştür, kent-köy oranı değişmiştir, ters olmuştur, %5'i, 8'i tarımdadır ama öbürleri sanayidedir yahut şehirdedir, yerleşme düzeni değişmiştir, köy-kent düzenleri değişmiştir. Artı bağımlılık yaşı, yani çalışan nüfusla geçindirdiği nüfus meselesi tekrar değişmiştir. Bu sefer diyelim ki, 5 ila 10 yaşında -tarım kesiminde var bu yaşta- üretime iştirak edeceği yerde 20 yaşına kadar bağımlı kalmaktadır genç nüfus. İhtiyarlıkta da 80 yaşına kadar üretime katılmak yerine 60 yaşında bunun dışında kalmaktadır ve bunun getirdiği bir denge hiç rahatsız etmeden, birbiriyle sürmektedir. Hatta bunun, sayın bakanın biraz önce söylediği gibi, önemli bir de güvence meselesi vardır. Her toplum nüfusuna güvence verir. Tarıma dayalı toplumlarda % 80, % 20 gibiyken, geniş ailedir, patronaj ilişkileridir -

sabahleyin kullanıldı bu kelime, onun için kullanıyorum- ama modern topluma, sanayi toplumuna geldiğiniz zaman bu sefer herşey değişmiştir, geniş aile çözülmüştür, göç olmuş, bitmiş, yerleşmiştir -Birleşik Amerika'ya yerleştiği gibi diyelim-. Bu sefer örgütlü, anonim güvence sistemleri doğmuştur. Ama nasıl bir nüfusa doğmuştur bu? Rastgele, belirli bir çocuğa, bir ihtiyara falan değil, belirli bir çalışma hayatını ücretli olarak geçirmiş olanlara dönük oluşmuştur. Şimdi ne demek istiyorum bunlarla? Sanayi toplumu veya tarım toplumu, sapan dayalı tarım toplumu, dengede. Kendi menseseleri var, kendisini geçindirip gidiyor. Ama bizim gibi çalkalana çalkalana değişmenin tam ortasındaysanız. Mesela nüfusunuz 13-14 milyondan -Roma devrinde Anadolu nüfusu 13-14 milyon çıkıyor, cumhuriyet tarihinin ilk sayımı yine 13-14 milyon- temelde, doğadan kaynakları işletme bitmediği kadar, sapan ve öküzle tarım, geçindirebildiği nüfus, siyasi düzeni, dini, lisanı ne olursa olsun, gene 13-14 milyon oluyor. Ama 1920'lerden sonra, büyük değişmeler başlayıp, özellikle 50'lerden sonra sanayileşme düzeni ile beraber yeni bir toplum yapısına doğru gittiğimiz zaman her şey o kadar değişiyor ki ve ilginç tarafı yarı değişme noktasına geldiğinizde nüfusunuzun % 80' tarımda olmak yerine % 40'ı tarımda. Şehirlerde ise, eskiden 30 binlik şehir çok büyükken, şimdi 1 milyonluk kazaya şehir demiyoruz, falan. Böyle büyük değişmeler olduğu zaman acaba ne oluyor diye bakıyoruz.

Şimdi bu büyük yapı değişikliği, nüfus bu toplum yapısı ile sürüp gidiyor. Bu toplum yapısına iyice baktığınız zaman, büyük değişme bu % 80'lil nüfusun topraktan kopuşuyla başlıyor. Topraktan kopuş sadece bir nüfus artışı meselesi değildir. Demograflar bu tarafıyla ilgilenmedikleri için, nüfus artışının sanki temel iticiymiş gibi görünmesinde epeyce pay sahibidirler. Ama sosyal yapı ile ilgilenenler bilirler ki, topraktan kopuşun temel sebebi tarımsal yapının değişmesidir. Köylülükten çıkış diye adlandırdığımız, kendi kendine yeten kapalı toplumlar olmaktan çıkan tarım nüfusu, yeni teknolojisi, yeni örgütleniş -ücretli işçilik gibi-, yeni makinalaşma gibi teknolojisiyle öyle bir değişiklik getiriyor ki, nüfusun artmasına rağmen topraktan kalması mümkün olmuyor. Peki ne oluyor? Tarım dışına kaçıyorlar. Şehirlere kaçmak gelişmenin ak sayan yönlerinden biridir. Başka türlü de halledilebilir miydi? Bilinçli olarak halledilebilir miydi bilemiyorum, ama kendi kendine de hallediyor. Şehir göçün altında yatan meselenin nüfus artışında çok daha fazla tarım yapısının değişmekte olduğunu gördüğünüz zaman, Türkiye'nin hala çalkalana çalkalana bir göç meselesini yaşayacağını kabule etmek gerekir. Tarım yapısı değişiyor. Bu nüfus bütün sanayileşmiş ülkelerdeki gibi, 5 kişinin çalışıp 100 kişiyi besleyeceği orana geldiği zaman kadar sürecektir. Bugün 40 kişi çalışıyor, 100 kişiyi besliyor diyelim, bu dönüyor, bu düzen değişiyor

Amerika'da % 3'e kadar indi, 3 kişi tarımda çalışıyor, 97 kişiyi besliyor. Bu değişmeyi yaşayacağız. Onun için ne biçim politika oluşturulacaksa oluşturulsun, Türkiye'nin hala bitmeyen köylülüğünün, yani kendi kendine yeten, sapanla tarım yapan, dışarıyla ilişkileri en azda olan devreden çıkmasını itirmesi gerekir. Birinci politika. Nüfus bakımından da en önemli. Hem artıyor, hem mekan değişiyor. Pekala bu böyle olduğu zaman, çok önemli bir tarafı bu işin, köylülüğün bitmesi, % 40'lık oranın köyde yaşayan % 3'e, 5'e bilemediğiniz % 10'a kalması, hala nüfusun % 30'u göç edecek, buna hazır olun.

Öbür taraftaki mesele şehre gelen göç. Bu yalnız Türkiye şehirlerine gelmiyor, bildiğiniz gibi şimdiden sanayileşmiş olan memleketlere legal, illegal göçlerle sürüyor. Bütün dert te tarım dışı bir geçim düzenine entegre olmak, bütünleşmek. Yani sanayileşmiş toplumlara has, tarım olmayan sektörlerde çalışmak. Şimdi, sabahleyin zannediyorum sayın Ecevit'ti söyleyen, gafil yakalandı bu göçte. Pek de o kadar gafil yakalanmadı ama, çaresini bulamamıştı o zaman. Toprakta kopan nüfusun en temel özelliği becerisiz olması, toprağı sürmekten başka bir şey bilmiyor veya ampirik bazı bilgilerden başka -hangi toprakta ne yapılır-, sermayesiz olması, yani bir yatırım yapma gücünün olmaması ve şehre geldiği zaman da şehirde nasıl yaşanacağına dair bilgisi ve güvencesi olmamaktır. Bunu bildiğiniz gibi, yerleşme düzeni bakımından çok münakaşa edilmiştir gecekondular meselesi fakat, gecekondular meselesi bile ikincildir. Her ne kadar şehirler çorbaya döndüyse de. Bugün önemli olan şehre gelen becerisiz köylünün entegre olacak işleri bulamaması, yönlendirilmemesi meselesi oluyor. Buradaki en önemli mesele; topraktan kopma bütün Avrupa'ca yaşandı. Almanya 19. yy.'da 60 milyon göçmen verdi, İskandinav memleketleri öyle, Türkiye de veriyor bugünkü haliyle. Peki ne oluyor? Gittikleri yerde hızlı becerili işçi haline gelip başka çalışma tarzlarına entegre oluyorlar. Modern sanayi toplumunun tipik çalışma tarzı ücretli çalışma tarzı. İster işçi olarak gündeliklik, ister memur olarak maaşla, ister hisseli ister hissesiz, her nasıl çalışacaksanız çalışın mutlak ücretli olarak çalışmanız gerekir, -siz diyorum kusura bakmayın, bu bir söz tarzı-. Eğer köşe başında limon satmaya fitseniz girişimci adı altında bu modern toplumun istihdam politikasının değil esas unsuru, hadisesi bile değildir, olamazsınız. Modern toplum değildir. Gecekondular ne kadar düzensiz bir konutsa limon satarak da müteşebbis olmak o kadar absürttür.

Dolayısıyla eğer modern sanayi toplumu olmaya hevesleniyorsak, eğer intizamlı bir ekonomik gelişme peşinde isek, ben şeyden anlamam, enflasyon ne oluyor?.. banka kredileri nereye gider.. hiç bunlardan anlamam.. Sayın Kazgan oradan beni dinliyor, biliyor bilmediğimi çok iyi..

Benim bildiğim, eğer modern bir toplum olu-

nacaksa, modern sanayi toplumunun özelliği tarımda % 10'dan fazla nüfus kalmaması, şehirde de nüfusun % 70'den fazlasının, kadın erkek, çalışma nüfusunun çoğunun ücretli olmasıdır. İşçi veya memur. Peki, işçi veya memurun öbür özelliği ne? Öbür özelliği uzmanlaşmış, ihtisaslaşmış beceri sahibi olmasıdır. Peki bu nasıl olunur? İki yön; evvela örgütlü işler oluşturacaksınız, köşebaşında limon satmakla olmaz, hızla geçeceksiniz ve köşeyi dönmek politikaları da ondan sonra geliyor zaten. İkincisi, uzmanlaşmış insan çalıştıracak örgütleri oluşturduktan sonra bu göçen kimselere hiç değilse ikinci kuşağında uzmanlaşmış olma şansını tanıyacaktınız, verecektiniz. Birinci kuşak göçmen 1950'lerde yoğunluğa ulaştı. 1950'lerdeki kuşağın becerisiz, sermayesiz, güvencesiz göçmen olduklarını şehirde, kabul edebilirsiniz. Ama 1993 senesinde, yani 43 sene sonunda, hala becerisiz, uzmanlaşmamış, ücretli çalışmayı aklına getirmeyen, köşebaşındaki manavdan daha ileriye gitmeyen bir örgütlenme, iş dünyası düşünüyorsanız ve bunun politikasını oluşturmuyorsanız, eh başınıza ne gelse müstahak sizin, kusura bakmayın.

Pekala, şimdi, bir problemi halletmenin ilk prensibi o problem hakkında somut ve tutarlı bilgilere sahip olmaktır. Bugün örgütlü, uzmanlaşmış örgütler içersinde ücretli olarak, işçi veya memur farketmez, ücretli olarak çalışanların sayısı, mutlak rakamı veya oranı nedir? Bütün iktisatçılara soruyorum, hocalar dahil. Türkiye'deki rakamlar 1973'tür. Sene 1993. 20 senedir Türkiye'de bütün gelişme proje ve başarılarına rağmen kaç kişinin ücretli olarak çalıştığını Türkiye bugün bilmiyor, iyi mi? Peki bunu bilmeden nasıl problem halledeceksiniz, nasıl politika oluşturacaksınız?

Şimdi böyle birşey olduğu zaman ücretlileşmenin temel şartının da uzmanlaşmış, becerili işgücü olduğunu bildiğimize göre, öbür politikalarınız acaba nasıl gelişiyor? Uzmanlaşmış, becerili işgücü istihdam etmek isteyen bunu da göçmüş olan nüfustan temin etmek zorunda olan bütün iş dünyası nasıl bunu becerecek? Burada ilk aklı gelen, çok açık, eğitimle. Başka türlü var mı? Eğitimin çeşidi var. İlkokul, lise vs., yaparsınız. Yahut işyerinde eğitim yaparsınız, vs..

Cumhuriyetin kurulduğu ilk zamanlarda okuma yazma seferberliği ve ucuz hızlı okuma yazma edindirme çabası, bildiğiniz gibi Köy Enstitüleri çeşitli aşamalardan geçti, okuma yazma seferberlikleri oldu, kolay okuyup yazabilme için alfabe meselesi oldu vs., 1950'lere geldik, 1950'lerden sonra okur yazarlık kafi gelmemeye başladı. Özellikle topraktan kopma hızlandığı için. Niçin kafi gelmiyor? Çünkü ücretli istihdamda gireceksiniz, hatta siz çok becerili olup da hiç beceriniz olmadan orada bazı insanları çalıştırmak isteyecekseniz, hala uzmanlaşmış bilgi lazım. Peki o zaman ne oldu? Müthiş bir opsesyona varan -ben bazı böyle gavurca kelimeler kullanıyorum, aldırma- lisan hakkında hiçbir iddiam yok, biliyorum

mamaafih-, opsiyona bağı bir okutma meselesi vardı. Benim 1960'larda yaptığım araştırmalarda, çocuğunuz için ne istiyorsunuz dersiniz -ben saha araştırmaları çok olan bir insanım- % 90 okusun.. ama soyut, okusun.. Peki ne okusun? İşte eğer birazi ittirirseniz, eğer biraz şehir kasaba falansa, doktor olsun, mühendis olsun.. Niye doktor olsun, mühendis olsun?. Tabii refah toplumu, daha iyi yaşasın. Fakat hem mühendisler, hem doktorlar zor yetişiyor. Pekçok insan bunun altında kalıyor, yetişmenin. Okullarımızda, eğitim sistemimiz de bunu veremiyor. Giderek ortaya çıkan mesele ne oldu? İkinci aşamada üniversitelere mütthiş bir yığılma oldu, sanki üniversitelere gidilirse, diploma alınırsa, becerili iş olacak. Ama üniversiteler iş hayatının ve modern sanayi toplumunun istediği beceriyi vermiyor ki. Arkeoloji okuyarak ne kadar bir iletişim dünyasında etkili olabilirsiniz? Eğer çok hevesliyseniz olursunuz. Ama, onun dışında olmazsınız.

Pekala, üniversiteler, ilkokullar yetersiz, yalnız okuma yazma.. üniversiteler yetersiz, çok yığılma var, beceri iyi değil. İkincisi yaygın eğitim gibi, çıraklık gibi olan eğitimler, son derece geleneksel düzene has beceriler olduğu için yeteneksiz. Üçüncü bir aşama, iş dünyası ile etkileşim içinde bu yeteneksiz değil, becerisiz.. becerisiz olanların istihdamında bir şey evde üretim meselesine girme.. -eve parçabaşı verilip te ondan almak, doku-macılıkta görülen iş-. Bunlar peki ne oldu diye baktığınızda, dünya çok çalkalanıyor, becerili iş gücü edinme meselesi ikinci tarafa kaydırıldı ve üniversiteler yapay bir şekilde çoğaltıldı; iş dünyası hakiki iş örgütlenmesinin nasıl olacağından bilmeyenlere karşı çekildi, bu bir rekabet sorunudur, hatta benim iddiam bilinçli olarak gelişmeyi yavaşlatmak hatta durdurmak için içerden ve dışardan çalışarak statükonun muhafazası, yani geldiğiniz yerde kalın, daha fazla ileri gitmeyin, meselesi ile eğitimde, beceride, iş örgütlenmesinde, teknolojik bilginin artışında bir duraklama yaşatıldı bu memlekette. En önemlisi de eğitim sistemi modern sanayi toplumuna izin vermeyecek bir şekle doğru itirildi. Burada sayın Ecevit'i çok tenkit ettim, sabahleyin 1,5 saat konuştu diye, ama bir hadise söyleyeceğim; bizim gibi hocalara bilirsiniz yabancı gazeteciler gelir gider, bana da bir Alman gazeteci geldi, benim yarı yaşımda, diyor ki; böyle oldunuz, işte yavaş gidiyor herşey falan, işte eğitim sistemi de modern, rasyonel, uzmanlaşmış işgücü yetiştiren çerçeveden alındı, açıkçası ortaçağ eğitime doğru götürülüyor, bu ne olur? diyor. Ne yaparsanız yapın toplum öyle hızla değişiyor ki, bunu çatlattır ve geçer. Canım dedi, 50 senedir sürmez mi? Siz hale bakın, Almanların bizim için gördükleri duraklama devresi 50 sene. Razi mısınız 50 sene durmaya? Genç Alman gazetecisi kendi memleketinden gelirken aldığı brifing denilen özel bilgilerle bir hocaya geldiği zaman, şimdiki halinizle siz böyle durursunuz 50 sene, diyor. Nasıl dura-

cağım? İşte, şey, orta çağ eğitimi, mekteplerin doluluğu, üniversitelerin işlememesi vs., 50 sene. Ben de kızdım, 50 sene falan olur mu, gümbür gümbür gidiyor dünya, dedim. Nitekim gidiyor. Çünkü globalleşme denen, iletişim teknolojisindeki müthiş aşamayla, tıpkı köylünün topraktan kopması gibi bir hadise var. Bütün toplumlar için. E canım dedi, yani dedi, -yani küçümsemeyin, bu en büyük gazetenin muhabiriydi- 20 senedemi olmaz, -açık eksiltme, nasıl der, yani bu globalleşme düzeyinde, bu enternasyonal iletişim düzeyinin anlaşıldığı bir yılda- yani sizce ne kadar olur dedi, 3-5 senede bitir dedim. Olmaz dedi, 25 sene. Siz bilirsiniz dedim. Güle güle, alahısmarlardık.. bizim şey bitti. Dikkatinizi çekmek istiyorum. Evet dünya gümbür gümbür, bütün köylüleri topraktan koparıp, bir sanayi toplumu haline getirmeye yöneliyor. Bu topraktan kopmanın ve sanayileşmenin en önemli meselesi % 10'a kadar tarımda kalmak, gerisinin şehre gelmesi. Şehirde örgütlü, uzmanlaşmış ücretli işlere girmektir. Ancak o zaman gelişme olur. Bunun dışındakilerin hepsi yavaşlatmak, geriletmek ve dünya kapitalist düzeyindeki etkileşimler ve rekabetler içinde kişi olarak değil, toplum olarak aşağıya bastırmak içindir. Bilmeniz lazım.

Güvenlik meselesine gelince, eğer patlamalar olmuyorsa, güvenlik meselesidir. Geleneksel güvenlik, geniş ailenin ve patronajın sağladığıdır. Orada becerili olmanız da gerekmez, özel bilgi sahibi olmanız da gerekmez, ücretli olmanız da gerekmez. Siz patronaj dediğiniz ağalık meselesine bir lütuf yaparsınız, ağa size bir lütuf yapar, gider. Fakat ücretli çalışıyorsanız ne ailenizden, nede ağanızdan birşey istemezsiniz, o zaman sistem size verir. Eğer ücretli çalışıp, piriminizi ödemişseniz. Bunlar hep birbirine bağlı meselelerdir. Lütfen, eğer politika oluşturacaksanız, ne tür politika oluşturursanız oluşturun, milletlerarası rekabette sizi stagflasyona, gelişmemeye, durmaya mahkum eden politikalara evet demeyin. Bu sizlere düşüyor, hepinize. Ben buradaki en yaşlılardan biriyim. Hepinize birden düşüyor demektir. Teşekkür eder, özür dilerim. Biraz kaydı.

Başkan - Efendim sayın Kıray'a gerçekten sosyolojik bir yaklaşımla, diyebilirim ki iktisadın bütün mikro ve makro sorunlarına ışık tutmak diye nitelendirebileceğim bir konuşma yaptı. Zannedirim bundan sonraki konuşmacılara ve dinleyicilerin soru bölümündeki kısmında çok önemli bazı ipuçları verdi. Şimdi ikinci arkadaşımıza geçmeden önce, zannediyorum ki sayın bakanın aramızdan ayrılma isteği var. Dilerseniz birkaç dakika ara verip kendisini uğurlayalım.

Değerli arkadaşlarım zamanımız fevkalade dar bildiğiniz gibi. Özellikle tartışmalar bölümüne bugün öğleden sonraki kısımda biraz daha belki

fazla zaman ayırma olanağını bulmaya çalışacağız. Bu itibarla vakit geçirmeden hemen ikinci konuşmacıya söz vermek istiyorum. Bildiğiniz gibi Mete Törüner hem akademik kariyerden yetişmiş, halen akademisyen olan bir değerli meslekdaşımız, aynı zamanda bir süreden beri de Türkiye'de İş ve İşçi Bulma Kurumunun Genel Müdürlüğünü yapmaktadır. Dolayısıyla kendisini çok zevkle ve istifade ile dinleyeceğimize inanıyorum. Buyrun sayın Törüner.

Mete Törüner - Teşekkür ederim sayın başkan; değerli hocam, değerli panelist arkadaşlarım, öğretim üyesi meslektaşlarım, sevgili iktisatçılar. Ben bugün konuşmamın ana hatlarını işsizlik üzerinde yoğunlaştırmak istiyorum. Bir miktar zaman kalırsa da göçle olan konulara değineceğim. Aslında tabii ki konular birbirinden kopuk değil, nüfus, göç, işsizlik, hepsi birbirine iç içe olan konular ama, ben bunların içinde daha çok işsizlikle olan hususları ele alıp, bazı noktaları size açıklamaya ve tartışmaya ve önümüzdeki 2000'li yıllarda ne gibi problemlerin doğabileceği veya bunun çözüm yollarının ne şekilde gelişebileceği hususundaki düşüncelerimi arz etmeye çalışacağım.

Şimdi, önce Türkiye özeline geldiğimizde, işsizlik dendiğinde; işsiz kim?.. ne kadar işsizimiz var?.. diye ilk aklı gelen bu soru olmaktadır. Tabii hemen şunu belirteyim, maalesef Türkiye'de sayın hocamın ücretler ve ücretlilerle ilgili biraz önce bahsettiği husus gibi işsizlikle ilgili sayılar konusunda da yeterli bilgiye sahip değiliz. Bu işsizliğin büyüklüğü, hacmi konusunda elimizde iki kaynak var. Resmi görünen iki kaynak var. Bunlardan bir tanesi İş ve İşçi Bulma Kurumu'na kayıtlı olan işsizlerin hacmiyle ilgili olan büyüklüktür, ki bu, bu aylarda 700-800 bin kişi dolayındadır. Buna karşılık DİE veya Planlamanın birlikte son yıllarda geliştirdikleri tahminler veya uyguladıkları hanehalkı işgücü anketleri sonucuna göre de işsizlik 1.600 kişi dolayındadır. Bunlar resmi rakamlardır. Fakat tabii ki zannediyorum, gerçek işsizimizin, Türkiye'deki sayısal olarak bununla sınırlı kaldığına kimsede, kamuoyu da inanmamaktadır. Bir yandan, tabii bunda da haklılık vardır. Çünkü işsizlerimizin sayısını tek doğru ve yetkili bir ağızdan, hepimizin, üniversitelerin, siyasi partilerin, sendikaların, işçilerin, işverenlerin kabul edeceği biçimde, herkesin mutabakata varıp kabul edeceği biçimde bir tahmin yapmak veya bunun bilgisini vermek mümkün olmamaktadır. Tabii burada en önemli eksiklik, diğer ülkelerle karşılaştırdığınızda, onlar veriyor da biz niçin bu sayılara ulaşamıyoruz diye baktığınızda, en önemli eksiklik işsizlik sigortasının Türkiye'de henüz uygulanmaya başlanmamış olmasından kaynaklandığını ifade edebiliriz. Çünkü işsizlik sigortası uygulayan ülkelerde bu işsizlik sigortasından yararlanabilmek için, işsiz kalanlar bu sigortaya başvurumaktadırlar, tabii onların sayılarından da işsizlerin sayısına ulaşmak, gerçek bir ra-

kama ulaşmak mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla bu eksiklik bize belki önümüzdeki yıllarda da, eğer işsizlik sigortası uygulaması Türkiye'ye geçmediğinde de daha önümüzdeki yıllarda bu bilgi eksikliğimizin büyük ölçüde süreceğini tahmin ediyorum. İşsizliğin büyüklüğü hususundaki bu yetersiz bilgiye rağmen işsizliğin niteliği, Türkiye'de işsizlik ne şekilde ortaya çıkıyor, hangi bir tabloda bu işsizlik nasıl görünüyor şeklindeki bilgileri daha doğru olarak elde edebilmekteyiz. İşgücü hane halkı anketleri çerçevesinde.

Satır başları halinde Türkiye'deki bu işsizlerin özelliklerini şu noktalarda, şu cümlelerle özetleyebiliriz. Bir kere işsizliği kentlerde yaygın olarak görüyoruz. Kentlerdeki işsizlerin kadınlar arasındaki oranı daha yüksek ve yaygın. Kırsal alandaki işsizlik tipinde ise daha çok erkeklerde gözlemlenmekte. İşsizlik aynı zamanda daha çok gençlerde ve bekarlarda, hanehalkı reisi olmayan kişilerde yoğunlaşmış durumda. İşsiz kitlesine baktığınız zaman Türkiye'de, ilk kez işe girip, iş arayıp da iş bulamayan işsizler, toplam işsizlerin önemli bir kısmını oluşturuyor, % 43'ünü oluşturuyor. Toplam işsizimiz, o sayı neyse, ama onun yarısına yakın bir kısmı yeni işgücü piyasasına katılmak isteyip, iş bulamayan gruptan ortaya çıkan bir işsizlik grubu olmaktadır. İşsizliğin ikinci önemli bir nedeni, işini kaybetmedir tabii ki. İşini kaybedenlerin büyük bir kısmı orta yaşlı ve evli kişilerdir. İşini kaybedenlerin yine büyük bir kısmının gene geçici işlerde çalışan kişilerden oluştuğunu izliyoruz. Daimi değil, sürekli değil, ama geçici işçilerden oluştuğunu görüyoruz. İşini kaybedenler içinde, işten çıkarılanlar sözleşme akdi feshedilip işten çıkarılanlar, ki bunlar % 9'unu oluşturuyor toplam işsizlerin, daha çok imalat sanayinde görünen bir nitelik olarak bu grup Türkiye'deki işsizler arasında gözlemlenmektedir.

Diğer bir husus meslek grupları içerisinde baktığımızda tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar içinde işsizlik oranı meslekler açısından, daha yüksek bir oranda görülmektedir. Ve aynı zamanda işsizlik en yaygın biçimde başta mevsimlik, geçici, arazi işlerde çalışan yevmiyeliler içinde çok daha büyük bir orana sahiptir. Yine belki burada son söylenecek bir diğer özellik, işsizlerimizin büyük bir çoğunluğu, % 50'sinden fazlası da ilkökul ve daha düşük düzeyde eğitim almış kişilerden, yani çok vasıfsız ve eğitimsiz kişilerden oluşmaktadır.

Böylece işsizliğin genel görünümünü çok hızlı bir tablo olarak sizlere çizmeye çalıştıktan sonra Türkiye'de bugünlerde ama gelecekte de işsizliğe neden olması açısından önemli gördüğüm birkaç hususa değinmek istiyorum. Bunlardan en önemlisi Türkiye'de işgücü maliyetlerinin organize kesimde önemli ölçüde bir yükselme göstermesidir. Toplam işgücü maliyetleri içinde sigorta, prim, vergi ve fonlara ayrılan kısım da toplam işgücü maliyetlerinin % 53'ünü, yani yarısından fazla bir

kısmını meydana getirmektedir. Tabii ki bu işçinin eline, çalışanın cebine giren para değildir. Bunlar tamamen, bilindiği gibi maliye veya sigorta kurumlarına veya fonlarla ayrılan kısmı oluşturmaktadır. Tabii böyle bir özellik artan işgücü arzı baskısı, nüfus artışıyla birlikte işverenleri veya müteşebbisleri veya yatırımcıları büyük ölçüde sendikası, toplu sözleşmesiz, kaçak işçi çalıştırmaya yönelmektedir. Yani bir yandan düzenli çalışma durumu diyebileceğimiz organize çalışma durumu ortadan kalkmaktadır ve aynı zamanda da işverenleri daha fazla işçi çalıştıracak, bu maliyetlerdeki yükseklikler, engelleyici bir durum ortaya çıkartmaktadır. Tabii bu işgücü maliyetlerindeki yükseklik, aynı zamanda belki toplu sözleşmelerdeki uyumsuzlukların da temel bir nedenini teşkil etmektedir. Çünkü işveren açısından yapılan pazarlık, ücret paketi ile işçinin eline geçecek o büyük farklılık uyusmaların çözülmesinde büyük engel teşkil eden bir durum göstermektedir. Böyle bir durum dünyanın hiçbir yerinde yok, izlediğimiz, incelediğimiz kadarıyla. Yani işgücü maliyetlerinin içinde çok büyük bir kısmının başkalarına doğru transfer edilmiş yönü, hiçbir ülkede görülmemektedir. Tabii bu aynı zamanda böyle devam ederse ve hatta artarak devam ederse kanımca işsizlik üzerinde gelecekteki yıllarda, 2000'li yıllarda çok olumsuz bir noktaya doğru bu gelişim bizi götürecektir. Bunun sonuçlarını şöyle de görüyoruz. Hepimizin yine izlediği gibi önemli bir taşarınlaşma yaygınlaşmıştır. İşlerin organize olmayan birtakım kişilerin çalıştırılarak başka ellerde yaptırılması, düşük ücretlerle yaptırılması şeklinde bir durumda yaygınlaşmaktadır. Bu tabii sendikası işçi çalıştırmaya doğru, çalışanlar açısından onları daha ücretle istihdam ederek, beklenilen birtakım güvenlik sistemleri dışında bulunarak çalıştırma sorunlarını da bu husus beraberinde getirmektedir.

İşsizlikle ilgili önemli bir neden, tabii ki Türkiye özeline baktığımızda -dünyada da bu sıra işsizlik çok yaygın, İspanya, İtalya, Fransa, İngiltere gibi ülkelerde işsiz sayısı 3 milyonu geçti, işsizlik oranları % 10'ların üzerine çıktı ve toplumlarda bu etki ile siyasi etkileriyle birlikte de bir çalkantı halindedir- ama Türkiye'de tabii parantez içinde söyleyeyim, işsizlik % 7.8'dir. Yani bugün İspanya'da, İtalya'da % 10 dediğimiz sayı Türkiye oranına bakarsak, karşılaştırsak % 8 civarında görülmektedir. Şimdi tabii acaba neden Türkiye'de bu kadar işsizimiz var diyoruz, tam sayısını bilmemekle birlikte yaygın bir işsizlik olduğunu söylüyoruz. Ama şöyle bir soru aklımıza gelebilir. O ülkelerde olan işsizlerin iktidarlara yapmış olduğu, gösterdiği tepkiyi Türkiye'de görmek de mümkün değil. Bu kadar çok işsizimiz var diyoruz, ama bugün İspanya'da yer yerinden oynuyor, İtalya'da yer yerinden oynuyor. Ama bakıyoruz Türkiye'de bu kadar yaygın bir işsizliğin tepkisi, işsizlerin siyasi iktidarlardan beklentilerinin büyük bir tepkisi yok diğer o ülkelerde gördüğümüz gibi. Kanımca bu neden böy-

le?... diye düşünüldüğünde belki ilk akla gelecek husus, Türkiye'de belki işsizlerimizin kendi gelirlerini, çalışanlar kendi gelirlerinden yaptığı birtakım transferlerle, aile içi dayanışmalarla, yaygın bir tarım kesiminden gelen birtakım aynı transferlerle işsiz kalmasına rağmen kişiler, bir şekilde geliri paylaşarak bir tepki şeklinde, batıda piyasa ekonomilerinde gördüğümüz gibi, işsizlik sorunu ortaya çıkmamaktadır. Yani bir nevi, belki Türkiye'de resmi bir işsizlik sigortası yoktur, ama görünmeyen bir işsizlik sigortası mekanizması, tarım kesiminden gelen transferler, aile içi dayanışmalarla birlikte, belki kamu kesimi KİT'lerin de o fazla çalıştırma şeklindeki etkilerle birlikte, önemli ölçüde etkisini topluma göstermekte, bu tampon mekanizmalar bunu ortaya koymaktadır.

İşsizlikle ilgili bu genel hususlarla birlikte, tabii karışık olmakla birlikte böyle aklımıza gelen hususları tek tek söylüyorum, tabii ki Türkiye'de işsizliğin niteliği batıda görüldüğünden çok farklı. Batıdaki piyasa ekonomileri önce tam istihdama ulaşmışlar. Belli bir düzeye gelmişler. Ondan sonra pazar daralmaları, teknolojik bir takım sorunlar nedeniyle şu anda onların içinde bulunduğu bazı işsizlikle ilgili sorunlara sahipler. Ama Türkiye kalkınmakta olan bir ülke olarak önemli ölçüde işsizliğin çözümünü yatırımla, yeni yatırımlarla izlenmesi gereken bir politika olmak durumundadır. Tabii yeni yatırımlar bilindiği gibi tasarruf hacmine bağlı. Tasarruflarımızı artıracak, yatırımlarımızı artıracak, MG içinde tasarruflarımıza ayırdığımız payı artıracak, bunları yatırımlara döndürecek ve artan nüfusumuza yeni iş imkanlarını sağlayabilecek.

Tabii günümüzde serbest piyasa nizamı içinde bu işlevin kendi şekliyle, kendi mekanizmalarıyla işleyip çözümlenebileceği şeklindeki eğilimler yaygındır. Ama kanımca Türkiye henüz gelişmekte olan bir ülke olduğu için ve aynı zamanda piyasalarındaki işleyişler, batıda gördüğümüz gibi, etkin bir işleme gösteremediği için özellikle istihdam sorununun, işsizlik sorununun çözümünde mutlaka bu piyasa mekanizması sistemi içinde kalarak, ama tabii ki bir merkezi plan anlayışı içinde değil, zaten öyle bir şey de kalmadı dünyada, ama disiplinli bir plan, disiplini ile yatırımları daha çok istihdam yaratıcı biçimde yöneltecek organizasyonlara da bir ihtiyaç olduğunu zannediyorum.

Ben sayın hocamın ikazıyla da kısaca bu konuşmamı burada kesiyorum. Bundan sonraki kısımda ilave edeceğim hususlar olacak, sorularınız olursa onları da cevaplamaya çalışacağım. Teşekkür ediyorum.

Başkan - Efendim Törüner'e teşekkür ediyoruz, gerçekten konunun uzmanı ve aynı zamanda ilgili kurumun sorumlusu sıfatıyla bize işsizlik konusunda bize olabildiğince, ülkemizdeki verilerin elverdiği ölçüde somut bazı bilgiler verdi. Zannediyorum ki sorular bölümünde işsizlik sigortası

onusunda daha başka belki ayrıntılara girebiliriz.

Efendim şimdi panel bölümündeki son konuşmacıyı çok istifade ile dinleyeceğimizi sanıyorum. Yaşar Yaşer istatistik alanında özellikle büyük bir uzman. Kurumun başında bulunmuş bir kişi. Dolayısıyla kendisinin de yeni yüzyıla doğru Türkiye'deki nüfus artışı, işsizlik, göçle ilgili politikalar konusundaki açıklamalarını yine mümkünse 20 dakika içinde bize sunmasını rica edeceğim. Söz Yaşar Yaşer'de..

Yaşar Yaşer - Hay hay hocam, ben kategori iyi ikiye indiriyorum, sevgili hocalarım ve sevgili arkadaşlar; benim bahsedeceğim konu, esasında abii konu önünüzde, diyor ki; Yeni Yüzyıla Doğru Nüfus Artışı, İşsizlik ve Göçle İlgili Politikalar Ne Olabilir? Ne Olmalıdır? Nasıl, buradan tabii asıl sorunun ne olduğu derhal ortaya çıkıyor. Sorun, çok açık bir şekilde ortaya konmak icabederse..

.. gayet haklı olarak artırıcı tedbirler almak özümünü hissetmişler. İşte yol vergisinden muafiyet, belli sayıda nüfus olduğu zaman vergi dilimlerinde gevşeme vs. şeklinde, çünkü sadece memeketi korumak için asker gücüne ihtiyaç yok, aynı zamanda tarlada çalışacak erkek gücüne de ihtiyaç var. Dolayısıyla nüfus artışı teşvik edilmiş, gayet normal birşey. Şimdi Avrupa'nın yaptığı gibi, Avrupa'da nüfus artışı o kadar düşük seviyedeki, artırmak istiyorlar. Bu konu zaten çok dinamik bir konudur, zaman zaman değişir. Fakat 60'lardan sonra bilhassa 2 nüfus sayımı arasında % 2, 2,5 natta 3.2'ye varan nüfus artışları olunca, 60 yılında ilk 5 yıllık planda, planlama dairesi çok yumuşak bir biçimde şöyle demiş; bir zamanlar çok haklı sebeplerle kabul edilmiş olan nüfusu mümkün olduğu kadar hızlı artırma politikası bugünün şartlarına uygun değildir. Bu bakımdan bugünkü politikanın nüfus planlamasını yasaklayan yönü hemen değiştirilecektir. Bu hem nüfus artış hızının biraz yavaşlamasını, hem de çocuk nüfus oranının küçülmesini sağlayacaktır. Sene 1960, ben o zaman Amerika'ya gitmiştim. İktisat fakültesini bitirdim, Amerika'ya gittim, master yaptım geldim. Sene 1964'de Siyasal Bilgiler'de doktora kurlarına başlıyorum. Rahmetli hocamız olan Reşat Aktan, tez olarak ne vereceksin?.. dedi. Hocam dedim, aile planlaması çok önemli, onu yapmak istiyorum.. Aman Yaşar, başını belaya sokma.. dedi, bu aile planlaması lafını ağzına alma.. dedi. Peki hocam ne diyeyim?.. dedim, aşırı nüfus artışının sosyal ve ekonomik menfi tesirleri.. de, dedi. Sene 64. Bir yıl sonra aile planlaması kanunu geçti. Çok şükür bu yasak kalktı. Ve bugün oldukça ileri bir seviyedeyiz. Artık hem konuyu tartışıyoruz, hem metodları. Bizim vakfın ilanlarında görmüşsünüzdür, OK reklamlarıyla vs. ile televizyonda dahi görüyorsunuz. Ne oluyor, Türkiye'de ne oluyor? Yani, en son nüfus sayımını hepiniz biliyorsunuz, sene 1990, 56 küsur milyon, nüfus artış hızı, bizim çok hoşumuza giden bir şekilde % 2.2'ye düşmüş, bir gerileme

var, bu çok hoş birşey. Ama gene istatistikleri çarpıyorsunuz, bölüyorsunuz vs., bir bakıyorsunuz, 30 yıl sonra Türkiye'nin nüfusu ikiye katlanacak. Yani bugün doğan bir çocuk, 0 yaşında, 30 yaşına geldiği zaman nüfusumuz 120 milyon, 60 yaşına geldiği zaman da 240 milyon. Çok çarpıcı birşey. Bunu hiçbir zaman düşünmüyoruz biz. Aman ne olacak, ben on sene sonra öleceğim, ne olursa olsun.. diyemiyor insan, dememek lazım. Hele bu seviyedeki insanların hiç dememesi lazım.

Peki ne oluyor? 30 yıl sonra nüfus ikiye katlanıyor. Diğer memleketlerde bu ne? Amerika'da 268 yıl, Fransa'da 151 yıl, İsviçre'de 277 yıl, İsveç'te 1100 yıl, İngiltere'de 657 yıl, vs., Bizde 30 yıl, bu bir. Bizde her yıl 1.2 civarında, 1 milyon 200 bin civarında nüfus artıyor ve bunun -yaptığımız araştırmalar, siz hepiniz biliyorsunuz anket nedir, araştırma nedir?- neticesinde, anketlerin neticesinde 500 bini istenmeyen çocuk. Ve aynı anketlere soruyorsunuz, kaç çocuğun var? ..8.. kaç olmasını isterdin?.. ..3.., 5 çocuk fazla yapmışsın.. bilmeden oldu, bilemedik.. Başka ne oluyor? Bilhassa kadınlarımız, kadınlarımıza soruyoruz; artık çocuk istiyor musun?.. artık vallahi çocuk istemiyorum.. diyor. % 76'sı kadınlarımızın artık çocuk istemiyor. Neden? Erkeklerimiz bu konuda biraz daha sorumsuz. Kadınlar çocuğa hamile kalıyor, karnında taşıyor, öbür çocuğa bakıyor, yemek yapıyor, kocasının çoraplarını yıkıyor ve öbür çocuğu da doğuruyor ve ona da bakıyor. Artık birmiş, yılmış. Erkeklerimize soruyorsun, aile planlaması nedir?.. onu ben bilmem, hanıma sor.. diyor. Bu da esef verici bir durum. Başka ne yapıyoruz? İşsiz sayısını söylemeye gerek yok. Göçü söylemeye gerek yok. Ben uzun yıllar istatistikle ilgilendim, 50'lerde, 55'lerde, 60'larda, Türkiye nüfus bölünmesinde kırsal nüfus, kentsel nüfus vardı. O zamanın nüfus sayımlarında kırsal nüfus % 70 idi. Bilmiyorum kaçınız yetişti ama bizim hocalar vardı. Rahmetli Prof. Celal Serç, bu nüfus konularıyla ilgiliydi, Haydar Furgaç rahmetli oldu, Kenan Ertan öyle.. onların arasında yaşayan bir Haluk Güloğuz kaldı, hala nüfus konusunda öncüdür. Peki bu ne demektir? Mübceccel hoca biraz önce bahsetti. Ne kadar insan tarımla uğraşıyor kırsal alanda, ne kadar insan kentte. Tabii bu % 70 kırsal, % 30 kentsel, halihazırdaki nüfus sayımında tam ters, alabora oldu, şimdi kentlerimizde % 70 insan var, kırsal alanlarda % 30. Neden? Belki görmüşsünüzdür, bizim televizyonda spotlarımız vardı, Uğur Yücel çıkıyor, bir kadıncağız geliyor, nıptıyorsunuz? diyor, buralar senin mi? diyor.. yoo nerde, dedeminmiş vaktiyle bu köy. Sonra ne olmuş? 14 çocuğu olmuş.. sonra ne olmuş?.. babamın da 9 çocuğu olmuş.. sonra.. benim de 6 çocuğum oldu. Peki toprak nerde?.. şimdi 6 tane saksıya böldüm ki kavga etmesinler sonunda.. diyor. Bu böyle oluyor tabii, bu bir hakikat, bu trajedik bir hakikat. Onun için tabii köyünden kalkıyor, Ankara'ya geliyor, İstanbul'a geliyor, Mersin'e, Adana'ya geli-

yor falan. Gecekondu hadisesi budur, okulların hadisesi budur, sağlık sorunumuz budur. Sizin seviyenizdeki insanlara bunu söylemeyeceğim. Yani ne sorunları olduğunu Türkiye'nin. En basitinden iktisadi bağımlılık. Mesela Türkiye'de her 100 kişi, 78 kişiye bakıyor. Buna bağımlılık oranı deniyor ya, bunun da 70'i çocuk. Batıdaki nispeti okuyayım size; 100 insan 51 insana bakıyor, bunun 33'ü çocuk. Burdan hemen bir netice çıkarıyoruz. Demek ki Türkiye'de genç nüfus çok.

Şimdi bu konuda tabii iki tane tez var. Aman ne güzel, keşke nüfusumuz 70 milyon olsa da, Bulgarları öldürsek... yani çok saçma birşey olduğunu söylemeye gerek yok, siz de gülüyorsunuz. Diğer taraftan da insanların seviyeli yetişmesi lazım. Nasıl? Ben fakülteye girdiğim 50 yıllarında, 55 bin falan lise mezunu vardı, biz girdiğimiz yıl zannediyorum 46 bin kişi üniversitelere girdi, 10-12 bin kişi açıkta kaldı. Bugünkü durumu hepimiz biliyorsunuz. 900 küsur bin kişi müracaat ediyor, ancak 200 bini üniversiteye girebiliyor. Bu hepimizin yüreğindeki bir acı. Ama sebebini başta söyledim ben size. Sebebi o.

Dünyada durum ne oluyor?.. bir de ona bakmamız lazım. Dünyada 5 milyar insan var. Sayın bakan bahsetti, ben biraz daha değişik bir açıyla bakacağım. Dünya nüfusunun ilk 1 milyarı 1 milyon yılda meydana gelmiş. 2. milyarı 120 yılda, 3. milyarı 32 yılda, 4. milyarı 15 yılda. Halihazırda 5 milyar nüfus var, 2010, 2020'ye geldiğimiz zaman 8 milyar, 2050 yılında 20 milyar insan olacak dünyada. Ve bu da İngiltere'de, Amerika'da falan değil, zavallı kalkınmaya uğraşan, perişanlık içinde döner dolap gibi dönen geri kalmış ülkelerde. Çünkü orada nüfusun kalkınma hızı % 2.5, ileri memleketlerde %6. Dünya nüfusunun 1/4'ü ileri memleketlerde, kalkınmış memleketlerde, 3/4'ü geri kalmış memleketlerde. Nüfusu % 2'nin üzerinde olup da kalkınmış bir tek memleket yok. Bu çok açık bir şey.

Peki bu aile planlaması diyoruz. Aile planlaması, çare ailede. Aile planlamasını duyan insan çok da, bilen insan az. Aile planlamasını geçende bizim vakfımızın yönetim kurulu başkanı sayın Vehbi Koç'la çok aziz dostum, üniversitede bir hocamız, Ateş Hattı diye bir programa çıktılar, o programda profesör arkadaşımız Vehbi'ye sordu; Vehbi Bey siz bilmez misiniz Ankara'da bundan 60 sene önce, yaması olmayan insanlar müreffeh insan, aman hali vakti yerinde insan.. denir. Herkesin yaması vardı, herkesin ayakkabısında yama vardı. Eh halimize şükretmeyelim mi? Zihniyete bakınız. Yani bu bir lokma, bir hırka zihniyeti. Çok şükür, karnımız doydu ya, yeter.. Böyle mi olmamız lazım. Mübeccel hanımın deminki heyecanını biraz da ben size aktarmaya çalışayım. Yani Türkiye'de yıllardan beri fert başına düşen MG'nin 1200-1300 dolar civarında olması kifayettir birşey midir? Gelir dağılımının bu şekilde olması uygun birşey midir? Değildir. Fakat bütün bunların sonu;

işte soruyorsun, kaç çocuğun var? ..8.., kaç olmasını isterdin? ..3.., 5 çocuk fazla yapmış. Aile planlaması, sadece, şimdi biraz da sağlık sorununa geçeceğim. Sonra bitireceğim. Aile planlaması işte bu istenmeyen 5 çocuğun olmamasını sağlamak. Böylece ailelerin daha mutlu, daha müreffeh olması, ve doğan her çocuğun aileye keder değil, mutluluk getirmesi..

Bir de annelerin sağlığı, çocukların sağlığı mevzubahis. Mesela batıda ana ölümleri doğumlarda- yüzbinde on; bizde, yüzbinde ikiyüz, yirmi misli fazla. Neden? Çünkü çok sık doğumlarından dolayı anne rahmi aşınıyor, sağlığı aşınıyor. 35 yaşında 5 tane çocuk doğurmuş, bakıyorsunuz 80 yaşında nene gibi, dişleri dökülüyor. Bir vücut besliyor devamlı surette. Kendi vücudunu zater beslemekten aciz. Peynir ekmek yiyor, bulabilirse onu da. Bir de bebek besliyor. Doğan bebeğin sağlığını siz düşünün, ananın sağlığını siz düşünün. Ana sağlığı bakımında çok önemli aile planlaması, çocuk sağlığı bakımından çok önemli.

Bir de, tabii bebek ölümleri de çok önemli. Bebek ölümleri 70 yıllarında falan % 200 civarındaydı, son rakam, % 90'dan 72'ye inmiş. Aman diyoruz, çok güzel bir iniş. Ama işte bu bizim sayır profesörün zihniyeti. İyi değil mi? Ne kadar güzel, iyiye gidiyoruz. Ama olur mu canım? Dışarda bu % 6, % 7. Yani bin çocuktan 6'sı ölüyor. Bizde % 72 ölüyor, eh napalım, eskiden daha iyi, diyoruz. Bu da çok önemli tabii.

Eskiden Türkiye'nin büyük hastanelerine her gün 4, 5 tane düşük hadisesi gelirdi. Hem de çocuklarımız kendilerini kurcalayarak ve sağlıklarını tehlikeye atarak geliyorlardı. Hepiniz duymuşsunuzdur, sabun hadisesini, tavuk tüyü hadisesini.. bilgisizlik, cehalet o kadar fazla ki.. Dolayısıyla da bu gelen 5, 6 kişinin, hergün 2, 3'ü ölüyordu. Rahim delinmesinden vs.'den. Şimdi çok şükür bu aile planlaması başlayalı, isteyen istediği çareyi, ben çocuk istemiyorum dediği zaman çaresi var ve kendisine veriliyor. Gene aynı hocamızı kendine bunları hep söyledim, onun için arkasından tenkit ediyor gibi değilim- sayın hocam dedim, ne biz Aile Planlaması Vakfı olarak, ne Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü, sokaktan adam çevirip, bir vakitler Gandi'nin yaptığı gibi, gel seni kısırlaştırıyım, demiyoruz ki. Keşke her yardıma ihtiyacı olana bu yardımı verebilsek ve her çocuk istemiyorum diyene yardımcı olabilsek, ne mutlu bize. 500 bin zaten istenmeyen çocuk doğmasa, Türkiye'nin nüfus artış hızı 1.1'e iner, dolayısıyla fert başına düşen MG otomatikman çıkar. Yalnız işi ben parayla da ölçüyorum. Refahın sosyal göstergeleri de var. İsteyen istediği okula gidebilecek, istediği hastanede sıra beklemeden hizmet alabilecek, yollar bu kadar kalabalık olmayacak, deniz hava su bu kadar kirlili olmayacak. Şimdi İstanbul'da hala su derdi var. Bu kadar yağmur yağdı. Neden? Yetmiyor bu kadar nüfusa su, onun için.

Efendim, uzun lafın kısıası, bu yukarıda bahsettiğimiz, yeni politikalar ne olmalıdır? ne olabilir?in neticesi, ben bir tek cümle ile söylüyorum, şunu son cümle olarak söylüyorum, ilk defa olarak, benim politikayla falan hiç alakam yok, 3 Kasım tarihinde sayın başbakan Vehbi Koç bey'in bir yemeğine geldi -özel uçağıyla geldi- ve 7 tane bakanını da beraberinde getirdi. Sayın Sümer Oral da oradaydı. Sayın başbakan bir konuşma yaptı. Dedi ki, arkadaşlarım bu Vehbi Koç çok büyük bir adam. İşte bu sene 77 trilyonluk ciro yaptı. 37 bin kişiye iş veriyor. Türk ekonomisinde adı olan ve Türk ekonomisine alın teriyle, vergisiyle büyük katkıları olan bir insan. Fakat bütün bunlar çok önemli olmasına rağmen, bunlar kadar önemli ve hatta benim nazarımda biraz daha da önemli bu sosyal konulara eğilmesi ve böyle bir vakıf kurması. Kendisini kutluyorum, destekliyorum ve sizin de desteklemenizi istiyorum, dedi. Bu hükümetin düşünce tarzını, bize çok büyük mutluluk veren bir şey, sırtını sorunlara dönmeyip aman oy kaybederim belki demeyip, buna eğilen, bugünkü Sabah gazetesinde okursanız, 2 çocuktan fazlası için analık iznini azaltalım, şeklinde özendirici tedbirler de getiriyorlar. Bu büyük mutluluk bence. İşte sorunun çözülme noktası böyle budur. Teşekkür ediyorum sayın başkan.

Başkan - Efendim bende sizler adına sayın Yaşer'e teşekkür ediyorum. Şimdi 15 dakikalık bir ara vermeyi düşünüyorum. Yalnız 15 dakika sonra lütfen değerli iştirakçiler salonda bulunsunlar. Çünkü kısa bir süre sonra hemen başlayalım ve tartışmalar bölümünde olabildiğince size daha fazla söz verme soru sorma olanağını bulabilelim. Teşekkür ederim.

Başkan - Toplantının son bölümünde bundan önceki toplantılarda veya oturumlarda olduğu gibi, dinleyicilerin panelistlere bir takım sorular yöneltilmeleri, belki çok iyi kullanmak şartıyla zamanı, ufak yorumlar yapmaları mümkündür. Ama özellikle rica ediyorum, söz alan arkadaşlarımız önce kendilerini takdim etsinler, daha sonra da olabildiğince soru ağırlıklı olarak konuşmalarını yapsınlar ve soruyu özellikle hangi arkadaşımıza yönelttiklerini de belirtsinler.

Şimdi söz.. evet, ilk siz parmak kaldırdınız, sizden başlıyoruz, buyrun..

Mahmut Atamtürk - Ben sorumu Yaşer beye soruyorum. Şimdi, Mustafa Kemal Atatürk'ün sözünü hatırlatıyorum; Bizi mahvetmek isteyen emperyalizme, bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı uygun bir doktrini milletçe benimseyen insanlarız. Şimdi o günden bugüne, dünyada ne değişti ülkeler arasında? Gelişmiş ülkeler hala var, gerikalımlık ülkeler hala var. Şimdi bir söz vardır mesela, kızını serbest bırakırsan ya davulcu, ya zurnacı... Ama tabii şimdiki kızlar o kadar kolay davulcuya, zurnacıya varmıyor. Yani kişilik mese-

lesi bu, gelişmişlik meselesi. Fakat geri kalmış ülkelerde bu sermayeyi serbest bırakırsanız, işbirlikçi, asalak, başıbozuk veya serkeş denilemez, olabiliyor mu? Yani bu olguları yaşayabildik mi, yani Türkiye'de ve gerikalımlık ülkelerde. Böyle bir görünümü var mı, yaşıyor mı? Şimdi özelleştirme diyoruz, tamam, bazı şeyleri özelleştirelim. Kimisi diyor ki herşeyi özelleştirelim. Türkiye'de herşeyi özelleştirmek.. herşey özelleşince Türkiye'de özelleşmiş oluyor. Türkiye'yi özelleştirmek sorunu gündeme geliyor. Ancak Türkiye nasıl özelleşebilir? Bence böyle bir alternatif koymamak gerekir. Ortada Türkiye'nin özgürleşmesi sorunu var. Türkiye nasıl özgürleşir, ekonomik, siyasal anlamda?.. sorunu var mıdır, yok mudur; böyle bir tartışmayı sayın Yaşer'in yapmasını istiyorum. Çok teşekkür ederim.

Başkan - Buyrun efendim..

Rüstem Kaptanoğlu - Efendim benim sorum sayın Mübeccel hanımefendiye.. Efendim buyurdular ki, tarımda çalışanları % 10'a indirip, gerisini şehirlere getirmek, gelişmek için şarttır. Bu tabiri biraz, kırsal kesimdeki halkın şehirlere göçünü teşvik anlamına geliyor, bir. İkincisi de, tarımı terkedip, % 10 kalıp, diğerleri şehirlere gelsin deniyor. Bunun iki türlü kanaatimce zararı var. Birincisi, şehire geldiği zaman bu kadar tarım işçisi, çalışanı, şehirde altyapı tesisleri vs. zaten kifayetsizdir, bir hayli daha kifayetsizliğe gidecektir. İkinci husus, tarım Türk ekonomisinin temelidir. Gerçi bizim ihracattaki tarımın payı yıllardan beri % 20 olarak gösterilir, sanayi ihracatı da % 80 olarak gösterilir ise de, bu yanlış bir hesaptan tevellüd etmektedir. Şöyle ki, şimdi siz eğer domates, portakal, mandalina, limon ihraç ederseniz, bu tarıma giriyor; fakat, domates salçası, portakal suyu vs, ihraç ederseniz, -biraz fabrikasyondan geçmiş- bu sanayi ürünü sayılıyor. Halbuki bu hammaddeler olmasa bu tarım ürünü, sanayi ürünü olmaz. Binaenaleyh tarım, Türk ekonomisinin temelidir, aynı zamanda sanayiinde entegrasyonudur. Köylerde tarıma dayalı sanayiye artırmak suretiyle, orada bulunanları şehre göçmeye değil, orada çalışmaya teşvik etmek lazımdır kanaatındayım. Bizim tarımdaki sanayi ürünleri tarım ihracatımız % 68'dir. Tarıma dayalı sanayileri de ilave ettiğimizde, biraz evvel arzettiğim hususlar gözönüne alınarak, % 68'dir. Sanayi ürünlerinin ihracatı % 32'dir. Yani bu yanlış değerlendirilmektedir, bugüne kadar yanlış değerlendirilmiştir. Şimdi bunu böyle özetledikten sonra bir de nüfus artışına temas edeceğim. Bir hayli panelistler görüştüler, nüfus artışını önlemek için, nüfus planlaması gerektiğini.. fakat net bir çare ortaya konulmadı. Ben şöyle bir şey düşünüyorum. Çocuk zammı yerine muayyen bir çocuktan sonra, farzımahal 2 tane çocuktan sonra çocuk vergisi alınmak suretiyle bunun bir disiplini edilmesi faydalı olur kanaatındayım. Hem bu şekilde sosyal adalet de önlenmiş olacaktır. Bir çocuğu olan ve iki çocuğu olanlar, on çocuğu olandan beş

misli daha aşağıda bir sosyal altyapı tesislerinden faydalanmaktadırlar. Fazla çocuğu olanlar devletin altyapı tesislerinden, eğitimden, hastaneden, vs.'den daha fazla faydalanmaktadırlar. Binaenaleyh 2 çocuktan fazlası olanlar, çocuk zammı yerine, çocuk vergisi vermek suretiyle bu işin nispeten halledileceği kanaatindeyim. Acaba ne buyur sayın panelistler? Teşekkür ederim.

Başkan - Sanıyorum bu sorunuz daha çok sayın Yaşar Yaşer'e yöneltildi, değil mi efendim?

Teşekkür ediyoruz. Başka söz almak isteyenler.. buyrun..

Atilla Özsever - Teşekkür ederim. Ben sayın Mete Törüner'e sormak istiyorum. Kendileri söz ettiler, gerçekten Batı Avrupa'da işsizlik oranları yüksek. Orada da çok ciddi bir sendikaların mücadelesi var. Acaba yine batı ülkelerinde sendikaların makro düzey dışında, toplu sözleşmelerde işsizlikle mücadele konusunda belirli politikaları oluyor mu? Bizim Türkiye'deki sendikalara bu açıdan bir takım örnekler verebilir miyiz? Bizde mesela zaman zaman duyuyoruz, bir işsizlik mücadelesi sandığı, yahut işsizlik yardımlaşma sandığı gibi, bir takım sendikalarda oluşumlar var ama, bunların ne dereceye kadar yeterli olabilir? Yani Türkiye'deki sendikalar açısından belki makro düzeyde, yahut daha ziyade mikro düzeyde toplu sözleşmeler politikasında sendikaların ne gibi talepleri olması lazım? Ve bildiğim kadarıyla Mete bey sendikaları da yakından tanıyor. Çok teşekkür ediyorum.

Başkan - Çok teşekkür ederim. Buyrun efendim..

Turgut Arı - Efendim konuşmacımızın bir işsizlikle ilgili geniş bilgi sundular. Ancak Türkiye'de işsizlik hala devam ediyor. Yalnız bu toplantıda çok değişik rakamlar duydum, diğerlerini katmıyorum. Bir ölçüye göre Türkiye'de 800 bin işsiz var, bir diğer ölçüye göre 1 milyon 600 bin; dün buradaki toplantıda 4 milyon, 4.5 milyon deniyordu. Dışardaki bazı kaynaklarda ise çok daha değişik rakamlar görüyoruz. Bu kadar farklı rakamlar olduğu bir ortamda demek ki bir sistem bozukluğu var, bir düzen bozukluğu var. Bunlar sağlıklı bir şeye kavuşturulmadığı müddetçe, doktorun hastasını iyileştirememesine benzer, farklı ilaçlar verir, hiçbir zaman iyileşmez, bir de üstelik hastanın ekonomik gücü daha da zayıflar. Şifa da bulmaz. Önce bu rakamlar üzerinde sağlıklı bir anlaşmaya varmak lazım. Bir de bunun dışında ülkemizde gerek ırtan, gerek dinden gelen bir aile dayanışması var. Aile içinde gerçekte bazı fertler işsizdir fakat dışarı karşı işli gibi görünür. Geçimi sağlamıştır en azından. Bunları da kattığımız zaman herhalde bu işsiz sayısı çok daha fazla olur. Ve hem sayın Kiray hocam işsizlerin uzmanlaşmadığını söylediler. Çoğunun yeni işe atılan ve mesleği olmayan, uzmanlık dalı olmayan kişiler olduğunu belirttiler. Çevremizde de görüyoruz. Peki bu du-

rumda devletin İş ve İşçi Bulma Kurumu, bunca yıldır bu insanları kapı önünde işsiz tutacağına, bunları küçük küçük kurslara tabi tutupda, bunlara küçük beceriler kazandırsa, en azından ev ekonomisini bunlara öğretse de, şunları ekonomiye kat-sak; işsiz sayısını işli seviyesine getirsek olmaz mı? Eskişehir'e yedeksubay öğretmen olarak gittiğim zaman oradaki halktan şunu duydum; o zaman Porsuk çayı tertemiz akıyordu, şimdi pislik içinde, renk renk akıyor, bir yabancı gelmiş şunu demiş; bu su böyle akar akar, siz de böyle bakar bakar, demiş. Biz de sorunlarımızı her yıl konuşuyoruz ama çözümüne varmıyoruz. Genellikle birçok toplantıda, birçok insanlar konuşuyor, fakat dikkat ediyorum, öneri hemen hemen yok. Olan önerileri de devletin yetkili ve ilgilileri kulak ardı ediyorlar. Çünkü ben mesleğimde bunu yaşıyorum, çevremde de bunu görüyorum. Eğer insan bir konuda düşüncelerini toparlıyorsa, mutlaka onu çözüme götürecek önerileri de beraberinde getirebilir. O işte sorunlu olan kişilerin de bunları değerlendirmesi lazım. Bu tip toplantıların ana amacı da budur zaten. Ama ne yazık ki, 19. toplantıya geldik, hala Türkiye'de karınca karınca yürüyoruz bu konuda. İşsizliğin, yine bir sayın konuşmacı konuşmasında, eğer nüfus artışını 1.1'e indirebilirsek Türkiye'de birçok sorunun çözülebileceğini belirttiler. Ben kısaca anlatıyorum. Ben buna inanmıyorum. Çünkü Türkiye yerüstü ve yeraltı kaynakları olarak bir hayli zengin bir ülke, ama değerlendirilmesi maalesef.. ve siyasal yaşamımızda görüyoruz, keşke sabahki politikada söz alma fırsatı olabilseydi ama, eğer dinleyicilere bir dakikalık, bir ilkokul çocuğu gibi soru sorma imkanı tanınıyorsa, burada bir halkın uyanması istenmiyor demektir. Birtakım insanlar da buna alet oluyor demektir, bilerek ya da bilmeyerek.. Bu tip toplantıların ana amacı, dinleyen kitlelerin yani tabanı oluşturan halkın sesinin ortaya çıkmasıdır. Yoksa değerli hocaları gider ziyaret eder, dersine gireriz, çok daha fazla bilgi alabiliriz. Makalelerini okuruz, daha fazla bilgi alabiliriz. Onları da bir saatte anlatabileceği bir şeyi onbeş dakikada dinleme sıkıntısından da kurtarmış oluruz.

Şimdi Türkiye'nin nüfus dağılımına baktığımız zaman Ankara'nın doğusundan güney hattı çektiğimizde nüfusun % 15'inin doğu bölgesinde, % 85'inin batı bölgesinde olduğunu görüyoruz. Acaba bu da doğum mudur? Hayır. Oraya bir yığın, Türkiye'nin bütün imkanları eğer doğuya bunca yıldır gitmemişse ve gidenler de hedefe ulaşmıyorsa, hep bütün ağırlık batıya veriliyorsa, eğer İstanbul'da ikinci asmaköprü yapılıp üçüncüye varıyorsanız, eğer İstanbul boğazının altından yeraltı geçit yapıp da Hakkari'ye hala devlet bir yol bir köprü yaptırmamışsa, yapılan bir tek köprü Milliye-tin okurlarının yaptığı köprüdür. Eğer devletin diğer yarısına, doğu tarafına bakış açısı buysa, halkın söylemek istediği çok şey olması lazım. Halkın bu gerçeklerin amacının, -ben mümkün olduğunca

kısa anlatıyorum, eğer kelime sürçmelerim varsa mazur görün- bir diğer yönü de göç. İzmir İktisat Kongresi'ne de katıldım, bu konu orada da vardı, orada da söz aldım. Yine tekrarlıyorum. Göçe Türkiye'de hiçbir zaman önlem alınmamıştır. Ben duymadım. Duyan varsa lütfen çıksın da öğrenelim. Oysa ki göçün hem uygulama olarak, hem bilimsel olarak 3 önlemi vardır. Kısa vadeli, orta vadeli, uzun vadeli. Ne kısa, ne uzun vadeli ben Türkiye'de önlem duymadım, görmedim. Tabii ki insanlar özenerek bir takım yerlere kendi iradeleri ile giderler. Eğer -Anadolu insanı kanaatkardır- yerinde geçinebileceği bir ortamı sağlarsanız kısa ve orta vadeliyle, kendi geleneğini, kendi toprağını bırakıp büyük şehirlere göç edip, sefalet yaratmaz. Bu sefaletin yaratılmasının büyük bir kısmı da iktidardaki partilerdir, yerel ve genel seçimlerdeki. Birkaç ay evvelki katıldığım bir toplantıda, şimdiki belediye başkanının danışmanı bir hoca ile konuşuyorduk, arada, çok ilginç bir örnek verdi: göçün nasıl önlenebileceği konusunda bir pilot bölge seçtik. Pilot bölge Gülsuyu, hatırımda kaldığına göre. Her türlü imkanları araya seferber ettik, halkın istediği bütün şikayetleri yerine getirdik, bundan sonraki seçimde oylar tamamen başka bir partiye gitti. Kime gidebileceğini de tahmin edebiliyorsunuz. Şu halde göçün sebebinin çok iyi teşhis etmek ve o önlemleri almak lazım. Nüfus artışıyla ilgili sayın Koç'un başkanı bulunduğu ve konuşmacının bulunduğu vakfın çalışmalarını gıpta ile izliyorum. Mutlaka yararlıdır. Ama şunu da düşünüyorum. Acaba Türkiye'de bir göç vakfı da mı kuralım, nüfus gibi başarılı olabilsin? Saygılar sunarım.

Başkan - Teşekkür ederiz. Efendim buyrun, galiba son söz alan arkadaşımız..

Kuvvet Lordoğlu - Benim sorum sayın Törner'e. Birincisi işsizlik sigortası ile ilgili. Özellikle mutfaktan gelen birisi olarak, sözümü mazur görünler, ne tür gelişmeler var, bunlardan bizi haberdar ederlerse kısacası çok seviniriz. Gerçekten çok sevindirici olur bu konuda. İkincisi, yanlış hatırlamıyorsam, işsiz sayısının tespitinde işsizlik sigortası dediler kendileri. Yani biz eğer işsizlik sigortasını kurarsak, bir anlamda işsiz sayısını tespit edeceğiz, anlamını çıkartıyorum ben buradan. Ama işsizlik sigortasına dahil olmayan, dahilin içine girmeyen insanlar da var. Bunların işsiz kalabilmeleri de söz konusu. Bu konuda da bizi biraz aydınlatabilirse çok sevineceğim. Ve Türkiye'de çok yaygın olarak karşımıza çıkan kadın ve çocuk işsizliği var. Yani diğer kesimlere göre, çocukların ve kadınların, gençlerin daha doğrusu işsiz kalmaları bayağı ciddi bir sorun oluşturuyor. İş ve İşçi Bulma Kurumu acaba bu konuda, yani çocukların, gençlerin büyük bir kesiminin ne tür işsizlikle karşı karşıya kalıyor ve buna karşı ne tür önlemler alıyor?... bunu öğrenmek istiyorum. Bir de son sorum sayın hocam Kıray'a; ücretlilerin sayısının bilinmediğini, enson 73'e ilişkin bir rakam olduğunu söyledi yanlış anlamadıysam, acaba ben burada yanlış

anlamış olabilirim, lütfen mazur görün, ücretli olarak ifade edilenler SSK'lı olanlar ve memurlar dışında kalan ücretli olarak çalışanlar mı ifade edilmek istendi? Örneğin işte ücretli iş yapan hizmetliler, bunlar mı?... bunları öğrenmek istiyorum. Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederim. Efendim böylece 5.. pekala.. buyrun..

Mehmet Başar - İktisat Fakültesi'nde öğrenciyim. Ben, sorulara daha olumlu bakıyorum, belki daha genç ve tecrübesiz olduğumdan kaynaklanıyor bu. Ben şu soruyu sormak istiyorum, ayrıca şu açıklamayı yapmak istiyorum önce. Bildiğimiz gibi ülkeler gelişme sürecini tamamladıkça nüfus artışı da kendiliğinden düşüyor ama bence Türkiye'nin bilhassa nüfus politikasında bunu bekleyecek vakti yok. Ve bir soru vardı, reel büyüme hesabında direk nüfus artışı çıkarılıyor ve bu bey dedi ki, 1.1'e düşünce çok şey değişmez; bence çok şey değişir. Çünkü reel büyüme direk olarak nüfus artış hızı çıkarıldığı için yatırımlar da buna göre yapılıyor ve buna göre planlanıyor. Ben şunu öğrenmek istiyorum. Yaşar Yaşer beye soruyorum, bir istatistikçi olduğu için. Ben küçük bir inceleme yaptım, naçizane, kendimce. Kıyı bölgelerimizde düşük nüfus artış hızı, iç bölgelerde daha yüksek. Bence en büyük etken Türkiye'nin nüfus artış hızında. Şöyle ki, Güney, Doğu ve Doğu Anadolu bölgelerimizde, bilhassa on ilde, Tunceli, Bitlis, Van, Ağrı, Hakkari, Siirt, nüfus artış hızı % 10'un üzerinde. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde grafik böyle iken iç bölgelerimizde iç Anadolu bölgesinde de yüksek, yalnız Karadeniz bölgesi, Akdeniz bölgesinde daha düşük. Vakfınız bunun için herhangi bir önlem aldı mı? Oralarda çalışmalar yapıyor mu? Bunu öğrenmek istiyorum. Bence bu konuşma ve bu panel oralarda yapılsa, daha faydalı olur. Teşekkür ederim.

Başkan - Teşekkür ederim. Buyrun efendim..

Gülten Arıkan - Ben birşey sormak istiyorum. Türkiye'de bildiğimiz gibi çeşitli etnik gruplar var. Ve hepsinin de bir nüfus artışı var. Acaba bu etnik gruplarda nüfus artışının niye olduğunun araştırması yapılmış mı? Burada benim gördüğüm kadarıyla Türkiye'ye egemen olmak, bir ölçüde kendi bölgesine egemen olmak savaşı yapılıyor. Ve halkın içerisinde adeta gizli bir savaş bu. Güneydoğu'da, doğu da çok nüfus artışı var. Fakat daha Batıya, Ege'ye ve Marmara'ya bakıldığında nüfus artışının daha az olduğu görülmekte. Bir ikincisi, şunu sormak istiyorum; gene doğum kontrolünde bence erkeklerin daha çok eğitilmesi gerekiyor. Teşekkür ediyorum.

Başkan - Teşekkürler. Efendim 7 arkadaşımız söz almış bulunuyor. Ve bütün panelistlere değişik sorular yöneltilmiş bulunuyorlar. Zaten sayın panelistlerin açıklamaları sırasında da ister istemez değinemedikleri bazı noktalar kalmıştı. En

azından öyle olduğunu ben yakinen biliyorum. Şimdi derseniz onar dakikalık bir süre kendilerine tanımak istiyorum. Bu onar dakikalık sürede hem kısaca sorulan sorulara cevap vermeleri, hem de belki tebliğleri sırasında değinmek fırsatını bulamadıkları bazı ek konuları dile getirsinler diye düşünüyorum ve sıraya burada da uyarak değerli hocamız Mübeccel hanıma ilk sırayı vermek istiyorum. Buyrun efendim..

Mübeccel Kıray - Evet, bana bir de dışarıda sorulmuş soru var, onu da ekleyebilir miyim, kültürel yönü nedir bu nüfus artışı, göç falan filan. Evvela direk buradan sorulan soru üzerinde konuşayım. Göç teşvik ediliyor, edilmiyor. Türkiye'de tarım nerede duruyor meselesi. 15-20 dakikalık konuşmalarda terimler son derece itina ile seçilir. Ve ben eğer tarım dışına kaydı dedimse, bu şehre geldi demek değildir. Tarımın dışında geçimini sağlayacak demektir. Ben böyle çok ince terimler kullanırken, genelde gazete seviyesinde bilgisi olan dinleyicilerim, kendi bildiklerini söylüyorum zannediyorlar, halbuki çok yanılıyorlar. Ben son derece değişik açıklamalar yapıyorum. Bunu söyledikten sonra bir kere daha söyleyeyim. Tarımda nüfus artışının dışında tarımsal yapının değişmesinden dolayı açığa çıkan bir emek vardır. 1920'lerden sonraki sayımda bile, Roma imparatorluğundaki gibi dedim, % 80'i nüfusun tarımda iken, kara sapanla tarım yaparken, bu kara sapanla tarım bitipte, traktör, yeni ürünler, sulama, mücadele vs., girdiği zaman öyle bir emek ihtiyacı değişikliği oluyor ki, bunun amiyane sözü, bir traktör on işçiyi yerinden eder, o kimselerin orada kalması mümkün değildir. Tarımsal ürün 8 ila 12 misli artar, Adana ovasındaki pamuk veya narenciye gibi, ama gerekli olan emek bunun onda biri kadardır, eskisine göre. O nüfus geçimini bir yerde aramak mecburiyetinde. Hatta böyle rap diye söylerken yalnız şehirlere değil, Batı Avrupa'daki sanayiye entegre olmak için bile göçtü, dedim.

Yani sosyal bilgi son derece çetrefil bir bilgidir. Uzmanlaşmış olanların kılı kırk yarıp oluşturdıkları kavramlar ve analizler gazetelerdeki rastgele yazılarla beraber ve kişi de yaşadığı için, kendi kapasitesi ve bilgisinde yaptığı gözlemlerle aynılaşır. Halbuki bu mümkün değil. Bir komiserle konuşuyordum; ah hocam siz suçu bilmezsiniz, suçu biz biliriz, diyor. Ama tabii birimizin bildiği suçla, öbürümüzün yani karakol amirinin suç anlayışı aynı yerde durmuyor, analizi aynı yerde durmuyor. Bu da böyle. Benim burada bahsettiğim % 10 kalacak dediğim hadise, tarımda, köyde değil, tarımda; istesenez de istemesenez de olacak zorunlu bir sosyal değişme sürecidir. Ve topraktan kopma kişinin rastgele keyfi için, parlak ışıklara gelmesi değildir. Kim diyordu saksılara böldüm diye.. siz mi.. O bir tarafı işin, o nüfus artışından dolayı olan mesele. Ama ondan çok daha esaslı olan, zaten o gerekmezdi millet ölüyor olsaydı, nü-

fusun kendi dengelenmesi, tarımdaki emek ihtiyacı onda birden aşağıya indiği için oluyor. Ve mutlaka mutlaka siz teşvik de etseniz, kontrol de etseniz, hatta zincire vurup tutmaya çalışsanız, o toprak, özellikle marjinal topraklarda pazara dönük ekonomiye geçmeyeip göç olacaktır. Bu benim size tavsiyem falan değil. Bu dünyada yüz kere yaşanmış bir hadise. Kendi kendine yeten, kapalı toplumlarda, dışarıyla ilgisi olmayan, pazara üretim yapmayan tarımsal toplumlarda teknolojisi ve pazara dönük üretimi değiştiği zaman topraktan kopar kişi, geçinemez orada. Öyle nostaljik şeyler, ah toprak kokusu, ne güzel; 1940'larda öyle idi. Türk köylüsü toprağına bağlıdır, bayılır, o toprak kokusu olmayan yerde yaşayamaz; yok. Geçimini nereden sağlıyorsa oraya gidecektir ve gidiyor. İstesenez de gidecek, istemesenez de. Dolayısıyla, ilk bana soru soran kimsenin %10'da kalacağını kabul etmiyorum dediği şey doğru değil. Kabul etse de olacak, kusura bakmasın kabul etmese de olacak bu topraktan kopma.

İkincisi, pazara dönük tarım başladığı zaman ve bunun fabrikasyonu da olup ihracat yapıldığı zaman, gene, özellikle toprakta kalan, tarımda kalan nüfus bunu oluşturacaktır. Serada domates yetiştirmek, sapanla tahıl yetiştirmekle aynı şey değildir, bu değişir. Onun için eğer dengeli bir gelişme içerisinde tarımdan kopulsaydı, şehre gelip marjinal işlerde yahut başka işlerde, onlarda çalışmayacaktı. Doğrudan doğruya ya agrobizines denen tarımsal işletme denen fabrikalara girecek yahut daha ileri teknoloji kullanan başka işlerde uzmanlaşmış olarak çalışacaktı ve bu dengesizlik olmayacaktı. Bu rastgele olan düzen olmayacaktı. Ama bu oluyor. Bizim sanayileşmemiz son derece çeşitli faktörlere bağlı olarak topraktan kopmadan çok daha yavaş. Ve dolayısıyla bir tür kendi göbeğini kendi kesmek mecburiyetinde olan, topraktan kopmuş, becerisiz insanlarla karşı karşıyayız. Bunlar ne oluyor? diye sorarsanız. Bir aralık çok kullandığımız kelime, marjinal sektörde çalışıyor. Yahut örgütlenmemiş, beceri istemeyen işlerde çalışıyor. Ailenin servis işleri denen, üretim gücü çok az olan işlerde çalışıyor. Ve bu memleketin iktisadi ilerlemesine yeniden köstek oluyor. Ama bu böyle.

Bana sorulan soru aslında, Türkiye'nin temeli tarımdır, bu tarım olmazsa olmaz. 1950'lerde Amerikalı uzmanlar niye şamfıstığı yetiştirmiyorsunuz, kalkınırsınız, diyordu. Tabii bu doğrudur. Bu da bir masal. Pazara dönük tarımsal üretim doğal. Ama o dahi mutlaka topraktan emek koparır. Onu unutmamak lazım. Dolayısıyla göç olur. Göçü durdurmanın politikaları içerisinde pek çok şey söylenebilir. Fakat sanayileşme tarımın değişmesinden çok daha zor gerçekleştirildiği için, hele uzmanlaşmış emek ondan da daha zor yetiştirdiği için bayağı bir çıkmazdayız. Meselenin temelinde uzmanlaşmış, becerili bir emek yetiştirme meselesi, düpedüz eğitim yatar. Ve ezbercilikle uzmanlaşmış

emek olmaz. Şimdiki, eskiye dönük eğitim düzenlerindeki temel mesele, başka türlü eğitimi sağlamamaktır. Hepinizin bildiği gibi İmam Hatip okullarından mezun olanlar belirli bir meslek olarak dinsel mesleklere girmiyorlar, her türlü küçük bürokratik işlere giriyorlar veya küçük girişimcilik yapıyorlar, bazan başarılı oluyorlar, bazan olmu-
yorlar. Ama bilgisiz girişimci...

... yapılanın mütemadiyen batan küçük girişimcileri tespit ediyordu, gecekonduda oturdukları için. Dolayısıyla çok temelde bir ekonomik yapı değişikliği geçiren kendi kendine yeten köylülükten çıkıp, büyük girişimciliğe doğru becerili işgücü kullanarak, ücretleştirilerek gelececek olan iktisadi ve sosyal hayat, geriye çekilerek biryere kadar gider. Sonra çatlar. Alman gazeteci örneğinde verdiğim gibi.

Buraya geldiğim zaman ücretli sayısı, son arkadaşın sorduğu, ücretliden ne kastettiğim sayısı; örgütlü işlerde çalışan ve emeğinin karşılığında belirli bir ünite zaman için, bir ünite ücret alan, bunun adı gündelikçi olabilir, bunun adı yövmiye olabilir, bunun adı maaş olabilir, bunun adı prim olabilir, birçok fabrikada olduğu gibi şimdi, hepsi. Bunun içinde dikkat edin umum müdür de vardır, evde hizmetçilik yapan, başka iş yapmayan ücretli de vardır. Ücretlilik çok geniş bir tariftir, bilerek kullandım. Onun için hiç durmadan işçi ve memur beraber, dedim. Emeğini satıp karşılığında ücret alan kişi demektir ücretlilik. Ve hakiki ekonomik gelişmenin temelinde bunun en üst derecede uzmanlaşmışından, hiç uzmanlaşmamış, gece bekçisinden dediğim gibi umum müdürü kadar olan, aradaki hem işletme anlamında, iş idaresini kapsıyan, hem de fabrika; yani hem mal üreten hem de bilgi üreten her çevrede çalışan kişileri kapsayan bir tarif bu ücretlilik. Limon satışı köşe başında, ücretliliğe girmez. Çıraklık ücretliliğe girmez. Ve Türkiye'nin bugünkü aşamasında çıraklık müessesesini yaratmak işsizliğe işmiş gibi büyük bir handikap daha yaratılıyor. Çünkü, düzensiz bir çırak, çıraklık tabii zanaatkarlığın ve lonca teşkilatının bir meselesi, çıraklık dediğiniz zaman usta öğretmekle yükümlüdür ve onun bir sürü sorumluluğu vardır. Ama modern toplumda değil, modern sanayi toplumunda değil. Çırak orada düzensiz çalışan, haytaliğe meyl eden, ustasından da pek birşey öğrenmeyen kişi olarak çıkıyor. Dolayısıyla müthiş bir kültür meselesi giriyor. Biz modern sanayi toplumu kültürünü yaratamıyoruz. Yani belirli bir zaman birimi içinde, belirli bir disiplinle çalışarak bir uzmanlık dalında, belirli bir birim ücreti almaktır ücretlilik. Ama bu uzmanlığı taşıyacaksınız. Buna çıraklık dediniz mi, usta çırak haylaz, diyor; çırak, usta bana öğretmiyor, diyor. O 12 saat çalışıyor, diyor, o sabah gelip dükkanı süpürmüyor, diyor. Müthiş karışıklıklar. Bu ara formlar dediğim benim, tampon müesseseler çıkıyor ortaya, bir yolunu bulamıyorsunuz. Mutlaka son derece hızlı becerili, örgütlü işler haline gelmeliyiz. Bilmem anlatabil-

dim mi ücretlilik meselesi. Ücretlilik çıraklığı almaz, sokak satıcılığını almaz, tek girişimciliği almaz. 1980'lerin başında İzmir Ticaret Odasına kayıtlı işyerlerinin, ki bunlar örgütlü iş olmak gereğinde, tarif olarak, kaçtı biliyor musunuz örgütlü işlerde çalışanların sayısı?.. % 90'ının 2 kişiydi. % 70'inin 1 kişiydi. Böyle ekonomi gelişmez. Başka birşey yapmak lazım. Bilmeyorum ne yapacağız. Ondan sonra tabii Yaşar Yaşer'in dediği gibi Koç Holding'de 35 bin kişi, bilmem nerede 70 bin kişi, evet.. orada çalışan ücretliydi, o anlamda. Ama ondan sonra 10 kişi çalıştıranlar, 5 kişi çalıştıranlar falan bu devam ediyor. Bir tarafı da bu meselenin.

Bir arkadaş -ücretlilik meselesini de böylece açıkladığımı varsayayım-, bunun kültürü ne olacak dedi; bu göçle birlikte gelen, çalışma düzeni düzenli olmayan, üç gün çırak, beş gün ücretli, yirmi gün kendi girişimci olan bir dünyada ne oluyor diye baktığımızda şöyle bir genelleme yapmak mümkün. Büyük göç 1950'lerde başladı. Kitlel traktrörün girmesiyle. Biliyorsunuz, biliyor musunuz.. 1945'den sonraki Marshall yardımı çerçevesinde Türkiye'de 3 senede 45 bin traktör girdi ve çeşitli kredi meseleleri falan var ama, mesele bu. 45 bin traktör girdi Türkiye'ye. Sonra her traktör 10 kişinin işini yapar. Biliyorsunuz biçer döver bir taraftan giriyor köye, öbür taraftan çıkıyor, bütün harmanlar yapılmış olarak, emek açığa çıkıyor. Burada her ailenin de 5 kişiden oluştuğunu, kaba-
ca tasavvur edelim. Bir traktör 50 kişiyi yerinden oynatıyor demektir. 45 bin o zaman girdi, bugünkü traktör sayısı yarım milyona yakındır. Rakam vermekten kaçınıyorum, hergün değişiyorlar. Şimdi, pekala, böyle birşey olduğu zaman, ilk kuşak gelenler Türkiye'ye, 1950'lerde ilk gelenler, kendi şehirdeki yaşamlarını, -şeye girmiyorum, nasıl ev sahibi oldular vs., hepsi onlar dahil, gecekonduculuk, işportacılık vs.- kendilerini tarımda gelişmenin yeni başladığı aşamadaki ortalama gelir, hele kendilerinin de gelirsiz kalmış olduğunu varsayarsanız, onu mukayese ettiklerinde, şehirdeki gelir, köydeki ortalama gelirin, -fakir gelirin değil- iki misliydi. 2 bin liraya karşı 4 bin liraydı. Onu da çok iyi hatırlıyorum, o zamanki araştırmalardan. İlk gelen kuşak, kendisini görelî olarak şanslı ve varsıl, daha refah içinde yaşayan kimse sayıyordu. İkinci kuşak, ki bu 50'lerde geldiğine göre, 60'ların ortasında, 70'e doğru başladı; 70'li kuşak 70'lerde şehirde doğan yahut şehire çocuk olarak gelmiş olanlar, yeniden iş piyasasına çıktıklarında, istihdamda çıktıklarında gene bulamadıkları zaman büyük bir hüsrana karşılaştılar. Meşhur arabesk müzik, yandım öldüm, kimse beni istemiyor, gerçi ben pek iyi bilmiyorum ama siz daha iyi bilebilirsiniz, Gencebay usulü, müthiş yanık şey.. unutmayın Tatlıses nihbin, Gencebay bedbindi. O zamanın kültüründe, şehir kültüründe, aradığını bulamayan, kendisini kırsal yöreyle değil, kendisini şehrin orta tabakalarıyla kıyaslayan, dolayısıyla kendisini varsıl değil, yoksul hisseden kuşak ortaya çıktı.

Pekçok faktör var ama bu 1970'ler de 80'lere doğru büyük karışıklık yarattı ek faktör olarak Türkiye'de. Sonraki aşamada son derece önemli, işte çalışırsan başarsın, sen başaramıyorsun, senin yüzündendir; sanki sistemde, düzende bir mesele değil de, kişideymiş hata gibi müthiş bir pompalama oldu kitle haberleşmede ve eğitimde, siyasi parti ideolojilerinde. O zaman belki de biz yapamıyoruz, gibi bir hal çıktı ortaya. Tatlıses geldi, biraz magazin yapalım, karısını döverek, möverek çok ortalara çıktı zat ve biraz daha nikbin şarkılar söylemeye başladı ama temelde ne oldu biliyor musunuz?.. tamam, işe girdiler, ikinci kuşağın, üçüncü kuşağın yakını.. hem de örgütlü işlere girdiler. Ama hala becerisiz. Çünkü şehirlerde dahi ilk öğretim verildi ağır aksak, orta öğretimde erkek çocukların hepsi okulu terkettiler, çünkü onların kültürlerinde, hatta şehirde kendilerine verilen telkinde disiplinli olmak meselesi yok. Halbuki örgütlü, becerili iş disiplinli çalışır. 9'da gireceksiniz, 5'de çıkacaksınız, arada şu kadar ara vereceksiniz, şu ücreti alacaksınız. Bu disiplin yok. Bu disiplin hala yok. Çünkü iş yok. Dediğim gibi 3 gün marjinal sektörde çalışıyor, 10 gün düzenli çalışıyor, 5. gün kendim yatırım yapacağım diyor, iflas ediyor ve tekrar gidiyor. Bu birçok araştırmada çıkmıştır.

Şimdi kültürel yönü dediğiniz zaman, bu varlılık hissi ile yoksulluk hissi meselesi çeşitli kuşaklarda, davranışlarında, nikbinlik veya bedbinlik olarak yansıyor, bu teröre, magazin sayfalarında magandalıkla hırboluk, o biçim görüntüler oluyor. Hem şehrin o düzgün, orta tabakalarının yaşamına bir gün iştirak ediyor, çünkü o gün bir vurgun vurmuş, gaziinoya gidiyor, yaşasın, sabahdan akşama kadar eğleniyor, sarhoş oluyor, şarkı söylüyor, tabanca çekiyor vs., ertesi gün sıfır, hiç birşey yok elinde, hepsi gitmiş orada.. al baştan. Buna İngilizcede The diyorlar, yoksulluk kültürü. Ve bu yalnız Türkiye'ye has değil. Meksika'da da var, Latin Amerika'da da var, Afrika'da nasıl var bilmiyorum, orada çünkü hala müstakil bir düzen yok. Kültür bakımından belirli bir örgütlü çalışma disiplinine ulaşamayan büyük rakamlar, inanılmaz problemler yaratıyorlar. Ve bunların içinde, bu tertip yaşamının aleyhinde olduğunuz zaman ortaya çok garip bir hal çıkıyor. Kadınlara ve çocuklara yönelik yeni baskı ve yeni terör hadiseleri ortaya çıkıyor. Erkeklerle ait çıkmıyor. Bu Türkiye'ye ait özel bir durum. Latin Amerika'da, Meksika'da falan bu yok. Türkiye'de tatminsizlik, yoksulluk kültürünün getirdiği göreceli yoksulluk hissi kadına ve çocuğa yönelik baskı rejimi getiriyor. Ondan sonra tabii bunun politik yönleri var. Ben bir başka konferansında, kaçınız dinledi bilmiyorum, toplum bir helikstir, bir sarmal, bunun nüfus teknolojik tabi kaynakları bir saptır, sosyal örgütlenmesi ikinci saptır, politikası üçüncü saptır. Bu üçü birbiri etrafında sarılarak gider ve birbirinden alışveriş yapar. İngilizcesi Helix, Türkçesi sarmal. Bu sarmalı iyice anlamazsanız hiç birşey ol-

maz. Ve sarmallar arasındaki ilişkiler böyle birebir değil, bazen böyle böyle örgüler halinde oluyor. Ve Türkiye'de bugün göçü önleyemezsiniz, tarımsal değişmeyi önleyemezsiniz, şehirselleşmeyi önleyemezsiniz, batının büyük baskılarıyla çok yavaş oluşturunabiliyorsunuz, ama sarmaldaki karmaşıklık kaçınılmazmış gibi geliyorsa farkında olursanız, kontrol edebilirsiniz. ..tabii ben daha üç saat konuşabilirim.. teşekkür ederim, çok vaktinizi aldım.

Başkan - Efendim çok teşekkür ediyorum. Şimdi ikinci konuşmamızı, sayın Mete Törüner'e, kendisine bir hayli soru yöneltildi, ama zannediyorum ki olabildiğince başlıklar halinde cevaplar verecektir. Buyrun efendim..

Mete Törüner - Teşekkür ederim sayın hocam. Önce sayın Özseverin yönelttiği soruya bazı görüşler öne sürmeye çalışayım. Biraz önce konuşmamda da söylediğim gibi, gerçekten Batı Avrupa'da ve dünyanın diğer yerlerinde de çok yoğun bir işsizlik yaşanıyor. Buna karşı oradaki sendikaların tavırları ne olabilir?.. dediler ve Türkiye'de sendikal sistemin işsizliğe karşı ne gibi politikaları var, ne olmalıdır? şeklinde bir soru yönelttiler. Şimdi efendim Avrupa'da, Batı Avrupa'da görülen en büyük sıkıntı bu ülkelerin birbirleriyle olan ticaret ilişkileri içinde ve aynı zamanda III. dünya ile olan ticaret ilişkileri içinde rekabetçi durumlarını kaybetme ile karşı karşıya kalmalarıdır. Özetle, şunu demek istiyorum, bilindiği gibi 80'li yıllardan sonra, dünyada çok önemli, bütün ülkelerde benzer, az gelişmiş ülkeler, kalkınmakta olan ülkeler, Türkiye buna dahil ve Batı Avrupa ülkelerinde çok önemli bir değişiklik ticaretin serbestleştirilmesi, piyasa mekanizması sisteminin daha etkin işletilmesi, ülkelerin birbirleriyle daha yakın ilişkiler içinde pazarlarını genişletmesi temel bir kalkınma stratejisi olarak belirlendi. Şimdi tabii ki Güney Kore gibi, Singapur gibi, Malezya gibi 1960'lı yıllardan sonra bu ülkelerle rekabet edebilecek, gelişmiş batı ülkeleriyle rekabet edebilecek önemli sanayiler bu ülkelerde oluştu. Fakat bu ülkelerde emeğin sahip olduğu sosyal haklarla, batı standardına ulaşmış ülkelerde ve insan haklarının çok yaygın uygulandığı, benimsendiği çok hassas bir konu olan ülkelerde emeğin maliyetindeki farklılıklar kanımca Batı Avrupa ülkelerinin karşılaştığı en büyük sorun. Çünkü bu ülkelere karşı Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkeleri önemli ölçüde rekabetçi durumlarını, benzer rekabet ettiği mallarda dünya piyasasındaki rollerini kaybetme durumuyla karşı karşıya kaldılar. Tabii bu aynı zamanda böyle bir değişim uluslararası göç ilişkilerinde de çok önemli bir takım sonuçlar ortaya çıkarıyor. Yani az gelişmiş ülkelerden bu ülkelere doğru gene hızlı bir göç akımı devam ediyor, fakat buna karşılık, eskiden olmayan yani gelişmekte olan ülkelere göç alan ülke durumuna geldiler. Yani bu önemli bir değişiklik. Sözelimi Türkiye'de dahil kısaca onu da hepimizin yaşadığı gibi, 60'lı yıllarda çok önemli göç veren bir ülke iken, ki buna İspanya'yı, İtalya'yı

da ilave etmek çok mümkün, Türkiye bugün dünyadaki değişimlere paralel olarak, belki önümüzde önemli ölçüde göç alan bir ülke durumuna da gelecektir. Tabii bunun istihdam piyasası açısından durumlarını da ayrıca irdelemek, düşünmek lazım. Yani bugün Türklerle olan ağabeylik ilişkilerimiz içinde ticaretin genişlemesi ve sınırların serbestleştirilmesi sonucu çok önemli ölçüde, oradaki işgücünün, Türkiye daha gelişmiş bir ülke olduğu için karşılaştırmalı olarak baktığımızda, önemli bir işgücünün Türkiye'ye gelme ihtimali de olabilir. Onun için belki bu yönden de dikkatli bir göç politikasının şimdiden belirlenmesinde yarar vardır. Çünkü zaten bizim etkin çalışamayan, düzenli organize olamayan işsizimizin yaygın olduğu bir Türkiye'deki işgücü piyasasında dışardan gelecek bu tip göçlerle birlikte birtakım olumsuzluklar işgücü piyasası ve işsizlik açısından önemli hususlarda beklenebilir.

Şimdi sendikalar, Batı Avrupa'daki sendikalar bu değişen rekabetçi durumlarının zayıflaması sonucu bir, ikincisi değişen teknolojilerin ortaya çıkardığı bir takım etkilerle, sözgelimi demir çelik, demir çelik ürünlerine dayalı artık mamuller plastik ürünlerinin, bilgisayar teknolojisinin gelişmesiyle birlikte dünyadaki bunların talebi azalır duruma geldi. Artık çok hafif çok dayanıklı metaller yahut o maddeler ile, sözgelimi demir çeliğin ağır, hantal ve pahalı teknolojisi yer değiştirmeye başladı. Bu tabii daha önce, burada çok rekabetçi durumda olan bu ülkelerde önemli ölçüde işçi çıkartmalarına neden olmaktadır. Bugün Batı Avrupa'da, Almanya'da en büyük sorun demir çelikten çıkarılacak o on binler, elli binler, yüz binlerle toplumun ortaya çıkarttığı bu sarsıntılarla birlikte ve bunların işsizlik sorunuyla birlikte birtakım sosyal sorunların doğması. Sendikalar tabii burada ne yapıyor? Burada sendikaların yaptığı bir sosyal diyalog çerçevesinde, artık ucuz ücret sendikacılığı yapmak da mümkün olmadığı için bütün Avrupa veya İLO standartları diyelim, bu standartları tüm ülkelere yaymaya çalışarak bu ülkeler, diğer ülkelere de, kaybettikleri rekabetçi durumunu eşitlemeye gayret ediyorlar. Yani bugün istiyorlar ki, Türkiye'de, yani biz de istiyoruz, mümkün olduğu ölçüde İLO standartlarına ulaşan bir emek maliyeti oluşsun ki, Türkiye'nin bunu vermediği için ucuz mamul edip, dünya piyasalarında ona rakip olduğu mallarla ilgili avantajı ortadan kalsın. Bu tabii Kore için de böyle, diğer ülkeler için de böyle. Dolayısıyla burada sendikaların, özellikle Batı'da, bu tip teknoloji sorunu ve diğer sorunlarının çözümünde hükümetlerle, işverenlerle sendikaların son derece yakın bir diyalogu var, bu sorunların çözümünde. Yani ücretlerimizi mutlaka artıralım, mutlaka yükseltelim şeklindeki bir ücret sendikacılığı yerine bu değişen dünyadaki, o toplumların, o batı ülkelerindeki gelişmiş ülkelerin, bu ülkelerin yerlerini ve rekabetçi durumunu koruyabilmeleri için çok yakın bir diyalog içinde olduğunu görüyoruz. Yani zaman

zaman ücret artışlarını istemiyorlar. Biz ücret artışına karşıyız. Aynı ücretimiz kalsın. Ama bu belli bir aşama sonra, onların istihdamında bir güvence teşkil ederse, bu dönem ücretlerimizdeki artışa karşıyız diye bir diyalog içinde olabilmektedirler.

Tabii Türkiye açısından bakarsak böyle bir durum henüz sendikaların yapısında yok. Türkiye'de sürdürülen büyük ölçüde ücret sendikacılığıdır. Bunun haklı nedenleri de artan yüksek enflasyonun verdiği etkiler de var tabii burada ama, henüz Türkiye'nin sahip olduğu bütün makro ekonomik sorunlarla birlikte işçi sendikalarının, işveren sendikalarının veya hükümetin Türkiye'nin ilerdeki büyüme ve kalkınma stratejisi içinde nasıl bir davranış göstereceklerini kimse bilmiyor ve herkes daha kolayına gidip işverenler ücreti düşürmeye, işçiler de ücretini artırmaya çalışan büyük bir mücadeleye içindeler. Tabii bu arada sendikaların özellikle işgüvencesi gibi bir konuda, Türkiye'nin gündemine girmişken ve daha önce de konuşulduğu gibi, işgüvencesi Türkiye'de işgücü piyasasında, özellikle özel sektörde, özellikle organize olmayan sektörde son derece zayıftır. Yani işveren çok kolaylıkla işçisini alıp istihdam etmekte, çok kolaylıkla da işten çıkarabilmekte ve hiçbir güvence olmamaktadır. İşsizliğe doğru itilmektedir. Fakat buna rağmen Türkiye'de, en büyük sendikalar da dahil, Türk-İş olarak bunu ifade edersek, işgüvencesine sahip olarak, onun destekleyici bir güç de vermişlerdir. Belki güvencenin olması bir aşamada istihdam garantisini de getireceği için işsizlik üzerinde daha hafifletici tesirler yapacağını düşünmelerine rağmen bu konuda bir destek vermemelerini, yalnız ücret sendikacılığını ileri sürmelerinin Türkiye'deki sendikal sendikacıların siyasetleri açısından bir örnek vermiş olabiliriz bu şekilde.

Hızla diğer iki konuşmacının sorularına geçeceğim. Bunlardan sayın Turgut Beyin belirttiği ve Lordoğlu'nun da birlikte olarak söylemek istediği konuların başında; acaba bu kadar işsizimiz var, somut olarak bunlara vasıf kazandırsak, eğitim versek daha iyi olmaz mı?.. hep burada konuşuluyor, ediliyor, söyleniyor ama bu konuda hiç faaliyet yok.. şeklinde birtakım sorular ifade ettiler. Lordoğlu'da çocuk ve kadınlara yönelik vasıflandırma yönünde bir soru yöneltti. İkisini birleştirirsek şöyle ifade edeyim, zaman kısıtlılığı nedeniyle açıklayamadım. Ancak İş ve İşçi Bulma Kurumu büyük ölçüde işgücü piyasasında aranan elemanlara yönelik olmak üzere, mesela turizmin çeşitli kademelerindeki elemanlar, işte bilgisayara dayalı muhasebe vs. tipindeki elemanlara önemli ölçüde kurslar açarak buralara vasıf kazandırıcı kurslarla insan yetiştirme, insan kaynağını geliştirmeye çalışmaktadır. Hemen bugüne kadar 2.385 kurs düzenlenmiştir ve bunlarla ilgili 40.579 kişiye vasıf kazandırılmıştır, istihdam piyasasına daha kolay girebilmeleri için. Şunu da ilave edeyim, İş ve İşçi Bulma Kurumu önümüzdeki 5 yıl içinde Dünya Bankası'ndan bir kredi anlaşması imzalamıştır. Bu

anlaşma Resmi Gazete'de yayınlanmak üzeredir. Bu anlaşma ile birlikte aşağı yukarı önümüzdeki 5 yılda bir 80 bin kişiye daha vasıf kazandırıcı bir takım kurslarla onları daha etkin bir şekilde meslek kazandırıp, istihdama katmaya gayret edeceğiz.

Son bir noktadan bir önce diyelim, Turgut Bey şunu ifade ettiler; efendim işsizlik rakamlarımız, gerçekten söyledik, tutarsız. Resmi rakamlar, bizdekiler yetersiz. DİE'de yetersiz. Bu bir sorun. Bunun gerçekten çözülmesi lazım. Ama bu sorunun çözülmesi için de gene, Dünya Bankası'ndan sağlanan kaynaklarla işgücü piyasasındaki enformasyon sistemini ve doğru birtakım bilgileri daha da hassaslaştırmak için bazı kaynaklar var. Bununla ilgili zannediyorum daha olumlu sonuçlar almaya gayret edilecek. Ama buradaki temel sorun, şunu açıklamaya çalışayım; Türkiye'deki, Türkiye'nin ekonomik yapısı içindeki veya sosyal yapısı içindeki işsiz algılamasıyla batı standartlarıyla işsiz kim olduğu arasında bir farklı görüştün, bir farklı değerlendirmenin olmasıdır. Batıda bildiğimiz, sayın hocamın da söylediği gibi, ücretlilik oranı % 80-90 çalışanların ücretli olarak çalışıyor ve bu işsiz ne şekilde işsiz kalırsa, onun tanımını biz aynen alıp Türkiye'de uygulamaya çalışıyoruz. Tabii bu tanımlı uyguladığımız zaman da 1 milyon 600 bin kişi çıkıyor. Çünkü Türkiye'de ücretlilerin toplam çalışanlar içindeki oranı % 33. Diğer ülkelerde % 90. Bizim kendi yapımıza yönelik bir takım istihdamdaki özellikler işsizimizin doğru olarak belirlenmesinde de büyük bir sorun teşkil ediyor kanımca. Eğer Türkiye'de işsiz kim, Türkiye'de işsiz kime denir?.. diye bir tanım yapıp, o konuda bir anlayışa sahip olduktan sonra bilgi toplamaya geçerse daha doğru olur. Çünkü DİE batıdaki standardı alıyor, Türkiye'deki kişiye uyguluyor. Soruyor anketlerinde. Ona bakarsanız da 1 milyon 600 bin kişi çıkıyor. Ama bizim işsizimizin niteliğini uzun uzun konuştuğumuz için onu artık açıklamaya gerek görmüyorum, sayın hocam da bahsettiler, bizim niteliğimiz farklı olduğu için mutlaka değişik bir ölçümleme ile işsiz sayımızın belirlenmesinde büyük yarar var.

Son olarak sayın Lordoğlu sordu, kısaca onu aktarayım. Türkiye'de işsizlik sigortası ile ilgili olarak bugüne kadar 60'lı yıllardan itibaren 40'a yakın taslak, tasarı TBMM'de hazırlanmıştır, bunun gerçekleştirilmesi için. Ama Türkiye'de ilk kez hükümet kanalı ile işsizlik sigortası yasa taslağı hazırlanıp BMM'ne sevk edilmenin son aşamasına gelinmiştir. Bu taslakla özellikle 3.5-4 milyon civarındaki, sosyal sigorta kapsamındaki çalışanlara belirli süre prim ödeme şartlarını gerçekleştirdikten sonra işsiz kaldıklarında, yine belirli süreler ücretlerinin belirli bir oranında yardım amaçlanmaktadır. Tabii zamanın darlığı için bunların pek detayına girmek istemiyorum. Eğer soru olursa gene girebilirim. Ancak çalışmalar bu aşamadadır. Zannediyorum bu ayın sonlarına doğru Başbakanlığa sevk edilecektir. Oradaki Başbakanlık ve Bakanlar

Kurulu bunu değerlendirip BMM'ne sevk edecek ve yasallaşma süreci başlamış olacaktır. Bu konuda da bu kısa bilgiye verdikten sonra sabırlarınıza teşekkür ederek konuşmamı tamamliyorum.

Başkan - Çok teşekkür ediyoruz sayın Tö-rüner. Efendim şimdi panelistlerimizden sonuncusu sayın Yaşar Yaşer, kendisine yöneltilen özellikle doğum kontrolü, nüfus planlaması konusundaki soruları cevaplandırarak. Buyrun efendim.

Yaşar Yaşer - Çok teşekkür ederim sayın başkan, vakit çok geç oldu, çok kısa konuşacağım, öz konuşacağım. Mahmut Atamtürk arkadaşından başlayacağım. Mahmut bey Atatürk'ten bahsetti, özgürlükten bahsetti, emperyalizmden bahsetti.. ben bundan ne anladığımı kısaca size söyleyeceğim. Aile planlaması dediğimiz zaman bir kere, kat'i surette emredici bir hüküm yoktur, herkes kendi özgürlüğüne sahiptir, herkes istediği sayıda istediği çocuğu yapar, bir. İki, Atatürk'ün o lafları söylediği yıllarda, ben de bahsettim, nüfusun süratle artmasına büyük ihtiyaç vardı. Tarlada insan yoktu, orduda insan yoktu, gençlerimiz kıtlı-mıştı. Fakat 50'lerden 60'lardan sonra bilhassa planlı döneme geçtiğimiz zaman bu durum değişti ve bunun hakkında tedbirler alındı ve bir kanun çıkarıldı. Artık bunu sizin seviyenizde insanlara söylemeyi lüzumsuz addediyorum ama gene de söyleyeyim, artık nüfusun kemmiyeti önemli değil, yani sayı önemli değil, keyfiyet önemli. Bunu hepimiz bilirsiniz canım. İsrail'le arapların yaptığı harpte İsrail sürdü, çıkardı arapları, neden? Eğitimli, daha bilgili, daha teknolojisi ilerlemiş insanlar, daha az eğitimsizlere karşı. Artık insan önemli değil, teknoloji önemli.

İhsan Kaptanoğlu arkadaşımızın söylediği konularda da, nüfus planlaması - nüfus planlaması lafını hiç sevmiyorum bir kere ben- nüfusu biz planlamıyoruz. Aile, yani biz ferdi seviyede ve tamamen insanların istediği sayıda, istediği aralıklarla çocuk yapması mevzubahis. Nüfus planlaması efendim, şu nüfusu şuradan alalım, şuraya götürelim, bizim onunla hiç alakamız yok, devletin de alakası yok, yani Sağlık Bakanlığı'nın da bununla alakası yok. Mesele ferdi meseledir ve tamamen ihtiyari olarak, gönüllü olarak yapılan birşeydir. Çareler.. çareler deyince tabii, biz çare bulucu bir vakıf olamayız, olmamız lazım, bunu politik karar veren insanlar yaparlar. Ama mesela belediyeler, geçenlerde okumuşsunuzdur, Murat Karayalçın iki çocuktan, bundan sonra yani, 92 yılının Eylül ayından sonra evlenecek insanların iki çocuğuna oluncaya kadar Doğalgaz da indirim, iki çocuktan fazlasına indirimi kesiyor. Türkiye bir de demokratik memleket olduğu için kat'i surette zorlayıcı tedbir alamazsınız. Ancak demokratik tedbirler olur, özendirici tedbir olur ama'nin yaptığı gibi, ikinci çocuktan sonra sana ev vermiyorum, git başının çaresine bak, diyemeyiz. Bu şekilde zorlayıcı tedbir alamayız. Tepkileri, reaksiyonları

demokratik ülkede çok daha fazla olur.

Aşağı doğru iniyorum, nüfusun % 1'e inmesi ile ne olur? Gayet basit şey olur, matematik.. % 5 ekonomik kalkınmadan, 2.5 nüfus artışını çıkardığınız zaman geriye 2.5 kalır. 1.1'i çıkardığınız zaman 3.9 kalır. Bu kadar basit. Nüfusun % 15'i Ankaranın doğusunda % 85'i batısında, bu da bir hakikattir. Hatta bir ara bir çalışma yapıyorduk, İzmir'de. İzmir Belediye Başkanı dedi ki, yahu Mardin'e falan gitmenize gerek yok, gelin araştırmayı İzmir'in gecekondularında yapın, ben size 25 bin kişilik Mardin, 30 bin kişilik Diyarbakır çıkarıvereyim size, demişti. Göç hadisesi, biliyorsunuz. Onun için bu doğru, bu ne yapılır, ne edilir, bunu gene devlet politikası ile halletmek lazım.

Mehmet Başar arkadaşımın söylediği konu ise, doğuda artışlar daha fazla, batı da daha az.. Vakıf ne tedbir alıyor?Vakfın böyle bir şeye ne gücü yeter, ne de uygun olur. Devlet dururken bizim yapmamız uygun değil. Biz Sağlık Bakanlığı'nın esas görevi olan, ailelerin, ana çocuk sağlıkları var onların, oradaki hizmete biz destek olalım, nasıl yapalım?.. biz de kendimize göre klinikler açalım. Ve en çok yapmayı istediğimizde halkın bilgi, iletişim ve eğitim konusunda televizyon reklamlarıyla, gazetelerle, konferanslarla vs., bilinçlenmesini sağlayalım. Çünkü Türkiye'de aile planlamasını insanların % 95'i biliyor. Bunun ancak % 40-45'i modern yöntem kullanıyor. Yani prezervatif dediğimiz, rahim içi araç dediğimiz, ağızdan alınan hap dediğimiz metodu sadece % 40'ı kullanıyor. Demek ki % 95 işitenle, yapmak isteyenle yapan arasındaki farkı biz gidermeye çalışıyoruz. Bütün mesele bu.

Hanım arkadaşımın bahsettiği etnik gruplarla hiç alakamız yok. Hani bize diyorlar ki, bazı etnik gruplar çoğalmak isterse siz ne yaparsınız? Tamamen boş bir laf. O etnik gruplardan arkadaşlarımız batıya göçtükleri zaman gene yaptığımız araştırmadan biliyorum, tanker şöförüyüm.. nereden geldin?.. Batman'dan ..kaç çocuğun var?.. iki.. aman ne yapayım, hanımın da çalışması lazım, burada geçim çok zor.. Ekonomik zorluklar zaten otomatikman getiriyor. Onun için etnik sorunla bizim hiçbir ilişkimiz yok, ve aile planlamasının da olduğunu uzaktan yakından zannetmiyorum. Ama diğer söylediği bir sorun var ki, erkeklerimiz.. erkeklerimiz.. bakın bir otokritik yapıyorum. Erkeklerimiz bizim maalesef çok çok çok kötü demeyim, üç tane B harfi ile vasıflandıracam erkeklerimizi. Erkeklerimiz bilinçsiz, neyin ne olduğunu bilmiyor demin de söylediğim gibi, .. aile planlaması... hanıma sor.. diyor. Peki çocuğu beraber yapıyorsun... Bağnaz ve bencil. Bu üç B harfi erkeklerimizi mutlaka surette esas konunun erkek olduğunu söylemek istiyorum. Çünkü demin

de söyledim, kadın zaten hamile kalıyor, zavallı onu taşıyor, besliyor karnında, bu arada evi de temizliyor, yemek de yapıyor, kocasının çorabını yıkıyor, bir tane daha çocuk oluyor, ona da bakıyor. Sonunda yıpranan hanım.. Kadınlar zaten bildiği için, Türkiye'de kadınlarımız zaten bilinçli. Problem bizde erkekler. Ama maalesef tabiatla biraz hanımlarımızın aleyhine işliyor. Aile planlaması ile ilgili bir erkeklerin prezervatif meselesi var, bir de ikna edebilirsen, bizimkiler çok maço erkekler oldukları için, vasetomiyede inanmıyor, 10 tane de çocuğu olsa, ben vasetomi olmam diyor.. Yahu bunun erkekliğiyle alakası yok diyorsun, her türlü faaliyetine devam edebileceksin, sadece çocuğun olmayacak, günah değil mi karına?.. diyorsun. Hayır, diyor. Karım yapsın, diyor. Onun için üç hadiseden dolayı erkeklerimizin muhakkak surette eğitilmesi lazım. Teşekkür ediyorum efendim.

Başkan - Sayın Yaşer'e ben de teşekkür ediyorum. Efendim şimdi öğleden sonraki toplantı sona ermiş bulunuyor. Ancak bu toplantı ile birlikte aynı zamanda 18. İktisatçılar Haftası'nda bitmiş bulunuyor. Toplantıyı kapatmak üzere İFMC Başkanı Ufuk Uras'ı hitap etmek üzere kürsüye çağırıyorum. Buyrun..

Ufuk Uras - Teşekkür ederim hocam. Efendim, İktisatçılar Haftası'nın 18.sinin sonuna gelmiş bulunuyoruz. Açılış konuşmamda da belirttim, amacımız hoş bir entelektüel düzeyi ileri bir ortamda yapılacak etkinliklerle bir düşünce korteji oluşturmak ve 500. güne denk gelmesi nedeniyle biraz da doğrusu tedirgindik. Acaba bu 500. gün tartışmaları belirler mi bu platformu diye. Belirlememesi bizi ziyadesiyle memnun etti. Amacımız ileriye yönelik, siyasi parti liderlerimizin, akademisyenlerin, ilgili çevrelerin, işadamları, sendikacıların vs., dağarcıklarındakini biraraya getirmektir ve bu çok sesli platformun tebliğ ettiği yarardan hepimizin faydalanacağını umuyorum. Biliyorsunuz bir ay içerisinde buradaki tebliğler kitap haline getirilecek. Ama konuyla ilgili, bu zeminlerde görüşlerini beyan etmeyen ama yazılı metin verecek katkıda bulunmak isteyen arkadaşlara, yazarlara, dergimizin sayfaları açıktır. Bunun dışında sonbaharda, daha akademik düzeyde tebliğ verme biçiminde gelişen siyasi parti liderlerimizin çağırılmayacağı bir iktisat ve Bankacılık projelerimiz var. Sizi orada da görmek ve tebliğlerinizle katkıda bulunmanızı bekleriz. Hepinize tekrar çok teşekkür ediyorum. Bu akşam bu yorgunluğumuzu gidermek açısından AKM'de düzenlediğimiz bir Klasik Müzik konserimiz ve kokteylimiz var. Bu davetimize de katılırsanız çok memnun olurum. Hepinize iyi akşamlar diliyorum efendim. Teşekkürler.

DOĞA İLE BARIŞ ÇEVRE GÖNÜLLÜLERİ

**Siz bu kış hiç serçe gördünüz mü?
Göremediniz değil mi? Çünkü
serçeler hava kirliliğinden
ölüyorlar.**

İnsanların kendi nesline, tüm canlılara karşı, sevgi, saygı, hoşgörü ile davranmalarını ve giderek vazgeçilmez doğal hakların titizlikle korunmasını, çevresine ve gelecek kuşaklara tam sorumlu ve nitelikli kişilerin oluşmasını sağlamak amacıyla "**Doğa ile Barış Çevre Gönüllüleri Derneği**"ni kurduk.

Hedeflerimiz:

- ✓ Her sokakta bir temsilci, her apartmanda bir gönüllü, her evde bir sempatizan oluşturmak suretiyle yaygın bir şekilde yapılanmak
- ✓ Bu kadroları, paneller, seminerler ve dökümanlarla eğitmek ve onları çevreyi bilinçlendirmeye yöneltmek
- ✓ Pilot olarak başarılabilir etkinliklerden başlayarak topluma çevre mesajları vermek
- ✓ Bu etkinlikler ve yapılanma çalışmaları ile organize olmamış toplumu organize eden, mülki, idari ve yerel yönetimlerle insanları ve endüstriyi dahi yönlendirebilecek baskı grupları oluşturmak.

Bu organizasyonu oluşturma amacıyla Doğa ile Barış Çevre Gönüllüleri katılımı ile heray genel bir toplantı yapılmaya başlandı.

Etkinliklerimiz:

- Kadıköy ilçesi sınırları içinde yer alan 27 muhtarlıktan, Göztepe, Fenerbahçe, Erenköy, Feneryolu, Bostancı, Caddebostan, Caferağa, Suadiye, Sahrayı Cedid, Kozyatağı, Osmanağa, 19 Mayıs muhtarlıklarında sorumlu Semt Temsilcilerinin seçimi yapıldıktan sonra bu bölgelerde organize olundu.
- Çevre Gönüllülerinin seslerini duyurmak amacı ile 2000 adet anket formu ilgili yörelere dağıtıldı.

- Botanik Bahçesinin tahliye edilmek istenmesini protesto etme amacı ile bir imza kampanyası başlatıldı ve bu kampanya neticesinde 5000 adet imza toplandı.
- 4.4.1993 tarihinde yapılan toplantıya her gönüllünün atık kağıt getirmesi çağrısı sonucunda 3 ton kağıt toplandı ve bu kağıtların değerlendirilmesi neticesinde 1.800.000.-TL gelir elde edildi.
- Marketlerden alışverişlerimizde pet şişe ve teneke kutu yerine cam şişe, plastik torba yerine kağıt torbanın tercih edilmesi için tercihi alışveriş hakkı elde edebilmek amacı ile bir imza kampanyası başlatıldı.
- 11.4.1993 tarihinde iki otobüs Çevre gönüllüsü ile birlikte Botanik Bahçesine bir ziyaret yapıldı.

Çevrecilik bir moda değil, bir yaşam biçimidir.

Çevrecilik sevgiyi, saygıyı, hoşgörüyü yeniden keşfetmektir.

Çevrecilik ekonomik nedenlerle başlamış ve yine ekonomik çözümlerle halledilecektir.

Çevrecilik toplumun birleşik gücünü, insan ve doğa sevgisinde odaklaştırmaktır.

Çevrecilik bu doğrultuda Çevre Gönüllüsü olmaktır.

Bizimle bu düşünceleri paylaşan herkesi derneğimize bekliyoruz.

Müracaat:

Başkan Yüksel

Tel: 347 78 32

Bostancı Semt Temsilcisi

Nilüfer Durak

Tel: 373 B4 95

LEASING ŞİRKETLERİ

<u>FİRMA İSMİ</u>	<u>GENEL MÜDÜRLER</u>	<u>TEL NO.</u>	<u>ADRES</u>
İKTİSAT LEASING	ESAT ERKUŞ	274 70 55	BÜYÜKDERE CAD. No:165 ZİNCİRLİKUYU-İST.
YAPI KREDİ LEASING	DRHAN KURMUŞ	250 14 54	ŞEHİT MUHTAR CAD. No:5 KAT:6-7 TAKSİM-İST.
İŞ GENEL LEASING	CHRISTDPHE GRANIER	279 65 70	PLAZZA İŞ MERKEZİ C BLDK KAT:9 LEVENT-İST.
VAKIF LEASING	VDLKAN DLÇAY	252 96 31	İNÖNÜ CAD. No: 2 VAKIF İŞHANI- TAKSİM-İST.
BNP-AK DRESDNER LEASING	LEVENT UĞURLU	251 90 69 (10)	İNÖNÜ CAD. No:2/1 VAKIF İŞ HANI-TAKSİM-İST.
FİNANS LEASING	MESUT ERKDVAN	234 02 00	CUMHURİYET CAD. No:18 K.4. ELMADAĞ-İST.
MENGERLER LEASING	ERGİN İMRE EMRE TERÜN	251 45 80-99	SELİME HATUN CAMİİ SDK. No:44 GÜMÜŞSUYU-İST.
VOLKAN LEASING	FAZIL TDKATLI	337 23 49	RIHTIM CAD. HALİS İŞ HANI No:2/4 KADIKÖY-İST.
TURİZM YATIRIM VE DIŞ TİCARET LEASING (T.Y.T. LEASING)	BÜLENT ENER	246 03 03-4	CUMHURİYET CAD. No: 301, 80230 ŞİŞLİ-İST.
ULUSLARARASI LEASING	EKREM ÖNAL	248 76 13	CUMHURİYET CAD. No:20 ELMADAĞ-İST.
RANT LEASING	BÜLENT TAŞAR	259 17 77	İNÖNÜ CAD. TEKNİK HAN. A BLDK No:72 GÜMÜŞSUYU-İST.
GARANTİ FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.	AHMET BULDAM	274 17 36	BÜYÜKDERE CAD. No:42 DİĞÜŞ HAN. KAT:6 MECİDİYEKÖY/İST.
GÖKÇE FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.	KDRKUT TAŞPINAR	274 25 00	BÜYÜKDERE CAD. No:67-71 ALBA HAN KAT:2 MECİDİYEKÖY-İST.
ZİRAAT FİNANSAL	MURAT BURAT	288 30 65	KASAP SDK. ÖZDEN KDNAK. İŞ HANI No:2 KAT.8 80280 MECİDİYEKÖY/İST.
HALK FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.	ERDİN ARI	231 35 39	19 MAYIS CAD. No:1 GÜLDEN PLAZA KAT. 2 ŞİŞLİ-İST.
ES LEASING	NİLÜFER ARIAK	293 07 40-3	İSTİKLAL CAD. DDAKULE İŞ MERKEZİ TEPEBAŞI-İST.
DEMİR LEASING	EMEL ÇABUKDÖLU	288 05 65	BÜYÜKDERE CAD. No: 22 K.8 ESENTEPE-İST..
EGE LEASING	FAHİM TDBUR	274 42 22/10 HAT	ŞERBETÇİ İŞ MERKEZİ BÜYÜKDERE CAD. No: 106 80280 ESENTEPE-İST.

* Liste firmaların kuruluş yılları gözönüne alınarak düzenlenmiştir.

Volkan OLCAY
Vakıf Leasing
Genel Müdürü

5 Haziran 1951 tarihinde İstanbul'da doğdu. 1970 yılında Pertevniyal Lisesinden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesini 1974 yılında bitirdi. Evli, biri erkek, biri kız iki çocuk babası. 1976'da Philips'te göreve başladı. Deva Holding Dilpa ve Depa şirketleri muhasebe sorumluluğundan sonra İktisat Leasing kuruluş kadrosunda yer aldı. Bu firmada Mali ve İdari İşler Müdürü iken Vakıf Leasing'e geçti. Vakıf Leasing Genel Müdür Yardımcılığından 3 Ekim 1993 tarihinde Genel Müdürlüğüne getirildi.

Soru- Leasing'in avantajları nelerdir?

Volkan OLCAY-Leasing'in diğer kredi tiplerine göre avantajlarına şöyle bir göz atacak olursak:

- ✓ **%100 Finansman sağlar:**
Projenizin tamamını kredilendirir.
- ✓ **Sağlıklı bütçeleme imkanı sağlar:**
Önceden bilinen ödeme günleri ve miktarları sayesinde sağlıklı bütçe yapma imkanı sağlar.
- ✓ **Müşterinin istediği ödeme koşullarına uyulur:**
Bir Turizm şirketi yazın kazanır, kışın kazancı düşer bu paralelde yazın daha yüksek kışın daha düşük kira ödeyerek borcunu bitirebilir.
- ✓ **Özkaynaklarınızı tüketmez:**
Leasing yoluyla gerçekleştireceğiniz yatırımlar özkaynağınızdan fon ayırmanızı gerektirmez.
- ✓ **Kredi imkanlarınızı saklı tutar:**
Leasing bir kredi olmadığı için bilançonuzun pasifinde yer almaz ve dolayısıyla borç/özkaynak oranınızı etkilemez.
- ✓ **KDV Avantajı dolayısıyla maliyetleri azaltır:**
Bu vergi avantajı kira ödemelerinizin hesaplanmasında baz alınacak maliyeti azaltan önemli bir faktördür.
- ✓ **Uygun ve istikrarlı bir finansman yöntemidir:**
Kredi kullandığınızda yapacağınız sabit ödemelerin yerine, mali yapınıza ve nakit akışınıza uygun bir kira ödeme planı belirleyebilirsiniz.
- ✓ **Kiralarınızı masraf olarak gösterebilirsiniz:**
Ödediğiniz anapara ve faiz toplamından oluşan tüm kira ödemelerinizi kar-zarar hesabınızda masraf olarak gösterebilirsiniz.
- ✓ **Uzun vadeli bir finansman yöntemidir:**
Leasing sözleşmesi asgari 4 yılı kapsayan bir sözleşme olması nedeniyle diğer finansman yöntemlerine göre daha uzun vadeli.
- ✓ **İşlemler kısa sürede tamamlanır:**
Yatırım kararı vermenizi takiben yatırımınızı Leasing yoluyla kısa sürede gerçekleştirebilirsiniz.
- ✓ **Geniş kapsamlı ve büyük yatırımlarınızı leasingle gerçekleştirebilirsiniz:**
Yatırımınız için gerekli olan değişik satıcılardan temin edeceğiniz değişik türde ve çok sayıda ekipman alımını tek sözleşme ile gerçekleştirebilirsiniz.

✓ Yatırım teşvikinden yararlanma olanakları sağlar:

Leasing sisteminde yatırım malının mükiyeti Leasing şirketine ait olacağı için sahip olduğunuz yatırım teşvik belgesini Leasing şirketine devretmek suretiyle teşvik belgesinin sağladığı tüm avantajlarda düşük kira ödemeleri yoluyla hemen yararlanabilirsiniz.

Soru- Uygun ve istikrarlı bir finans yöntemi dediniz, bunu biraz açarmısınız?

Volkan OLCAY-Ödeme planı banka kredisine oranla daha esnek. Vakıf Leasing ile şirketiniz arasında karşılıklı verilecek karara bağlı olarak kredi kullandığınızda yapacağın sabit ödemelerin yerini mali yapınıza ve nakit akışınıza uygun bir kira ödeme planı belirleyebilirsiniz. Böylece fiyat artışlarından enflasyondan da etkilenmemiş olursunuz. Çeneğin: Bir dondurmacı yazın daha yüksek kışın daha düşük kira ödeyerek borcunu bitirebilir.

Soru- KDV, avantajından bahsettiniz nedir bu avantaj?

Volkan OLCAY- Leasing bir malı %20'lik vergiye cari KDV yerine sadece %1 KDV ödeyerek satın alır. Ve size kiralar. Bu vergi avantajı kira ödemelerinizin hesaplanmasında baz alınacak maliyeti azaltan önemli bir faktördür. Binek otolarda KDV %20 diğer nakit satışlarında %6 olarak uygulanır.

Soru- Yatırım Teşviğinden yararlanma imkanı dediniz, nasıl yararlanılır?

Volkan OLCAY- Leasing sisteminde yatırım malının mülkiyeti Leasing şirketine ait olacağı için sahip olduğunuz yatırım teşvik belgesini Leasing'e devretmek suretiyle teşvik belgesinin sağladığı tüm avantajlardan düşük kira ödemeleri yoluyla hemen yararlanabilirsiniz. Bunu açacak olursak ithal edilecek mala gümrük vergi, rejim ve harçlar ödenmez. Yatırım indirimi kiralara yansıtılır ve kiracı düşük kira öder. Kaynak kullanımı Fon-Kaynaklı Kredi müşteriye aynen yansıtılır.

Soru- 1993 sizce Leasing firmaları açısından nasıl geçecek?

Volkan OLCAY- 1993 yılı ve sonrasında leasing kanunun değişmesi ile daha serbest bir ortamın oluşacağı ve leasing pazarının gelişeceği, yavaş yavaş dünya standartlarına ulaşacağı kanaatindeyim. Bunun için tabii ki İstanbul-Ankara-İzmir'in dışındaki şehirlere de Leasing'in tanıtılması ve buralarda yaygınlaştırılması gerekir. Vakıf Leasing olarak işlemleri diğer illere de yaygınlaştırma çalışmaları başlatıyoruz.

Ahmet BULDAM
Garanti Leasing
Genel Müdürü

O.O.T.Ü'nden 1974'te
Ekonomi ve İstatistik
Lisans, 1976'da ise
İşletme Yönetimi
Yüksek Lisans
dereceleri aldı.

1978'de Devlet
Planlama Teşkilat'na
Planlama uzmanı
olarak girdi, 1985'e
kadar burada çalıştı.

1985'te Citibank
Ankara Şubesi'ne
Kredi Pazarlama
Müdür Yardımcısı
olarak geçerek
Bankacılığa ilk kez
adım attı.

1987'de (Türkiye'nin
İnci Leasing kuruluşu
olan) Yapı Kredi
Leasing'in kuruluş
kadrosunda Krediler
ve Finansmandan
Sorumlu Müdür olarak
görev aldı, 1989'da
Vakıflar Bankası
İstanbul Bölgesi
Krediler

koordinatörlüğü görevi
le bankacılığa döndü.
Akif Leasing'de iki yıl
yönetim kurulu üyesi
ve Murahhas aza,
Banque du Bosphore
S.A.'da bir yıl yönetim
kurulu üyesi olarak
çalıştı.

Şubat 1992'de
Alternatif Bank
A.Ş.'nin kuruluşu
arasında kısa bir süre
genel müdür
yardımcısı olarak
çalıştıktan sonra 13
Mart 1992'de Garanti
Leasing Genel
Müdürüğü görevini
üstlendi ve
sürdürmekte.

TÜRK EKONOMİSİNDE LEASING'İN ROLÜ

Türkiye'de yüksek enflasyonun (ve beraberinde yüksek devalüasyonun) yaşandığı son onbeş yıl içinde, sabit sermaye yatırımları için orta ve uzun vadeli kaynak arayan yatırımcıların gereksinimleri genelde şu tür krediler ile karşılandı: TCMB Reeskont Kaynaklı (Katkılı) Krediler; Kur Garantili TSKB Kredileri; Kur Garantili "Ferris" Kredileri; Prefinansman Kredileri; T.Halk Bankası İhtisas Kredileri; Turizm Kredileri gibi sektörel uygulamalar. (Şimdi Fon Kaynaklı Krediler de bu geleneğin bir uzantısıdır).

Bunlardan TL cinsinden olanlar bir ölçüde negatif reel faizle kullanılabilirdi. Yabancı para cinsinden olanlar ise ya bir ölçüde kur garantili idiler, veya TL'nin devalüasyon hızının düşük tutulduğu dönemlerde kullandıkları zaman yükleri hafiflemekteydi. Ancak bu kaynakların hepsi de, bir ölçüde dolaylı veya dolaysız sübvansiyon gerektiriyordu, ve bu ölçü içinde etkin oldular. Miktarları sübvansiyona bağlı olduğundan yapay tayılanma gerektiren bu tür krediler, kural olarak zor kullanın koşulları içerdiler ve her yatırımcının sağlayamayacağı teminatlar karşılığında kullanılabilirler. Onaylanmaları ve tahsisleri uzun bekleme süreleri sonunda olur.

Leasing bu kaynaklara rakip değildir, çünkü sübvansiyon kaynağı yoktur. Kaynaklarını piyasalardan kullanmakta, üstüne marjını ekleyerek plase etmektedir. Leasing firmalarının kısa vadeli kaynakları açık veya spot banka kredileri, satıcı kredileri ve VDMK ve/veya finansman bonolarından oluşur. Orta ve uzun vadeli kaynakları ise döviz kredileri, tahviller ve özkaynaklarından ibarettir.

Bu açıdan Leasing kiracıya enflasyona karşı bir korunma sağlamaz. Ancak enflasyona uyum sağlama gücü olan yatırımcıya, başka yollardan bulunmadığı orta vadeli finansmanı ülke şartlarına göre en uygun koşullarda ve en kolay şekilde kullanma olanağı sağlar.

Gayri maddi haklar dışında her türlü sabit kıymet leasing'e konu olabilir. İkinci el piyasalarının geniş olması ve tescile bağlı olmaları dolayısıyla taşıt araçları tüm dünyada ve Türkiye'de leasing'e konu olan malların başında gelmektedir. Taşıtların ardından iş makineleri, yüksek teknolojiye tabii aygıtlar, bilgisayarlar ve bağlı donatım gelmektedir. Ayrıca, dönem dönem yüksek yeni ve genişleme yatırımını yapan sanayi kolları leasing'i yoğun olarak kullanmaktadır.

Bankaların yan kuruluşu olan Leasing şirketlerinin finansman sorunu yoktur. Çünkü iç ve dış kreditorler bu tür leasing şirketlerinin piyasa koşullarına ve kredi kurallarına uygun olarak yönetildiklerine, ve gerek duyduğunda ana bankalarından destek görebileceklerine inanmaktadır. Gerçekten leasing faaliyeti batı ekonomilerinde de banka kökenli şirketlerin egemenliğindedir.

Leasing yapına yetkisine sahip kalkınma ve yatırım bankaları ile özel finans kurumlarının ise ucuz ve uzun vadeli kaynak bulma yönünden le-

asing şirketlerine göre daha da avantajlı oldukları ortadadır.

1991'de ekonomik büyümenin durma noktasına gelmesiyle büyümesi yavaşlayan leasing sektörü, 1992'de iyi bir yıl geçirdi. 1992'de gerçekleştirilen mevzuat düzenlemeleri ile sektörün hareket alanı daha genişledi. 1993 sonuna kadar yürürlüğe girmesi beklenen yeni yasal düzenlemeler ile leasing işlemlerine daha çağdaş bir şekil kazandırılmış olacaktır. Ekonomik zorluklar olmadığı taktirde 1993'de 1992 gibi sektör açısından iyi bir yıl olmaya adaydır.

TÜRK MEVZUATI VE LEASING

Finansal kiralama şirketleri, yasa ve mevzuattan kaynaklanan hakları/yükümlülükleri konusundaki sıkıntılarını gözetimi altında oldukları Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na sık sık aktarmakta, ve yakın ilgi ve destek görmektedirler.

Sektörün mevzuat karşısındaki sıkıntılarının büyük bölümünün kaynağında yatan bir temel çelişki ise dokunulmadan durmakta ve sektör büyüdükçe çözülmesinin güçleşebileceği kuşkusunu doğurmaktadır. Bu çelişki "leasing konusu malın mülkiyeti"ne ilişkindir.

Batı ülkelerinde, sabit sermaye yatırımının finansmanı amacını taşıyan "finansal" kiralama ile malın bir süre için bedel mukabil kullanımını sağlayan "işletim" kirası (yasal deyimile "hasılat kirası") kesin ölçülerle tanımlanarak ayrılmıştır. Finansal kiralama mal, finansal muhasebe açısından kiracının mülküdür. İşletim kirasında ise mal kiraya verenin mülküdür.

Bunun doğal uzantısı olarak "finansal kiralama" kiralaları kısmen finansman anaparasının itfası kısmen de faizden oluşur ve kiraya veren tarafından böyle hesaplaştırılır. (Diğer bir tanımla, finansal kiralama sözleşmesinin bilançodaki yansımaları bir sabit kıymet değil, bir finansal aktiftir). Mah sabit kıymetleri arasına alan ve amortisman ayıran ise kiracıdır.

Türkiye uygulaması bunun tersidir. Yani Türk leasing şirketleri "finansal kiralama" faaliyeti yürütmekte, fakat muhasebelerini "işletim kirası" yapıyor gibi tutmak zorunda kalmaktadırlar. Tahsilatın tümünü kira geliri olarak yazarak karşılığında amortisman gideri göstermek finansal kiralama şirketleri için belirli durumlarda vergi avantajı sağlamaktadır. Ancak bu uygulamanın uzantıları yatırım teşvikleri alım-satım ve ithalat vergileri, işletimden doğan ve zincirleme olarak malike rücu eden mali ve cezai sorumluluklar, icra ve iflas mevzuatı, ve daha pek çok alanda leasing firmaları için çözülmesi güç sorunlar çıkmaktadır.

Bu sorunların tek tek çözülmesi bazan çelişkilere yol açmakta, bazan da çözüm olanaksız görülmekte ve sorun askıda tutulmaktadır. Leasing'in hacmi ve ekonomideki rolü büyüdükçe bu sorunların, çözülmesi de güçleşecektir. Türkiye, bu alanda vergi mevzuatı ve muhasebe yöntemlerini süratle AT standartlarına uyduracak yasal düzenlemeleri gündeme almak zorundadır. Esasen mali bürokrasi de sorunu görmüş, ve bir düzenleme için teknik zemin oluşmaya başlamıştır. Bu gelişme sevindiricidir.

Fahim TOBUR
Ege Leasing
Genel Müdürü

14 Nisan 1938'de
İstanbul'da doğdu.
Kabataş Erkek Lisesini
1956'da, İstanbul
Üniversitesi İktisat
Fakültesi'ni 1963'te
bitirdi. Mesleki
eğitimi Londra
Barclays Bank
International Plc'de
1974-75 yılları arasında
yaptı.
1963-1975 yılları
arasında Ziraat
Bankası'nda Müfettiş
Yardımcısı ve
Müfettişlik, 1975 yılında
geçtiği Koç Grubu
bünyesinde Bekoteknik
Sanayi A.Ş., Asil Çelik
Sanayi A.Ş.'de T.
Garanti Bankası
A.Ş.'de yöneticilik
yaptı. 1984'de İmar
bankası Murahhas üye
ve Genel Müdürlüğü,
aynı yıl İktisat Bankası
Yönetim kurulu üyeliği
ve Ergür kablo ve Bakır
Sanayi A.Ş. Yönetim
kurulu Başkanlığı ve
Murahhas üyeliği,
1985-87 arası Loyaltaş
Lafeli Otelcilik Yatırım
Turizm ve Tic. A.Ş.
Yönetim kurulu
başkanlığı, 1987-89
yıllarında Printemps
Genel Müdürlüğü
görevlerinde bulundu.
1990-1992 tarihlerinde
İktisat Grubu
Şirketlerinde
yöneticilik görevlerinde
bulundu.
Halen Egebank
Yönetim Kurulu Üyesi
ve Ege Leasing Genel
Müdürü olan Tobruk
evli, bir çocuk babası.
İngilizce biliyor.

Soru- Leasing nedir?

Fahim TOBUR- İngilizce olan "leasing" kelimesinin tam karşılığı "kiralama"dır. Türkçeye ise uygulandığı şekilden dolayı "Finansal Kiralama" olarak geçmiştir. Aslında finansal kiralama da bir leasing çeşididir. Kısa olarak, bir malın kira karşılığında belli bir süre kiralınması anlamına gelir. Bu süre sonunda, kiracı, sembolik bir bedel ödeyerek kiraladığı malın sahibi olur. Öz olarak finansal kiralama isminden de anlaşılacağı gibi bir finansman yöntemidir. Leasing firması tarafından sağlanan finans kaynağının da tabii ki kiracıya bir maliyeti vardır. Bu maliyetin hesaplanış biçimi, son yıllarda bankalar tarafından verilen sabit geri ödemeli ferdî banka kredileri ile aynıdır. Fakat leasing'e genel olarak sağlanan teşvikler ve doğası gereği leasing işini bilen yatırımcı-kiracı tarafından tercih edilen bir yöntem olmuştur.

Soru- Leasing'ten yararlanma koşulları nelerdir?

Fahim TOBUR- Yatırımcı-kiracı malını seçerek malını ve satıcısını seçerek anlaşılır. Finansman yani satıcıya bedelinin ödenmesi aşamasına gelindiğinde, leasing şirketine başvurulur. Leasing şirketi yatırımcı-kiracı adayının mali ve idari yapısını, nakit akışını, yatırımın fizibilitesini gerek gördüğü noktalarda ve oranlarda inceler. Kiralanan malın özellikleri de leasing şirketinin teklifi oluştururken gözönüne aldığı kriterlerden biridir. Leasing şirketinin fiyat teklifini takiben üzerinde anlaşılan kira ödeme planını içeren bir finansal kira sözleşmesi taraflar arasında imzalanır. Kiracının yapısına ve malın özelliklerine göre kiralayan yani leasing şirketi sözleşmeye teminat olarak kefalet, gayrimenkul ipotegi, banka garanti mektubu, menkul değer rehni isteyebilir ancak en büyük teminat, malın mülkiyeti leasing firmasında olduğu için malın kendidir ki burada malın ikinci el piyasasındaki değeri büyük önem taşır.

Sözleşmenin imzalanmasını takiben leasing şirketi mal bedelini satıcıya öder ve mal kiracının kullanımına sunulur. Kiracı sözleşmede belirtilen ödeme planına göre kira ödemelerini leasing firmasına öder. Yatırımcı kiralama ilave olarak mülkiyeti leasing şirketinde fakat kullanımı kendisinde olan malın sigorta primlerini de sözleşme süresinin bitimine kadar aynı zamanda bir sigorta acentası olan leasing şirketine öder. Sözleşme bitiminde mal, daha önce sözleşmede belirlenen sembolik bir bedel üzerinden kiracıya satılarak mülkiyetin devri gerçekleştirilir.

Tüzel ya da gerçek kişiler Leasing yapabilirler ama sağladığı faydaların daha çok kullanılabilirliği açısından leasing firmalarının müşterileri çoğunlukla tüzel kişiler yani şirketlerdir

Soru- Leasing en çok hangi alanlarda kullanılıyor?

Fahim TOBUR- En çok leasing'e konu olan malları aşağıda belirtilmiştir.

- İnşaat makineleri, vinçler ve iş makineleri
- Binek otoları ve otobüs, kamyon, minibüs gibi ticari kara nakil vasıtaları
- Bilgisayar ve yüksek kapasiteli bilgi-işle üniteleri
- Matbaa makineleri, dizgi ve baskı üniteleri
- Tıbbi cihazlar, komple muayenehane ekipmanları
- Tekstil tezgahları, üretim bantları
- Uçak, helikopter, kuru yük gemileri, tank ve diğer deniz taşıt araçları
- Santraller ve haberleşme cihazları
- Komple fabrika ve enerji tesisleri
- Komple hastane, otel ve büro donanımları

Yani özet olarak her türlü taşınır ve taşınmaz mallar finansal kiralamaya konu olabilir. Ancak, patent gibi fikri ve sınai haklar, ham madde ve aramaları, mütemmim cüz n teligindeki mallar finansal kiralamaya konu olamazlar.

Leasing yolu ile finansman sağlayarak yatırım yapmanın tercih edilmesinin önemli unsurlar aşağıda sıralanmıştır.

1- Yatırımlara yüzde yüz finansman sağlar
Yatırım projesinin tümünü finanse eder. Nakliye, vergi, montaj gibi şirket için gider olacak herşey leasing tarafından finanse edilir.

2- Özkaynaklar tükenmez
Yatırımları özkaynakları harcamadan finanse etme imkanı sağlar. Şirketin tüm kredi imkanları saklı kalır.

3- Butik finansman yöntemi
Yatırımcıyı zorlamadan firmanın nakit akışına uygun ödeme planları yapılabilir. Yatırımın ve rimi ve ekonomik ömrü de ödeme planında etkili olmaktadır.

4- Bilançoda borç olarak gözükmez
Leasing, bilanço dışı bir işlem olduğu için pasifte borç, aktifte sabit kıymet olarak gözükmez. Bilançonun borç/özkaynak dengesi bozulmaz, aktif karlılığı artar.

5- KDV avantajı sağlar
Makina ve ekipmanlarda mevzuat çerçevesinde düşük olan yüzde 1 oranında KDV uygulanır. Bu KDV avantajı da aynen kira bedellerine, yani yatırımcıya yansıtılır.

6- Kira ödemeleri vergi avantajı sağlar

ira bedellerinin tamamı gider olarak österilebilir. Vergi Usul Kanunu'n öre kira bedelleri ait oldukları dev- de gider olarak yazılır. Böylece ya- rımcıya vergi avantajı da sağlanmış olur.

- Banka vergisinden avantajlıdır.

redi faizleri üçer aylık dönemlerle ge- ye ödenir. Leasing'de ise ödemeler yatırımcının nakit akışına uygun bi- imde düzenlenir. Kiralanan malın mülkiyeti leasing şirketinde olduğu çin işlemler kredi işlemlerine göre aha basit ve daha kısa sürede ta- amlanabilir. Ayrıca kendi için ödenen anka Sigorta Muameleleri Vergisi ve aynak Kullanımı Destekleme Fonu erine leasingde sadece düşük oranda DV ödemesi bulunur.

- Leasing'e konu olan ekipman te- minat olarak değerlendirilir

leasing için projenin fizibilitesi, şir- etin mali yapısı ile moralitesi de- erlendirilir ve teminat bu de- erlendirmeler sonucunda belirlenir. inci el piyasasında değeri yüksek

olan ekipmanlar teminat olarak de- ğerlendirilebilir.

9- İflas durumunda, leasing malları bu kapsam dışında kalır

Kiracı şirketin iflası halinde, leasing yo- luyla finanse edilmiş mallara el ko- nulamaz. Bu durumlarda yatırımcı üre- time devam edebilirken, borçlarını ödemesi de sağlanmış olur.

10- Teşvik alma şansı da vardır

Yatırım teşvik belgesine bağlanmış ya- tırımlar için kiracı ve leasing şirketi birlikte DPT'ye başvurabilir. Kiracının teşvik belgesi leasing şirketine dev- redilir. Teşvik belgesindeki yatırım in- dirimi ve diğer teşviklerin avantajından yararlanan leasing şirketi bunu ki- racıya düşük kira bedeli olarak yan- sıtır.

11- Vade sonunda en fazla 100 bin lira ödeyerek kiralanan mala sahip olunur

Finansal kiralama sözleşmesinin so- nunda ekipmanın mülkiyeti sembolik

bir bedelle kiracıya devredilir.

Soru- Dünyada uygulanan operational (işlemsel) leasing Türkiye'de neden uygulanamıyor?

Fahim TOBUR- Dünyada uygulanan iş- lemsel leasing'in Türkiye'de uy- gulanmamasındaki en büyük etken, le- asing konusu malların ikinci el piyasalarının tutarlı bir şekilde oluş- mamış olmasıdır. Eğer leasing şir- ketleri, mülkiyetleri kendi üzerlerinde olan bir malı, kiracının belirli bir süre kullanımından sonra, sözleşme im- zalanması sırasında öngörülebilir de- ğerlerden satarak değerlendirilebilirse operasyonel leasing Türkiye'de de uy- gulanabilir. Bu da ekonominin uzun va- deli ve net olarak öngörülebilir olması ile ilgilidir.

Soru- 1993 Sizce Leasing açısından nasıl geçecek?

Fahim TOBUR- Gerek ekonomik gös- tergelerdeki görece iyileşme, gerekse le- asing olayının Türkiye'de günden güne daha çok tanınır ve avantajlarının far- kedilir olması 1993 senesini leasing için parlak bir yıl haline getirecektir.

ABONE FORMU İÇİN GEREKLİ BİLGİLER

İktisat Dergisi'ni düzenli izlemenin en iyi yolu abone olmaktır. Siz de İktisat Dergisi'ni herkesten önce ve düzenli izlemek istiyorsanız abone olun.

İKTİSAT DERGİSİ

ABONE FORMU

Adı soyadı

Mesleği

Adres

Telefon

Vergi dairesi ve numarası

İktisat Dergisi'ne abone olmak istiyorum. Abone bedelini yatırdığım banka dekontunun suretini gönderiyorum. Aboneliğimin () sayı / yıl'dan başlatılmasını istiyorum.

Abone ücreti

Yurtiçi

() 6 Aylık 100.000 TL.

() 1 Yıllık 200.000 TL.

Yurtdışı

() 6 Aylık 100.000 TL.

() 1 Yıllık 200.000 TL.

Abone ücretini Akbank Talimhane Şubesi 7097 nolu hesaba yatırdım.

Abone formunu doldurduktan sonra

İktisat Dergisi, Cumhuriyet Cad. 27/6 Taksim-İstanbul adresine postalayın.

Tel: 250 44 11 Fax: 250 16 42

Vakıfaltın alın. Nakit ödemeyin.

VakıfBank kredi kartı sahiplerine gerek tasarrufları, gerekse sevdiklerine alacakları değerli bir hediye için çok yararlanacakları bir fırsat sunuyoruz.

Halkımız tarafından geniş kabul gören "VakıfBank 4 çeşit altın"

bundan böyle kredi kartı ile, nakit ödmeden alınabilecek.

Vakıfaltınlar, VakıfBank'ın tüm yetkili şube ve birimlerinin yanı sıra, Ankara, İstanbul ve İzmir Menkul Kıymetler Merkezleri'nde sunuluyor.

VAKIFBANK İSTANBUL MENKUL KIYMETLER MERKEZİ

MERKEZ
Hamidiye Cad. 4. Vakıf İşhanı
Zemin Kat No:3, 39420
Feminin / İstanbul
Tel: 513 21 90 91 - 513 12 32
Fax: 513 12 31 Tlx: 30 643 (Vbim tr)

ÇİFTENAVUZLAR
Cemil Topraklı Cad. No:40
Kastelli Malikaneleri 1. Blok No:1
Çifttenavuzlar / İstanbul
Tel: 395 37 29 - 395 27 13
Fax: 395 35 31

ATAKÖT
Ataköy Şubesi Sahil Yolu
Gallieno Ataköy / İstanbul
Tel: 559 19 34 / 32-33-34-35
Fax: 559 19 33 Tlx. 50 250 (Vb4 tr)

**VAKIFBANK ANKARA
MENKUL KIYMETLER MERKEZİ**
Tunus Cad. No:60
Kavaklıdere / Ankara
Tel: 127 87 52 - 127 87 89 - 167 88 44
Fax: 127 87 41 Tlx. 46 135 (Vabg tr)

**VAKIFBANK EGE
MENKUL KIYMETLER MERKEZİ**
Şehit Fethi Bay Cad. N:4 26 Kat:3
Konak / İzmir
Tel: 13 27 55 - 19 13 34
Fax: 13 53 51

VakıfBank
Türkiye Vakıflar Bankası
21. Yüzyıl Bankacılığı

Gelecek nesillere verilebilecek
en değerli hediye:

S a ğ l ı k l ı B i r Ç e v r e

Türkiye'nin en son enerji kaynağı doğalgaz...
Isıtma sistemlerinin en önde ismi Demirdöküm,
doğalgaz teknolojisini insanlığa yararlı
bir hizmet biçimine dönüştürürken,

doğanın korunmasına öncelikle önem verir.
Demirdöküm, sağlıklı bir çevre ve gelecek nesiller
için uzmanlığını kullanmaya hazır ve hizmetinizdedir.

Demirdöküm® Doğalgaz

Doğal Isıtma Teknolojisi